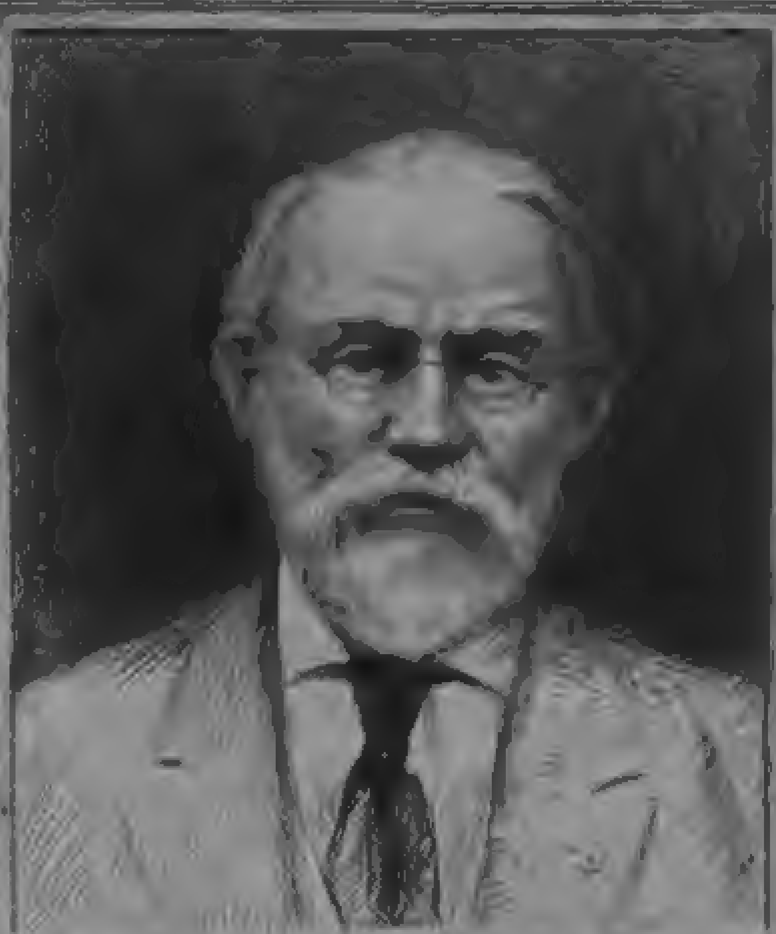
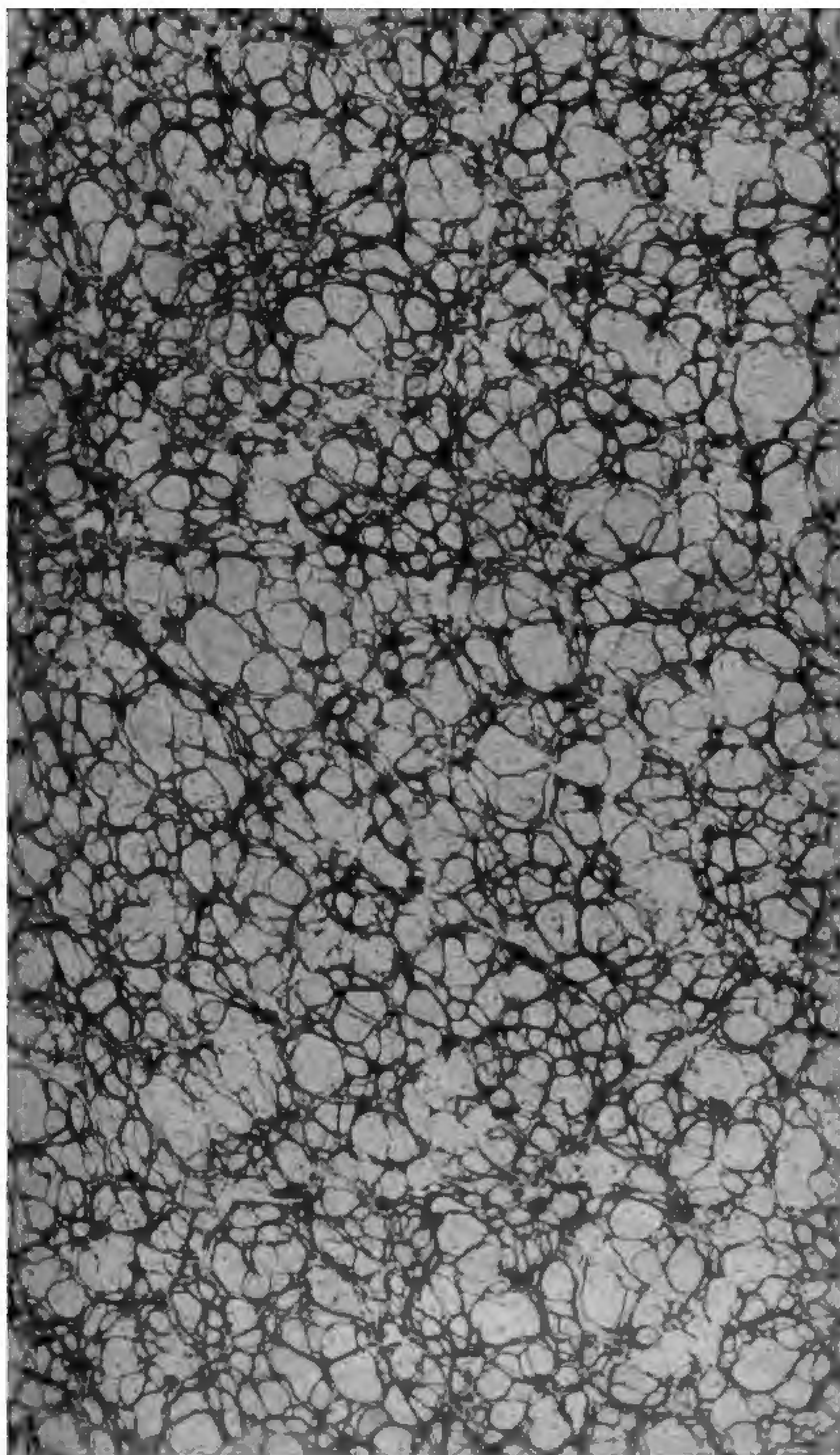

Bidrag

til

den danske Literaturs Historie

af

N. M. Petersen.

V.

Oplysningens Tidsalder
1750—1800.

Anden Afdeling.

Udgivet
af
den danske historiske Forening.

Kjøbenhavn.
Berlingske Bogtrykkeri ved N. H. Stenderup.
1861.

Indhold.

Oplysningens Tidsalder (1750—1800).

Anden Afdeling.

Oplysningens Tidsalder.

Anden Afdeling.

1. Tilknytning. Betragtning over forrige Del. Behandlingen af den exakte Videnskab.

Nærværende Del slutter sig umiddelbar til den foregaaende, og begge maa betragtes som et sammenhørende Heelt. Men den foregaaende stiller sig maaskee for nogle Læsere ikke saa klart, at nogle Bemærkninger jo derom endnu maa være at gjøre. Tyskheden og Tyskeriet og Fortyskningen indtager i den en saa stor Plads, og er bleven saa stærkt fremhævet, at min Recensent i Evangelisk Ugeskrift har fundet og udtalt som noget aldeles utvivlsomt, at „hvad der er Tysk er mig moddydeligt, ligesom en Dødsens Lugt, kun undtagelsesvis lader jeg det passere; hele den femte Del af mit Værk er tillige en Philippika imod Tyskheden." Denne Beskyldning kommer mig noget uventet. Hvorledes skulde jeg tænke mig den mulig, da jeg vidste med mig selv, at jeg fra min Ungdom af, i mine tidligere Aar, de Aar, i hvilke Sjælen leder efter sin Bestemmelse, i hvilke, skjøndt de for Verden synes tabte, Grunden bliver lagt til hele Livets indre Attraa og Sysler, ikke blot havde vendt min Øu imod Norden, men uafladelig søgt at tilegne mig Tysklands ældre og yngre Forfattere, havde idelig og idelig læst og saa godt jeg kunde studeret de ypperlige, havde især igjennem de tyske, ofte fortræffelige, Oversættelser tilegnet mig andre Literaturers Mesterværker, og tilvisse, da jeg begyndte paa at samle til nærværende Skrift (i Oktober 1847), med det bestemte Forsæt at ville gjennemgaa hele vor Literatur, var langt bedre

1*

bevandret i den tydske Literatur, end i den danske. En saadan Opmærksomhed plejer man næppe at vise en Literatur, der er En modbydelig som en Dødsens Lugt. Min lærde Recensent omtaler min danske Stil, og hvad han siger om den er mig noget af det kjæreste, der kunde siges mig; men hvis der er noget deri, er det tilvisse ikke nogen Frugt af min danske Læsning; thi hvilken dansk Mands Stil skulde jeg have dannet mig efter? maaskee efter Vedels eller Holbergs eller Guldbergs eller Tyge Rothes eller Rahbeks, eller senest efter vor i sin Tid berømteste og just som Stilist altid berømte Molbechs? Ingenlunde, dem skylder jeg i denne Henseende intet, men alt hvad der udenfra kan komme nogen tilgode skylder jeg (foruden min tidlige og idelig gjentagne Læsning af mine franske Yndlingsforfattere, Rousseau og Bernardin de Saint-Pierre), Lessing og Göthe, de med Hensyn til Indholdets og Stilens Sammensmæltning og ved ganske ualmindelig Klarhed ypperste Forfattere, jeg kjender. Hvor skulde det da falde mig ind at slaa Vrag paa den tydske Literatur? Hvad jeg i min Bog har slaaet Vrag paa er ikke Tydskheden i sig selv, men Tydskheden i Danmark, og jeg har givet et, med alle sine Mangler, saa troede jeg i det mindste, historisk tro Referat af hvad den var og hvilke Følger den havde for os. Skjøndt Tydskheden begyndte tidligere, hvilket enhver jo veed, saa træder den nu først frem som en Magt i Literaturen; det er derfor heller ikke uden Betydning, at jeg i Spidsen for Perioden har stillet den tydsk-franske Koloni, og den skal blive staaende der, saa længe den staar i Historien og alle og enhver kan see dens historiske Indflydelse. Isteden for denne Beskyldning ventede jeg og frygtede jeg lige den modsatte; at nogen dansk Mand skulde finde det ilde, at jeg dadlede den danske Tydskhed, anede jeg ikke. Tværtimod frygtede jeg for, at den femte Del skulde,

og ikke uden et vist Skin af Grund, bevæge mange til at sige, at jeg vilde Danskheden tillivs, og bringe nogle til at skrige Ak og Vee over, at hele min Fremstilling jo gik ud paa at vise, at Danskheden, som man saa meget havde raabt paa, naar man saae noget nøjere til, i sig selv ikke havde stort at betyde. Jeg følte nemlig dybt i min Sjæl, at en bitter Stemning, da jeg studerede Skrifterne selv, indtraadte isteden for det lyse Haab jeg nærede, at jeg, nu da jeg endelig var kommen ud over Holberg, ud over al denne uendelige Raahed, der jo ikke kunde være anderledes, men dog maatte gjennempløjes, at jeg da skulde finde et Stof for mig, der kunde bringe den Friskhed og det Liv, som jeg følte i mit Indre, til med Kjærlighed at røre sig. Men allerede det, at jeg maatte stille den tysk-franske Koloni i Spidsen, var jo ingen kjær Fornemmelse; at den danske Literatur ingen Selvstændighed havde, at den udviklede sig igjennem en ofte mat eller ufuldendt Efterligning, ikke heller. Hvilket Indtryk maatte det gjøre, naar den kom tilsyne i en Filosofi uden Spekulation, i en fremmed trælagtig Theologi og et højst elendigt Præsteskab, i en uhyre Masse af Smudsskrifter og en Hob af, i en saa lille, i politisk Henseende saa ubetydelig Stat, kun ved deres Skraal mærkelige, revolutionære Angrebsskrifter. Hvad skulde Læseren vel tro om min Danskhed eller min „Modbydelighed for alt Dansk," naar jeg maatte sige om den store Tænker, Tyge Rothe, at han var en affekteret, opskruet Skribent, hvis Skrifter ingen i Længden kan holde ud at læse, som ogsaa den Gang kun faa læste og nu ingen; naar jeg i P. A. Heiberg, den højt fejrede Frihedskjæmpe, saae en Skribent, der burde dømmes som Tremarksmand, da han teede sig som Paskvillant ved uden Bevis offenlig at tillægge sagesløs Mand infame Handlinger og i en mere end tydelig Omskrivning kaldte ham en Skurk; og heller ikke for-

smaaede ved Fordrejelser og ubeviste Invektiver at fremkalde den udannede Hobs hujende Bifald „lige ned til i alle Kjeldrene“; naar den kjære velsignede K. L. Rahbek i det hele var mig en enorm Literaturkræmmer og en ganske uendelig Brøvler, saa at han i høj Grad bidrog til at forøge Literaturens Masse, men i en forholdsvis ringe fremmede dens gode Aand, o. s. v. Alt dette ligger i min Bog, hvorledes kunde jeg da, i denne Stemning, af en saadan Begyndelse vente en stor og god Literatur, hvilken vi jo dog efter vore Forhold virkelig have? Hvorledes kunde jeg som en god dansk Mand forsvare, at jeg isteden for at kaste et Slør over slige Ting, om de end vare ren og skjær historisk Sandhed, endog syntes at ville drage den frem, naar den var bitter? Dette, tænkte jeg, kunde maaskee en og anden falde paa at sige. Jeg skulde have ladet mit Arbejde henligge, indtil den hele Periode var færdig, saa vilde ikke blot hin bittre Stemning have sat sig, men ved fortsat Granskning skulde jeg tillige med større Klarhed have kunnet skildre Literaturens Modsætninger, Tyskheden og Danskheden, Orthodoxien og Fritænkeriet, Herremandspartiet og Bondefrihedens Forfægtere, o. desl. Saaledes, tænkte jeg, kunde maaskee nogen mene. Nu maa jeg bede Læseren med Velvillie at tage imod hvad jeg har givet; der er dog adskilligt draget frem for Lyset, og det har ikke været saa ganske let at gjøre det. Det er heller ikke nogen ny Erfaring, at jo mere en Forfatter med sit hele Sind giver sig hen til sit Stof, desto stærkere paavirkes hans Stemning deraf.

Hvorledes man end betragter den foregaaende Del af dette Skrift, saa meget seer man, at der i det attende Aarhundrede laa en ophøjet Tendens, en ædel Stræben, der endnu ikke havde fuld Bevidsthed om de rette Midler til at naa det store Formaal. For den opvakte Fantasi svævede

ligesom i en gylden Sky ved et forunderligt Fantasmagori en paa Forstand opført materiel Verden som Menneskets og Borgerens Bestemmelse; men Fordringerne vare paa een Gang for store, og i sig selv saa lidet rimelige, at Produkterne maatte blive langt tilbage i Forhold til dem. Det var derfor nødvendigt at standse, ja endog at vende tilbage, for efter de dyrebare Lærdomme, man havde erkjendt, med de kostbare Erfaringer, man havde gjort, med de i Sandhed store Fremskridt man havde vundet, efterhaanden i det ny Aarhundrede at træde ind paa en ny Bane.

Hvad der her er yttret om det attende Aarhundrede vil tildels bekræfte sig i de Dele af Literaturen, vi endnu have tilbage at betragte; men her er ingen videre Grund til at forstemmes eller endog sørge. De have i Almindelighed alle eet at gjøre, uden at vende tilbage bestandig at skride fremad. I den exakte Videnskab møder man en bestandig Fremgang imod Videnskabens theoretiske Ideer, forbunden med en overvejende Bestræbelse efter at anvende det allerede vundne ad den praktiske Vej, men især idelig og næsten overalt at vinde ren videnskabelige Erfaringer og gjøre ny Opdagelser i det enkelte. At samle dem til Ideer, hører det næste Aarhundrede til. I Historien vil man see den nordiske bryde op, som en stor Elv, der længe har været skjult af Klipper, men nu ligesom paa een Gang styrter frem for Dagens Lys, og igjennem sine to store Forbilleder, Schøning og Suhm, viser den hen paa en lys straalende Vej, som de have aabnet og deres Efterfølgere kun have at følge. I Sproget vækker det oldnordiske Sprogs Dyrkning en, om end endnu kun dunkel, Anelse om et for hele Norden fælles Sprogliv, og i Modersmaalet i Særdeleshed danner der sig, under en stærk Brydning imellem den klassiske Filologi og de nyere Sprog, der begge gjøre deres Indflydelse gjældende, en ny

udviklet Sprogform, der tilsidst, især i Poesien, men ogsaa i Prosa, tydelig viser sine to Ansigtsformer, den tyske og den nordiske, forenet til eet Janusaasyn (Jens Baggesen). Og endelig i Poesien selv svinger den forrige trivielle og ubehøvlede Spidsborgereskadron af Poeter om, præsenterer statelig Gevær ved sin Bortgang, for at afløses af en ny Hærtrup af Nordmænd og Danske, der er ulige bedre exerceret, og i Haandgreb og Svingninger langt mere øvet, men som næsten kun synes at være til, for at der ligesom midt iblandt dem kan opstaa tre aldrig før anede Anførere (Evald, Wessel, Baggesen), der bane Vejen for det næste Aarhundrede, for ham, der paa ny optog Nordens tragiske Æmner (Oehlenschläger) og for ham, der iførte Komedien Sydens musikalske Maske (J. L. Heiberg).

Vi begynde med den exakte Videnskab, først med det kroppslige, som Svensken siger, alle og enhver veed, at det er ikke at foragte. Men Forholdet er noget anderledes nu, end det var før. Før, i hine Tider, da der i Anatomien og lignende Videnskaber i Norden gjordes store Opdagelser, der som straalende Ildkugler skinnede for hele Europa, kan enhver let skjønne, at vi ikke vilde lade den exakte Videnskab fare, fordi det var en Tilfredsstillelse for os at kunne omtale Tyge Braher, Bartholiner, Stenoner, og Kilderne dertil fløde rigelig. Nu vil næppe nogen Fagmand om sin egen Videnskab søge Oplysninger i en Bog som denne. Videnskaben gaar ikke længer, i det mindste sjelden i dette Tidsrum, ud fra os; vi modtage den i Almindelighed fra andre, og søge at anvende den paa vore Forhold. Glandsen af en Videnskabsmands Navn rækker sjelden ret langt ud over Landets Grændser, ofte kun i almindelige Talemaader (vi tale ikke her om den nyeste Tid). Kilderne ere temmelig tarvelige, de rinde kun sparsom, ere ofte tørre Levnetsomstændigheder,

der intet oplyse; og naar man seer efter hvad Fagmændene have leveret til Oplysning om deres Videnskabs Historie for denne Tid, saa bestaar det ofte af Brudstykker, der som enkelte Brokker kun af en fuldkommen sagkyndig Mand kan kittes ind i Videnskabens Historie i det hele. Vi ansee derfor Videnskabens senere Udvikling i Danmark som en Biting til vort Øjemed, og behandle den kun med noget større Udførlighed, naar den enten har haft en væsenlig Indflydelse paa Folkets Udvikling, som Naturvidenskaberne, eller naar den, som Lovkyndigheden, er aldeles fornøden for at fatte vor Tilstand, men især forsaavidt den virkelig er Kjød af vort Kjød og Blod af vort Blod. Derved vil da ogsaa den Kundskab, vi have kunnet erhværve, komme i Betragtning, og vor Lyst eller Ulyst til at dvæle ved hint eller dette. Ligesom vi ere bundne til det vi kunne, saa er vi fri i det vi ville. Thi man maa sige hvad man vil, saa er der Forskjel paa en Literaturhistorie og Bidrag til en Literaturs Historie, og det er er besynderlig Vanart, bestandig i sin Anmældelse at omtale et Skrift som om det var et andet. Den Mand, der giver en fattig Mand en Gave (og fattig kan man vel kalde vor Literaturs Historie, hvis den ikke har andet end det min lærde og kyndige Recensent anfører: Thortsens bekjendte Skolebog, Brøndsteds Bidrag hos Eichhorn, og hans egen Artikkel hos Ersch und Gruber, om hvilken han siger, at den „i Grunden kun er en ikke udfyldt Ramme"), den altsaa, der giver en fattig Mand en Gave, saa stor som han har den, kan det ikke nytte at forepræke det, hvorom han ingen Oplysning behøver, at den Nødlidende trænger til en langt større; skjøndt, hvis den Fattige selv, hvilket ikke skal være noget usædvanligt, seer med Haan til Gaven, saa er det jo naturligvis langt værre. Giverens gode Villie kan det imidlertid ikke forstyrre; han vedbliver

at yde hvad han formaar. En Ramme uden Maleri ynde vi just ikke; men det er dog altid godt at have Rammen, saa kommer maaskee engang Maleriet. Lad det da blive ved nogle Rammer! Lad os nævne Mændene, saa kan en anden siden sige os nøjere, hvad de have gjort, og skildre os Videnskabens Tilstand i det hele! Her skal vi jo dog kun have en almindelig Forestilling om hvad der er, og en udførligere Fremstilling af det, som stærkest griber ind i Folkets Liv. Naar vi nævne Videnskabsmændene, kan en Læser, der ellers interesserer sig derfor, efter Anvisningerne hos Nyerup selv skaffe sig nøjere Kundskab om de enkelte Mænd og derved om selve Videnskabens Fremgang. Med et Lexikon alene kan han ingen Vej komme.

2. Lægevidenskaben. Lægerne Berger, Saxtorf, Bang, Tode o. fl. Kirurgerne Callisen, Winsløv, Herholdt o. fl. Kemikeren Tychsen o. fl.

Lægevidenskaben griber, naar ikke andre Omstændigheder komme til, ikke saaledes ind i den øvrige Literaturs Dele, at den for deres Skyld skulde tildrage sig fortrinlig Opmærksomhed. For dens eget Vedkommende er dens Udvikling endnu ikke saa fuldendt, at en Skildring efter de tilgjængelige Kilder for en Lægmand kan blive tiltrækkende. Forholdet imellem dens Dele, Medicinen, Kirurgien, Anatomien, Kemien, synes ikke endnu at have ordnet sig, og det ligger, i det mindste ikke uden for Fagmanden, for Dagen hvad der er tilkommet udenfra og hvad der er fremkommet ved egne Opdagelser. Videnskaben maatte igjennem mange Kampe arbejde sig frem til den Udvikling, den nu har erholdt. Mangel af Enhed og Samvirkning giver sig ofte tilkjende. Kirurgien havde i lang Tid Overvægt til praktisk Brug, og blev foragtet af den lærde Mediker. Epoke dannes ved Stiftelsen af det medicinske Selskab 1774 (kongeligt 1782)

og ved det kirurgiske Akademis Oprettelse 1785. Til Professorerne høre især: G. Heuermann (f. i Oldeslo, en Fysiologi og andre Skrifter paa Tysk), C. J. Berger (1761 Prof. i Fødselsvidenskaben)[1] og hans Efterfølger M. Saxtorf og dennes Søn J. S. Saxtorf. Fremdeles: F. L. Bang (1782, tillige bekjendt ved religiøse Skrifter), J. C. Tode (tillige bekjendt af Skjønskrifter), O. H. Mynster og A. B. Ranøe.

I Kirurgien gjordes Epoke ved H. Callisen (fra Preetz), der uden at være Student underkastede sig en examen medicum rigorosum paa Latin, stiftede det medicinske Selskab tilligemed Abildgaard, Tode, Saxtorf, Schønheider o. fl., og efter Hennings blev Generaldirektør for Kirurgien. (Institutiones chirurgiæ 1777.)[2] Første Prof. ved det ny kirurgiske Akademi blev F. C. Winsløv; og anseete Kirurger vare tillige J. D. Herholdt, J. Colsman og M. A. Thulstrup, der 1814 gik til Norge, samt den siden som Skribent frugtbare J. C. W. Wendt.

Med Kirurgien forbandtes Anatomien, der tillige befordredes af Professorerne J. Bang og M. Horrebov.

Kemien forbandtes med Farmaceutien ved N. Tychsen, G. Becker og J. G. L. Manthey, (Søn af Præsten Manthey til St. Petri); G. Coopmans (fra Franeker) blev Prof. i Kemien ved Universitetet 1791, og fremkaldte en heftig Fejde,[3] men gik 1793 til Kiel.[4]

---

1) Christian Johan Berger, en literær-historisk Skizze. Program af C. E. Levy 1856.

2) jf. Stridsskrifterne af F. Martini og Riegels.

3) See Skrifterne hos Nyerup under Coopmans og A. Kall.

4) Ved sine Oversættelser af Fourcroy er tillige bekjendt C. L. Schiødt. Apothekere vare ogsaa: M. Mackeprang, J. F. Cappel, C. Günther, M. C. Eilschov (Strid med Hellfriedt), samt P. von Westen (Ejer af Adresse-kontoret og et Bogtrykkeri i Odense.)

Navnkundige Læger, tillige bekjendte ved Skrifter, vare Livlægen J. J. von Berger, C. E. Mangor (Landapothek 1768), U. B. Aaskov, A. N. Aasheim (1796 Prof. i Fysikken), J. H. Schønheider og R. Franckenau (tillige bekjendte som Digtere).[1]

Hvo der har Lejlighed til at gaa dybere ind i disse Mænds Stilling og i Enkeltes Levnet, vil ikke mangle Stof til vigtige og tildels underholdende Bemærkninger. Er det ikke artigt at betragte Forholdet imellem de tyske og danske Læger, hvorledes de faa Distriktskirurger kom ud af det med deres altfor store Distrikter, hvorledes de kom ud af det med Almuen og med de kloge Mænd og Koner, hvorledes Skarprettere quasi ex professo tillige vare Kirurger, hvorledes Inokulationen og Vaccinationen bleve modtagne o. m. desl. Hvo skulde ikke gjerne dvæle ved saadanne Mænds Levnet,

---

[1]) Af Lægernes Mangfoldighed hensættes nogle Navne: J. Pauli, J. G. Erichsen, N. N. Storm, L. Clausen, N. Arboe, S. T. de Meza, Blumenthal, Junge, Pape, Lesser, Whitte, Eichel, J. C. Lange, Wernecke, H. Møller, Garbo, Fr. Seidelin, M. M. Martini, Spierling, F. Martini, Ellius, Garmsen, P. Müller, Friborg, Fries, Støhr, Cron, Seeman, F. W. P. Fabricius, R. Buchhave, H. Flensborg, Silchmüller, Lafont, Hinze, Tonning, Thorstensen, J. Z. de Meza, Fridsch, Kølpin, Guldbrand, Sibbern, M. W. Kall, Seip, Capito, Rogert, Schrøder, Salholt, Hempel, Lindeman, J. Nielsen, Büchner, J. Gislesen, (de medicina veterum Septentrionalium 1779), J. C. Friman, Koch, K. N. Carstens, Goldt, Høsding, C. J. T. de Meza, Fischer, Salomonsen, H. Smith, H. A. M. Zetlitz, H. J. Horn, L. Wiwet, Rosted, Holtermann, Baumgarten, L. Monrad, Mumsen, Stræt, J. Müller, Gløerfeld, J. Koefoed, H. Deegen, Thomas, Boe Boyesen, S. Jacobsen, Tandlægen Fränkel, Nelle, v. Prangen, P. Scheel, v. Saldern, J. Smith, Ewald, Mühlenpfordt, Strøm, Orslef, Klein, Mathiesen, Walther, Roos, J. D. Tode, A. Lund, N. Jacobsen.

Endelig maa som en literær Kuriositet bemærkes Præsten Anders Agerbech fra Varde. (Den philosophiske Læge 1754. Den philosophiske Apotheker 1764.)

som Callisens og Herholdts, og for Literaturens Skyld tillige ved deres, der paa højst forskjellig Maade med deres Lægekald vidste at forbinde andre Gjenstande, f. Ex. Politikken behandlet af den glubske Buchhave og den godmodige Tode, Theologien af den gudfrygtige Bang. Der er imidlertid ingen, der har gjort saa store Greb ind i den øvrige Literatur, som Tode; ham ville vi derfor med nogle Ord omtale, forsaavidt hans Skjæbne som Læge angaar.

Johan Clemens Tode (f. paa Tollenspieker in den Vierlanden, hvor hans Fader var Tolder, 1736) fik sin første Dannelse i den latinske Johannisskole i Hamborg; sine Ungdomsaar tilbragte han i Tønder i „Dansk Holsten," hvor hans Søster var gift med en Kirurg Schrøder, en Lærling af Wohlert; og efter at have tjent i Rendsborg som Eskadronskirurg (1756), kom han til Kjøbenhavn (1757), hvor Wohlert tog ham i sin Tjeneste. Sex Aar efter blev han Rejsekirurg ved Hoffet, hvor han fandt flere Velyndere, og Kongen selv, der godt kunde lide hans Munterhed, tilbød ham et Rejsestipendium. Efter en Udenlandsrejse (1765—1768) søgte han Ansættelse som Kirurg, men da han ikke kunde opnaa det, lagde han sig efter Medicinen, tog Examen, Doktorgraden, og blev Læge ved Vartov (1770.) Først mange Aar efter opnaaede han fast Ansættelse ved Universitetet som Prof. ordinarius (1793.) Han var en af Stifterne af det medicinske Selskab. Ligeledes var han en af de vigtigste Stiftere af Selskabet for Borgerdyd (1785), men da man ikke vilde følge hans Ideer, gik han ud af det, og stiftede Aaret efter Selskabet for Efterslægten.[1] Blandt hans meget talrige medicinske Skrifter ere en Del skrevne paa Tysk, og han vedblev ufortrøden at virke

[1]) Det blev, efter Rahbeks Tegnelser i Minerva, stiftet af Tode den 4 Marts 1786. jf. Rahbeks Erindringer 2, 108.

i denne Retning til sin Død (1806.) Men desforuden er han vidt og bredt bekjendt i Literaturen, ved Nellikerodsfejden med Buchhave, Fejder med Rahbek, Heiberg, o. s. v. Udgiver af Sundhedstidenden (1778—1781), Forfatter til mange, tildels medicinske Viser, Theaterdigter o. s. v. Ogsaa om hans huslige Stilling (han giftede sig med en dansk Pige) har man adskillige Fortællinger.[1]

3. Mathematik, Astronomi og de dermed beslægtede Discipliner. Thomas Bugge. Naturvidenskaberne. Forhold til Universitetet. Økonomi. J. T. Holm. Ascanius. Brünnich. Den botaniske Have. Johannes Zoega. Fris-Rottbøll. Sorø. A. Schytte. Th. Holm. Norge. Gunnerus. Strøm. Epoke dannes ved O. F. Müller, P. C. Abildgaard, O. Fabricius. Andre Naturkyndige. Overgang til næste Aarhundrede. Wad. Wahl. Viborg. Rafn. Horneman. Ørsted. Hauch o. fl. Behandling ved Oversættelser. H. von Aphelen. Rejser og Beskrivelser. Eggert Olassen og Bjarne Povelsen. Olav Olavius. Christopher Hammer. Wilse. Behandling for alle. Tyge Rothe. Esaias Fleischer. Foredrag for menig Mand. Ulrik Green.

Mathematikkens Forbindelse med Filosofien og den mathematiske Methode tabte sig efterhaanden som en Modesag, og de mathematiske og astronomiske Discipliner fulgte Tidens praktiske Retning. Astronomer vare Peder Horrebows Sønner, C. Horrebow og P. Horrebow, der skulde have været hans Efterfølger, men i hvis Sted kom Th. Bugge.

---

[1]) Kilder: Riegels (ukritiske Skrift) Forsøg til Chirurgiens Historie 1786. De fatis faustis et infaustis Chirurgiæ 1787. (jf. Gartneren N. Bache, Et Par til Publikum om den botaniske Have 1787.) G. L. Baden, Udsigt over Chirurgiens Tilstand i Danmark til det chirurgiske Akademies Oprettelse 1822. Lægevidenskabens Historie. Christiania 1823. Skielderups Universitetsprogram fra 1811. Scharlings fra 1857 (Bidrag til at oplyse de Forhold under hvilke Chemien har været dyrket i Danmark.) Fortegnelser over Læger, som have taget Doktorgraden: A. Kalls til 1771 og Hunderups. Samt de enkelte Forfattere hos Nyerup.

Professorer i Mathematikken vare: C. Hee, J. M. Geuß, J. Wølbicke, J. Wolf, og den særdeles lærde Polyhistor C. F. Degen begyndte sin Virksomhed (1791).

Astronomiske Skrifter haves ogsaa af J. S. Augustin, den af sine musikalske Skrifter bekjendte J. D. Berlin, F. Artzt, A. N. Aasheim, H. F. Schlegel, Observatorerne R. Janson (siden Biskop i Aalborg) og P. Søborg, H. Gallschiøt (siden Vicelandsdommer i Sælland), og Provst A. Pihl, der fra 1785 var astronomisk Observator i Norge. Mathemathiske af A. H. B. Brunchman, Selvlærlingen D. C. Fester (ogsaa mærkværdig ved sit Levnetsløb)[1], F. C. Holberg Arentz (Lektor og Konrektor i Bergen), A. N. Aasheim, O. N. Bytzow, F. D. Flor, N. K. Bechman, M. S. Døderlein og P. von Hirsch (i Christiania), M. T. Wegner, H. J. Krebs, F. G. H. Mourier, J. N. Tetens (Prof. i Kiel til 1789), H. C. Linderup.

Skrifter om Navigationen haves især af Navigationsdirektøren C. C. Lous, samt af H. J. Schram, A. A. Viborgh, J. H. Schultz, Ph. V. Schultz (dømt til Munkholm), C. C. Petersen (fra Bornholm). Om Søvæsenet overhovedet af C. Høyer, Fabrikmesterne E. V. Stibolt, F. H. L. Hohlenberg, Admiralerne P. de Løvenørn, C. F. de Fontenay. Om Landmaaling af N. Morville, C. Wessel (Broder til Digteren), A. Svendsen. Om Krigsvidenskab overhovedet af C. H. G. Greve af Moltke, H. J. Krebs, (C. F. von Heusner), C. Clasen, E. G. Mechlenburg, J. H. Rawert, H. Lønborg, D. v. Hegerman

---

[1]) See hans Levnet af ham selv i Iris og Hebe 1804. Han begyndte som Tjener hos Badskiær og døde i Sorø 1811.

(Den norske militære mathematiske Skoles Historie i Christiania 1796)[1].

Blandt disse Mænd udhæve vi Thomas Bugge (f. i Kjøbenhavn, hvor hans Fader var Proviantforvalter, 1740), Professor i Astronomien fra 1777 til sin Død 1815, fra 1801 Sekretær ved Videnskabernes Selskab, en ved sin Legemsdannelse, Urbanitet, Utrættelighed og Lærdom lige mærkelig Mand. Fra sin tidlige Ungdom følte han sig tiltrukken af de mathematiske Videnskaber (desuagtet tog han siden theologisk Attestats), og fik sin første Undervisning i dem af den senere som Rektor i Roeskilde bekjendte H. C. Sartorp, Forfatteren til **Memoria Schnabeliorum**, der ogsaa har skrevet mathematiske Programmer. Efter adskillige Forøvelser gav han som Astronom Danmark Hæder og Anseelse hos Fremmede, i England og Frankrig, ved sine mange Jagttagelser og tildels ny Opdagelser; og forøgede dem og sine egne Kundskaber ved personligt Ophold i disse Lande og Bekjendtskab med de dalevende største Astronomer (Brevet hos Luxdorph fra 1777, og Rejse til Paris 1798—99). Hjemme blev han „den geografiske og økonomiske Landmaalings Fader." Den, der begyndte, var Professoren ved Odense Gymnasium Peder (de) Kofod, der 1757 indgav et Forslag til Videnskabernes Selskab om en almindelig Opmaaling af hele Landet, og med hvem Bugge øvede sig i Sommeren 1759 ved Optagelse af et Kort over Roeskilde Amt; men da Kofod kort efter døde[2], gik Hvervet over til Bugge. En Beskrivelse

[1]) Om adskillige af disse Forfattere findes ogsaa Oplysninger i Vidensk. Selsk. Hist. af Molbech, jf. især Prof. C. Jürgensens Bemærkninger der S. 237. Jeg veed ikke, om det kan interessere nogen (selv for Navnets Skyld), at der i Aarene 1753—55 paa Valkendorfs Kollegium levede en Student Johannes Ørsted, der foruden andre Kuriosa gav sig af med Algebra.

[2]) Der er Afvigelse i Angivelsen af Aarene. Efter Collins Mindetale indgav Kofod sit Forslag 1754 og døde 1760, efter Viden-

over Opmaalingsmaaden gav han 1779, og omtrent 1780 forestod han den geographiske og trigonometriske Maaling under Videnskabernes Selskab, og den økonomiske (Jordskiftningen) under Rentekammeret ved at udarbejde Instruktioner og oplære Landmaalere. Observatoriet fik under ham en Ombygning og ny Instrumenter; at selve Rundetaarn ikke havde nogen god Grund og Beliggenhed kan ikke tilregnes ham. Føjer man hertil, hvor megen Kundskab han udbredte ved sine med mangen spøgefuld Vending ledsagede (naar han f. Ex. ved Maanen oplyste, at de Lærdes Godser ligge i Maanen), men meget klare og instruktive Forelæsninger, ved sin kostbare Bogsamling og sjeldne Instrumenter, der vare tilgjængelige for alle, saa er det klart, at Efterverden vil mindes ham med Hæder; og hvis man i hans levende Live, naar man spurgte efter Thomas Bugge, i Almindelighed blev viist hen til den i Kjøbenhavn ulige navnkundigere Kræmmer Thomas Bugge paa Østergade, saa skal hans Navn nok nu overstraale alle Kræmmernavne og al Kræmmeraand.[1]

Langt større Indflydelse paa Folkeudviklingen fik disse almindelige og abstrakte Discipliner ved Forbindelsen med Naturvidenskaberne. Naturhistorien og Naturlæren havde hidtil været et Tillæg til Medicinen, ligesom Archæologien til Historien, og deres Dyrkning bestod især i Samlinger af adspredte og usammenhængende Enkeltheder, der endnu ikke havde ordnet sig til Videnskab. Begyndelsen til den videnskabelige Udvikling hører til denne Tid, og yttrede allerede nu sin omformende Kraft, paa Theologiens ældre System

skabernes Historie af Molbech indgav han Forslaget 1757 og døde 1761.

[1]) Kilder: Foruden de ved de enkelte Forfattere hos Nyerup anførte, maa især eftersees Videnskabernes Selskabs Historie af Molbech.

ved Udbredelsen af sunde Forestillinger om Verdenssystemet, paa Folketroen ved sundere Begreber om hele Natursammenhængen, Naturtingenes virkelige Forhold til hinanden og de faste uforanderlige Naturlove; i Folkelivet maatte de ved ny Opfindelser og tildels overraskende ny Opdagelser, selv i de mindste Skabningers Liv og Livsyttringer, efterhaanden bevirke en næsten total Omvæltning i Anskuelser og Betragtningsmaader. Naar endelig Filosofien kastede sine Lysstraaler ind i disse, kunde der ikke være langt til ny Forestillinger om det legemlige og aandiges Væsen, til ny Anelser om Forholdet imellem Gud og Verden.

Danmarks Fremskridt i Videnskab og Kunst havde hidtil modtaget det første Stød fra Syden. Denne Gang kom det fra Norden, fra Linnee i Sverrig, hvis ny Systemer og Berømmelse udbredte sig over hele Europa. Den første Bevægelse hos os udgik fra Prof. i Medicinen Buchwald, der indgav et Forslag til Regjeringen, hvorpaa der faldt en kongelig Resolution (i April 1750), at der maatte sendes en ung Mand til Sverrig, for under Linnee at studere Medicin og Botanik. Valget faldt paa Jørgen Tycho Holm (en Præstesøn fra Korup i Fyn), der var Alumnus paa Borchs Kollegium. Han besøgte to Gange Sverrig (1750 og 1754), og blev Doktor i Medicinen i Upsala (1757). En Nordmand Peder Ascanius (en Præstesøn fra Nordmør) studerede ligeledes i Upsala. En ung Theolog, Niels Bjørn Tødsleuf (fra Aalborg), Dekanus paa Klosteret (1751) var bekjendt som Fysiker. Henrik Tonning var Hører i Throndhjems Skole, da ogsaa han rejste til Upsala, hvor han blev Doktor i Medicinen (1768).

Der manglede saaledes ikke ganske paa indenlandske Kræfter, paa unge Mænd, der med Tiden kunde blive til noget; men denne Fremgang var Magthaverne for langsom.

„Man greb derfor til, som Nyerup siger, at betjene sig af Drivhusvarme, og indkaldte Fremmede." Oeder blev indkaldt 1752 og blev Professor i Botanikken; Kratzenstein 1753 og holdt Forelæsninger over Experimentalfysikken, og det blev en Slags Mode for den fornemme Verden at høre disse Forelæsninger.

Naturvidenskaberne fandt imidlertid Beskyttere, ikke blot i Bernstorf, men ogsaa i Greverne Moltke, Thott og Holstein; og man forsøgte at gjøre dem frugtbringende igjennem de Studerende. Hvad Gram allerede havde tænkt paa, og Pontoppidan i Fortalen til Norges naturlige Historie (1752) havde lagt an paa, vilde Grev Holstein see udført. Han foreslog (1753) Videnskabernes Selskab at indgaa med en Forestilling til Kongen, at alle Studerende, der vilde søge Præstekald, skulde lade sig examinere i Fysik og Botanik, og at denne Prøve skulde have Indflydelse paa deres Beforbring. Der blev nedsat en Kommission, i hvilken Hjelmstjerne og Stampe vare for Forslaget, men Luxdorph mente, at i slige Ting, der angik Sjælene og det aandige, vare de theologiske Medlemmer, Harboe og Holm, de eneste kompetente Dommere. Harboe mente, at det theologiske Studium allerede var saa omfattende, at en Studiosus theologiæ ikke tillige kunde befatte sig med Fysik; og til ham sluttede Peder Holm sig paa tre Ark. Sagen faldt bort.[1]

Heller ikke vilde det lykkes Regjeringen at drage de naturvidenskabelige og økonomiske Studier ind under Universitetet. Der udgik (1756) Befaling til Professorerne at udfinde en Fond til en oeconomiæ docens ved Universitetet, „men jeg tror, tillægger Tafs skalkagtig, at de endnu ikke

---

[1]) Tafs til Suhm 1755. J. Møller, Mnemosyne 4, 60. jfr. Nyerup, Universitetet, S. 315.

har kunnet hitte paa noget.“ Kratzenstein fik da Ordre, at han tillige skulde læse over Økonomien. „Vi komme da vel til, siger Dass, at holde Hus paa Tysk.“ Men det vilde heller ikke gaa. Saa maatte man da, som Nyerup siger, „lade Universitetet blive i udelukkende Besiddelse af sin gamle Dialektik, Skolastik og Polemik, og for ny Studier søge andre Udveje. Ligesom den botaniske Have blev anlagt paa Amalienborg under Oeder (1754), uden at høre under Universitetet, oprettede man et Amphitheatrum oeconomico-naturale, et Natural- og Husholdningskabinet, paa Charlottenborg (1759)[1]. Tycho Holm blev ansat derved som Professor i Økonomien, Peder Ascanius i Dyrehistorie og Mineralogi. Holm havde en Rejse for til England, men døde samme Aar. Ascanius, som derefter forestod det hele, gjorde naturhistoriske Rejser i Norge (1768—71) og blev siden Berghauptmand (1776—88. † 1803)[2].

Der gjordes endnu flere Forsøg paa at oprette et Professorat i Økonomien ved Universitetet; efter Nyerup blev Nordmanden Ole Stockfleth Pihl, som vi kjende fra Eil-

---

[1]) Nyerup, Universitetet, S. 330.

[2]) Om Holm haves: Rygtet over Georg Tycho Holm ved C. H. Biering. Imprimatur Wadskær. Kbh.; men det er kun nogle slette Vers. Om Ascanius fortæller Steffens (Was ich erlebte 2, 34) en styg Anekdote: Man fortalte ham, at et ganske uvidende Menneske, en vis Ascanius, havde faaet Professoratet i Zoologien. Han havde skaffet sig Adgang til en Gang paa Slottet, som Frederik den Femte hemmelig sneg sig igjennem, naar han besøgte en vis Dame. Kongen gik forbittret imod ham, spurgte hvad han vilde der, og gav ham et Par dygtige Ørefigen. Det var just det han ønskede. Han anstillede sig ganske fortvivlet over Kongens Unaade, og for at trøste ham, gjorde den godmodige Konge ham til Professor i Zoologien Men hans Udulighed var altfor i Øjne faldende. Nogle faa Aar efter blev han sendt med en Pension til sit Fødested Bergen. (Men Bergen var ikke hans Fødested, og Medisancen har nok haft sin Del i Anekdoten.)

schov, Professor i Økonomien ved Universitetet 1762, men var det i alt Fald kun et Par Aar; saa Tingen havde først Fremgang, da Naturalsamlingen paa Charlottenborg og de ved den ansatte Professorer gik over til dette (1772). Johan Christian Fabricius, der var udnævnt til prof. oeconomiæ (1770), holdt Forelæsninger paa Dansk „for ganske faa Tilhørere," men udgav sin Lærebog paa Tydsk,[1] og gik (1775) som Professor til Kiel († 1807). Morten Thrane Brünnich (f. i Kjøbenhavn), der var bleven Professor i Naturhistorien (1769), blev derimod „Naturvidenskabens Senior i Danmark." Han gik til Norge (1784) og blev Overberghauptmand; kom tilbage til Kjøbenhavn (1814) og døde i en meget høj Alder (1827). De store Forventninger, han som Zoolog havde vakt, tilfredsstilledes ikke ganske; dog fortjene nogle af hans Skrifter (som Ichthyologia Massiliensis 1768) endnu Opmærksomhed, og han gav gode Bidrag til Naturvidenskabernes Literatur (Literatura Danica scientiarum naturalium, 1783), der ogsaa her ere benyttede.[2]

Ogsaa den botaniske Have gik ind under Universitetet. Oeder fik til sin Medhjælper Johannes Zoega, en Præstesøn fra Tønder Amt, der var kommen til Kjøbenhavn (1762) og i et Par Aar havde studeret i Upsala under Linnee[3]; men

---

[1]) Anfangsgründe der oeconomischen Wissenschaften zum Gebrauch academischer Vorlesungen, 1772. See Kritisk Fortegnelse over Skrivefrihedsskr. 3, 25.

[2]) M. T. Brünnich, Naturvidenskabens Senior i Danmark, et biografisk Omrids af Nyerup, i Hesperus 1819, S. 193. Krøyers Bemærkninger i Vidensk. Selskabs Hist. af Molbech, 1, 236. Steffens (Was ich erlebte 2, 36) siger om ham: „Ascanii Efterfølger Brünnich, der ogsaa foredrog Mineralogien, var ikke stort bedre. Han blev Berghauptmand ved Kongsberg, hvis Ruin begyndte med hans Bestyrelse." Er denne Anke grundet?

[3]) Han studerede der tilligemed Fabricius, denne især Insekter, Zoega især Mosarter. Linnee skal engang spøgende have sagt:

da den botaniske Have blev henlagt til Universitetet (1770), gik Zoega ind i Finansvæsenet; og en ny Udsigt til, at han skulde blive Docent i sit Yndlingsfag, tilintetgjordes ved Struensees Fald. Det var en ædel, retsindig Mand af mild Karakter og utrættelig virksom; hans Skrifter (om Handel, Mynt og Vægt) høre til den strenge Videnskab († 1788). Oeders Medbejler, Christen Fris Rottbøl (hvis Fader var Forvalter paa Hørbygaard i Sælland), traadte op imod Oeder ved dennes Disputats, „og skal aldeles have tilintetgjort ham", men saae sig sin Udsigt i Livet berøvet ved Oeders Ansættelse. Han gjorde en Rejse til Sverrig for at høre Linnee, og derefter til Tyskland, Frankrig og Italien; kom hjem 1761, men først 1776 blev han Professor i Medicinen. Han fik Bestyrelsen af den botaniske Have, hvor han holdt Forelæsninger (Botanikens udstrakte Nytte, foredraget i et Indbydelses-Skrift til Forelæsningerne i den botaniske Have 1771), og endnu tidligere (1766) leverede han en Afhandling til Videnskabernes Selskab: Beskrivelse over sjeldnere Planter fra Island og Grønland, der især ved sit Tillæg om Urtelærens Tilstand i Danmark har historisk Interesse ved Meddelelser om Havedyrkningens Tilstand i Danmark i ældre Tider (Claus Urne, Povel Klingenberg, Prins Jørgen.) Han har ogsaa beskrevet andre Planter, deriblandt dem, der vare samlede i Indien af den ogsaa ved sit Ophold i Island bekjendte Botaniker Johan Gerhard König (fra Polsk Liefland); og de ny af ham bestemte Slægter og Arter have for største Delen holdt sig. († 1797.)[1]

Quando Dominus Fabricius ad me venit cum insecto et D. Zoega cum musco, tunc ego pileum detraho et dico: magistri mei estote vos. (Zoegas Levnet i Minerva, Maj 1789.)

[1]) Foruden i de af Nyerup anførte Kilder omtales han ogsaa hos Steffens, Was ich erlebte, og i Vidensk. Selsk. Hist. af Molbech med Bedømmelse af Schouw.

I Sorø gav Andreas Schytte en veltalende Skildring af Naturvidenskabernes Indflydelse paa Menneskets Sind;[1] og Theodor Holm (f. i Nyborg), der var ansat som Læge, blev efter Grev Frederik af Danneskjold-Samsøes Forestilling tillige ansat som Professor i Medicinen, Naturhistorie og Botanik (1762—65.) Han forlod Sorø, blev Kabinetssekretær hos Juliane Marie, adlet Holmskjold. († 1793.) Hans vigtigste Skrift er om Svampene (Beata ruris otia fungis Danicis impensa 1790.)

I Norge stiftede Bisskoppen i Throndhjem Johan Ernst Gunnerus det Norske Videnskabersselskab (1760), i hvis Skrifter en stor Del af hans mangfoldige især zoologiske Afhandlinger nedlagdes. Der udviklede sig fra dette Selskab en overordenlig Travlhed i Jagttagelser og Beskrivelser, især over Dyreriget.[2]

Endnu tidligere, paa egen Haand, næsten afsondret fra alle Hjælpemidler lagde Hans Strøm (en Præstesøn fra Borgund i Søndmør, og selv Præst i Søndmør) en usædvanlig Kjærlighed for Naturbetragtninger for Dagen, dels ved sine fysiske og økonomiske Landsbeskrivelser (over Søndmør 1762; over Eger 1784), og dels i det Norske, dels i det Danske Videnskabers Selskabs Skrifter ved Beskrivelser over ny Dyrarter, tildels ny Slægtformer, og meddelte sine egne Jagttagelser over Dyrenes Levemaade; „hans Arbejde over Purpursnækken var i lang Tid den eneste udførlige anatomiske Undersøgelse af et Bløddyr.“ Denne Mand er desuden bekjendt af sine Forsøg paa at udbrede Kjærlighed til

---

1) Staternes Indvortes Regjering, 4, 207.

2) Det Throndhjemske Selskabs Skrifter Kbh. 1761 fgg. jf. Ole Irgens' Tale, da han blev Selskabets Vicepræses 1774. Flere Forfattere forekomme i Selskabets Skrifter, f. Ex. den af sin Samling af Landskabsord bekjendte Præst Erik Gerhard Schytte.

Naturkundskab (Nytten og Fornødenheden af Naturens Kundskab o. s. v. i Alm. D. Bibl. 1778) og af andre Skrifter, der især oplyse Norges Tilstand († 1797.)[1]

Men det var især et Trekløver af Mænd, der for bestandig grundlagde Naturvidenskabernes Studium i Danmark. Otto Friedrich Müller (f. i Kjøbenhavn, hans Fader var en Tysker) der gjorde en Udenlandsreise med Grev Schulin, og var i kort Tid offenlig ansat (1771), synes i Begyndelsen at ville have gaaet andre Veje, men henvendte derefter sin Virksomhed paa Naturstudiet i en lang Aarrække indtil sin Død (1763—84.) Det var en ny Vej han gik ved sine mikroskopiske Undersøgelser, der satte ham i Stand til at levere et klassisk Værk over Infusorierne (Animalium infusoriorum etc. succincta historia, 1773. Animalcula infusoria, udgivet efter hans Død af O. Fabricius, 1786.) Ogsaa andre Dele af Dyrenes Historie berigede han (Zoologiæ Danicæ prodromus 1776; Zoologia Danica 1779), deriblandt Insekternes (Fauna insectorum Friderichsdalina, 1764); samt Botanikken (Flora Friderichsdalina 1767; Flora Danica Fasc. 10—15) og blandt andet „maa den historiske Fremstilling af Befrugtningen hos Conferverne begynde med hans Opdagelse af Kopulationen hos Conferva jugalis.“ Desforuden har han ved utallige Afhandlinger, tildels i udenlandske Samlinger, hævdet sit Navn som Linnees Med-

---

1) See om Gunnerus og Strøm, foruden Kilderne hos Nyerup, især Krøyers Bemærkninger i Vidensk. Selsk. Historie af Molbech I, 114.

Maaskee her ogsaa bør anføres:

Søren Abildgaard (f. i Flekkefjord), der fulgte Langebek paa hans antikvariske Reise (1753—54), og derpaa som Arkivtegner (1755) reiste om i Danmark, for at aftegne Mindesmærker, udgav Stedsbeskrivelser (over Stevens Klint 1759; over Møns Klint 1762, † 1791).

bejler. „Det oplyste Europa, siger T. Rothe, kaldte ham med Ærbødighed Linneen i Kundskab om Ormene, ligesom den Kielske Fabricius Linneen i Videnskaben om Insekterne.“ [1]

Peder Christian Abildgaard (Søn af Arkivtegner Søren Abildgaard, f. i Kjøbenhavn) studerede udenlands Veterinærvidenskaberne (1763—66), oprettede efter sin Hjemkomst Veterinærskolen paa Christianshavn (1770) og blev Professor ved den (1773.) Han var Stadsfysikus i Kjøbenhavn (1775—82.) Efter at have grundlagt Dyrlægevidenskaben, befordrede han Studiet af Naturvidenskaberne ved Stiftelsen af Naturhistorieselskabet (1789). Han foretog en Rejse til Tydskland, Italien og Spanien (1793—94. † 1801.) Foruden Veterinærskrifter meddelte han, i mangfoldige medicinske og naturvidenskabelige Afhandlinger, Jagttagelser, der tildels vare ganske ny; han „anstillede det første Forsøg, som Videnskaben har at opvise med Indvoldsormes Overførelse fra det ene Dyr til det andet.“ Vi kjende allerede hans Deltagelse i Trykkefrihedsskrifterne. Han var i fem Aar Sekretær i Videnskabernes Selskab til 1801, og holdt 1797 Mindetalen over Bernstorf. [2]

Otto Fabricius (en Præstesøn fra Rudkjøbing), der allerede som Barn var bleven bekjendt med Egederne, ind-

---

1) jf. T. Rothe, Fortalen til Naturen efter Bonnets Maade. Krøyer i Vidensk. Selsk: Hist. af Molbech I, 115. Chr. Vaupells Disp. Jagttagelser over Befrugtningen hos en Art af Slægten Oedogonium 1859. S. 8. En Biografi mangler.

2) Om Stiftelsen af Naturhistorie-Selskabet, hvis første Idee ogsaa tillægges T. Rothe, see Suhms Fortale til Skrivter af Naturhistorie-Selskabet, 1 B. 1790; jf. Rothes Breve i Høsts Clio 2, 149. Selskabets Skrifter udkom i 6 Bind, det sidste 1810. I 1 D. findes Abildgaards Afh. om Indvoldsorme, i 3 B. om Infusionsdyr. jf. Steenstrup om Hundesteilens Bændelorm, i Oversigt over Vidensk. Selsk. Forhandlinger 1857, Nr. 7. November, S. 187. Vidensk. Selsk. Historie af Molbech.

viede sig tidlig til Missionsvæsenet, og lagde sig i Grønland (1768—73) paa egen Haand efter Naturvidenskaberne, men overvandt alle Vanskeligheder dels ved egen Flid, dels ved Brevvexling med O. F. Müller. Efter sin Hjemkomst var han Præst paa flere Steder i Norge og Danmark, og fuldendte sin Fauna Grönlandica (1780). Andre Beskrivelser over enkelte Dyrarter meddelte han i sine Zoologiske Bidrag. Til Beskrivelsen over Grønlænderne gav han to Monografier af videnskabeligt Værd. For det grønlandske Sprogs Skyld blev han kaldet til Kjøbenhavn (1783), og blev endelig (1789) Præst til Vor Frelsers Kirke paa Christianshavn. Ved sit Embedsjubilæum fik han Titel af Biskop († 1822.) Det var en utrættelig, nøjagtig og omhyggelig Forsker, hvis Navn ogsaa er bevaret i en vidt udbredt Slægt.[1]

Blandt de Samlinger Fabricius efterlod sig var ogsaa en betydelig Del Conchylier. Som Conchologer maa ogsaa nævnes Lorenz Spengler (1769 Kunstkammerforvalter, † 1808) og Johan Hieronimus Chemnitz (f. i Magdeburg, Sognepræst til Garnisonskirke 1772—1800.) Disse Mænd havde ogsaa Del i Kobberstikkeren F. M. Regensuß' tysk-franske Conchylieværk (1758. fol.)

I Naturhistorieselskabets Skrifter forekomme naturligvis endnu flere Forfattere, som Niels Tønder Lund (en Præstesøn fra Throndhjem, Deputeret i Generaltoldkammeret, † 1809), Peder Kofod Ancher Schousboe (f. i Rønne), der 1791 foretog en botanisk Rejse i Spanien og Marokko, Jens Rathke (f. i Christiania), der lod sig examinere af Selskabet og derpaa foretog Rejser mod Syd og Nord (1810 Prof. i Zoologien i Kjøbenhavn, 1813 ved det norske Universitet),

---

[1]) Foruden Kilderne hos Nyerup: J. Møller, Nyt theol. Bibl. 8, 314. Vidensk. Selsk. Hist. af Molbech.

D. R. Daldorf, H. S. Holten, o. fl. Bekjendt er ogsaa M. C. G. Lehman fra Holsten ved sine naturhistoriske Skrifter paa Latin og Tydsk. N. Mohr fra Thorshavn udgav sin Islandske Naturhistorie 1786.[1]

Skjøndt Universitetet ingenlunde forhastede sig med at forsyne den strenge Naturvidenskab med offenlige Lærere, saa at Professoratet i Naturhistorie (Zoologi og Mineralogi) efter Brünnichs Afgang (1784) i lang Tid ikke var besat, men Undervisningen blev besørget af et Privatselskab ved Forelæsninger i Modersmaalet af Wahl og Schumacher, og Forelæsninger over Botaniken i nogen Tid bleve besørgede af Veterinærskolen (hvorom man kan læse mere hos Nyerup om Universitetet og hos Steffens), saa ordnede Sagen sig dog efterhaanden; hvor Universitetet ikke vilde, grebe andre Mænd til, og i Slutningen af dette Tidsrum lagdes Grundlaget til det, der nu har bragt Danmark saa megen Velsignelse og Hæder. Mineralogien, der især havde været dyrket for Bjergværkernes Skyld, f. Ex. af Jens Esmarch i Kongsberg, fik ved Universitetet sin overordenlige Lærer i Gregers Wad (f. i Viborg), tillige Professor i Zoologien (1795.) Rottbølls Efterfølger i Botaniken var Martin Wahl (f. i Bergen) der studerede i Upsala under Linnee, og siden blev Lektor ved den botaniske Have (1779—1784) og endelig Professor ved Universitetet (1801 til hans Død 1804.) Lektor

[1]) Desuden forekomme hos Nyerup: F. Raben, C. C. Kramer (Insectologia Danica, 1760), J. P. B. von Rohr, E. Rosted, G. Wiedeman, N. H. Tyrholm, J. D. Petersen, C. Møller, F. C. Mahling, N. D. Gunnerus, Islænderen J. Svendsen, D. Wesenberg, J. Parelius, O. Lie. Morten Bredsdorff, Præst i Vesterskjerninge i Fyn, var ligeledes en bekjendt Naturkyndig, især Botaniker. Og Fynboen Hans West († 1811), først bekjendt ved sine poetiske Oversættelser, siden ved Beskrivelsen over St. Croix (1793) og ved sin Malerisamling, kan vel ogsaa nævnes her da Wahl opkaldte en Plante efter ham.

ved den botaniske Have og Professor ved Universitetet var ogsaa Veterinærskolemanden, Slesvigeren Erik Viborg; og Botanikken fandt mange andre Dyrkere: Henrik Steffens (Wildenows Botanik med en historisk Indledning 1794), Carl Gottlob Rafn (Plantefysiologi og Plantelære 1796), Jens Wilken Horneman, Broder til Filosoffen C. Horneman (Plantelære 1796), Niels Hofman-Bang o. fl. Naturlæren endelig gik ved Kratzensteins Død (1795), for hvem Lægen N. Bötcher i nogle Aar havde vikarieret, over til A. N. Aasheim (1796—1800), der imidlertid ikke har virket ved Skrifter; og imedens H. C. Ørsted forberedte og begyndte sin Virksomhed (1799), fandt den adskillige andre tildels udmærkede Dyrkere, især i Hofmarskalken A. W. von Hauch (1793), J. Saxtorf og Fr. Saxtorf.[1] Alle disse Mænds Virksomhed knytter sig til Fremgangen i det næste Aarhundrede.

Medens Videnskaben i sin strengere Behandling efterhaanden mere og mere vandt Fodfæste, beforderedes Naturkundskabens Udbredelse ogsaa paa mangehaande andre Maader, ved Oversættelser, ved Rejsebeskrivelser og Beskrivelser over Lande og Egne, ved mere folkelige større Værker og mindre Lærebøger, og endelig ved Foredrag for Almuen.

I Begyndelsen, da egen selvstændig Granskning var vanskelig, og adskillige dog attraaede enten en Slags Oversigt over Videnskaben eller nogen Kundskab om de ny Opdagelser, søgte man ved Oversættelser at vække og nære denne Interesse. Til disse tidlige Oversættere hører: Johan Frederik Schrøder, Byskriver i Rudkjøbing, der imidlertid

---

[1]) jf. foruden Kilderne hos Nyerup Vidensk. Selsk. Hist. af Molbech, og om Hofman-Bang Oversigt over Selskabets Forhandlinger 1855 Nr. 5 og 6. Om Botanikken Hornemans Afhandlinger i Krøyers Naturhist. Tidsskr. 1 D.

skrev paa Tysk (Neue Anmerkungen über alle Theile der Naturlehre 1753.)[1] Mere bekjendt er Hans von Aphelen (f. i Nærø i Nummedalen den 27de Oktober 1719.) Hans Farfader var flygtet under Trediveaarskrigen fra Tyskland, hans Fader var Skoleholder og Klokker. Selv søgte han i sin Ungdom at erhværve sig allehaande Kundskaber, og tog, 22 Aar gammel, til Bergen, for at finde en Levevej, derfra til Holland, hvor han blev Student i Leiden, og for det franske Sprogs Skyld til Frankrig, hvor han i nogle Aar i Tjeneste hos en Vinhandler havde det godt. Da han var kommen tilbage til Danmark (1749), banede han sig ved sine Skrifter over det franske Sprog en Vej, og blev Professor i det filosofiske Fakultet (1759), hvorpaa han (den 14 Marts 1760) ægtede Helene Dorothea Schiønning (f. den 19 Maj 1726). Han blev Lærer for Kronprinsen (Frederik den Sjette) i det franske Sprog (1774), og døde den 31 Juli 1779.[2] Ligesom han ved sin franske Ordbog gjorde Epoke i de nyere Sprogs Dyrkning, virkede han, tildels ogsaa sproglig, for Naturvidenskaberne ved Oversættelsen af Bomares Naturhistorie (1767), der er mere end en blot Oversættelse, da han dertil benyttede mange andre, ogsaa danske, Forfattere,

---

[1]) Deraf udkom kun 1 Th. aus dem Französischen. Kph. und Leipz. 1753. Det er Begyndelsen til Oversættelse af Pater Bougeant og en Ubekjendts Observations curieuses sur toutes les parties de la physique, extraites et recueillies des meilleurs mémoires. Paris 1730. 3 voll. (Büschings Nachrichten, 1, 162.)

[2]) Hun døde efter 13 Aars Enkestand den 19 Juli 1792. De havde to Børn, en Søn og en Datter. Den sidste, Helene Dorothea, første Gang gift Kreidal, anden Gang Lund, min Svigermoder, fulgte med Kjærlighed min begyndende literære Virksomhed, og har ved sine Fortællinger fra hendes Ungdom ogsaa givet Bidrag til nærværende Skrift (hun var født 1761, altsaa ved sin Faders Død omtrent 18 Aar gammel), og jeg har derfor tilladt mig her at nævne hende.

og det var, som han siger i Fortalen, „den første Bog vi paa Dansk have af dette Slags," som nemlig omfattede hele Naturhistorien. En lignende Chymisk Dictionaire (1771) maa, formedelst Sprogets Mangel paa Kunstord, have været et endnu vanskeligere Arbejde, men især for Kunstnere og Haandværkere et nyttigt og let tilgjængeligt Hjælpemiddel.[1]

Oversættere af mindre Skrifter vare: J. D. Breckling Brandt, en Præstesøn fra Langeland, A. C. Hammer, en Præstesøn fra Norge. Frederik Hansen (en Søn af Rektor Jens Hansen i Horsens og Martha Lous) oversatte Raffs Naturhistorie 1784, der i mange Oplag var en yndet Børnebog, om hvilken Steffens, naar han vil oplyse, hvor langt man stod tilbage, siger, at det var næsten det eneste, man kjendte og brugte af Naturhistorie.

Nordens Rejse til Ægypten havde i lang Tid beskjæftiget Videnskabernes Selskab. Nu vendte man sin Opmærksomhed til den modsatte Side, til Island, der var saa mærkværdigt ved sin fysiske Beskaffenhed. Niels Horrebov var bleven sendt derover, for at foretage en fysisk-økonomisk Rejse i Landet (1747—1751.) Da han var kaldt tilbage, valgtes Eggert Olaffen og Bjarne Povelsen til at berejse Landet, og udgive en Beskrivelse derover (1752—1757.) Frugten af denne Rejse var en Samling af Naturalier og en Beskrivelse, der i mange Henseender endnu læses med Interesse (udkommen i Sorø 1772 i to Dele. 4.) Endelig berejste Olav Olavius paa ny Island (1775—1777) i økonomisk Henseende. (Økonomisk Rejse o. s. v. 1780 i to Dele. 4.)[2] Han gav ogsaa en Økonomisk-fysisk Beskrivelse

[1]) Odin Wolffs Hist. Ordb. Kritisk Fortegnelse over Trykkefriheds-skrift. I, 285.

[2]) See det udførlige om disse Rejser i Vidensk. Selsk. Hist. af Molbech.

over Skagen (1787), og hertil slutte sig da de mangfoldige andre Arbejder, dels Rejser, dels Beskrivelser og økonomiske Afhandlinger af Christopher Hammer (en Præstesøn fra Gran i Hadeland), Jakob Nikolaj Wilse (fra Lemvig), en af de frugtbareste af denne Art Forfattere. (Rejseiagttagelser 1790—1798) o. fl.

Til dem, der behandlede Naturvidenskaben, ikke blot for Fagmænd, men for hele Folket, hørte, som vi vide, T. Rothe ved sine Philosophies Ideer og Naturen betragtet efter Bonnets Maade, samt Jorden, en Verden for levende og vel lidende Væsener (1788—1795), men han skrev nærmest for den højere Del af Folket, og var stundum for uforstaaelig og tung, stundum for høj og dunkel, til selv af den ret at kunne nydes. En anden Mand, ligeledes en af Danmarks mærkelige Mænd, der i flere Henseender kan stilles ved Siden af Tyge Rothe, er Esaias Fleischer (f. 1732.) Slægten skal have været slesisk Adel, hvoraf en Sidestamme gik til andre Lande under Navnet Fletchier. Hans Fader var Præst i Eggerslevmagle i Sælland; han gik i Roeskilde Skole under Rektoren Mag. Bernt Schnabel, og forsøgte som fattig Student forskjellige Veje. Først lagde han sig efter de orientalske Sprog, men da Orientalisten Kall erindrede ham om, at der ved dem ingen Beforbring var at vinde, tog han theologisk Attestats, og gik Skolevejen (en Frugt deraf var hans Oversættelse af to Bøger af Ovids Metamorphosis.) Derpaa studerede han Kirkehistorie, og udgav Pavedømmets Historie og Pavernes Levnets Historie (1757—67 3 Dele. 4.) Haab om Beforbring slog fejl. Han giftede sig, og for at faa Livets Ophold, arbejdede han selv som en Daglejer og Tærsker, og studerede Agerdyrkning, for at kunne drive sin Jord bedre. Imidlertid gik den ene Ansøgning om Præstekald forgjæves ind efter den anden, og Hørerbestillingen var

ham utaalelig; saa lagde han sig efter Jura, og tilkjøbte sig endelig (1764) Regimentskvartermesterembedet ved det sællandske Dragonregiment i Nestved under Oberst v. Eichstedt. Det var, siger han, hans lykkeligste Tid, i hvilken han tillige studerede Naturvidenskaberne. Da Eichstedt 1771 fik Ordre med sit Regiment at komme til Kjøbenhavn, for at gjøre Tjeneste som Livgarde, fulgte han med, „og her forefaldt, for at bruge hans egne Ord, en Kasus, hvorved der gaves ham Lejlighed at vise Prøve paa den uforsagte Troskab, som enhver redelig Undersaat, endog med sit eget Livs og Blods Hazard, er det kongelige Hus skyldig." „Han fik ingen Belønning derfor, men fik Lejlighed til af det kongelige Hus endog personlig at blive kjendt." Da han i Februar 1772 var kommen tilbage til Nestved, fik han Brev fra en Herre, „hvori blev paaberaabt Ordre fra et højt Hoved" (Guldberg og Arveprinsen), at det ikke skulde gaa rigtig til med Inspektør Torkild Badens Udvisning i de Vordingborgske Skove; han skulde derfor „ganske uformærkt" tage derned, eftersee Skovene saavidt han kunde, og om Udvisningens Beskaffenhed indgive sin Beretning. Han gjorde det efter sin Samvittighed „efter Befaling" (os tykkes dog, at dette Spionvæsen „efter Befaling" seer noget uhyggeligt ud), men paadrog sig derved Badens Fjendskab. Dette var Begyndelsen til en lang og heftig literær Fejde. Det vil let skjønnes, at der bag denne lidet interessante Fejde ligger noget højere og nogle højere: Bernstorf, Badens Patron, og Guldberg, Fleischers, Forsvarerne og Modstanderne af Bondens Frihed. I Fællesskab med Beringskjold kjøbte han Nygaard (Marienborg) paa Møn, men herved fik han ogsaa Fortrædelighed, da Beringskjold selv tog til Møn, og væltede sig i Strid med Møsting. Efter General Eichstedts Afgang fra Regimentet, tog ogsaa han sin Afsked, det vil sige, solgte sit

Regimentskvartermesterembede, og blev (1774) af Arveprins Frederik beskikket til Inspektør paa Jægerspris. Efterhaanden steg han i Værdigheder, og vandt ved sine Skrifter Hæder inden- og udenlands (Agerdyrkningskatekismus, efter Landhusholdningsselskabets Indbydelse og kronet med dets første Guldmedaille, besørget oversat paa Svensk af Videnskabernes Akademi i Stockholm, af hvilket han blev Medlem.) Ved sin Bog om Skovene kom han ind i den Sorøske Skovsag, blev Overforstinspektør over disse Skove, og fik derved en Strid med Overhofmesteren Reitzenstein. Endelig blev han (i Januar 1781) „efter Arveprinsens Indstilling" Amtmand over Korsør og Antvordskov Amter og Konferensraad; og skrev sin Havebog. Men uventet fik han (i August 1785) sin Afsked med sin fulde Gage i Pension; og „var nu 53 Aar gammel næsten terræ inutile pondus." „Han søger allevegne, siger han, Grunden til sin Afsked, og finder ingen" (det var da let at begribe, da han var en af Guldbergs.) Han udgav nu sin Levnetsbeskrivelse (1785), der fremkaldte en hel Del andre Stridsskrifter. Hovedøjemedet af Bogen var at vise, at han havde faaet sin Afsked uden nogen Brøde fra sin Side; som en ivrig, dristig, streng arbejdsom Mand seer han sig omgivet af Fiender og Forfølgere. Hvo der vil gaa ind i Bondesagen, maa ogsaa gjennemgaa denne Mands og de dertil hørende Stridsskrifter.[1] Her har han faaet Sted, tildels med Hensyn til hans mindre naturhistoriske og økonomiske Skrifter (det ældste er Afhandlingen om Bier 1772), nærmest formedelst hans Forsøg til en Naturhistorie (1786—1804, 10 Dele i 26 Bind), en værdig Frugt af hans Otium, i hvilket han, som Tyge Rothe, ogsaa vendte sig hen til religiøse

[1]) f. Ex. Fleischers Skrift imod Baden: Begjering til et uvartisk og Dansk tænkende Publicum 1786, og Oeders Appel i Oktober samme Aar.

Betragtninger (Jesu Christi Religions Sandhed, 1789—99 i to Dele.) I Naturhistorien vilde han være almennyttig. De fleste Skrifter, siger han i Fortalen, ere Lærebøger eller lærde Afhandlinger, han har Hensigt til de Ukyndige, og vil forbinde begge Dele, at lære og fornøje. Noget nyt kan han ikke foredrage. Det er dog, siger han i Fortalen til anden Del (om Naturhistoriens Nytte) ikke blot Jagttagelser han vil anføre, men ogsaa Betragtninger derover, hvormed Buffon først begyndte, o. s. v. Formen er hos ham endnu streng, som Lærebogens, og det underholdende i Betragtningen kan næsten kun ansees som indblandet; men Vanskeligheden ligger jo netop deri, at være virkelig grundig og tillige underholdende. Han begynder omtrent som Tyge Rothe: efter en Indledning om Tidsregningens Ælde og Nationernes første Oprindelse følger Skabelsens og Syndflodens almindelige Naturhistorie, Himmelens Naturhistorie, Jordens, o. s. v. Fleischer døde i Slagelse 1804.[1]

Naturkundskabs Udbredelse ved mundlige Foredrag for menig Mand bleve begyndte af en Mand, hvis Liv blev et Offer derfor. Urik Green (f. i Skeen 1720) gik i Sorø Skole under Rektor Sneedorf, lagde sig under sit Ophold ved Sorø Akademi efter Naturvidenskaber, Mathematik og Mekanik under Kraft, tog theologisk Attestats, og var i nogen Tid Klokker og Skolelærer ved Næs Jernværk. Derpaa tog han juridisk Examen. Men da han forgjæves i mange Aar havde søgt Ansættelse, samlede han hele sin Formue, omtrent 50 Rdr. og drog til London (1760) for at

[1] Esaias Fleischers Liv og Levnetsbeskrivelse af ham selv skrevet og udgivet. Kbh. 1785, og de dertil hørende Skrifter. De findes samlede i et Bind i Universitetsbibliotheket. See ogsaa hos Nyerup Artiklerne: Torkild Baden, Medlem af Landvæsenskommissionen F. A. Pflueg, Præsten J. A. Monrad.

forberede sig til de fysiske Diskurser, som han længe havde pønset paa. Efter sin Tilbagekomst aabnede han dem med nogen kongelig Understøttelse, og holdt dem uden Betaling for en talrig Blanding af Tilhørere, mest Haandværksmænd (Januar 1765 til Sommeren 1766). Han vilde virke ved det levende Ord. „De Døde, siger han, tale vel godt, men de Levende bedre. En halv levende Stemme har mere Eftertryk, end ti Døendes Raab, udført ved Bogtrykkere." Førend han begyndte en Forelæsning, gik han omkring og talte saa med den ene, saa med den anden af Tilhørerne; derpaa talte han om og fortalte dem forskjellige Materier, som Lejligheden bedst faldt, om Gud, Forsynet, Sjælens Natur, Solsystemet, Luften, Jorden, Mineralierne, Bjergværkerne, Planter, Gifter, Dyr og Mennesker, Handel og Økonomi. Engang brøde nogle Studenter ind, og forstyrrede Forelæsningen, „thi Ulærde burde ikke høre saadanne Ting, som alene skulde være for Studerende;" han maatte da, ligesom Balle ved Bibellæsningen, skaffe sig et Politi ved at formaa fire unge Laugsmestre til at holde Vagt ved Indgangen, saa at ingen kom ind uden Billet. Da han søgte om Tilladelse til at fortsætte disse Forelæsninger, kom en mere beskyttet Mand ham i Vejen. Dr. Erichsen fra Bergen, der var sat til Inspektør over Kolonianlæggene i Jylland og Slesvig, fik Befaling at rejse til England, for at erkyndige sig om de engelske Kolonianlæg, og blev udnævnt til efter sin Hjemkomst at fortsætte disse Forelæsninger med en Løn af 800 Rdr. aarlig, det dobbelte af den Understøttelse Green havde faaet. Da Erichsen var død (1767) forsøgte han at vedblive uden Understøttelse, og indbød til Forelæsninger for Betaling; der tegnede sig omtrent sexten, for det meste Kjøbmænd; men da Forelæsningerne begyndte, „bleve de uenige om Rang og Sæde." Saa maatte Green ansee det for en

Lykke, at han som Lærer i Engelsk ved Søkadetakademiet (fra 1765) dog kunde leve i tilbagetrukken Ro. Den 17 Januar 1772 blev hans Bolig under det bekjendte Folkeopløb ved en Fejltagelse forstyrret, og han døde næste Aar (1773). Han efterlod et kjært Minde hos sin Samtid, som Eftertiden lige indtil vore Dage har fornyet.[1]

4. Lovkyndighed. I Sorø og i Kjøbenhavn. Forfattere i dansk Lovkyndighed og i Veltalenhed for Skranken. Kofod Ancher. Henrik Stampe. Christian Reventlow. Christian Colbjørnsen.

Ved Lovkyndigheden træde vi endnu nærmere til Folket. Den hører til de Fag, der finde deres ældste, ægte og nærmeste Udspring i Hjemmet; og som fjerner sig desto mere fra dette, jo mere fremmed Lov og Ret faar Indgang. Indholdet, og i Følge deraf Behandlingen, er imidlertid dobbelt. Lovkyndighedens Foredrag ved Universitetet som en Brødvidenskab, forsaavidt det nemlig nærmest gaar ud paa at danne juridiske Embedsmænd, Professorernes Ustadighed, om jeg saa maa sige, i det deres Stilling ofte kun danner en Overgang til andre højere Statsembeder, selve Foredragets Natur, hvis nærmeste Fuldendelse er Lærebogsformen, dette og mere giver Studiet en saa speciel Karakter, at vi her, hvor vi især have Øje for det almindelige, ikke udførlig kunne behandle det. Men Lovkyndigheden griber ogsaa ind i det almindelige, dels fordi den ved Lovhistorien historisk og sproglig bidrager til at oplyse Folkeudviklingen i Fortiden, som den knytter til den senere Tid, dels fordi den, især som Lov-

1) Indbydelse til physiske Discourser i Adressekontoirets Efterr. 1764, Nr. 132. 141. 146. 1765, Nr. 9. 52. 92. Indledning til physiske Discourser, 1764, og Afskedstale, 1766. H. J. Birch, Ereminde over Ulrich Green, i Minerva, Januar 1788. Gjentaget i E. L. Thaarups D. Penning-Magazin.

givning og Lovfortolkning, ligefrem udsprungen af Statsøjemedet, støttet af det og i sin endelige Tendens befordrende det, indeholder de historiske Motiver og Midlerne til den Folkefrihed og Folkelykke og overhovedet det Folkeliv, der fremskridende udvikler sig eller til visse Tider hemmes.

Lovkyndigheden, der ved at forbinde sig med Filosofien var traadt ind i et nyt Stadium, fik to Planteskoler: foruden Kjøbenhavns Universitet tillige Sorø Akademi; og den greb ind ikke blot i de strengt juridiske Fag, men paa den ene Side tillige i Modersmaalets Behandling og det oldnordiske Sprog, paa den anden i Statsvidenskaben, i Stændernes Forhold og især i Bondens Frigjørelse.

Naar vi bringe vor Udsigt i Forbindelse med det foregaaende Tidsrum, saa kjende vi som Disciple af Højer:[1] H. Stampe (Prof. ved Universitetet, Generalprokurør, 1784 Statsminister, † 1789), og P. Kofod Ancher. En tredie Mand af samme Skole var Nordmanden J. A. Cold (en Søn af Præsten J. Cold i Frederikshald), der blev prof. juris i Sorø ved Akademiets Oprettelse (1747—1759.) Som Skribent var han ikke frugtbar,[2] men „han var den første, der udarbejdede et fuldstændigt Kollegium over den dansk-norske Ret paa Dansk.“ Her virkede ogsaa, som vi allerede have bemærket, Islænderen Jon Erichsen (1759—1771) og Laurids L. Kongslev (en Præstesøn fra Thy, 1772—1783.)[3]

Ved Kjøbenhavns Universitet møde vi en Blanding af Professorer: Kofod Anchers Svoger og Discipel, F. C.

---

1) Hans Statsret blev oversat af P. Bredsdorff 1783.

2) Han udgav egenlig kun en Disputats. Til hans andre i Sorø forfattede Skrifter hører: Højesterets Instruxer, hvis Offenliggjørelse blev standset.

3) Forf. til den danske og norske private Rets første Grunde. Sorø 1781—82, med en dansk og norsk Lovhistorie i Indledningen.

Sevel[1] (en Præstesøn, f. i Kjøbenhavn); B. G. v. Obelitz (ligeledes en Kjøbenhavner) især virksom som Docent. I en Tid af syv Aar var han den eneste, der holdt juridiske Forelæsninger. Samtidig med ham var nemlig Martin Hübner (f. i Hannover, opdraget i Danmark, 1759 prof. juris), tidligere bekjendt som Forfatter til et af Kofod Ancher fordelagtig omtalt Skrift,[2] men som Universitetslærer uvirksom.[3] Throndhjemmeren J. B. Dons (1768) udførte ved Kjøbenhavns Universitet det samme som hans Landsmand Colb havde gjort i Sorø; han var nemlig, „den første, der foredrog den danske Lovkyndighed i systematisk Orden, adskilt fra den rommerske Ret.[4] Kofod Anchers ypperlige Discipel, den ældste af tre udmærkede Brødre, Nordmanden Jakob Edvard Colbjørnsen (f. i Romerige, 1770 Advokat i Højesteret, 1773 prof. juris) „fuldendte de danske og norske Loves Foredrag i videnskabelig Form,“ „foredrog Kriminalretten som en egen for sig bestaaende Del af Lovkyndigheden,“ og „rensede Processystemet fra de rommersk-tydske Begreber, der endnu klæbede ved det,“[5] men hans Forelæsninger bleve ikke udgivne. C. U. D. v. Eggers (f. i Itzehoe), en af de

---

1) jf. om ham Büschings Nachrichten 3, 175.

2) Essai sur l'histoire du Droit Naturel. A Londres 1757—1758. Tilegnet Kongen af Danmark. Forfatterens Navn findes hverken paa Titelbladet eller under Tilegnelsen. jf. Kofod Anchers Anvisning for en dansk Jurist, 1777, S. 40.

3) I Fallesens Magazin 6, 691 hedder det om ham: „Som bekjendt holdt han aldrig Forelæsninger, og i de sidste tyve Aar lod han, saa vidt mig er vitterligt, heller ikke noget trykke, undtagen sit ubetalelige Volente Deo! i Lektionskatalogen, og faa Dage for sin Død en Gravskrift over sin Ven Carstens.“ jf. Nyerup.

4) Forelæsninger over den danske og norske Lov, oversatte og udgivne af Hedegaard. 1780—81.

5) See om de juridiske Professorer G. L. Baden, Den danske og norske Lovkyndigheds Hist. S. 82.

frugtbareste tyske Skribenter i Danmark, forbandt Lovkyndigheden med Kammeralvidenskaberne (1785); medens den egenlige Lovkyndighed foredroges og tildels i Skrifter afsluttedes af C. M. Th. Cold (f. i Sorø, Søn af J. A. Cold), L. Nørregaard (f. i Kjøbenhavn),[1] F. Th. Hurtigkarl (f. i Sorø) og C. B. Brorson (f. i Ribe).[2] J. F. W. Schlegel begyndte Anvendelsen af den Kantiske Filosofi.[3]

Enkelte Fag fandt ogsaa udenfor Universitetet sine Bearbejdere. Krigsretten f. E. bearbejdedes af Auditørerne L. J. Krohn og P. Rosenstand Goiske (1799.)[4] P. H. Graah er bekjendt af Skrifter om Statistik og Landbolovgivning. Om Politivæsenet skrev C. F. Klarup (1777), om Inkvisitionskommissionen N. Ussing (1781) o. fl.

Blandt de Mænd, der have indtaget højere Stillinger i Staten som Højesteretsassessorer, Deputerede i Kancelliet, Amtmænd o. desl., have de fleste, i Følge deres Embeders praktiske Natur, kun deltaget lidet i Literaturen, nogle kun ved Disputatser og juridiske Afhandlinger; saasom A. Lowsen, J. J. Anchersen, H. M. Sommer, F. G. Sporon (tillige Poet), C. Schow, P. Møller, C. F. Lassen, M. Treschow (Forstander for danske Selskab), J. C. Geelmuyden (Gyldenkrands), J. R. Bull. Af andre haves dog tillige særegne Skrifter, som det mærkelige Skrift om Bondestanden af O. L. de Bang (1786), J. Stendrup (om Bartov.)

---

1) Natur- og Folkeretten 1776. Den danske private Ret, 1792—99.
2) Christian den Femtes danske og norske Lovs Fortolkning 1791—1801.
3) Astræa 1797—1805. Naturretten 1798.
4) Rosenstand Goiskes Krigsret, „et af de saa klassiske Arbejder vor Literatur har at opvise siden Anchers og Stampes Dage," siger G. L. Baden (Lovkyndigheds Hist. S. 92. Anm.) Denne P. Rosenstand Goiske maa ikke blandes med Dramaturgen af samme Navn.

Samlinger af Forordninger udgaves af J. L. **Lybecker**,[1] der tillige er bekjendt af Skrifter om Kjøbstæder og Fiskerier, samt af J. H. Schou, og L. Fogtman. P. J. Monrad og E. Knudsen udgave Collegialtidenden (1798.)

Med juridiske Tidsskrifter syntes det ikke at ville gaa; Indholdet maatte gjerne blandes med andet. Den bekjendte Holck gav en Juridisk, Medicinsk og Oeconomisk Tidende 1767—71; P. M. Trojel begyndte en Juridisk Tilskuer 1775—76, men deraf kom kun 37 Nummere. Statitisk, Juridisk og Litterarisk Bibliothek udgivet af Bärends (Bärens) o. fl. 1792, begynder med en Afhandling om Hindringerne for det juridiske Studium hos os af J. J. Gudenrath, der fortsatte det som Juridisk Bibliothek 1798. Schlegels Astræa begyndte 1797.

Blandt andre juridiske Skribenter bemærkes: O. J. Bull, H. Paus, E. Hesselberg,[2] C. Dreier, L. Ewensen,[3] H. J. Trojel, J. H. Milche, N. Wamberg, M. Nissen (Ejer af Throndhjems Adressekontor), J. Wulfsberg,[4] M. Knutzen, J. Viborg, T. E. Bartholin. G. L. Baden begyndte sin mangesidige juridiske og historiske Virksomhed 1797. Disputatser haves af C. Juhl, Th. Riese (siden Præst), A. Bang, N. H. Holtzrod, T. L. Brix, D. C. Rømer og G. A. de Halem fra Oldenburg (1770), T. Holm, H. Tetens.

Den juridiske Veltalenhed repræsenteres fornemmelig af de Højesteretsadvokater, tildels Generalfiskaler, der have ud-

---

1) See G. L. Badens Lovkynd. Hist. S. 97.

2) Juridisk Collegium, udg. af Dons. See G. L. Badens Lovkynd. Hist. S. 96. Som Byfoged i Vestindien forstod han til sin Fordel af een Sag at gjøre 28, siger Stampe (Erklæringer 3, 226.)

3) Samling af juridiske og historiske Materier. Throndhj. 1784—87.

4) Om Odelsretten i Norge. Christiania 1788. jf. Nyerup.

givet mærkelige Sager, og af hvilke nogle, som Uldal, besade en fortrinlig Veltalenhed. Hertil høre: F. W. Wiwet (Digteren),[1] P. Uldal (Caroline Mathildes Forsvarer), J. M. Schønheider, P. F. Skibsted (meget udsat for Angreb som Generalfiskal),[2] P. Rosenstand Goiske (Forf. til Dramatisk Journal), N. Hoftved, J. L. Rottbøll, C. Klingberg,[3] C. Wilster, der 1799 drog til Berlin. Der-

1) Wiwet, General-Fiskal og Advokat i Højeste Ret, udgav Forsøg til Fortælning om mærkværdige Danske og Norske Sager udførte i Højeste Ret. Kbh 1774—76. 1—2 B. og 3 B. 1 H. „Det første Skrift af det Slags." De fire første Sager overleverede han 1764 til Grev Thott, som gav sit Bifald tilkjende, og siden fortsatte han. Om Stilen siger han, at den ej er højtravende: „dersom efter den nye Smag skulde tales, blev man paa det Sted til en Pedant." Da nogle af Sagerne vare norske, forekommer der ogsaa Ordforklaringer f. Ex. 1, 114: En Opludt er Overdelen af en Serk, som er finere end Nederdelen; en Stak er et Skiørt." En Sag, som ikke er optaget, fortæller han i Fortalen: Maren og Karen, der giftede sig med hinanden. 2 B. 2 H. indeholder kun een Sag, nemlig Garboes, der blev ageret inden lukte Døre, fordi der forekom uanstændige Ting deri, som han har indklædet, saa at det kan læses. En anden mærkelig Sag er: Den Ugudelige (Rasmus Lange i Fyn.)

2) f. 1753 (hos Nyerup staar ved Trykfejl 1773.)

3) Ved denne Mand komme vi til et Stykke af Theatrets Historie. Klingberg udgav Quid juris? Nr. 1, 22 Maj 1794, Nr. 2, 5 Juni 1794 imod Theaterdirektøren Grev Ahlefeldt og hans slette Bestyrelse. Dertil hører: Recension over Quid juris? Nr. 1, af een af Hr. Geheimeraad Greve af Ahlefeldts Talenters ivrige Beundrere. Kbh. 1794 Denne Recension er af Johan Werfel, Udgiveren af Bladet Folke-Fienden (til Modsætning af Folkevennen), hvoraf udkom 9 Nummere, 7 Julii til 1 Septbr. 1794, med Angreb paa Ahlefeldt. Ahlefeldt anlagde Sag, som oplyses ved: Deductions-Indlæg tilligemed et deri paaberaabt Bilag fremlagt i Hof- og Stadsretten i Sagen anlagt af Grev Ahlefelt imod Johan Werfel, udgiven af U. C. Brønlund, Proc. Kbh. 1794. Bilaget oplyser, hvorledes Werfel, der 1785 var Kopiist hos Theaterkassereren Lassen, havde begaaet Bedrageri ved at efterskrive Navne og beholde Penge, hvorfor han blev fængslet, men da han bad om Naade atter frigivet.

hos bemærkes: P. H. Aagaard (1788), B. H. von Munthe af Morgenstjerne, der som Højesteretsadvokat blev affat 1804, og blandt andre Prokuratorer Hof- og Stadsrets-prokurator G. Stenstrup, U. C. Brønlund.[1]

Medens Fagmanden vil drøfte disse Mænds Skrifter og stille dem i deres rette Lys, dvæle vi ved to Gjenstande, der vedkomme alle, Lovenes Historie og deres Anvendelse.

De tidligere Forsøg paa en dansk Lovhistorie havde ingen Fremgang vundet, og Hesselberg gav kun et specielt Omrids. Desto mere overraskende er det, at see en enkelt Mand grundlægge denne Del af Videnskaben ligesom fra ny af. Kofod Ancher havde næsten i et halvt Aarhundrede foredraget alle Lovkyndighedens Dele ved Universitetet, da han ved Sygdom og Hypokondri, Følger af en overdreven Aandsvirksomhed, maatte standse dermed og saa godt som

[1]) Prokuratorer i Norge: J. Elkiær, J. C. Lovum. See om Rets-sagerne ogsaa Nyerup under Bilsted, Stephanson, Brabrand, Holm, Heiberg, Brun, O. Wolff, N. C. Øst, o. fl. Der er ogsaa en Arvesag vedkommende Agent Holcks Enke: Provst Rasmus Garboe i Tikjøb (see om ham Nyerup) fik kongelig Bevilling, at den Del af hans efterladte Midler, som maatte tilfalde hans Datterdatter, nu Enke efter Agent Holck, paa Grund af Holcks slette Omstændigheder ikke skulde tilfalde hans Bos Masse, men hensættes til hendes og hendes Børns Underholdning. Men Garboes Svigersøn opsatte en Afstaaelse af en Del af Arven til Fordel for hans Børn, som han fik Holcks Enke til at underskrive, men uden Lavværge. Den gejstlige Ret vilde ikke gaa ind paa denne Deling, men Højeste Rets Kjendelse erklærede Afstaaelsen for gyldig som en frivillig Overenskomst. — Derover beklagede Agentinde Holcks Svigersøn sig i et Offentlig Brev til Svigersønnen. Med Tillæg for Publico fra M. Dam. Med Motto:

Samvittigheder dødes her,
Som vist nok engang vogner der.

Kbh. 1792. Nyerup har det ikke; det findes i en Samling kaldet Blandinger, tilhørende Student Theodor Petersen, tilligemed Højesterets-Kjendelsen.

ganske afholde sig fra mundlige Foredrag; saa „vilde han efter Evne gjøre med Pennen hvad han ikke kunde gjøre med Munden", og han gjorde mere; Universitetet tabte, men Videnskaben vandt. Desuden var det grundvidenskabelige Aanden i al hans Gjerning; og han indsaae meget godt, hvor skrøbelig en Ting det juridiske Studium med samt dets Anvendelse var. Dette har han ret humoristisk og spøgende udtrykt i et lille Skrift: om Intet i Lov og Ret.[1] Det Arbejde, han hengav sig til, var af den alvorligste Natur, og egnede sig for ham, der ikke havde givet efter for det Omsving, der var kommet ind i Tiden. Tidligere, da Modersmaalet just blev fremdraget, havde han advaret Ungdommen mod Fordybelse i de skjønne Videnskaber, som Sneedorf og andre vilde have gjort til Tidens Formaal. „Da han første Gang, for 22 Aar siden, udgav sin Anvisning for en dansk Jurist, var den Wolfiske Filosofi endda i Mode, men Moden havde forandret sig siden; i vore Tider, siger han, løber alting ud paa det skjønne, hvortil behøves ikke saa meget

---

1) Et Brev til Ingen, om Intet i Lov og Ret (uden Forfatterens Navn). Kbh. 1764. 4. En Ven har forladt Theologien og begyndt at lægge sig efter Lov og Ret, hvad vil det føre til? Saa godt som til intet, svarer K. Ancher. Alt er fuldt af vidtløftige lærde Forklaringer, som ende med den opbyggelige Slutning: men dette gjælder ikke nu. Det meste af den borgerlige Lovkyndighed er Videnskab om Ord; hvad Processer angaar, saa gjøres der, hvor man skulde vente Ret, Retten til intet, Trætter plejes bedre end Retten, o. s. v. Dette lille Skrift burde optrykkes som et Bevis paa hans artige ingeniøse Skrivemaade. Pudsigt er det, at det blev optaget som fuldkommen Alvor, og der udkom imod det: Paa det ærbødigste overleveres herved Det fornuftige Publicum Disse Her Med Posten indsendte Tanker om Brevet til Ingen om Intet i Lov og Ret af L. L. H. Kbh. 1765. 4. Imprimatur P. Kofod-Ancher. Angivelsen af Forfatteren i Forbogstaverne H. M. P. svarer til H. M. Poneck hos Nyerup. Det besvaredes med: Forsvar for Love og Lovkyndighed. Til Svar paa Brevet om Intet i Lov og Ret. Kbh. 1765. 4.

Fornuft, som en hed Opfindelses- og Indbildningskraft.[1] Lovhistorien var ogsaa en høist fornøden Gjerning. „Vore Jurister, siger han (i Brevet til Fellenberg), have kun Sands for Rettergang; de give sig især af med at fortolke og anvende Lovene." Man maatte gaa videre; man maatte „trænge ind i Lovenes Aand," „ikke blive staaende ved Toppen, men søge ned til Roden, for at dømme om Træet" (Fortalen til Lovhistorien); man maatte undersøge Lovenes Historie, deres Oprindelse og Udvikling. Paa et Par Rejser nær, den ene til Bornholm, for at dæmpe et der udbrudt Oprør (1770), den anden til Göttingen og flere Steder i Tyskland (1779), hvorfra han tillige hjembragte nogle Haandskrifter, indviede han til dette Arbejde Resten af sit Liv indtil sin Død (1788 i en Alder af 78 Aar).

Det var en vanskelig Gjerning, hvorved Forskeren „føres ud i en Ørk uden Vej og Sti." Historien svigtede, og Loven selv henlaa i uordnede, næsten utilgjængelige Haandskrifter, næsten lige uklare med Hensyn til Oprindelse, Indhold og Sprog. Tre Ting vare især at udføre: Lovenes historiske Undersøgelse (hvortil hører Dansk Lovhistorie 1769—76), Betragtning over enkelte Dele af Forfatningen (Den danske Lensret 1777; De gamle danske Gilder 1780), Udgaver af Lovene selv (Valdemars Sællandske Lov, i Lovhistorien; Jyske Lov 1783, det sidste af hans større Arbejder). Oplysninger om Sproget gaa naturligvis igjennem alt; Fejl vare uundgaaelige, men det er nok første Gang, at Lovsproget føres rettelig tilbage til sin Rod, ved Hjælp af det Islandske.[2]

---

[1]) Tale ved Rektoratets Nedlæggelse de emendanda jurisprudentia 1763. Anviisning for en dansk Jurist angaaende Lovkyndigheds adskillige Deele, Nytte og Hielpemidler, 1777. Fortalen og Anm. S. 55.

[2]) Egil Thorhallesen († som Præst i Fyn 1789) gav en Oversættelse af Jonsbogen 1763. Oddr Vidalin, der blev Sysselmand 1788,

Der var endnu mere at undersøge: Lovenes Aand (De gamle danske Loves fornemmeste Grundsætninger, i Lovhistorien), deres Forhold til andre Folks, deres Forhold til Filosofien, deres Billighed, deres indre Værd, kort deres Forbedring. Den filosofiske Del blev ikke udført, den historiske er forøget af senere Granskere (Schlegel, Rosenvinge, Larsen), men hele Videnskabens Grundvold er lagt af Kofod Ancher; og hvad der nu er at gjøre er at fuldende den i en ny Bearbejdelse.[1]

Fra Lovenes Historie maa Overgangen skee til Lovenes Værd, Retstilstanden og Rettens Udøvelse. Her er et Hul i vor Historie. Der maatte vel adspredt i Literaturen findes Momenter, som samlede kunde oplyse baade Lovenes Beskaffenhed og deres Overholdelse, hvorledes Prokuratorer, Dommere o. s. v. vare, hvorfra Lovene udsprang og hvorvidt de opfyldte deres Bestemmelse, o. desl., men ingen vil vente, at vi skulde kunne give nogen fuldstændig Fremstilling deraf. Thi skjøndt ingen kan undgaa at træffe paa betydelige Mangler, baade i Lovgivningen selv, f. Ex. i Forholdet imellem det egenlige Kongerige og Slesvig, og i Retstilstanden i det hele, kan en nogenlunde klar Indsigt deri ikke vindes uden ved allehaande Meddelelser, der næppe endnu ere dragne for Lyset.[2] Paafaldende er især den Maade, hvorpaa en Sværm af Love

---

udgav en Disputats de usu lingvæ islandicæ in terminis juris Danici enodandis. Uden Aar.

[1]) Kilderne hos Nyerup. (En Disputats af K. Ancher anføres hos Nyerup under Bruns). K. Anchers Samlede juridiske Skrifter, udg. af Schlegel og Nyerup, 1—3 D. 1807—11.

[2]) Vi nævne som Besynderligheder, at de udenlandske diplomatiske Anliggender endnu vare der, hvor de efter Souverainiteten vare henlagte, nemlig under det Tydske Kancelli, indtil Oprettelsen af Departementet for de udenlandske Sager (i Aaret 1771); at de militære Love, nemlig for Landhæren, forfattedes paa Tydsk, ja ikke engang havdes i dansk Oversættelse før 1808.

og Forordninger idelig skabtes, ligesom de endnu skabes, og at de ikke endelig samledes til en ny Lovbog. Mangelen føltes nok. Omtrent et halvhundrede Aar efter Christian den Femtes Danske Lov (1737) tænktes der paa et nyt Lovgivningsarbejde, som skulde ende med en fuldstændig Lovbog. Der nedsattes Kommissioner, hvis Medlemmer døde, den ene efter den anden. Der arbejdedes ligesaa længe som paa Christian den Femtes Lov, i 23 Aar, uden Frugt. Deraf fulgte Nødvendigheden af en Lovfortolkning, der idelig breder sig mere og mere ud, og bliver en altfor betydelig Bestanddel af Lovkyndigheden. Ved Fortolkningens ensidige Overvægt bliver Forvirringen bestandig større og større, isteden for at en klar Aand vilde først og fremmest have vendt sig til det ene fornødne: en ny Lovbog. Hovedsagen syntes nu at blive, at kjende Loven og at fortolke den, men megen tvivlsom Fortolkning maatte jo vidne om, at Loven selv trængte til Fornyelse, eftersom Fortolkningens Autoritet maatte træde isteden for Lovens. Idelig hører man jo ogsaa paa denne Tid om Prokuratorernes Lovtrækkerier. Fornødenheden af mange andre, formodenlig endnu mere paatrængende Fremskridt, maa have forhindret de stærke Aander, der unægtelig gaves, fra at faa iværksat hvad der var saa højlig fornødent. Bondens Frihed var et af de vigtigste af disse Foretagender, og ved denne komme vi til at omtale nogle af vore største Lovkyndige.

Henrik Stampe, der overhovedet begynder en ny Epoke i Lovfortolkningen og Lovanvendelsen, var ogsaa her Hovedmanden. I sine Erklæringer, hvis Udgivelse han før sin Død befalede,[1] har han nedlagt en Samling, der i Lys og

---

[1]) Erklæringer, Breve og Forestillinger, General-Prokureur-Embedet vedkommende. Kbh. 1793—1807. Sex Dele. 4. Fra Aarene

Klarhed uden Tvivl overgaar alt hvad den juridiske Presse efter den Tid har frembragt; og dog taler han derom, om et stort Livsarbejde, med en Beskedenhed, som en ung juridisk Student i vore Dage vilde blues ved, naar han udgiver sin første Afhandling. „Da intet af det Slags, siger han, hidindtil i vores Danske Sprog ved Trykken er bekjendtgjort, saa venter han, at dette, som er maadeligt, kunde opmuntre andre til at gjøre det bedre"; han mener, „at adskillige kongelige Betjentere og andre derudi kunde finde et og andet, som de kunde have Nytte af at vide." Men det byder langt mere: Ikke blot er Fremstillingen af enhver Sag, liden eller stor, og Lovenes Anvendelse derpaa ren og klar og uden Omsvøb, hvilket ogsaa giver sig tilkjende i Sprogets og Stilens for den Tid usædvanlige Klarhed;[1] men ved at læse disse Erklæringer seer man tillige, om end kun som i et Spejl, Fremtiden for sig, og hvilke Forviklinger den vilde have at overvinde. Saaledes komme, for at tage nogle Exempler, Forviklingerne i det hele Statsmaskineri stærkt tilsyne; man tænke sig, hvor lidet denne Stats Omfang er, men hver Del har sit Maskineri, og disse Maskinerier hemme gjensidig hinanden. Enevoldsmagten sætter allerede nu disse magthavende

---

1753—1782. Besørget af J. L. Rottbøll. Under hans Portræt angives, at han er født den 28 (Nyerup har den 29) Januar 1713, † den 10 Juli 1789.

[1]) Det er ikke umærkeligt med Hensyn til Sprogets Historie, at Sprogrensningen ogsaa virkede paa Stampe. „Forhen havde han nogle Gange beflittet sig paa at skrive ren Dansk, uden at betjene sig af fremmede Ord; men efter at General-Prokurør-Embedet var blevet ham anbetroet, forbandt Forretningernes Mængde ham til at betjene sig af de Ord og Talemaader, som først faldte ham ind, uden meget at betænke og overveje, om andre bekvemmere og zirligere kunde udfindes." En Del af de franske og latinske Ord og Talemaader ere af Udgiveren fordanskede; vi besidde altsaa intet rent Billede af Stampes Sprog.

Mænd i en ikke ringe Art af Forlegenhed. Øvrighedens vilkaarlige Myndighed, engang tilstaaet som nødvendig, truer med at gribe om sig og at blive enemægtig: Kjøbenhavns Magistrat og Stiftamtmanden i Sælland strides f. Ex. om „uden foregaaende ordentlig Tiltale" at sætte Folk i Rasp- eller Tugthuset. Kjøbenhavns adelige Privilegier give Anledning til idelige Drillerier; det var godt, om man var af med dem. Den verdslige og gejstlige Skifteret ligge idelig i Haarene paa hinanden; den gejstlige maa dog engang vige. En anden Gang ligger Magistraten i Fridericia og i Friedrichstadt i Kjævleri sammen; Lovene ere ganske forskjellige. Ægteskabet i de forbudne Led fremkalder de urimeligste Forhold; „det er underligt, at hvad der uden videre er tilladt i Slesvig, det er Blodskam her."[1] Og nu Tiendevæsenet, Laugsindretningerne o. s. v. Det er aabenbart, at der med disse Ting engang med Tiden maa forestaa store Omvæltninger. Lovrevisionen er bleven en uafviselig Trang: Hvorledes maa en Mand som Stampe have været tilmode, naar han maatte bøje sig for Lovens Magt, naar han, fordi Loven var uretfærdig, maatte erklære, at Uretfærdighed skal skee, naar han maatte gjøre vedkommende Regjeringsmagt opmærksom paa, at „her er en Makel i Loven," men ikke kunde raade Bod derpaa. Et oprørende Exempel er den for Norge gjældende Forordning af 9 August 1754, der ogsaa omtales af Christian Colbjørnsen[2]. Baade Stampe og Colbjørnsen ere enige om, at „denne Forordning, i Forening

---

[1]) Om Hertugdømmet Slesvig, der før, men det er rigtig nok for 5 til 600 Aar siden, „hørte til Danmark", og om det danske Sprog, som Byskriveren alene er forbunden til at skrive, o. s. v. see hans Erklæringer, 4, 499. 5, 78. 82.

[2]) See Stampes Erklæringer, 3, 470. Christian Colbjørnsens Et Par Ord i Anledning af Riegels' Tvende Breve til Heiberg. Kbh. 1797.

med Landmilice-Anordningerne for Norge, stavnbinder Bondestanden i dette Rige, og underkaster den en saa vilkaarlig Behandling af Fogderne, at samme ej kan bestaa med sand Borgerfrihed." Og alt hvad det Danske Kancelli kan gjøre, er at anbefale Embedsmændene Lemfældighed i Lovens Udøvelse; at gjøre Lov og Ret afhængig af Embedsmandens Stemning! Det kan man næppe kalde et godt Regimente. Men især om den danske Bondestands Trældom og danske Mænds Iver for dens Frihed indeholde disse Erklæringer paalidelige Oplysninger. Oprindelig tilhørte Tanken Danmark. Førend Martini (1768) og Oeder (1769) virkede igjennem Pressen, var Sagen allerede i fuld Gang, men Forhandlingerne traadte ikke offenlig frem. Det var Stampe, der begyndte. I Anledning af Salget af det kongelige Gods i Odsherred skrev han (1757) til en god Ven til Hove, der ofte havde talt med ham om Bondens Frihed (Reverdil var den Gang ikke kommen til Hove), og med hvem han i denne Sag var enig: Man skulde stræbe efter at faa Ejendomsbønder isteden for Fæstebønder og Fribønder isteden for Hoveribønder, men i de sidste hundrede Aar og længer havde man i Danmark fulgt ganske andre Principia. Nogle Snese Herregaarde bleve oprettede, hvoraf flyder, at nogle hundrede Bondefamilier ere udryddede og nogle tusende Fribønder gjorte til Hoveribønder. Der maa lægges en anden Plan, og Kongen selv maa gjøre Begyndelsen.[1] Sagen skred fremad, og han meddelte Erklæringer om de forberedende Arbejder. Da endelig Reverdil (i September 1767) kom til ham, og forkyndte ham Kongens Hensigt at frigive Bønderne i Danmark, gav han en Betænkning derom, hvorpaa Landbokom-

[1]) See Stampes Erklæringer, 2, 515 og Tillægget 562 (fra Aaret 1759).

missionen blev nedsat. Som Medlem af den og som Generalprokurør tog han levende Del i de Foranstaltninger og Forordninger, hvorved Landbovæsenets Forbedring og Bondestandens Frihed blev grundlagt.[1]

I den følgende saakaldte Herremændenes Periode, imedens Regjeringen under Guldberg hemmede Fremgangen, og Stavnsbaandet, efter Bergsøes Udtryk kun i Navn forskjelligt fra det gamle Vornedskab, blev endnu haardere ved Landmiliceanordningen 1774, fortsattes Virksomheden i Literaturen, ved Suhms Euphron, ved den levende Fejde imellem F. W. Baron af Wedel Jarlsberg, C. W. von Munthe af Morgenstjerne og deres sejrrige Modstandere, C. A. Fabricius, S. Klestrup, Tyge Rothe; og fremdeles ved det bestaaendes Sagfører C. Fleischer, og Bondestandens Talsmænd O. L. Bang, A. C. Teilmann o. fl., medens Nedsættelsen af en ny Landbokommission, der især havde til Hensigt at bestemme Godsejernes og Fæstebøndernes Rettigheder og Pligter, forberedtes og fuldførtes.[2] Men Bondefrihedens virksomste Talsmænd vare Christian Reventlow og Christian Colbjørnsen.

Christian Ditlev Frederik Reventlow, af den bekjendte rige Grevеslægt af dette Navn (f. paa Christianshavn 1748) studerede først i Altona, derpaa i Sorø, hvor han i Anledning af Frederik den Femtes Død holdt en tysk Tale,[3] og uddannede sig fremdeles dels ved længere Ophold i Leipzig, hvor han blev bekjendt med Garves Anskuelse af Bondens Forfatning, dels ved Rejser i England, siden i Norge og

---

1) See især 5 og 6 Del af Stampes Erklæringer.

2) Bondevæsenets Literatur udgjør en betydelig Samling. Den findes i A. F. Bergsøes Prisskrift Grev Christian D. F. Reventlows Virksomhed som Kongens Embedsmand og Statens Borger, 1—2 D. Kbh. 1837. 1, 12 fgg. 86 fgg. 107 fgg. 114 fgg.

3) Worm 2, 653, ej anført hos Nyerup.

Sverrig. Hans Dannelse blev saaledes alsidig, og bar, som hans følgende Virksomhed oplyser, Præget af de humanistisk-rationalistiske Anskuelser, som tilhørte Tidsalderen, i deres bedste Skikkelse. Ved Faderens Død (1775) fik han Grevskabet Christiansſæde, medens den yngste Broder Johan Ludvig fik Baroniet Brahetrolleborg, to mærkelige Brødre, begge Fremskridtets Mænd, som de havde saa fortrinlige Midler til at befordre, begge derfor især virksomme for Almue-Skolevæsenet, men den første mere begrændset og sindig, endskjøndt heftig, og fast i hvad der burde skee, den anden mere højtflyvende og overdreven.[1] Som Formand for Rentekammeret foredrog Christian Reventlow en Sag for Kronprinsen, og skildrede ved denne Lejlighed Bondestandens elendige Forfatning, men fordulgte heller ikke de store Vanskeligheder, som formedelst de bestaaende Indretninger og herskende Fordomme lagde sig i Vejen. Da sagde Kronprinsen de bekjendte Ord, at ham syntes der ikke i en saa vigtig Sag burde tabes nogen Dag; og faa Dage efter indgav Reventlow den af ham selv forfattede Forestilling, hvorved de Forhandlinger kom i Gang, der endtes med Stavnsbaandets Løsning. Vel har Literaturens Historie aldrig bekymret sig om disse og lignende Forhandlinger, men med Urette. Naar store Mænd som Kofod Ancher, Henrik Stampe, Christian Reventlow, Christian Colbjørnsen dog have i enkelte Arbejder givet Exempler paa smuk, veltalende og karakteristisk Behandling af Stilen, bør

[1]) Foruden de storartede Anlæg, som Johan Ludvig paa Brahetrolleborg gjorde i Retningen af den ny Oplysning, befordret ved tyske Kolonister, har man adskillige Fortællinger om hans af og til extravagante Planer. Vi tro tillige ved denne Lejlighed at burde forny Mindet om hans i hans Virksomhed særdeles deltagende Hustru, Sybille, f. Schubart. Denne Familie greb ogsaa ind i Baggesens Skjæbne, og kan derfor heller ikke være ligegyldig for vor Poesis Historie.

de uden Tvivl ligesaa vel bringes i Ungdommens Erindring, som mange andre i sig selv ubetydeligere Forfattere. Smuk og veltalende er især Begyndelsen af den Tale, som Reventlow, selv dybt bevæget, holdt, da han overrakte de første femten Bønder Arvefæsteskjøderne paa deres Gaarde;[1] og paa det man kalder Forretningsstil gav han i sine Betænkninger i Bondesagen mærkværdige Mønstre.[2] Den Afhandling, han skrev for Videnskabernes Selskab, hvis Æresmedlem han var, om Træernes gjensidige Afstands Indflydelse paa deres Væxt, gjennemsaae han endnu paa sit sidste Sygeleje. Hans religiøse Standpunkt sees blandt andet af hans Forsvar for den ny Psalmebog,[3] og hans Forkjærlighed for Stunden der Andacht, men den sande kristelige Hengivenhed, der ogsaa lader sig forene med denne Form, tillige af den Maade, hvorpaa han ved sin Hustrus Død (1822 efter 47 Aars Ægteskab) bar sit Tab uden Klage, thi „Gud er ligervis, naar han tager og giver," og den Yttring han ofte gjentog for sit Hjertes Fortrolige, at „han i Rentekammeret ofte havde følt sig som i Herrens Tempel." Kjærlighedens Aand var for ham Kristendommens Grundvold; derfor betragtede han med Misfornøjelse den Heftighed og Bitterhed, hvormed de theologiske Stridigheder førtes i hans sidste Leveaar. († 11 Oktober 1827.)[4]

Den anden Hovedmand i Bondesagen var **Christian Colbjørnsen**, Stampes Efterfølger og sin Tids talentfuldeste og mest indflydelsesrige Lovkyndige, skjøndt som Jurist,

---

1) Trykt i Minerva, Oktober 1788.
2) Indførte i Den for Landboevæsenet nedsatte Commissions Forhandlinger. 1—2 B. 1788—89. 4.
3) I Dansk Literaturtidende 1825, Tillæg til Nr. 7.
4) A. F. Bergsoes nysanførte Prisskrift Grev Christian Reventlows Virksomhed o. s. v. 1837.

hedder det, ikke saa stor som Broderen Jakob Edvard. Født (den 29 Januar 1749) af en bekjendt norsk Slægt, gik han i Christiania Skole, og blev privat indskreven ved Universitetet. Anlæg og Tilbøjelighed førte ham til Advokaturen i Højeste Ret (1773), som han opgav for sin svækkede Helbreds Skyld; men efter at han et Aars Tid havde opholdt sig paa sin Gaard Sophieshøj, blev han (1786) kaldet til Sekretær i Landbokommissionen, hvor han samvirkede med Reventlow og i hvilken han „var Sjælen;" og hans Indflydelse forøgedes ydermere ved hans Stilling som Assessor i Højesteret, Deputeret i det danske Kancelli og Generalprokurør (1788.)[1] Hans Skrifter bestaa dels i juridiske Afhandlinger, dels i Lejlighedsskrifter; man seer i dem træffende Prøver paa hans Klarhed, Veltalenhed og Sindighed, ja, i nogle, hedder det (det var den Gang), er hans Sprog „saa skjønt og kraftfuldt, at endnu enkelte Steder deraf pleje at fremstilles Ungdommen som Veltalenheds Mønstre." Dertil høre især Indledningen til hans Forslag om den bedste Tid og Maade til at iværksætte Stavnsbaandets Løsning[2] og Skriftet imod de jyske Jordbrotters Klage eller imod Kammerherre Lüttichau som deres Ordfører, der danner ligesom Hovedhjørnestenen i den næste store Literaturfejde efter den lithurgiske, den jyske Proprietærfejde.[3] Colbjørnsen vilde nedlægge sine Embeder,

---

1) Efter Bergsøe, hos Nyerup 1789.

2) I Landbokommissionens Forhandlinger.

3) See om det saakaldte Tillidsskrift og den til denne Fejde hørende Literatur Bergsøes Prisskrift om Reventlow, I, 227—234. En Samling paa 5 Bind kaldet Skrifter om de Jydske Proprietærers Sag findes i Schous Samling i Universitetsbibliotheket. Deri ogsaa Fleischers Til Publikum om Stavnbaandets Løsning og Bondens Frihed. Kbh. 1790, hvori han værger sig imod det Rygte, at de skulde være ganske imod hans Ønsker og Principia; samt (det ironiske) Svar paa Fædrenelandets sande Vens Hr. Conferenceraad Fleischers til Publikum om Stavnsbaandets Løs-

men fik Befaling at blive og at tiltale Lüttichau; Højesteret idømte denne en Mulkt af 1000 Rdr., og han forlod Landet.[1] Som den mægtigste og myndigste Mand i det danske Kancelli var Colbjørnsen under Trykkefrihedskampen og i Revolutionsperioden i Slutningen af Aarhundredet fremdeles udsat for heftige Angreb og hensynsløse Anfald, endog paa hans moralske Karakter, hvilket vel lader sig forklare deraf, at hin alt nedrivende Fanatisme, Mænd som Heiberg, Malte Brun og Riegels, angreb Magten, hvor den end var, og altsaa nødvendig maatte gjøre den mest formaaende og fasteste

ning. For een Skilling. Kbh. 1790. De øvrige Fejdeskrifter udgaa fra Colbjørnsens Betragtninger o. s. v. Kbh. 1790. Imod ham og hans „saa fordrejende og tillige arrige Anmærkninger" udgav D. N. Reiersen Billige Erindringer i Anledning af Hr. Etatsraad Chr. Colbjørnsens Betragtninger over en Del jydske Jorddrotters Klage. Kbh. 1791. Slutningen dateres fra: Fodbyegaard i Siælland den 29 Decbr. 1790. Jeg tænkte derved paa Riegels, saa meget mere som der strax i Begyndelsen tales om „Børstenbindernes Vers paa de saa kaldte Riegels Børster," men Nyerup siger, at man har tillagt P. Uldal disse Erindringer. Imod dem skrev P. H. Aagaard Anmerkninger ved (D. N. Rejersens?) Erindringer i Anledning af o. s. v. Kbh. 1791. Om Stridsskrifterne finder man ogsaa Oplysninger hos Axel Bondesøn Om den jydske Proprietær-Feide, som begyndte i Aaret 1790, med indstrøede Betænkninger over Stridsskrifterne i Anledning af Sagen imellem Etatsraad Colbjørnsen og Kammerherre Lüttichau. Kbh. 1791, og C. A. Fabricius, Brev til en Ven angaaende de opkomne Stridigheder i Anledning af den saa kaldte Jydske Ambassade. Kbh. 1791. Hertil høre ogsaa flere Skrifter af Eggers mod Lüttichau. S. Sommers Forslag til en nye Indretning i Landboevæsenet, foraarsaget ved de jydske Proprietærers Klage. Kbh. 1791, findes ej hos Nyerup. Kammerherre v. Benzeldts Oplysning om hans Rettighed til at underskrive de jydske Proprietærers Navne o. s. v. Kbh. 1792.

[1]) Proceduren for Høieste Ret, Colbjørnsen mod Lüttichau, udg. af J. M. Schønheider. Kbh. 1791, og Forsvar for Lüttichau imod Colbjørnsen, af P. Rosenstand Goiske. Kbh. 1791. (i Schous Samling.)

Mand til sin Skive; mod Riegels brugte han Pressen,[1] mod Heiberg og Brun lod han Loven have sin Gang. I den religiøse Gjæring blev han af det gammeldags Parti anseet for ligegyldig imod Religionen.[2] Men han vedblev, tildels igjennem Pressen, at virke for et fuldkomnere Retsvæsen, en bedre Lovgivning (Rettens hurtige Pleje, Forligelseskommissioners Indførelse, o. s. v.) indtil sin Død (den 17 December 1814.)[3] Først naar en sagkyndig Mand engang giver os en udførlig historisk Skildring af hin mærkelige Periode fra 1784 til 1814, da vil ogsaa denne Mands Liv og Virksomhed, oplyste ved alle deres Omgivelser, blive stillede i deres rette Lys.

Efter Stampe, Kofod Ancher, Christian Colbjørnsen fulgte Anders Sandøe Ørsted, der ved Aarhundredets Slutning

---

1) See Et Par Ord fra General-Procureur Christian Colbjørnsen til Oplysning i Anledning af de udkomne Tvende Breve fra Riegels til Heiberg, rejsende i Norge. Kbh. 1797. jf. Riegels under Historien.

2) I et Brev til Nyerup skriver Rahbek: En Aften var jeg hos C. C., der fortalte mig, at han samme Dag havde haft en lang Visit af N. E. B. (Balle), der havde givet Klage ind til Kancelliet over det theologiske Fakultet, der havde admitteret et Specimen af en Kandidat, der havde nægtet Arvesynden. Da han nu talte C. C. vel meget over denne Materie, sagde denne tilsidst: Ja, da Sagen ikke har været for i Kollegiet endnu, kan jeg ikke vide, hvad Mening de andre Herrer vil være af, men skulle de, som jeg nok tror, være enig med mig, mener jeg vi vil gaa ind med en allerunderdanigst Forestilling til H. M. om han allernaadigst vilde tillade, at hvem der befaler Arvesynd skal have Lov til at beholde den, men hvem der ikke vil kan være fri." Rahbek tilføjer: „Da vor gode Ven, J. M. (Møller) i sine Tillæg til Balles Levnet aftrykte et Kompliment-Brev fra C. C., havde jeg nær til nærmere Oplysning ladet denne Anekdote trykke, men jeg overvandt dog Fristelsen. (Den Nyerupske Brevsamling i Universitetsbiblioteket.)

3) Bergsøes Prisskrift om Reventlow I, 114. 148. 156. og andre Kilder hos Nyerup og Erslev.

begyndte i Literaturen sit næsten fyrretyveaarige Herredømme over den danske Lovkyndighed (1798—1835.)

Statsvidenskaben, navnlig Finansvæsenet, behandledes, selv efter Kronprinsens Tiltrædelse til Regjeringen 1784, i Almindelighed paa Tysk (vi minde om Thalbitzer, Wiebe, Kirstein, Salchow, J. N. Tetens) indtil Jonas Collin (1796).

5. Historie. Historieskrivningens Overgang fra Holberg til Schlegelerne. Guldbergs Verdenshistorie. Nordisk Historieskrivning. Langebek. Schøning. Suhm. Blandede historiske Arbejder fra Klevenfeld til Moldenhawer. Historieskrivningen paavirket af Forfatterens og Tidens Stemning. Riegels. Høst (det skandinaviske Selskab.) G. L. Baden. Universitetet. Abraham Kall. Fred. Sneedorf. Kierulf. Statistik. Topografier. Tidsskrifter og Memoirer.

I Historien stille vi os midt i Folkets Kreds, og skue til alle Sider, til de nærmeste Begivenheder, vore egne, til de fjernere og fjerneste, hele Verdens. Vor Historie samler Begivenhederne og ordner dem, den vælger, og udskyder det trivielle, for at det ikke skal staa i Vejen for og fordunkle det, der har Betydning; den skiller ved Kritik Sandheden fra det falske, den søger ved Pragmatik at udfinde Begivenhedernes indre Sammenhæng som Aarsager og Virkninger, og gjør alt anskueligt ved en tækkelig Fremstilling, saa at man erholder et Billede af Virkeligheden, af den virkelige Stat og det virkelige Folk, af den virkelige Tidsalder, af de virkelige Personligheder, „alt usminket som det er, med dets Rynker og Fregner."

En saadan dansk Historieskrivning var bleven til med Holberg; han havde paa en vis Maade givet den sin Fuldendelse, men mere ved en naiv Fødsel, ligesom af Naturnødvendighed og Instinkt, end som Følge af en dybere filosofisk Granskning. Begge Bestanddele havde han haft for Øje: Folkets egen Historie, første Gang iført et tiltalende

Ydre, og Verdens almindelige i Udvalg, den jødiske med Hensyn til Kristendommens, Verdenshistorien indflettet som et Vehikkel i Kirkens, og større Brudstykker af alle, endog fjerne Folks Historie i mærkelige Mænds og Kvinders Levnet. Paa samme Tid begyndte med Gram og Langebek Henvendelsen til Oldnordisk og Norden.

Dette skulde nu fortsættes og gjennemløbe et nyt og vigtigt Stadium. Tilfældig begyndte de indvandrede Tyskere Schlegelerne Behandlingen af nordisk Historie, Johan Elias ved en Afhandling, der forbandt nordisk Saga med germaniske Annaler, Johan Heinrich ved større Værker, Oversættelse eller Omskrivning af Slange og de Oldenborgske Kongers Historie. Tilfældig sige vi, fordi disse Arbejder, begge udenfor Modersmaalet, maa ansees for Frugter af disse Mænds tilfældige Ophold i Danmark. Indenfra derimod, greben af Kjærlighed uden ydre Hensyn, og som Frugt af et alvorligt klassisk Studium, opstod den danske Mand Ove Guldbergs Verdenshistorie. Men Verdenshistorien skulde snart sættes til Side, for at Fædrelandets, Norges og Danmarks, kunde drives med desto større Kraft, og der indtræder en Periode i Historieskrivningen, der overgaar alle de foregaaende, og for hvilken selv den nærværende Tid i flere Henseender maa staa tilbage. Langebek havde allerede begyndt den, og den fuldførtes af Kløverbladet (vi have et historisk, ligesom et naturhistorisk) Langebek, Schøning og Suhm. Med en uhyre, næsten aldrig svækket Kraft, med en hartad ubegribelig Flid, med en, som det hartad synes, overdreven Iver, kastede de sig over Oldtiden og Middelalderen med deres historiske Kilder. Og først efter at denne Kraft var ligesom opslidt og sløvet, som en Kile, der flosser ved altfor ofte at drives ind, først efter at Europa ved ny store Begivenheder havde vendt alles Øjne til Nutiden og alles Tanker til dets enorme Foretagender,

vendte den Tid, der ligger vort Aarhundrede nærmest, ligesom dreven dertil og fortryllet af den ny Oplysning og Frihed, men mindre kraftig og mere adsplittet, tilbage til den almindelige og nyere Historie.

Johan Heinrich Schlegels Skrifter have vi allerede omtalt. Ove Guldberg begyndte tidlig sin Verdens Historie; det var Begyndelsen til et stort, hidtil savnet, Værk, der just hørte, som han selv siger, „til hans Kreds," og hvoraf han agtede hvert andet Aar at udgive en Del; men der udkom kun Begyndelsen (halvanden Del i tre Bind, 1768—72), der gaar til Enden af den Peloponnesiske Krig. Det er udarbejdet efter Kilderne, med saa megen Kritik som hans Tidsalder kunde udvikle, i en ren og klar Fremstilling, der, jo klarere Stoffet bliver, bliver desto mere tiltrækkende, og i Guldbergs kraftige Sprog. „Vi kjende intet prosaisk Skrift, siger et kritisk Blad,[1] der i højere Grad end denne Historie afgiver Vidnesbyrd om det danske Sprogs Rigdom, Styrke og Ynde." Det betragtes af Rahbek som et ufuldendt Kunststykke, og han udhæver Karakterskildringen. „Dette Apelles' Venusbillede, siger han, som man vel forgjæves haaber nogensinde af anden Haand at see fuldbragt." „Den ærgierrige Pisistratus, den djærve Themistocles, den redelige Aristides, den statskloge Pericles, den ædle Cimon, den urolige Alcibiades og den sindige Nicias, leve, virke, handle, lide for vore Øjne, som om vi vare deres Samtidige og Medborgere.[2] Ogsaa Guldbergs Indledning i den Romerske Statsforfatning, som findes i hans Oversættelse af Plinii Lovtale til Trajanum, og udgjør omtrent Halvdelen af Bogen, samt hans Fortale til hans Søn P. Høegh-Guldbergs Appian om Roms Borgerkrige, høre til de fortrinlige historiske Arbejder.

[1]) Kritisk Journal for 1769.
[2]) Ny danske Tilskuer 1808, Nr. 11.

Vi afskrive, ogsaa med Hensyn til Sproget, et Par Steder af Verdenshistorien, for at indbyde Læseren til at forny Læsningen af denne Bog, der næsten er glemt. Han taler saaledes om Homer: „Han lever, trods Assyriens og Ægyptens forglemte Monarker, i sin Ilias og Ulysses, den lykkeligste Digtekonsts værdigste Fostre. — Hvo maae ikke undre sig, at een Siel har kundet forslaae til to saadanne Værker? Han har overgaaet sine Formænd (thi gandske vist har baade Grækerne og Trojæ Helte havt forhen deres Digtere) og ingen af hans Eftermænd har opnaaet alle hans Fuldkommenheder, skiønt han blev for dem alle et Mønster. Alle hans Landsmænd ærede ham og giorde hans Digter til deres Hovedbog, hvo vilde ikke formode det? Han dannede deres Smag, tillærde deres Poeter, gav Tegninger til deres Malere og Billedhuggere, opdrog deres Talere, og anviste eller forvildede deres første Historieskrivere. Ham ansaae de som Klogskabs Lærer for Statsmænd, Tapperheds for Soldater, og gode Sæders for alle. Hos ham hentede man Underretning om det gamle Grækerland, dets Folkeslag og dets Grændser, Meeninger og Skikke; men det værste var, at han og blev deres Bibel, og hans Fabellære om Guderne en Troesbygning for Almuen, og en Opmuntring for de følgende Poeter, at give deres Indbildning al tøilesløs Frihed. Ja! Høiagtelsen for ham gik saa vidt, at da Grækerland blev saa frugtbar paa Philosophiske Secter, søgde enhver af dem at finde sine Meeninger hos den gamle Homerus. Alt dette viser, hvor stor hans Indflydelse har været, og hvor fornødent det er at kiende ham, naar man vil begribe det indvortes hos Grækerne.“ — Om Alcibiades siger han efter at have talt om hans Herkomst: „De Fordele, som Herkomst og Formue gave ham, havde Naturen forøget med et smukt Legeme, en medfød Yndighed, som gav alle hans Handlinger et andet og høiere Anseende, og saadanne Siele-Kræfter, som i store Embedsmænd enten omkaste eller ophøie de Stater, de tiene. Fød i det sindrige Athenens blomstrende Dage, opvoxen under den statskloge Periclis Øine, dannet af duelige Lærere, og tilsidst af den berømte Socrates, som brændte af Kierlighed til ham, og her vilde giøre sit Mesterstykke, fremstillede han sig i Folkets Forsamling med saa megen Videnskab og syndig Veltalenhed, at Nicias selv strax fornam sin Medbeiler. Endog ved denne eene Færdighed havde han i Athenen kundet skaffe sig Myndighed; men

han var og venlig, hielpsom, gavmild, redebon at bruge til Folkets Fornøielse sin Formue, og en Mester i at opfinde saadanne Handlinger, som forbausede Athenen selv. Ja denne, om jeg saa maae sige, boblende Vittighed, dette hurtige og paa tusinde Indfald frugtbare Hoved, havde Alcibiades ved Sindighed og Dyd kundet læmpe og styre det, da havde Athenen seet i ham en nye Themistocles. Men nu henreven baade af Vellyst og Ærgierrighed, lever han kun sig selv, og just fordi han havde den største Siel, blev besynderlig i alle sine Idrette: ulignelig ligesaa vel i sine Laster som i sine Forretninger: og uopsporlig i sine Anlæg saavel for dem, han tiende, som dem, han arbeidede imod. Athenen havde fra hans Barndom af indtil denne hans mandige Alder kun seet overordentlige Handlinger af ham. Var det got, han giorde, saa foreenede sig dermed noget sært, som udmærkede det: og var det ondt, saa havde en dristig og usedvanlig Vittighed saa omgivet det, at man for dette Uventede tabde det andet af Sigte. Af saadanne Stykker har Skribenterne bevaret os et anseeligt Forraad; men de have ikke Plads i den almindelige Historie." — Vi henvise til den længere Skildring strax efter Fortællingen om den peloponnesiske Krig, som han kalder en Ligtale over Athenen.

Jakob Langebek forlode vi i forrige Tidsrum ved Slutningen af hans første, alt Dansk aandende, Livsperiode. Foruden Danske Magazin sysselsatte to andre større Arbejder ham: et dansk Diplomatarium og Udgivelsen af de ældste Kilder til Danmarks Historie (Scriptores rerum Danicarum). Af hans Brevvexling med Schøning og Suhm, der den Gang levede i Throndhjem, seer man, hvor flittig han til det første samlede fra Arkiverne i Kjøbenhavn. Han ønskede nu at berige sin Samling fra andre Steder, og tiltraadte (i April 1753) tilligemed Arkivtegneren Søren Abildgaard sin Rejse til Sverrig, dog uden stort diplomatisk Udbytte.[1] I hans Fraværelse havde hans Venner, ham uafvidende, udseet ham en ung Pige, hvorfor han i en kort Tid vendte

[1]) Dagbogen i Langebekiana, S. 123.

hjem for at forlove sig; og tiltraadte atter (i November) Rejsen, der nu gik lige til Stokholm, og derfra videre til Upsala, Åbo, Petersborg, og endelig til de vigtigste Steder i Estland, Lifland, Preussen, Pommern, Mechlenburg, Østersøen rundt, for at samle og afskrive Diplomer, der tjene til Oplysning af Fædrelandets Historie. Efter sin Hjemkomst (i December 1754) ægtede han i næste Aar sin Forlovede, Helene Marie Pauli, „en yndig, dydig og from Frue," siger Ville Højberg; og til dette Bryllup, skriver Dass, „bleve ingen Vers gjorte af vore bekjendte Poeter," hvilket uden Tvivl maa have vakt nogen Opsigt.

I Anledning af Enevoldsjubilæet (1760) udarbejdede han sin Historie om Souveræniteten, der, uden Tvivl formedelst sit kildne Indhold, forblev utrykt, og alt som han forberedte sine store Arbejder, beskjæftigede han sig med andre: Danske Atlas, som han saa godt som alene, tilsidst ene, maatte udarbejde, navnlig Bindet om Slesvig (udgivet ved Hofman), de Norske Bjergværkers Historie, og nogle mindre.[1]

Ved Christian den Syvendes Salving var han med som Gehejmearkivar, og fik det, som han selv siger, „vel overstaaet uden onde Sviter", skjøndt han maatte staa paa eet Sted og med udrakte Arme i en Tid af fire Timer. Ved den Lejlighed blev han ikke forfremmet, hvilket han ogsaa fik vel overstaaet; „min Katekismus, siger han, kommer mig heri, som i mange andre Tilfælde, vel tilpas." Men Struensees Ministerium kom, og saa glemte han sin Katekismus og kom ud af Ligevægten.

Langebeks Anskuelse af dette Ministerium og hans Færd

[1]) I Dansk Historisk Almanak, udgiven af det Kongelige Videnskabernes Societet, 1760—63, 1767—82 ere af Langebek de historiske Antegnelser i Almanakken, samt nogle historiske og astronomiske Afhandlinger og Korter over Danmark.

derved er et Bidrag til hans Karakteristik, og vi kunne ikke give et fuldstændigt Billede af Manden uden at omtale hans Trende Skaldedigte, ikke glimrende fra Poesiens Side, men med vigtige historiske Anmærkninger[1]. Langebek var en religiøs Mand, han læste hver Dag i Bibelen og forsømte ikke gjerne den offenlige Gudstjeneste; han maatte som god ærlig dansk Mand afsky dette Ministerium. Han havde selv længe „drømt om en Skrivefrihed"; og nu saae han den „misbrugt til at fornærme Sandheden, til at vanære Nationen, til at undertrykke Næsten, til at kuldkaste alle gode Indretninger, til at beskjæmme Religionen, til at svække Landets Love, til at døde store Kongers Ihukommelse og deres vise Anordninger, og med et Ord: til at sætte Landet i en yderlig Bestyrtelse og fast uoprettelig Forvirring; han saae Hykleriet, Nedrigheder, Dumhed, Egennytte indtil den dybeste Ondskab at herske, at anstikke endog den tilvoxende Verden." „En Aand sagde til ham: Skriv og skriv en Skaldesang; den efterlader dog en Klang og Efterklang i Øret; han vægrede sig, han, som aldrig var Poet; Fødselen havde ikke gjort ham dertil, Kunsten meget mindre."[2] Og Lidenskaben, Vreden, Fortørnelsen, Harmen gjorde det ikke heller; han var en Forstands-

---

1) Ny Prøve af Skrivefrihed 1771. Tanker om Juleaftens Feide 1772. Frimodige Tanker over Hævnens Dag den 17 Januar 1772. Samlede i: Trende Skaldedigte til Oplysning i vore Tiders Historie. 1772. 4. Det bør ikke lades uomtalt, hvilket Indtryk disse historiske Poesier gjorde paa Samtiden. Man saae nok deres Fejl, at Indfaldene maaskee undertiden ere lidt for uædle, at Stilen og Sproget ikke heller er det bedste, Poesien noget plat, og en stor Del af de bibelske Sentenser, som fylde halve Sider, ikke anvendte paa saa naturlig og utvungen Maade, som de burde; men de vandt almindeligt Bifald, og ere fulde af Vittighed og artige Indfald. (Fortegnelse over Trykkefriheds Skr. 3, 57).

2) Fortalen til Frimodige Tanker over Hævnens Dag.

mand uden Fantasi; den guddommelige Evne, Genialiteten, besad han ikke. Vi kunne nok see det, ogsaa uden dette, men nu see vi det aldeles klart.

Derimod var han, hvad kun faa ere, og endnu færre i den Grad, en tro og ufortrøden Samler, skarpsindig i sin Kritik, nøjagtig i sin Kopiering, saa at hans Afskrift stundum endog sættes over Originalen, utrættelig i at tilvejebringe Materialier og i at bearbejde dem, aldrig ubeskjæftiget, ligesom hans Pen aldrig var tør.[1] Og det er uden Tvivl ikke uden Grund, at Grundtvig sætter ham som Videnskabsmand højere end Suhm[2], endskjøndt han igjen for Gram, hvem han atter overgaar i Behandlingen af det danske Sprog, maa vige i omfattende Lærdom og i humanistisk Dannelse. Han skrev ingen sammenhængende Fædrelandshistorie (og enhver maa bedømmes efter sit eget Formaal, ikke efter hvad der falder andre ind at kræve af ham), næppe rammer ham derfor noget af Dahlmanns Dadel.[3] Det lykkedes ham ikke at udgive et dansk Diplomatarium, men hans Samling i Gehejmearkivet vil engang udgjøre dets Grundlag. Af Scriptores rerum Danicarum udkom, efter en forudskikket Intimatio (1771), de tre første Tomer (1772—74 fol.), et af Datiden hædret, til alle Tider hæderligt Værk, uden hvilket Danmarks Oldtid ikke lader sig bearbejde. Hans „yndige, dydige og fromme Frue" døde (1766), og han giftede sig anden Gang

[1]) Han kunde bruge samme Pen et helt Aar igjennem; naar han ikke skrev med den, satte han den i Blækhornet. (Luxdorphs Bemærkning i hans Exemplar af Ackeri Historia pennarum. Luxdorphiana, S. 262).

[2]) Dannevirke, 1, 78.

[3]) Dahlmann (Forschungen auf dem Gebiete der Gesch. 1, 394) siger om ham, at han var „musterhaft im Einzelnen, häufig inconsequent, mit Saxo Grammaticus nicht vorzüglich vertraut, und durch die Fülle des historischen Stoffes etwas überschüttet," en underlig Dadel over den, der netop samler Stof.

med en Klokkerenke, der bragte ham betydelige Midler. Nu kunde han selv have bekostet sine Værker, nu kunde han have fuldført dem, men hans utrættelige Arbejdsomhed bragte ham forinden Døden (den 16 August 1775).[1]

Medens Langebek beskjæftigede sig med Danmarks Oldtid og Middelalder, gjorde en Nordmand Norges, der greb endnu mere ind i hele Nordens, til Gjenstand for en alvorlig Forskning. Gerhard Schøning (f. 1722 paa en Gaard i Børnæs i Lofodens Fogderi) fik sin første lærde Undervisning hos sin Farbroder, der var Præst i hans Fødeby, og gik siden i Throndhjems Skole under den bekjendte Rektor Benjamin Dass. Han blev dimitteret til Kjøbenhavns Universitet (1742), og tog theologisk Attestats, men forbandt med de sædvanlige Studier tillige Mathematik, Naturvidenskaberne og de nyere Sprog. Ja, han lagde sig endog efter Islandsk, som et uundværligt Hjælpemiddel til Nordens ældre Historie og Antikviteter. Det første danske Skrift han udgav var et Lejlighedsskrift, der havde Hensyn dertil.[2] Det næste var en Forløber for Norges Historie, dets Geografi, der dog kun kom til at omfatte Finmarken.[3]

Rektor Dass, der under hans Studeringer havde understøttet ham, aftraadte Schøning Rektoratet i Throndhjem, for at kunne nyde Otium i Kjøbenhavn. Schøning rejste derop (1751) tilligemed Suhm, og disse Mænd indgik under deres fjortenaarige Samliv i Throndhjem (til 1765, da de

---

[1]) J. Møller, Langebeks Levnet i Ny D. Mag. 4 H. Suhm, Langebeks Karakteristik foran 4 T. af Scriptores rer. Danic. Naar man forlader Langebek, opstaar naturlig det Spørgsmaal, hvorledes det nu gik hans kjære Danske Selskab? Derom kunne vi henvise til Werlauffs Bog.

[2]) Anmærkninger over de gamle Nordiskes Giftermaale og Bryllupper, en Lykønskning til Prof. Munthes Bryllup. Kbh. 1750. 4.

[3]) Forsøg til de nordiske Landes, især Norges gamle Geographie. Kbh. 1751. 4.

atter begge forlode denne By) et livsvarigt Venskab. De læste Italiensk og Engelsk sammen, ja, de studerede Snorre sammen, for at Suhm kunde faa nogen Færdighed i Islandsk. I Forbindelse med Gunnerus stiftede de (1760) det Throndhjemske lærde Selskab. Schøning besluttede at skrive Norges Historie, og opmuntrede Suhm til at skrive Danmarks; de delte altsaa Rigerne imellem sig. I Forening udgave de nogle Forarbejder, hver med Hensyn til sit Rige,[1] og Schøning desuden flere Skrifter og Afhandlinger, vedkommende Norges Opkomst og Historie.[2]

Da Suhm forlod Throndhjem, opgav Schøning sit Embede, for at kunne følge med ham til Danmark, og leve i hans Nærhed. Han modtog et Professorat i Sorø, som prof. eloquentiæ et historiarum, skjøndt han i Indkomster tabte ved Byttet. I Sorø fuldendte han sine Afhandlinger om de gamle Grækers og Romeres Kundskab om de nordiske Lande, der ere indførte i det Danske Vidensk. Selskabs Skrifter (Medlem af dette Selskab var han allerede bleven 1758), og begyndte Udgivelsen af sit Hovedværk: Norges Historie, der skulde have været fortsat til vore Dage, men standsedes ved hans Død.[3] Ved dette Skrift bragtes Historien et Skridt fremad, fra Torfæus, der samlede, løst og fast, til Schøning, der sigtede Stoffet og gav en historisk Fremstilling deraf, og som derfor ikke uden Grund taler om Vanskeligheden af en Gjerning, hvor man næsten overalt skal gaa, nu ligesom med Lygten i Haanden, for at samle eller vælge Materialier, nu

[1]) Forbedringer til den gamle danske og norske Historie. Kbh. 1757. 4. hvori Suhm gav Knud den Stores, Erik Ejegods og Erik Emuns Levnet; Schøning Harald Haardraades og Ærkebiskop Eistens.

[2]) Deriblandt Beskrivelse over Domkirken i Throndhjem. Throndhj. 1762. 4.

[3]) Norges Riges Historie. Sorøe 1771 — Kbh. 1781. Tre Dele. 4.

med Vægten, for at prøve deres Værdi, nu med Vinkel-Hagen, for at passe dem sammen." Da det begyndte med den mørke Oldtid, blev det i Fabelens Behandling som Historie ligesom et Mønster, som Suhm og i en lang Tid næsten alle fulgte, og har tillige i denne Henseende faaet en historisk Betydning. „Alt hvad Skarpsindighed, siger Suhm, Eftertanke, møjsommelig Undersøgelse, udbredt Læsning, Sandhedskjærlighed kan tilvejebringe, er her anbragt; Stilen er tydelig, ordenlig, mandig, og, hvor Tildragelserne det taale, smuk. Polybius var hans Mønster."

Længe havde han ønsket at berejse sit Fædreland. Dette Ønske blev opfyldt, da han i Aarene 1773—75 med kongelig Understøttelse gjorde en Rejse i Norge, dels med Hensyn til Oplysninger om Landets økonomiske Tilstand, dels i historisk og antikvarisk Henseende. Om det første meddelte han Beretningen til Arveprindsen. Af de Samlinger, som ere denne Rejses Udbytte, blev kun noget udgivet, der vidner om hans Jagttagelses- og Fremstillingsgave.[1] Efter Langebeks Død (1775) blev han Gehejmearkivar, og han udførte den ham af Arveprindsen overdragne Udgivelse af Snorre Sturlesens Heimskringla, hvis tvende første Tomer (1777—78 fol.) han besørgede, og forsynede med Fortale, latinsk Oversættelse, Genealogier og Korter. Han besad ikke den fornødne grammatikalske Kundskab i Sproget, som den Gang næsten alle manglede; desto mere vidunderligt er det, at Sprogets Behandling ikke blev ganske forfejlet. Den danske Oversættelse blev overdragen til Jon Olafsen, med den Bestemmelse, at han skulde efterligne det ældre danske Sprog; derfor har den

---

[1]) Rejse giennem en Deel af Norge. Kbh. 1778. 4. Om Rejsen see Fortalen. (Der udkom kun to Hefter. Om Brudstykkerne af det utrykte see Nyerup.)

faaet et saa broget Udseende. Overhovedet har hele dette Arbejde, som et kongeligt Foretagende, faaet et Præg af Storhed og Pragt, der hindrer Bogens bekvemme Brug; og alligevel har Norges ypperste Historieskriver end ikke i vore Dage faaet en Udgave, der kunde gjøre hin overflødig. Ogsaa i denne Henseende har Schøning brudt en ny Vej; hvad han samlede i et, er siden bleven delt i tre Afdelinger, en med Text og to med Oversættelser. Arbejdet blev afbrudt ved hans Død (den 18 Juli 1780), og Fortsættelsen overdragen til Skule Thorlacius.

Schøning var en ligefrem Mand, som Suhm giver det Vidnesbyrd, at „hvor nøje han end har kjendt ham, har han aldrig, ikke ved den ideligste Omgang, opdaget nogen Fejl hos ham.“ Han fandt sig tiltrukken ved Rousseaus bekjendte Skrift om Menneskehedens Lykke i Naturstanden og ved St. Pierres om den evige Fred. I sine historiske Arbejder, blandt hvilke hans antikvariske Afhandlinger have blivende Værd, er han omhyggelig i Kildestudium, grundig i Udførelse, og, hvad der især maa paaskjønnes, ikke hildet i Gjætninger, men higende efter klare Resultater. Suhm, der erkjendte, at uden Schøning havde han ikke kunnet fremtræde med sine Værker, satte ham det bekjendte Minde:

Flentibus Musis
Langebeckio adempto
Apollo dixit:
Ne flete, sorores,
Schöningius vivit.
Nunc, Schöningio sublato,
Plorantibus Musis,
Complorat Apollo
Et tacet.

Og det er sandt, at Historiens Muse med en klarere, maaske

endog livligere Røst, vilde have talt til Suhm, hvis Schøning havde oplevet Udgivelsen af hans Danmarks Historie.[1]

Peter Friederich Suhm (f. 1728, altsaa sex Aar yngre end Schøning) var af en gammel adelig Slægt fra Pommern; hans Fader, Admiral U. F. Suhm (f. i Pinneberg) var Holmens Chef.[2] Sønnen nød privat Undervisning (Hyldtoft skyldte han sin Kjærlighed til Historien), men læste tillige meget paa egen Haand, og fik tidlig Smag paa den klassiske, især historiske, Literatur. I en Alder af 15—16 Aar havde han ikke alene læst alle latinske Skribenter af Guld- og Sølvalderen, men, da han med sin Fader en Tid lang opholdt sig paa Næsbyholm, tillige det derværende Plessiske Bibliothek paa 1000—1500 Værker.[3] Af Holbergs Skrifters Læsning kom han først paa de Tanker ogsaa at skrive Bøger.[4] „Hans behagelige Stil, siger han, henrykkede mig, og mig syntes allerede, at intet var større, end at blive saadan en Skribent som han.“[5] Han havde læst, excerperet, samlet langt mere end han kunde bruge, „var overmaade bly, kunde ikke noget udenad, og havde ikke lært at opramse, saa at han ved en offenlig Overhørelse vilde være sluppen maadelig derfra“; han lod sig derfor examinere af Professor Anchersen (1746), og blev privat indskrevet ved Universitetet. Det eneste Studium, der ansaaes passende for en Adelsmand, var Jura; han begyndte altsaa derpaa, men lod snart det

1) Schønings Levnet af Suhm foran tredie Del af Norges Historie, og flere Kilder hos Nyerup. Fortalen til den 3 T. af Heimskringla.

2) „Min Slægt er fra Holsten og fra Rygen“, siger Suhm, i Suhmiana S. 75, jf. O. H. Moller, Historische und Genealogische Nachricht von dem uralten adelichen Geschlechte derer von Zaum oder Suhm. Flensburg 1775. fol.

3) Saml. Skr. 4, 355, jf. Moller, S. 181, fgg.

4) Suhmiana, S. 226, og Moller.

5) Saml. Skr. 4, 350.

tørre Lovstudium ligge. Han blev Hofjunker (1747), men ad Hofvejen tænkte han ikke at gjøre sin Lykke. „Alt det hans Hu stod til var Forfatterhæder; at skrive som Holberg var hans største Attraa, thi Grams Erudition tænkte han ikke at naa. Dog hændte det sig, da han kun var nitten Aar gammel, i et Selskab hos Gehejmeraad Rabe, at denne spurgte Gram: Hvem skal i sin Tid indtage Deres Plads? hvorpaa Gram pegede paa Suhm, og sagde: Der staar han."

Det første Afsnit i Suhms Skribentliv (1748—1751) var den Tid, da han, især fordybet i de gamle Klassikere og deres Anvendelse eller Efterligning, tillige strejfede ind paa de skjønne Videnskabers Omraade. Tyve Aar gammel udgav han sit første Skrift: Samtale efter Lucians Maade (1748) og, foruden nogle mindre Skrifter, Oversættelse af Ælian o. fl. under Titel af de Gamles Krigsskole (1749), der strax fik sin Hyldest paa Vers af Schønau, formodenlig den første Smiger for Manden:

Den skrevet er med Skjønsomhed
  Og stor Akkuratesse,
Med en vindskiblig Flittighed,
  Den er som en Prinsesse
Blandt danske Oversættelser;[1]

og tilvendte ham af Holberg, hvem han havde sendt Skriftet, Berømmelse, især i Sammenligning med dem, der gjøre sig til af deres Udenlandsrejser; „min Herre, skrev Holberg, gaar den Vej frem, som fører til det rette Maal, og derfore vil blive en af vore dulige Mænd i Landet."[2] Virkelig var Suhm jo allerede et Særsyn i den lærde Verden og ved Hoffet: en Hofjunker paa tyve Aar, der oversatte Kvartbind af Græsk!

---

[1]) Schønau's Lykønske i Suhmiana.

[2]) Holbergs Epist. 439.

Det andet Afsnit i Suhms Liv, Opholdet i Throndhjem (1751—1765) dannede Forberedelsen til hans store historiske Værker. Da hans Fader ingen Midler havde, og han, for at kunne studere frit, attraaede Uafhængighed, saae han sig om efter en rig Brud, og fandt hende i Throndhjem. En Slægtning af ham, General Frølich, som boede der, ledte hans Tanker paa Karen Angel, en Datter af den rige Kjøbmand Etatsraad Lorenz Angel og Sara Collet. Hun var eneste Barn, „ikke smuk, vansiret af Smaakopperne, men havde milde og venlige Træk, og var indgetogen, alvorlig, gudfrygtig og husholderisk.“ Han drog derop, og forlovede sig med hende (i Juli 1751), og kunde nu efter sit Giftermaal (i April 1752) fri som Fuglen i Luften følge sin Tilbøjelighed til Videnskaberne.[1] Schøning ledte hans Tanker paa Danmarks Historie, og han bestemte sig til sit store Værk. Forberedelsen var alvorlig. Ligesom Vedel forhen havde gjort, vilde han begynde med et stort forberedende Studium, „vilde, som han skriver til Langebek (den 3 December 1757) først skaffe sig en nogenlunde sikker Kronologi, Genealogi og Geografi over Danmarks Tilstand baade i de hedenske og de katholske Tider; derpaa vilde han udarbejde Historien selv, men ikke gaa videre end til Christoffer af Bayerns Død“; og „det, mener han, vil vel borttage min ganske Alder, saafremt det skal gjøres tilgavns“. Han forfattede sig en Fortegnelse over de historiske Bøger, som hørte til hans „Anslag“, og som han endnu fattedes i sin Samling; deres Tal var 1800 Volumina, og deriblandt en Del meget rare. „Nogle, vedbliver han, haver jeg vel igjennemgaaet og nogenlunde excerperet, men den største Del staar endnu tilbage, og med de excerperte haver det endda ej den rette Art, naar man

[1]) Suhm, Karakter af Fru Karen Suhm i Minerva for 1789.

ej selv ejer Bøgerne. Inden jeg nu faar disse gjennemlæst, gjennemgaaet, excerperet og overvejet, vil en temmelig Tid bortgaa; og førend jeg har bragt disse tilende, hverken kan eller vil jeg give noget ud."

Med disse store Forberedelser forbandt han Udgivelsen af adskillige andre Skrifter, dels historiske, dels over blandede Emner. Major (siden Konferensraad) Scherewien vilde i Forbindelse med andre udgive Levnetsbeskrivelser over navnkundige danske og norske Mænd, men der blev intet af Foretagendet, hvorpaa Suhm og Schøning udgav det de havde udarbejdet i deres nysanførte Forbedringer (1757). De historiske Afhandlinger om vore hedenske Forfædres Handel og Sejlads, og om Svend Tveskjægs Dødsaar høre ogsaa til denne Tid (1760—61). Men derhos udgav han adskilligt, der for største Delen allerede var udarbejdet, førend han tog til Norge, henhørende til Moral, Satire, Økonomi, Kritik og Literatur, i Throndhjemske Samlinger.[1] „Meget deraf, siger Nyerup, er lempet efter Norges Tarv og har temporær og lokal Værd, men meget deriblandt har blivende Interesse. Saa glimrende som Holberg er han ikke." Man finder her Emner af populær Filosofi: Bemærkninger om Føjelighed, Munterhed, Omgang, Elskov, Ægteskab, forbundne med en Afhandling om de Norskes Fortjenester af Videnskaberne, Anmærkninger over Saxo, de danske Kongers Karakterer i det tiende og ellevte Aarhundrede, o. desl. Samtalen imellem Hans og Peer om Holbergs Komedier (fra 1748) er ikke af Suhm, men af en af hans gode Venner.[2] Det attende Seculi Karakter, der er fordelt i de fire første Bind af det

[1]) Throndhiemske Samlinger udgivne af Philaletho i fem Dele, Throndhj. 1761—64.

[2]) jf. Fortalen, der var bestemt til Philalethi Throndhjemske Samlinger, aftrykt i Suhmiana.

Throndhjemske Selskabs Skrifter, kaldte J. Baden „mesterligt især for den Maade, hvorpaa han har vidst at forene alle de enkelte Dele til et eneste Heelt, hvilket en Mesterhaand alene kunde gjøre." Det sidste han udarbejdede i Throndhjem var: Tanker om de Vanskeligheder, som møde ved at skrive den gamle danske og norske Historie. Det var som om han vilde stille sit store Foretagende endnu engang for sig, førend han gik over til Udførelsen. Bemærkningerne om Sproget bør ogsaa her særdeles tages i Betragtning.

Suhm forlod Throndhjem, thi den fælles Bo stod under Thomas Angels Bestyrelse, der havde været i Kompagni med sin Broder, og skildres som en gammel, gnidsk, mistænkelig og knarvurren Mand, af hvis Luner Suhm var afhængig. Det kom til Brudd imellem dem, Thomas Angel skiftede den fælles Bo, og gav ved sit Testamente alle sine Midler, henved tre Tønder Guld, som Suhm ellers kunde have faaet med, til gudelig Brug. Han rejste med Schøning (i Juli 1765) ned til Kjøbenhavn. Dette tredie Tidsrum i hans Liv kan med Hensyn til hans historiske Hovedarbejder deles i to Afdelinger (1765—1781, og 1782 til hans Død). Han indskrænkede imidlertid ikke sin Virksomhed til Historien alene. Rig og uafhængig, med Iver for al Videnskabelighed, frisindet og higende efter Forbedringer i Staten, i Forbindelse ikke blot med de lærdeste Mænd, men de lærde og formaaende Statsmænd, Ejer af et stort Bibliothek, som han bestandig forøgede, blev han snart en Beskytter af Videnskaberne, en Tilflugt for deres Dyrkere. Da han kom til Kjøbenhavn, var Holberg, Anchersen, Pontoppidan døde, hele den gamle Slægt næsten uddød, men han havde endnu Luxdorph, Hjelmstjerne, Langebek, Klevenfeld, Kofod, Stampe, og i Sorø Schøning; og omkring ham rejste sig en yngre Slægt, der saae op til ham, og ikke blot ventede paa, at han skulde oplade sin gav-

milde Haand, men tillige opløfte sin Røst til Frihedens Fremme. Naar han tilbragte Sommermaanederne paa sin Gaard Øverød, beskjæftigede han sig med lettere Arbejder, thi „hans Hvile fra Arbejde bestod i Afvexling af Arbejde.“ To Somre tilbragte han hos Schøning i Sorø. Vintermaanederne i Kjøbenhavn fandt ham i Færd med Dagens Begivenheder eller strengere historisk Forskning. Hans literære Liv delte sig saaledes i mindre Arbejder, dels vedkommende Landets og Literaturens Tilstand, dels bestaaende af allehaande æsthetiske Forsøg, og i større historiske Værker.

Disse mindre Arbejder give for en stor Del mærkelige Bidrag til Mandens Karakteristik og hans Forhold til de Magthavende. Suhms Samlinger, i to Dele (1771—76) ere af blandet Indhold, dels Tanker om Trykkefrihed, dels blandede (literære) Tanker. Guldbergs Azan kalder han „med et skrækkeligt Flatteri“ det største Mesterstykke i vort Sprog.

Den ny Skrivefrihed benyttede han til uden Navn at lade trykke en lille fransk Pjece om Videnskabernes Tilstand, hvoraf der næste Aar, da ingen drømte om, at Suhm var Forfatter dertil, udkom et Aftryk med gjendrivende Noter, af C. F. von Hellfriedt, der i sin Uvidenhed kaldte ham en jammerlig Forfatter, en misfornøjet Dansk, der under en Englænders Maske udgjød sin Galde, fordi han ikke var bleven kjendt, ansat og belønnet efter sine formentlige Fortjenester.[1] Virkelig ere nogle Yttringer af den Beskaffenhed, at de maatte overraske enhver; ikke blot dadles Regjerings-

[1]) Essay sur l'état présent des sciences, des belles lettres et des beaux arts dans le Dannemarc et dans la Norvègue, par un Anglois. à Fribourg 1771. (To Ark) — Nouvelle édition, corrigée et augmentée de notes critiques par un Danois. à Copenhague 1772.

formen og Friheden ophøjes, fordi den opløfter Sjælen, der nedtrykkes og forkues ved Slaveri; ikke blot bebrejdes det Kjøbenhavns Professorer, at de ingen Ting bestille, men naar der tales om Hindringerne for Videnskabelighed, sluttes den med den største: de fremmede Magthaveres Foragt for Nationen og Sproget;[1] og Norges Forsømmelse tilskrives en lav Misundelse.[2]

Efter hvad vi nu vide havde Suhm som et blindt Redskab Indflydelse paa Struensees Fald. De Sammensvorne udspredte, for at virke paa Folkestemningen, Rygtet om en voldsom Forandring i Regjeringen, og det var dem især om at gjøre, derved at bevæge Juliane Marie til at stille sig i Spidsen for Sammensværgelsen. Det hed sig da: at Kongen skulde frasige sig Thronen, Struensee blive Protektor, Kronprinsen skaffes tilside, Struensees Datter arve Rige, o. desl.; det skulde gaa for sig den 28 Januar, og Affigelsesakten, forfattet af Struensees Broder, var allerede til. Af denne Plan sendte de Sammensvorne en Kopi, „hvis Original aldrig havde været til," til Suhm, „hvis exalterede Hoved man kjendte," og Kopien kom ganske rigtig fra ham til Juliane Marie, hvis Beslutning saa blev tagen.[3] Strax efter Struen-

---

1) Mais le plus grand obstacle (for Videnskabeligheden) consiste pourtant dans la repugnance et le mepris, que les grands du royaume, comme étrangers, ont pour la nation et la langue, qui va si loin, que l'exercice militaire même, sans autre exemple dans tout le reste de l'Europe, se fait dans une langue étrangère, c'est à dire l'Allemande. Les pauvres Normans mêmes, qui n'ont jamais entendu que la leur propre, apprennent l'allemand à Copenhague à force de coups.

2) La Norvegue est presque entièrement depourvue des moyens de s'éclaircir. Il me semble, que les Danois par une basse jalousie et par une crainte malfondée laissent croupir ce royaume dans l'ignorance.

3) Struensée. Mémoires de Reverdil. Paris 1858. S. 328. jf. S. 348.

sees Fald skrev Suhm, der uden Tvivl var overbeviist om Planens Sandhed, sit: Brev til Kongen (1772), hvorved hans Navn, efter Nyerups Bemærkning, blev mere bekjendt i Europa, end ved alle hans andre udødelige Værker, og i Norden vakte en Sensation uden Lige, „der mere maa tilskrives Omstændighederne end den Tings indvortes Gehalt.“ Den tvangløse og formanende Maade, hvorpaa han tiltaler Kongen: „Lad os i dine Befalinger igjen høre vort eget kjære Sprog; Du er jo Dansk, og jeg veed, at du kan Dansk;“ o. s. v.; Maaden, hvorpaa han taler om de Styrtede, om hvilke han rigtig nok mere end mange andre kunde tale frimodig, da han med Sandhed kunde sige: „aldrig har jeg engang besøgt, hilset paa eller bukket for de sidste Afskum,“ hvilket andre, selv Mænd som T. Rothe, ikke kunde sige sig fri for;[1] Smigeren for Juliane Marie og Arveprins Frederik, og Slutningen: „Herlige Nat! Tilkommende Homerer og Virgiler skulde besjunge dig. Saalænge danske og norske Helte ere til, skulle Julianes, Friderichs Roes vedvare, men ej forøges, thi det er umuligt; Verden vil altsaa før blive til intet, end deres Ære forgaa,“ — alt vidner om, at han var i en Stemning som Langebek, i den samme Overspænding, som havde grebet hele Folket. Brevet blev strax eftertrykt i Bergen, Christiania, Throndhjem, Odense, Haderslev, og indført i alle Aviser. Det blev lært udenad fra Palæet til Bondehytten, og dyrket som et Himmelbrev; Fru Scheel paa Mørup afskrev det med Glædestaarer, Degnen i Skydeberg lod Skoledrengene skrive det ud af Berlingske, som han laante af Præsten, o. s. v. Det blev oversat paa Tydsk, Svensk, Fransk, Latin, o. s. v.; paa Tydsk af C. F. Hellfriedt, der drev Smigeren for Juliane Marie og Arveprins

[1]) Suhms Saml. Skr. 7, 59.

Frederik endnu videre.[1] Kun obskure og slette Skribenter yttrede sig derimod.[2] Thyge Rothe skrev en Kommentar derover, der tillige skulde være et Forsvar mod Angriberne.[3] Suhm selv omskrev Brevet i mildere Udtryk, men med samme Øjemed, at dadle Struensees Regjering og anbefale den følgende.[4] Uden Tvivl forandrede han sin Anskuelse af disse Skrifter, og lod dem heller ikke optrykke blandt sine mindre Skrifter. De staa derfor nu kun som Tidsminder, der bleve ham ligesom fravevne.

Hvad der tydelig træder frem i denne retsindige Mands

---

[1]) Seltenes Denkmal patriotischer Freimüthigkeit. Kph. 1772. Ved Juliane Maries og Arveprinsens Navne tilføjede han den Note: „Geschichtskündige Theologen mögen entscheiden, ob diese Namen verklärte oder noch auf Erden wandelnde Schutzheilige bezeichnen," hvilket Reverdil, S. 349, urigtig tillægger Suhm.

[2]) De Retsindiges Kritik over Suhms Moraler til Kongen — af en Veldømmende 1772. Af J. L. Bynch, der blandt andet siger: „imedens jeg overseer det hele, saa miskiender jeg ganske og aldeles den forsigtige, den vise, den sindige, den ydmyge, den sagtmodige og grundlærde Hr. Conferenceraad Suhm." I Den patriotiske Sandsigers Bedrifter, Bedømmelse og Dom 1773 sammenstiller Prahl Christian Thuras Skrift med Suhms Brev til Kongen og Langebeks Ny Prøve af Skrivefriheden. „Suhms Brev blev ikke alene undskyldt, men efter Fortjeneste opløftet til Skyerne, og fandt ligesaadan Aftræk som de varme Fastelavnsboller. Det blev med Naade anseet af en stor Dronning. Mange vare altfor kortsynede til at indsee den Forskjel, der er eller bør være imellem de Personer, der kan sige de Store Sandhed med Bifald."

[3]) Til Folket og til Suhm om dennes Tale til Kongen. Første Gang trykt i Suhmiana. Udtrykket Tale er mærkeligt; thi det synes at bekræfte hvad Reverdil siger, at Suhm først oplæste Brevet som en Tale for Kongen, hvilket giver Sagen et endnu underligere Udseende, da denne var i en utilregnelig Tilstand.

[4]) Til mine Landsmænd og Medborgere, de Danske, Norske og Holstenerne 1772. Besynderlig nok siger han i Slutningen, at hans Slægt var fra Norge, han selv var fød i Holsten og nu boslddende i Danmark, „saa at jeg derfor haver Del i dem alle."

mindre Skrifter er især hans Ophøjelse over Adelens sædvanlige Standsfordomme, hans Begejstring for Frihed,[1] hans Iver for Skrivefrihed og Offenlighed, og unægtelig har han for alt dette ved sine Skrifter og ved sit Exempel virket uendelig meget. Desto vigtigere er det os at kjende hans Stilling og at overveje hans Færd under det i mange Henseender betænkelige Guldbergske Ministerium. Formedelst den Yndest, hvori han efter den 17 Januar var kommen hos Juliane Marie, var han nær bleven Sekretær i Statsraadet, men han traadte tilbage, „da Statsministrene ikke skjøttede om at faa deres Forhandlinger protokollerede;" og uden at tage Del i Statstjenesten kunde han saa meget mere virke ved det fri Ord og den uafhængige Daad. Men her traadte Guldberg ham hemmende imøde, med Loven i Haanden, og i fornødent Fald tillige med Magt til at give den i Form af et Reskript. I Euphron, en politisk Roman (1774),[2] der blev skreven anonym og med Hensyn til Danmark, havde Suhm indført 42 Regjeringsregler, som den Gang ikke kunde offenliggjøres; han lod derfor gjøre to Aftryk deraf, det ene til Salg uden Regjeringsreglerne, det andet med dem, og dette meddelte han underhaanden gode Venner. Saga om Liren (1776)[3] blev heller ikke trykt strax, fordi Luxdorph fandt det betænkeligt med Hensyn til det politiske Indhold, de gamle Statsfejl, der ikke mere stode til at afhjælpe, og Hentydninger, der kunde saare endnu levende Personer af Kongeslægten. I Udtog af Danmarks, Norges og Holstens Historie (1776), som han blev anmodet om at forfatte i Anledning af den Guldbergske Reform i Skolevæsenet, og som

---

1) Hvorvidt han gik i politisk Henseende, sees af hans Udkast til en ny Regjeringsform (indskrænket Monarki), trykt i Suhmiana.

2) i Saml. Skr. 3 D.

3) i Saml. Skr. 9 D.

Guldberg derfor gjennemsaae, maatte han finde sig i dennes egenmægtige Forandringer. Der kunde vel spørges, hvorfor en saa fri og uafhængig Mand, „for ikke at komme i Fortræd," talede forblommet og igjennem Lignelser der, hvor netop den nøgne Sandhed, isteden for at kastes hen i Krogene, skulde have virket aabenbar, eller hvorfor han fandt sig i at lade sit Haandskrift beskjære og forandre der, hvor han vidste, at han ikke havde sagt andet end den rene historiske Sandhed; eller hvorfor han skrev anonym, hvor netop hans Navn skulde bidrage til at give Sagen Vægt. „Fordi, mener Nyerup, han var føjelig og eftergiven, og ikke vilde sætte noget igjennem med Trods; han vilde jo have stødt mange af sine Venner, Luxdorph, Stampe, Thott, Guldberg; at blive en Slags Martyr for politiske Meningers Skyld, holdt han for Sværmeri; og derved vilde han ogsaa være bleven standset i sin øvrige Virksomhed." Med andre Ord: han var ikke anderledes end alle de andre frimodige Mænd paa hin Tid, han besad ikke større Kraft end de andre, og der var heller ikke, med den Regjering og hos dette Folk, nogen Brug for den. Hvor stærkt han følte Trykket, vise imidlertid nogle Yttringer i et Brev om Euphron (af 28 December 1774): han havde skrevet sin Fortælling i retmæssig Iver, men udgivet den uden Reglerne, „thi ellers havde man kommet i Fortræd med vor nuværende Censor Politimesteren." „Vi ere og blive desværre dog et Folk af Slaver, og næppe have vi været større Slaver end nu." „Denne Politimester vil ikke af mit Hoved; og Bønderne skrige paa den anden Side i mine Ører; 80 Bøndergaarde ere blevne nedlagte for at oprette Hovmarker." Først efter 1784 gik nogle af de Forbedringer, han foreslog, i Opfyldelse.

Blandt mangfoldige andre mindre Skrifter, der ved en vis flygtig Skjødesløshed vidne om, hvor let de ere henkastede

som Øieblikkets Børn,[1] ere især mærkelige hans mislykkede Idyller, og hans i sit Slags ny og for hin Tid paafaldende nordiske Fortællinger. Den første af disse var Sigrid eller Kjærligheds Tapperheds Belønning[2] (forfattet 1771), der blev indsendt til Selskabet for de skjønne Videnskaber, og tilkjendt Prisen i Veltalenhed. Forfatteren havde ikke nævnet sig, og Suhm blev i samme Maaned valgt til Medlem af Selskabet, uden at Sekretæren Schlegel, der tilmældte ham det, vidste af, at han var Sigrids Forfatter. Skjøndt denne, ligesom de følgende Fortællinger, i Følge Tidens æsthetiske Stemning, i sin Holdning mere minder om Florianske Hyrderomaner end om det gamle Norden, vakte dette lykkelige Forsøg i en ny Retning usædvanligt Bifald. „Det var, siger Nyerup, en Roman i gammelt nationalt Kostume. Den læsende Verden greb begjerlig efter dette ny Slags Romaner; Literatoren satte en ny Rubrik i sin æsthetiske Haandbog; Oldgranskeren undrede sig over at see Roser fremspire af Støv og Skimmel; Skuespildigteren frydede sig ved at forefinde nationale dramatiske Karakterer og Situationer; og alle erkjendte, at Forfatteren af Sigrid var en Hæderstitel af mere sandt Værd, end den, der kunde gives af noget Hof." Skaldens Sang ved Regners Grav, i Idyller og Samtaler (1772), er at ansee som Efterskrift til Sigrid. Siden skrev han (1774) Frode, Gyrithe, og De tre Venner eller Hjalmar, Asbjørn og Ørvarodd, i hvilken sidste han udtalte en ogsaa andensteds (i Euphron og Gyrithe) forekommende Yndlingstanke: at de tre nordiske Folk bør betragte hverandre som

---

1) Idyller og Samtaler 1772; Samtaler i de Dødes Rige 1773, især om Norge; Abu Taleb, Haldan, Mine Hændelser, Tvistighederne, Tityrus, Skilderie af Verden, Adolphi Drøm, o. s. v.

2) I Forsøg til de skjønne Vidensk. 10 Stykke 1772, og i Saml. Skr. 2 D.

Brødre. Det var Skandinavismen anden Gang; første Gang have vi seet den i Sneedorfs Patriotiske Tilskuer (Nr. 32, i Aaret 1761). I Sommeren 1777 skrev han Signe og Habor, „hvorved han fordunklede de andre, ja næsten Sigrid med;“ og endelig sluttede han med den tragiske Fortælling Alfsol.

Imidlertid var der efter Suhms Ankomst til Kjøbenhavn for Alvor begyndt paa hans Livs vigtigste Foretagende: Danmarks Historie, hvorved han forstod alt hvad der vedkom eller stod i Berørelse med de Danske. Allerede før Rejsen til Throndhjem havde han begyndt at samle sig et Bibliothek, thi han vidste vel, „at med de excerperte Skrifter haver det kun liden Art, naar man ikke selv ejer Bøgerne.“ Han vedblev at forøge det, saa at det tilsidst voxte til over 100,000 Bind; ja, medens det store Kongelige Bibliothek var utilgjængeligt, aabnede han (1775) sit for Publikum, gjorde det let tilgjængeligt for alle, og befordrede tillige paa denne Maade Folkets Oplysning og Dannelse.[1] Det indeholdt tillige en Mængde, tildels sjeldne, Haandskrifter, af hvilke nogle bleve udgivne paa hans Bekostning.[2] Langebeks Scriptores rerum Danicarum, der indeholdt en Række af Kildeskrifter, havde han lovet at bekoste Udgivelsen af, uden

[1]) Antallet af de paa een Gang udlaante Bøger anslaaes omtrent til 1500, og de Laanende henhørte til alle Borgerklasser, Kjøn og Aldere. Suhmiana, S. 447. jf. Steffens Was ich erlebte, 2, 202. Til Amindelse om dette sjeldne Bevis paa ædel Uegennyttighed og varm Iver for Videnskabeligheds Fremme lod et Selskab slaa en Medaille. See Suhmiana S. 419. 1796 solgte han det imod en Livrente til det Kongelige. See Efterretningerne om det Suhmske Bibliothek i Werlauffs Bibliothekshist. S. 267.

[2]) Samlinger til den danske Historie (1779) ved Sandvig og Nyerup. Symbolæ ad Literaturam Teutonicam (1787) ved Sandvig og Nyerup. Abulfedæ Annales (1789) efter de Reiskeske Haandskrifter ved Adler. Luxdorphiana e Platone (1790) ved Borm.

hvilket Løfte den næppe var begyndt; efter Langebeks Død fortsatte han selv Udgivelsen (1776). Af Haandskrifterne paa runde Taarn, de Bartholinske, de Rostgaardske, de Ranzowske, men især de Arna-Magnæanske, lod han afskrive „for Fode," især ved islandske Studenter, og en stor Del af islandsk Literatur blev paa hans Bekostning udgiven.[1] Selv gjennemgik han en utallig Mængde andre Skrifter, og udarbejdede deraf sin første Række af historiske Værker om Nordens ældste Tilstand, hvortil alt blev benyttet hvad der hidtil derom var skrevet og kunde uddrages af Haandskrifter.

Det udgjør en Række af 9 Kvarter og en Foliant:
Om Folkenes Oprindelse i Almindelighed som Indledning (1769).
Om de nordiske Folks Oprindelse (1770).
Om Odin og den hedenske Gudelære (1771).
To Bind om Udvandringer (1772—73).
Fire Bind Kritisk Historie af Danmark, og et Foliobind med Tabeller (1774—81).

Et Foretagende af den Art maatte forbavse den lærde Verden; den beundrede „den Kritik og egen Eftertanke, forbunden med en udbredt Belæsthed, som man finder paa hver Side, den Gave, som Forfatteren i høj Grad besad, at kunne foredrage indviklede Materier med tilstrækkelig Tydelighed og passende Korthed." Den indsaae, at Forfatterens Maal ikke var naaet, men gav ham Ret i at „det var bedre at samle, førend man afsagde Dom," og den maa endnu erkjende, at han ikke kunde komme videre, end Kritikkens daværende Standpunkt tillod. For den ældste Tid støttede han sig til de Mosaiske Skrifter, der endnu havde fuld Gyldighed; til den nordiske Gudelære havde han især kun Bartho-

[1]) Landnáma (1774), Torfæana (1777), Rymbegla (1780), Orkneyingasaga (1780), Hervararsaga (1785), Vígaglúmssaga (1786), Eyrbyggjasaga (1787).

lin, Eddaerne vare endnu ikke ret tilgjængelige. For at tilvejebringe en paalidelig Kongerække for den hedenske Tid var her gjort alt hvad der kunde gjøres, men Forsøget synes dog ganske at være glippet; Kilderne, saaledes som de her flyde, ere uforenelige. Derfor toge ogsaa disse Værker for den i Stoffets Mangfoldighed Uindviede sig noget underlig ud; og allerede J. Baden dømte temmelig strengt om dem: „at det meste var Extrakter, der, saaledes som de ligge for os, have lidet tiltrækkende for de fleste Læsere, og derhos findes stor Efterladenhed i Stilen og Sproget." Er der nogen Grund i denne Dom? Uden Tvivl. De to Ting, som Suhm havde og maatte have for Øje, var at meddele Extrakter af alt, og at udlede Resultater; men han viser sig allerede her, og han blev næsten aldrig andet, mere som en utrættelig Samler, end som en heldig Bearbejder. Det er meget vanskeligt og næppe muligt, at faa nogen klar Oversigt over denne uhyre Opdyngning af tørre og usammenhængende, hinanden modsigende Extrakter. Der mangler overalt det formende Blik og den skabende Haand. Det er Historien i sit Kaos. Meget staar uden Resultat, og de vundne Resultater kunne sjelden bestaa for en strengere Kritik. Den kritiske Grundfejl er den uheldige Grundsætning, som han næsten altid anvender: at alle Meninger skulle høres, alle Kilder have Ret; det gjælder altsaa især om at forene dem. Og de Midler, som Granskeren saa maa gribe til, ophæve derfor i Grunden al Kritik: saa antager han, for at forene Kilderne, f. Ex. en Gjentagelse af Personer og Begivenheder, som ingensteds har hjemme, tre Odiner, tre Stærkoddere, syv Froder, o. s. v. Schøning tildels havde ført ham ind paa en Vej, der er ubefarlig, i et Uføre. For denne Kritik falde Mythe og Fabel sammen med virkelig Hi-

storie, og Læserne maa tillægge Oldtiden selv en Forvirring, der dog nærmest kun ligger i Bearbejdelsen.

Paa denne Forberedelse fulgte Udgivelsen af Historie af Danmark, der tilligemed Fortsættelsen af Scriptores beskjæftigede Suhm i Slutningen af hans Liv, og med den udgjør de vigtigste og største Værker, der ere til i Fædrelandets Historie. Af Scriptores udkom den syvende Tome; den ottende, der var under Trykken, fortæredes i Kjøbenhavns Ildebrand 1795. Af Danmarks Historie udkom kun syv Tomer, medens Suhm levede (den første 1782, to Aar efter Schønings Død);[1] den syvende var paa Registeret nær færdig i Bogtrykkeriet, da ogsaa den fortæredes af Ilden, paa et Exemplar nær, efter hvilket den blev optrykt. De følgende Tomers Udgivelse blev besørget af A. Kall og Nyerup, dels efter Suhms eget næsten for alle ulæselige Haandskrift, dels efter en deraf besørget Afskrift. Den fuldendtes i fjorten Kvarttomer, og omfatter Danmarks Historie fra den ældste Tid indtil 1400, med en Udførlighed, med en saa rig Samling og Brug af alle Kilder, at der i faa Literaturer haves Mage dertil. Det er ikke blot en Kildesamling, men tillige en Bearbejdelse, der endog optager alle de nærliggende Rigers Historie. Det er et for enhver følgende Historieforsker og Historieskriver uundværligt Værk, som af alle og ved alle Lejligheder er blevet benyttet og citeret som en paalidelig Autoritet.

Hvad der for det første er paafaldende, er, hvorledes et Værk af saa streng videnskabeligt Indhold og saa stort Omfang kunde komme ud i Danmark. Hverken det danske Folk eller den danske Regjering kan regne sig det til en Fortjeneste.

---

[1]) Før Suhms Historie udkom (1776) begyndte J. C. Heilmann, Præst i Fyn, Oversættelsen af Gebhardi og Christiani.

Det skete kun derved, at Forfatteren selv tilsikkrede Forlæggeren „en Sum, der ikke maatte blive bekjendt," for hvert Bind, der udkom; „det var Suhms Honorar";[1] og „viselig" bestemte han ligeledes en Sum til dets Udgivelse efter hans Død. (Forlæggeren fik deraf 300 Daler for hver Tome.)[2]

Værket selv, det største vor Literatur ejer med Hensyn til Planens Storhed, Stoffets Mangfoldighed og dets fornødne Drøftning, det Omfang af Lærdom og Udholdenhed i Flid, uden hvilke det ikke kunde frembringes, behøver ingen Anbefaling. Vigtigere for Videnskaben er det at kjende dets Mangler. Da Forfatteren havde en saa stor Gjerning for sig, ville vi ikke tale om den liden Omhu, der kunde anvendes paa Sproget og Stilen, undertiden paa selve Fremstillingen (det er noget, som enhver af egen Erfaring kan kjende, og som er saa meget naturligere, jo ældre Manden bliver), men selve den historiske Form er uheldig, naar det skulde være en Danmarks Historie. Suhm foretrak den kronologiske Orden, endog Aar for Aar. „Da den, siger han, synes mig at have store Fortrin, og bedst af alle at vise Tingenes Fremgang, saa haver jeg valgt den."[3] Det er en løs Bemærkning, mod hvilken allerede Holberg havde advaret. Derved har han tilintetgjort Skriftets Værd som historisk Fremstilling, og nedsat det til en Kildesamling. Intet kan i et historisk Værk af noget Omfang være mere trættende og forstyrrende, end denne Inddeling efter Aar, især naar der for hvert Aar meddeles ikke blot Begivenhederne i Danmark, men ogsaa i de omliggende Lande, hvorved Afbrydelsen bliver endnu større. Man kan slaa op i denne Bog, men ikke læse den som en fuldendt Skildring; man kan uden Tvivl ved

---

1) Suhmiana S. 437.
2) Fortale til Historie af Danmark, 8 og 14 B.
3) Fortalen til 2 T.

Eftertanke finde historisk Sammenhæng ud af den, men ikke i den. Besynderligt, at ingen gjorde ham opmærksom derpaa, men faa eller ingen havde endnu Blik for Historie, og ingen vilde sige noget dadlende om denne Mand. Oluf Worm yttrer dog, men i et Brev til Nyerup 1797: „Jeg har aldrig kunnet overbevise mig om, at denne Mand af Naturen har været udrustet med noget udmærket stort Talent, allermindst af det Slags, som hører til at være Historieskriver, og det er mig ubegribeligt, hvorledes man kan sætte ham ved Siden af eller over en Gram, Schøning og Guldberg. Jeg maa tage hvilket jeg vil af hans historiske Skrifter, saa finder jeg intet andet end confusum chaos et data facta i den kjedsommeligste Stil mængede blandt hverandre; bliver jeg ved at læse, sortner det for mine Øjne, og jeg veed ved Enden slet intet." Men kan Værket end ikke gjælde for et Kunstværk, som Kildesamling til Danmarks Historie er denne Bog en uforlignelig Skat; Historieskriveren kan her finde samlet alt hvad han ellers møjsommelig maa søge allevegne fra, ofte fra ubekjendte eller næsten utilgjængelige Kilder. I de Tomer, han selv har udgivet, har den dog ogsaa som Kildesamling sine betydelige Mangler. Ved den Maade, hvorpaa han citerer Kilderne, i det han sammendynger alle Citaterne ved Enden af hvert Affnit, (og hvor store ere ikke disse Affnit!) har han gjort det til det møjsommeligste Arbejde af Verden at udfinde, i hvilket Kildeskrift det paagjældende Sted findes. Og den Maade, hvorpaa Kilderne ere benyttede, er stundum uefterrettelig; der findes dels mere, dels andet i dem end i hans Uddrag; den kommende Historieskriver maa for den ældste Tid selv efterfee hver Kilde, det er med andre Ord, han maa selv næsten begynde Arbejdet forfra igjen. Suhm har stolet paa sine Medarbejdere mere end han skulde; kun ved denne utilbørlige Tillid kunde

han tilvejebringe saa meget. Worm skrev ogsaa til Nyerup: „Det har ofte kommet mig for, naar jeg læste i hans Historie, som om han havde ladet de islandske Studenters Excerpter og Kompilationer af Sagaerne eftertrykke ligesom han havde faaet dem.“[1] Naar det imidlertid i denne Henseende vilde være højst ubilligt, at gjøre større Fordringer til en Mand, og at kræve mere end menneskelige Kræfter kan yde, og naar det er vist, at deslige Mangler høre til det Slags, som deles af alle især paa hin Tid, da alle lode andre gjøre de Uddrag af Kilderne, som de benyttede, saa rejser der sig endnu, medens Suhms Navn naturligvis fejres ikke blot af hans Samtid, men af en fjern og den fjerneste Efterslægt,

---

[1]) Enhver veed, hvad dette historiske Forarbejde betyder, hvor vigtigt og hvor vanskeligt det er, uden det kan ingen paalidelig Historie blive til; Fordringerne maa ikke være ubillige, men nogle kunne tilvisse gjøres, og det er altid godt at oplyse, hvor vidt de ere tilfredsstillede. Jeg vil derfor anføre et Par Exempler. Suhm meddeler 7, 385 Uddrag af et Diplom, der findes i Langebeks Diplomatarium om Klosteret paa Eskildsø. Han siger deri, at det (Klosteret) skal lade kjøre paa sine egne Vogne til sin Lade den tredie sig tilhørende Del af Tienden; men i Diplomet tales om Bønderne, og Stedet er altsaa et Bevis for deres Kjørselpligt; denne Bemærkning er overseet (Tertiam quoque Decimæ partem — vobis habendam, et ad horreum vestrum intra ipsam parochiam situm *ab omnibus*, *qui terras ejusdem parochiæ colunt*, *deducendam propriis suis curribus*). Thorkelin 1, 31 har ogsaa Diplomet; han har sprunget et Stykke deraf over. Saaledes staar det til med vore Diplomer. Hvo der vil skrive vor Middelalders Historie, især Forfatningens, maa, belemret med de trykte Kilder, tillige gjennemgaa de haandskrevne Diplomer. En stærk Fordring! — Et andet Exempel med Hensyn til Sproget: Suhm giver 7, 332 Uddrag af et Diplom, der findes i den Esromske Codex; deri findes: aff Kistehaghe in Lansunning (imod Sydost); dette bekjendte islandske Udtryk for en Verdenskant kunde for en Islænder ikke have noget paafaldende og er ikke medtaget, men i sproglig Henseende er det jo overmaade vigtigt at bemærke, at dette findes som noget hjemligt i et sællandsk Klosterdiplom.

nogen Tvivl om hans Skjønsomhed overhoved, hans kritiske Dygtighed, hans skarpe Blik til at gjennemskue Sandheden. Næppe stod han i denne Henseende over sin Samtid, og manglede saaledes den ueftergivelige Fordring til en stor Mand. Han havde alt, alt det ydre, men han manglede den indre Fuldendelse, Geniet, selv noget af dets første Grundlag, den skarpe Dømmekraft. Medens han levede, ventede Sandheden i en Krog paa, at ogsaa den engang vilde komme tilorde, og nu er der intet, som dæmper dens Røst. Lad den derfor lyde stille og rolig, som en klar Lydbølge, henad Tidens Strøm! Derved vil Suhms Minde vinde, naar ingen sminket Pragt omgiver det, og Dyrkningen af Danmarks Historie fremmes, naar det er vitterligt, at den ikke endnu for Oldtiden og Middelalderen er fuldendt.[1]

Suhm, der ingen Embedsstilling havde og ingen attraaede,

[1] „Ak, skriver Worm, havde denne ædle Mand, med sin store Læsning, utrættelige Arbejdsomhed, lykkelige Otium, haft en Grams, en Guldbergs kritiske Dømmekraft og Sprogstyrke, Danmark havde da haft en Historie trods Livius', Humes, Robertsons, Gibbons og hvad de alle hedde; dog alt dette bliver imellem os." Samt 1804: „Du (Nyerup) tillægger Suhm en nøjagtig og grundig Kritik. Saaledes maa du ikke tale imod Overbevisning og Sandhed. Suhm har aldrig, det jeg erindrer, bragt noget antikvarisk Problem til endelig beroligende Afgjørelse." (See Worms Breve til Nyerup i J. Møllers Nyt theol. Bibl. 19, 177. 197.) Jf. Grundtvig, Kort Begreb af Verdens-Krønike 1812, S. 320: „Hvad Schøning vilde skjænke Norge, ønskede Suhm at kunne give Danmark, og naar man blot betragter Villie og Virksomhed, er det et fornøjeligt Syn, hvorledes han rækker hin den ene Broderhaand og Lagerbring den anden; men til et saadant Værk var hans indvortes Evne kun ringe," o. s. v. Selv Molbech (Mindeskrift over Suhm, i Athene, 3 B. 1814) drager kjendelig nok det glimrende Slør tilside, og lader hist og her den nøgne Bund komme tilsyne. Suhms efterladte Memoirer (han har, som bekjendt, efterladt nogle, der aldrig have seet Lyset) maa derfor til hans egen Tids Historie benyttes varsom; det er en Samling af fast og løs Folkesnak.

blev (1787) kongelig Historiograf, men denne Stilling var i sig selv uden al Betydning og kun foranlediget ved tilfældige Omstændigheder: Riegels søgte om at blive det, man gjorde Suhm dertil, og kunde nu sige: Suhm er det. Næste Aar (1788) mistede han den sidste af sine Ungdomsvenner, Luxdorph, „den fine, den sindrige, den lærde, den godmodige og elskelige, sine Venner til Døden hengivne Luxdorph.“ Og samme Aar mistede han sin Hustru efter 36 Aars Ægteskab.[1] „Ødet i hans Sjæl var ham ulideligt,“ og han giftede sig atter, endnu i samme Aar, med en Datter af Hofapotheker Becker, den yngste af tre Døttre, der vare „Søstre i Skjønhed, Vittighed og Dyd.“ Han virkede endnu i ti Aar, og døde paa sit Sommeropholdsted i Øverrød (den 7 September 1798). Liget blev ført til Kjøbenhavn og nedsat i Familiebegravelsen i Frederiks tydske Kirke. Det blev baaret derhen af Studerende, og Ligskaren naaede fra hans Gaard i Pustervig til Kirken paa Christianshavn.[2] Intet Navn var større.[3]

Den ligesom til et eneste Maal sigtende Virksomhed, at faa hele det gamle Nordens Historie oplyst og Danmarks i

---

1) Saml. Skr. 4, 367. Kronprinsen vilde 1784 give Suhm det hvide Baand. I denne Anledning skrev Schack-Rathlou den 8 Maj 1784 et Brev paa Fransk til Bülow, hvori han meddeler Kronprinsen alt hvad han kan finde for at nedsætte Suhm, deriblandt ogsaa Forholdet til hans Hustru; det hedder endog: que sa femme doit avoir fait dans ce tems-la les premières demarches pour se faire separer de lui. (Brevet findes i den Bülowske Samling i Sorø, og er mig meddelt af Overlærer Bang, men jeg meddeler det for Resten ikke her, da jeg ikke skriver en Karakteristik af Schack-Rathlou).

2) Om Ligfølgets Standsning ved en Prins Ludvig af Anhalt-Köthen og en Hædersmand, der satte ham tilside, see Rahbeks Erindringer 5, 294. Hædersmanden var P. H. Mynster.

3) Suhms Levnet af Nyerup i Saml. Skr. 15 D. og i Lahdes Samling, samt de øvrige Kilder hos Nyerup.

det mindste i Middelalderen, ledsagedes af andre mindre Arbejder, og blev afbrudt ved den nyere Tids omskiftede Interesser, og Historieskrivningen yttrede sig tilsidst mere i spredte Skrifter, end i store Værker med een Tendens.

Fra det forrige Tidsrum række adskillige Mænd over i dette: Klevenfeld († 1777) vedblev med sine genealogiske Samlinger, og saae ikke gjerne, at andre kom ind paa hans Territorium.[1] Hofman udgav sin Samling af Fundationer (1755—80, i 11 Dele, 4.), der ogsaa indeholde historiske Efterretninger, og fortsatte Danske Atlas. Luxdorph († 1788) og især Carstens († 1795) gave nogle historiske Afhandlinger.

Personalhistorien blev behandlet af Patriotisme under det Guldbergske Ministerium: Ove Malling (f. 1747? paa Taarupgaard i Viborg Amt), der begyndte som Digter (med Syngespillet Belsor i Hytten 1776), og endte som kongelig Historiograf og Statsminister, den første borgerlige († 1829), skrev efter Guldbergs Opfordring sin vidtudbredte Bog: Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere (1777 og siden i mange Oplag). Peder Topp Vandal (f. i Nyborg 1737, † 1794) ligeledes en af de mindre Poeter, forfattede: De paa Jægerspriis ved Mindestene hædrede Mænds Levnet (1783—94, i halvandet Bind, 4.). Disse Skrifter behøve ingen Anbefaling. Et Tidsmærke ved Mallings Skrift, som vil have været alle dem paa-

[1]) Foruden Holbergs forhen omtalte Epistel 289, kan om Klevenfeld sees den hvasse Dasses Yttringer om ham. Dass skriver til Suhm, at Klevenfeld siger: „Det er mine Sigiller og mine Monumenter, og saadanne Ting tilkomme mig alene. Hvad andre i saa Maader foretage skeer kun for at chicanere og aux dépens de celui, qui a commencé." (Dasses Breve til Suhm 1756 og 1760, i Suhms Saml. Skr. 15, 241. 260.)

Om det ny Aftryk af Klevenfelds Monumenter, af de endnu bevarede Kobberplader med ny tilføjede biografiske Notitser, see Bladet Fædrelandet i April 1860.

faldende, der have syslet med denne Bog, er Modsætningen imellem Bogens historiske Del og dens økonomiske Slutning.

Andre enkelte Levnetsbeskrivelser bleve udgivne, foruden af C. P. Rothe (Christopher Walkendorf 1754), af N. Jonge (Just Jul 1755), af J. Gamst (Vita Petri Parvi Rosæfontani 1755), af P. Røn (Hans Tausen, ligeledes paa Latin, 1757), af A. N. Ryge (Peder Oxe 1765, 4.), af L. Boesen (Herluf Trolle 1780), af J. Erichsen (Torfæus 1788), af J. H. Lützow (Admiral Span 1792), af H. Treschow (Fr. Danneskjold Samsø 1796) o. s. v.[1] Andre historiske Arbejder, tildels betydelige, henhørende til den almindelige Historie og Lande udenfor Danmark, fremkom tilfældig, uden Sammenhæng med vor Histories Udvikling, som Frugter af Forfatternes særegne Tilbøjelighed; som Theologerne Fr. Münters (over begge Sicilier 1788), Moldenhawers (over Tempelherrerne og den spanske Inkvisitions Historie 1792).

Den ny Oplysning vendte overhovedet Opmærksomheden hen paa den nyere Historie, men den reformerende Aand, der gjennemtrængte alt, greb ogsaa Historieskriveren. En umoden Forbedringslyst gjorde ham blind for det virkelige, fordrede af Fortiden sin egen Tids selvskabte Idealer, og benyttede dens Historie som en Hegle til at gjennemhegle Nutiden. Historien hørte op at være Historie, og blev til en Rensningsmaskine. Denne Behandling kommer tilsyne i flere, men især i Niels Ditlev Riegelsen eller Riegels (f. 1755 paa Søllestedgaard i Laaland), en af de Mænd, hos hvem Karakteren tydelig skinner igjennem eller afpræger sig i deres Skrifter. „Han prøvede paa, siger han selv, at

[1]) Der udkom, som vi allerede vide, ogsaa Samlinger, som Kobberstikker Haas' Evangeliske Bisfopper (1761. 4.) med Text af C. P. Rothe og N. Jonge, og Giessing's Jubellærere (1779—86. 4. i halvtredie Dele).

studere Theologie, i Grunden Kirkehistorien", men „Rædsel over at føde den Tanke hos sig, at ville formindske Antallet af legemlig Besatte i det Ny Testamente, overtalede ham kraftigen til ved Rejser og paa tyske Akademier at forslaa denne Grille." Han studerede i Kiel og Göttingen (1775—79), og „fortsatte den underlige Videnskab Kirkehistorien, som ikke skurrer i Ørene, naar den indbefattes under Theologien." Efter sin Hjemkomst udgav han Frugten deraf efterhaanden som en Del af Kirkehistorien[1], et udførligt Værk, der var for upopulært til at gjøre Lykke, og kun havde ringe Afsætning. Da han kom hjem, „fik han, foruden sit eget, som han hidtil havde levet af, endnu Løfter at leve paa." Endelig blev han (1781) Hovmester hos Dronning Juliane Maries Pager, men „blev i Naade entlediget (1784)." Den tvetydige Rolle, han spillede ved Regjeringsforandringen, findes der nærmere Oplysning om i den Tids Historie. Efter sin Afskedigelse udgav han i en lang Aarrække hine reformerende, irriterende, spodske og frække Skrifter, der tildels forhen ere nævnte. Er der noget i det han siger (i Begyndelsen af Kjøbenhavns Skilderie), naar han „med en vis Forfatter" kalder alle store Byer „det menneskelige Kjøns Skarnkister," saa viser han tillige ved disse sine Skrifter, at han havde en stor Tilbøjelighed til at rage deri; og med Rette gjør en af hans Recensenter opmærksom paa, at det at skumle og at oplyse ere to forskjellige Begreber; med sit glubske Tigerblik[2] foer han paa sit Bytte, hvor han traf det, i Kirken eller ved Arnens Helligdom, af Hunger efter at sønderrive; og det uædle Gemyt giver sig, som Ret er, tilkjende overalt i det raa,

---

[1]) Fuldstændig Kirkehistorie fra Pompeji til Hadriani Tider af Riegelsen. 1781. 84. 86. Tre Dele. Med tilføjede Afhandlinger og oplysende Anmærkninger.

[2]) Jf. hans Portræt foran Sejdelins Læsendes Aarbog for 1800.

skjødesløse og kluddrede Sprog. Naar han af nogle kaldes „Ulykkens ildfaste Ven", saa kan Literaturens Historie heller ikke godt lade det gjælde, naar det er altfor indlysende, at hans Handlinger ogsaa lededes af raa Egennytte.[1] At denne Mand i sine ren historiske Skrifter, hvor mange Materialier han end samlede, med hvor megen Iver han end bestred Aristokratiet, Hierarkiet, literær Anmasselse, o. s. v., hvor megen Ret han end kunde have i dette og hint, ikke kunde see noget uhildet, ikke kunde fremstille noget i objektiv Klarhed, ikke kunde give nogen Skildring uden at indblande sit eget hadske Sindelag deri, og at hans ellers betydelige historiske Skrifter[2] derved tabe den største Del af deres Værd, og ikke kunne bruges uden med den største Forsigtighed, det er en Mening, hvori alle stemme overens, selv Mænd, der ellers have højst forskjellige Anskuelser.[3] Ligesom Tyge Rothe gik

---

1) Han opholdt sig for det meste paa sin Gaard Høyet i Vegerløse Sogn paa Falster, og paatalte en Sag, som de Vegerløse Mænd (i Følge den bekjendte Retsgrundsætning, at Retten ikke søger Oplysning om Sandhed, men dømmer efter det, der gives den) ved Højesteret havde tabt, og som de, siger Christian Colbjørnsen, „naar Sagen var rigtig oplyst," vilde have vundet; men Riegels søgte ogsaa om Bestalling til at syne alle Heste i Laalands Stift og dræbe alle dem, der havde ulægelig Snive, imod en Hesteskat, „der ikke bedre kunde anvendes end i Hr. Riegels Lomme ved Siden af de 1200 Rdlr., han aarlig modtog i Pension af Kongens Kasse." Colbjørnsen sigter ham her med ligesaa klare Ord som med træffende Vid for uredelig Attraa. See det under Christian Colbjørnsen nævnte Skrift: Et Par Ord til Oplysning i Anledning af de udkomne Tvende Breve fra Riegels til Heiberg, rejsende i Norge. Kbh. 1797.

2) Femte Christians Historie 1792. Fjerde Frederiks Historie, efter Hojer, 1795—1800. Smaa historiske Skrifter 1796—98. Tre Dele. jf. Anmældelserne hos Nyerup.

3) „Han veed ikke at rive sig løs fra sine Tider, og sætte sig ind i dem, hvis Historie han vil forelægge os. Der er for meget af rhetorisk Deklamation eller moralsk Straffeprædiken. Persiflage blander han i de alvorligste Betragtninger; og denne Skurrigle-

Riegels fra Filosofi og Historie, især paa sine sidste Dage, over til Naturvidenskaberne, navnlig Dyranatomien. Han

lyst har Indflydelse selv paa Stilen og Sproget, og gjør dette ofte mørkt og usammenhængende". Efter at dette er oplyst med Exempler: „Saadan Galimathias træffer man oftere, altid af samme Lyst til at vende Tanken paa en bidende Maade, for at kunne sige en Person eller Stand noget ubehageligt. De fatis faustis et infaustis Chirurgiæ dette vor Smag og Sædelighed beskjæmmende Chimære." (J. Baden, Universitetsjournalen 1793, S. 80.) „Med sit Raab paa Sandhed vandrede han langt borte fra den baade gjennem Kirkens og Danmarks nyere Historie. Hans Historie om Femte Christian og Fjerde Frederik, hans Lovtale over Christian den Anden og hans Skandskrifter over Sophia Amalia og Christian den Sjette ere ligesaa mange Vidnesbyrd om hans Forvildelse, Partiskhed og Bitterhed." (Grundtvig, Kort Begreb af Verdens Krønike, 1812, S. 413.) „Eben so absprechend als unzuverlässig, gleich leichtfertig in seinen Forschungen wie in seinen Urtheilen, tadelsüchtig, hart und schonungslos gegen alles, was nicht mit seinen oft unreifen Ideen und mit seinem Parteyhaß in Uebereinstimmung zu bringen war, ist Riegels tief unter demjenigen stehen geblieben, was jeder Geschichtschreiber leisten muß, wenn er einen bleibenden Platz in der Literatur ehrenvoll einnehmen soll. Von einem Ende zum andern ist Riegels Buch (Frederik den Fjerdes Historie), so weit er selbst redet, großentheils in einem höchst unwürdigen, oft gerade zu unanständigen Ton geschrieben. Daß Riegels mit einem andern Gemüthe etwas anderes hätte leisten können, das zeigen einzelne Stellen, die wirklich gelungen genannt werden können." (Falck i Fortalen til Udg. af Hojers Friedr. IV. S. V.) „En Mand, som med overfladiske Kundskaber i enkelte Videnskaber forenede en mageløs Uforskammethed, med total Mangel paa Philosophie, Lærdom og Grundighed de mest udsvævende Prætensioner, med et indgroet Had til Adel og Geistlighed den Indbildning at være de Undertryktes Beskytter og Talsmand, fordi han stedse førte Borgerfrihed og Menneskerettigheder i Munden; en Mand, som forvendte Historiens Vidnesbyrd, Philosophiens Sandheder og Religionens Bud, for at smigre den groveste Egoismus." (J. Møller, Balles Levnet, S. 113.) Jf. Indsigelsen derimod i Anmærkninger ved et og andet i den danske Literatur, i Athene 9, 474.

forlod (1800) Falster, og anlagde et Undervisningsinstitut i Sorø, hvor han døde (1802).[1]

For den ny Historieskrivning, der tager sin Begyndelse i Aarhundredets sidste Aarti og derpaa udvikler sig i det ny Aarhundrede, vare overhovedet Udsigterne ikke meget lyse. Danmarks politiske Stilling greb ind i, og forvirrede den rene Granskning. Regjeringen, der havde hele Udseendet af en uafhængig Magt, dreves hid og did af de andre Magter, og maatte med Mistvivl see paa Skribenterne, der eggede den til at vise en Energi, som den ikke kunde vise eller ikke kjendte. Den nedarvede Forbindelse med Holsten og den i Gemytterne mer og mer vaagnende Tilbøjelighed imod Sverrig lode sig ikke forene. Folket havde uden Tvivl en indre Fornemmelse af noget bedre, der skulde blive til, men ringe Forbannelse til at bringe det for Lyset, at vurdere det, at bruge det. Grundmassen var, som altid eller i det mindste hidtil, dorsk, for Embedsstanden var Livets Velvære og Familieforsørgelse Livets højeste. Frihedsideer var for den et Slags Berusning, der ikke engang sømmede sig. Ungdommens Fusentasteri, der plejer at være Forløber for alvorlige Forandringer, var der heller ikke noget ved; det saae ud, som om det skulde blive til Velfærdskomiteer og Jakobinerklubber, og saaledes tog Regjeringen det virkelig, endog i lang Tid (indtil Dampe, Lehmann). De historiske Skribenter havde intet Hold i Folket, endnu mindre i sig selv; Literaturen var for svag til at bære dem; deres Frihedsideal var endnu Struensee, og hvad de gjorde udsprang ofte af en uklar Sindsstemning, ja af et sønderrevet Liv. Under saadanne Omstændigheder kan Historien ikke trives; den samler

[1]) Selvbiografi hos Worm og øvrige Kilder hos Nyerup. Høst har som Dødsaar 1803.

Fakta, men kan hverken forbinde dem eller give dem Liv.[1] Det vil derfor ikke forekomme nogen forunderligt, at der paa en saadan Tid, der laa i Splid med sig selv, med sin Fortid, og hverken vidste ud eller ind med sin Fremtid, vel kunde fremkomme en stor Mængde smaa, ja altfor mange, historiske Skrifter, men faa større og ingen ret store og uforgjængelige Hovedværker. Den mærkeligste af disse Skribenter er Høst.

Slægten Høst stammer fra Strasburg; Navnet Herbst oversatte de til Høst. Georg Høst, en Præstesøn fra Jylland, gik til Marokko (1760), og var siden (1769) Medlem af Regjeringen paa St. Thomas. Disse Livsstillinger fremkaldte hans interessante historiske Skrifter.[2] Efter sin Hjemkomst til Danmark (1776) kjøbte han sig en Gaard i Gjentofte, og gik siden ind i Departementet for de udenlandske Sager († 1794).

Blandt hans fem Sønner var Jens Kragh Høst (f. paa St. Thomas 1772) uden Tvivl den mest geniale; udmærket som Student gik han med gode Udsigter for sig Retsvejen, og blev en af Danmarks frugtbareste Historie-

---

[1]) Thorild skriver fra Köpenhamn den 23 maj 1793: „Jag skall härefter skrifva oftare och till flera, ty jag har ej annat medel emot denna melankoli, — icke philosophiska af en tanke eller känsla, som är den enda jag hittills vetat af i lifvet, utan rigtigt denna borgerliga danska, som jag ännu mera föraktar än lider af, men hvilken hänger i som ett slags unken luft.“ — „Alla menniskor äro fagra här, sällan någon vacker. Danskarne tala sakta. Se glad ut, och le, betyder redan halffull.“ — „Är det icke besynnerligt, att då Danskarne eljest älska sitt hof religiöst, hata de dock en enda — Prins Carl af Hessen. De förarga sig öfver infallet i Sverige, som de kalla hans. Gustaf III anse de för en stor kung, hans krig för ett mästerstycke; ty de afsky Ryssar och Tyskar ... Men de allraslugaste leda allt godt här i landet från Struensee.“ — (Atterbom, Svenska Siare och Skalder, 5, 107.)

[2]) Efterretninger om Marokos og Fes. Kbh. 1779. 4. Om Øen St. Thomas 1791.

skrivere. Medens han deltog i Selskabslivet (1793 blev han Medlem af det dramatisk-literære Selskab, samme Aften som Thorvaldsen, og traadte altsaa i Forbindelse med Rahbek, som var Sjælen deri), betraadte han den literære Bane ved nogle Oversættelser, der dels sloge ind i Tidens Trang (f. Ex. Kant om Sindets Magt at være Herre over sine Følelser, 1798), dels vidnede om, at han vilde træde virksom frem for at tilvejebringe en paa den ny politiske Forbindelse med Sverrig grundet Forening af den svenske og danske Literatur. Nu skulde altsaa Skandinavismen, som vi have seet som Tanke hos J. S. Sneedorf, Suhm o. fl., i en Slags Yttring paa Prent hos Bøgh og Pram (1791), med en Slags Selvfølelse træde ind i Livet; og det er det vigtigste i denne Mands Virksomhed før 1800. Forsøget lykkedes ikke. Paa en Rejse til Lund blev han bekjendt med Prof. Lidbeck og andre svenske Lærde, og gav derpaa (i Minerva, Oktober 1794) Oversigter over de skjønne Talekunsters og Trykkefrihedens Historie i Sverrig. Samme Aar havde den svenske Digter Finnen Franzén i Stockholmsposten ladet indrykke sit lille Skaldestykke: **Svenska sånggudinnan till den danska**[1], der begynder med:

Kom, min syster, kom och räck mig handen!
Låt oss följas åt på Pindens topp,
Och de skönsta blommor långsmed stranden
Af dess silfverkälla plocka opp.

Den unge svenske Digter kom selv til Kjøbenhavn (han omtaler sit Ophold og Kjøbenhavns Ildebrand i Begyndelsen af sit Digt Julie de Julien) og gjorde Bekjendtskab med flere

---

[1]) Ikke, som der angives: **Svea till Dana**, thi dette er et senere Digt fra 1797. See **Franzéns Skaldestycken**, 2. B., **Örebro** 1828, og Anm. til det ovenfor anførte Digt. jf. **Litterära Soiréer i Helsingfors. Helsingfors** 1849—50: Franzéns Levnet, **föredrag af Dr. Berndtson**, S. 9.

danske Digtere. Dette gav Høst Anledning til Udgivelsen af Maanedsskriftet Nordia (Subskription udstædtes i December 1794), hvis Medarbejdere vare P. H. Haste og F. H. Guldberg. Det skulde være et fælles Maanedsskrift for begge Nationer, afvexlende paa Svensk og Dansk; det blev aabnet af Digterne Franzén og Frankenau, og indeholdt Bidrag af Malte Brun, Gutfeld, Heiberg, Kullberg, Lidbeck, N. L. Nissen, Pram, Sjøborg, Schack-Staffeldt, Stolz og af den tyske Daneven Gräter. Men det opnaaede kun een Aargang (1795), og var lidet skikket til sit Øjemed. Der var ingen Plan lagt forud, og maatte tages hvad Øjeblikket kunde give. Nogle Smaadigte af temmelig almindeligt Værd, allehaande blandede Smaaafhandlinger, tildels ubetydelige, tildels allerede forhen bekjendte i det ene Sprog, og en Del Literærnoticer,[1] det var ikke noget, der kunde vække de hidtil saa langt fjernede Nationers Lyst til nøjere Forening eller give dem Kjærlighed for hinanden. En klar, grundig og tillige livsfuld Skildring af Folkenes historiske og literære Forhold vilde have gjort en ganske anderledes Virkning. Uden Betydning er dog heller ikke Franzéns Bemærkning om Sprogene. I det han anfører, at det gik ikke denne literære Forening bedre end Kalmarunionen, tilføjer han: „Mycket bidrog till söndringen just det förhända, som skulle grunda föreningen, nemligen språkens alltför stora likhet, som gör att den ena nationen tycker den andras tungomål vara blott en brytning af sitt eget.“ Samme Aar udkom Høsts Oversættelse af Thorilds Ret;[2] og i Forbin-

[1]) Man finder her f. Ex. et Stykke om Nordboernes Karakter, en Beretning om Nadverens Nydelse, en Relation om Trollhätta-kanalen, en Afhandling om Avind, ved Siden af hinanden. Det var da Afvexling nok, og alligevel traf det ikke.

[2]) Ret eller alle Staters evige Lov af Thorild, udgivet ved L. M.

delse med Fr. Thaarup udstædte han samme Aar en Plan til en svensk Bogsamling i Kjøbenhavn, der skulde tilvejebringes ved et ubetydeligt Bidrag i Penge, en stor Fornødenhed og maaskee det virksomste Middel, men dertil mældte sig kun een Deltager, og det en Kvinde (Digterinden Lovise Hegerman-Lindenkrone).[1] Da siden den svenske Digter Paykull aflagde et Besøg i Kjøbenhavn, og der i denne Anledning holdtes flere Vennelag, kom Ideen om et literært Samfund til at fremme de tvende Literaturers Forbindelse atter paa Bane, og i et af disse Lag, som, foruden Paykull, blandt andre Heiberg, Guldberg, Høst, Haste og Rahbek bivaanede, „blev Ideen saa levende, at Foreningen ansaaes som aftalt, fik Navn, og man klinkede paa den Nyfødtes Velgaaende; eller, som det ogsaa hedder: „Selskabets Stiftelse var bleven omhandlet og inter pocula dekreteret ved et Selskab, der blev givet Scandiens Anacreon, Paykull, paa Skydebanen, hvortil Heiberg gjorde Viser, og hvor jeg (Rahbek) var tilstede, og hvor vi klinkede broderlig paa det tilkommende Samfunds Held." Det var umiddelbar efter Dyvekefejden. Rahbek (formodenlig for at høre sig for) mældte det til Hertugen af Augustenborg, der svarede billigende, endog i stærke Udtryk,[2] men selv havde Rahbek den Gang andet for. Høst gik nu først til Nyerup, saa til Baggesen, som han hidtil næppe havde seet; denne foreslog

Philipson. Oversat af Svensk 1ste og 2det St. 1795. 3die St. haves ikke i det kgl. Bibl.

[1]) Høst, Erindringer om mig og mine Samtidige. Kbh. 1835. jf. Nyerups Levnetsløb. S. 46.

[2]) Nemlig: „Om (sic) den literariske Forbindelse, der skal stiftes mellem os og de Svenske, glæder jeg mig af ganske Hjerte. For Kulturens og Videnskabens hurtige Fremme hos begge Nationer er en saadan Forbindelse meget ønskelig, og enhver, der hjælper til at befordre den, gjør sig fortjent af sit Fædreland, og sikkerlig ogsaa af Menneskeheden."

Pram, lovede at understøtte Sagen med sin Indflydelse, benyttede denne til „efterhaanden at bortfjerne alle, som tildels ikke vare denne Sag voxne, og tildels endog skadelige for dens Fremme" (deriblandt Heiberg naturligvis), og skrev paa et Kvartblad, som Nyerup gjemte, de otte Mænds Navne, der skulde indbydes; nemlig N. og P. C. Abildgaard, Abrahamson, Kammerherre Hauch, Kierulf, Malling, Münter, Sander, der alle modtoge Indbydelsen, og disse tilligemed Baggesen og Høst, Pram og Nyerup, vare saaledes det skandinaviske Literaturselskabs tolv stiftende Medlemmer, der i tre Møder hos Baggesen paa Regensen[1] (i Oktober 1796, første Gang den 5 Oktober) grundlagde Selskabet. Dette omtaler Baggesen ogsaa i et Brev til Nyerup[2] (Kiel den 18 April 1797) som „mit kjære Scandinaviske Literatur-Selskab;" han foreslaar, hvis Selskabet vil vælge sig et Indsegl, en Elephant, og glæder sig over, at „Malling, den mest scandinaviske Scandinavier i Selskabet," har paataget sig Udarbejdelsen af Vedtægterne. P. C. Abildgaard blev Formand. Selskabet voxte snart til 24 Medlemmer. „Bernstorf og Schimmelmann vare ikke alene tilfreds med Selskabets Stiftelse, men yttrede endog for Baggesen deres store Glæde derover;" og Hertugen af Augustenborg tilskrev Formanden Prof. Abildgaard et Brev (af 18 Januar 1797), hvori han bevidner sin Glæde over Selskabets Stiftelse, yttrer, at „det maa være enhver Ven af sand Videnskab og Oplysning en levende Glæde, som Medlemmer at høre Mænd nævne, hvis Navne beføje til de skjønneste Forhaabninger," og ønsker nøjere Efterretning.[3] Der tyktes saaledes at være Fred og ingen

[1]) Ikke hos Nyerup paa Regensen, deri maa Høst have husket fejl; Nyerup var ikke den Gang Provst paa Regensen, men boede paa Vandkunsten.

[2]) I de Nyerupske Samlinger i Universitetsbibliotheket.

[3]) Hertugens Brev i Høsts Nordiske Tilskuer 1816 (ikke 1815), Nr.

Fare, men Selskabet havde sine Avindsmænd og Modstandere, og vakte sine store Betænkeligheder. Rahbek var bleven indbudt, men vilde ikke formedelst det kildne Forhold, hvori han den Gang stod til Heiberg, som var bleven forbigaaet, og de stiftede, som vi have seet, Selskabet for Sandhed.[1] Det kunde endda være. Men der udbredte sig Rygter og Meninger om Selskabets Oprindelse og Hensigt, der bragte Uro i Gemytterne. Snart betragtedes det, kuriøst nok, som et Digterpaafund, der var udsprunget af Baggesens Rejse i Tyskland og Frankrige; snart ledtes der efter „nogle skjulte Drivefjedre," der skulde have sat det i Gang, og indrømmedes det end, at det kunde være godt at læse Svensk som Modvægt mod det Tyske, saa behøvedes der jo ikke dertil et helt stort Selskab.[2] At det afsluttede sit Medlemsantal, og derved udelukkede alle og enhver, ansaaes for en Yttring af lærd Aristokrati. Der udkom en „bedsk Parodi," som stillede det ved Siden af tysk Vindmageri.[3] Det værste var imid-

16. Efterretningerne om Selskabets Stiftelse, der ere noget forvirrede og modsigende, findes i Rahbeks Erindringer 4, 474. 5, 81. Brev fra Rahbek til Nyerup, Bakkehuset den 5 Febr. 1829, i de Nyerupske Saml. i Universitetsbibl. Hosts Erindringer. S. 41. Baggesens Brev til Reinhold af 18 Octbr. 1796 og tilhørende Anm. i Baggesens Biographie af Aug. Baggesen, 2, 174, og dette Brevs Original i Baggesens Briefwechsel mit Reinhold und Jacobi, 2, 142.

[1]) Rahbeks Erindringer, 5, 82. De vare begge med ved Gildet for Paykull paa Skydebanen; og skjøndt der den Gang imellem Heiberg og Rahbek „kun var Ikkekrig, da jeg, som du veed, skriver Rahbek til Nyerup, ikke vilde bivaane Fredsfesten hos dig efter Dyvekefejden," mente R. dog, at H. med Rette kunde beklage sig, hvis han gik ind i et Selskab, hvor man ej vilde have Heiberg med. (Rahbeks Brev til Nyerup, Bakkehuset den 5 Febr. 1829).

[2]) Kan der vindes noget for Fædrelandets Literatur ved en nøjere Forening med Sverrigs? i Universitetsjournalen 1797.

[3]) Parodien, der indrykkedes i Tillægget til Iversens Fynske Avis, blev aftrykt i Politisk og physisk Magazin. Den findes ogsaa i

lertid, at det hverken i sit første Tidsskrift, Skandinavisk Museum, eller i dets Fortsættelse, Skandinavisk Literaturselskabs Skrifter, formaaede at virke for sit (i 1 H. af Skandinavisk Museum) angivne Øjemed: „at arbejde for Skandinaviens Sprogs og Literaturs nøjere Forening og Udbredelse.“ Den fornødne Medvirkning fra Sverrigs Side udeblev, ja den svenske Regjering parodierede for en Tid Selskabet med sit Forbud mod danske Bøgers Indførsel i Sverrig[1] (den danske Regjering behøvede ikke at udstæde et lignende imod svenske Bøgers Indførsel i Danmark, thi det havde det danske Folk gjort af sig selv). Medlemmernes Antal steg efterhaanden indtil 40, men det oprindelige Maal tabtes ganske af Øje, og der fandtes sjelden noget svensk Bidrag; det blev et dansk Tidsskrift som ethvert andet, med meget værdifulde, tildels ypperlige Afhandlinger, en Prydelse for Literaturen; det gik Selskabet, som Nyerup siger, „ligesom Manden, der vilde gjøre Guld (Bøttger), men isteden derfor opfandt Porcellæn,“[2] og det er endelig, med Kolderup-Rosenvinge som Formand, sovet jevnt hen uden nogensinde at være blevet opløst. Dette Selskab løb altsaa strax bort fra Høst, hvilket han maatte kunne vente, da han overlod det til Baggesen, og denne hværvede de Store; hans Iver for Ideen svækkedes ikke, men blev uden synligt Held. Han foretog en literarisk Rejse til Stokholm og Upsala (1798), og udgav i Danmark

---

Rahbeks Erindringer 5, 86, og begynder saaledes: „Vi Statens 24 gelehrte Rangspersoner agte at sammenælte vores horrente Kentnissen i et periodisk Skrift, hvilket under Navn af Det Nordiske Deigntrug skal utkomme.“ Om Forfatteren siger Rahbek, der aldrig siger noget ligefrem, at han „var en af de faa, der den Tid gav sig Mine af at lægge sig efter spansk Literatur.“ (Hvem er det saa? Man har gjættet paa den ældre Staffeldt, med hvad Grund veed jeg ikke).

[1]) Abrahamson i hans Levnet i Lahdes Portræter 1, 32.

[2]) Nyerups Levnetsløb, S. 45.

flere hertil sigtende Skrifter: Svenske Blade (1799—1800) hvis Hensigt ligeledes skulde være „at fremme Danskes närmere og nöjere Bekjændtskab med svensk Sprog og Literatur," men hvori de fleste Stykker dog, rimeligvis af Nødvendighed, ere paa Dansk;[1] i andet Bind endog, paa eet nær, alle af Høst; Svensk Haandordbog (1799), Udsigt over den nyere svenske Digtekunst (i Skandinavisk Museum 1804), Svensk Sproglære (1808), o. m. uden tilstrækkelig Sprogkundskab; han forbandt Sagen med politiske Foretagender (danske Proklamationers Udbredelse ved Luftballoner), saa at den endog fik et komisk Anstrøg, og kom endelig i en Injuriesag med Molbech (1815), der mente, at „det danske og svenske Sprogs Forening ikke kunde ønskes uden af dem, der med Ligegyldighed vilde see Danmark tabe sin nationale Selvstændighed."[2] For denne Gang kan Sagen ansees for sluttet, og Skandinavismens ansees for tabt. Thi der kan næppe være Tvivl om, at naar Molbech paakaldte Nationalfølelsen, naar han lagde den paa Hjerte, at Danmarks ældgamle Tungemaal (han antog, at det han skrev var ældgammelt) aldrig „hverken ved at forene sig med eller lempe sig efter noget andet Sprog" skulde tabe sin Ret til at fremtræde ejendommeligt, aldrig skulde „behøve at afføre sig nogen Del af sin ejendommelige Natur, for at laane hos et fremmedt og ikke rigere, hvad det ej trænger til," saa havde han uden Tvivl alle paa sin Side; og naar han (og det med fuld Føje) advarede imod „den platte, vandede, fransk-svenske Smag,"[3] saa fik han en afgjørende Overvægt hos alle dem,

---

[1]) Det første Stykke er Franzéns Svea till Dana med Dansk Oversættelse af K. R. Her bruges i Svensken for svensk å det dobbelte aa. (Læg vel Mærke til begge Dele!)

[2]) See Molbechs Artikler i Athene 1815. Høsts Udfaldet af Sagen imellem Molbech og Høst, 1816. jf. Høsts Erindringer, S. 111.

[3]) See Om Nationalsprogets Hellighed med en Efterskrift i Athene 1815.

der i deres Hjertes Enfoldighed troede paa deres Fædremaals kyske og ubesmittede Renhed. Alle Folk vinder man bedst, naar man kun idelig ringer for deres Øren med de Klokker, de gjerne ville høre, og idelig fortæller dem, at de lyde dejlig. Et frit, selvstændigt, uafhængigt, med al fremmed Paahæng ubelemret Folk, „indfødte Konger," der fra Barnsben vare oplærte i et gammelt hjemligt Tungemaal, som de tilligemed Folket idelig bare paa Læben, det var tilvisse store Herligheder, naar man havde haft dem noget længer tilbage.

Vi have dvælet ved det skandinaviske Selskab, ved den især til dette Aarhundrede hørende Del af Høsts Virksomhed, formedelst dens historiske Betydning. En senere Fremtid, hvis den ellers bryder sig om vore Hanefægtninger, maa paa ny tage den i Betragtning tilligemed hans følgende Liv, der næppe endnu kan antages at være hjemfaldet til Historien. Os er det indlysende, at en Historieskriver under hans Forholde vanskelig kunde bevare sin Selvstændighed. Skilt fra sit Embede, som han ved en Højesteretsdom blev fradømt, ikke for nogen Uredelighed, men fordi han, skjøndt selv Dommer, havde mødt som Sagfører og skrevet Indlæg for en Grosserer Kyhn,[1] indviklet i den Dampeske Sag, skilt fra sin Hustru, hvis Adskillelse fra ham han selv gribende nok fortæller, vedblev han at udgive Ugeblade og periodiske Skrifter efter Tidens Lejlighed, og af Kjærlighed at bearbejde den nyeste Historie: Frederik den Femtes Regjering er en Art Dagbog; Christian den Syvendes Regjering, behandlet baade paa Dansk og Tysk, med Literaturens Historie som en særegen Afdeling, er en indholdsrig Samling. Hovedværket, Struensee og hans Ministerium, vidner om alvorligt Kilde-

[1]) See de af Høst selv udgivne Skrifter: Kommissionsdommen og Prøvelse af Kommissariernes Dom i Justitssagen imod J. K. Høst. 1807.

studium og Granskning, men Hovedideen, at fremstille Struensee som en fuldendt Statsmand, er forfejlet; og der maatte, efter Frederik den Sjettes Befaling, foretages Forandringer i Skriftet, før det kunde udkomme. Paa Selvstændighed var der ikke her at tænke. De sidste Aar af sit Liv levede han med en kongelig Understøttelse paa Islegaard († den 26 Marts 1844).[1]

Hvorledes end Eftertiden, der seer alt klarere, vil dømme, vi tro i Høst at see et godt Æmne til en god Historieskriver, der formedelst Tidernes injuria og egen Uorden ikke ret kunde modnes. Utrættelig var han i Arbejde, flittig i Undersøgelser, med et aabent Blik for ny Vendinger og Anskuelser, og vi tro at have seet Genialiteten lue i hans Øje. En anden Mand er det nok værdt at betragte ved Siden af ham: en undersætsig Mand, tidlig noget bøjet af Arbejde, idelig beskjæftiget med Excerpering og Forskning, uendelig forekommende og venlig imod dem, der viste Lyst til Granskning i Nordens Oldtid og Historie, men ellers bidende og sarkastisk, især mod de Store og Præsterne, uden Sands for Ynde i Livet og i Sproget. Vi mene Gustav Ludvig Baden, en Søn af Jakob Baden (f. i Altona 1764, † den 25 August 1840). Efterhaanden var han Prokurator, Byfoged, Herredsfoged, Landsdommer, Byskriver, Birkedommer; og idelig laa hans Embedsvirksomhed i Strid med hans Tilbøjelighed til Historien, især Nordens. Med en usædvanlig Kundskab til Nordens Oldtid, endog til dens Sprog, til hvis Dyrkning han opmuntrede Rask, berigede han (fra 1792 af) dets ældre og nyere Historie og Lovkyndighed med mangfoldige Skrifter, især en værdifuld Samling af Stof. Flyttende fra Sted

---

[1]) Kilder hos Nyerup og Erslev. Steffens, Was ich erlebte, 3, 244 - 47.

til Sted, tiltalt, dømt, landflygtig, afsat, fortsatte han denne Virksomhed hele sit Liv igjennem. Men det er ikke endnu hjemfaldet til Historien. Engang vil det imidlertid blive et mærkeligt Bidrag til Historieskrivningens Stilling og Tilstand i Danmark, maaskee især naar man sammenligner Badens Virkemaade og Virksomheds Frugter med Laurids Engelstofts (Engelstoft begyndte lige ved Aarhundredets Slutning med Kvindekjønnets Kaar hos Skandinaverne 1799); hist, hos Baden, plump Bitterhed, her, hos Engelstoft, den fineste Humanisme; hist, hos Baden, et raat Sprog og en overfyldt Stil, her, hos Engelstoft, en usædvanlig Sprogstyrke og en selvlysende Klarhed; hist, hos Baden, en ubehjælpelig Fremstilling, her, hos Engelstoft, den meest dannede Smag; og naar Baden ved sin Embedsstilling sattes tilbage i sin literære Gjerning, saa blev Engelstofts videnskabelige Produktion hemmet ved en ubetvingelig Higen efter Administrationslivet. Det synes at være to Ting, der aldrig ret i Livet kunne forbindes uden at forvirre hinanden.

Vi ere komne til Universitetet. Lad os see, hvorledes det der stod til med Historien. Bernhard Møllmann blev Professor i Historien 1754 († 1778). Endnu medens han levede, vikarierede for ham fra 1776 Johan Heinrich Schlegel († 1780), der efter Møllmanns Død blev kongelig Historiograf. Abraham Kall (Søn af Orientalisten J. C. Kall, f. i Kjøbenhavn 1743) gik, efter at have lagt sig efter de mathematiske Videnskaber og græsk Filologi, fra Professoratet i det græske Sprog efter Guldbergs Ønske over til Professoratet i Historien 1781. Tidligere (1777) havde han udgivet den for alle Disciple i den gamle Latinskole velbekjendte (efter en tysk Lærebog[1] bearbejdede og tildels over-

[1]) Nemlig J. M. Schrøckh's, Berlin und Stettin 1774, der igjen var en Omarbejdelse af en anden Skolebog: H. Curas' Ein-

satte) almindelige Verdens Historie til Skolernes Brug. Der skete ved den et stort Fremskridt, da Folkenes Sæder og Videnskabernes Tilstand var optaget deri, men den historiske Undervisnings slette Forfatning sees deraf, at den alene bestod i, Ord og for Ord at lære denne sammentrængte, forskrækkelig tørre Bog udenad.[1] Kall besad en mageløs Hukommelse og en overordenlig udbredt historisk Kundskab. Derved kunde han give Regjeringen og Universitetet Oplysninger, som ingen anden havde paa rede Haand, naarsomhelst de behøvedes; i en snever Vending forskaffe Universitetet Anvisning til Programmer, Disputatser o. desl., ja give dem, der vilde disputere, Hjælpemidler, som ingen anden kjendte noget til. Det var en for Universitetet uundværlig Mand. En stor Mængde mindre Afhandlinger, tildels meget lærde, henhørende til Historien (Ptolomæi Beretning om den cimbriske Halvø), til Literaturhistorien (Nachricht von der Universitetsbibliothek; om Cyprianus) o. fl., har han efterhaanden udgivet; og han deltog, tildels ved Smaaskrifter, i flere almennyttige Foretagender. Men da han sjelden arbejdede af indre Drift, og „næsten alt, hvormed han berigede Literaturen, blev foranlediget ved en eller anden udvortes Aarsag“, har han ikke frembragt eller efterladt store selvskabte historiske Værker. Hans Hovedfortjeneste er Udgivelsen af Suhms Danmarks Historie (8—9 Tome), et vanskeligt Foretagende, som han

---

leitung zur Universalhistorie zum Gebrauche bey dem ersten Unterrichte der Jugend. (Efter velvillig Meddelelse af Conferentsraad Wegener.)

[1]) Ved Examen examinerede Rektor i Odense os Smaastakler i alle Fag, ogsaa i Historien. Han smilede ad mig, naar jeg vilde fortælle med mine egne Ord, men der hjalp hverken Løn eller Bøn, Bogen skulde opsiges Ord for Ord, og intet andet. Det var 1801. Hvilken Elendighed maa dog ikke den lærde Skoleundervisning have været i forrige Aarhundrede!

begyndte og satte i Værk, og tildels fuldførte fortræffelig. Det alene vil være nok til at bevare hans Navn. Han „fandt en Slags Moro" i Børsspekulationer, erhvervede sig en god Formue, og opnaaede en høj Alder († 1821). „Med Abraham Kall (skriver Bülow til Sanderumgaard til Nyerup[1]) bliver uden Tvivl begravet en literær Skat, som aldrig kommer for Lyset, og mangen en historisk Anekdote, som ikke burde begraves". Og Werlauff ytrer ligesaa: „at man kan sige, vort Fædrenelands traditionelle Historie i det attende Aarhundrede bevaredes i Kalls Hoved, og gik i Graven med det." Men naar saa er, kunde man vel spørge: hvorfor den Rige tager sin aandige Rigdom med i Graven?[2]

Et nyt Lys syntes at skulle opgaa i den ældre J. S. Sneedorfs yngre Søn (den ældre Broder var Admiralen og Digteren H. C. Sneedorf) og Suhms Yndling, Frederik Sneedorf (f. i Sorø 1761), en mild, beskeden og højst elskværdig ung Mand, der i sit Foredrag havde noget særdeles levende og behageligt, og som dannede sig ved Rejser. Han begyndte at holde Forelæsninger paa egen Haand over Europas nyere Historie 1787, og blev næste Aar Professor i Historien. Hans Fædrelandshistorie, skjøndt som Haandbog meget brugt, er kun Samlinger til en Forelæsning, og derfor ikke noget fuldendt Værk. („Abraham Kall kaldte den en Roman"). Brevene fra hans Rejse læstes den Gang med megen Deltagelse, og kunne læses og læses saa endnu. Som alle, der levede i ny Forhaabninger, var han Skandinav (Vigtigheden af de tre nordiske Rigers Forening);[3] og som han selv frejdig og haabefuld saae frem i Tiden, saae alle

1) Den Nyerupske Brevsamling i Universitetsbibl.
2) Jf. Abraham Kall (af Werlauff). Kbh. 1822 (Aftryk af Literaturtidenden.
3) Skandin. Museum, 1798. 2, 122.

med stort Haab til ham. Men Tiden var avindsyg, saa store Forventninger skulde ikke blive til noget. Paa hans Rejse i England bleve Hestene for en Postkaret løbske, og ved et Spring fra Vognen fandt han Døden (den 15 Juni 1792). Alle Historiens Venner sørgede, og Historien sørger endnu.[1]

Jørgen Kierulf (en Præsteson fra Jylland, f. 1757) blev Professor i Historien 1791. Det var en jævn, sindig Mand med megen klassisk Dannelse, der tillige uden poetiske Anlæg gik for at være en god Kunstdommer (fra 1794 var han Medlem af Theaterdirektionen). Han har udgivet adskillige mindre Skrifter, især Taler (som Menneskets ædleste Fornøjelser 1784), men han har intet større historisk Værk efterladt, der kunde give ham et Navn i Literaturen. Dertil bidrog, at hans Helbred svækkedes, især ved Kjøbenhavns Bombardement. († 1810.)

Universitetet var, som man seer, endnu ingen Planteskole for Historien; det væsenlige for det var det uundgaaelig fornødne: Russeforelæsninger, Examina, Programmer og Disputatser.

Statistikken, Danmarks og Norges, der var begyndt af Holberg, Schytte, Schlegel og Fr. Sneedorf, fik først ved Slutningen af Tidsrummet sin videnskabelige Skikkelse ved Frederik Thaarup (f. i Kjøbenhavn 1766, Prof. i Statistikken 1793). Peder Hersleb Graah (f. i Kjøbenhavn 1750) gav et kort Omrids til Skolebrug (1798). Denne Begyndelse knyttes rettest til Udviklingen i næste Tidsrum.[2]

---

1) Saml. Skr. udgivne af A. Birch, 1794—98, 4 Dele i 6 Bind. jf. Steffens, Was ich erlebte, 2, 24.

2) Geografien, især den almindelige, stod ikke paa noget højt Trin. Niels Jonge († som Præst i Sælland 1789) udgav den saakaldte Holbergs Geographie, med Korter, 1759-91, hvoraf den

Derimod dvæle vi ved en af dens Enkeltheder, ved den rige Samling af Topografier, Beskrivelser over Landskaber og Steder, der vidne om den Interesse, der var vakt og ydermere vaktes for Fædrelandets Tilstand. Disse Beskrivelser, der omfatte selv Sproget, Dialekterne, ere af meget forskjelligt Værd, men forenede ere de en rig Kilde til Oplysning om Naturen, Landet og Folket. Forfatterne, der for det meste vare Præster, arbejdede hver efter sin Lyst, men man tænkte dog allerede paa at give Sognebeskrivelserne en vis Norm. David Mogensen Grønlund (Kapellan i Ribe † som Provst 1784), der kun har udgivet eet Skrift (De i Ribe for Hexeri forfulgte og brændte Mennesker, 1780), men er bekjendt af sine i Gehejmearkivet opbevarede Afskrifter af Dokumenterne i Ribe Stiftskiste (1776), udkastede ogsaa et Skema til Sognebeskrivelser til Vejledning for Præsterne.[1] Vi gjøre paa maa og faa nogle Bemærkninger om nogle af disse Topografier, men det vil ikke fortryde nogen at gjøre sig bekjendt med dem alle. Den ypperste og største er Hans Strøms Beskrivelse over Søndmør, der allerede er anført under Naturvidenskaberne; og af denne Mand haves en stor Mængde mindre Skrifter, tildels om Norges Almue. Rejer Gjellebøls over Hølands Præstegjeld (1771) er mærkelig derved, at den er det eneste Skrift, som meget mal à propos er tilegnet Struensee.[2] Som Exempler paa dem, der oplyse Almuens Sæder og Skikke og Sprog, nævne vi J. M.

---

5 D. om Danmark 1777, og den 6 D. om Norge 1779 ere de udførligste og vigtigste. Skolebøger gaves af Nordmanden Christian Sommerfeldt 1776 og Ditmarskeren Jakob Kloppenburg 1787, hvis statistiske Efterretninger om Danmark roses.

[1]) Aftrykt i Grønlunds Levnet af Thorup, i Molbechs Hist. Biograph. Samlinger, 2 H.

[2]) Luxdorphiana S. 455.

Lunds over Øvre-Thelemarken (1785)[1] og H. F. Hjorthøj's over Gulbrandsdalen (1785—86, i to Dele).[2] Blandt dem, der vedkomme Danmark, høre til de ældste og største L. Thura over Bornholm (1756), Amager (1758), Samsø (1758, alle 4.). Over Kjøbstæder haves fra den ældre Tid: L. Boesen over Helsingør (1757), P. Edvardsen Fris eller Fris Edvardsen over Skelskør (1759. 4.), der beklagede sig over den Ligegyldighed, Kjøbstæderne viste for deres egen Bys Historie.[3] Der udkom en Beskrivelse over Nakskov under S. Assenius' Navn (1784), fremkaldt ved en udsat Pris, men den rette Forfatter var N. R. Suhr, der selv var en af Bedømmerne, og derfor laante sin Svogers Navn: „den salige Assenius var en god enfoldig

---

[1]) Lund anfører Bryllupsskikke og „Ord af Mundarten." S. 160 hedder det, at Bønderne holde deres Middagsmaaltid (af tør Mad), som kaldes Undaalen, Kl. 2 (isl. undorn).

[2]) Foruden Ord af Mundarten har han Bedemandens Indbydelsestale til Bryllupsgjæster paa Norsk. Andre om Norge ere: J. Møller over Tønsberg (1750. 4) og over Jarlsberg (1772), E. Hammer, en gammel Beskrivelse over Hammer (1774), F. W. Thue over Kragerø (1780), J. Essendrup over Lier (1761), H. Arentz over Stavanger Amt (1779), J. N. Wilse over Spydeberg (1779—80 i tre Dele), M. Schnabel over Hardanger (1781. 4.), H. Strøm over Eger (1784), B. H. v. Løvenskjold over Bradsberg Amt og Skien (1784), H. J. Wille over Sillejord i Øvre-Thelemarken (1786), foruden hvad der findes i Topographisk Journal.

[3]) Han skrev i sit eget Exemplar et Vers om hvorledes „han skrev denne Bog med Argelist og Møye, og tænkte allerhelst Skielskiør Mænd at føye."

„Men icke Nogen Mand i Sckielskiøre vil
Mig recke Haand, ja ey gav Mindste skilling til.
Jeg tænckte sandelig, Sckielsckiør Vil dog Vist give
Et symbolum af sølf, som ey vil ringe blive,
Men facit sloeg Mig feyl, jeg tacker ey Sckielschiør
Ingrati cuculi de heller Kaldis bør" (o. s. v.)

(Berlingske Tidende 1859 Nr. 279.)

Præstemand, der næppe havde paataget sig at beskrive andre Steder end sin Kones Fadebur," siger G. L. Baden. P. Rhode's Samlinger til Laalands og Falsters Historie (1776—94 i to Dele) er bekjendt for sine mange artige Meddelelser ogsaa til Personalhistorien, og udgives paa ny (1860). Den paafaldende Forskjel i Præsternes Dannelse vil især fremtræde, naar man læse Sejer Malling Beyers Beskrivelse over Bringstrup og Sigersted (1791),[1] og Præsten til Blaustrød, Jochum Junge's Bog om den nordsællandske Landalmue (1798).[2] Den første taler for sig selv, naar man læser den. Junges Bog gjorde en overordenlig Lykke. Der indblandes rigtig nok mangehaande Henthydninger og Minder af Læsning, hvor de i Grunden intet have at gjøre, og kan ansees som en Slags Efterligning af Sterne, men just det, denne Anvendelse af Lune og Vid, var noget usædvanligt og paafaldende, og de fleste mærkede strax, at sligt kunde de hverken selv frembringe, heller ikke ventede de sig det af en sællandsk Præstemand.[3] Vil man have en tredie

[1]) En geographisk-historisk og oekonomisk-fysisk-antiqvarisk Beskrivelse over Bringstrup og Sigersted Sogne ved Ringsted. Sorø 1791. (Navnet under Tilegnelsen.)

[2]) Den nordsiellandske Landalmues Karakter, Skikke og Meninger. Kbh. 1798.

[3]) Foruden de hos Nyerup anførte Steder kan bemærkes Oluf Borms Dom i et Brev til Nyerup (1799): „Junges Bog om den sjellandske Bonde, kan du nævne mig Magen til den? Havde du troet Junge til dette? Hvilken forunderlig Blanding af Vittighed, Lune og Skarpsindighed! Sproget er ikke korrekt, men det som jeg studser over er den Erudition eller Læsning, hvormed Bogen er sællet fuld. Hvorledes er det gaaet til, næsten enhver Tanke belægger han med et Citat, et Motto, et Bevis af den gamle og ny Literatur. Er det hentet paa Stedet af Hukommelsens Pulterkammer, hvilken mithridatisk Hukommelse maa han da have, eller er det taget af Excerptbøger? Jeg giver Baden Ret, at det er en sjelden Bog og hand parvo melius end den Drengefilosofi, saa vare hans Ord, som nu regjerer." (J. Møllers Nyt theol. Bibl. 19, 186.)

Art, saa kan man læse Niels Blichers Skrifter (Topographie over Vium Præstekald 1795).[1]

Literaturens Omfang var ikke saa stort, at ren historiske Tidsskrifter lettelig kunde trives. De historiske Meddelelser maatte blandes med anden Føde, som i det under Lovkyndigheden anførte af Ewensen (1784) med juridiske; hos P. Paludan finde vi dem endog i et Magazin for Lidende (1790—92 i to Dele); og Dagens Historie meddeltes, for ogsaa at trække, som Tillæg til andre Tidsskrifter, som i Minerva. Heller ikke er vor Literatur fra denne Tid rig paa Memoirer og lignende Skrifter, hvori Forfatteren og Begivenhederne træde frem indflettede og sammensmæltede med hinanden, hvilke Fremstillinger ere saa vigtige for den historiske Granskning. De mærkeligste ere vel Seneca Otto Falkenskjolds Aufklärungen über die Geschichte der Grafen Struensee und Brandt (Germanien 1788); og hvis man vil regne det hertil, Landgreve Carl af Hessen's Mémoires sur la campagne de 1788 en Suède (Copenhagne 1789). I Modersmaalet har man tillige selvskrevne Levnetsbeskrivelser,

---

1) Andre ere, foruden Beskrivelser over Kjøbenhavn af E. Pontoppidan (Origenes Hafnienses 1760. 4.), H. Holk (1774—75), R. Jonge (1783. 4.), R. Nyerup (1800) og af P. Paludan over Christianshavn (1791): J. N. Wilse over Fridericia (1767), L. Boesen over Lundegaard i Fyn (1769), O. C. Sandvig over Møn (1776), N. H. Weinwich om Stevns Herred (1776), A. Rejersen over St. Bendts Kirke i Ringsted (1779. 4.), P. M. Rødsted over Thim Gaard og Sogn (1787), P. Paludan over Kallundborg (1788), M. Galthen over Ribe (1792), H. Meyer over Roeskilde (udgivet 1793), G. F. Gaarman over Vejle (1794), C. Drejer over Lemvig (1795), J. Blubme over Middelfart (1795) St. Jørgensen over Rudkjobing (1796). See i øvrigt G. L. Badens Hist. Bibliothek samt Thaarups Statistik og Magazin. Ved Kjøbenhavn vil Læseren vel selv mindes: Reisers Hist. Beskrivelse over den fyrgterlige Ildebrand 1728, til Guds Ære og Pris (1784, paa ny udgivet af Wst).

dels af her omtalte Forfattere, som E. Fleischer, dels af andre, som Holmens Fabrikmester F. M. Krabbe (1793).

Der er endnu andre særegne Dele af Historien, som Kunstens Historie, Musikkens Historie, der ikke have mindre Interesse for et Folks Udvikling end den almindelige; men her mangle vi Oplysninger (Weinwichs Kunstner-Lexikon er først fra 1811 og 1829, og her finde vi endnu som Kunstnere Krokaref, ja Baulund og Beland som to). Vi maa derfor indskrænke os til at nævne nogle af de Kunstnere, der have traadt op i Literaturen, som Bygmesteren Georg David Anton (1759), Bygmesteren Jakob Fortlin († 1761), Billedhuggeren Johan Gottfried Grund fra Meissen (Nordmandsdalen 1773. fol.), Maleren Peder Als, Prof. ved Kunstakademiet († 1775), Billedhuggeren, Prof. og Direktør ved Kunstakademiet Johan Wiedewelt († 1802), hvis Skrift: Tanker om Smagen udi Konsterne i Almindelighed, Kbh. 1762, især handler om den gamle Kunst, men dog ogsaa om Kunstudvikling i det hele (jf. Worm 3, 858 og Nyerup under J. G. Bradt), Prof. og Direktør ved Kunstakademiet Nikolai Abildgaard († 1809).

En anden særegen Gren er Mynt- og Medaillevæsenets Historie. Bekjendte Navne ere: Luxdorph, J. H. Schlegel, E. C. von Haven, O. P. Kølle, F. A. Müller. Men om deslige Enkeltheder henvise vi til G. L. Badens Historiske Bibliothek.

6. Sprogene udenfor Modersmaalet. De Østerlandske (Semitiske). De nyere Sprog. De Klassiske Sprog og Universitetet og de lærde Skoler. Oldnordisk Sprog og Literatur.

Den almindelige Sprogkundskab eller en Sprogvidenskab, der ved Sammenligning oplyser alle eller nogle Tungemaals Slægtskab og deres historiske Udbredelse over Jorden, var endnu kun til i sine Elementer, og i det mindste hos os lidet bekjendt. Hvert Fag forfulgte gjerne sine særegne Øjemed. Fjernere for vor Betragtning ligge de østerlandske, og selv de nyere europæiske Sprog (Fransk og Tysk) kunde ikke herfra vente sig nogen særegen Uddannelse; det var ikke

Granskning, men den praktiske Anvendelse, der ved dem var det vigtigste. Ved begge disse er det nærmest liggende kun at faa Kundskab om, hvilke Dyrkere de hos os have haft. Ulige vigtigere er derimod den klassiske Filologi, dens Forhold til Universitetet og Skolerne, dens Stilling til hele Folkedannelsen, dens Bidrag til Modersmaalets Fremme ved Oversættelser af de klassiske Forfattere. Og den islandske Literatur, skjøndt den udgjør en Literatur for sig, der ligger udenfor det egenlige Danmark, blev dog fornemmelig dyrket, fremmet og udvidet hos os, og har haft en saa stor Indflydelse paa vor Historie og paa Modersmaalet, at et Omrids af dens Skjæbne udgjør et vigtigt Bidrag til vor egen Sproghistorie.

De østerlandske Sprogs Dyrkelse udgik nærmest fra Theologien, men Studiet udbredte sig ogsaa derfra til de indiske Sprog. Ivar Abel (f. i Eistrup Mølle ved Randers) var først latinsk Jurist og Prokurator, men blev derefter Orientalist, og gik fra Hebraisk over til de indiske Sprog, endog til Grønlandsk; med ham begyndte tillige Sprogsammenligningen, der imidlertid endnu laa i Svøb (Skrifter fra 1766—1783).[1] Prof. i de østerlandske Sprog ved Universitetet var Johan Christian Kall (f. i Charlottenburg ved Berlin) 1738—1775, og efter ham hans Søn Nicolaj Christopher Kall (1777—1823), der, som det hedder, aagrede med sin Faders Kundskaber.

Slesvigeren O. G. Tychsen fra Tønder var en af sin Tids berømteste Orientalister, og hans Landsmand T. C.

---

[1]) f. Ex. Symphona Symphona sive undecim lingvarum orientalium discors exhibita concordia, Tamulicæ videlicet, Granthamicæ, Telugicæ (etc. etc.). Editore *I. Αβελ.* Havniæ 1782. Sprogsammenligningen i dette lille Skrift bestaar i Sammenstilling af enkelte Ord.

Tychsen fra Horsbøl vandt ligeledes et anseet Navn; men begge gik til Tyskland. Deres Landsmand Adler vendte sig derimod til Danmark. Jakob Georg Christian Adler, en Præstesøn fra Arnæs ved Slien, opdraget i Holsten, fuldendte sin Dannelse ved tyske Universiteter, men kom ved Guldbergs Understøttelse til Kjøbenhavn, studerede de østerlandske Sprog, og blev efter en Udenlandsrejse paa offenlig Bekostning (1780–82) 1783 Prof. i det syriske Sprog, og efterhaanden Præst ved Frederiks tyske Kirke, Prof. i Theologien og i de østerlandske Sprog, og tysk Hofprædikant. 1792 blev han General-Superintendent i Hertugdømmet Slesvig († 1834). Til hans tyske og latinske Skrifter (1773—1794) hører ogsaa Udgaven af Reiskes Abulfeda paa Suhms Bekostning.[1]

Desuden fremmedes Arabisk ved Christian Schnabel, Rektor i Roeskilde 1754—60; Hebraisk ved Nordmanden Frederik Christian Holberg Arentz (1784), Andreas Heins, (f. i Kjøbenhavn) 1789–90; Hebraisk Poesi ved Frederik Plum (1790) og den lærde Bergenser Ulrich Andreas Rohde (1799).

De nyere Sprog havde i lang Tid været anvendte især i de højere Kredse, og bleve rimeligvis praktisk befordrede ved Sproglærere; Isac Briand de Crevecoeur var Prof. ved Universitetet i det franske Sprog († 1754).[2] Den første Indfødte, der udbredte Dyrkningen af det franske Sprog, var Hans v. Aphelen, der allerede er omtalt ved Naturvidenskaberne. Han udgav Sproglærer og Ordbøger. Hans Dictionnaire royal (1759, to Dele. 4.) blev paa ny

[1]) Foruden Kilderne hos Nyerup Falcks Archiv für Gesch. 1, 548. (Allen om det danske Sprog i Slesvig 1, 324.)
[2]) Büschings Nachrichten, 2, 281.

oplagt (1772—77 i tre Dele. 4.) og er endnu søgt.[1] Etienne Fumars (f. i Marseille) blev Prof. i fransk Sprog og Literatur ved Universitetet 1783 († 1806). N. J. A. Y. Descampeaux blev Professor i de franske belles lettres og Lærer for Landkadetterne (1763), og udgav et periodisk Skrift Amusemens à la grecqve (1767) og Elemens de la langue danoise (1787). († 1795.)

Det næste Fremskridt skete, da man følte Nødvendigheden af nyere Sprogs Indførelse i Skolerne. Den begyndte uden Tvivl med Jakob Baden. I det mindste beretter han selv, at han 1770, da han blev Rektor i Helsingør, fik et Tillæg af 120 Rdr. for at give de Disciple, der havde Lyst til at lære de nyere Sprog, Undervisning i Tysk, Fransk og Engelsk.[2]

Desuden beforbredes Fransk ved Sproglærerne Tavannes, A. Berg, L. Hallager, M. Hagerup, J. B. Lindenfels. Tyske Sproglærer udgaves af Zwilgmeier i Christiania, J. Baden, Abrahamson, Tilemann. Ordbøger af Amberg (1779), Reisler (1782). Engelsk var endnu ikke saa almindeligt som de to andre. Det fremmedes især af Sproglæreren C. J. Bertram,[3] A. Berthelsen, Præst i London (Ordbog 1754), Svenskeren C. Mannercrantz (Sproglære 1764), Nordmanden E. Wolf, død i London (Ordbog 1779), Sproglærerne C. L. Bay (Ordbog 1784), J. Deichman (Sproglære 1791), Translatørerne N. Henriques, C. F. Schneider. T. C. Brun blev først Lektor i Fransk og Engelsk ved det

---

1) Mindre anseet er Aphelens Tyske Ordbog, der forhen betaltes paa Auktioner tre til fire Gange med den oprindelige Pris (J. Badens Fortale til Ambergs Tyske Ordbog). Om hans Sprog see under Modersmaalet.

2) Badens Selvbiografi i Lahdes Saml. 3 D.

3) Büschings Nachrichten 2, 335.

pædagogiske Seminarium 1800, Prof. i det engelske Sprog ved Universitetet 1802.[1]

Den klassiske Filologi, der allerede paa Falsters Tid var i Aftagende, kunde i denne gjærende Periode ikke vinde megen Fremgang. Studiet indskrænkedes efterhaanden til en snevrere Kreds, Universitetet og de lærde Skoler. Selv om vi kunde, kunne vi ingen Lyst føle til at give nogen fuldstændig Skildring. Dets Vedligeholdelse bestod for en stor Del i ny Udgaver af klassiske Forfattere, der for længe siden ere afløste af andre, Fremgangen i ny Sproglærer og Ordbøger, der ligeledes ere afløste af andre. Disse Arbejders Værd er derfor i sig selv ikke mindre, men de have dog egenlig kun Interesse for lærde Filologer.

Det klassiske Studium var ikke heldig stillet. Dets Fremme ved adspredte Programmer hindrede en sammenhængende Virksomhed. Det laa i en næsten bestandig Strid, ikke blot med sig selv, sin egen Udygtighed eller Snæverhjertethed, men tillige med den tiltagende Sands for Naturkundskab og de skjønne Videnskaber; saa at der endog opkastedes det Spørgsmaal, om det ikke var en Fordel at afskaffe det latinske Sprog blandt de Lærde.[2] De første Røster vi høre just blandt Sprogmænd ere Klager over, at al eruditio solidior, al Grundighed nu gaar tilgrunde, og dermed menes da især det klassiske Studium eller Humaniora. Hans Morten Sommer samler tillige de fremmede Forfatteres Klager over Foragt for Lærdom; nyttige Videnskaber og med dem gode Sæder

---

[1]) Prof. i Mathematikken Geuß skrev en Disputats de origine lingvæ italicæ 1766.

[2]) Betragtninger over dette Spørgsmaal anstilledes i Hamborgisk Magazin eller Samlede Skrifter til Fornøyelse og Efterretning udi Naturlæren og de fornøyelige Videnskaber, 1ste Stykke. (Anmældelsen i Lærde Efterretninger for 1757, Nr. 23.)

gaa under, man svigter de skjønne Muser, kalder Filologerne Pedanter, og der gjælder intet hos de Store uden Naturlæren; men netop Filologien kræver utroligt Arbejde og Møje, den er som et Indbegreb af alle Videnskaber, Sproglæren er ligesaa svær som Metafysik, og „til at skrive en pur og klar Latin, dertil behøver man ikke nogle faa Dage eller Aar, men i Sandhed hele sit Liv.“[1] Det var netop det, som den ny Skole ikke kunde lide. Naar Tullin[2] taler om græske og latinske Autorer, ytrer han: „Det er forunderligt, at man holder endnu ved udi Skolerne, at spilde Ungdommens bedste Aar med saa meget kjedsommeligt, unyttigt og skadeligt Arbejde paa en Tid, da Videnskaber, Vid og Smag ere stegne saa højt. Det lader som Ungdommens timelige og evige Velfærd beroede paa at skrive som man skrev i Kejser Augusti Tid. I syv samfælde Aar sværmede jeg om i Guldalderen, og fik derefter mit Lærebrev som god Latiner; jeg følte den Ære, som dette gav mig, endskjøndt min Forstand sagde hemmeligen, at jeg havde været ulykkelig, om jeg paa det samme havde raget i Diskurs med Ciceros Kokkepige.“ Det er den samme Modsætning og den samme ensidige Ubillighed, som vi allerede kjende fra Sneedorf og Kraft o. fl. Filologernes Klager vedbleve at lyde, de tvivlede om deres Gjerning, især naar de havde Almenheden for Øje.

---

[1]) Itaque stilo latino ut pure, perspicue eleganterque utaris, consequi, non paucorum dierum (ut imperiti hodie censent) aut etiam annorum opus, sed, mihi credite, totius vitæ est. See De invisto solidioris eruditionis contemptu qverelæ editæ a Johanne Martino Sommero Norvego. Havniæ et Lipsiæ 1756. (jf. Lærde Efterretninger for 1756; Büschings Nachrichten 3, 458). jf. Sommers Miscellania 1758. See ogsaa Philomusus om Stiftelser, S. 98. 102. 105. om den latinske Filologi, om Stipendierne, der holdt Liv i Studeringerne, om Disputatserne paa Kollegierne og hvorledes der dreves Gjæk med dem.

[2]) Samtlige Skrifter, 2, 33. 39.

J. Baden, der udgav tredie Del af sin Oversættelse af Tacitus 1797, siger i Fortalen, at Regjeringen understøttede ham, men „han veed ikke, om han tør gjøre Regning paa Publikums Bifald til en Tid, da mange Læsere og Journalister mere interessere sig for et lunefuldt Indfald, skulde det endog være af en Gadevise, eller for politiske Drømme, Fostere af en overspændt Indbildningskraft.“

Almenhedens Ubillighed er imidlertid tildels at undskylde, naar man seer hen til Universitetets og Skolernes daarlige Tilstand; og det næste vi see, er en bestandig fremskridende Bevægelse, for at rive dem ud af denne, og at forbedre dem til Efterslægtens Tarv, dels den ydre Form, dels den indre Virksomhed. En lang Aarrække gaar hen efter Striden imellem Eilschov og Højer uden synlig Virkning. Det er egenlig først ved Skrivefriheden 1771 Tankerne begyndte at bevæge sig, hos Sporon, J. Baden o. fl., som vi allerede ved Trykkefrihedsskrifterne have bemærket.[1] Følgen er Guldbergs Forordning af 11 Maj 1775, hvori der kræves paa samme Tid en grundig Behandling af Latin og Græsk i Forbindelse med ny Udgaver af Klassikerne, og tillige Dyrkelse af Modersmaalet. Efter Guldbergs Fratrædelse vedbliver i det følgende Tidsrum fra 1785 under Universitetets Prokansler Janson en fortsat Gjæring, men Reformen udføres kun ved Universitetet (Fundats af 8 Maj 1788); ved Skolerne derimod tage dygtige Skolemænd, i Forventning af hvad der skulde skee, sig af Sagen, især Johan Henrik Tauber, den Gang Rektor i Roeskilde.[2] I det sidste Tiaar vinde endelig

---

[1]) Skrifterne fremkom atter, jo mere Forandringen nærmede sig. Præsten J. Danæus udgav Forslag til Studeringers bedre Fremgang i de latinske Skoler. Kbh. 1775. Hvorledes Baron Krohne gav sin Besyv med, endnu før han indvandrede til Danmark, have vi omtalt ved Tyskerne.

[2]) Brøstfældighederne i det lærde Skolevæsen. Kbh. 1789. Nogle

heri, som i saa meget andet, den ny Tidsalders Anskuelser fuldkommen Magt. Der nedsattes en Kommission med Hertugen af Augustenborg i Spidsen 1790; Mænd i og udenfor Skolen drøftede Sagen;[1] og tilsidst fremkom Hertugen selv med sine Ideer (i Minerva 1795). Den gamle Inddeling af Skoler i Lektier, hver med sin Hører, og en Mesterlektie med sin Konrektor og Rektor, blev til en Inddeling i Klasser og de enkelte Fags Overdragelse til hver sin Lærer; Undervisningen udvidedes betydelig, ikke blot til Modersmaalet, men tillige til Naturvidenskaberne og de nyere Sprog, og det hele blev lagt an paa methodisk og realistisk Dannelse. Denne ny Skoleundervisning blev indført i Frue Skole i Kjøbenhavn, derpaa efterhaanden i de andre, og fuldendtes ved Dannelsen af Lærere paa det pædagogiske Seminarium 1799,[2] ved hvilket Moldenhawer blev Direktør og Sander Lærer i Pædagogik og Methodik.[3] Den indeholder ikke blot Grundlaget for den nærværende Klasseind-

uforgribelige Tanker om den nuværende Gjæring i Undervisningsvæsenet. Kbh. 1790. See Uddragene hos Nyerup om Skolerne, S. 287. 289.

1) Især H. J. Birch, Tanker om det latinske Skolevæsens Indretning (i Minerva 1790); Johannes Boye i Nakskov om Skolevæsenet (Minerva 1791); F. C. Traut (i Minerva 1793); Ludvig Heiberg i Ribe, Plan til en efter nærværende Tider passende Skoleindretning, Kbh. 1794; Hans Jørgen Gottschalk, Plan til en lærd Realskole i Odense, Kbh. 1794; Stadsfysikus C. E. Manger, om de latinske Skoler (i Minerva 1794); Præsten M. Christensen om Skolernes Mangler og deres Afhjelpning (i Minerva 1794).

2) Søren Nikolai Johannes Bloch, Søn af Biskop Tønne Bloch i Odense, skrev derom: om Forberedelsen til Skoleembeder (i Minerva 1798). H. C. Hansen, Konrektor i Helsingør, udgav Frimodige Betænkninger over de lærde Skoler og deres nær forestaaende Forandring, Kbh. 1798.

3) See den udførlige Fremstilling hos Nyerup om Skolerne under Christian den Syvende. jf. F. Høegh-Guldberg, Skildring af det danske Undervisningsvæsens Begyndelse, Fremgang og Tilstand.

deling o. desl., men man studser ved, i de Kontroverser, der førtes, at støde paa Forestillinger, som den nyeste Tid har optaget og udført. Birch f. E. har i sine Tanker allerede den, at Undervisningen i Latin skal udsættes, og Sprogundervisningen begyndes med Dansk og Tysk.[1]

Universitetets Lærere give allerede nogen Indsigt i det klassiske Studiums Beskaffenhed. Efter H. P. Anchersen, som vi kjende som Holbergs Ven og en flittig Forfatter til Programmer og lignende Lejlighedsskrifter, gik den latinske Veltalenheds Professur over til prof. poeseos, C. F. Wadskiær, som vi kjende som dansk Lejlighedspoet, og af hvem vi tilvisse ikke vente den klassiske Smags Beforbring. Heller ikke hans Aula eruditæ septentrionis tergemina (1767) eller hans Aula Norvegiæ erudita (1774) ere Arbejder, som vidne om den. Hans Død (1779) maatte derfor være velkommen, og Udbyttet af den latinske Veltalenheds (eloquentiæ) Indflydelse kommer da til at hvile paa Jakob Baden (1780—1804). Denne berømte Mands Virksomhed og Fortjenester hænge imidlertid saa nøje sammen med det danske Sprog, at vi udførlig ville betragte ham under dette. I Latinen gjorde han Epoke ved sin Grammatica latina (1782), der afløste Søren Anchersens (Professor eloquentiæ ved Gymnasiet i Odense fra 1731), der havde ført Herredømmet, først som en mindre (fra 1751), siden som en større (fra 1778);[2] samt ved sin latinske Ordbog (1786—88), hvis tredie Del, den dansk latinske, maa have været et af de vanskeligste Arbejder for den Tid. Blandt hans Udgaver, af Phædrus, Virgil,

[1]) H. J. Birchs nysanførte Tanker om det lat. Skolevæsens Indr., i Minerva, November 1790, om Sprogene S. 141.

[2]) Badens vil være alle Ældre bekjendt som en i sin Art meget god Bog; jeg har naturligvis lært den udenad fra Ende til anden, men ikke lært Latin endda.

Horatius og Propertius, have nogle holdt sig ind i dette Aarhundrede. — Det græske Sprog stod endnu i Skygge for Latinen, og det var først i Slutningen af Tidsrummet der skjænkedes det en større Opmærksomhed.[1] Professorer vare: C. F. Munthe (professor lingvæ græcæ fra 1748), hvis græske Grammatik (fra 1744) var i Brug, og som tidligere var bekjendt af sine Samlinger til det ny Testamentes Oplysning af Herodot og Diodorus.[2] († 1763). Abraham Kall var Prof. i det græske Sprog (1770—1781) hvortil han havde banet sig Vej ved sin Theognis,[3] indtil han gik over til Historien, og er bekjendt dels ved sine Disputatser, dels ved Udgaver (af Lucian, Plutarch, Epiktet, Herodot o. fl. nemlig Stykker til Skolebrug) og mindre kritiske Arbejder. Laurids Sahl, der allerede havde vikarieret fra 1762, blev efter Kall virkelig Professor (1781—1801), og var i sin Tid ligeledes meget bekjendt som Skolemand; han gav sig tillige af med latinsk Filologi og Oversættelser, men vandt aldrig Jakob Badens Anseelse. Der skulde gives en Karakteristik af ham, men jeg unddrager mig derfra, da den nok, efter hvad der antydes, vilde gaa ud paa „Smagløshed uden Ende." — Flere bekjendte tilkommende Filologer fremtraadte ogsaa ved denne Tid: Latineren Børge Thorlacius (1797), Grækerne Niels Schow (1782) og Nord-

---

[1]) Der haves en Magisterdisputats af Peder Gierding De studio lingvæ Græcæ Latinæ præmittendo. Havniæ 1791. Den indeholder imidlertid kun en hel Del Exempler paa, at Latinen har optaget Ord og Konstruktioner af Græsken, uden at tilegne denne nogen Forrang ved Undervisningen.

[2]) Observationes philologicæ in sacros Novi Testamenti libros ex Diodoro Siculo collectæ. Ny Udgave. Hafn. et Lips. 1755. jf. Büschings Nachrichten, 2, 643.

[3]) Der haves adskillige Breve (meddelte af Prof. Kall Rasmussen) fra hans Fader til ham, som oplyse Patronen Gehejmeraad Thotts Sendrægtighed med at ansætte ham.

manden Georg Sverdrup (1795). Thorkel Baden var prof. eloquentiæ i Kiel (1794—1804).

Blandt Professorerne ved Gymnasiet i Odense var Povel Holm prof. eloquentiæ (1759—1785).[1] Hans Sibbern, der var Prof. ved Gymnasiet fra 1785, er bekjendt af sine Tillæg til Anchersens Grammatik og sine danske Skoletaler (fra 1781). Ved Præsteklubben have vi allerede nævnt C. G. Seydlitz, der først var Prof. i det græske Sprog (1777), siden i Hebraisk.

Skolemændene vare overhovedet ikke meget frugtbare Forfattere, hvilket var en naturlig Følge af deres Livsstilling. Til de ældre høre: Benjamin Dass, bekjendt af sine Breve til Suhm (Rektor i Throndhjem 1734, tog sin Afsked 1750, og døde i Sorø 1775); Peder Arff (Rektor i Viborg 1744); Niels Femmer (Rektor i Christiansand 1746); Jakob Peder Hersleb (Rektor i Christiania);[2] Jens Worm (Rektor i Aarhus 1752); Jens Hansen (Rektor i Ribe 1756);[3] Jens Boalth (Rektor i Bergen 1756), Tullins Samtidige; Søren Peter Kleist (Rektor i Throndhjem 1765); Laurids Lycke (Rektor ved Kjøbenhavns Skole 1765);[4] Islænderen Skule Thorlacius (Rektor i Kolding 1769, i Kjøbenhavn 1777). Til de senere (efter 1770) høre: Thuro Krarup (Rektor i Aarhus 1772); Johan Henrik Tauber (Rektor i Horsens 1773, i Odense 1781, i Roeskilde 1787); Hans Christian Saxtorph (Rektor i Roeskilde 1775)[5]; Peder Lofft (Rektor i Kolding 1777, i Throndhjem 1785, i Helsingør 1789);[6]

---

1) Især bekjendt af sine syv Skoleprogrammer om Almuens Overtro.
2) Skoleprogram om Gymnasiet i Christiania 1769.
3) De aurei cornu 1734 inventi inscriptione. Ripis 1768.
4) Skoleprogrammer fra 1768.
5) Memoria Schnabeliorum, 1768.
6) Oversættelse af Lucians Timon, 1775.

Peder Wøldike (Rektor i Slagelse 1777); Hans Gottschalk (Rektor i Aalborg 1778);[1] Simon Jørgensen (Rektor i Fredericia 1779); Søren Monrad (Søren Latiner, Rektor i Christiansand 1779, i Throndhjem 1789); Søren Seerup Monrad (Rektor i Christiania 1781); Ole Kraft (Rektor i Horsens 1781, i Odense 1788); Matthias Bastholm (Rektor i Nykjøbing 1781); Lorents Hansen (Rektor i Ribe 1782); Johannes Boye (Rektor i Nakskov 1783);[2] Engelbreth Boye (Rektor i Kongsberg 1787);[3] Oluf Worm (Rektor i Horsens 1787);[4] Otto Stoud (Rektor i Vordingborg 1788);[5] Bent Bendtsen (Rektor i Frederiksborg 1789); Salomon Gjør (Rektor i Christiansand); Ludvig Heiberg (Rektor i Odense 1797).[6] Samt flere, hvoraf nogle siden bleve Rektorer: J. J. Cronberg, H. Amberg, S. Kisbye, C. F. Schultz, L. S. Lund, J. Stougaard, C. P. Thorlacius, N. L. Nissen, O. D. Bloch,[7] og N. Hofman Sevel Bloch, samt P. Schouboe, J. F. Holst, J. J. Fris, H. C. Linderup.[8] De latinske Poeter, der imidlertid

---

1) Oversættelse af Cebetis Tavle, Theophrast, o. m.

2) Forf. til Statens Ven.

3) Overs. af Epictets Haandbog, 1781.

4) Om Tauber og Worm see Bendz' Bidrag til Horsens Skoles Hist., Program 1848.

5) Chrestomathia Ciceroniana, 1799.

6) Overs. af Lucian, o. m.

7) Foruden de hos Nyerup anførte Skrifter: Overs. af to af Theokrits Idyller i urimede Jamber, i D. Tilskuer 1793.

8) Mænd af andre Fag gave sig desuden af med Filologi, og især Oversættelser skyldes nogle af dem; saasom N. K. Bredal, Chr. Martfelt, Præsten Mentz Rynning, J. Scheving, G. H. Hack, J. S. Friman, C. H. Lau, Fr. Seidelin, Pram, Gudmund Magnæus, J. Seidelin, S. H. Wold, J. H. Lehnert, J. J. Gudenrath, J. Bindesbøl, A. C. Hwiid (Provst paa Regensen 1781), J. B. Hee, Fr. Sneedorf, C Lycke, C. A. Busch, H. Seidelin, J. Bloch, A. K. Holm, J. Stockholm, R. Møller, St. Tetens, Fr. Plum.

mere og mere høre til de sjeldne Fugle, maa tillige søges udenfor Filologerne. Deres Ypperste er Luxdorph.[1] Bekjendte ere ogsaa Biskop P. Tetens, men især Præsten C. H. Biering, der lovsang Landhusholdningsselskabet paa Latin (1784) og skrev flere latinske Digte.[2]

Oversættelser af Klassikerne,[3] ulige bedre end de forrige, lide dog af adskillige Mangler, der i det hele vel ikke kunne lægges Forfatterne til Last, men vare en Følge af Tidens Forhold. De fleste i det mindste havde ikke det hele Folks Dannelse for Øje, hvilket jo burde være deres vigtigste Øjemed, men kun Skoleundervisningen og Disciplenes Tarv,[4] saa at endog Poeter derfor oversattes i Prosa; og det danske Sprog, der endnu i denne Retning var saa lidet uddannet, maatte lægge Oversætterne uendelige Vanskeligheder i Vejen, saa meget mere som Lærerne i Almindelighed hverken besade en god dansk eller almindelig æsthetisk Dannelse. Saa grundig de end kjendte Klassikerne, gave dog mange dem

---

1) See under Poesien.

2) For Digtet Oliva pacis (etc.) 1801, siger Nyerup, at han fik en Skrivelse fra Bonaparte og en Gulddaase. Rygtet derom maa vel have været udbredt i nogle Kredse; men det forholder sig ikke saa. I Jens Smidths Brev til Nyerup, fra Moseby den 6 Aug. 1819 (i de Nyerupske Samlinger i Universitetsbibl.) hedder det: „Min Formand Mag. Biering har aldrig faaet nogen Gulddaase eller anden Foræring af Napoleon; dog har Rygtet sagt det." Det var en Familiespøg. Hans Søn sendte ham med en Skipper en Skildpaddesdaase, hvori han havde lagt „en Sølvmønt med Napoleons Ansigt og et latinsk Brev, hvori Napoleon takker ham for den ærefulde Omtale i Oliva pacis." Da det kom, sad gamle Biering tilbords med nogle Gjæster, hvoraf een eller to vare godtroende nok til at ansee Spøgen for virkelig, og, da de strax toge bort, udbredte Efterretningen om den Napoleontiske Daase.

3) Forfatterne anføres fuldstændig i Chr. Thaarups Fortegnelse.

4) Af Fortalen til Gottschalcks Oversættelse af Cebetis Tavle seer man, at den var forfattet efter Begjering af Høiesteretsadvokat Wiwet til Brug for hans Sønner, og Oplaget blev af ham bekostet.

mundlig i Skolen i en yderst smagløs Oversættelse; selv de dygtigste Skolemænd, som Oluf Worm i Horsens, kunde vanskelig gjengive dem i et tækkeligt dansk Sprog;[1] ja, ikke engang den første baade klassiske og danske Sproglærer, J. Baden, kunde bringe det klassiske og det danske i Harmoni med hinanden.

Til Mythologi, Archæologi og overhovedet den klassiske Oldforskning og til Literaturernes Historie findes der vist nok Bidrag hist og her, men først hen i Tiden samlede Værker (Rektoren M. Bastholms Mythologi udkom 1780; E. C. von Haven udgav Udsigt over den gamle Kunsthistorie 1790—91). Et berømt Navn som Oldforsker vandt den danske Slesviger Georg Zoega, der fik tysk Undervisning og studerede ved tyske Universiteter, men ogsaa i længere Tid var Huslærer i Kjerteminde. 27 Aar gammel, 1782, tiltraadte han med offenlig Understøttelse en Udenlandsrejse, og tog derpaa stadigt Ophold i Rom til sin Død (1809).[2]

---

1) Worms Oversættelse af Juvenals ottende, trettende og fjortende Satire, 1801, der ligeledes nærmest er for Lærlinge („de gamle Klassiker, siger han, ere overalt i vore Dage ikke den yndede Lecture"), er heller ikke overalt heldig. F. Ex.

— naar han engang,
Som Nume bød, barskøjet Tyr og Faar
Til Jupiter skal ofre, sværger ved
Epona og de malede Gesikter,
Ved snavset Krybbe.
— ham i Møde løber strax
En fittet Syrophoenix dryppende
Af Salve, som ved Jødeporten boer,
Med Vertes Mine hilser og sin Konge
Ham kalder o. desl.

2) Om hans til denne Tid hørende, paa Dansk skrevne, Beretninger see Minerva 1798 og 1799; om hans utrykte Mythologiske og Archæologiske Udarbejdelser Werlauffs Bibliotheks-hist. S. 286. ff. Allen, Det danske Sprog i Slesvig, 1, 455. Engelstoft skriver til Nyerup i et Brev fra Livorno den 21 Juli 1804 om sit Ophold i Rom, og omtaler derved Zoega: „han er nu noget svagelig; huslig Glæde har han ikke; han ansees for den lærdeste

Den islandske Literaturs Dyrkning er en Fortsættelse af det forrige Tidsrums. Efter de store Forberedelser, der vare gjorte, havde den just ingen rask Fremgang. Som et Middel til Folkedannelsen betragtedes den endnu ikke; for Filologerne var den en ren Uting, som de hverken havde Lyst til eller Skjøn paa. Vi meddele derfor kun et Omrids af dens Skjæbne som Overgang til den nærværende Tid.

For Holberg var Nordens Oldtid lukket; den var ikke tilgjængelig uden igjennem det oldnordiske Sprog og den islandske Literatur, men begge agtede han kun lidet, og den hidtil erhvervede Kundskab var heller ikke i Stand til at indgyde megen Agtelse. Nu blev Nødvendigheden deraf følt, i det mindste af nogle faa Mænd. Som vi have seet under Historien, var det dens Heroer, Grams Lærling Langebek, Schøning for Norges Historie, Suhms for Danmarks, alle for Kildestudiets Skyld, der maatte studere selv og for andre fremdrage Nordens gamle Tungemaal.

Arne Magnusen havde samlet, det var hans Livsbestemmelse; da Ilden havde fortæret de to Trediedele deraf, samlede han paa ny; og han gav sin Formue til, at Samlingen kunde blive frugtbringende for Verden; men fra Fundatsens Confirmation var Legatet, for at blive tilstrækkeligt, uvirksomt „i fulde 12 Aar", indtil den saakaldte Arnamagnæanske Kommission blev indsat (fra 1760—1772). Og denne Laugsindretning med Mestere, der ikke selv arbejde, og Svende, der arbejde for Løn som Redskaber, viste ogsaa her sin store Mislighed. Thi da denne kunstige Kommission, bestaaende af fire Overbestyrere, der saae til, to Ephorer, der saae paa Haandskrifterne, samt en lønnet Sekretær, og

Mand i Rom, som han ogsaa er." (Den Nyerupske Brevsamling i Universitetsbibl.)

to virkende Stipendiarer, havde virket i nogle Aar, mest ved at besørge andres Arbejder udgivne, gav den „i fulde 9 Aar" ingen synlige Tegn paa sin Tilværelse (fra 1778—1787), og endelig indtraadte atter „en Standsning i Legatets offenlige Virksomhed, der varede i fulde 22 Aar" (fra 1787—1809).[1]

De Vilkaar, under hvilke Kommissionen virkede, vare heller ikke heldige. Afsætningen var saa ringe, at den overdrog Forlaget af Skrifterne til Gyldendals Boghandling imod at give denne et Tilskud for hvert Arks Trykning. Da kun sædvanlig yngre islandske Studenter vare de egenlige Arbejdere (Stipendiarerne Stephan Bjørnsen, Gudmund Magnæus, John Johnsonius), maatte literære Kræfter tillige hentes fra Island (Provsten Gunnar Paulsen og den lærde Biskop Finn Jonsen); Skrifternes Udgivelse maatte bekostes af andre (især Suhm), endskjøndt de vare udarbejdede af Stipendiarer;[2] og stundum mødte det Særsyn, at en Mand virkede paa egen Haand, ja endog paa egen Bekostning, udgav et større og vigtigere Arbejde end dem Kommissionen kunde overkomme (Olaf Olavius udgav paa egen Haand Njála 1772, en af de bedste Udgaver af Sagaer). De største Vanskeligheder opstode imidlertid ved Behandlingen af Sproget, der endnu stod paa et meget lavt Trin, og viser en om ikke højst ufuldkommen grammatisk Indsigt i sig selv, saa en stor Mangel i dens Anvendelse.[3]

1) Werlauff, Biographiske Efterretninger om Arne Magnusen, i Nordisk Tidsskr. for Oldk. 3, 147.

2) Tildels af andre, som Gudmund Petersen, Udgiveren af Vígaglúmssaga o. fl.

3) See f. Ex. Glossariet til Kristnisaga 1773, af Kommissionens Sekretær Hans Finsen, og til flere Sagaer, hvori man ingen Vejledning finder til Ordenes Former og Udtale, hverken Kjøn eller Bøjning o. desl. Endnu et Bevis paa, hvor lidet der tænktes paa at udbrede Kundskab om Sproget udenfor de Indfødte.

Blandt Kommissionens, ogsaa ved egne Arbejder mest fortjente Medlemmer er Kofod Anchers Discipel Jon Erichsen, en islandsk Bondesøn, der i Skalholts Skole vandt Biskop Harboes Gunst, og af ham blev sat i Throndhjems Skole. Som Student udgav han allerede nogle latinske Afhandlinger vedkommende den gamle islandske Literatur;[1] som prof. juris i Sorø virkede han for den ved Stiftelsen af det saakaldte Usfynlige Selskab (1760—70), ved Udgivelsen af Sysselmanden Jon Arnesens Indledning til den Islandske Rettergang (1762. 4.) og af Kongespejlet, som den islandske Literaturhistoriker Halfdan Einarsen havde bearbejdet (Sorø 1768. 4.) Efter at være kommen til Kjøbenhavn (1771), hvor han virkede dels som Embedsmand i Kollegierne, dels som Bibliothekar ved det Kongelige Bibliothek, fortsatte han indtil sin Død (1787) sin Virksomhed for sit Fødeland, dels ved Stiftelsen af det Islandske Literaturselskab (1779), der ved en Skriftrække (Rit þess konúngl. Islenzka lærðómslista fèlags 1781—96) især havde Islands Opkomst og Oplysning for Øje, dels ved Udgivelse af andre Skrifter (Gunnlaugssaga 1775, den smukkest udstyrede af de Arna-Magnæanske Udgaver af Sagaer, og Jon Loptsons Encomiast 1783. 4.)[2]

Den mærkeligste blandt Stipendiarerne er Jon Olassen den yngre, ældre Broder til Eggert Olassen, f. paa Svefney i Bredefjord. Han blev Stipendiar 1752, og har ved sine grundige og lærde Skrifter gjort sig udødelig i den

---

[1]) Tentamen philologico-antiquarium, quo nomina propria et cognomina veterum septentrionalium monumentorum antiquorum, inprimis Islandorum ope leniter illustrantur. Havniæ 1753. (jf. P. B. Vidalins Commentatio ad Erici Tentamen). — De Veterum Septentrionalium, inprimis Islandorum, peregrinationibus et philippia. Havn. 1755. o. fl.

[2]) Kilder hos Nyerup. Æfisaga Jóns Eirikssonar af Sveinn Pálsson. Kpmh. 1828.

islandske Literaturs og den danske Lexikografis Historie. Ved de tilføjede Glossarier ere især vigtige hans latinske Skrifter: Syntagma de baptismo 1770. 4.) og Diatribe de cognatione spirituali (1771.) Hans Prisskrift Om den gamle nordiske Digtekunst (1786. 4.), hvis grundigste Kjender han den Gang var, er et Hovedværk, og i sit Slags det eneste. Paa Supplementer til Ihres Glossarium havde han arbejdet i flere Aar før han (1789) søgte Videnskabernes Selskab om Understøttelse til deres Udgivelse, og da Haandskriftet ødelagdes i Kjøbenhavns Bombardement, begyndte han paa ny Udarbejdelsen, og fortsatte den, tilligemed skriftlige Oplysninger til Edda, indtil sin Død. Uagtet han var theologisk Kandidat med bedste Karakter, kunde han ikke opnaa et Klokkerembede; men Arveprinsen tillagde ham, for med Schøning at arbejde paa Udgaven af Heimskringla, 400 Rdr. aarlig, som han beholdt efter Arbejdets Ophør, og som Medhjælper ved det danske Ordbogsarbejde under Videnskabernes Selskab (1783—1806) fik han ved sin Afgang 150 Rdr. Han havde saaledes et tarveligt Udkomme indtil han, uden Familie, skjult for Verden, elsket af de Faa der kjendte ham, næsten blind, som en overmaade lærd, ligesaa grundig som kyndig, overmaade godmodig og beskeden Olding døde i en Alder af 80 Aar (1811).[1]

Grim Jonsen Thorkelin, der var født og opdraget paa Island, og nedstammede fra Lopt Sæmundsen, men deponerede fra Frueskole i Kjøbenhavn, blev 1777 Sekretær ved den Arna-Magnæanske Kommission, og blev efter en Udenlandsreise Geheimearkivar 1791 († 1829). Han udgav adskillige Haandskrifter, især Lovstykker, hørende til Norges og Danmarks Historie, og den ældste trykte Diplomsamling (Diplomatarium

[1]) P. E. Müllers Nekrolog i D. Literaturtidende for 1811. Nr. 13. Molbech, Videnskabernes Selskabs Hist. 1, 212. 259.

Arna-Magnæanum, 1786, i to Dele. 4.), og havde tillige stor Del i Udgivelsen af de islandske Oldskrifter (Vafþrúðnismál 1779, Glossariet til Orkneyingasaga 1780, Eyrbyggjasaga 1787). Bekjendtest er han maaskee bleven ved sit engelske Skrift om Kronprinsen (Frederik den Sjette, 1791) og sin senere Udgave af Bjowulf. Uden Tvivl var det en lærd Mand, men mere higende efter det ydre Skin end efter Arbejdets indre Værd, unøjagtig og upaalidelig. Hans Arbejder staa derfor ikke nu i synderlig Anseelse.[1]

Derimod har Navnet Thorlakson i sin latinske Form Thorlacius vundet megen Udbredelse og Hæder i Danmark ved Skule Thorlacius, Rektor i Kolding 1769, ved Frueskole i Kjøbenhavn 1777 († 1815). I en Række Skoleprogrammer udgav han Antiquitatum borealium observationes miscellaneæ (spec. 1—7. 1778—99), der især ere vigtige til den islandske Poesis Historie; efter Schønings Død overdroges ham Udgivelsen af tredie Del af Snorres Heimskringla; og han deltog med Held saavel i Fortolkningen af Runeindskrifter, som i andre archæologiske Undersøgelser (Noget om Thor og hans Hammer). Forbindelsen af klassisk Filologi med islandsk Sagakundskab fortsattes i næste Aarhundrede ved hans Søn, Børge Thorlacius.

Islænderne havde arbejdet og vedbleve at arbejde for deres Sprog og Literatur paa Islandsk og paa Latin, saasom, for kun at nævne nogle af de mest fremragende, Lagmanden Poul Vidalin († 1727), hvis Afhandling om Dansk Tunge, oversat paa Latin, blev indført i Gunnlaugssaga, med Anmærkninger af Jon Erichsen;[2] Bisskoppen Finn

1) Worm 3, 780 og Erslev.
2) Paa Islandsk i Skýríngar Páls Jónssonar Vídalins á fornyrðum íslenzkrar lögbókar, er Jónsbók nefnist. Udgivet af det islandske literære Selskab. Reykjavík 1854.

Jonsen († 1789), Forfatteren til Hovedværket Historia ecclesiastica Islandiæ (1772—78, i fire Tomer. 4.); Provsten Bjørn Halvorsen († 1794), der udarbejdede en islandsk-latinsk Ordbog;[1] Rektoren Halfdan Einarsen († 1785), Bearbejderen af Kongespejlet, og Forfatter til Sciagraphia historiæ litterariæ Islandicæ (1777).[2] Ogsaa Fremmede grebe ind med: Franskmanden Mallet, som vi allerede kjende, der behandlede Edda (1755—56); Engellænderen James Johnstone, engelsk Legationspræst i Kjøbenhavn, der udgav Loðbrókarkviða (1782) og flere historiske Smaastykker paa Islandsk og Engelsk. Men, som P. E. Müller bemærker, i Danmark, hos de Danske var Smagen for nordisk Literatur ikke synderlig udbredt. Hvad der gjordes var kun Frugten af Regjeringens Understøttelse, et Par Stormænds Opmuntring og nogle faa Lærdes rastløse Stræben. Bøgerne vare næsten alle paa Islandsk og paa Latin, der kun gav et svagt Gjenskin af nordisk Aand. De fleste troede, at det islandske Sprogs Studium alene var deres Sag, der vilde læse gamle Skjøder eller berigtige Oldtidens Kongerækker.[3] Selv den for Digtningen saa nødvendige Kundskab om Edda og den gamle norsk-islandske Poesi i Almindelighed var meget ufuldkommen og lidet udbredt. Den ældre Sneedorf i Gylfes Rejse, Kraft i Bogen om de vilde Folk lægge noget Bekjendtskab dermed for Dagen. Men i Almindelighed øste Digterne deres Kundskab af Mallets Skrifter, Mythologien i sin Helhed var kun lidet bekjendt. En af de første, der brugte den i dansk Poesi, var nok Skuespillerinden Fru Passov (f. Materna, † 1757), der anvendte det, hun havde lært af Mallet,

1) Udgivet af Rask (og flere Islændere) 1814.
2) Jf. Finn Magnusens Bidrag til nøjere Kundskab om attende Olds fortjente Islændere, i Minerva, Juni 1803.
3) Müllers Prisskrift Om det islandske Sprogs Vigtighed.

i et ubetydeligt Skuespil, hvorved Mythologien libet kunde vinde og libet vandt.[1] Evalds mythologiske Kundskab var meget mangelfuld, og hverken den Tids Kritikere eller Tilskuerne havde Smag for den. Berthel Christian Sandvig (f. i Kjøbenhavn), Sekretær i det Danske Selskab for Historie og Sprog, var den første, der ved Oversættelser søgte at bringe den gamle Poesi ud iblandt Almenheden, men hans Forsøg, der nu hører til de sjeldne Skrifter, hørte uden Tvivl den Gang til de libet søgte og endnu mindre forstaaede.[2] Efter Evalds Død udgav Nordmanden Hans Jakob Wille, den bekjendte Topograf, siden Sekretær i det Norske Videnskabers Selskab, et Udtog af den nordiske Mythologie. (Kbh. 1786).

Men selve det gamle nordiske Sprog var der næppe nogen der tænkte paa, uden nogle ganske faa Lærde som Langebek. Dets Vigtighed som Sprog, dets Anvendelse paa Modersmaalet og paa de andre ny nordiske Tungemaal, det var Tanker, som aldrig faldt Filologerne ind, og hvorom Almenheden ikke bekymrede sig. Desto mærkeligere er det, at der dog temmelig tidlig (1766) findes et Skrift, hvis Forfatter synes først for nylig at have gjort nøjere Bekjendtskab med Islandsk, men dog har faaet sit Blik aabnet for dets Fortrinlighed som Sprog og dets Vigtighed for Modersmaalet.[3] Han taler til sine „faa Selskabsbrødre, der end-

---

[1]) Rahbek og Nyerup, D. Digtek. Hist. under Frederik den Femte, S. 120.

[2]) Danske Sange af det ældste Tidsrum. Kbh. 1779 (Nyerup har 1780). Tilegnet Luxdorph af Sal. Godiches Enke. Blandt andet findes deri Fragmenterne af Bjarkamál, Vegtamskviða, Rúnatalsþáttr Oðins, Loðbrókarkviða, som han ogsaa kalder Bjarkemaal, Hjalmars Dødssang, Eivind Skaldespilders Hákonarmál, Krigssangen før Brianslaget (af Njála), Harald Haarbraades Elskovssang, foruden adskillige Fragmenter af Draper.

[3]) Skriftet hedder: Tanker om det danske Sprogs nye og gamle

skjøndt de ere velsindede og duelige nok, saa ere de dog meget sene og tungfærdige.“ Han forklarer, hvorledes „det Sprog som tilforns (sic) gik over hele Norden, kaldtes den Danske Tunge.“ „Nordmanden kaldte den Danske Tunge almindeligst Norrone (Norrœna), hvilket betyder Nordisk Sprog (sic). Mundarten var i Norge, Sverrige og Dannemark næsten den samme, de samme Ord og Talemaader.“ Han gaar derfra over til adskillige Bemærkninger om Forholdet til det tyske Sprog, deriblandt: „Man veed at nærværende Materie er delicat: det tyske Sprog vil være det ældste, det alleræbelste og det oprindelige for den danske Tunge, samt for alle de Sprog, som dermed stode i nogen Forening, ja nogle have paastaaet, det var Kilden til det Grækiske og Latinske. Saa store ere vi ikke paa det.“ Han „holder for med Torfæus, at vores Sprog er ikke kommet fra de benævnte Gother (det Møso-Gothiske).“ „Naar vores gamle danske Sprog kommer tillige (med Engelsk og andre) i Overvejelse, da give vi det strax Fortrin af mange uomstødelige Grunde, langt fra at tilstaa, det er yngre end det tyske, og endnu ficær (sic), at det er dets Affødning.“ „Det kunde med bedre Grund paastaas, at Navnet til det tyske Land og Folk er kommet af Førstningen fra et lidet Herred i Jylland,“ (han mener Þjóð, Thy) „end at det er fra en Tevto eller Tuisco.“ „Kommer vor Opponent atter, og frembyder det tyske Sprog som Kilden til det danske, da spørge vi ham billig hvorfor? En Tysker eyer (sic) os jo flere Stammeord, end vi eje ham; vores Sprog opløser Ordene naturligere end hans; de nedstammende og sammensatte Ord beholde sig i Stammeordene lidet eller intet for-

Tilstand og Forbedring til det Danske Folk; og især til alle fornuftige og ærlige, lærde og retsindige Danske Mænd. Kbh. 1766 40 Sider. Forfatteren har jeg ikke kunnet opspore, heller ikke Werlauff kjendte ham.

andrede; vores gamle Sprog er ordentligere, rigere og med eet Ord mere fuldkomment. Det Gothiske (Mösogotiske) var ret smukt, ja ypperligt, og i Henseende til Ordentligheden og Kortheden havde det kjendelige Fortrin over det Gammeltyske, Angelsaxiske etc. Men den danske Tunge var ret en Dronning iblandt alle disse Sprog." Endelig slutter han denne Betragtning med: „Hvad Tysken i Besynderlighed angaar, kan Theodisca og den danske Tunge behagelig holdes imod hinanden. Der ere endnu Skrifter til i begge Sprog. Man kan begynde i det niende Seculum og holde ved til det trettendes Udgang; og skal det da for alle ret dømmende Kjendere vise sig, at det gamle tyske Sprog har, uagtet Ordenes tydelige Overensstemmelse, været af en anden Art og aldrig naaet den Fuldkommenheds Grad, som det gamle danske. Der maa tages, hvilket Evne" (d. e. Æmne) „man vil: Poesien, Historierne, Lovene, det nordiske Sprog skal jevnlig og i alle Tilfælde spille Mester."

Efter at have gjennemgaaet Sprogets Skjæbne indtil det nuværende, vender han i Slutningen af Bogen atter tilbage til det Islandske. „Saaledes, siger han, er det da gaaet til med vort gamle Modersmaal og dets Mundarter. Men mon da den ædle danske Tunge er ingensteds mere at finde, saa fuldkommen som den var i den blomstrende Alder? Mig synes jeg har truffet den enstæds (sic); jeg tvivler ikke derpaa, og tør paastaa det, endskjøndt det nu er en hart ad uhørt Ting; Mængden veed intet derom, og vil maaskee sige derimod. Jeg vil da med faa Ord vise dem hvad jeg har fundet." Han taler derpaa om Flygtninger, der nedsatte sig paa Island, og vedbliver saa: „I veed vel, mine Brødre, at jeg taler om Islænderne, og jeg er vel ikke den første, som bringer det frem, at de beholde endnu det gamle danske Sprog. Winsløws Farrago Arctoa er eder bekjendt. —

Ellers maa jeg bekjende, at jeg ikke tilforns har troet dette Sprog var den ommeldede danske Tunge, i hvorvel jeg alletider har æret den islandske Mundart, baade for dens Ældes Skyld og tillige dens Rigdom og Fuldkommenhed, som strax faldt mig i Øjnene. Jeg vidste nok, at Island var fordum Musernes Sæde eller ligesom et stort Academie. Alligevel tænkte jeg den nu brugelige Islandsk var ganske fra den gamle forandret; thi dette have nogle af Islænderne selv skrevet og fortalt. Men nu har jeg faaet andre Tanker. Min Lykke var, at jeg traf paa grundige og redelige Undervisere. — Det islandske Sprogs Fuldkommenhed bragte mig ret i Forundring. At det kan kappes om Prisen med de fuldkomneste, med det grækiske og latinske, i Declinationerne, Ordenes Bøyelser o. s. fr., det er en Ære, som vel intet nu levende Sprog tager Del i. Netheden i Stilen og Dybsindigheden i Talemaaderne kan jeg bedre slutte mig til, end indsee; dets Righed er uforlignelig, og næppe noget Sprog i Verden har saa mange Stamord som det Islandske. Af disse Aarsager er Sproget meget vanskeligt at lære; et Barn har ikke lært det til Nødvendighed, førend det er 16 Aar gammelt."

Endelig handler han om det danske Sprogs Forbedring, og af hans Bemærkninger er en Del at anvende siden paa Modersmaalet, skjøndt vi her for Sammenhængens Skyld meddele dem næsten fuldstændig: „Jeg veed, kjære Brødre, at I høre mig gjerne, og det er derfor jeg haver indladt mig i en saa delicat Materie om den danske Tunge. Der gives to Veje til Forbedringen; den ene løber i Vester, den anden i Øster. Den første er den almindeligste, thi Mængden, baade Lærde og Ulærde følge den; en meget bred Vej, som har utallige Afveje, der alle gaa til en ufrugtbar Ørken. Men saasom den er rom nok, og har ingen synderlige Anstødsstene, er den for de fleste overmaade behagelig." Den

bestaar i: „at optage Ord af fremmede Sprog med en liden Forandring, en dansk Endelse, og een Bogstav eller flere fratagen eller tillagt, for at give dem Anseelse af danske Ord; og at attraa en flydende Stil, lige meget om den er ægte." „I denne prægtige Dansk er intet Dansk, og de Lærde, som smidde (smede) den, ere ganske ulærde i deres Haandværk. I Steden for at forbedre Sproget, fordærve de det i Bund og Grund. Ja, de Ulærde, som gaa denne Vej, ere ikke nær saa skadelige, just derfor at de ere ulærde." „Den anden Vej bruges lidet nu omstunder; den er baade smal, ujevn og stenig, følgelig langsom og besværlig; men den har ingen Afveje, og fører til en behagelig, frugtbar Egn, hvor den danske Tunge vil stifte ét nyt Rige igjen. Kuns saa have udvælget denne Vej, men de ere idel lærde Patrioter og ærlige Folk, som vil tale og skrive rent det danske Sprog, og til den Ende udelukke saa meget skee kan alle fremmede Prydelser, Ord og Talemaader, men holde de indfødde (indfødte) og rigtige ved Hævd og Magt. Hvor der noget umisteligt er glemt og gaaet af Brug, der opsøge de det og bringe det for igjen. Det er dem ikke nok at bringe (bruge?) danske Ord; de vil ogsaa gjøre en rigtig dansk Stil, som er ligesaa tydelig som den er naturlig. De ere ikke for stor-agtige til at lære Dansk af fattige Folk og Pøbelen eller de enfoldig talende Landets Børn, og de tage tiltakke med alle-slags gamle ringeagtede Skrifter, naar der kuns er noget at finde, som tjener til Sprogets Forbedring. Men Skaden er, at disse Folk have liden Fremgang, det synes mig ogsaa at de ikke ere djerve nok; de vide, at deres Forbedringsmaade er Mængden ikke for; den kritiseres og udlees af alle dem, der gaa den forbemeldte alfare Vej." „Værer alligevel ved godt Mod, mine Brødre! Det er eder jeg mener. Bliver ikke trætte! hvem veed, eders Bestandighed kunde maaskee

faa Sejerskrandsen førend I venter den." Nu gjør han den Proposition, at samle de gamle danske Ord og Talemaader, men derved har han store Tvivlsmaal; det er ikke eet eller to Aars, maaskee hundrede Aars Arbejde. „Islænderne ere umistelige. Deres Sprog er hos os en Herlighed, hvis Mage intet Rige i Verden har. Forunderligt, at vi hidindtil ikke harført os det til Nytte! Forunderligt er det, at ingen af os har taget sig for at lære det gamle Sprog ret af Grunden, da det dog vist nok er gjørligt. Vel er det besværligere end Latin og Græsk, hvis det skulle (skulde) læres paa samme Maade. Var det ikke værdt for denne Sags Skyld at rejse over til Island. Uventede Oplysninger ville (vilde) udkvælde fra denne skjulte Kilde. Undersøger kun og sætter alle Præjudicier til Side! I begribe jo Sagens Mulighed."

Smukt slutter han: „Lever da vel, alle retsindige og ærlige Danske Mænd! Gud han kjender eder, thi I ere hans Venner. Han har givet eder og eders Forfædre det danske Sprog til at dyrke og tilbede ham med, og han har velsignet det for eder i saa mange hundrede Aar. Værer derfor ved godt Mod, og gjører eders Skyldighed; thi det er Gud meget behageligt, at I saaledes med Hjerter og Munden takker og ærer ham, saavel for disse som alle andre hans Velgjerninger."

Men dette var kun eet Skrift, een Røst, der blev saa lidet paaagtet, at vi ikke engang vide, fra hvem den er kommen. Og vi tør vel antage, at det forholder sig saa, som P. E. Müller siger: „Naar de indfødte Islændere undtages, kan man vel paastaa, at indtil 1811 (det Aar, da Rasks Vejledning til det islandske Sprog udkom) næppe en halv Snes i Danmark og Norge, færre i Sverrig, og næppe mere end et Par i det øvrige Europa, forstode Islandsk."

Det var altsaa nødvendigt, at Rask maatte komme. Han kom fra en Bondehytte i Fyn, for at lære det tilgavns paa Island, og drog ud, for at lede efter dets Udspring i Indien. Som Vidne, jeg skulde sige Martyr, døde han i Kjøbenhavn i sin fagreste Manddoms Alder.

7. Dansk Sprog. Sprogrensningen: C. P. Rothe. Priebst. Høyberg. Sorøske Samlinger. C. D. Biehl. Sneedorf. Høysgaard. Bemærkninger om Sprogrensningen. Det videnskabelige Sprogs Rensning: Rosenstand-Goiske. v. Aphelen. Sprogets Ydre, Skriften, og Retskrivning: Grev Moltke. Den danske Proteus. C. D. Biehl. Fasting. De latinske Skoler. Sproglæren: Jakob Baden. Werner Abrahamsen. Enstydige Ord: Fleischer. Sporon. Den danske Ordbog: Strøm. Ehlert. Weinwich. Nyere Forfattere om Retskrivningen: Kølle. Boye. Baden. De lærde Skoler; om Sproglærere og Sproget: Weisel. Bøgh. Ekkard. C. F. Dichman. J. Collin. Almindelige Bemærkninger om Sprogtilstanden.

Det danske Sprog forlode vi ved Holberg sopfyldt med tyske og franske Ord i en saa høj Grad, at der ikke lod sig nogen større Sætning bringe tilveje, der bestod alene af ægte danske Ord. Udtrykkene for mange Gjenstande, men især for oversandselige Forestillinger, enten manglede i det ældre Sprog, eller, hvis de havde været der, vare de glemte, og efterhaanden bleve de erstattede ved udanske. Grunden dertil laa i hele Tidens Dannelse. Der var en lærd Kreds, for hvilken den allerede noget forældede saakaldte klassiske Dannelse (den europæiske Navnkundighed) var Hovedmaalet; der var en anden Kreds, der fremfor alt hyldede de nyere Sprog, det franske og tyske, som havde fundet Indgang i næsten alle højere Selskabskredse. Af dem begge havde Modersmaalet overmaade lidet at vente; det var, som J. S. Sneedorf siger, „for Pøbelen“ (for Almuen). Det lave daglige Sprog, saaledes som det var brugeligt for Komedien, var ikke Folke-

sproget, men blandet med Udtryk og Vendinger, som Almuen aldrig af sig selv vilde have taget i sin Mund; den højere Prosa, som Historien benyttede, var det samme Tilfældet med, i en endnu højere Grad; og lyrisk Poesi kunde ikke ret blive til, fordi den intet Organ havde, hvori den kunde yttre sig. Disse fremmede Vendinger og Ord, der kaldtes danske, vare det naturligvis ikke, og kunde aldrig blive det; Almuen kunde ikke faa dem i Munden uden at fordreje dem, den mest Dannede kunde ikke udtrykke sine Tanker uden ved at anvende dem i hele deres fremmede Skikkelse; det var et Skriftsprog, hvori ingen smagfuld Behandling af højere Æmner kunde skee, og heller ikke skete.[1]

---

[1]) Om denne Sprogets Tilstand lyde Vidnesbyrd fra alle Sider. Foruden den ældre Sneedorf taler Guldberg med Iver derom i Fortalen til hans Oversættelse af Plinii Lovtale til Trajanum (Sorøe 1763): „Selv foragte vi det (Modersmaalet), og overlade det næsten til Almuen. Vore fleste Fornemme fornedre sig, naar de tale det: disse, som burde tale det best, tale det intet: man kunde være Dansk og leve i Landet og af Landet, uden at forstaa Landets Sprog. Adskillige af vore Lærde bruge det arme Sprogs Styrke, for at beklage dets Mangler: og da det ved deres Flid først skal naa sin Skjønhed, maa det endnu være grovt, stivt og fattigt. Ingen Under, at et Sprog har tabt sin Ære, som Kjernen af Folket ikke bruger. Ingen Under, at det foragtes, naar vi, ved at nedtrykke det, vil ophøje Vigtigheden af vore Fortjenester imod det. Men det fortjener vor Forundring, at et Sprog, der saaledes er i lang Tid begegnet, har endnu saa megen Rigdom, Smukhed, Højhed.“ (Han dvæler derpaa ved dets Fortrin, og mener, vi kunne lee af den formente Fattigdom, en fremmed og stor Lærd, Michaelis, nyligen har bebrejdet det.) Just for Sprogets Skyld har han forfattet sin Oversættelse. Ungdommen kunde tjenes dermed; „thi Oversættelse er dog det eneste Middel, der i vore Skoler bruges til at lære vort Sprog“. For at see Sprogforskjellen, vilde det være artigt at sammenligne Brinchs Oversættelse fra 1704 (Fyrstelige Dyders Speil) med Guldbergs. Naar Brinch siger: flitteligen betæncke, har Guldberg: ja immerhen betænke; naar Brinch siger: den Maadelighed vi alle holdte, har Guldberg: den Middelvej, som vi alle tilhobe

Et Skriftsprog! Det er kun dette vi her have med at gjøre. Om Dialekterne, Sprogarterne, tale vi ikke. Det virkelige, reelle, Folkesprog hænger fast ved det gamle, og udvikler sig ved sig selv, hvis det udvikler sig, men det er, som alt det virkelige, adspredt og usammenhængende, afbrudt i lutter Stykker, ofte med snevre Grændser, og forener sig aldrig til nogen almindelig Enhed. Det er i det hele mindre udsat for Omskiftelse, forbi der hverken inde i det selv opstaar mange ny Tanker, og det heller ikke udenfra, naar det maa raade sig selv, modtager betydelige Indvirkninger, der kunne omskifte dets Væsen. Det har ingen Literatur (hvad der seer saaledes ud er kun noget eftergjort), og er derfor udannet og raat; Selvlydssystemet f. E. er saa fuldt af Mellemlyd og Overgange, at ingen Skrift kan udtrykke det uden tilnærmelsesvis. Endelig skrider det ikke fremad med Folkedannelsen, men svækkes og fortyndes, ja udslettes endog ved Skoleunderviisningen. Skriftsproget derimod, der i Følge sin Natur er en Idealisering, er ikke virkelig til nogensteds, tales aldrig af nogen uden saa saa, af den ene aldrig som

---

have holdt; Brinchs Lempfeldighed har Guldberg gjort til Føjelighed, o. s. v. Dass omtaler i et Brev til Suhm 1763 (Suhms Saml. Skr. 15, 301) Guldbergs skarpe Fortale til Forsvar for det danske Sprog. Michaelis i Göttingen havde beskrevet det som saa aldeles fattigt, at intet net eller fint deri kan skrives. „Jeg, siger han, opmuntrede derfor Guldberg til denne Oversættelse, for at prøve det danske Sprogs Styrke, og jeg mener han har været lykkelig.“ Men som han tillige har skaffet en Forlægger dertil, vil han gjerne hjælpe paa Afsætningen, og sender Suhm 20 Exemplarer. Fr. Sneedorf (Saml. Skr. 3 D. 2 B. S. 561) har nogle Bemærkninger om det danske Sprog, der ogsaa i andre Henseender ere mærkelige (f. Ex. om Forbindelsen med Holsten). Han „siger med en krænket Stolthed, der er intet Land i Europa, hvor et fremmed Sprog saaledes har ecclipseret Landets, fornemmelig hos de højere Klasser og alle deres slaviske Efterlignere, som i Danmark“. Tilstanden varede ved.

af den anden (ja Mænd af den højeste Dannelse tale det stundum saaledes, at det i deres Mund bliver til en Karikatur); og dets Udbannelse (at uddanne Dialekterne er vist aldrig faldet nogen ind) beror ikke umiddelbar paa Folket i dets Helhed, men paa de enkelte Mænd, som have sat sig i Spidsen for Folkets Kulturudvikling. Det skulde være et bestandig lifligere Ideal af det gamle Sprog og af Folkesproget, der ligger det gamle saa nær, og er det virkelig i nogle Tungemaal, der som Skriftsprog have udviklet sig af endog flere og yderst forskjellige Folkeelementer (som Engelsk); men hos os har kun Poesien holdt denne Vej aaben for sig. Midlerne til dets Berigelse ere, som allerede Leibnitz har bemærket:[1] Opledning af gode Ord, som allerede ere forhaanden, skjønbt tilsidesatte, Atterindførelse af gamle henlagte Ord, som ere fortrinlig gode, Naturalisering af fremmede, og, hvor intet andet Middel gives, vel overlagt Opfindelse eller Sammensætning af ny Ord. Og ved Anvendelsen af disse Midler, det vil da ingen nægte, kommer det ikke blot an paa at have Glossarier, selv om det var de fuldstændigste, men paa en ret levende, alvidende og allestedsnærværende Kundskab, en Gjennemtrængning og Besjæling af Sproget i dets organiske Sammenhæng og Kraft, paa Forfatternes Kundskab og Indsigt i Sprogets oprindelige Væsen og ejendommelige Natur, og paa selve Folkets Skjønsomhed og Modtagelighed for det gode. Falder Værket i Hænderne paa ukyndige og umyndige Forfattere, og have hverken de eller Folket Forstand paa deres eget Sprog eller Kjærlighed til det, saa kan det let gaa som naar Børn kaste Avner og Korn

---

[1]) Unvorgreifliche Gedanken betreffend die Ausübung und Verbesserung der teutschen Sprache (Leibnitz's Deutsche Schriften, herausgeg. von Guhrauer, 1 Th.)

ud iblandt en dum Hønseflok, der pikker noget op hist og her, men lader det indholdsrigeste og frugtbareste ligge.

Vi, der ere saa nogenlunde overbeviste om, at den Sprogrensning, hvorved det nuværende danske Skriftsprog blev til, kunde have været bedre (Idealer virkeliggjøres overhovedet aldrig), overlade Dommen derom til Læseren, og forsøge kun historisk at fortælle, hvorledes den gik for sig. Nødvendig var den, og ældre er den ikke. Tror nogen, at vort Skriftsprog i sin Fuldendelse har været saaledes som det er fra Arilds Tid, og at de Ord, som vi nu bruge som det almindeligste i Sproget, alle ere ægte gamle danske Ord, saa gamle som Sproget og fra utænkelige Tider, saa maa han være meget ukyndig i Sprogets Historie, og meget uskjønsom til at bedømme sin egen Tale; der er meget i denne Tale, som aldrig har været til i det danske Folk, førend det igjennem Skriftsproget kom ind ved Undervisning, meget som ikke udgik af det levende Ord hos Folket, men af det skrevne.[1]

Eilschov begyndte Sprogets Rensning, han oplevede den ikke. Holberg satte sig imod den, og blev lagt paa Hylden. Men der begyndte, som vi allerede have seet, en ny videnskabelig og folkelig Udvikling i næsten alle Retninger, som blev Grund-

[1]) F. Ex. offentlig, ordentlig, egentlig, ugentlig, o. desl. kom ind i Skriftsproget fra Tysk, og gik derfra over i Udtalen. Siger man nu, at man i Skriften skal følge Udtalen, saa vender man naturligvis op og ned paa det hele, thi Udtalen, der aldrig kunde blive til af sig selv i en dansk Mund, blev først til efter Skriften. Man hører nu i daglig Tale i foran Aarstallet, som i 1800, formedelst den ny fremmede Skrivebrug (fr. en). Man filosoferer nu ogsaa over Sproget, og forandrer derefter Ordene, som det forhen almindelige: langtfra ikke (bei weitem nicht) til langtfra, anbringer det i Skriften, og saa gaar det videre. Nydannede Ord, som Fortoning, udbredes jo paa samme Maade. Den maa nu være meget uvidende, der antager dette og utallige lignende Ting for godt gammelt Dansk, eller henforer det til det virkelig ægte gode gamle Folkesprog.

laget til vor nuværende Kultur. En tysk-fransk Koloni af fremmede Forfattere satte sig ned i Landet; deres Forsøg paa igjennem deres eget Sprog, stundum igjennem vort, at bringe ny, i det mindste hos os uvante Ideer, Tanker og Forestillinger i Omløb, i Forbindelse med vore egne Forfatteres igjennem Modersmaalet at give Folket en lignende Udvikling (de dannede sig selv, som vi have seet, ved den franske Literatur og ved den tyske), denne de fremmede Sprogs Kappen med Landets eget, og dettes Efterligning af dem maatte fremkalde en Bevægelse i Literaturen, som den vi have seet foregaa i Sorø. Denne Bevægelse udbredte sig. Den nyere Dyrkning af Naturvidenskaberne, der nu tog sin Begyndelse, forbandt sig med Filosofien. Selvtænkningen, der for en stor Del var uafhængig af al forældet Tradition, og ikke paa nogen tænkelig Maade i det hidtil brugelige Sprog kunde faa sagt hvad den vilde sige, maatte søge ny Vendinger og Udtryk. Den udvidede Kundskab krævede et udvidet Sprog. Latinskolen, der nu skulde optage Modersmaalet, begyndte ogsaa at tænke over det, hvilket for den, der aldrig før havde brudt sig om det, maatte tykkes en fortvivlet Gjerning. Endog Theologien, der hidtil havde været saa lykkelig ved sine latinske Kunstord, prøvede paa at opgive sit Miserere og at istemme et dansk: O store Gud, vi love dig. Kort, igjennem hele Literaturen fandt der en Bevægelse Sted, der igjennem mange underordnede Øvelser, mange mislykkede Forsøg, maatte bane sig Vej, og først en rum Tid efter fandt Vejen til hele Folkets, til Almuens Mund.[1]

---

[1]) Bekræftelse derpaa findes i C. C. Birchs Tanker om en Prækens Egenskaber for Tilhørere paa Landet. Odense 1780. „Som Præst paa Landet, siger han, har jeg af Erfaring lært, at man bør afholde sig fra enkelte Ord, som ere Bonden ubekjendte, omendskjøndt de ellers kunde være almindelig vedtagne og endog

Først gave de smaa Genier sig til at mundhugges, de store saae til. Nogle vare bange, og holdt sig tilbage, ja forvarede sig imod at blive blandede ind i Striden; andre saae med hemmelig Glæde paa, at den var vakt, og prøvede paa deres Maade at skabe og forme ny Ord, som ingen har ænset. Nogle, der vare ophøjede over de smaa Kjævlerier, gave endelig det ny Forehavende en afgjørende Sejer ved at stille gode Skrifter i Fornyelsens Række. De fortsatte Holbergs Gjerning, men med ny Midler, og de bleve ikke staaende ved den; de fandt Efterfølgere, der tildels vare endnu dygtigere. Den filosofiske Stil fandt sin, ogsaa i Sproget kraftige, Kraft, den historisk-filosofiske Betragtning sin i Sproget mindre heldige Tyge Rothe, Fædrelandets Historie sin Suhm, Poesien sin Evald. Aldrig vil det glemmes hvad vi skylde disse og flere Mænd, der, paa hvor forskjellig Vis de end hver især beforbrede Sprogets Uddannelse, lærte os at tænke og at udtrykke vore Tanker, hvilket er eet.

Det yttrede sig først som en dunkel Følelse, der snart blev til en klar Overbevisning, at det Sprog, der var i Brug, ikke var dansk; det var en Blanding som Jean de France's: Jeg har oublieret ganske mit Dansk dans Paris, Dieu donne que nous etions dans Paris igjen. Denne Overbevisning var det første, der skulde vindes. Casper Peter Rothe, der ingenlunde var bekjendt som Sprogmand, udtalte den i sit Skrift: Hr. B*** Forslag om det danske Sprogs Indførsel udi Frankerige. Aar 1755. „Det er et Forslag, som er indgivet til det Selskab, der arbejder paa

for lang Tid brugte af vore beste Skribentere. Og mange af vore i sildigere Tider indførte Danske Ord ere endnu ligesaa ubekjendte for Bonden, som de vare det for vore Forfædre.“ Som Exempler anfører han: Formaal, Gjenstand, Mønster, Bestemmelse (Ord, som længe have været brugte, men derfor ikke Bonden bekjendte), immer, at kaste sit Blik paa.

Sprogets Forbedring, kaldet l'academie françoise", og han mener, at det vil staa de danske Patriotisksindede hel vel an." Indholdet er følgende: „Forfatteren Hr. B. (Beaumelle, der den Gang havde forladt Danmark) har i en tre Aars Tid opholdt sig i Danmark, og mest til sin egen Tidsfordriv skrevet et Ugeblad, der under Navn af Spectatrice Danoise med fransk flygtig Dristighed havde sagt de Danske adskillige Sandheder; Bogen var af de fleste bleven optagen med Forundring (Beundring) og Højagtelse, dog vilde han ikke fragaa, at han jo tillige, det var engang i Roeskilde, havde haft nogle hel følelige Ulejligheder deraf, eftersom nogle syntes, at baade han og hans Aspasia havde undertiden spaset lidt for stærk." „Ved disse faa Aars Værende i Danmark havde han iagttaget, at de Danske i Høfligheds Beviisninger langt overgik de Franske, der ellers var anseet for de høfligste og mest belevne blandt alle Europæer. Deres utrolige Høflighed gaar saa vidt, at de almindelig anseer det for stort, som er fremmed, men agte føje om sig selv og deres eget. Fremmede have blandt dem bedst Abgang og Anseelse; ja de mynstre endog deres egne bekvemme Ord ud af Landets Sprog, for at gjøre Plads for fremmede. Det stod at befrygte, at dersom det højvise Selskab ikke i Tide var betænkt paa Middeler, torde de Danske, inden man vidste et Ord deraf, tage Lugen (Luven) fra hans kjære Landsmænd. Som en god Patriot vil han derfor foreslaa lige de samme Kunstgreb imod de Danske, som de Danske betjene sig af imod de Franske." Samme skulde bestaa derudi:

For det første „maatte man see didhen, at man fik nogle bemidlede Folk overtalte, at de skulde lade deres Børn rejse til Danmark. Der maatte samme trænge sig til at lære det danske Sprog, thi ellers talte strax enhver Dansk Fransk med dem." Herved gjør han den Bemærkning: „At de

Danske ej taler Dansk, men stræber at møde enhver Udlænding i sit eget Sprog, skeer dog ikke blot af Høflighed, men ogsaa af en Slags Nødvendighed, da det falder mange, helst de Fornemmeste iblandt dem, meget tungt at tale deres Modersmaal, i Henseende de aldrig haver haft nogen Øvelse derudi, men have fra deres Vugge af bestandig enten talt Tydsk eller Fransk." „Den unge Franskmand, der saaledes tager til Danmark, blot for at kunne sige, han haver rejst, kunde gjerne give sig an enten for Adelsmand eller Friherre eller Greve, naar hans Fader kun hjemmefra kunde sende ham Penge fra sin Krambod eller Hantering til en statelig Opførsel. Det eneste man maatte see paa var, at en slig Udenlandsrejse ikke skulde koste de unge Mennesker saa meget baade paa Pungens og Helbredens Vegne, at det siden skulde svie til dem deres Livstid, det de i et Aars Tid eller lidt derover havde forestilt en Greve eller Friherre i Kjøbenhavn."

For det andet var det „uomgjængelig" nødigt, at disse unge Franskmænd først besaae deres eget Fædernelaand og sammes mærkværdige Ting, førend de rejste ud. Det maatte ellers regnes dem til Last af kloge Danske, at de vilde bekymre sig om fremmede Lande og sammes Indretning, uden at de kjendte noget til deres eget. Det vilde ellers komme de Danske latterlig for, at de unge Mennesker vilde besee Nordens rare Ting, uden at være i Stand til at gjøre mindste Rede for deres eget Hjems Sjeldenheder."

Fremdeles „naar disse unge Franskmænd kom hjem fra Danmark, kunde de i deres daglige franske Tale lade indflyde en Slump danske Ord. Deraf kunde strax høres, at de havde været forrejst og at de havde seet Kjøbenhavn. Men udrettede desuden derved, at det franske Folk blev vant til de danske Ord lidt efter lidt. At tale og skrive et Sprog rent og purt, lader ligesom man kun forstod det Sprog alene og

det tilgavns, da det dog er anseeligere, at blande to sammen, lad være man ingen af dem forstaar tilgrunde." Ligeledes maatte det samme nøje iagttages i Brevvexling: „Overskriften og Slutningen kunde alletider sættes paa Dansk, ligesom der almindelig bruges franske Slutninger og Overskrifter i danske Breve, og det af mange, der ikke forstaa mere Fransk end det samme og næppe endda det; Opskriften udenpaa Brevene skulde alletider være paa Dansk i Frankerige, uagtet Postmesteren aldrig forstod et dansk Ord, og de Brevene var til ikke heller." „Det lærde Selskab maatte ogsaa anmode og tilholde dem, som efterdags lode ny Skrifter prente, at de iligemaade ej skulde skrive ren Fransk, men blande nogle danske Ord imellem; og disse Ord burde „uomgjængelig" trykkes med gothiske Bogstaver, for at falde desto smukkere udi Øjnene."

„Hr. B. veed ikke noksom at rose de Danske for deres Børnetugt. Han har ofte studset af Forundring, naar han er kommen, ikke alene i fornemme, men endog i skikkelige Borger-Folkes Huse, og har hørt med sine egne „Ørne" hvad vel næppe nogen skulde kunne tro i Frankerige, nemlig at Børn af syv til otte Aar have talt deres Fransk saa net og rigtig, som de kunde have været fødte midt inde i Frankerige, og, hvad derhos det rareste er, ej været i Stand at tale fire Ord ret Dansk. At bringe det saa vidt i Frankerige med det Danske, vilde der høre megen Tid til." „I Danmark, siger han, lader Folk sig ofte nøje med franske Rømningsmænd, nemlig saadanne, som enten ere undvigte af fransk Krigstjeneste og derved ere blevne Menedere, eller og saadanne, som have begaaet et Mord eller anden Misgjerning, og derfore have „maat" forlade deres Fæderneland. Til saadanne Opvartere forsikkrer han de Danske ubekymret overlader deres Ungdom, stolende paa Børnenes gode Sinde-

lav. At bringe et saadant stort Antal danske Overløbere eller af Danmark undvigte Personer sammen, holder han for, var ligesaa ugjørlig i Frankerige, som det er let at samle slige Franske i Danmark, og han tror ikke heller det var raadeligt for den franske Ungdom, der af Moders Liv er flygtig og levende. Han vil derfore, man skulde i dets Sted forskrive en Ladning af gode Kron-Jyder, eftersom det danske Sprog, efter hans Tanke, skal være renest holdt vedlige hos dem. Samme kunde ombeles i de fornemmeste Huse i Paris som Opvartere hos Børnene, hvilke af deres daglige Omgang uden Umage kunde lære det Danske. Herhos raader han dog stærk, at Forældrene skal see til, deres Børn ikke forsømme deres Modersmaal, eftersom han har befundet, at den Grundregel er aldeles falsk, som man saa almindelig beraaber sig paa i Danmark, nemlig at Børn have deres Modersmaal for intet, naar de kun flittig øves i fremmede Tungemaal." „Til de franske Frøkeners Tjeneste vilde han iligemaade have et klækkeligt Antal Danoiser forskrevne. Disse, holder han for, skulde bringes fra Øerne Sælland og Fyn. Hvad Aarsag han har dertil, veed jeg ej." „Tilsidst foreslaar han, om der ej midt i Landet, som i Orleans eller Lion, kunde anvises Sted til et Par danske Folk at nedsætte sig, for at anlægge en Planteskole, hvorhen brave Folk i Frankerige kunde sende deres Pigebørn, for at undervises i det danske Sprog og adskillige Haand-Sysseler, saasom hver Aften at skjære Smør- og Brød paa dansk Maade, spinde og sy. En saadan Indretning kunde bringe hele Landet Ære og Stifteren Fordel."

Det er nu Forslaget selv. Hvor træffende og skarpt det er, behøver ej at bemærkes, det rammer ikke blot de franske Landløbere, men selve det danske Folk, der af Naturen er saa sløvt, at det selv ikke af dem kan fordærves. Derefter

følge Udgiverens Anmærkninger. Først taler han om den Opsigt, dette Forslag gjorde hos Medlemmerne af l'academie françoise. „Nogle ere af den Tanke, at Landets Folk bør tale Landets Sprog og det uden nogen Blanding; de befrygter, man ellers fik det franske Sprog bedærvet." „Han, som en god Dansk, ønsker det maatte sættes i Værk. Naar man ret betænker det, hvi kunde ikke et fransk Brev baldyret med Dansk see ligesaa godt ud, som et Dansk udstafferet med Fransk? Meget kommer an paa Vanen og Smagen i Verden. I Førstningen klinger det underligt i Øret, men naar en halv Snees Aar er gaaen, bliver Folk let vant dertil." „Sandt at sige kommer det hele Forslag ham hel sælsomt for." „Det franske er i sig selv et meget angenemt og behageligt Sprog, men det Danske er jo ogsaa et særdeles rigt, net og bekvemt Sprog. Forskjellen bestaar fornemmelig derudi: Alle pynter paa det franske, ingen gjør derimod noget ved det danske. Det franske, som i Ligning med det danske virkelig er fattigere, gjøres rigt ved det at alle hjælper til at oplede, skabe og indføre bekvemme samt nette Ord; det danske, som er rigt, gjøres fattigt ved det, at det skjødesløs omgaas, og ikke værdiges den billige Omsorg. Dets egne bekvemme gode Ord rustes ved det de ej bruges; de forældes, derover blive de omsider ukjendelige, tilsidst forglemmes de rent. De maa staa tilside for de ny indkomne; vil nogen bruge dem, skurre de strax i Ørnene. Kort: Sproget i sig selv er rigt, men Folkets Kundskab i Sproget er fattig."

„Jeg tilstaar, siger han med en ikke altfor ædel Lignelse, „at jeg ellers i denne Sag er af samme Mening, som en jysk Landjunker var, paa hvis Gaard jeg en Middag var gjæstbuden paa Udrejsen. Tjeneren bragte ham nogle fittede Vinglas over Bordet, hvoraf vi skulde drikke. Han tog et

saadant Glas, og holdte det for sig; sagde derpaa til Tjeneren: „Nej, Lars! Fit for sig og Glas for sig! Skyl dem om igjen! Saaledes siger jeg og: Fransk for sig og Dansk for sig! De ere begge gode. Blandingen duer aldrig."

Endelig meddeler han „Gjenpart af Hr. B***s Bønskrift, det første Brevskab man har seet i Paris skrevet paa den ny foreslagne Maade." (Læseren ville herved erindre sig Holbergs forhen anførte Epist. 448). Den er saaledes forfattet:

Mine Herrer!

Medlemmer dans l'Academie Françoise!

Tillader, mine Herrer! que je vous overleverer, avec en dyb Højagtelse, le Forslag, que j'ai indsluttet dans ma Lettre.

C'est un virkelig Fornøielse de hielpe, en quelque Maade, à Berømmelsen de sa Patrie. Je suis si forud indtaget de vôs sande Fortienester, que je me lover d'avance, que Vous jugerez i Medhold de mes Vües.

L'homme qui sçait at blande des Mots Etrangers dans son Langage, fornøier uimodsigelig des Oreilles fine. Tale-Konsten sera forbedred par la; En le faisant, on saisiroit facilement det Høie. On se forklarede plus aisement dans fortrolig Omgang.

Qu'il est beau! Qu'il est fornøielig d'entendre les Danois at samtales. L'homme de la Cour et le Paisan, sans Undtagelse, blande fort deilig le François avec le Danois. Un Mot François tindrer toujours entre deux Mots Danois comme un prægtig Ædelsteen.

Undersøger, mine Herrer! ce ypperlige Forslag! Je ønsker fort, que Vous snapper cette Leilighed de mettre la Langue Françoise dans un beau Glands. Cela desire, avec inderlig Attraa, celui qui est avec tout muelig Høiagtelse et un dyb Ære-Frygt

Mine Herrer

Deres

allerydmygste

samt lydigste Tiener.

B***

For deres Skyld, der ej forstaa det Franske, har man villet oversætte forestaaende Bønskrift paa det nu brugelige nette Danske.

Messieurs!

Samtlige Membra udi det Franske Academie!

Permitterer mig Messieurs! at jeg med en profond Respect tør offerere dennem nærværende mit Project, som findes udi mit Brev insereret.

Det er altid en reel Plaisir, paa nogen Manéer at kunde contribuere noget til sit Fædernelands Gloire. Jeg er saa præveneret af deres veritable Meriter, at jeg forud tør promittere mig, de skal dømme favorablement om mine Absigter.

Et Menneske, der forstaaer at melere fremmede Ord i sit eget Sprog, maa sans Dispute fornøie delicate Ørne. Oratorien vilde herved først melioreres; Da kunde der letteligen ascenderes til det Sublime. I Conversation faciliteredes Folkes Discours meget.

Hvor er det ei deilig, hvor er det ei divertissant, at høre Folk i Danmark entretenere hinanden. Fra en Hofmand indtil Bonden melerer hver Dansk, og det uden Exception, det Franske ret proper imellem det Danske. Et Fransk Ord brillierer altid blandt to Danske som en superbe Brilliant.

Approfunderer, Messieurs! dette mit noble Project! Jeg desidererer intet høiere, end de vilde arripere denne Occasion, at sætte det Franske Sprog i sin fulde Lustre; Sligt ønsker med Empressement den, som med al possible Consideration og en profond Respect tegner sig

Messieurs
Votre
tres humble et tres
obeisant Serviteur
B***

Imod dette Skrift udgav Nordmanden Christian Michael Priebst, Hovmester for Statsminister og Overhofmarskalk A. G. Moltkes Børn († som Præst i Kjøbenhavn 1774) sit Avertissement fra l'académie françoise angaaende Hr. B*** Forslag om det danske Sprogs Indførelse udi Frankerige. Fordansket af C. M. Priebst. Aar 1756.

Skjøndt han skriver imod Rothe, er han dog i Hovedsagen enig med ham, at saavel fremmede Informatorer som de Lærde selv fordærve Sproget, kun kan man ikke vente Forbedringer af unge Mænd; men Maaden, hvorpaa han udtrykker dette, indeholder næsten en Slags Forhaanelse af Nationen. Det franske Akademi finder nemlig, „at det strider mod al sund Fornuft, at betro Ungdommens Opdragelse til nogle forløbne, fordrevne eller paa andre Maader af et fremmed Land undvigede Personer." „Skal det takke nogen for deres Sprogs Udbredelse i Danmark, bliver det det Lands Lærde selv, som hverken med deres afhandlede Materiers Vigtighed, ej heller med Afhandlingens Maade i det mindste ville holde deres Landsmænd agtpaagivne paa deres Fædrenesprog." Nationen vil læse; ingen Materie, enten den er lystig eller alvorlig, er den ubehagelig, naar den alene bliver afhandlet i saa munter en Stil, udført i saa levende Tanker, at den tillige kan baade undervise og fornøje; saasnart de danske Lærde ved ægte Originaler begynde at okkupere deres Landsmænd, vil derved lægges den første Grund til vort (det franske) Sprogs Aftagelse hos dem, og tillige gjøres den vigtigste Begyndelse til deres Sprogs Udbredelse hos andre; saasnart de danske Lærde saaledes forbedre, formere og ordentlig indrette deres Sprog, at det bliver i Stand til tydelig og fuldstændig at udtrykke ethvert Begreb. Men hvor meget skulle vi ikke finde at desiderere hos de danske Lærde herudi." „Det virkelige, som indtager Nationen, det egentlige, som baner Vej til et Folks Anseelse fremfor det andet, synes de Danske endnu aldrig at have tænkt paa. Blotte Oversættelser, fremmede Tanker, udførte som oftest i en tvungen og ubehagelig Stil, Mangel paa Original-Skribentere, en utidig og altfor stor Begjerlighed efter en liden Gevinst, alt dette er nok til at indbringe hos alle fremmede Nationer i det

mindste en ufordelagtig Tanke imod de Danske." „Det er ikke unge Studentere, som for eet eller faa Aar siden har faaet Sted i et Akademis Matrikul, der skal begynde paa et Folks Reformation, hvortil hører grundig Indsigt, Lyst til at meddele andre, endog omsonst, Sandheder, som dels ere vidtløftigere udførte, dels ny bragte for Dagen: Egenskaber, som naar man undtager en og anden, der med Berømmelse har skrevet i det Danske, ere ligesaa rare at finde hos dem, som nuomstunder mest synes at berige Danmark med Skrifter, som sammes Arbejde ikkun egentlig sigter til Livets daglige Ophold." „Men ligesom de Danske behøve endnu til Videnskabernes Udbredelse altfor megen fremmed Hjælp, for at kunne tænke paa at forhværve sig Fortrinnet for nogen anden Nation, saa har de og i de øvrige Ting, der hører til et borgerligt Livs Lyksalighed, altfor faa Fortjenester til at vente, at noget Folk skulde mistænke dem for vidt udseende Projekter. Neppe gjør nogen Regjering mere til sine Undersaatters Opmuntring, end den danske, men aldrig arbejde i noget Land Undersaatterne mindre end i Danmark."

Det var nu ligefrem at kaste Skylden, den oprindelige Brøde, Dorskheden og Aandløsheden paa Folket. Deraf skulde man imidlertid have ventet en livlig Opfordring til endelig at rejse sig fra Søvnen og at virke for Selvstændighed. Men Forfatteren tager lige den modsatte Vej. Han indfører som Modsætning til det meddelte Brev et Brev fra en Ven til det franske Akademi, som Bevis paa, at man i Danmark ogsaa kan skrive paa Dansk. Heri yttrer han: „Det hører til et Sprogs Anseelse og Fuldkommenhed, at det skrives rent, og renset fra al Slags Tillæg af fremmede Ord, men han seer ikke endnu for vort Sprog noget bekvemt Middel til sammes Erlangelse. Sprogrensere have vi i nogle Aar haft nok af, mangle dem ej heller endnu, men samme

fordærve ved deres mange indbildte Forbedringer Sproget mere, og bringe det snart i en Gestalt, som bliver ukjendelig, endog for os Danske-selv. Han har aldrig samtykt i deres Opførsel, han har aldrig fundet Behag i den bagvendte Maade der gaas frem paa, men tværtimod holdet for, ligesom han og endnu gjør, at jo mere vi udslette af vort Sprog fremmede Ord, som en lang Brug har gjort fuldkommen bekjendte, med jo flere Ord vi søge at berige det, jo vanskeligere blive fremmede Sprog at lære for vore Landsmænd, og vore Skrifter, som hidindtil lidt nok søges, vil da aldeles foragtes. Aarsagen er let at fatte: Jeg sætter, at vi af vort danske Sprog forbrive alle franske Ord og opfylde igjen de ledige Rum med ny danske, hvad Følge vil deraf blive andet end dette, at samme Sprog, som nu, uagtet saa mange Ord deri blive os af vor Ungdom bekjendte, dog udkræver saa lang en Tid, da vilde udkræve end en længere; og kan vi ikke bringe Fremmede til at læse vore Skrifter saa flittig, som vi ønske, nu, da de ofte af en halv Mening, som paa deres eget Sprog udtrykkes, kan slutte sig til den anden Del, hvor meget mindre vil det da skee, naar det alt blev Dansk. Vil en Fransk ikke tale Dansk nu, da han kan slippe med den halve Del, og sige: Jeg har den Ære, at være Deres tres humble Serviteur, meget mindre bekvemmer han sig dertil, naar det skal hedde: Deres ydmygste Tjener. Han dømmer derfore, at alle vore Sprog-Rensere og Ord-Magere mere hindre end befordre vort Sprogs Udbredelse, holdende derimod for, at vi først bør søge ved lærde Skrifter, grundige Afhandlinger, nette Tanker og en zirlig Stil at forhværve vort Sprog Højagtelse hos Fremmede, at de bringes til at foretrække Originaler (for) alle Oversættelser, og ligesom vi derefter mærke, at vort Sprogs Kundskab hos fremmede Nationer tiltager, kan vi Tid efter anden uformærkt rense

det mere og mere, berige det med flere Ord, og endelig sætte det i den Stand, som vi ønske." —

Endelig lader han l'académie françoise slutte med aldeles at forkaste Hr. B*** Forslag, og at erklære ham uværdig til nogen Tid mere, uden tilstrækkelig Rekommandation at lade sig mælde for deres Forsamling.

Dette Modskrift, der kun er mærkeligt ved sine Urimeligheder, der foreslog først at fylde saa mange fremmede Ord ind i Sproget som muligt, for at saa Fremmede til at lære det, og saa begynde paa at rense det, vakte desuagtet megen Opmærksomhed. Overhofmarskalken lod Piecen forbyde og Exemplarerne borttage, ja havde Priebst ikke været saa vel antagen som Hovmester, saa havde han staaet Fare for at miste sin Kondition. Følgen af Undertrykkelsen blev, at man nu udskrev hans Piece allevegne.[1]

C. P. Rothe vilde til Gjensvar have udgivet sin Betænkning over det saa kaldte Avertissement fra L'Académie françoise; men da Anchersen som Censor satte sig imod Trykningen, er dette hans Modskrift tilligemed Anchersens Brev derom kun til i Haandskrift.[2] I denne Replik navngiver

[1]) Dass til Suhm, den 31 Januar 1756 (i Suhms Saml. Skr. 15, 231): „Mr. Priebstes Piece er ved Overhofmarskallen bleven forbudet og Exemplarierne borttagne. Denne sidste skal meget have forundret sig, at en Del har villet tillægge ham at have givet Samtykke til Trykken. Ja, man vil sige, at man og paa højere Steder har meget forundret sig over Autors Dristighed, saa at om Mr. Priebst ikke ellers havde beviist at være en dulig Informator for Grev Moltkes Børn, havde han gaaet sin Kondition kvit. Nu bliver Piecen udskrevet allevegne." — Af begge disse Skrifter findes Anmældelse og Uddrag i Büschings Nachrichten, 3, 144.

[2]) Dass taler derom i sit nysanførte Brev til Suhm: „Mr. Rothe, som giver sig ud for Autor til det første Brev, har villet lade trykke en Replik, men Anchersen som Censor har ganske forkastet den, saa jeg nu ikke veed, om denne nationale Krig skal videre

Rothe sig som Forfatter til B*** Forslag. „Den hele Verden maa vide, at han og ingen anden er det. Det hele Forslag sigter kun til een Ting, at de Danske maatte indsee, hvor smukt det vilde lade, naar de talede saa, at den Hørende kunde fatte den Talendes Mening, ene til at opmuntre Dansken til at tale sit Sprog rent og uden Blanding. Hans Landsmænds Ære og Fordel har ligget og ligger ham nær om Hjertet. Avertissementet derimod taler et helt Folk haant til." „Han har laant Beaumelles Navn, som var saa bekjendt, for at faa flere Læsere. Hver veed at tale om hans forvirrede Ustadighed, ubetænksomme Hidsighed, dristige Tænkemaade og tillige om hans flydende Stil og nette Foredrag." Derefter oplyser han alvorlig sit Forslag. Han gjendriver den Mening, at de fremmede Ord ere almenforstaaelige; og selv om det saa var, er det da Ret at bruge dem? Vi behøve ingen ny. Det naturlige er alene smukt, men det er unaturligt at blande Sprog. „Skal vi endelig laane fremmede Ord, da lader os laane dem af vore Naboer, af de deres Sprog meget dyrkende Svenske, af de Tydske, af Norske og Islændere, efterdi vi kan gjøre disse laante Ord til danske, som de, der nedstamme fra een Moder, fra et og det samme Sprog, og altsaa ere hinanden lige." — „Naar han i Forslaget taler om at oprette en Planteskole i Orleans eller Lion, saa sigter han ikke, som hans Modstander nok vil bringe Folk til at tro, til Opfostringshuset i Kjøbenhavn, men til det navnkundige Nyborger Kloster, der ikke er en offenlig Indretning, som det var formasteligt at skjemte med, men en af Middelstands Folk opfunden og for

---

kontinuere." Rothes Replik og Anchersens Brev findes haandskrevne paa Universitetsbibliotheket i et Exemplar af de to foregaaende trykte Skrifter. Disse findes ogsaa i det Kgl. Bibl.

egen Baades Skyld selvgjort Indretning."[1] o. s. v. Endelig gjennemgaar han Priebsts Avertissement, og oplyser, at de deri brugte franske Ord kan gives med danske.[2]

H. P. Anchersens Brev til C. P. Rothe, Kbh. den 23 Januar 1756, oplyser ogsaa denne Sprogstrids Forhold til Almenheden. Vi ville derfor ogsaa meddele det vigtigste af dets Indhold: „Jeg elsker Dem begge altfor meget, til at jeg skulde tillade Dem at kollideres offentlig med hinanden. Havde begge fulgt mit velmente Raad, De med, da jeg skriftlig gav Dem min Dissens tilkjende, og Mr. Priebst ikke havde sat sit Navn for sit Skrift imod Dem, hvilket jeg af Kjærlighed til ham havde udslettet, havde de, som ubekjendte for mig, kunnet fægtet uden al Fare saa længe som de lystede; men nu da hans Navn er bekjendtgjort og hans Blad supprimeret, er det hverken kristeligt eller overensstemmende med Kjærligheds, Ærbarheds og Visdoms Regler afflicto addere afflictionem, heller videre at insultere ham eller at paabyrde ham større Had hos sine Landsmænd. Thi sligt Had kan gaa videre end De tænke (tænker), et sapientis non est dicere: non cogitabam. Deres Sejer er fuldkommen nok, at hans Skrift imod Dem er hindret." — „Det samme Argument jeg brugte imod ham, at han ikke skulde sætte sit Navn derfor (derpaa), gjælder imod Dem, at De ikke gjøre (gjør) Deres Navn bekjendt for al Verden. Thi tro mig, højstærede Ven! de ere mange, der ere saa indtagne af fremmede Ord i den danske Stil, at om Deres Navn som Autor bliver bekjendt for alle, kunde De, saasom Tosser ere mest vredagtige, blive et Offer for en ivrig og ubesindet Franskelskeres haandfaste Veltalenhed." „De maa forlade mig, at jeg sætter mig imod (det mig tilhører kan jeg befale over som jeg vil), hverken at bruge det libet Vers, jeg for et andet Stridsskrift som en Censur har ladet trykke, som mit, heller ej mit Navn blandt andre vore Lærde." Med det libet Vers mener han det, som vi allerede kjende:

---

[1]) Uden Tvivl menes der Pensionsanstalten i Nyborg oprettet af Fru Rolff, der den Gang var meget berømt for sin Undervisning i det franske Sprog og øvrige Opdragelse. Hun omtales som saadan i Birchs Billedgalleri, 1, 272.

[2]) Haandskriftet ender med: Kbh. den 24 Januar 1756.

Min Læser! Frygt du ikke dig
Ved disse Krigs-Aspecter (o. s. v.)

hvilket Rothe havde sat bag paa Titelbladet af sin Betænkning. „Følge (Følger) De ikke mit Raad, hvilket jeg af Hjertet ønskte De vilde, men endelig vil lade dette Svar trykke, saa paastaar jeg dog, at De i det ringeste ingenlunde maa give Deres Navn offentlig tilkjende, heller blande mig derudi" o. s. v.

Begge disse Modstandere fortsatte Striden paa det historiske Omraade, ligesom to Bulbidere, der ved en stærkere Magt ere blevne skilte ad, ikke kunne lade være i Afstand at knurre ad hinanden. Ved denne Fortsættelse oplyses man ogsaa om, baade paa hvilken Maade Rothe forbedrede Sproget og hvad der især er hans Modstander imod. Derom kunde de ej blive enige. Det første, der var at gjøre, var nemlig at udbrede den Overbevisning, at de franske Ord burde forjages; men nu kom det andet ulige vanskeligere Spørgsmaal, hvorledes de skulde erstattes. Det kunde have skeet, ved af det ældre Sprog at optage og anvende hvad der deri endnu kunde være anvendeligt; men dertil manglede de baade Tilbøjelighed og Kundskab. Fandtes der i Sproget før Holberg mangfoldige gode danske Udtryk, saa vare de indhyllede i en barbarisk og smagløs Literatur, som ingen længer gad givet sig af med. Og vilde de, saa manglede de alle Evner til at drøfte Sproget. Folkesproget kunde heller ikke blive nogen rig Kilde, thi til at benytte det behøvedes Kundskab om det gamle Sprog, og den besad ingen. Der blev saaledes ikke andet tilbage, end at skaffe sig selvgjorte Ord, som enhver strax kunde forstaa, naar han forstod Tydsk. Det var en simpel Udvej, og der manglede kun, at man allerede den Gang skulde have tænkt paa Efterslægten, og indført Tydsk i alle Skoler som en Forkundskab, der nødvendig maatte gaa forud for Modersmaalet. Men det var uden det jo endda bekjendt nok. Dette oplyses af deres næste Sammenstød.

Rothe oversatte den noksom bekjendte Nordeross' Levnet (1756); derimod udgav Priebst Nødvendige Anmerkninger over John Norcrosses Levnets-Beskrivelse. Kbh. 1756. 4. Om Ordet Millioner siger Priebst: „det skal heede Tusendheder, saa bliver det Danſk." Om Philosopher: „det skal heede Historie-Grandskere." Om en heftig Lidenskab: „Latinerne sige affectus, og vore Forfædre har oversat det en heftig Gemyts-Bevægelse; vor lærde Forfatter meener derimod, at siden vi bruge hos os Egteskab, Svogerskab og Broderskab, ja undertiden og i det altsammen Galskab, saa kan det Ord Lidenskab ey heller være vore Danske ubekjendt, allerhelst om man derhos erindrer sig eine Deutsche Leidenschaft." Til at bedyre en Forbintlighed bemærker Priebst: „Hans (Rothes) Hoved-Regel i det Danske Sprogs Forbedring og Beriigelse er, at de Ord, vi enten ganske feile, eller ikke ved en beqvemmelig Sammensættelse af andre bekiendte enkelte Ord kand gjøres, bør først og fornemmelig søges i det Sprog, som med vort eget mest kommer overens: altsaa er det fornuftigere af det Tydske betheuren at giøre det danske bedyre, end at sige med de Franske affirmere eller assurere." (Dertil i Margen:[1] „Det er og fornuftigere, naar et skal vælges, heller at tage det fra vore Naboer end andre.") Til Ordet Lukke bemærker han: „At fylde en Lukke, det synes at være dunkelt, siden et Lukke i vort danske Sprog betyder et Gierde eller en Planke, hvormed et ellers aabent Sted tillukkes; derfor maa det smukke Kiøn tage det Tydske til Hielp — denn aus einem Teutschen Loch hat er eine Dänische Lukke gemacht." Et Par Beenklæder: „Forfatteren har ikke vildet betiene sig af Buxer, siden han skriver for det smukke Kiøn." (Dertil i Margen: „Det er og pedanterie at kalde Buxer Beenklæder, thi paa samme Maade kunde mine Handsker blive Haandklæder.") Desuden dadler han som ny indførte Ord: at rygte en Konges Ærende; Forholds-Befalning (Instrux), Sendebud (Gesandt); en Snue-Minister (det skulde skrives med o, for at skille det fra Snue); at trampe af i all

[1]) Der findes nemlig i et Exemplar af Priebst's Skrift i det Kgl. Bibl. nogle Bemærkninger tilskrevne i Margen af en Mand, der kalder sig Forfatterens Ven. Hvem det er, har jeg ingen Oplysning fundet om.

Stillhed; at fordoble sine Skrit (det er en Gallicisme, doubler ses pas); indtændte Mennesker; at taarne sig op; at aflumske Kongen sit Liv; at paasyfte een noget; Dierved; at staae og grane; at ville dygge sig inden fire Vægge; ikke at helme, forend man naaer hvad man tragter efter; et Vielager (Tillæg, Appendix) o. s. v.[1] — Nu kjender man vel disse Sprogforbedrere.

Samme Aar, som denne Fejde førtes (1756), udgav Ville Høyberg sine Tychoniana, og fik derved Anledning til at yttre sig imod de ny Sprogrensere, og at udtale, hvor ugjørligt det var at blive fri for disse fremmede Ord, der havde trængt sig ind i alle Videnskaber og i alle det dagligе Livs Foretagender, samt til at meddele en ganske artig Fortegnelse over dem, som man vel kan kalde et Bidrag til Sprogets Synderegister.[2] Han vil, at man skal „holde sig til den almindelige Regel: loquendum cum vulgo, d. e. man bør tale som den gemene Mand taler, eller som Folk i Almindelighed snakker," (som om menig Mand i Danmark nogensinde havde talt Fransk). Desuden mener han, at „det overalt ikke vilde blive ret gjørligt, at udrydde alle fremmede Ord af et Sprog, saasom det da vilde komme til at see særdeles mavert og øde ud; thi endog det Franske Sprog vilde blive et af de uselste og fattigste, om det skulde blive berøvet alle de Ord, som det har laant af det Latinske," (det falder

[1]) Dass skriver til Suhm (Suhms Saml. Skr. 15, 248) om Nordcross' Levnet: „Hvad som Nordcross selv har paa Engelsk forfattet og siden paa Dansk er oversat, klinger artigt nok; men Rothes Fortale og Bagtale eller Tillæg er opfyldt med en Hoben Snikfnak og nybagede danske Ord, saasom Benklæder isteden for Buxer. Jf. om Priebsts Anmærkninger sst. S. 22.

[2]) Denne Fortegnelse paa tusende fremmede Ord eller derover, som ikke kan undværes, henviser jeg blot til, thi man kan i et Par Nummere af Berlingske eller lignende politiske Blade lettelig samle sig dobbelt saa mange.

ham slet ikke ind, at Latinen er det Franskes Stamsprog); og hvorledes er det gaaet „med det Engelske, der er bleven som en Miskmask formedelst fremmede Nationers Indfald der i Landet," (det falder ham slet ikke ind, at Danmark aldrig har været erobret af nogen fremmed Nation, saa det maa selv have trukket det fremmede ind og jaget sit eget paa Dør); endelig giver han „vores kjære nu brugelige danske Sprog" et meget slet Skudsmaal, thi „om man vilde tage sig for at udpille alle de deri sig befindende fremmede Ord," saa „frygter han for, det vilde blive saa skaldet som Kjærlingen i Fabelen, der lod sig løske og plukke alle sine sorte og graa Haar af," eller „som Ravnen i en anden Fabel." Han ender med: „Imidlertid ville vi lade Ordene gjælde ligesom Penge, og lade dem efter Coursen passere for sit Værd, ligesom anden gangbar Mynt, hvilken ingen forkaster, saa længe den er i almindelig Brug; hvad heller den da bærer Navn af Specier, Louisd'orer o. s. v. eller af Daler og Marker o. s. v., saa tager man overalt imod dem, dog hellere imod den første end den sidste, uden det maatte være enten et egensindigt Hoved eller en gal Mand, der ikke vilde lade en fremmed, rar og kostbar Mynt validere, just fordi den ikke havde hans eget Fædrenelands Præg og Stempel. Gid da ingen ville stride om Asenets Skygge eller om Gedens og Bukkens Uld!" Denne Mand er saaledes sunken saa dybt ned i det materielle, at hvis noget Folk følger hans Tankegang, saa vil det snart hverken have noget eget Sprog eller nogen Selvstændighed.

Oplysning om Sprogrensningen findes fremdeles i de saakaldte Sorøske Samlinger,[1] der udgaves af Christian

[1]) Samlinger af adskillige Skrifter til de skjønne Videnskabers og det danske Sprogs Opkomst og Fremtarv. Sorø 1765. Tre Stykker.

Fleischer, Deputeret i Admiralitetskollegiet († 1768), den som tysk Digter bekjendte Slesviger H. W. von Gerstenberg og Peter Kleen, Overkrigskommissær († 1766). De indeholde æsthetiske Afhandlinger og Anmældelser af ny Skrifter, i hvilke tillige Sproget kommer til Omtale, samt især af Fleischer nogle Sprogafhandlinger: om Sprogets Forbedring i Henseende til enstydige Ord, Brugen af forældede Ord, o. desl. Skjøndt disse Mænd maatte være stærkt paavirkede af det tyske Sprog, og en Del Tyskeri virkelig løber med for dem, have de dog ogsaa villet øse af det gamle Sprog, og aabnede saaledes to Veje til Berigelse.

Efter Afhandlingen om Harlekin eller Forsvar for det Grotesk-Komiske findes der nemlig nogle Anmærkninger over de deri brugte, dels ny dels ej saa jævnlig forekommende Ord (Første Stykke, S. 93). Deriblandt: Almennyttig t. gemeinnützig; vi sige allerede menig Mand, Menighed; almen sammensat med nyttig kan give os et forstandigt Ord til at udtrykke det, som er almindeligt nyttigt." „Da man siger anmælde, kan man ogsaa sige anprise." „Mangguderie, t. Vielgötterey, da vi sige Afguderie, synes dette os ikke ubekvemt, som vi ellers ikke vidste at udtrykke" (nu Flerguderi). „Synderling t. Sonderling, vi have dannet det af synderlig, Ordet vidste vi ellers ikke at udtrykke" (nu Særling, af isl. sèr, for sig). Men ogsaa: „Gaade, t. Räthsel, Ordet er tabt i Kjøbenhavn, men endnu gjængse paa Landet, Spor af det findes i det Ord at gjætte." „Lønning, t. Besoldung, findes brugt mange Steder i gamle Skrifter." Stindfrossen, t. erfroren, Ordet findes i vore Lexica" (isl. stindr, stiv; nu stivfrussen). „At ættlede, adoptere, Ordet er et meget godt norsk Ord, af at lede i Ætt, det er bringe En ind og regne ham som sin Slægt."

Tingen skulde gaa endnu videre; ved at bringes paa det Kongelige Theater maatte den blive Gjenstand for Omtale i alle Selskabskredse. Charlotte Dorothea Biehl, den bekjendte Digterinde, forfattede til Skuepladsens Brug

Haarkløveren, Komedie i fem Akter (1765), der ogsaa virkelig blev opført. Stykket (der er trykt med latinske Bogstaver) er som Drama intetsigende, men har just med Hensyn til Sprogrensningen megen sproglig Interesse. Ved at modsætte sig Fremgangen fremmede hun den. Faderen i Stykket er en Nar, der forarges over en Bog, fordi Ægteskab er skrevet med e, og kand uden d (i Stykket er det altid med d), og som ikke vil lade sin Datter faa den hun elsker, fordi han i et Dokument har sat et falsk Komma, et urigtigt Distinktionstegn. Den enfoldige og hartad altfor uvidende Moder, der ikke veed hvad Distinktionstegn er, giver sin Mand Medhold deri, at en urigtig Distinktion er dog ikke saa ringe en Forseelse, thi en gammel Adelsmand har Ret til at kræve Distinktion, og da hendes Mand er den ældste Herremand i Landet, og har det største Gods i hele Egnen, og da han begegnes med Distinktion af alle sine Naboer, saa kan han ogsaa kræve den af sin Svigersøn. Dette er hartad det eneste vittige Indfald. Men der indføres tillige endnu en Frier, Eraste, der helt igjennem taler et eget Sprog, der skal være Satire paa de Sorøske Sprognyheder. De ny Ord, der forkastes og drives Gjæk med, ere trykte med udmærket Stil. Dertil høre: Fordomme, forglemmende, Rygtets udtonende Lyd, Ærefrygt, Omdømme, velsædede Folkefærd, Ordet Smag, beundre og Beundring, Gjenstand, en skjøn Aand, Udgraninger (udgrane, det er udgranske), Kunstdommere, overdreven, Sammenholdighed, Bedømmelses Kraft, Vinde-Syge, virksom, Menneskets selskabelige Pligter, Storhed, Værelse (Væsen), Fornemmelser, Bestræbelser, overlastig (besværlig), Lidenskaber, Bisager, at besjæles af noget, Overlæg, Duft, indsigtsfuld, udaande, at borte sig (bortfjerne sig), Renlivenhed, Byde-Magt (Herredømme),

o. desl. Det forstærkes nu ydermere derved, at de andre Personer i Stykket ikke forstaa dette Sprog. Pernille f. Ex. siger: „Dersom jeg kuns først vidste, hvad det var for et Sprog han (Eraste) taler, saa maaskee jeg nok kunde hitte Resten ud; paa Lyden synes mig at det skal være Dansk, men saa den Skam, der forstaar tre Ord af tie." Og i Samtalen mellem Erastes Tjener Henrik og Pernille, siger den første: „Jeg veed ikke, om han ikke heller forsvor at tale, end brugte et fremmed Ord, og han stræber af alle Kræfter at gjøre Sproget fuldkommen;" hvortil Pernille svarer: „Men hvorfore kan man da ikke forstaa ham, naar det er Dansk han taler?" Henrik: „Ja, Dansk og Dansk er toe Ting: han taler ingen gemeen Dansk, men Hovedstadens nymodige Dansk, og der er saa stor Forskjel paa de toe, som paa Nat og Dag." Endnu stærkere udtrykkes Forskjellen imellem det ny Sprog og det sædvanlige i Erastes Samtale med den unge Pige Leonore. Eraste siger: Kjærligheden er af Sjælens Lidenskaber" — Leonore afbryder ham: „Lidenskaber! Hvad vil det sige? Er det en liden Skabere?" Eraste: „Nej, det er ikke saa at forstaa. Lidenskaberne ere de Affekter, som sætter Sindet i Bevægelse, saasom Vrede, Had, Kjærlighed, Misundelse." — Leonore: „Naa, nu begriber jeg det, det er Sinds Lidelser" (det da brugelige Ord.) Eraste nævner Ordet Gjenstand, og Leonore siger: „Min Herre, det Ord Gjenstand forstaar jeg ikke." Eraste: „Det kommer af det latinske Ord objectum. Det kan tages i adskillige Bemærkelser (Betydninger), det er det, man sigter til, ønsker og attraar." Leonore: „Saa det er et Maal eller Øjemed." Eraste: „Kjærlighed betragter de adskillige Fordele, der ere Gaver af den blinde og ilde uddelende Lykke, som Bisager, der" ... Leonore: „Bisager! Er det som Honningen eller Voxet; thi jeg veed ikke, at Bien har andre

Sager." Eraste: „Det er ingen Bier her forstaas, men det ere Ting, som ikke kommer egentlig Hovedsagen ved, og jeg kan nok mærke, at Frøkenen ikke er stærk i det Tyske, siden hun ikke veed hvad en Nebensache er." Moderen, som hører til, siger sagte: „Endnu har jeg ikke forstaaet toe Ord, endskjøndt det skal være Dansk." Moralen i Slutningen af Stykket er denne: „Saa anstændigt det er fornuftige Folk at dyrke Sproget og ære Videnskaberne, saa daarligt bliver det, saa snart det første alene gaar ud paa at gjøre (lave) Ord og det sidste paa Haarkløveri."

Fleischer skrev i Sorøske Samlinger (Første Stykke, S. 130) en Kritike over Haarkløveren. „Forfatterinden, siger han, synes at være misfornøjet med omtrent fyrretyve Ord; deriblandt beundre. Det bedste man kan sige om dette Ord, er, at de, som heftigst have skreget imod det, have siden bestandig brugt det. Hvorfor og ikke? Mennesker blive jo daglig klogere." Om Fordom bemærker han: „Vi vide vel, at nogle ville heller bruge en forudfattet Mening, men det er en Beskrivelse." Og overhovedet siger han om disse ny Ord: „Nogle af dem vil i nogen Tid bruges til Spot, og just det vil skille dem ved det usædvanlige og sælsomme; siden vil de, understøttede af Kjendere, blive almindelige og alvorlige. Tvivler Forfatterinden derpaa, saa erindre hun sig de Moder, som hun første Gang saae, belo og lastede, og hvorledes hun siden bar dem, roste dem, og ansaae dem for nyttige."

Ved denne Dames Deltagelse i Sprogstriden see vi den i et nyt Stadium; hun stod i ikke ringe Anseelse i de højere Kredse, i dem havde hun vist bragt Sagen for, nu bredte hun den videre ud, til alle, og gjorde den til Gjenstand for Samtaler i det daglige Liv. Hvis Ordene skulde faa Hævd, maatte de optages i Omgangssproget, gjennnemgaa den Haan og Spot, der altid forfølger det ny, førend de som en nedarvet Besiddelse kunde gaa over til den følgende Slægt, der saa ikke vidste andet, end at de havde tilhørt deres Fædre og For-

fædre i hundrede Led. Nogle, ja mange Forsøg mislykkedes, hvilket de meddelte Exempler vise, andre gik Skjærsilden igjennem, og have staaet deres Prøve. Sneedorf har lært os, hvorledes Ordet beundre i alle Selskaber idelig blev gjentaget, for at belees og latterliggjøres, indtil Damerne (der, naar alt kommer til alt, jo gjerne vil beundre og beundres, og altsaa gjerne vilde have et særegent Ord til det) endelig toge sig af det og satte det igjennem. Og J. Baden (i Afh. om Sprogets Berigelse ved ny Ord og Vendinger) siger: „Ord, som i Førstningen af nogle forskydes som urigtige og uskikkede, af andre gjækkes (gjøres Nar af) som latterlige, gaa saa længe fra Mund til Mund, at man siden ikke alene ikke undseer sig ved at bruge dem for Alvor, men ogsaa troer, at de ere de eneste rette. Hvem erindrer ikke, hvorledes man indtil i vore Spilleselskaber gjækkede de Ord beundre, bedømme, Ærefrygt o. a., da de først brugtes? Nu beundrer og bedømmer enhver Pedant og enhver Sprade-basse alting."

For den dannede Del af de Lærde, for dem, der tilfulde følte Sprogets Brøst og vilde afhjælpe dem, staar Sprogstriden paa et højere Trin. Det er ikke blot Ordene, der søges, det er hele Stilen, der maa antage en ny Skikkelse. Saaledes have vi allerede seet Sagen ved Sneedorf og Kraft og Tyge Rothe, og maa her henvise dertil. For dem kom det ikke endda an paa, om et Ord skulde foretrækkes for et andet, men hvad Dannelsen skulde gaa ud fra, fra de lærde Tungemaal og den klassiske Literatur eller de nyere, fra Mathematikken og Filosofien eller de skjønne Videnskaber; og her see vi tillige det besynderlige, men let forklarlige Særsyn (Fenomen), at medens man jog de franske Ord ud, hyldede man den franske Stil, og søgte at indføre den i stor Udstrækning. Der fremkom saaledes et dobbelt Sprog,

et, som man kaldte Fransk-Dansk, modsat det andet, som hed Gammel-Dansk. Her er Sneedorf[1] Hovedmanden, og han maatte jo i visse Dele vinde Sejer, ligesom de, der indførte tysk-danske Ord, havde Fordelen for sig. De tyske Ord havde Forstaaeligheden for sig, og de franske Konstruktioner og Vendinger havde den danske Simpelhed for sig, medens de tyske stødte alle fra sig. Ogsaa denne Side af Sprogrensningen kom tilsyne i den dramatiske Poesi. Sneedorf skrev Fortalen til Komedien Cenie, og udtalte sig om det deri herskende fransk-danske Sprog med Bifald, hvorimod der, som Modsætning, udkom en anden Oversættelse af det selvsamme Stykke i gammelt Dansk. Sneedorf har ikke noget imod, at man kalder Sproget i den første Cenie fransk-dansk, naar man vil tillade ham at tro, at „det Franske Dansk" er saa meget bedre end „det saa kaldede Bredt Dansk, som Orphises og Cenies Samtaler ere skjønnere end Henriks og Pernilles. „Naar han endelig skulde vælge, foredrog han endog Lisettes (Kammerpigens) Sprog for det, som blev talet paa Raadstuen, da Herman von Bremenfeldt var Borgemester." Han udtaler sig derpaa om Sproget før Holberg og hos Holberg. Det første finder ingen Naade for hans Øjne. „Det Franske Dansk, siger han, skal med alle dets Fejl dog ikke fordærve Sproget nær saa meget, som det Latinske Dansk og det Danske Latin, tvende besynderlige

[1]) Til Sneedorfs Bemærkninger om Sprogstriden, som fortjene at efterlæses, hører ogsaa Den Patriotiske Tilskuer Nr. 59 og 60. 1761. om et Selskab af Antinovateurs. „Selskabet blev enigt om adskillige Midler til at forfølge 30 bekjendte Personer for de Nyheder, som de søgte at indføre. Man besluttede og at skrige lige saa højt mod et nyt og ubrugeligt Ord, som mod en Forandring i Lovene. En bedrøvelig Erfarenhed har lært os, at saadanne Forandringer, som efter Anseelse ere smaa og ubetydelige, føre større efter sig. Principiis obsta." o. s. v.

Sprog, som vore Landsmænd selv har gjort, og i hvilke man næppe kjender igjen enten det Danske eller det Romanske Sprogs Geni. En bizar Sammenblanding af en pøbelagtig Plathed og en lærd Svulst, befordret ved tvungne Oversættelser af det Latinske, fordærvede Sproget saaledes, at man, for at finde den naturlige Konstruktion igjen, maatte tage et fremmed Sprog til Mønster. Intet var mere skikket dertil, end det Franske. I dets Værker, og hverken af vore Ligprædikener eller gamle Latinske Oversættelser lærte Holberg en naturlig Stil, og af de samme kunne Efterkommerne lære Renhed og Zirlighed. De, som vide, hvor meget det første Skridt koster, naar Tænkemaaden og Smagen er meget fordærvet, skulle derfor ikke agte Holberg ringe. For at ære stedse hans Fortjenester af Sproget, behøver man kuns at ligne ham med hans Forgjængere. Skulde nogen have Lyst til at gaa tilbage igjen, da misunder jeg dem ikke deres Smag. Hvad mig angaar, da maa jeg tilstaa, at jeg læser vore gamle indenlandske Forfattere alene for Historiens og ikke for Sprogets Skyld. Jeg beundrer de Romerske Skribentere, og jeg ønsker at kunne tænke som de; men naar jeg skal udtrykke mine Tanker, tror jeg, at Sproget vinder mere ved at tage den Franske, end ved at tage den Romerske Stil til Mønster. Jeg seer andre gjøre det samme, endog nogle af dem, som rose mest det gamle, og tale heftigst mod Nyheder."[1] Saa vidt var det kommet: for Sproget var hele

[1]) Cenie, Comoedie I Fem Acter, Skreven paa Fransk af Madame d'Happencourt de Grafigny. Opført første Gang paa Den Kongelige Danske Skue-Plads den 20 April 1763. Kbh. 1763. Under Tilegnelsen til Fru *** staar: H.; Sneedorfs Navn staar ikke under Fortalen; han har læst Oversættelsen før den blev opført. Samt: Cenie. Skreven paa Fransk (etc.) Paa nye oversadt i gammelt Dansk (er udmærket). Kbh. 1764. Den første af disse Oversættelser er af M. H. Heyer, den anden af

den foregaaende Literatur som om den ikke var til, og Levningerne af det latinske Herredømme, som endnu fandtes paa Holbergs Tid, maatte man see at komme af med. Hvor skulde man da saa det fra, som man behøvede, uden ved Laan og Efterligning? Det var en Sprogbankerot.

Endelig kommer Sproggransteren Høisgaard, der oplevede denne Sprogrensning, lejlighedsvis til at berøre den i sit Første Anhang til den Accentuerede Grammatika (1769) uden at han just bestemt udtaler sig for eller imod den. Selv havde han theoretisk givet sig hen til saa megen Nyhed, at han heller ikke kunde have noget imod, skulde man synes, ogsaa praktisk at anvende Selvtænkning i Orddannelsen; men Forstaaeligheden var ham saa vigtig, at han her synes at have haft nogle Betænkeligheder. Sammensætninger med Forstavelsen bi- kunde for ham ikke have noget stødende; han brugte selv Ordet en Bilyd,[1] uden derved at staa Fare for at tænke paa Biernes Honning eller andre Bi-Sager. Om Ordet Aarhundred siger han: at „det er vel et nyt Ord, men dog antageligt, fordi dets tydske Original er velgjort, ja tjenlig;"[2] han tænkte ikke paa, at Dannelsen af Aarhundred, Aarti, i sig selv er unaturlig, og at ingen vilde falde paa at sige Mændti (Decemvirer). Imod Ordet Lidenskab, der dog vandt en afgjørende Sejer, tildels fordi deraf kunde dannes Afledninger, hvilket ikke var Tilfældet med Sindslidelse, ytrer han sig afgjørende: „Affect og Passion ere naturaliserede Ord og meget forstaaeligere end vort nye Lidenskab, som er hverken tydsk eller jydsk, og kunde

C. D. Biehl. Det er artigt nok at sammenligne dem; naar den første siger: „fortørne ham paa den aller emfindtligste Maade," saa siger den anden: „røre ham paa det ømmeste Sted." o. s. v.

1) Første Afhang, S. 10.

2) S. 31.

af en Ulærd antages for Lidenhed, sat imod Storhed?"[1] Men just fordi alle kunde Tydsk var det forstaaeligt, og kunde, hvor udansk det end er, gaa igjennem (ligesom Rosenkrands og mangfoldige andre) paa en Tid, da den danske Sprogsands var sløvet. Højsgaard bemærkede ogsaa, at der foregik andre Forandringer, der i Grunden strede imod Sprogets oprindelige Natur, men hvis sprogstridige Brug ingen ænsede nu, da det gjaldt om nogenlunde snart at faa Ord til at udtrykke Tankerne. Han bemærker f. Ex. „An har aldrig enten i eller uden Sammensættelse været anderledes brugt hos os end adverbialiter; og dog have nogle, som ikke kjende Sprogets Natur og Brug, nylig begyndt at gjøre foran til en Styrende Præposition, endskjønt hverken dette eller det tydske voran har nogensinde før haft Ord at styre."[2]

Allerede nu kunne vi om denne Sprogrensning og Sprogskabelse, der danner Grundvolden for det nuværende Sprog, gjøre nogle Bemærkninger.

Paafaldende maa det være for mange, der ikke have fulgt Modersmaalets historiske Gang, at Ord som Beundring og Lidenskab vare saa ubekjendte for hin Slægt, og ikke ere ældre end saa; ja, at disse og mange lignende maatte arbejde sig frem, førend de kunde faa Hævd; at Ord, der nu ere saa almindelige, at enhver, der ikke veed bedre, maa tro, at de ere ligesaa gamle som Sproget, endog en lang Tid have fundet alvorlig Modstand. Og det er dog en Kjendsgjerning. Lidenskaber maatte længe staa tilbage for Sindslidelser; isteden for beundre bruger Guldberg i sin Verdenshistorie (1768) forundre.[3] Ordet Afstand (for fransk Di-

1) S. 32.

2) S. 34.

3) „I alt dette ville vi ikke forundre ham" (Romulus). Guldbergs Verdenshist. 1, 938. „Lad Grækerne synge og forundre disse store Digtere" (Homer og Hesiod) sst. 1, 1044.

stance) havde flere Medbejlere,[1] og Ordet Gjenstand blev endog længe forskudt.[2]

Sprogets Berigelse var aldeles nødvendig; for at hjælpe paa det ældre Sprogs Fattigdom i mange Kredse, og følge med Tiden, der til ny Forestillinger krævede ny Ord,[3] havde man, i det mindste tildels, tyet til fremmede Sprog; og Rensningen var, som vi vide, tidligere begyndt, af Eilschov; adskillige ny Ord vare allerede af en eller anden blevne anvendte, men for de fleste vare de ubekjendte, fordi andre vare i Brug. Vi have saaledes seet, at Holberg kjendte Ordet overdreven, men han vilde ikke have det; Forstavelsen bi- kjendte han ogsaa, og havde selv brugt den i Bi-Artikel (Epist. 229), men for Bisag var Nebensag i almindelig Brug. Nu, da den ældre Literatur var opgivet, da For-

---

¹) I Margareta Klopstocks Breve fra Døde til Levende (oversatte 1760) forekommer S. 40: „Hvor stor er den Afstand fra dig til mig?" og dertil Anmærkningen: „Det Ord Abstand, lat. Distantia, oversætte nogle ved Borteværelse eller Fraværelse. Man har fulgt Hr. Heitman (Forfatter til nogle Physiske Betænkninger, 1741) og Hr. Stenersen, som kalde det Afstand eller Frastand," o. s. v. Naar man taler om Solens Afstand fra Jorden, kunde man da heller ikke ret godt sige: dens Borteværelse eller Fraværelse fra Jorden.

²) Det forkastes endnu i Fortalen til Videnskabernes Selskabs Danske Ordbog; det og lignende skulde ikke optages deri „fordi de vare selvgjorte," og det er heller ikke optaget. Endnu efter 1807 vilde Kierulf have Ordet indlysende udelukt af Ordbogen som barbarisk og ganske overflødigt. See Molbech, Vidensk. Selsk. Hist. 2, 386 og Ordet i Ordbogen selv, hvor det er optaget med Tillægget: „uden Tvivl først brugt af maadelige Oversættere." Nu bruge alle det. De maadelige Oversættere skulle altsaa være ved godt Mod; deres Ord kunne nok komme i Gang.

³) Det islandske Sprog, ligesom det norske Almuesprog, fattes f. Ex. et Ord for Krig, nemlig i Betydning af en lang Fejde imellem to Statsmagter. Man bruger Ordet stríð, Strid, men det er en Nødhjælp og udtrykker ikke Begrebet (man tænke sig f. Ex. Udtryk som Syvaarsstriden, Trediveaarsstriden); de andre Ord ud-

nyelsen udgik af en stærkt følt Trang; ligesom af en uundgaaelig Nødvendighed, skjøndt den ledtes mere af dunkle Instinkter, end af klar Indsigt, nu gik Sprogrensningen hurtig for sig, og den Iver, hvormed den drevdes, den Fremgang, den gjorde, er netop et Særkjende for dette Tidsrums Begyndelse. Men slige Ting kræve Tid.

Der maa betænkes, at det er en Formningsperiode i Sproget. Naar vi nu hos næsten alle Forfattere, selv de bedste, finde noget, der støder os eller endog frastøder os, saa blive vi let ubillige imod dem, thi vi sammenligne deres Sprog med det nuværende, der endnu ikke var til, og betænke ikke noksom, hvilken Besvær de maa have haft med at finde det rette Udtryk. I Rothes forhen anførte Skrift finde vi flere Gange uomgjængelig nødigt for uundgaaelig fornødent. I Sorøske Samlinger bruges et forstandigt Ord, der menes et forstaaeligt. Ove Guldberg siger: han var meget udseende i Tiden, han mener forsynlig; jeg forsikkrer mig, det er: jeg er overbeviist om; den guddommelige Omstændigheds Beskaffenhed, dermed mener han hvad der sømmede sig for Frelserens guddommelige Natur; Philosophien var den Hovedsag, som han anvendte sig paa, det er: det Hovedfag han lagde sig efter; de Bankundighedsfejl, der fandtes hos ham, havde stor Indflod i min Vens Liv, for Indflydelse paa; min Herre har altfor føleligt et Hjerte, han mener følsomt.[1] Ved Siden af ombannede Ord holdt de rent tyskformede uden Overgang

---

trykke kun den enkelte Kamp. Det er altsaa naturligt, at der i Dansken efterhaanden maatte optages en Mængde fremmede Ord, og disse vilde man nu, som jo ogsaa var naturligt, ombytte med danske.

[1]) En omvendt Fritænkers Levnetsbeskrivelse, Breve over vigtige Gjenstande, og flere af Guldbergs Skrifter.

sig længe, som hos Wiwet Meuchelmorder (Snigmorder)[1], og endnu Vaisenhus. Andre gik over, men saaledes, at der slet ingen Mening blev i dem, som Spilfegteri (Spiegelfechterei).[2] Jakob Baden oversatte Horatses atavis edile regibus ved: kongelige Oldefædres Udspring, han mente Affspring eller Ætling. Ikke at tale om, hvorledes Germanismerne overhovedet tage sig ud i den højere Stil, som ongefær, den anbrekkende Dag, sine Tankers ganske Tapperhed, enhver afskediget Dags Geist vandrer herom, de uempfintligste Hierter, o. s. v.[3]

Man seer, hvilken Hast disse Ordskabere havde. Ligesom vor Herre skabte Himmel og Jord i syv Dage, vilde de skabe Sproget i syv Aar. Man seer ogsaa, hvor stor deres Ukyndighed var. Rothe og andre bemærke: at „naar man skulde laane Ord, saa var det bedst, at laane dem" (for at beholde dem) „af de Tyske, de Svenske, de Norske og Islænderne, da vi lettelig kan gjøre disse Ord til danske"; men de svenske, norske og islandske Ord kjendte han nok saare lidet til. De dannede ligesom to Lejre. Nordmændene vilde helst holde sig til det gamle og de norske Dialekter, men vi have allerede seet, at naar de kom med Ord, som Aabry, Aabrysot, fandt de kun faa Tilhængere. De kjendte næppe selv de rette Ordformer, som kunde høre til et Skriftsprog, men kun mere eller mindre nøjagtige Dialektord. Og Forstaaelighedens Krav kunde de nordiske Ord ikke opfylde. Hvis man for Afstand, Mellemrum eller Moment (om Tiden) vilde sige f. Ex. Bil (isl. bil), eller isteden for: hvad fejler dig? (was fehlt dir) vilde sige: hvad beler dig? (isl. bila, skade), hvem i Verden

[1]) Wiwets Højesteretssager, 2, 43.
[2]) Margr. Klopstocks Breve.
[3]) Forsøg til en Oversættelse af Youngs Klager eller Nattetanker etc. Helsingør 1767. (Oversat i Prosa.)

kunde da vide hvad det var, hvad det skulde betyde? Saa blev da, ligesom af sig selv, Hovedkilden, hvoraf man øste, det tyske Sprog. Det Sprog kunde jo alle, i det mindste til Husbehov, og Overgangen laa saa nær. Virkelig vare de tyske og nordiske Sprog saa nære Slægtninge, at de havde mange almindelige Grundord tilfælles (Tod, dauðr, Død; Tisch, diskr, Disk), og man havde jo allerede før optaget en stor Mængde tyske Forstavelser og Ord; man behøvede nu kun at blive ved. Naar man vilde af med Fransken, saa aabnede sig her strax en Udvej, som man kun behøvede at sætte sin Fod paa, for at mærke, hvilken uendelig rig Høst der var at gjøre til alle Sider, og det uden mindste Ulejlighed. Man behøvede kun at række Haanden ud, for at faa den fuld af Ord, som strax ved et grammatisk Fixfax-Katelorum bleve til danske (Abstand, Afstand; Gegenstand, Gjenstand; Umgegend, Omegn, hvilket Rahbek skal have indført). Nu behøvede man ikke at gruble, at filosofere; man lod Tyskerne tænke for sig. Det var den brede Vej, som hin Mand, der skrev Tanker om det danske Sprogs nye og gamle Tilstand og Forbedring [1], advarede imod at befare; og hvilken Mænd som Luxdorph heller ikke yndede, hverken før eller nu. [2] Men den langt overvejende Mængde brød sig ikke derom. Naar man vil efterlæse Sorøske Samlinger og lignende Skrifter fra denne Tid, vil man overtyde sig om, at Sprogforbedrerne ingen Betænkning gjorde sig ved at følge denne Vej, men strebedes kun endnu om, hvilke Udtryk der skulde foretrækkes, da der var saa meget at tage af. I sig selv

---

1) Anført foran ved Slutningen af den islandske Literatur, S. 133 flg.

2) Suhm siger om ham (Fortalen til Scriptores rer. Danic. t. 7): In lingua Danica multa vocabula dilucida et significantia in desvetudinem abiisse et quasi periisse, aliaque e Germania mire contorta intrusa fuisse dolebat.

kunde man jo ligesaa godt sige: bedyre (Stammen var endog nordisk) som forsikkre; bemøye sig (Stammen var endog nordisk) som bestræbe sig; ligesaa godt: svirig, som besværlig. Men der var dog visse Hensyn at tage. At bemøje sig f. Ex. mindede om et andet Ord, som ingen vilde tage i sin Mund; og svirig (schwierig) blev forkastet, thi man skulde dog vogte sig for, at Ordet saae ganske ram-tydsk ud. — Stundum støder man dog i denne Formningstid paa enkelte Ord, der ikke ere overførte eller eftergjorte, men selvdannede, hvilke da paa Sproggranskeren gjøre et særegent velbehageligt Indtryk. De burde samles.

Dette ny Sprog udgik, som vi have seet, ikke fra Folket i sin Helhed, ikke fra Almuen; den blev ved sit, og lærte først at kjende det andet ved Skoleundervisningen og Læsning. Jo dybere det gik ind i Almuens Kredse, desto mere tabte den sit. Fra enkelte Mænd, ikke fra det hele Folk, udgik da ogsaa en anden Klasse af Ord, de videnskabelige.

Det videnskabelige Sprog fulgte den almindelige Bevægelse, men her var Vanskeligheden større. Theologien skulde blive folkelig, og Rosenstand-Goiske anvendte, som vi ved ham allerede have omtalt, ny danske logiske Kunstord i Skokketal i sine Billige frie Tanker over ubilligt Fritænkerie (1753), og forsvarede i et særeget Anhang deres Brug. „En patriotisk Kjærlighed for Fædernelandets Sprog, mener han, har ej deri gaaet for vidt, eller forbigaaet noget af den Forklarlighed, som latinske Kunstord kunde have givet.“ Dem, som ville have latinske Kunstord ved Siden, svarer han, „at det kun vilde være et Bevis paa, at man ej paa Dansk kunde tale tydelig uden ved Hjælp af fremmede Sprogs Ord.“ Naturvidenskaberne fremkaldte især en stor Mængde ny Ord, af hvilke de fleste ikke have vundet Hævd, men som vare Forløbere for lignende Forsøg, der (i vore Dage) have

gjort større Lykke. Her er Nordmanden v. Aphelen (omtalt foran ved Naturvidenskaberne), der i Fortalen til Naturhistorien selv bemærker „de store Vanskeligheder formedelst den Mængde fremmede Navne, som burde have danske, om de vare at finde", den frugtbareste af alle vore Oversættere; og da hans Naturhistorie ikke blot er en Oversættelse, men han tillige benyttede norske og danske Skrifter, havde han mangfoldige Kilder at øse af foruden sin egen Opfindelsesevne.[1] Man har derfor altid, ikke uden Grund, anseet hans, dels norske, dels selvgjorte, dels oversatte Ord for særdeles afstikkende imod de paa hans Tid brugelige. Megen Udbredelse kunde de ikke faa, da Ordbøger ikke høre til almindelig Læsning.

Paa samme Tid, som man med Iver arbejdede paa at befri Sproget fra fremmede Ord, især de franske, søgte man tillige at forskjønne Sprogets Ydre, at give det et mere europæisk Udseende, dels ved at bruge latinske Typer, dels ved, som i Fransk, at bruge smaa Begyndelsesbogstaver i

---

[1]) Nogle Exempler, tagne af hans Naturhistorie (1767) og Chymiske Dictionaire (1770) ere: Størregjørelsesglas (Forstørrelsesglas), Aandedrægten (Aandedrættet), Grundvæsen (Element), Særslag (Art), Særkjende (Kjendemærke), Formaal (Objekt), Enkelter (Individer), Jævnmaal (Niveau), Sene (Nerve, f. Ex. Synssenen), Fravidde (Afstand), Tankeagt (Idee), Føleomhed (Irritabilitet), Vundersyn eller Særsyn (Fenomen), Dannestik (Form), Samlyst (Sympathi), Gjennemdampning (Uddunstning), Røstændring (Betoning, f. Ex. Røstændringer paa visse Stavelser), Gjenfang (Recipient), Aandehuller (Stigmater), buglerund (konkav), underskedlig (eller forskjellig), skinbar (sandsynlig) o s v. Jf. O. Hammers Forsøgende Naturlære, en Oversættelse af Fransk efter Lafond (1772), der ligeledes brugte Ord som: Overnaturlære (Metafysik), Grundevne (Element, Grundæmne), Brydning (Refraktion), samtidig (simultan), Selvting eller Selvstænding (Substans), Ethulledhed (Porositet), Foldudkomst (arithmetisk Produkt), jævnvidsløbende (paralel), o. s. v.

Navneordene. Vi have allerede seet Forsøg derpaa i Sneedorfs Breve; en ung Hofjunker Greve Frederik Ludvig Moltke gav endnu et Exempel i sine Breve om overdaadighed og dens skadelige følger (1758)[1]. Tingen var jo rigtig; det var rigtigt og smagfuldt, at forjage de franske Ord, som ikke i vort Sprog havde noget at gjøre, men i alt hvad der ikke rørte Sprogets indre Natur at hylde Skjønhed, der er en alminbelig Ejendom. Men det havde ingen Fremgang.

Ogsaa i Ugebladet Den Danske Proteus (1766) prøvede Udgiveren (Digteren Stenersen?) at anvende smaa Begyndelsesbogstaver i Navneord, men kun i de første Nummere (Nr. 1—23). Han „kunde finde sig i, at det i manges Øjne kunde lade smukt, at see disse (store) Bogstaver i hver Linie staa og paradere ligesom Fløjmænd, men man kunde jo ligesaa gjerne have sat Verba i første Led"; „enhver af de andre Talens Dele vilde ogsaa have fundet deres Patroner", og han for sin Del „vilde sætte Konjunktionerne i den første Klasse." Herefter vilde han, „da han maatte høre ilde for sin Skrivemaade og man bebrejdede ham, at han vilde nedsætte Substantiverne, som den Danske og Tyske Nation havde tilstaaet en saa stor Ære, lade Bogtrykkeren raade herfor, som han lader Skræddeten raade for Snittet af hans Kjole." Saa ganske Uret havde han vel ikke i, at naar man gjorde Navneord kjendelige ved et stort Bogstav i Begyndelsen og Infinitiver ved et lille e i Enden, saa var det ikke saa ueffent, at gjøre de andre Ordklasser kjendelige f. Ex. ved Indskud af nogle stumme Bogstaver i Midten. Vi have seet flere Forsøg paa at forkaste de store Begyndelsesbogstaver i Substantiver (von

---

[1]) Skriftet anføres hos Nyerup, men deraf kan man ikke see dets Retskrivning. Det findes i Hjelmstjernes Samling tilligemed den tyske Oversættelse af C. G. Mengel. Kph. und Leipzig 1759. I denne har Langebek skrevet: Auctor Graf Ludwig Moltke.

Haven, Gunnerus), men det havde heller ingen Fremgang.

Iøvrigt beskjæftigede man sig naturligvis ogsaa med andre Sider af Retskrivningen; man vilde ogsaa forbedre den, men uden Held; ved slige Ting, der ere afhængige af en mekanisk Vane, foregaar Forandringen sjelden uden efterhaanden ved umærkelige Overgange, saa at den store Hob ikke selv veed af, at dette eller hint er blevet anderledes, førend Overgangen er skeet. Naar alt kommer til alt, kan Retskrivningen dog ikke gjøre andet, end ved synlige Tegn at vække Forestillingen om det hørlige Ord (gjengive det fuldkommen kan den naturligvis ikke, da intet hørligt kan fuldkommen gjengives synligt); men naar Folk nu engang, ved det de have lært, ved Skriften mindes om Udtalen (endog kom endnu mere, hvilke Ord der ere Substantiver og tildels hvilke der ere Verber, hvilket er dem en Grundlærdom), hvorfor skulde de da give sig til, som om de vare Børn, at lære en ny Methode? Nylingerne vilde kaste Selvlydsfordoblingen bort, og forjage det stumme e; men „hvorledes skulde saa en Fremmed lære Udtalen?" spørger Charlotte Dorothea Biehl.[1] Man vilde forstøde de fremmede Medlydstegn, og skrive K for C; men, slutter hun meget viselig, „hvis det er Uret at skrive Capitain med et C, saa er det i lige Maade galt at skrive Christne, og saa maa der nødvendig foregaa samme Forandring med Christi eget høje og hellige Navn, og at dette kunde have den farligste og skadeligste Følge, vil vel ingen kunne nægte, der kjender det mindste til den menige Mands Tænkemaade." Det er netop det samme Argument,

1) Brevverling mellem fortrolige Venner, 2, 298. Hun udelukker dog f af hafver, og v af hafvt (haft), og skriver ikke Givtermaal, men Giftermaal; hun skriver Stivmoder, ikke Stedmoder.

som den ærværdige Gejstlighed i Bergen anvendte imod Claus Fasting, da han skrev Christi Navn med K.[1]

I Skolerne blev, som Guldberg selv har lært os, Modersmaalet kun øvet ved Oversættelse af de klassiske Skrifter. Dermed foregik en Forandrig, da han ved Forordningen af 11te Maj 1775 befalede dets Behandling som et særeget Fag i de lærde Skoler. Om Udførelsen heraf kjende vi kun lidet; de Vidnesbyrd, der hist og her forekomme i Skrifter om Skolevæsenet, gaa ud paa, at Forordningen en Tid lang ikke blev opfyldt, ikke kunde opfyldes. Lærerne havde ikke den fornødne Kundskab, og fordybede i Latinen havde de heller ikke Smag derfor. Og med Retskrivningen, kan man see, maa man have været i en stor Forlegenhed. Først blev Sneedorfs bestemt til at være den gjældende; siden Mallings i hans berømte Bog (Store og gode Handlinger), der først skulde udkomme, og som Guldberg i den Henseende vilde lade gjennemsee.[2] Den Gang lod saadanne Ting sig afgjøre ved Kabinetsordrer.

Sproglæren, der gaar ud fra Undersøgelser om Sprogets Oprindelse og Natur i Almindelighed, fra Sprogsammenligning, fra de enkelte Tungemaals Udspring fra Stammen og Lighed med dets Slægtninge, eller rettere Sprogvidenskaben, som er den nyere Tids Skabning, laa i det højeste endnu kun i sit Svøb.[3] Den danske Sproglære, der hverken

---

1) L. Sagen, Udvalg af Fastings Skrifter.

2) Jf. Nyerups Retskrivningstheorier, S. 31.

3) Ved Reverdil have vi seet, at en udenlandsk Prisopgave fremkaldte hans franske Afhandling om Sproget i Almindelighed. Et lignende Forsøg haves af Theodor Ernst Friedrich von Finecke, Ejer af Dallund i Fyn († 1801), der udgav et Par korte, men for den Tid ret artige Afhandlinger: Trois dissertations en forme des lettres sur l'origine, les progrès et les abus du langage. A Copenhague 1756. Deux dissertations sur l'origine du langage et sur les Runes. Avec des Essays sur divers sujets. A Copen-

kunde støtte sig til den almindelige eller til den gamle nordiske, maatte derfor enten, som hos Højsgaard, uddrage Sprogets Love af Sproget selv, uden at kunne begrunde dem, eller, som Højsgaards Efterfølger, Jakob Baden, ved Hjælp af den klassiske Sprogkundskab, i alt Fald med et Sideblik til Svensken, forklare Modersmaalets sproglige Tilstand.[1]

Jakob Baden (f. i Vordingborg 1735), der stammede fra en Sprogslægt (Farfaderen var Torkild Baden, Rektor i Holbek, Forfatteren til Roma Danica, Faderen Jakob Baden var Rektor i Vordingborg), yder et mærkeligt Exempel paa, hvilke Veje en dansk Sprogmand maatte gaa, for at vinde Erkjendelse. I sin Skolegang brugte han sine ledige Timer til danske Rimerier. Som Student (1750) lagde han sig, efter at have endt sit theologiske Studium, især efter Filosofien. Paa sin Rejse i Tydskland (1756) blev han af Michaelis i Göttingen opmuntret til at lægge sig efter de skjønne Videnskaber og deres Anvendelse paa den klassiske Literatur; i Leipzig hørte han Ernesti, ogsaa Gottsched, men især Gellert over det tyske Sprog.[2] Efter fire Aars Forløb kom han saaledes hjem (1760), forsynet med klassisk Lærdom,

hague 1767. De findes i Hjelmstjernes Samling; jf. Anmældelsen af den første i Büschings Nachrichten 3, 365. Legationssekretær C. F. Temler († 1780) skrev en Afh. Om Spor af en Overensstemmelse imellem det Illyriske og Celtiske Sprog i de nordiske og øvrige Mundarter, som komme af dem begge (i Vidensk. Selsk. Skr.)

[1]) Vi forbigaa de mindre, ubetydelige, Skrifter, som N. E. Nannestads En dansk Donat for Børn, indeholdende de første og almindelige Sproggrunde, viiste i det danske og tjenende som en Forberedelse til at lære fremmede Sprog. 1761.

[2]) Det bestod især i at skrive Afhandlinger, og Frugter deraf ere nok de siden paa Dansk udførte Stykker i Sneedorfs Patriotiske Tilskuer om Kjærlighed til Fædrelandet, Nr. 109. 135. undertegnede B**.

forbunden med Filosofiens, Historiens og de skjønne Videnskabers Studium, efter de tyske Lærdes Anskuelser; og da han, for at kunne holde Forelæsninger, var bleven Magister, indbød han til nogle over de skjønne Videnskaber[1] efter Meiners, og holdt andre „efter egne Diktater" over det tyske Sprog. Han vilde, som man seer, forsøge, hvad der kunde gjøre Lykke. Men, som vi vide, var det just paa den Tid, da der var Splid imellem de danske Lærde. Nogle, med Sneedorf i Spidsen, vilde vække Smagen for det skjønne, andre, der ikke kjendte synderlig til de skjønne Videnskaber, som Anchersen, eller frygtede for at det grundige skulde forsømmes, og det var især Kofod Ancher, vragede den unge Smag, og de Danske, der studerede i Leipzig, kom i Ry for Mangel af Grundighed. Baden havde vel ved sin Magisterkonferens lagt denne for Dagen, han havde ogsaa stiftet Bekjendtskab med Kofod Ancher[2], men de skjønne Videnskaber vare ingen Anbefaling for ham; de grundige Lærde havde Overvægten baade i Kancellierne og ved Universitetet; naar han vilde frem, maatte han holde sig til det tyske Parti, og vente sin Beforbring af det. I Spidsen for det stod, hvad Literaturen angik, Cramer; til ham havde han Anbefaling fra Gellert; Cramer anbefalede ham til Bernstorf, og paa denne Maade fik han Ansættelse som Rektor ved Pædagogium, en Slags lærd Skole, i Altona (1762). Her giftede han sig med sit Søskendebarn, den i vor Romanliteratur bekjendte Sophie Lovise Charlotte Baden, en Datter af Major Klenau; og virkede i Literaturen ved Forarbejder i begge Sprog.[3] Bern-

---

1) Indbydelsen skete ved Programmet: Hvad Ære et Folk kan have af at dyrke de skjønne Videnskaber. 1760.

2) Han oversatte en Afhandling af Kofod Ancher (Om Lyst til Godt eller Afsky for Ondt formaar mest hos et Menneske), der udkom 1763. 4.

3) Dansk Oversættelse af Gellerts Breve 1762; Tysk Oversættelse

storf befalede ham, at indkomme med en Plan til Pædagogiets Forbedring, men Basedow fik udvirket, at den først blev sendt til hans Erklæring, og han foreslog en pædagogisk Rejse, som han selv vilde gjøre. Misfornøjet med disse Forhold søgte Baden at komme bort; Dusch, der privatiserede i Altona, ønskede hans Plads; de bleve da begge hjulpne. Ved Biskop Harboes Mægling blev han Konrektor i Helsingør (1766), siden Rektor (1770). Fra nu af træder hans Virksomhed for dansk Sprog og Literatur tydelig frem som et Hovedformaal, thi hans Oversættelser af klassiske Forfattere høre jo ogsaa dertil.[1] De Tyske gav han Anvisning til at lære Dansk;[2] de Danske viste han baade paa Latin og Dansk hen til Sprogets Berigelse, saavel af det ældre Sprog, som ved

---

af Sneedorfs Breve 1764; Græsk Grammatik 1764, paa Tysk 1768.

[1]) Xenophons Cyropædie 1766, til hvis Udgivelse Reverdil skaffede ham Understøttelse. Forsøg til en Oversættelse af Tacitus (Agricolas Levnet) 1766.

[2]) Anweisung zur dänischen Sprache 1767, paa ny oplagt zum Gebrauch der dänischen Truppen 1773. Ogsaa for Almuen skrev han. Førend han tog til Helsingør, opholdt han sig hos sin Broder Torkild Baden, Inspektør paa det Bernstorffske Gods, og udarbejdede en Moralsk og politisk Katechismus for Bønder-Børn, i Spørgsmaal og Svar (1766), som blev uddelt paa Godset, men nu næppe er kjendt af Navn. Dette Skrift, som Anmælderen i sin Tid (Lærde Efterretninger 1767 Nr. 15) var meget fornøjet med, viser J. Baden i en anden Sfære. „Hvad hjælper det, siger han i Tilegnelsen til Bernstorf, at Moralister befale Bonden at elske sine Medborgere, naar alting omkring ham indbyder ham at hade dem? Kjærlighed til Fædrenelandet er i mine Tanker en Chimære, naar den ikke oplives ved Selvkjærlighed“ o. s. v. Bogen er en Samtale imellem et Barn og en Lærer: Hvor gammel er du, mit Barn? — Jeg er 4, 5, 6 Aar gammel — Hvad vil Du sige med det, at Du er saa gammel? — Jeg mener, det er 4, 5, 6 Aar, siden jeg blev født og kom til Verden. — Hvor var Du da, førend Du blev født? o. s. v.

ny Uddannelse, og giver os derved mange Oplysninger om Sprogets Tilstand.

Han tog nemlig ogsaa Del i Sprogrensningen, hvortil de Sorøske Samlinger gave ham Anledning. I Forsøget til en Oversættelse af Tacitus tilføjede han en Afhandling om Sprogets Berigelse ved ny Ord og Vendninger (Vendinger), der indtager Halvdelen af Bogen. Da vare første og andet Hefte af Sorøske Samlinger udkomne, og efter et næsten almindeligt Rygte vare Forfatterne Tyske. Dette Rygte holder han for sandt, og dadler, at der „i de fleste Afhandlinger findes saa lidet Dansk og saa meget Tysk", at der findes tyske Udtryk, Former og Vendinger, som abgesmakt for afsmagende (d. e. smagløs, hvilket dog heller ikke er andet end en Oversættelse af geschmacklos), Beopagtning for Jagttagelse, Haandværkere isteden for Haandværks Folk, de Udenlandske deres Slethed for de Udenlandskes Slethed, o. desl. Dernæst oplyser han, at man ikke kan bedømme et Folks Kyndighed eller Ukyndighed i Kunster og Videnskaber efter Modersmaalets Tilstrækkelighed eller Utilstrækkelighed til at udtrykke de forekommende „Begreb", saa længe andre Sprog foruden Modersmaalet ere brugelige i Landet, hvilket just var Tilfældet hos os. Hvor ikkun et eneste Sprog dyrkes, der maa Sproget i samme Forhold beriges med Ord og Udtryk, som Folket tiltager i Indsigt i Kunster og Videnskaber. Man kan ikke, som Udgiverne af Samlingerne gjøre, forelægge os et Stykke af en fremmed Skribent, og opbyde os til at oversætte det med lige mange og ligedanne Ord, og ifald vi ikke kunne det, da tilkjende os en større Fattigdom end det fremmede Sprog. Den bedste Oversættelse bliver dog altid en maadelig Original. Det er ikke Digterne, der have mest Aarsag at klage over Sprogets Ufuldkommenhed; det giver næsten af sig selv efter for Digternes

skabende Geni. Lad Digteren have Hjerte og Indbildningskraft, saa komme Ordene ubudne, ny eller gamle. Man maa derfor ikke sige, at det danske Sprog er mangelagtigt, fordi det maaskee ikke kan udtrykke Thomsons Fynd og Finhed, men man maa sige: den danske Literatur er mangelagtig, forbi den ingen Thomson har. Naar man overhovedet spørger: hvorved et Sprog bedst kan beriges? saa kan man svare med to Ord: ved det at der skrives i Sproget. Man begynde først at drive al Slags Kundskab og Videnskab i Modersmaalet, det kan ikke fejle, at det jo snart vil give efter og skikke sig i alle Slags Former, at det jo snart vil blive rigt, bestemt, bøjeligt. Men ikke alle Videnskaber synes at skyde lige meget sammen til Sprogets Berigelse. Poesiens Sprog er det naturligste. Digteren maa vove ny Troper og Figurer, gjenkalde forældede Ord, gjøre et Valg i de brugelige, og til Nød danne ny Ord, som endnu ikke ere misbrugte i Pøbelens Mund. Ingen Videnskab har gjort større Forandring i Sprogene end Filosofien; og for saa vidt Kritikken er en Del og snart den fineste Del af Filosofien, er der ingen Tvivl paa, at jo Sproget ogsaa ved kritiske Skrifter forbedres. Men om Grammatikker, om Ordbøger høre iblandt de Midler, hvorved et Sprog forbedres, kunde synes omtvistelig. De Gamle skreve ikke Grammatikker og Ordbøger, førend de fortvivlede om at skrive Vittighedsværker. Paa den Tid da Holberg var næsten den eneste Skribent i Landet, fandtes en Mængde unge Lærde, som førte heftige Pennekrige om Ord, Ordføjelser og Retskrivningen, og foreskreve Regler i Sproget, som dagligdags overtraadtes af den eneste den Gang almindelig beundrede Skribent Holberg. Mine Landsmænd og med dem Forfatterne af Samlingerne gjøre sig et stort Haab om den Danske Ordbog, som en bekjendt Mand (Langebek) nu næsten en Snes Aar skal have

haft under Hænder. Men en kritisk Ordbog, begyndt paa en Tid, da der saa godt som ikke er uden en eneste, der skriver i Sproget, og det endda en Mand, der ikke bekymrer sig om Sproget, en Ordbog, hvorpaa der arbejdes i nogle Snese Aar, og som fortsættes just paa en Tid, da en god Skribent efter den anden opstaar, og giver Sproget tusende foranderlige Skikkelser, hvad kan der ventes af saadant et Værk? — Baden stillede saaledes for Øje hvad der, og netop den Gang, var den væsenlige Fordring til Sprogets Berigelse og Uddannelse: gode Skrifter i Modersmaalet, og det virkelig i Modersmaalet selv uden Overførelse af fremmede Tungemaal. Men her stak Igten, som ikke vilde lade sig trykke ud. Med hvilke Vanskeligheder det var forbundet, sees ogsaa af hans følgende Bemærkninger om Sprogets Berigelse ved Ord og Udtryk. Vi ville tage nogle Exempler. Førend man bekymrer sig om at berige Sproget enten med ganske ny Ord eller med ny Former af Ord eller igjenkaldte forældede Ord, bør man først søge at benytte sig vel af dem, som man forefinder i Sproget. Det gjøre Forfatterne af den Sorøske Samling ikke. De bruge idelig Bemøjelse og aldrig Bestræbelse, Svirighed og ikke Besværlighed; de sky Ordet Vanskelighed, og bruge paa et Sted derfor Vanske (som betyder noget andet); de bruge ikke Ordet Flid, men Vinskibelighed, men ikke enhver Flid kan kaldes Vinskibelighed. Det Ord Verdskyld er et syndigt Ord, men man misbruger det, naar man støder det ind i den kritiske Prosa, og taler om en Autors Verdskyld (Fortjeneste). I Samlingerne bruges Højagtning for Højagtelse, maaskee man endnu bedre sagde Højagt. o. s. v.[1] Da en Mængde franske Ord have slaget saa dybe

[1]) Han foreslaar: at finere Sproget, istedet for at gjøre det fint, saa godt som vi sige: formere. Hvorfor, spørger han, skal vi

Røbber, at endog Bondestanden er opfyldt dermed, var det ikke da billigt, heller at beholde de franske bekjendte (naturaliserede) Ord, end at optage ubekjendte, enten de nu ere ganske ny eller dog forældede? Dersom altsaa vore Forfædre havde skrevet og talt Skalusie, skalu, og ikke jalousie, jaloux, saa seer han ikke, hvorfor vi skulde forstøde dette Ord igjen og optage et ganske ubekjendt, som i det mindste for det første er mere uforstaaeligt end det franske (nemlig Aabrysot). Overhovedet, naar man betænker, at der ere faa, som læse ældgamle danske Skrifter, en Mængde derimod, som gjøre sig de nyere Sprog bekjendte, saa skulde det synes, at man havde langt større Føje til at danne ny Ord af de nu levende, omendskjønt fremmede Sprog, end optage og gjenkalde forældede af vort eget. Den Iver er imidlertid ikke at laste, at man søger saa meget som muligt at rense Sproget fra de franske Ord, og danner, naar det behøves, ny Ord, enten af Sprogets egen Malm eller dog af et Sprog, som er nærmere beslægtet med vort Modersmaal, end det franske. „Vi ere ufejlbarlig et andet Folk mere forbundne for Kunster og Videnskaber end de Franske. Hvorfor vilde vi da efterlade vore Børn et Sprog, som maatte give dem Anledning til at tro, at vi vare alle Nationers Skyldnere? Naturen har forbundet os med de Tyske, Tilfælde med de Franske. Naturen, tænker jeg, bør have Fortrinnet. Det danske Sprog har saa stor en Overensstemmelse med det tyske, at der ingen Tvivl er paa, at det jo enten er en Datter af samme eller

---

bruge Ynde, naar vi have Yndest, Vanske, naar vi have Vanskelighed, Pinsel, naar vi have Pine? (sic). Om Pinsel siger han: at det endog er tvetydigt, da det betyder det Instrument, hvormed man maler, uden man maaskee til Forskjel vilde skrive Pensel, hvilket dog vel ikke var ret, eftersom det formodentlig kommer af pingere. (Han tænker hverken paa isl. pinsl eller lat. penicillum.)

og at de begge have en fælleds Moder, som for lang Tid siden er død. Denne Overensstemmelse beretter os Danske til at betjene os af det tydske Sprogs Rigdomme, som af vor Fædrenearv."[1] „Men da baade det danske og tydske Sprog, siden den Tid de skiltes fra Moderen, for ligesom at gjøre deres Lykke paa egen Haand, have erhvervet sig Ejendomme, som tilhøre ethvert Sprog især, men hvis Grændser ere desto vanskeligere at adskille, jo nærmere Sprogene ere beslægtede med hinanden, saa maa vi laane tydske Ord med den Forsigtighed, at man kan sige om os, vi have laant af vort eget og ikke bestjaalet en fremmed Ejendom. Vi maa altid betænke, at vort Sprog har en egen Karakter, et eget Geni, som ikke maa overtrædes." „Langeweile kan ej gives med Langehvile, og maatte i det mindste hedde Langhvile." „Det Ord Aarhundrede, som er dannet lige efter det tydske Jahrhundert, er aldeles imod Sprogets Natur, saa megen Myndighed det ogsaa har for sig." „Med at laane Talemaader og Billeder maa man være varsom. De Tydske have det Udtryk: eine kützliche Frage, men Spørgsmaal er om en Dansk bør sige: et kildent Spørgsmaal. Det var mindre fremmed og ligesaa smukt, naar han sagde: et lekkert Spørgsmaal."[2] Endelig

[1]) Dette modsiger han dog senere i sin Fortale til H. C. Ambergs Tydsk og Dansk Ordbog (1787), hvor han oplyser vort Sprogs Fortydskning fra Reformationen, og derpaa gjentager det han før havde yttret: „vort Sprogs store Mangel paa abstrakte Ord og Talemaader, og paa Udtryk af moralske Begreb," samt „det tydske Sprogs Tjeneste i at danne og berige vort Modersmaal," endskjøndt, tilføjer han, det heller ikke er at negte, at man jo har paabyrdet Sproget en Mængde tydske Ord og Former, som man kunde undværet, naar man havde givet sig Tid at danne dem af Sprogets egen Malm eller kjendt vore Forfædres Sprog tilgavns."

[2]) Han oplyser det nøjere: „Mindre fremmed, fordi vi sige: en

omtaler han Sprogets Berigelse ved ny Vendninger, lexikalske, grammatikalske og skjønne; og anfører en Del Exempler paa Feil i de Sorøske Samlinger, som: Skridt om Skridt for: Skridt for Skridt; Herre min Gud! hvor en Dansk vilde sagt: Herre Gud; skarpe bedømmende Kritikker, hvor bedømmende er overflødigt; en eneste engang artig betænkt kjærlig Forestilling, hvilken Sammensætning! o. s. v.

Naar Baden kom til samme Erkjendelse, som de andre, at man med fuld Føie kunde berige Modersmaalet med tydske Ord, saa henvendte han dog ogsaa sine Landsmænds Opmærksomhed paa det ældre danske Sprog, men i Skoleprogrammer paa Latin, uden Tvivl forbi han saaledes lettest kunde faa dem trykt, og igjennem dem haabede at kunne virke paa den latinske Skoleungdom.[1] I en mærkelig Række samler han Ord af Vedels Saxo, hvilke maaskee dog vare mere artige end nyttige, thi kun faa af dem egnede sig til at optages i Sproget, og han maatte jo ogsaa forklare dem. Forresten forklarede han paa Latin hvad han ogsaa havde sagt paa Dansk: Slægtskabet imellem det danske og tydske Sprog;

lekker Sag, og Ordet delicat er gængse nok i denne Mening i daglig Tale; ligesaa smukt, fordi lekkert giver ligesaa rigt et Billede, som kildent; det som er lekkert taaler ikke, at man opholder sig længe derved eller nyder det længe. Det siger altsaa det samme som kildent." (sic.)

[1]) Symbola ad augendas lingvæ vernaculæ copias a Saxonis Grammatici interpretatione danica. Hafn. 1778. ffgg. 4. Samlede 1780. 4. Afh. De augenda vernacula ex antiqvioribus lingvæ nostræ scriptoribus. Hafn. 1773. findes ogsaa i hans Opuscula latina. Havniæ 1793., en Samling af mange Aars Prolusiones eller Programmata for Skolerne i Altona og Helsingør. „De bleve afskaffede ved den ny Skoleforordning" 1775. Tillæg dertil ere: Orationes quas in Rectoratu Academico habuit M. J. Baden. Accedit laudatio P. F. Suhmii In supplementum Opusculorum Latinorum edita Hafniæ 1799. De indeholde især flere mærkelige Mænds Levnet.

desuagtet burde vi optage Ord af gamle danske Forfattere; og Overensstemmelsen imellem deres Sprog og Almuesproget.[1]

I Helsingør begyndte Baden ligeledes sin kritiske Virksomhed. Agent Holck havde aftalt med Trant (den Gang Kopiist i Generaltoldkammeret), at der med Adressekontorets Efterretninger skulde udgaa to Tillæg: „et ugentligt med moralske Afhandlinger, hvilket Trant paatog sig, og et maanedligt, der skulde indeholde Recensioner af danske Skrifter.“ Det sidste paatog Baden sig, og udgav den saakaldte Kritiske Journal,[2] indtil han blev kaldet til Kjøbenhavns Universitet,

1) F. Ex. i Afhandlingen de augenda vernacula ex antiquioribus linguæ nostræ scriptoribus siger han: — Adhuc tamen major hæc diversitas in illis scriptoribus, qui Holbergium proxime secuti sunt, ac multo magis in nostris æqualibus apparet, postquam Germanorum quoque in linguæ suæ culturam, quæ diu jacuerat, exarsit studium, ac reduces e Germania cives nostri literarum cultores, nonnulli etiam familiaritate cum literis Germanorum domi contracta, linguæ germanicæ cognitionem amoremque ad vernaculam augendam atque ornandam traduxerunt; præsertim cum intelligerent sororiam esse inter utramque linguam cognationem, nec nos, si quando e Germanorum sermone vocabula mutuamus, ex hostili prædam agere, sed in iis quæ communia fuerunt repetundis, jure nostro uti. Quorum ego consilium, sicut propter indubiam linguæ nostræ cum germanica affinitatem neutiquam in universum damnaverim; ita vellem scriptores nostri, antequam alienas opes conquirerent, de propriis diligenter cognoscendis solliciti essent; vereorque, ne multi, qui prata vernaculæ ex rivulis Germanorum irrigare sategerunt, et cum maxime satagunt, sæpius ignorantia hoc fecerint patrii sermonis, quam aliqua necessitudine ducti. Video enim magno numero et vocabula et vocabulorum significatus a scriptoribus nostris condi atque e germanico forte detorqueri, quæ domi nata et in fundo proprio alta ac parata haberent, si vel usum loquendi populariorum suorum in provinciis et municipiis nossent, vel in scriptis Danorum e proximo et superiore seculo melius, quam in recentibus Germanorum versati essent.

2) 1767 udkom et Ark maanedlig under Titel af Maanedlige Tillæg til Adressekontoirets Efterretninger; 1768—72 et Halvark ugentlig under Titel af Kjøbenhavns Adressekontoirs Kritiske Journal (for 1773 besørget af andre), og for 1774—79 atter af Baden under Titel af Kjøbenhavns Nye Kritiske Journal.

da han frasagde sig det. De fleste Recensioner ere af ham selv;[1] og saavel om denne som om hans øvrige kritiske Virksomhed maa man, hvor meget man end hist og her kan have mod Badens Smag, sande Rahbeks Ord,[2] at han arbejdede kraftig med eller rettere for (de andre) i at støtte den mod truende Fald og standse frembrydende Vansmag."[3]

Ved Reformen, som Gunnerus skulde have foretaget ved Universitetet (1771), men som der intet blev af, var Baden foreslaaet til prof. eloquentiæ; endelig døde Wadskiær, Baden henvendte sig til Guldberg, og kom da som prof. eloquentiæ til Universitetet (1780.) Nu virkede han dels i klassisk Retning, dels for Modersmaalet. For den klassiske Literatur ved Udgaver (af Phædrus, Virgil, Horats, Properts) og ved Skolebøger (Latinsk Grammatik 1782, Ordbog 1786—88);[4] for Modersmaalet, den danske Literatur og de skjønne Videnskaber ved Forelæsninger, ved Oversættelser, ved Universitetsjournalen og som Sekretær i Selskabet for de skjønne Videnskaber.

Medlem af Selskabet for de skjønne Videnskaber var han fra 1765. Strax efter sin Ansættelse ved Universitetet blev

---

1) De andre Forfattere anføres i G. L. Badens Hist. Bibl. S. 6—7, og i hans Bidrag til J. Badens Levnet.

2) D. Tilskuer 1804, Nr. 52.

3) Da Baden i Almindelighed, især i Revolutionstiden, blev „fremstillet som Palæologiens og Aristokratiets Forfægter" (D. Tilskuer 1804, Nr 52), bør det bemærkes, at hans Søn (G. L. Baden, Bidrag til J. Badens Levnet) siger, „at den kritiske Journals Udgiver adskillige Gange fik dels middelbar, dels umiddelbar, Erindringer fra Regjeringen om at være noget varsommere i sine Udtryk (om Souveræniteten o. desl.) Især fik han engang herom en alvorlig, jeg tror Kabinetsordre, der stødte den koleriske Baden saa meget, at han længe med Forsæt holdt sig fra at opvarte Guldberg."

4) Af den lat. danske Ordbog ere de tre første Bogstaver udarbejdede af Herman Amberg.

han ved J. H. Schlegels Død (1780) enstemmig valgt til dets Sekretær. Som saadan skrev han Svar paa Prams Beskyldninger mod Selskabet (1789).

Aaret efter at han var kommen til Kjøbenhavn begyndte han sine Forelæsninger over det danske Sprog, der bleve besøgte af et talrigt Auditorium, ikke blot af Studerende, men ogsaa af Embedsmænd og Ustuderede. De bestode dels i theoretiske over Sproglæren, dels i praktiske. Til de sidste leverede Deltagerne, mest anonym, smaa Afhandlinger og Poesier, som han derpaa oplæste, og meddelte sine Anmærkninger til, kritiske og æsthetiske. De første udkom som Resonneret dansk Grammatik[1] (1785, ikke 1784, 1792, 1801.) „Forholdet imellem den flyvende Digter og den efterhinkende Grammatiker" som Grundtvig omtaler,[2] et Forhold, der allerede havde viist sig imellem Kingo og Syv, indtraadte

[1]) Forelæsninger over det Danske Sprog eller Resonneret Dansk Grammatik etc. Kbh. 1785. Tilegnet Kronprinsen. Den blev til efter nogle Venners Ønsker, der savnede akademiske Forelæsninger over Modersmaalets Grammatik; i to Vintre 1782 og 1783 foredrog han det danske Sprogs Grunde for et talrigt Auditorium af alle Stænder, omarbejdede derpaa noget, og lagde et og andet til, f. Ex. det orthographiske Register. Hans ældre Anweisung etc. blev lagt til Grund, saa vidt det lod sig gjøre, men efter 20 Aars Forløb saae han meget i et andet Lys. Som nyt betragter han især Verbernes Inddeling i tre Klasser, og Bestemmelsen af Supinum, hvori han gik Middelvejen: jeg har drevet, men er dreven, ere drevne. „Det har kostet ham usigelig Møje, at bringe den Ting i Rigtighed." Det bedste af Syntaxen tog han af Høisgaard. — Den anden Udgave 1792 blev recenseret af Abrahamson i Lærde Efterretninger for 1793, Nr. 9. 12. 16. 19. 22. Der var af første Oplag i fire Aar solgt en 1100 Exemplarer, og dog var Bogen ikke før offenlig anmældt. I Nr. 12 taler Abrahamson om det orthographiske Register. Blandt andet siger han: „jeg dadler er dog vel for tydsk til at staa her blandt danske Ord."

[2]) Verdens Kronike 1817, S. 503.

atter (Evald var død 1781), ligesom det gjentog sig i Rask, efter at Oehlenschläger havde kulmineret og vakt Folkets Interesse for det gamle Norden. Højsgaard var gaaet forud, men han havde ingen Virkning gjort, dertil var han for spekulativ; faa eller ingen kunde forstaa ham, og faa eller ingen kunde eller vilde stige over den Kunstordsmur, hvormed han havde omgivet sin Granskningс Dyb; Visdommen blev liggende i sin Brønd. Om Baden derimod, Universitets-læreren, Klassikeren, Kritikeren, de skjønne Videnskabers Selskabs Sekretær, flokkede alle sig; han bragte Lysten, Iveren, Kundskaben, ud iblandt Folk. Om det han bragte end kun var halv saa godt, som Højsgaards, saa var det dog just saaledes at Folk kunde forstaa det. Lidt mere Kundskab havde han end de fleste, og han kunde anvende den. Selv var han færdig i Latin og tysk Sprogkundskab; de mest fornødne Forkundskaber, en Smule Latin og Tysk, havde saa godt som alle. Igjennem dem kunde de bedst komme til at betragte deres eget, der hidtil havde staaet som en enslig Ting uden Forbindelse med noget andet i Verden. Han fulgte Højsgaard og brugte Pontoppidan og P. Syv; „men, siger allerede Abrahamson, naar man kjender disse Sproglærere, saa vil man skjønne paa, hvor uundværligt Arbejde det var, og hvor møjsommeligt, at ordne, drøfte, rette, udvikle deres Samlinger, for at gjøre dem brugbare." Virkningen var utrolig; fra Universitetet gik den efterhaanden over til de lærde Skoler (Udtoget 1798), og igjennem hele Folke- og Lærermassen lige ned til Puge-skolerne. For os, der ere komne videre, har det en særegen Interesse at betragte hvad der den Gang kunde ydes; og en historisk Mærkværdighed, et historisk uforgjængeligt Minde vil denne Bog altid blive, thi det maa erkjendes med Rahbek,[1]

[1]) D. Tilskuer 1804, Nr. 52.

at den „med Føje kan ansees som den Grundvold, hvorpaa vor hele nærværende Sprogsmag hviler; den bliver stedse den Grundsten, hvorpaa Abrahamson, Dichman, Nissen o. s. v. have bygget.“ En dybtgaaende Granskning indlod Baden sig ikke paa, endskjøndt han højagtede den hos Højsgaard.[1] Det gamle nordiske Sprog kjendte han ikke, og Savnet kunde ikke engang blive ham bevidst; thi nu gjaldt det kun om, at drage Modersmaalet frem. Først efter Oehlenschlägers Digtninger maatte Raden komme til det gamle nordiske Tungemaal; der er ogsaa i disse Ting en højere Magt, der ved et uvilkaarligt Instinkt vækker det, som netop behøves. Selv Svensk, seer man let, at han ingen grundig Kundskab havde om; han anvender det altfor kejtet; og overhovedet vil næppe noget Afsnit uantastet kunne bestaa for den højere eller dybere Sprogkritik. Hvor ufuldkommen maatte f. Ex. Behandlingen af Orddannelsen ikke blive. Hvo der veed, hvorledes det gamle Sprog i Norden, som alle gamle Sprog paa Jorden, ved en vidunderlig Brug af indre Bøjning fra en simpel Rod udskyder hele Rækker af betydningsfulde Former, maa ikke undre sig over, at denne Arv fra Ursproget, der for en Del var tabt og nu næsten skulde gaa tilgrunde, hverken hos Baden eller den store Skare af Sproglærere før Rask nævnes som et af Sprogets Fenomener. Bevidstheden var tabt, og med den begyndte Formerne at tabes (stred blev til stridede); med Bevidstheden vendte de atter tilbage. At Badens Latin fik Indflydelse paa hans Dansk, har Abrahamson allerede bemærket. Baden ansaae Efterligning af latinske Udtryks.

[1]) Ved Præpositionernes rette Brug siger han: „Højsgaard skal være min fornemste Vejleder; thi det var uforsvarligt, om man ikke vilde betjene sig af den herlige Skat af de skarpsindigste Anmærkninger over Sproget, som denne Mand har samlet, fordi Vejen dertil gaar over Torne og Tidsler.“

maader for tilladelig, al den Stund Tydelighed ikke lider under dem; men Abrahamson mener, at et Udtryk som: De overrumplede Fiender, nylig tilbage fra Byttet (der nylig vare komne tilbage o. s. v.), er meget tvetydigt, om ikke rent uforstaaeligt. „De, bemærker han, som ere meget igaaede med Latinen, forledes til saadanne Udanskheder derved, at de have tydeligt Begreb ved det latinske Udtryk, de tro altsaa at have ogsaa saadant tydeligt Begreb ved det danske, de bruge, og at det skal være ligesaaledes med deres Læsere, men deri tage de Feil, og ikke mange Læsere kunne ved saadanne Steder strax oversætte dem i Latin, for at komme efter Meningen. Stilen bliver da mørk og ubehagelig.“[1]

Et vigtigt Middel til Modersmaalets Uddannelse vare Badens Oversættelser af latinske Forfattere,[2] og for os ere de tillige en Kilde til at kjende Sprogets Tilstand. Da han virkede i en saa lang Tidsrække, er hans Sprog fremskridende som Tiden. Der er Grund til at dadle Badens Sprog, ligesaa vel som Tyge Rothes; det er et betydeligt Forsvar for denne, men Baden var mere bevægelig, og tænkte sundere. Han havde sine Griller, men kunde opgive dem, og alt som

---

[1]) Germanismer kunde naturligvis ikke undgaas, som: det og det bedrog (betrug, udgjorde) en Kapital (S. 43). — Ogsaa Retskrivningen kan bemærkes. Baden vilde ikke have e fordobblet, uden i Ord, som kunde blandes (veed o. desl.), og han vilde kaste det stumme e bort. Men Abrahamson derimod fraraader det. „Hvor ubehagelige vilde ikke følgende Ord være for Læserens Øje: Tinske, Koben, Brosten, Tøsne, Høle, Pibeler, Andel, o. s. v.“ Og kastede man det stumme e bort, „gjorde Udeladelsen ikke anden Skade, saa vilde dog Øjet fornærmes ved Ordenes altfor magre Figur, f. Ex. Ko, So, Sø, Ø.“ Retskrivningen skulde altsaa give Ordene Fylde og embonpoint.

[2]) Tacitus 1773. 1775. 1797. Qvintilians 10—11 B. 1776—77. Horatius 1792—93. Nogle af Ciceros Taler i Universitetsjournalen. Svetonius 1802—3, o. s. v.

han uddannede andre, uddannede han sig selv. Hvo der vil kjende det danske Sprogs Udvikling maa studere hans. Naar man ikke vil bryde sig om Retskrivning (overvæle for overvælde, Tønøsterne, for Tornysterne, sarcinæ), ikke om Misbrug af Former (Himlen overtraktes med Skyer), saa maa man dog forundre sig over, at han, Danmarks største Sprogmand, kunde have saa ondt ved at finde det rette Udtryk (Livias Trækker; Augusts Ligprang; Taciti Lækkerheder), kunde finde sig i aabenbare Germanismer, hvor det nordiske Ord laa lige for Haanden (men varlig! at hercule!) og være saa uheldig i at danne ny Ord (Ømsighed, sedulitas),[1] endskjøndt han til andre Tider, naar Nordens Klang lød for hans Øre, kunde falde paa gamle Ord, som han ansaae for ny (Enevælde).[2] Mindre forunderligt var det, at hans Oversættelse af Horats, hvis Hensigt var at frembringe et Smagsværk, saa lidet lykkedes, thi den klassiske Dannelse førte jo altid, i Følge den Maade, hvorpaa den blev dreven, ikke til Poesien, men fra den. Han vilde (efter Fortalen), at Læsning og Studering af denne danske Oversættelse skulde gaa forud for Læsningen af Originalen, han vilde ved den „overalt hæve Modersmaalet til Originalsprogets Værdighed, Højhed, Styrke, Yndighed, ogsaa Velklang, med et Ord: gjøre Originalens Aand kjendelig i Oversættelsen;“ men saa lidet Indtryk havde Evalds poetiske Sprog gjort paa ham, at han ti Aar efter Evalds Død kunde tro at gjengive Horatses Ynde og Vid ved upassende Ord, uædle Udtryk og upoetiske Vendinger (det svulnede Hav, mare turgidum; hvad lækker Knøs, quis gracilis puer; den rumme Sø,

---

[1]) Dertil den Anmærkning: „Jeg har vovet at danne dette Ord af det tydske Emsigkeit. Vi sige: at være om sig, det tydske emsig, hvorfor da ikke ogsaa Emsighed eller rettere Ømsighed.“

[2]) Tilegnelsen foran Oversættelsen af Tacitus.

ingens æquor; den mudrede Tiber, flavus Tiberis; det renlige Fyrsted, renidentes lares). Tankerne ere Poesi, det er Horatses; Sproget er smagløst.[1]

Hvorledes bliver man tilmode, naar man læser disse Oversættelser af Tacitus og Horats, især af Digteren, naar man tænker, at ved dem skulde Ungdommen dannes, fuldende sin Dannelse? Var der ingen ædle Ord i Sproget? havde intet lyrisk Sprog dannet sig? Tilvisse var der, men dette ædle Sprog var ikke almindeligt, og mindst var det trængt ind til Filologerne. Naar Baden var saaledes, hvorledes maa da de andre have været?[2]

For at meddele Efterretninger om Universitetet, ældre og nyere, udgav han Universitetsjournalen (1793—1801 i ni Aargange), og fortsatte heri tillige sin Virksomhed som Kritiker. Heri findes Bedømmelser over Skrifter af Stampe, Riegels, M. C. Brun, Junge, T. Rothe o. s. v., og han indtager nu som Kritiker en endnu højere Plads i vor Literaturs Historie. Ved Skarpsindighed, Klarhed, stundum ved træffende Vid, har han ført Flerheden af Læserne derhen, hvor de uden ham næppe vare komne.

---

[1]) Man maa naturligvis læse en hel Ode, f. Ex. Beatus ille, qui procul negotiis, lyksalig den, som langt fra Verdens Tummel (hvorom han selv bemærker, at det er urigtigt), for at see, hvilket Indtryk Oversættelsen maatte gjøre paa den, der ikke kjendte Originalen.

[2]) Der er, som bekjendt, gjort et haardt, men ikke ufortjent, Angreb paa Badens Smag i J. L. Heibergs Flyvende Post 1828 Nr. 21 (jf. Prof. T. Badens Svar i Kjøbenhavnsposten). Naar man i denne Ode til Jacobum Baden samler og sammenstiller alle hans fortvivlede Ord: Som de snabbrende Vande, der nedstyrte i dybe Spøllekjedler fra Gydekander af Evanders Fajance, o. s. v., saa staa de hos ham selv dog sædvanlig adspredte — og meget lignende har jeg i min Skoletid maattet høre, tildels lære, i Oversættelsen af Odysseen. Filologers Smag forædles langsommere end andre Folks.

Grundtvig[1] har Ret: „I henved 30 Aar dømte han Skrifter, ej altid ret, men som en Mand; han havde i Grunden et klart Øje for det store og rigtige. Trods alle hans Brøst og Bræk (der ligesaa meget vare Tidens og Filologiens som hans) skal Danmark nævne ham med Ærbødighed." I en høj Alder opnaaede han at see Modersmaalet indført i de lærde Skoler; ved hans Død (1804) var hans Gjerning fuldendt. Næppe havde han lukket sine Øjne, før Rask paa egen Haand i Snorre Sturlesen opledte den islandske Sproglære.[2]

Forinden var imidlertid en af Badens Jævnlige ligeledes af sig selv falden over Islandsk, en Mand, der uden lærd Dannelse var Sproglærer, Kritiker, Runetolk, ivrig Frimurer som Rahbek, Evalds Ven og selv Digter, Slesvigeren Werner H. F. Abrahamson (f. i Byen Slesvig 1744.) Hans Fader var Kaptain i det Slesvig-Holstenske nationale Infanteri-Regiment, hans Moder, f. Rhewald, Datter af en preussisk Kaptain. Da der i Slesvig By ikke hørtes eller taltes andet end Tysk, var det, foruden lidt Latin og Geometri, tysk Literatur, især Romaner som Robinson Crusoe, og Poesier som Gellerts, der beskjæftigede ham i hans Ungdom. Sex til syv Aar gammel begyndte han at gjøre Vers; „at være Autor syntes ham det højeste Æren kunde drives til." Samme Aar som hans Fader døde (1757) blev han Kadet,

---

[1]) Kort Begreb af Verdens Kr. 1812.

[2]) Badens Levnet af ham selv i Lahdes og Nyerups Portrait-Samling og andre hos Nyerup anførte Kilder. G. L. Badens hedder: Bidrag til Prof. Jakob Baden's Levnet, Karakteristik og videnskabelige Fortjenester som Skolemand og Lærd. Kbh. 1800. Udgivet uden Faderens Villie og Vidende (see Universitetsjournalen, 7 Aargang 1799, 4 H. og Lahdes Samling). D. Tilskuer 1804, Nr. 52. 55. Jakob Badens Minde af Munthe 1805, Nr. 15.

og kom i næste Aar til Kadetakademiet i Kjøbenhavn. Ved dette lærtes der ikke Latin, og det var forbudet der at tale Dansk „den Gang, da alle militære Ting behandledes paa Tydsk fra Elben til Vardøhus;" ja, skjøndt Kadetterne skulde skrive Tydsk, lærtes der heller ikke tydsk Grammatik. Dansk maatte han da lægge sig efter ved indbyrdes Samtale med sine Medlærlinge, danske Bøger saae han næppe; Italiensk lærte han sig selv, Engelsk med en anden; og ved Omgang med Bestyreren General Gude dannedes hans Smag.[1] Som Lieutenant ved det Slesvigske Regiment (1763), der laa i Rendsborg, indgik han Venskab med Schleppegrell (Evalds Schleppegrell), og gjorde sig bekjendt med de tydske, tildels ogsaa med de engelske, Digtere. Da han uventet blev forflyttet til Artilleriet i Kjøbenhavn (1767), tog han atter Latinen frem, hørte hos Kratzenstein Forelæsninger over Algebra og Fysik, men lagde sig især for Alvor efter Dansk, og skrev sit første Forsøg i Dansk Poesi (Landsfaderen og Erobreren). Ved den under General Huth oprettede Artilleriskole blev han, tilligemed andre Officerer, der holdt Foredrag paa Tydsk, ogsaa ansat som Lærer i tydsk og dansk Sprog, Geografi og Historie, „og saaledes begyndte i Aaret 1772 den første offenlige Undervisning i Modersmaalet i Danmark, i det mindste for Krigerstanden, ved en indfødt Slesviger." Skrivefriheden benyttede han til at indføre Forbedringer ved Krigerstanden, og som Medarbejder i Tidsskrifter, som Medlem af det danske Literaturselskab, vedblev han at yde Bidrag i Prosa og Poesi.[2] Blandt disse var

[1]) Mindeskrift over Gude i Minerva, Marts 1786.

[2]) Tanker om Krigsstanden og dens Forbedring 1771. Bidrag til Bibliothek for nyttige Skrifter 1772. Til Kritisk Journal for 1773. Til Alm. dansk Bibliothek. Samtale i Elysium imellem Holberg og Londeman 1775. Tre Digte over Indfødsretten.

Gunnlaugs Saga, oversat af det Islandske. „Dette, som egentlig burde kaldes det gamle nordiske Sprog, blev han opmærksom paa 1773, og mærkede snart, hvor megen Nytte det medførte til Indsigt i de tre nordiske Rigers nu brugelige Sprog. Saasnart han havde gjort sig bekjendt med Sproget, fandt han stor Lyst i at læse Sagerne; disse saa højligen interessante Værker have gjort ham den største Fornøjelse, og ere endnu, siger han da han skrev sit Levnet, blandt de Skrifter, jeg helst gider læst." Endnu tidligere blev han tiltrukken af Kjæmpevisernes Naivetet og poetiske Skjønheder; Gerstenberg var den første, der i sine Literaturbriefe (1766) gjorde sine Landsmænd opmærksomme paa disse danske Visers Ypperlighed; Abrahamson den anden, der foreslog at efterligne dem i Folkeviser og at udgive dem paa ny.[1] Med Thge Rothe var han bleven bekjendt i Anledning af sin tyske Oversættelse af Kristendommens Virkning paa Folkene i Europa (1775), og lærte i hans Hus at kjende Thge Rothes Broderdatter, Benedicta Rothe, som han ægtede (1780). Samme Aar blev han Lærer ved Landkadetakademiet i Filosofien og de skjønne Videnskaber, og underviste tillige i dansk og tysk Sprog. Fra 1783 vejledte han i tre Aar Kronprinsessen Lovise Augusta i det tyske Sprog. 1785 blev han Stabskapitain i Artilleriet, men da han 1787 skulde have Kompagni, søgte han sin Afsked, traadte ud af Krigstjenesten, men vedblev som Lærer ved Akademiet. Allerede forhen var han bekjendt som Kritiker, nu blev Kapt. Abrahamson (thi han fik aldrig nogen højere Rang) et hæderligt Navn i Literaturen. Ved Thronfølgeren i Gondar (1787), hvori han skildrede Tilstanden, efter at Kronprinsen havde overtaget

---

[1]) Forslag angaaende Kjæmpeviserne i Bibliothek for nyttige Skrifter 1772 (jf. Udvalgte Danske Viser. 5, 107. 111).

Regjeringen,[1] og ved Skrifterne imod Tyskheden (1789—90) viste han sin ejendommelige Skrivemaade og Behandling af Stilen. Kort og klar, ærlig og uden Omsvøb, skarp og uden Skaansel, traf han det mislige og vanartede, selv naar han overdrev. Ved Bidrag til Tidsskrifter søgte han at oplyse Krigeren, at moralisere for Almuen, at kritisere poetiske Forsøg; ved Oversættelser af Sagaer og antikvariske Afhandlinger udbredte han Kundskaben om det gamle Norden; ved at fortolke Runeindskrifter, ved at behandle den danske Sproglære for Tyske, og som Medudgiver af Kjæmpeviserne befordrede han Kundskaben om Modersmaalet og dets Literatur.[2] Af og til traadte han frem som Folkedigter, især ved Krigssange (1801). Hvo der har seet denne Mand, Forfatteren til Sangen: Min Søn, om du vil i Verden frem, saa buk! vil heller aldrig glemme det Indtryk han gjorde ved sit Ydre. Uden at efterlade noget egenlig stort Værk eller at have frembragt nogen ganske ny Gjerning, drog han det, der var henlagt, frem, bragte det skjulte for Lyset, bragte det videre, som var begyndt, overalt begejstret for det gode, og har saaledes flettet sit Navn ind i Literaturen, at det ikke kan forgaa førend med den. Hans sidste Arbejde var hans Fuldstændige danske Sproglære, „de sidste Korrekturark læste han paa Sottesengen, og dets Fødselsdag blev hans Dødsdag" (den 22 Sept. 1812). Fulgt til Graven af henved 160 Par, blandt hvilke Frimurerne, blev han jordet den 26 Sep-

---

[1]) Tronfølgeren i Gondar, Fortælling med Undersøgelse. Kbh. 1787 og Anden Tryk 1787, endnu i samme Aar. Det er et Forsvar for Regjeringen og Anker over de Anfald der gjordes paa den; nærmest Beskrivelse over Kronprindsens Levemaade, og de Skandskrifter, der offenlig solgtes.

[2]) Med Rawert udgav han Det ny danske Krigsbibliothek 1794—95; havde Del i Borgervennen 1796; gav Bidrag til Skandinavisk Liter. Selsk. Skrifter og Antiqvariske Annaler, o. s. v.

tember; Balle holdt Talen. Münter holdt Talen i Frimurerlogen.[1]

Allerede ved Sprogrensningen maatte man komme til at tænke over Ordenes Bethydning. Christian Fleischer skrev om Enstydige Ord,[2] nærmest med Hensyn til Sprogrensningen. Der findes i vort Sprog, som i alle, en stor Mængde Ord, der grændse sammen i Bethydning; disse enkelte Bestanddele af Ordsamlingen (Dele af Ordbogen) udtog man, fandt deri et tiltrækkende Æmne for Skarpsindigheden, og talte vel ogsaa, som J. Levin ikke uden Grund har bemærket, ved samme Lejlighed om allehaande Ting, der ikke kom Sproget ved. Ikke sjelden udviklede disse Bethydninger sig i Ord, hvis Forskjel egenlig kun laa i Oprindelsen, som Hukommelse og Erindring (af isl. hugsa og t. erinnern), men hvor kun det ene Ord i visse Forbindelser lod sig anvende (Erindringer, memoires, ikke Hukommelser, o. s. v.). Den Mand, der ved disse Granskninger har gjort sig mest berømt, er Benjamin Georg Sporon (f. 1741 i Kjøge, hvor hans Fader var Rektor) 1773 Informator for Kronprinsen, afgik som Gehejmekabinetssekretær, † som Amtmand 1796. Efter Breve i Anledning af ny udkomne Skrifter (1768—69) og nogle mindre Skrifter,[3] udgav han stykkevis Enstydige danske Ords Bemærkelse (1775—86).[4] Herved

---

1) Selvbiografi i Lahdes Samling, 1 H. Molbech, W. H. F. Abrahamson, en literair-biogr. Skizze i Hist.-biogr. Saml. 3 H. Mindeblomster paa Faderens, H. F. W. Abrahamsons og Sønnens L. A. Abrahamsons Grave. Kbh. 1816. (Bogen handler mest om Sønnen, af hvis Dagbog der findes et Udtog).

2) Sorøske Samlinger, 1 og 3 Stykke.

3) Prisskrift for Aaret 1769 om Mods og Sindigheds nødvendige Forening, 1770 modtaget med Bifald af de skjønne Videnskabers Selskab. Philocalus om Studeringernes Tilstand 1770. 1771.

4) Eenstydige Danske Ords Bemærkelse, oplyst ved Betragtninger

deltog ogsaa denne Mand i Sprogrensningen, om hvilken han yttrer sig i Fortalen (til andet Oplag af første Stykke): „Sproget dyrkes og forbedres bekvemmest ved Skrifter; vil nogen spørge, hvorledes det lettest forkvakles, saa skeer det ogsaa ved Skrifter. Ethvert Sprog har en Grundvold, og hvor meget det end dyrkes, naar det dyrkes ret, maa denne blive den samme. Skeer det ikke, saa forkvakles Sproget. Det kan vel ikke nægtes, at det saaledes er gaaet hos os i disse sidste Aaringer. Vi have været paa Veje at tabe det, vi ikke ville (vilde) eller burde tabe, og det formedelst Iver i at dyrke Sproget. Aarsagen ligger tildels i en ellers priselig Nidkjærhed, som nogle, dels Udlændinge, dels andre i Sprogets Inderste lidet bekjendte, skjønt med andre Indsigter vel begavede Mænd viste, i at tage fat paa dette i lang Tid miskjendte Sprog." Han mener „de Sorøske Samlinger, denne forunderlige Bog, som hverken er Dansk eller Tydsk, og som har Beviser næsten paa al Slags god Indsigt, uden den, som just skulde vises i Bogen. Alle kjende Badens Afhandling om Sprogets Berigelse ved nye Ord og Vendinger, saa han finder det unødvendigt paa dette Sted at advare derimod." „Men jeg føres herved just, vedbliver han, til det, jeg har forsat mig (sic, lig Forsæt) at tale om, som er nogles besynderlige Tilbøjelighed til at danne ny Ord, eller at paadanne allerede bekjendte Ord ny Begreber, uden Sammenhæng med det øvrige i Sproget. Vi have seet

---

* og Exempler. Kbh. 1775. Uden Navn. Eenstydige etc. (som forrige) af Benjamin Georg Sporon, 1 Stykke. Andet Oplag. Kbh. 1778. 2 Stykke. Kbh. 1778. 3 Stykke. Kbh. 1784. Samme Titel. Forste Bind. Tredie Oplag. Kbh. 1784 (indeholdende de tre forhen trykte Stykker). Andet Bind. Kbh. 1786 (indeholdende tre ny Stykker). Paa ny udgivne med nogle faa Tillæg af M. Ludvig Heiberg. Kbh. 1807. og optagne i P. E. Müllers Danske Synonymik.

Ubhyrer af saadanne Ord, som ere forsvundne næsten i samme Øjeblik, som de bleve dannede, fordi de havde intet Forhold til Sprogets Grundvold." (Paa et andet Sted siger han: Nogle Ord have næppe været brugte to Gange, førend de siden have været fuldkommen gangbare; andre, nagtet idelig Brug af gode og slette Skribenter imellem hinanden, ere dog blevne agtede omsider, som noget der aldrig var til). „Man har oversat og sammensat, optaget og forkastet, og næsten taget sig for at danne et nyt Sprog isteden for at dyrke det gamle. Derfor have vi læst Aabrhesot, Iversyge, Skinsyge eller, som nogle have skrevet, og derved gjort det fuldkommen underligt, Skindsyge, og alt dette isteden for det ene gode Ord Nidkjærhed, hvoraf vi kun have beholdt den underordnede Bemærkelse, endskjønt det i Kraft af Sammensættelse og allerede gammel Brug betyder baade zirlig og kraftig det, som man med de anførte underlige Ord har villet betegne. Paa samme Maade har det sig med det Ord Samvittighedsfuld, hvilket man gjerne kunde ladet blive ved de tre første Stavelser, thi Samvittig fortjener i alle Maader at være Dansk." „Det er nu dog kun om dem jeg taler, som hist og her have brugt saadant et eller andet Ord; thi om dem, som have sat sig hen for at danne hele hundrede af (ad) Gangen, taler jeg intet. Men hvad jeg vilde sige om jeg skulde nødes dertil, vil man kunne slutte, naar jeg siger, At jeg anseer det for en ligesaa ubetydelig, som unyttig Ting, om nogen endog satte sig ved sit Bord og der skabde (skabte) ny Ord, saalænge indtil det fortnede for Øjnene. Derved gjør man kun et forgjæves Arbejde; thi saadanne Ord have endnu ingen Bemærkelse, hvor meget man endog forklarer og bestemmer dem, og fortæller os hvad de skal betyde, og hvilke Ord i andre Sprog de skal svare til. Det er alene ved Brug og Sammensætning (Forbindelse)

med andre Ord, at Bemærkelsen skal fastsættes." (Dette udfører han videre).

Allerede heraf vil det skjønnes, at Sporon var en selvtænkende, klygtig Mand med et klart Sprog. Hans Forklaringer om danske Synonymer vare Forsøg, og et af de første. Ofte vare de skarpsindige, men naturligvis hverken altid træffende eller udtømmende. Vi henvise som Exempler til: Ledig og tom, Værd og Værdi. At han udgav dem i Samlinger tilfredsstillede den Gang de fleste; om de samles for sig eller sættes ind i en Ordbog har jo, med Hensyn til Forklaringen, ikke heller nogen Betydning. Sporons Bog vil saaledes altid blive en mærkelig og for Sproggranskere kjær Bog, og det kan ikke svække hans Fortjeneste, at Tiden endnu næppe var moden for slige Arbejder. Sprogbrugen var endnu ikke bestemt, og Læseren vil allerede have bemærket, at hvor meget han end ivrede for Ordet Nidkjærhed, gik dog Skinsyge (og hos Molbech endog i den ham saa forhadte Form: Skindsyge) af med Sejren. Som Digter var han kun bekjendt af Passionspsalmen: Naglet til et Kors paa Jorden, og ved nogle Smaavers mod Tyskeriet, der forhen ere omtalte.[1]

Moths og Rostgaards Samlinger til en Dansk Ordbog ere omtalte i forrige Tidsrum. Langebek skulde have fuldført Rostgaards, men opgav det. Det blev ham ved et kongeligt Reskript til Videnskabernes Selskab (1755) paalagt at lade det store danske Diplomatarium ligge, for at fuldende Ordbogen; han lod det viselig være. Forordningen om Indfødsretten satte Patriotismen paa ny i Bevægelse, Langebek

[1]) Sporons Levnet af L. Heiberg foran Udgaven af hans Enslydige Ord. jf. J. Levin, Til Kritiken af det Synonyme i Dansk, og Til Polemiken om det Synonyme i Dansk, og de derved fremkaldte Ytringer af andre.

døde, og nu, tyve Aar efter hint Reskript, aabnede Hjelmstjerne et Møde i Videnskabernes Selskab med en Tale „om Nødvendigheden af at dyrke Modersmaalet og af en dansk Ordbogs Udgivelse." Han havde udkastet en Plan dertil; en endelig Plan af Jacobi blev to Aar efter (1777) af Hjelmstjerne, som da var Selskabets Præsident, indgivet til Kongen: Langebeks Haandskrift skulde lægges til Grund for Ordbogen; hvor det endte, skulde Rostgaards lægges til Grund; og til Ordene skulde tilføjes en Oversættelse paa Latin. Guldberg svarede, at Ordbogen burde helt være i Landets Sprog: „Hans Maj. seer med inderlig Behag, at Ordbogen bliver alene i det kjære danske Sprog", og „hvad Kongen befaler er hans Kgl. Højheds (Arveprinsens) Villie." Omkostningerne tænkte man at tilvejebringe ved en aarlig kongelig Understøttelse, og ved Sammenskud af adskillige Stormænd, der lovede hver at bekoste et Bogstav (Thott, Schimmelmann, Bernstorf, Eichstedt, Schack-Rathlou, Hjelmstjerne, Suhm). Udførelsen af Arbejdet overdroges til Nordmanden Ole Strøm, der var Stiftsskriver i Roeskilde, hvor han ikke kunde have de fornødne Hjælpemidler om sig, og to Medhjælpere Nikolaj Elert og Niels Henrik Weinwich. Efter Strøms Død (1782) blev Elert Hovedredaktør, og der antoges efterhaanden flere Medhjælpere (Jon Olaffsen, Schiellerup, Nyerup).[1] Desuden dannedes i Selskabet en særegen Revisionskommission, hvis Gjennemsyn sædvanlig foretoges skriftlig. Den bestod af ypperlige Mænd, der imidlertid havde forskjellige Anskuelser, ikke vare Sprogmænd,

[1]) I Begyndelsen var ogsaa v. Aphelen bleven foreslaaet til at fortsætte Langebeks Ordbog, men han maatte „mindes om at afholde sig fra selvgiorte Ord"; han maatte, efter Suhms Mening, „ingenlunde indføre tysk-danske Ord, undtagen dem, der allerede vare blevne temmelig gjængse i Talebrugen."

og desuden fra Tid til anden vexlede. Naar man nu betænker Rivningerne imellem Hovedredaktøren og Medhjælperne, deres aldeles afhængige Forhold til Revisionskommissionen, dennes egne Afvigelser, de Vanskeligheder, der allerede i sig selv vare store nok med Hensyn til Retskrivning, den alfabetiske Ordning, Ordoprindelsen og Betydningens Fremstilling, men ved denne Samling, Redaktion, Revision og atter Redaktion bleve uovervindelige, saa har man i hele dette Foretagende et fuldkomment Mønster paa, hvorledes et saadant Værk aldrig bør udføres og aldrig kan udføres paa nogen tilfredsstillende Maade. Det gik ogsaa saa langsomt, at første Del ikke udkom før 1793, anden 1802, tredie 1820, o. s. v., og først i tredie Del gaves i en Fortale en tarvelig Underretning om Arbejdets Plan og Udførelse. Kritikken havde imidlertid udtalt sig derom just ikke med Bifald og (især L. Heiberg) meddelt Bemærkninger, der nu ikke toges eller kunde tages til Følge.[1] Sproget gik bestandig videre, Ordbogen kunde ikke følge med; det var umuligt, af den at faa nogen Forestilling om Sprogets Kræfter.[2] Noget mere forvirret og forvirrende kan man ikke let forestille sig, end denne Blanding af gammelt og nyt, brugeligt og ubrugeligt, Almuesord og Kunstord, Skriftsprog og daglig Tale: ænskyns,

---

[1]) Allerede J. Baden havde i sin nys omtalte Afhandling om Sprogets Berigelse ved nye Ord og Vendinger udtalt sig derimod. Danophilus, Nogle Tanker angaaende den danske Ordbog. Kbh. 1790. (kun 15 Sider). Noget om det Kgl. Videnskabernes Selskab (af F. Thaarup) i Minerva 1792. 1, 37 (at det var ønskeligt, at der af Selskabet gaves en Beretning). Dertil: Elert, Brev til Forf. af Minerva angaaende den danske Ordbog, i Minerva 1793. 1, 171. Abrahamson, i Lærde Efterretninger 1794, Nr. 45. L. Heiberg, Nogle Anmærkninger over den danske Ordbog, i Minerva 1795. 1, 137.

[2]) See den udførlige Fremstilling i Molbechs Vidensk. Selsk. Historie 1, 88. 210. ff. Fortalen til Ordbogens 3 D.

affsmagende, affstede (expedere), ample, o. s. v. Heller maatte man have bestemt sig for, at lade hvert Ord trykke for sig, saa at enhver kunde ordne dem, som han vilde. Og i alt Fald er det jo indlysende, at en Ordbog baade til daglig Brug og for Granskeren kun er halv brugelig, saa længe den ikke omfatter hele Alfabetet. Alligevel er det en uundværlig Bog, som man takker, naar den taler, og mismodig sætter hen, naar den tier.

Baade dansk Retskrivning og Sproglære bleve behandlede af andre Forfattere i Slutningen af Tidsrummet, men ingen bragte det til noget stort. I Retskrivningen indtraadte der allerede nu en uendelig Forvirring. Man gik fra den ene Yderlighed til den anden. Christian Kølle i Christiania gik helt tilbage til Udtalen (Sjib for Skib; jøre for gjøre) iÆr det fårnuftigt at have Religion? 1794; Statens Ven, Johannes Boye gik (i Minerva 1800) ud fra den Grundsætning, at vi skulle skrive som vi tale, og fik ud af den Brugen af understøttende e, o. desl. Baden vilde hjælpe paa Hjælpeløsheden ved en orthographisk Ordbog (1799), og da det kun viste, hvor aandsfattigt Systemet var, greb man endelig til Kancellireſolutioner, der naturligvis vare endnu afmægtigere. Kancelliet dekreterede (1800), at „Lærerne i de lærde Skoler skulde følge de bedste og mest klassiske Prosaisters Brug, og Kommissionen for Universitetet og de lærde Skoler skulde meddele dem bestemte Forskrifter i denne Henseende." Det gav Anledning til megen Spøg og Raillleri; thi hvilke ere de bedste Forfattere, og da de ikke stemme overens, hvilke ere igjen de bedste af dem? Og da de ikke heller stemme overens, saa maa man dog ende med det, hvormed man skulde begynde: hvilket er i sig selv det bedste? Men det var just det forjættede Land, som ingen kunde op-

dage.[1] Sproglæren blev behandlet til Brug ved Undervisningen (af J. Werfel 1794, M. F. G. Bøgh 1795, udkom 1800); og da Filosofien var kommen i Gang, skulde ogsaa den være filosofisk. Ekkard forsøgte det paa Tysk,[2] men et Navn hos os vandt i denne Henseende kun Carl Frederik Dichman (f. i Bergen 1765, Lærer ved Søkadetakademiet 1796, † 1806), hvis Forsøg til en dansk Sproglære (1800) i lang Tid stod i et stort Ry. Den oplyser, hvorvidt Granskningen havde bragt det ved Slutningen af Tidsrummet. Det filosofiske deri er ikke andet end temmelig udtværede Bemærkninger over Gjenstande, der vedkomme den almindelige Sproglære, og sammenskruede, tildels meningsløse, Definitioner.[3] Om Formernes Oprindelse og Sammenhæng har Forfatteren ingen Forestilling; han oplyser derfor ikke, men forvirrer.[4] Anden Del, der afhandler Retskrivningen efter Brugen, giver Indsigt i alle dens Modsigelser. Men vi bedømme Bogen fra vort Standpunkt; for sin Samtid var den en god Spore.[5] Jonas Collin meddelte (i For Sandhed, 1801) Nogle Be-

---

1) See Sejdelins Læsendes Aarbog for 1800, S. 195. 221. og om andre Forfattere: M. Borup, N. Prahl, A. Møller o. fl. Nyerup, Det danske Sprogs Retskrivningstheorier. 1805. jf. Rasks Retskrivningslære.

2) Philosophische Sprachlehre der neuesten Dänischen Mundart 1797.

3) F. Ex. S. 69: „Et verbalt Adjektiv, der forholder sig som Primitiv til det med samme konjugerede Beskaffenhedsord, kaldes et Supinum," o. s. v.

4) F. E. S. 211: „Ved Hjelp af Bogstavet s, Stavelsen es, eller Stavelsen sens, udtrykkes Genitivet" o. s. v. (Han bliver ved at fremstille disse tre Endelser, uden at mærke nogen Forskjel). S. 215: „ethvert Deklinasionsord, der modtager Tillæg af Bogstavet s, staar derfor ikke i Genitivet"; „Talemaaderne: til Sengs, til Bords — kunne ikke siges at fremstille Ordet i genitivisk, men blot i adverbialsk Form", o. s. v.

5) Kilder hos Nyerup. Oehlenschläger taler i sine Erindringer (1, 52) om Dichmans Godmodighed og Melankoli.

mærkninger over Sprogphilosophie, Synonymer og Sprogets Rigdom, hvilke, hvor korte de end ere, her bør medtages, da han tildels omtaler det forløbne Tidsrum, og berører Sprogrensningen.[1]

Sprogets Tilstand overhovedet var nu befæstet, efter at det havde gjennemgaaet Sprogrensningen. Der var fra Fortiden bevaret et væsenligt Grundlag af gamle danske Ord, især Udtryk for sandselige Gjenstande, af nordisk Oprindelse, dels tilfælles med det tydske Sprog, dels forskjellige derfra; men der var tillige indkommen en betydelig Mængde overført fra Tydsken, især Udtryk for oversandselige (intellektuelle og moralske) Forestillinger og Begreber, nogle ligefrem overførte efter Overgangslovene, andre mere eller mindre omformede, nogle ogsaa næsten selvdannede. Mange, der vare forsøgte, bleve igjen opgivne, Tænksomheden, der havde faaet nyt Liv, viste sig ogsaa i Sproget, og der arbejdedes, mest efter Instinkt, paa at give Tanken Tydelighed og Klarhed. Man sagde ikke mere at bemøje sig, afsmagende; man fandt, at rigelig beskjænkede ikke passede paa dem, der fik mange Foræringer; man skjelnede imellem Erfarenhed og Erfaring, o. s. v. Skjøndt den grammatikalske Betragtning udgik fra en temmelig løs Opfatning, nærmest med den latinske og tydske Grammatik for Øje, uden Anvendelse af det gamle Sprog, bleve dog, ligesom af sig selv, Formerne befæstede, og man aflagde en Del af de Udskejelser, hvormed Tidsrummet havde begyndt. Selv Retskrivningen antog en mere ensformig Skikkelse, uagtet der var meget, som for Vanen var uovervindeligt; hertil hørte ogsaa Brugen af gotiske Typer; „hvad der, skriver Rahbek (1799) er trykt med latinske Bogstaver hos

---

[1]) I Rettelserne dertil (i 6 B.) bemærker han, at han nu billiger Udtrykket Enstydige Ord.

os, er og bliver Latin, som gode ærlige danske Folk hverken vil eller kan læse." Paa den anden Side maatte en Literatur som vor, der blev paavirket af saa mange andre, og som havde fremkaldt saa mange udartede Forfattere, lide af et dobbelt Onde. En stor Sværm af maadelige Forfattere fordærvede paa mange Maader Sproget og Stilen, især i Slutningen, da Filosofi og Poesi begyndte paa ny Svingninger, og Mængden af de Skrivende tiltog. „Sproget stod Fare for at smagte hen", siger Rahbek (1798); „mangens Grammatik synes at have lagt under Bænken i al den Tid de have sat paa Forfatterstolen", og han taler om, hvorledes det danske Sprogs, ikke danske Sprogets, forhenværende tro Venner og Dyrkere paa alle mulige Maader fordanskede, fortyskede, forskimlede, forsvenskede, fornorskede, og kort sagt, aldeles forkvaklede, forkludrede og forhudlede det, ikke at tale om dem, som forkantede og forfichtede det." Nogle efterlignede de Campeske Purister, og „omflyttede Ordene paa Dansk, som Skathul" (for Chatol), o. s. v.[1] Og saa „vore Oversættelser, hvor det ikke sjelden, siger Rahbek, er en gavnlig Forsigtighed at have Originalen ved Haanden, for at forstaa dem", i dem behandledes Sproget ofte paa en Maade, som næppe noget andet kultiveret Folk paa Jorden vilde have fundet sig i med Taalmodighed. Efter den tro Lodde fulgte en stor Sværm, der sloges om Brødet, og ikke vare værd at løse hans Skotvinge.[1]

[1]) Rahbeks D. Tilskuer 1798, Nr. 91. 1799, Nr. 84. Det højtravende Sprog (Baggesens, der jo ogsaa skulde efterlignes) giver han saaledes: Saaledes lade nogle vore Snilder, deres Elsklinge, til Storværk under Himmelhvelvet tage et Laab, der aldeles hærjer de Daners Talesæt; andre, og det af Sprogets Yndlinge, æresfrygtende Sproget fremfor Fællerne Skye fra og rings fra det takkeromtopte Olymp, byde det Aabod heden som beden, bødende det dets fuldkomne Opkomst.'

[2]) Fra denne Tid er nok Brugen af sær for t. sehr, som: en sær

Naar man tænker paa disse Oversættere, naar man tænker paa, at det var selve de danske originale Forfattere, der havde viist dem den Vej de skulde følge, og som de gik, kun med mindre Forsigtighed og større Skjødesløshed, saa maa man vel spørge: hvad blev Frugterne af alt dette? fik vi ved denne Rensning et klart og rent Sprog? Man jog de franske Ord ud, og fik tyskdannede isteden, var virkelig dermed saa meget vundet? Blev man da fri for de franske og latinskfranske? Ingenlunde, man gjorde dem kun mindre frastødende; man skrev dem med danske Bogstaver, kastede Endelserne bort, forandrede lidt paa dem, som paa de andre, gav dem dansk Bøjning, og saaledes bleve de staaende indtil den Dag i Dag i den danske Ordsamling; Ord, som Lieutenant, Effekt, og tusende andre, kunne ikke undværes, og intet andet dansk Ord gjør den samme Virkning. Fremmede og altid kjendelige som saadanne, lidet skikkede til at smælte sammen med hele Sprogets Masse, fristede just ikke de fransk-latinske Ord til, uden Fornødenhed at kalde flere efter sig; og alligevel, i hvilken Mængde vedbleve de ikke at strømme ind, nu da man havde lært, hvor let det var at tilegne sig dem. Fremdeles: naar man nu blev enig om, at tage de ny Ord fra det tyske Sprog, hvilke vare da i Almindelighed disse? For en stor Del saadanne, i hvis Sted man hidtil havde brugt franske, og disse vare jo netop, om jeg saa maa sige, Sjæleordene, Udtrykkene for Tænkning og Følelse, for alle Sjælens Bevægelser, for Menneskets intellektuelle og moralske

tydelig Spaadom (for særdeles). Meget andet har til Lykke ingen Efterligning fundet. I A. Haysens Oversættelse af Schultzes Leopoldine forekommer blandt andet: Træstubbernes Rusen, min Klædnings Rusen (Rauschen); jeg hørte medens vor Flugt tydelig; han gjorde sig meget at bestille; han forgravede Næsen i Pølsterne, stak Næsen i Puderne. (Anmældelse i Kritik og Antikritik 1792.)

Natur og dens Gjenstande. Maatte man ikke da fristes til ved disse fortrinsvis at øse af samme Kilde? ved enhver ny Filosofi, enhver ny Vending i Filosofien, at overføre de ny Udtryk for næsten al Tænkning i Theologien, i Logikken, kort i hele Tænkningen, fra den Literatur, der især studeredes, Tysklands? Vilde Selvtænkningen ikke derved tabe eller endog, i det mindste for den store Mængde af Tænkere, dræbes? Vilde ikke paa een Gang Sprog og Literatur blive Aflæggere fra Tyskland, matte Gjengangere af fremmed Spekulation og af fremmed Begejstring? Thi naar endelig, ikke blot Filosofien med dens Sprog, men ogsaa Smagsværkerne med deres Sprog udgik fra samme Kilde, saa vilde jo Virkningen stige ned fra Selskabets højeste til det dannede Folks nederste Kredse. Selv om der paa den Vis kan blive Ensformighed, Overensstemmelse, Harmoni i det hele, det vil ingen dansk Enhed blive.[1] P. A. Heiberg taler om, hvorledes „de tilkommende originale Digteres Smag fordærves ved den hyppige Opførelse og Oversættelse af tyske Skuespil; ogsaa vores Sprog, mener han, vil med Tiden lide usigelig derved." Thi det er heraf den akademiske Ungdom især paavirkes (og den paavirkedes jo overordenlig i hine

[1]) Naar Freytag taler om Zigeuneren, gjør han ogsaa nogle Bemærkninger om hans Sprog: „In allen Ländern boten sich ihm andere Vorstellungen, Bilder und Anschauungen dar, und zu faul und zu sorglos, für dieselben eigne Wörter zu bilden, nahm er die Wörter jeder fremden Sprache an, indem er sie nach dem Drange seiner Zunge ein wenig zurichtete." „Es ist belehrend zu beobachten, wie ihm darüber die angestammte Sprache verdarb. Zunächst bringen die fremden Wörter in Massen ein, weil die fremde Cultur imponirt; dann wird die Satzbildung der Fremden angenommen, weil der Geist des Volkes sich gewöhnt, nach der Methode der Fremden zu denken; und zum dritten werden die eigenen Flexionen vergessen." Gustav Freytag, Bilder aus der deutschen Vergangenheit. Zweite Auflage. Leipz. 1860. 2, 234—235. Enhver seer let, hvad der heraf passer paa os.

Ifflands og Kotzebues Tider), og det vil heller ikke blive uden Følge paa dens Dannelse, dens Udtryksmaade, dens Stil.[1]

Det er nok da en temmelig tvetydig Arv, det foregaaende Aarhundrede har efterladt os i den Anvisning det gav til Sprogets Berigelse. Thi naar denne Methode ligger saa nær, er saa overmaade let at anvende, saa fristes jo alle til at følge den, uden at tænke paa bedre Udveje, saa kan alle og enhver vorde Sprogforbedrere, Sprogfornyere, saa kan det jo ende med, at der paa Modersmaalets Forfranskning følger en fuldkommen Fortyskning. Naar man først engang har begyndt, hvor er saa Grændsen? Hvor er Grændsen for Fortyskningen, naar den engang ikke blot er erklæret for tilladt, men for retskaffen god dansk Sprogbrug. Ligesom man har optaget: Bugt, kan man jo ogsaa optage: Slugt, og man læser virkelig i vore Dage: Dale og Slugter. Naar man siger: at have Forraad, maa man jo ogsaa kunne bruge: forraadig, og en Boghandler anmælder virkelig (1857), at de og de Bøger ere forraadige (vorräthig). Fik man endda et harmonisk Sprog frem paa denne Maade, men denne yderst tilfældige Berigelse, der bestaar, for at sige det lige

[1]) „Det unge Menneske, der kommer til Akademiet, læser de tydske Skuespil i Oversættelser, enten formedelst Mangel af Sprogkundskab eller for Mageligheds Skyld, og træffer her en Mængde udanske Perioder, saasom: Jeg er ganske besørget for Dem. Jeg tænkte Under, hvorledes det kunde hænge sammen. Der er ingen Forlig (Vergleich) imellem dem, o. s. v. og naar han siden udarbejder noget selv, saa vil man spore Følgerne." „Enhver, der veed, hvor let det er at lære en Mundfuld Tydsk, og som kjender hvad Tillokkende Skuepladsen har for Ungdommen, vil ikke undres over, at det unge Menneske, saasnart han har stavet sig ud af en tydsk Grammatika, strax tager fat paa at oversætte tydske Skuespil. Undertiden oversætter han vel endog franske Skuespil af det Tydske, hvilket da kan give dobbelte Løjer", o. s. v. (Forerindringen til Heibergs Skuespil. 2 D. 1793.)

ud, af en hel Del sammenrapsede Koster, imellem hvilke og det øvrige Sprog der ingen naturlig Forbindelse finder Sted, forstyrrer tillige den organiske Sammenhæng i Sproget: vi kunne sige: en Vaaning og at bivaane, men paa ingen Maade: at vaane (wohnen), dertil have vi det gode gamle nordiske Ord: at bo. Skal man da, under en saadan Sprogtilstand, til syvende og sidst hæve sig til den højeste Sprogbetragtning, at, naar alt kommer til alt, saa er det i Grunden ganske ligegyldigt hvad man siger, naar man kun forstaar hinanden. Saa er næsten al Sproggranskning og Sproglærdom overflødige.

Vi studere Fortiden for dens egen Skyld, men ogsaa for Nutidens. Lad os da ende med nogle Ord om Modersmaalet i Almindelighed. Dets Stilling var ingenlunde saa farlig, som det kunde synes. Vi havde et dobbelt Ordforraad, et nordisk og et tydsk (Aasyn og Ansigt), hvilke, i Følge deres beslægtede Natur slet ikke ere uforenelige. Naar vore Forgjængere havde brugt Eftertanke, og ikke givet vort Sprogs Forbedring til Pris for allehaande ukyndige Skriblere, kunde de deraf have dannet et harmonisk Sprog. Vi bleve fra først af bebyrdede med en Del ramme Germanismer (Lidenskab, Rosenkrands), som vi nu maa beholde, men vor bedre Indsigt kan føre os til, naar vi optage Germanismer, i det mindste kun at optage gode. Vi ligge paa en Kulturvej, hvor slige Optagelser ere uundgaaelige, lad os da gjøre dem til vore egne! Lad vor Tænksomhed, vor Fornemmelse af os selv, vor Ejendommelighed komme tilsyne, ogsaa i dem! Imod falske Fortyskelser, imod alt hvad der kan virke forstyrrende paa Nationaliteten, have vi en Modvægt, et Værn, i det gamle nordiske Sprog, i vor egen gamle Tunge. Lad os drage den frem, lad den virke paa os, og lad den nordiske Natur blive levende i os, hvis den skulde være sløvet! Vort Sprog er, al sin Forvanskning

uagtet, ram nordisk. De fleste vide ikke, hvilken Rigdom de besidde. Vor Uvidenhed er vort værste Onde. Meget gammelt er tabt (jæve, isl. efa, tvivle, t. zweifeln); men fra vor egen Oldtid er en utallig Mængde Ord strømmet over til os, som mange maaskee søge i det tydske Sprog (Nabo, isl. nábúi, Nærboer, t. Nachbar), ofte have vi øst af begge Kilder (syßle, isl. sýsla, sysselsætte; beskjæftige, t. beschäftigen, som mangler sit Skaft, Geschäft). Og utallige ere de Ord, som tilhøre Norden alene eller i den hos Nordboer gjængse Betydning (Bord, Tisch; stor, groß; gjøre, machen, o. s. v.) Da derhos Sproglæren er gaaet uanfægtet ud af al Sprogkamp med fremmede Sprog, paa nogle ganske faa Endelser nær, i hele sin Bygning, hele sit fysiske og intellektuelle Liv, er forbleven nordisk og dansk, saa besidder vort Tungemaal alle de Egenskaber, der under gode Forfatteres Behandling spaa et langt og frodigt Liv. Der mangler kun at nogle flere Millioner Mennesker skulle tale og skrive det, thi ethvert Skriftsprog synker naturligvis af sig selv sammen, naar det ikke bæres af et selvstændigt Folk og en stor Literatur.[1]

---

[1]) Hvor meget vi end have, mangle vi dog endnu mere. Vi mangle f. Ex. et Skrift om det danske og tydske Sprogs Ordrigdom eller Orddannelse, omtrent som Kolbe über den Wortreichthum der deutschen und französischen Sprache und beider Anlage zur Poesie. (Leipz. 1806) med Anhanget über Wortmengerei (Leipz. 1809). Men især mangle vi en Ordbog, der adskilte og sammenstillede Sprogets nordiske og germaniske Elementer, og derved lagde for Dagen, hvor nordisk det endnu er, hvilket vilde være den mindre Kyndige en Vejledning til at agte og bevare det ypperste deri.

8. Literatur og Kritik. Kritiske Blade. Enkeltheder af Gunnerus. Friman. Sporon. Thorkelin. Bogelskere og Bogsamlere. Literaturhistoriske Skrifter af Jens Worm. Rasmus Nyerup. Samlinger af Øst.

Med Literaturens Fremgang skred ligeledes Kritikken fremad, og man kan alene ved at følge den fra Schønau til Baden see, hvorledes Indhold og Form tiltage i Nøjagtighed og Skjønhed. De kritiske Skrifter tiltage ligeledes i Mængde, hvorfor Udgivere og Medarbejdere vexlede, og Kritikkens Værd blev meget forskjellig.

Overgangen i Literaturen viser sig ogsaa ved de kritiske Blade i det tydske og franske Sprog af Büsching, Lork, Reverdil og Mallet. Derpaa fortsattes de i Modersmaalet. De af Wielandt begyndte Lærde Tidender fortsattes i de Berlingske Ny Tidender om lærde og curieuse Sager (1748); Ny Tidender om lærde Sager (1760) redigerede af L. Sahl og J. Ullensvang; Ny Efterretninger om lærde Sager (1777), fra 1778—82 redigerede af S. Gyldendal; Nyeste Efterretninger om lærde Sager (1783), redigerede af J. Kierulf til 1785, af B. H. Riber til 1790; Lærde Efterretninger (1791), redigerede af Nyerup til 1797, af Collet 1798—99, atter af Nyerup til 1804. — Hos Lillie udkom Efterretninger om ny Bøger og lærde Sager, 1756—57, der begyndtes af Jon Erichsen, Dons og T. Bloch, fortsattes af Pihl, C. M. Rottbøl o. fl., men standsedes af Pontoppidan; thi „da Journalisterne eller Borrichianerne, som de kaldtes, temmelig nøje havde gjennemgaaet Pontoppidans ny Verden (Om Verdens Nyhed 1757) og søgte at kuldkaste alle hans fysiske Beviser og de historiske med, kom der kort efter et Brev fra Patronen til Prokansleren, at han skulde kalde dem for sig, og tilholde dem at være mere moderate herefter; det skete ogsaa." (Dass til Suhm i Suhms Saml Skr. 15, 273). — J. Baden udgav Maanedlige Tillæg til Adressecontoirets Efterretninger 1767 eller Kritisk Journal 1768—1778 (1773 af Abrahamson og Fasting.) — Fortegnelse over Skrifter, som Trykkefriheden gav Anledning til, 1771—72, omtalt ved disse. — Den Kritiske Tilskuer 1775—76, af Abrahamson, Fasting og Tode, og Ny Kritiske Til-

skuer (der begynder med: Om Kritikens Regler og Nytte) 1777—79 af Birch, Sandvig, Weinwich og Paludan (see deres Ansøgning til Suhm om Understøttelse i Suhms Saml. Skr. 15, 492) med flere Medarbejdere (see Nyerup under Christopher Lønborg). — Almindelig danſk Literatur-Journal (den blaa Journal, paa norsk den blaa Bog, jf. Rahbeks Erindringer 2, 336) udgaves som Tillæg til Almindelig dansk Bibliothek 1778—80 (blandt Medarbejderne vare Abrahamson og L. Smith). — Kritik og Antikritik af et Selskab, 1787—96, og Fortsættelsen: Kritisk og Antikritisk Journal 1796—97, efterhaanden redigerede af Tode, Benzon, Ekkard. — Tode begyndte ligeledes Kritik og Analyse 1790, der fortsattes i Iris. I Fyn udgav Iversen: Danmarks Literariske Progresser, 1781—89.

Iblandt Kritikken i fremmede Journaler bemærke vi: Historisches Journal von Mitgliedern des Kön. historischen Instituts zu Göttingen, herausgeg. von J. Chr. Gatterer. 12 Th. Göttingen 1778, hvori (S. 141—274) Dänische, Norwegische und Isländische Literatur von 1770 bis 1776. 15 Th. Göttingen 1780, hvori (S. 97—260) Nachtrag zur Dänischen Literatur von einem Dänen (Ekkard, efter Nyerup i Athene 4, 96).

Andre Enkeltheder ere anførte foran. De vigtigste ere: J. E. Gunnerus' Hyrdebrev til Præsteskabet i Throndhjems Stift, paa Tysk mit einigen zur Druntheimischen gelehrten Historie gehörenden Anmerkungen vermehret. Druntheim 1759. C. Friman, Bergenske Skribentere. Bergen 1766. 4. De under dansk Sprog anførte Sorøske Samlinger. B. G. Sporon's Breve i Anledning af ny udkomne Skrifter. September 1767—1768. Han skal have udgivet dem af Misfornøjelse med Badens Kritiske Journal; de kjendte ikke hinanden, men rivaliserede. Sporon er altid formildende. Kritik, mener han (i 5 Brev), skal være, men ej være uhøflig, grov; og saa vender han sig ligefrem imod Baden, at han er „underkastet ubesindig Overilelse, og har vist ikke en beskeden Kritik i sin Magt," o. s. v. De bleve siden Venner, og Sporon skrev 1770 og 71 adskillige Recensioner i Kritisk Journal. Siden var han ogsaa misfornøjet med de følgende kritiske Blade, Iris, Kritik og Antikritik; man fik nemlig i dem, som sandt nok kan være, „for meget at vide af Recensentens, for lidt af Forfatterens Tanker;" og Aaret før han blev Amtmand (1792) tænkte han paa i Forening med flere at

udgive et Maanedsskrift, der skulde indeholde Anmældelser og Recensioner over nyere udkomne, især danske Skrifter, hvilket han af Kjærlighed til den rommerske Literatur vilde udgive i det latinske Sprog. Det faldt da bort, da han blev Amtmand. (L. Heiberg i Sporons Levnet). Saa maa vel ogsaa omtales som noget, der hører til Tidsskildringen, Thorkelins forhen nævnte Skrift: Udkast til en Karakteristik af Kronprindsen tilligemed en kort Udsigt over den danske Literatur og de skjønne Kunster i Danmark etc. Oversat af Engelsk af F. Schneider 1793, der i Anmældelsen deraf (Lærde Efterretninger 1793, Nr. 30) beskrives som bestaaende af fad Roes, plumpt Hykleri, skjæve Betragtninger, vrange Domme og aabenbare Urigtigheder, hvoraf det vrimler.

Hos adskillige Mænd fra den højeste Stilling i Staten til den jevneste Borgerstand, findes en levende Kjærlighed til Literaturen, ikke blot hos saadanne, der ved egne Arbejder forøgede den, men tillige hos mange, som søgte at samle og bevare den. Danmark har uden Tvivl haft nogle af de største Bogsamlere i Europa, og Fædrelandets Literatur har ikke været mindre agtet, end udenlandsk. Blandt disse kunne især nævnes de ypperlige Navne: Luxdorf, Hjelmstjerne,[1] Suhm. Otto Thott, „den nordiske Literaturs Nestor," samlede et Bibliothek større end det kongelige, og befordrede Naturvidenskabernes Udbredelse. Blandt borgerlige Bogelskere og Bogsamlere høre: Nordmanden Peder Tønder Nordahl (f. ved Drammen 1727, Præsident i Throndhjem, † 1788). Peder Top Wandal (omtalt under Historien), der besad en usædvanlig Kundskab i den ældre danske Literatur, og meddelte Efterretninger om gamle danske Skuespil (1776).[2]

---

[1]) Jf. om Hjelmstjerne Langebekiana S. 5 fgg. 20 fgg.
[2]) I Fortalerne til første og andet Bind af (Gyldendals) Originale Skuespil. Jf. om hans literærhistoriske Arbejder hans Brev til Nyerup i Minerva, Juli 1789.

Han ejede en sjelden Samling af danske Bøger (over 13000 Bind), som han afhændede til J. B. Scavenius til Gjorslev. Denne lod trykke Katalog over en Del deraf, men Samlingen brændte med Christiansborg Slot 1794. Notarius publicus Christen Schmidt (f. i Kelleklinte ved Kallundborg 1721, † 1810), bekjendt som Medudgiver af Højbergs Holbergiana og som Oversætter, samlede en lignende Bogsamling af danske, tildels meget sjeldne Bøger, der ligeledes gik over til Scavenius. Desuden havdes Bogsamlinger af F. C. Sevel, N. S. Munch, Generalfiskalen P. Uldall († 1798), Fuldmægtig M. N. Christensen, Revisor H. Andersen († 1810), hvis Samling gik til det norske Universitet.[1] Endelig besad Rasmus Borch (f. i Roeskilde, 1794 Lærer og 1803 Forstander ved Opfostringshuset, † i Roeskilde 1846) en af de største Samlinger af danske trykte Sjeldenheder, samt en Portrætsamling af danske Lærde.[2]

En dansk Literaturhistorie synes ikke at have været paatænkt af nogen, men der findes, som vi have seet, mangfoldige, tildels større Bidrag dertil (jf. Forfatterne Nyerup, Rahbek, Eggers, Tode, Høst, Suhm, Biehl, o. s. v.). Derimod gjordes der flere Forsøg paa Indledningen dertil: Ordbøger over Forfatterne.

Forfatteren til en Dansk Skolehistorie, Jens Worm (f. i Aarhus 1716, 1740 Konrektor, 1752 Rektor i Aarhus, † 1790), med hvem den mandlige Linie af Wormsslægten uddøde, udgav tillige den første Ordbog over danske, norske og islandske Forfattere og deres Skrifter, (1771—84).[3]

[1]) Om disse og flere Mænd og deres Bogsamlinger findes udførlige Efterretninger i Werlauffs Bibliotheksbist.

[2]) Østs Materialier, Nr. 82. Berlingske Tidende 1846, Nr. 30.

[3]) Forsøg til et Lexicon over danske, norske og islandske Mænd, som

Slesvigere ere ikke optagne deri, heller ikke Damer, og en Mangel havde denne Bog, som alle af denne Slags maa have, at Samleren ikke kunde kjende alle Skrifter af Selvbeskuelse; men skjøndt den som en af Nyerups vigtigste Kilder blev optaget i hans Værk, beholder den endnu sit Værd, og maa bestandig benyttes ved Siden af dette, som den ikke sjelden tjener til at oplyse og berigtige.

Ved Siden af Worm kan benyttes Bergenseren Claus Lydersen Fastings Bogfortegnelse,[1] o. lign.

Samt Samlinger af Levnetsbeskrivelser, som Kobberstikker Lahdes,[2] o. lign.

Den største Literaturhistoriker og Bogkjender var Rasmus Nyerup, der tillige kan betragtes som Slutstenen af den Suhmske Tid og Skole (f. i Landsbyen Nyerup i Fyn 1759). Hans Fader var Bonde, men holdt af Læsning og ejede en Del Folkebøger, og da han var velhavende, lod han Drengen følge sit Kald til Bogen. Medens Nyerup gik i Odense Skole, forlovede han sig med sin tilkommende Hustru, Elisabeth Margrete Clausen. Han blev Student med Udmærkelse 1776, og anbefalet af Baron (siden General og Greve) Rantzau, blev han 1778 Amanuensis hos Schlegel, der gav ham alting frit i sit Hus, hvor han havde Værelse sammen med Sønnen (J. F. W. Schlegel). Schlegel var efter Mølmanns

ved trykte Skrifter have gjort sig bekjendte. 1 D. 1771. 2 D. 1773. 3 D. (Supplement) 1784. Bidragerne nævnes i Fortalen til 1 D. og til 3 D. Blandt dem vare Forfatteren til Kommunitetets Historie Henrik Beckmann, Jon Erichsen, o. s. v.

[1]) Fortegnelse over de i Danmark og Norge fra Bogtrykkeriets Indforsel til Udgangen af Aaret 1789 udkomne danske Skrifter. Bergen 1793.

[2]) Samling af fortjente Mænds Portraiter med biographiske Efterretninger 1798—1806. Senere: Portraiter med Biographier 1805—1806.

Død bleven Bibliothekar ved det Kongelige Bibliothek, og Nyerup fik Arbejde der, og tog desuden store Philologicum og Aaret efter theologisk Attestats. Samme Aar som han var bleven Amanuensis ved det Kongelige Bibliothek (1781) begyndte ogsaa hans literære Virksomhed. Foruden latinske Disputatser øvede han sig tillige i danske Foredrag. Der samledes nemlig i Rybergs Gaard et Selskab af Ældre og Yngre, som øvede sig i at skrive Taler og Afhandlinger: Oluf Worm som Senior, Christian Horneman, den af sine Folkeviser bekjendte Hans Christian Bunkeflod, Moth, Bindesbøll, Schydtz og maaskee flere. To af de Smaastykker, som Nyerup oplæste der, lod han siden trykke; i det ene, Lovtale over Vinteren,[1] anbefaler han, karakteristisk nok, denne Aarstid for de mange Bogauktioner, der da falder. Magister blev han 1784, men Aaret efter fik han en Irettesættelse i Konsistoriet i den forhen omtalte Sag: Nyerup og Aaby. Frisindet af Natur, ligesom Suhm, krøb han, som Suhm, til Korset, naar Magten var imod; den Gang gjorde nok endnu alle det. Han deltog i Stiftelsen af Selskabet for Efterslægten (1786), blev Sekretær ved Suhms Bibliothek (1790), overordenlig Prof. i Literærhistorien (1796), Universitetsbibliothekar efter Elert, og Vikar for Baggesen som Provst paa Regensen (1797), og udviklede efterhaanden en overordenlig literærhistorisk og historisk Virksomhed.

Ved Stiftelsen af Selskabet for Efterslægten henvendtes hans Opmærksomhed paa Folkebøgerne, og han gav en Fortegnelse over danske Almueskrifter (i Iris 1795), der siden blev til en Bog: Almindelig Morskabslæsning i Danmark og Norge (1816),

---

[1]) Trykt i Efteraaret 1781 hos Iversen. Aftrykt i Nyerups Levnetsløb. Det andet var Forsøg til en philosophisk Afhandling om Fornøjelse.

„som af alle hans literærhistoriske Skrifter var det han bar mest Forkjærlighed for.“ Forbindelsen med Suhm fremkaldte en anden Række Skrifter. (Vedel om den danske Krønike, da Suhm blev Historiograph 1787, Symbolæ ad literaturam Teutonicam 1787, Ny Samlinger 1792, Suhms Levnet 1798 og Suhmiana 1799, samt Luxdorphiana 1791, Langebekiana 1794), og han beskjæftigede sig baade med den gamle nordiske Literatur og den ny, og den nyeste Historie (Udsigt over Nordens ældste Poesi 1798; Bernstorfs Eftermæle 1799; Bidrag til den danske Digtekunsts Historie 1800 i Beskrivelse over Kjøbenhavn 1800).

I Aaret 1799, da der i Anledning af Trykkefriheden var stor Gjæring, forløb han sig atter; han lod i Suhmiana blandt andet Rageri aftrykke Suhms Udkast til en ny Regjeringsform som et Bidrag til Suhms politiske Meningers Historie. „Men Generalprokurøren Christian Colbjørnsen fandt, at Udgiveren af slige Papirer nok kunde fortjene at sidde paa Christiansø eller Munkholm.“ Schlegel (den yngre), der var yndet af Colbjørnsen, talte imidlertid tilligemed Moldenhawer hans Sag saa godt, at Colbjørnsens Hidsighed lagde sig, og Nyerup slap med den Erklæring: „hvorlunde han havde handlet i sit Hjertes Enfoldighed, uden at ane det mindste ondt.“

I det ny Aarhundrede fuldendte han sine større og mindre Værker, henhørende til Literaturen, Oldsager, Historien, Sproget, eller gav ny Bidrag dertil (Historisk-statistisk Skildring 1803, Retskrivningstheorier 1805, Syvs Ordsprog 1807, Antikvariske Rejser 1808, 1814, 1816, Edda 1808, Udgaven af Suhms Danmarks Historie, 10—14 T. 1809—1828, Nordisk Mythologi efter det danske Haandskrift paa Tysk af Sander 1816, Danske Viser 1812, 1821, Almindelig Morskabslæsning 1816, Christian den Fjerdes Karakteristik 1816, Efterretninger om Frederik den Tredie 1817, Dansk-norsk Literatur-

lexikon i Forbindelse med Nordmanden J. E. Kraft, 1818, Verzeichniß der noch vorhandenen Runensteine, 1824, Peder Laales Ordsprog 1828, og en næsten utallig Mængde mindre Bidrag). I sit huslige Liv var han ikke lykkelig, thi han havde en vanartet Søn. Hans Hustru (med hvem han havde holdt Bryllup i Riissings Hus i Odense 1788) døde efter et Ægteskab af 30 Aar 1818, „hans uforlignelige Kone, ved hvis Død han mistede sin halve Sjæl." Næste Aar blev han blind paa det højre Øje. Jubilæum holdt han to Gange (som Student 1826, som Bibliothekar 1828); i en høj Alder døde han under smertefulde Lidelser (den 28 Juni 1829).[1]

Næst efter Langebek var Nyerup den ivrigste i at bringe Literaturens ældre Skatte for Lyset, og utrættelig i at beskrive dem. „Folkeoplysning, Overtro, Bondens Kaars Forbedring og danske Kjæmpeviser vare (efter hans egne Ord) de Æmner, som han idelig og idelig kom tilbage til." Han hyldede fri Anskuelser i religiøs og politisk Henseende, dog uden Overdrivelse og Udskejelser. Det var en hjertelig brav Mand, uden Bram, med sin Tids Ydmyghed for de Store, tarvelig og nøjsom, mest indsluttet i sin literære Kreds, uafladelig sysselsat med sine Arbejder, velvillig ogsaa mod sine Modstandere. Sin jævne Naturlighed udtrykte han tillige i sit Foredrag, som derfor heller ikke er uden Anstrøg af Skjemt. „Dit Foredrag, siger Worm til ham, er overalt sig selv ligt, korrekt og mig saare behageligt, saa naivt og ægte danskt." Stil Rahbeks ved Siden, saa er Forskjellen paafaldende. Hans boglige Kundskab var forbausende. „Jeg forbauses, siger Worm i Anledning af Bogen om Morskabslæsning, over din boglige Erudition, den er kommen paa den rette Hylde at staa. I Engelland havde du været en rig Mand

[1] Nyerups Levnetsløb, beskrevet af ham selv, udgivet af Strøm, 1829. Jf. Hosts Erindringer S. 23 og andre Kilder hos Erslev.

ved lignende Skrifter."[1] Den samme jævne Naturlighed, der gav hans Stil Fynd, gjorde ham til naiv Digter (f. Ex. i Oversættelsen af Geijers Vikingen: I femten Aars Alder, og nogle Digte til Danmarks Pris).[2] Der findes Fejl i hans Skrifter, navnlig i Literaturlexikonnet; han havde længe tænkt at samle dertil, men forsømte det, og nu kom dette Arbejde for pludselig paa ham, men han kunde jo ikke lade Lejligheden fare; og man bør beundre den store Mængde af nøjagtige Oplysninger, uden hvilke ingen nu vilde finde Vej i Literaturen. Til vore Oldsagers Bevaring gav Nyerup det første Stød.[3] Det gamle islandske Sprog kjendte han ikke synderlig, men han fandt en Tolk i Rask (1807), og var fra nu af, selv og igjennem Rask, dette Sprogs og denne Literaturs ivrigste Befordrer. Intet i Norden var ham ligegyldigt, og ved sit Navn vakte han Kjærlighed for Norden, for Danmark ogsaa udenfor Norden (Gesellschaft der Dänen-Freunde an der Donau).[4] For Fynboer nærede han som Fynbo megen Forkjærlighed. Ingen vendte sig til ham i et literært Anliggende, uden at finde hans Øre aabent, hans Sjæl velvillig, hans Kundskab, hvad Bøger angik, over-

---

[1]) Oluf Worms Breve til Nyerup 1815 og 1817, i J. Møllers Nyt theol. Bibl. 19, 222. 223.

[2]) Paafaldende er Høsts Dom: „Han havde tænkt over sit Modersmaal, men var selv ingen god Stilist; han faldt i det haarde og søgte" (sic). Det maa være det gammelagtige i Nyerups Stil, som Høst sigter til, just det, som gjør den tiltrækkende for os, men ikke for hin Tid.

[3]) See den interessante udførlige Skildring i T. Hindenburgs Bidrag til den danske Archæologies Historie, i Steenstrups Dansk Maanedsskrift, 1859. 1, 177.

[4]) I den Nyerupske Samling i Universitets Bibliotheket findes Selskabets Einrichtung und Gesetze. Auf Veranlassung des persönlichen Besuches des Herrn Probst und Professor Nyerups. Vorsteher Gräter. Dateret Ulm den 24 December 1821.

ordenlig. Hans Karakters Renhed, hans Sjæls Godmodighed, en inderlig Kjærlighed, af ham til Venner og Venner til ham, fra den aarleste Skolegang til den sildigste Alder, fremlyser af hans Brevvexling.[1]

Ondt og Godt, de vandre tilhobe. En lidet værdig Literator til at stille ved Siden af Nyerup er examinatus juris Niels Christian Øst (f. i Kjøbenhavn 1779, † 1842), men han har dog Fortjenester ved sine større og mindre literærhistoriske Bidrag. Han begyndte med Trykkefrihedsfejder, og meddelte Samlinger til Literaturen i Intelligenzblade 1797—98, Literatur- Kunst- og Theaterblade 1798—99, m. fl. Archiv for Psychologie, Historie, Literatur og Kunst, 1824—30, Materialier til et dansk biographisk-literarisk Lexicon, 1835—38, o. fl. Han er Samler, uden dybere Literaturkundskab, ofte uden Skjønsomhed og Smag.[2]

---

[1]) Universitetsbibliotheket ejer nu en Samling af Breve til Nyerup og andre Nyerupiana. Deriblandt er en Samling Breve fra hans Ungdomsven Schydtz, fra Frederiksgave 1788, fra Bergen efter 1800, en stor Samling større og mindre Breve fra Rahbek og mange andre i Literaturen bekjendte Mænd. Nyerups Breve til andre ere formodenlig adspredte eller tilintetgjorte; hans Breve til Worm maa have indeholdt en Skat af Oplysninger, men de vides ikke at være bevarede.

[2]) Kilder hos Erslev.

9. Dansk Poesi og Veltalenhed. Sproget. Kritik og Æsthetik. Luxdorph. Carstens. Guldberg. Sporon. Første Afdeling (1750—65): Den gamle Skole. Prahl. Poulsen. Bjering. Dysel. Wiwet. Flensborg. Schierman. Lund o. fl. Klopstockianere. Nannestad. De skjønne Videnskabers Selskab. Oder. Stenersen. Tyge Rothe. Tullin og hans Efterlignere. Læredigt, Idyl, Vise. Dramatisk Poesi. Oversættelser. Bredal. Biehl. Veltalenhed. Anden Afdeling (1765—85): De skjønne Videnskabers Selskab. Det norske Selskab. Det danske Literaturselskab. Digtere i dette Tidsrum. Læredigt. Bull. Abrahamson o. fl. Digte om Indfødsretten. Ode. Sandøe. Benzon. Beskrivende Digt. Stenersen. Stockfleth. Brødrene Friman. Colbjørnsen. Pram. Lyrisk Poesi, Hymne, Ode, Idyl, Elegi (Sentimentalitetens Periode), Heroide, Romance, Vise. J. N. Brun. Fasting. Brødene Trojel o. fl. Tode. Komisk Heltedigt. Storm. Satire. Luxdorph. Trojel. Fortælling. Stockfleth. Epigram. Fasting. Theatret. Rosenstand Goiske og Bredal. J. N. Brun. (Zarine og Einar Thambeskjælver.) Malling o. fl. Veltalenhed. Jacobi. Vogelius. Kampman o. fl. Prosaisk Fortælling og Roman. Suhm. Biehl. Oversættelser. Charlotte Baden. — Johannes Evald. Johan Herman Vessel. Tredie Afdeling (1785—1800): Digtere i dette Tidsrum. Læredigt og beskrivende Digt. Lyrisk Poesi. Pram. Rahbek. M. C. Brun. Rein. Zetlitz. Lund. Smith. Haste. Frankenau. Guldberg. Sneedorf o. fl. Satire. P. A. Heiberg. Horrebov. Wiwet. Rasch. T. C. Brun. Almuesange. T. Rothe. Bunkeflod. C. Friman. Hiort. Kildal. Epos. Prams Stærkodder. Theatret. Opera. Baggesen. Thomas Thaarup. P. A. Heiberg. Guldberg. Tode. Pram. Falsen. Komedie. Oversættelser. Wiwet. Tode. Rahbek. Pram. Heiberg. Olussen. Kruse. Tragedie. Oversættelser. Samsøes Dyveke. Sanders Niels Ebbesen. Prosaisk Fortælling. Samsøe. Pram. Rahbek. Kruse. Roman. Oversættelser. — Jens Baggesen. Slutning.

Der er strax efter Holbergs Tid ingen Mangel paa Digte, snarere Overflødighed, men før Evald, tør man nok antage, er det Udbytte, der vindes ved Poesiens Historie, mere literært end æsthetisk; og efter Evald er der en stor Rigdom, men den svarer dog næppe til den store Forventning man maatte gjøre sig om en saa stor Digters Virkning. Vor Interesse vil da fornemmelig bestaa i at betragte Udviklingen og Poesiens Forhold til Folkets Dannelse. Poe-

siens Aabenbarelser ville være vigtige Antydninger af hele Tidens Tænkemaade og Standpunkt. Det vil overraske os, hvorledes meget kunde ansees for fortræffeligt, som vi nu ikke ansee derfor, kunde være saa almindelig yndet, vække en saadan Henrykkelse, og derpaa lægges hen og afløses af andet, som vi heller ikke nu holde for bedre. Vi ville deri see Folkets indre Bevægelser. Det er vor sidste, men tillige vigtigste Betragtning.

Den første Mangel var fra Begyndelsen af Sproget. Sproget før Holberg var glemt; og hvis der i det kunde findes Sprogmalm til den højere Poesi, var der næppe nogen, som det kunde falde ind at søge den der; det Holbergske kunde ikke bruges uden i komiske Æmner. Sproget var fuldt af fremmede Ord, men disse, og det var endda en Lykke, kunde i Lyrikken ikke gjøre anden Virkning, end en komisk. Der indtraadte, som vi have seet, en stor Sprogrensningsperiode, der da fornemmelig maatte finde sin Anvendelse i den højtideligere Prosa og i Poesien, men af de Forsøg, der gjordes, maatte nødvendig ikke blot de første, men mange af de følgende mislykkes; thi „at danne et Sprog, siger den gamle Sneedorf med Rette (i Fortsættelsen af Babues Breve), har hos alle Folk i Verden været mere end et Menneskes, mere end een Alders Værk."

Fremgangen maatte dernæst være langsom efter det Udviklingstrin, paa hvilket Folket stod, hos et Folk, der besad liden selverhvervet Dannelse og Smag, men næsten overalt tyede til fremmede Mønstre, og endda, efter hvad det ved denne Dannelse havde vundet, kun havde vundet liden ren Agtelse for Poesien og dens Dyrkere. De to herskende Retninger tjente ikke til at hæve dem. Den bornerte Pietisme, der virkede indsnevrende paa Livet, og formedelst Hykleriet tillige fordærvende, var ikke skikket til at fremkalde stort andet,

end vandede eller fanatiske Psalmer; den rationalistiske Anskuelse, der gav alting til Pris for det materielle og Nytten, der nedsænket i Forretningslivet holdt Opfyldelsen af dets Pligter for Menneskets højeste Bestemmelse, kunde næppe hæve sig til højere Emner end Fædrelandskjærlighed og lignende Dyder, Naturbeskrivelser, det sociale Livs Fuldkommenheder, o. desl. Selv naar den vilde vende sig til friere Emner, f. Ex. til Oldtiden, fandt den sig fast omhegnet af Selskabet og dets Pligter. Pietistisk eller rationalistisk, i begge Tilfælde var Nationen bunden til Verden; hvor meget den end opbyggede eller morede sig ved Poesien, i Grunden agtede den den ikke, fordi den ingen Forstand havde paa den, og heller ikke understøttede den Kritikken, naar ikke dens Udøvere havde Titler eller Venner iblandt de Store.[1] Hvad maatte da Digterens Skjæbne blive? Jo større Digter han var, desto mere maatte han jo synke i Selskabets Omdømme, og hvis han ikke var andet, maatte han jo for denne Kreds være intet. Men just derfor er der, alle Mangler uagtet, her noget, som vækker vor Sympathi; medens de Forfattere, der vare besatte af det materielle, næsten ikke kunne andet end vække en Slags Foragt, see vi med en vis Forventning og Ærbødighed paa dem, der i Følge Poesiens Natur søge at arbejde sig op af Dyndet, og sympathisere stærkt med dem, i hvilke det geniale, om end kun i enkelte Udbrud, endelig kommer tilsyne.

Kritikken var i sin Barndom. En Æsthetik havde man ikke, og hvo skulde have skrevet den i Danmark? Selv naar Klopstock vil forklare Poesiens Væsen, sætter han det i dens Virkning, i dens Evne til at sætte hele Sjælen i Bevægelse,

---

[1]) See J. S. Sneedorfs Bemærkninger om (Lillies) Efterretninger om ny Bøger, i Babues Svar. (Saml. Skr. 8, 409.)

men indlader sig ikke paa hvad der fremkalder denne Virkning.[1] Saavidt gik ikke engang vore egne Kunstdommere; de havde nok i Virkningen paa Forstanden, og vilde helst have Poesi, der ikke var digtet. Virkelige, gode, sunde og fornuftige Tanker, udtrykte i et rent Sprog, i et regelret, velklingende Versemaal, med gode, nøjagtige Rim, uden for mange Sammenstød (Hiatus) eller lignende Brudd paa Velklangen, det var for dem Poesi. De forlangte ikke noget højere, ja hvad der var endnu værre, de kunde ikke godt lide det. Og de første egenlige Digtere, som Tullin, der vare udgaaede fra Gotscheds Skole, maatte ogsaa, i det mindste i Theorien, blive staaende derved. Ved Poesien i Almindelighed, siger han, „bestaar Fortrinnet i dybsindige, men dog forstaaelige Tanker, udførte med levende, nette og udsøgte Ord. Tanker, ligemeget om man vil kalde det Indfald. Dette er Sjælen i Poesien; jo flere af disse man finder i et Vers, jo bedre er Verset, jo større Poeten;" og med Hensyn til Formen mener han f. Ex. at „en Komedie i bunden Stil er noget urimeligt Tøj."[2] Folkets abstadige Karakter bragte ogsaa mangen Gang disse ny Smagsdommere, hvis Opgave det netop var at forme og befæste Smagen, paa den

---

¹) Klopstocks Gedanken über die Natur der Poesie, i Cramers Nord. Aufseher, Stück 105: „Das Wesen der Poesie besteht darinn, daß sie durch die Hülfe der Sprache eine gewiße Anzahl von Gegenständen, die wir kennen oder deren Daseyn wir vermuthen, von einer Seite zeigt, welche die vornehmsten Kräfte unsrer Seele in einem so hohen Grade beschäftigt, daß eine auf die andere wirkt, und dadurch die ganze Seele in Bewegung setzt." Hvorfor tilføjer han: deren Daseyn wir vermuthen? vi formode dem jo ikke, men digte dem. „Wenn man der Poesi engere Grenzen setzen wollte, so müßte man ihr keine Erdichtungen erlauben." o. s. fr.

²) Tullins Samtl. Skr. 3, 114. Artiklen Poet, Poesi o. s. v. 3, 203. Artiklen Skuespil, o. s. v.

Tanke, at vi, der vare ligesom skabte til at holde os ved Jorden, maatte have en Æsthetik for os selv. Naar den ældre Sneedorf taler om „Sørgespil, der synes at være gjorte mere for de Engelske, og de egenlige Komedier, der synes at være mere for de Franske, end for os," vedbliver han: „Den Tilbøjelighed at gaa Middelvejen, som karakteriserer det danske Folk, udkrævede en ny Art af Skuespil, som var en Blanding af begge, hverken saa alvorlig som et Sørgespil eller saa latterlig som en Komedie. Et Skuespil f. Ex., som forestillede en borgerlig Dyd, øvet paa en anstændig og rørende Maade, og kronet med et lykkeligt Udfald, skulde efter alt, hvad man med nogen Vished kan dømme om Nationens Karakter, interessere den mere, end at see en ulykkelig Helt, en fortvivlet Misdæder, en latterlig Spradebasse og en forelsket Nar."[1] Jomfru Biehl vovede det paa det samme, hun havde en lignende Sympathi, og vandt et Bifald, som vi nægte hende, fordi vi af alle mulige Arter have højest den kjedsommelige. Der lod sig vel samle adskillige flere Bemærkninger fra hin Tid, men noget helt vilde man næppe faa ud deraf. Batteux, der, som bekjendt, gaar ud fra og henfører alt til Naturens Efterligning, udkom først i en dansk Oversættelse af Jens Hvas, der tidligere havde oversat Goguet og Montesquieu, langt hen i Tidsrummet (1773), og Oversætterens egen saakaldte Forberedelse eller Betragtning over Æsthetica er vel det første originale Arbejde, vi have, der skulde give en almindelig æsthetisk Udsigt. Den indeholder Betragtninger over Følelsernes Oprindelse, hvilken han dog ikke ret kan faa Bugt med, over de skjønne Kunsters og Videnskabers Hensigt, som bestaar i „at opvække anstændige, ærbare og dydige Følelser, at gjøre os til sætsome (sic), sel-

[1]) Fortalen til Cenie, Comoedie i fem Acter etc. Kbh. 1763.

skabelige og sædelige Borgere," samt over deres Væsen, nemlig Fremstilling af sandselig Fuldkommenhed (det skjønne, Enhed og Mangfoldighed). Desuden har Bogen endnu en Mærkelighed; isteden for altid at tage oversatte Exempler, maatte man ogsaa have nogle danske, man finder derfor adskillige saadanne tagne af de forskjellige Digtarter; de bleve meddelte af Abrahamson. Til Fabelen manglede der ikke Prøver, af den egenlige Idyl findes derimod ingen, til Heltedigten (Epopeen) ingen, til Tragedien ingen, til Komedien heller ingen (Peder Paars og Holbergs Komedier omtales under Satiren). Ved Oden er aftrykt Stenersens Sparsom buden at see etc., ved Satiren nogle af P. M. Trojels Prøver; ved Epigrammet flere, dog mest oversatte; og ved Afsnittet Figurer anføres adskillige Exempler af nyere Digtere. Desuden findes der Oversættelse af Horatses Poetiske Kunst.[1] Førend dette Skrift udkom og efter denne Tid var Kritikken for Resten overgivet til enkelte fremragende Mænds Dannelse, Skjøn eller Følelse og tilvante Forestillinger, eftersom hele den Maade, hvorpaa Poesien fremmedes, udgik fra og støttede sig paa Autoriteter. Af Aristoteles fik man først senere Oversættelser (af C. A. Busch 1789, af L. Sahl 1791).

Volle Willum Luxdorph (hos Nyerup Lüxdorph) var en af disse Kunstdommere, der ved sin Stilling, som Deputeret i det danske Kancelli, Gehejmeraad, og Præses i Videnskabernes Selskab, samt som latinsk og dansk Digter, og overhovedet som Mønster paa en dannet Embedsmand, udøvede

---

[1]) Indledning til de Skionne Konster og Videnskaber ved Hr. Batteux. Oversat og formeret ved Jens Hvas. 1—4 B. Kbh. 1773—74. Naar han i Forerindringen bemærker, at Lieutenant Abrahamson har udvalgt de danske Exempler, tilføjer han, at han „haaber de gunstige Læsere ville derudi finde alt hvad den danske Poesi formaar." Man bør altsaa eftersee dem.

megen Indflydelse lige til sin Død (den 13 August 1788).[1] Det var (efter hans egen Yttring) „en alvorlig Mand, der aldrig gik til Sengs, uden at overveje hvad der den Dag var gjort og næste Dag skulde gjøres." Hans Filosofi var, om jeg saa maa sige, Kristendom, hans Æsthetik klassisk Forstandighed. Som Historiker skrev han nogle vigtige Afhandlinger om Myntvæsenet i ældre Tider, og Rettelser til Ostersøn Weyles Glossar.[2] I historisk Henseende foretrak han Pontoppidan for Gram, og Holbergs Historie kaldte han komisk. Som latinsk Digter vandt han den af det nysstiftede svenske Vitterhedsacademi udsatte Pris for det bedste latinske Poem om Carl Gustavs Tog over Bæltet, mærkeligt baade for Æmnets Skyld og Behandlingens af en dansk Mand;[3] og til den danske Konge indgav han et latinsk Digt de origine musices, som Dass mener ligesaa fuldt kunde have fortjent en Præmie.[4] Adskillige andre ere trykte i hans Carmina (1775), deriblandt en Oversættelse af Popes Essay on man, et Brudstykke af Klopstocks Messias, og latinsk Oversættelse af nogle danske Ordsprog. Med den nyere Literatur var han ligeledes vel bekjendt. Han læste Voltaire, og ansaae **La Pucelle** for hans vittigste Værk. Molieres Tartuffe og Corneilles Rhodogune holdt han for deres bedste Arbejder. For at kunne læse Don Quixote i Originalen lærte han Spansk af en Jøde. Lessings Fabler kunde han nok lide,

---

1) Suhms Saml. Skr. 15, 111. Jacobis Amindelsestale i dennes Saml. Skr. S. 133.

2) I Kjøbenhavnske Selsk. Skr. 6 D. har han givet: Prøve paa nogle Rettelser og Forbedringer til Ostersons Glossar, og iblandt andet rettet Ostersons fortvivlede juchtedere til inktæ theræ, o. lign.

3) Digtet blev trykt i Vitterhets-Academiens handlingar 1755, jf. Wille Højbergs Holbergiana, Fortalen, Bladet b 6. Paa Dansk oversat af Ole Stoedt 1762.

4) Dass til Suhm 1755 (Suhms Saml. Skr 15, 193).

men ellers fandt han ham haard og stiv; Klopstock kaldte han en Milton manqué. Shakspeare fandt ingen Naade for hans Øjne; efter (i sine Anmærkninger til Reenberg), at have talt om det uregelmæssige og den brogede Blanding hos denne Digter, forklarer han sig Grunden til, at en saa forunderlig Blanding af godt og ondt kan behage, og at det sidste ikke fordærver det første, deraf: „at Sorg er en tvungen Tilstand, som enhver gjerne ønsker sig paa en god Maade befriet fra; har da en Poet først bragt sine Tilhørere i bedrøvelige Betragtninger, og han i det samme paa en behændig Maade faar dem til at lee, saa kan han nogenledes være vis paa deres Bevaagenhed, i det mindste for et Øjeblik.“ „Vare nogle af Shakspeares Stykker først fremkomne i vor Alder, saa vilde formodenlig enhver undre sig ved at være den første til at klappe, hvilket derimod enhver nu undseer sig ved at forsømme, siden der har været klappet ad dem i to hundrede Aar og derover.“ Føj hertil, at han foretrak Virgils Georgica for Æneiden, thi Poesi skulde være sand, ikke opdigtet. Tullin holdt han derfor meget af, men med Evald kunde han ikke ret komme tilrette, indtil han tilsidst dog blev greben af Fiskernes Skjønhed. Men Kjærlighed uden Strømper holdt han da af? Ja, Totus, siger Suhm, Vesselii Amorem sine tibialibus deperibat. Af den danske Literatur har Luxdorph udødelige Fortjenester ved Samlinger af ældre danske Skrifter i sit Bibliothek. Som Bogdommer i Almindelighed kjender man ham af de af Nyerup udgivne Luxdorphiana. For den danske Poesi i Særdeleshed virkede han ved den efter ham opkaldte Samling af smukke danske Vers (1742). Udgaven af Reenbergs Poetiske Skrifter har han ligeledes megen Fortjeneste af; han skrev Anmærkningerne dertil. De, som allerede kjende Rostgaards Mening om hvad der kræves til et godt dansk Vers, bør ogsaa, især for

det følgendes Skyld, gjøre sig bekjendte med Luxdorphs (fra 1739) at „Tankerne ere nette og Stilen concis," „for det første, at Verset bliver udført ved rette poëtiske og tillige justes Penséer, for det andet, at samme Penséer blive forestillede i saadanne Vers, som have deres Cadence og Harmonie" o. s. v. Men begge vare enige i, at den danske Poesi var skrækkelig forfalden.[1] Sin Tilbøjelighed til Ironi og Satire lagde Luxdorph for Dagen ved sin berømte Satire: Tossernes Lyksalighed. De korte, men talende Træk, som Jacobi (i sin Amindelsestale) har samlet, oplyse tilfulde, at denne Mand ikke blot ved den Agtelse han maatte indgyde, men ved sin klassiske Dannelse og sit opvakte Vid maatte virke gavnlig paa Poesiens Uddannelse, men kun indenfor dens forstandige Grændse.[2]

Endnu større Indflydelse som Kunstdommer og formedelst sit Forhold til Evald mærkeligst er den følgende Tids Aristarch, Adolph Gotthard Carstens (f. i Kjøbenhavn 1713), hvis Fader, en Lübecker, var Kammersekretær hos Frederik den Fjerdes Broder Prins Carl, og døde som Konferensraad og Landfoged i Bredstedt. Den unge Carstens studerede ogsaa ved tyske Universiteter, blev (1738) Sekretær ved det tyske Kancelli, og gik op ved dette (1771 Obersekretær, 1780 Direktør); han døde ugift som Gehejmeraad (1795), „machte aber, siger Frederikke Brun, ein sehr gutes und gastfreies Haus;" „sein Umgang war eine Schule der Grazien;" saa at han dannede ligesom et forsonende Led imellem de Danske og Tyskerne. I sine yngre Aar uddannede han sig som latinsk Digter, og udgav senere (1790) for sine Venner en

[1]) See Luxdorphs Brev til Rostgaard i Hist. Tidsskr. 4, 295.

[2]) Luxdorphs Levnet af ham selv foran hans Carmina og de øvrige Kilder hos Nyerup. I Ny Kgl. Saml. Nr. 830 c. 4. findes: Danske Digte af B. W. Luxdorph (fra 1741 af).

Samling: Carmina amicis, mest Epigrammer. I Fransk erhværvede han sig ligesaa stor Færdighed som i sit Modersmaal; og var vel bekjendt med den engelske Literatur. Han havde lagt sig efter Filosofi, og udgav (1751) Neuer Erweis des Daseyn Gottes. Som Medlem af Videnskabernes Selskab (1753) forfattede han fem historiske, især genealogiske, Afhandlinger. Som Medlem af Selskabet for de skjønne Videnskaber blev han en Beskytter og Ven af Evald, som han vejledede og hvis Arbejder han gjennemsaae. „Her (i Selskabet for de skjønne Videnskaber), siger Evald selv (i Fortalen til sine Samtl. Skrifter 1780) mødte jeg den Lykke, som gjorde Epoke i min Sjæl, som gav den sin sidste Bestemmelse, og som egentlig har modnet mig til Digter; jeg blev kjendt af de danske Musers ivrigste og viseste Beskytter, af en Mand, hvis Æreminde i alle Hensigter bør og vil være udødeligt, i Fald det ellers nogen Tid var betroet Digterkonsten at tildele dette Held, af Konferensraad Carstens." Denne sin „bedste, sin menneskekjærlige, sin taalmodige Lærer," „der ved at tæmme og styre hans altfor brusende Aand, ved at vise ham de Afgrunde, han havde at frygte for, de Stier, han burde gaa," tillægger han den Lykke, at han naaede sit højeste Maal — at vorde en nyttig Digter. Dette er uden Tvivl Carstens' højeste Fortjeneste af den danske Poesi. Theoretisk har han beriget den med to Afhandlinger: Om aabne Vokalers Medvirkning til de poetiske Udtryks Styrke og Livagtighed, oplyst især ved Exempler af græske og latinske Digtere, dog ogsaa af Klopstock og Gellert, og med det Formaal at vise, at Hiatus i flere Tilfælde gjør en stærk poetisk Virkning; samt Samtale om Vokalers Sammenstød i danske Vers, nemlig hvorvidt man overalt skal undgaa dem og Regler derfor. Hans egne poetiske Frembringelser ere kun fri Oversættelser af Fransk. Under Navnet Philocalus oversatte han

Brev til min Klædning af Sedaine, dog saaledes, at „han behandlede det ganske frit, og blandede sine Tanker imellem Forfatterens.“ Af Gresset's Ververt kjendte han kun et Udtog og nogle faa Steder af den engelske Oversættelse i Monthly Review for 1751, da han foretog sig at oversætte disse, og udfyldte Resten saaledes, at det hele kunde beholde ens Tone. Hans Digt ligner derfor kun Gressets i Hovedindholdet, og staar i det hele langt tilbage for dette.[1]

Foruden disse tvende Kunstdommere gaves der naturligvis mange andre, og det vilde være en passende Forberedelse til at sætte sig ind i Poesiens Skjæbne at gjøre sig bekjendt med disse Mænds Anskuelser om Poesiens Væsen, fra Sneedorf den ældre, de skjønne Videnskabers ivrige Anbefaler, til den filologisk sneverhjærtede og tildels spottende Rektor Dass,[2] fra Ove Guldberg, der gjorde Theologien til sin Maalestok, til Jakob Baden, o. s. v. Der fandt en temmelig alvorlig Fejde Sted imellem Sneedorf og Guldberg om den hellige Poesi, men man bliver ikke saa let opmærksom paa deslige Fenomener, der for vor Tid gaa næsten ganske usynlige forbi, med mindre man sætter sig ind i hine ældre Skrifters Forbindelse med hinanden. Man vil saaledes have større Nydelse af den Patriotiske Tilskuer, naar man læser den med Guld-

---

1) Odin Wolffs historiske Ordbog 3, 192 og flere Kilder hos Nyerup. Jf. D. Digtek. Hist. under Christian den Syvende, S. 32. 106—112. Friederike Brun, geb. Münter, Wahrheit aus Morgenträumen. Aarau 1824. S. 107 – 108.

2) Dass morede sig meget over det smagende Selskabs Skrifter, han kaldte saaledes Selskabet for de skjønne Videnskaber. Paa sin egen Smag giver han flere klare Beviser. Han taler om, at noget af Rousseaus Emil skulde være kasseret i de senere Oplage. „Nej, siger han, saadant Snaus beholder man gjerne helt og holdent, og det just fordi der er 100 Gange mere ondt end godt derudi.“ (Dass til Suhm 1763, i Suhms Saml. Skr. 15, 302.)

bergs Skrifter for Øje. I sin Prisafhandling yttrede Guldberg den af mange hyldede Grundsætning, at Poesi fremfor alt maatte være sand; „en Poet maa ej lyve, siger han, hans Opdigtelser maa ej støde an mod beviste og erkjendte Sandheder; Milton (som den Patriotiske Tilskuer anbefalede saa meget) er en prægtig Poet, ingen kan nægte det, men han lyver for meget" o. s. v.[1] Dette forklarede og forsvarede han ydermere i et eget Skrift, der, efter Dass, fandt stort Bifald. Der er ikke mindre end fire Ting, der „har gjort ham bange for de saakaldte hellige Digter" (Digte): „Den episke Poesi foreskriver jo Regler, som synes ganske uforbragelige med den Sandhed, som Aabenbaringen har helliget." Maa da ikke en hellig Skræk afholde fra et Foretagende, som fornærmer Skriften? „De Episke Reglers Oprindelse, som deres Natur endnu viser, er det andet Bevis, der har gjort ham bange for de hellige Digter." De have deres Oprindelse fra Fabelverdenen. Det tredie er, at „Opdigtelser i det hellige have farlige, om ikke uovervindelige Vanskeligheder. En saadan Poet vover sig jo ind i det usynlige; Guddommens uransagelige Dybheder aabenbarer han, Englenes Handlinger fortæller han, o. s. v. Har Poeten Kræfter til at opløfte sig i den Højde? „Opdigtelser i Religionen have endelig stedse været farlige, og hvad Forsikkring have vi, at de Episke Opdigtelser ikke ogsaa skal have onde Følger?" Kirkehistorien oplyser Farligheden. Miltons Digt

[1]) Prisskrift over det Spørgsmaal: hvilken Indflydelse det har i de skjønne Videnskaber, naar oplyste Folk stræbe at overgaa hinanden, i Forsøg i de skjønne og nyttige Videnskaber, 1 B. Guldberg gjentog kun Gottsched," der kalder disse poetiske Løgne, „eine unglaubliche Menge verlorenen Verstandes." (jf. Morikofer, Die Schweizerische Literatur des achtzehnten Jahrhunderts. Leipzig 1861, S. 109.)

om Chaos reddes jo ikke heller uden ved Democriti Atomer, og om Sønnens evige Guddom fuldkommen er bevaret i den Aabenbarelse, Milton digter, at Faderen gjør for Englene, overlader han Kjendere at dømme, o. s. v.[1] Hvorledes kunde Evald finde Naade for denne Mands Aasyn? hvorledes maatte det gaa ham, naar denne Mand, der i Poesien saae en Forvanskning af den hellige Skrifts orthodoxe Forklaring, skulde bestemme hans Skjæbne? Hvis Evald ikke i borgerlig Henseende kunde vinde hans Agtelse, som Poet kunde han da ikke heller være noget for ham. Jo bedre han digtede, des stærkere han løj.

Som Kritiker indtager J. Baden en vigtig Plads, og hans klassiske Dannelse maatte jo dertil gjøre ham vel skikket, men hvor lidet han levede i Poesiens ideelle Verden, men derimod var greben af sin Samtids ethiske Tendenser, kan man allerede see af hans første Forsøg paa denne Bane. Naar han i Den patriotiske Tilskuer undersøger Romanen, dvæler han ikke blot ved dens Farer, men ender med at anprise ikke blot Pamela, men især Clarisse, og om Grandison istemmer han en af dens Velynderes Ord: O, gid jeg havde skrevet Grandison, da vilde jeg være vis paa at blive salig.[2]

Men ogsaa alene med Hensyn til det æsthetiske vil det være artigt at bemærke, hvor forlegen hine ældre Kunstdommere ere med at komme ind i det og at finde ud af det. Hvor forlegen er ikke den skarpsindige Georg Sporon (1767), naar han skal forklare hvad en Ode er. Det er ingen Dadel over disse Mænd, naar man fremdrager, paa hvilket Trin

---

1) Tanker over Miltons Digt og den saa kaldte hellige Poesie. Sorøe (1761). Dass til Suhm i Suhms Saml. Skr. 15, 286. 287. 290. Jf. D. Digtek. under Frederik den Femte, S. 163. 299.

2) Sneedorfs Patriot. Tilskuer, Nr. 80, fra 1761 (De Stykker, der ere undertegnede B**, ere af J. Baden).

de stode, de, der stode langt frem over deres Tidsalder. „Højstærede! siger han, Hvad er en Ode, og hvad udfordres til dens Fuldkommenhed? En Ode er og bør være en Sang. Nok til at forstaa, at den bør være musikalsk. At udtrykke Følelser, og ved Udtrykkene at opvække dem hos andre, er Musikkens, og følgelig bør være Odens Hovedhensigt. Forskjellen er denne: ved Musik bringes man til at tænke det, man føler; ved Oden nødes man til at føle det, man tænker. Thi Oden har Sandheder med sig; den er ej blot Musik. Vel taler den til Følelserne, men og til Forstanden. At bestemme Forholdet af disse to Beskaffenheder er det, der er det vanskelige; og herefter er det, at Kjendere bestemme en Odes Værd. Men nok er det; den skal være musikalsk, det er virkende paa Sindet. Det mærkes ikke, at den taler til Forstanden; Sandhederne tabe sig i Bevægelserne." Meget naivt tilføjer han: „Har De nok, Høistærede! eller indseer De endnu ikke fuldkommen det væsentlige, det æble i denne Slags Poesi?" Herpaa forklarer han Begyndelsen af Oden, hvorledes den maa være: „Forestiller De sig ikke Poeten henvendt alene til sine Betragtninger, besjælet af den Iver, hed af den Ild, de nødvendig maa sætte ham i. Skal han bryde ud, maa det skee voldsom; Begyndelsen af Oden maa blive heftig."[1] Det mente nu Kritiske Journal (J. Baden) ikke; den mente, at Oden kunde begynde paa mange Maader. Men Sporon lader sig ikke gaa paa, han forsvarer sig tappert: „Naar jeg siger: Skal han bryde ud, maa det skee voldsom, Begyndelsen maa blive heftig, da anseer jeg det for en naturlig Følge ogsaa af den mest rolige og stille Henrykkelse. Endog det mest sagte flydende Vand bryder ud med Heftighed, naar den Dæmning løsnes, som har

---

[1]) Sporons Breve, 1 Stykke, S. 29.

holdet det tilbage. Forestil Dem nu Poeten i sine henrykkende Betragtninger! Den ene Tanke hos ham trykker den anden, og han trykkes af dem alle. Udbruddet maa blive voldsomt, Begyndelsen heftig, endog i den mildeste Henrykkelse." [1] Han giver en udførlig Forklaring over hvad et episk Digt er; Summen er, at „Læseren skal bringes i en henrykkende Forundring." [2] Om Komedien meddeler han sin Mening i Anledning af C. D. Biehls Den kjærlige Datter. Han „fornøjes over, at vi i vor Tid endog af dette Slags kan fremvise gode Originaler. Men, vedbliver han, skulde de herefter komme for tit, vil jeg hver Gang ønske, at Umagen havde været anvendt paa noget andet. Veed De hvorfor? Jeg seer ingen vigtig Nytte ved disse Arbejder. Ja, saa underlig er jeg, at jeg tror, man af alle Ting bedst skulde kunne undvære Komedier. Og endnu mer, men De behage at mærke, at jeg skriver til min Ven: Om man endelig vilde see og læse Komedier, skulde det ikke fortryde mig, at andre Nationer skrev dem til os, imedens vi udarbejdede Stykker af mere upaatvivlelig Nytte. De forlade mig, jeg anseer Fornøjelsen for den eneste Nytte ved den mest moralske Komedie." [3] Nu, hvis den eneste Nytte er Fornøjelsen, for os i det mindste er Fornøjelsen ikke synderlig.

Vi have saaledes faaet en Forestilling om Kritikkens Tilstand i Poesiens tvende første Tidsrum. [4]

---

1) 2 Stykke, S. 4.
2) 2 Stykke S. 30.
3) 1 Stykke S. 107.
4) Sjelden finder man Bemærkninger om Digterens Sprog, hvad der er dets Særkjende, og hvorledes han bør uddanne det. En ganske mærkelig gjøres dog af Recensenten S. i Den danske Proteus, som vi siden skulle omtale ved Stenersen. Iblandt sine Tanker om, hvorledes en Poet skal uddannes, siger han: „En Poet kan ej benytte sig af Oversættelser, thi en oversat Poesie er

For at vinde en Oversigt over de poetiske Frembringelsers store Mangfoldighed, vil det nemlig være nødvendigt at betragte dem i visse Tidsrum, endskjøndt de naturligviis løbe over hinanden. De kunne bestemmes til tre efter de mest fremtrædende og epokegjørende Digtere: det Stenersen-Tullinske (1750—1765), det Wessel-Evaldske (1765—1785), det Rahbek-Baggesenske (1785—1800); det er 50 Aar, med runde Tal fordelte i 15, 20 og 15 Aar, hvilke sidste fortsættes ud over 1800.

Det første Tidsrum omfatter atter dels den gamle Skoles Fortsættelse, dels den ved Klopstock og Selskabet til de skjønne Videnskabers Fremme fremkaldte Fornyelse, der giver sig tilkjende i mange Forsøg, men naar sit Toppunkt i Stenersen og Tullin.

Den gamle Skole indeholder gammelt og nyt. Holberg dannede ingen, han efterlod ikke sit Vid til nogen. Hvad skulde Poeterne da gjøre? De fortsatte den poetiske Skole udenfor Holberg, i visse Maader ligesaa ynkelig som før, i andre mere poleret og forfinet. Jørgen Frises Poetiske Skrifter bleve udgivne og gik over i Literaturen (1752) paa

---

just en kold Suppe.“ „Paa det Sprog, hvori han agter at skrive, og som ikke bør være noget andet end Modersmaalet, maa han anvende særdeles megen Tid, og ikke tro, at det er ham nok, at han læser sin Tids gode Skribentere. Han maa lære det tilgavns, det vil sige, han skal studere det gamle Sprog, hvoraf det nedstammer, og de ny, hvormed det er i nærmeste Forvandtskab; thi det hører just Poeter til, at bestemme Sproget, at berige det ved ny Talemaader og undertiden med ny Ord, at gjøre det syndigt og vellydende, give det et behageligt Fald, og dels imodstaa, dels rette de trungne Talemaader og den unaturlige Orden, der af andre uvedkommende, men bekjendte Sprog alletider er færdig at indsnige sig, med eet Ord, at give det al den Fuldkommenhed, dets Natur tillader, hvilket alt ikke retteligen kan skee uden ved en grundig Indsigt i Stam- og Slægtsprogene.“

samme Tid som Badskiær blev prof. poëseos, hvis Herredømme ikke spaaede noget godt.

Den gamle Aand gik virkelig igjen i Bornholmeren Niels Prahl, der dels under Agent Holcks Navn, dels anonym behandlede allehaande andre Æmner, og tillige var en yndet Poet. Han skrev episk-komiske og satiriske Digte (Fikkes Lustererejse 1750, Lille Ane 1757, Dødedandsen 1762[1]), rimede en Maanedlig Skjaldtidende (1761—66), og vedblev langt ind i Tiden (indtil 1773) med Julesange, Fastesange, Moralske Sange, Gudelige Sange, „alt saaledes som om han var en Gjenganger fra Christian den Sjettes Dage."[2]

Ligesom før, naar der fremhød sig en god Lejlighed, kastede Poeterne sig over den. Der var paa denne Tid to, begge sørgelige, men Æmnerne laa rigtig nok langt fra hinanden: Dronning Lovises Død (1751) og Jordskjælvet i Lissabon (1755). Til den første hører en Samling af Digte (udkomne i tre Stykker 1752), hvori man finder Andreas Benjamin Poulsen, Dramatikeren Niels Krogh Bredal, og den tillige som latinsk Digter fejrede Christian Henrik Bjering (f. i Korup i Fyn, † som Præst paa Falster 1804), der begyndte sin poetiske Bane med Poetiske Tanker over Lissabons Ødelæggelse (1756). Samme Æmne begeistrede Præsten Jakob Mus (f. i Kjerteminde), den Gang 65 Aar gammel; men selv Dass mente, at saa naragtige Indfald og slette Vers havde han aldrig læst, endskjønt Badskiær lignede Autor med den græske Poet Musæus. Ja Psalmedigteren Brorson,

---

1) Jf. Nyerups Morskabslæsning, S. 310. (Dødedandsen, forlagt og besørget af Th. L. Borup.)

2) Om denne og de følgende Digtere henvise vi en Gang for alle til Nyerups D. Digtek. Hist. 4de Del, samt hans D. Digtek. under Frederik den Femte og under Christian den Syvende.

Forfatteren til Troens Klenodie, besang, 62 Aar gammel, Lissabons ynkelige Undergang.[1]

Som om der ved hvert nyt Jordskjælv skulde opstaa en ny Poet, begyndte ogsaa Christian Gormsen Bjering (f. i Hiallese i Fyn) med Gudelige Tanker over Jordskjælvet 1755 (Kbh. 1760), der ogsaa berøres i Klopstocks Ode, Die Genesung des Königs, og han blev derefter frugtbar paa Ugeblade Hyrdedigte, Oder, o. s. fr. indtil han fik fast Fod paa Jorden ved at oprette Adressekontoret i Odense (1771)[2].

Til denne Digterkreds maa da ogsaa henføres den endnu frugtbarere, berygtede Jakob Christian Bie (f. i Throndhjem), der begyndte 1763, og endte med Klagesangen Friheds Tab 1774.

Et Yndlingsæmne var fremdeles Fabler, især moralske. Lodde oversatte Gellerts (1751), som gjorde megen Lykke. Dette kunde Johan Arndt Dysfel (en Præstesøn fra Aalborg Stift, † som Præst i Laaland 1795) ikke lade gaa hen; han digtede originale Fabler[3], hvilke han indledte med et langt fransk Brev til Prof. Rosenstand Goiske, hvori han ogsaa udtaler sig om Poesiens Væsen (les rimes, la cadence, un certain nombre des syllabes — sont l'essence de notre poësie); Rosenstand Goiske gav igjen ham og hans Arbejde, ligeledes i en fransk Epistel, den tilbørlige Roes; og i det Anhang af Vers og Indfald ved adskillige Lejligheder, som findes bag Dysfels anden Fabelsamling fra 1758, er en Del paa Fransk. „Vore Lærde, siger derfor Dass, begyndte nu

1) Lissabons ynkelige Undergang ved Jordskjælv den 1 November 1755. Korteligen beskreven af H. A. B. Kbh. 1756.

2) See f. Ex. Bjerings Tankering. Kbh. 1769. jf. D. Digtek. Hist. under Frederik den Femte, S. 186.

3) Poetisk Forsøg til moralske Fabler og Fortællinger efter Gellerts Maade. 1—2 D. Kbh. (1755) og 58.

og at vise deres Force i belles lettres françoises."[1] „Gellerts Maade at skrive Fabler og Mag. Dyssels lykkelige Forsøg var atter den Spore, som satte H. C. Bjerings Pegasus i Gang."[2] Begge disse Poeter lærer man tillige at kjende af deres følgende Frembringelser; Dyssel udgav en hel Del økonomiske Skrifter, og Bjering latinske Digte.

Epigrammet var ligeledes en ældre Digtart, som Holberg tillige flittig havde øvet, og fra ham gik den rimeligvis over til hans Efterligner, Forfatteren til Datum in blanco, Frederik Vilhelm Wiwet.[3]

De historiske Digtninge fortjene næppe at anføres, uden forsaavidt de bekræfte, hvorledes den ældre Smag endnu vedligeholdt sig. Hertil høre især: Den danske Mercurius efter Bordings Maade, af Wiwet (1752—53), af Christian Flensborg (1766—70). Samt de saakaldte Frydensbergske Vers over det Oldenborgske Kongehus, af Prahl, Flensborg og Hans Schierman (1763).

Den religiøse Digtning blev fortsat efter Tidens Tarv ved Oversættelser. Gellert var bleven en Yndlingsdigter her som i Tydskland. Hans Læredigt Der Christ var saa yndet, at to kom op at kappes om det. Biskop Harboe havde allerede overgivet det til nysnævnte A. B. Poulsen, for at han skulde oversætte det, men Jakob Johan Lund, Forfatteren til Hans Egedes Levnet, kom ham i Forkjøbet. Begge Oversættelser udkom i samme Aar (1755), og Lunds var, efter Dass, „et stort Mesterstykke, men Poulsen, der kom sidst, har uden Tvivl i visse Maader været endnu lykke-

[1]) Dass til Suhm (Suhms Saml. Skr. 15, 230).
[2]) Moralske Fabler og Fortællinger ved C. H. Biering. Kbh. 1759.
[3]) Danske Epigrammata, sammenskrevne af F. W. W. Kbh. 1751. De udkom hver Onsdag, Nr. 1—22, men ere ej sluttede. I alt 426. De ere i Oktav. Nogle ere Oversættelser efter Owen, jf. Büschings Nachrichten 2, 337.

ligere."[1] Hvis det forholder sig saa, saa vandt Lund dog atter ved sin Oversættelse af Racines Digt Religionen (1761)[2], der snarere er en Original end en Oversættelse.[3]

Der gives naturligvis endnu mange flere Poeter fra denne Tid end de her anførte: L. A. Allerup, P. V. Gjørup, P. Birch, Lejlighedsdigterne H. V. Kaalund, F. Svane Afrikanus, o. s. v. Men det kan vel være nok med de nævnte.

Digtere vare de fleste af disse Poeter ikke, og deres Livsstilling var højst forskjellig. Nogle havde ganske andre Kald, som Præster og Lovkyndige, andre søgte deres Udkomme paa Literaturens Overdrev, een digtede i Rasphuset. Frembringelserne ere ogsaa højst forskjellige. Den Mængde Rim, hvorpaa Vadskiær satte sit Imprimatur, havde faaet mere ydre Politur, mere regelret Form, endog et mere poetisk Sprog, end deres nærmeste Forgjængere; men naar de ere originale, hviler endnu en Del af Fortidens Tomhed, Vrede, Snaksomhed, Uskjønsomhed over dem. Spøgen bliver let overfladisk, Højheden gjerne comisk. Dermed vil jeg ikke sige, at man slet ikke skal læse disse Poeter; nogen Moro kan man dog have af dem, om ikke paa den ene Maade, saa paa den anden. Nogle Exempler ere: C. H. Bjering udbryder i Sørgedigtet over Dronning Lovise:

---

[1]) C. F. Gellerts Der Christ, Oversat paa Danske Vers af Andreas Benjamin Poulsen. Kbh. 1755. Med Tysken paa den ene Side, Oversættelsen paa den anden.

[2]) Religionen. Efter L. Racine. Kbh. Første Sang. Religionen. Anden Sang 1760. Tredie Sang 1763. Religionen, en Læredigt i sex Sange. Efter L. Racine ved Jakob Johan Lund. Til Trykken befordret ved Selskabet til de skjønne Videnskabers Forfremmelse. Kbh. 1771. Med Anmærkninger. Den første Sang udkom fra Elersens Collegium; den anden og tredie ere skrevne ved Armeen i Holstein, og Kesteu i Stubbekjøbing. 1770.

[3]) Dass til Suhm, i Suhms Saml. Skr. 15, 196. 212. Fortegnelse paa Trykkefrihedsskr. 2, 225. Büschings Nachrichten, 2, 590.

Bryd ud, du Tvillingrige!
I hule Sukke!
Svøb dig i Sørgeflige,
Du danske Dukke!
Og lad dig bedække
Overalt med Sække!
Thi paa dine grønne Enge
Blomstred Lykken ikke længe;
Men du saae din Palme
At falme.

C. G. Bjering digtede to Oder om Jomfruerne, som han tiltaler saaledes:

I myndige, yndige, kyndige Dukker!
I jordiske Engle, I Veneris Børn!
I Verdens Magneter! I Mandeler! Sukker!
I muntre, allarte, som flyvende Ørn!
I Stadens Zirater, I ægte Chrystaller!
I Jorderigs Salt!
I Jaspis! Juveler! I modne Coraller!
I Mandfolkes Alt!
I Smukke! I Skjønne! I Gode!
Til eder er denne min Ode.[1]

Og derpaa revser han deres Unoder, f. Ex.:

Man siger: I gjerne vil alle behage.
I Kirken i sidder og seer Jer omkring.
Et vankende Øje I stræber at drage
Til Jer med de mindste, letsindigste Ting.
I fæster Slavacer, og spiller med Viften o. s. v.

I Contraoden siger han:

Billedhuggerens Ode bør hugges i Stykker,
Som skjærer de Smukke saa over en Kam,
Og med philosophiske Griller og Nykker
Opirrer til Vrede de spageste Lam.

---

[1]) Ode til Jomfruerne ved Carl Gotfred Bildhugger.

Han med philosophiske Øjne betragter
Og smaa Ting især,
Men ikke tillige betænker og agter,
Hvad Jomfruer er.
De Smukke vil roses skinbarlig.
De Smukke vil omgaaes varlig.[1]

Følgende Epigrammer ere af Wiwet:

Til en Praler, som havde rejst udenlands.

Den megen fremmed Luft, man drager i sig ind,
Den volder, at man, naar man kommer hjem, gjør Vind.

Til en Skræder, som agerede Procurator.

Du Procurator er, skjønt ingen om Dig skiøtter,
Thi Jus Saxonicum ey her i Landet nytter.

Over Mandfolkenes nu brugelige Haarnaale.

Naar Naale du i Haaret bær,
Saa kand man dette sige
Med Sandhed, at dit Hoved er
Spidsfindig uden liige.

Til en gammel Mand, som byggede en ny Gaard.

I steden for et Huus maaskee du bygger dig,
Mens du har Liv, et Sted hvor du kand ligge Liig.

Skjøndt vi heller ikke i Almindelighed ville anbefale vore Læsere de kritiske Anmældelser af disse Digte, tro vi dog at man maa gjøre sig bekjendt med nogle Brudstykker deraf, for at faa en levende Forestilling om den herskende Smag.[2]

---

1) Forligelses-Ode til Jomfruerne og Ungkarlene af Cajus Bundtmager.

2) Man kunde f. Ex. læse Anmældelsen af Bjerings Poetiske Tanker over Lissabons Ødelæggelse i Ny Tidender om lærde og curieuse Sager 1756: „Den overgaaer alle dem vi til Dato have seet over denne Materie, thi foruden at Poesien er flydende, fuld af behagelig Paronomasie, og forestiller Stadens Undergang, efter Virgilii Maade, saa levende og livagtig, som man kunde see den for sine Øjne, er den forsynet med adskillige Anmærkninger af Theologien, Historien, Geographien, Mythologien, saa at alle, enten de ere

Klopstock kom, og med ham en ny Poesi og en ny Smag, en ny Verden, en anden Himmel og Jord. I de højere Kredse vandt han Beundring, de lavere forundrede sig. Digtere og Kunstdommere studsede. Kongen lønnede ham jo, for at han kunde fuldende sin Messias; i sine Oder fejrede han Kongen og Hoffet; hans strænge Alvor imponerede Fritænkerne, hans fromme Væsen bragte Kvinderne til at tilbede ham. Men fatte ham kunde de Færreste; Messias var for dem en Uting, de rimløse Oder en Ophævelse af Poesi. Andre grebes just deraf; kunde ikke enhver ved Hjælp af den ny Methode blive Digter? Kjøbenhavn delte sig i Klopstockianere og Antiklopstockianere. Oderne bleve efterlignede, og paa Efterligningerne nedregnede ligesaa mange Parodier. Denne Tid er en Særtid i vor Poesis Historie. Hvo skulde have troet, at ogsaa den ny Poesi skulde udgaa fra en tysk Digter, skjønt den kun blev til hvad den var ved at vende tilbage til sig selv.

Hvad der under denne Deling i to poetiske Lejre nødvendig maatte komme tilsyne og tilorde var Følelsen af hvor meget Danmark stod tilbage; men det mente den gamle Skole nu slet ikke. Enhver Yttring imod den Klopstockske Poesi var for den ny Slægt og de højere Begavede en Synd imod Smagen, hvorlænge skulde den taales? Ikke blot saadanne Mænd som Schønau vare rent tilbage: „jeg bildte mig ind, siger han, da jeg læste Messias, at jeg havde faaet

Elskere af den bundne eller ubundne Stil, kan finde Fornøjelse i at læse Autors Tanker." Og saa et Stykke af Digtet, som:

Har din (Ulysses') haardhaandet Haand med andre Fyrsters Haand
Hin Jomfru Troja paa sin perlestukne Trøje
Saa trykt, at hun tilsidst sin Aande og sin Aand
Udaandede med eet udi det himmelhøie (o. s. v.)

sat paa Miltons Eventyr om det forlorne Paradis";[1] selv for Mænd som Dass var denne Poesi en lukt Bog: „Klopstock, siger han (1757) har udgiven en liden Tragedie i solut Stil, kaldet Der Tod Adams, som en Del af hans Venner her anseer for mageløs; han fingerer og drømmer derudi efter eget Behag saa meget om Adam og hans Død, at man skulde tænke han vilde supplere Mosis Beretning. Hvad gjør ikke Tysken for Penge!" Forgjæves forsøgte en og anden som Niels Engelhardt Nannestad (1751) at oplyse dem, der ikke kunde forstaa Messias, ved at forklare dem en af Oderne. Han oplyser Ode til Kongen ved Strofe for Strofe at opløse den i simpel Snak, og udraaber derpaa, hvor herligt det er; f. Ex. „Den Expression: nächtliche Thränen, er af en usigelig Skjønhed og Eftertryk." En Patriot (Mag. Peder Tetens) svarede derpaa, forsvarede sine Landsmænd mod den Beskyldning, at de „have liden Indsigt og Smag i det, som hører til en ret Poesi." Han fremstiller derpaa „de rette og ægte Kjende-Tegn paa et godt poetisk Skrift": for det første bør det være et Skrift, der bør være ordenligt, tydeligt og tilstrækkeligt; for det andet maa det være et poetisk Skrift, det har sine Regler og sine Friheder. Jo nøjere Reglerne iagttages, jo større er Mesterstykket. Frihederne bestaa i, at en Poet har større Frihed til at skjemte, kan bruge en og anden Talemaade, som i ubunden Stil ikke falder saa vel, o. s. v.[2]

---

1) Lærde Fruentimmer, S. 1227.

2) Paraphrasis og Oplysning over Klopstocks Ode til Kongen til deres Tjeneste som beklage sig over at Messias er dem for høj og uforstaaelig, velment opsat af N. N., i de lærde Tidender for 1751, Nr. 50. Samt Svar derpaa i Nr. 51, underskrevet Patriot. At Mag. Tetens, den Gang Alumnus paa Borchs Kollegium, er Forfatteren dertil, angives i nogle Samlinger af Degnen

Der maatte raades Bod paa denne Mangel. Man maatte see at fremkalde gode Digte ved at belønne dem og besørge dem udgivne. Dette skulde da opnaaes ved Stiftelsen af et Selskab, Selskabet til de skjønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse, ikke blot de skjønne, ogsaa de nyttige. Fra hvem den første Idee dertil udgik, kan næppe oplyses, hvorledes den blev iværksat, er derimod temmelig klart. Efter Pram, der ofte kom i Tyge Rothes Hus, var Ideen undfangen af Tyge Rothe, fra hvis patriotiske Synskreds det heller ikke kunde ligge fjernt at fremme Poesi ved Belønninger. Rothe og J. S. Sneedorf vare Venner, og i dennes i Begyndelsen af Aaret 1759 udgivne Breve (det 26 Brev) findes et „Forslag til Formuende, ved Sammenskud at bringe en Kapital tilveje, for at befordre saadanne Skrifter til Trykken, som kunde tjene til at forbedre Sproget, Sæderne og Smagen." Det er imidlertid endnu ikke Selskabets fulde Idee. Tydelig træder den derimod frem i Slutningen af samme Aar i Cramers Nordische Aufseher (Nr. 115, 14 November 1759)[1], hvori det hedder, at et patriotisk sindet Selskab har anmodet Udgiveren om at bekjendtgjøre og anbefale deres Forehavende: „Medlemmerne i dette Selskab have troet, at nogle aarlige Priser for den bedste poetiske og prosaiske Udarbejdelse af en given Materie i det danske Sprog, tilligemed et periodisk Skrift, der fritog Nationens skjønne Aander fra at sørge for Trykningen af deres mest udsøgte Arbejder, kunde hæve en Del af de Hindringer, der berøve os den Fornøjelse, at faa flere egne skjønne Originaler."

Torben Jensen Lido, en Broderdattersøn af Tøger Reenberg. (Disse Lidoske Samlinger ere mig meddelte af Studios. philol. Obrogsmand Dyrlund og findes nu i Universitetsbiblioteket.)

[1]) I Registret til Nord. Aufseher nævnes kun Cramer selv som Forfatter.

Et Svar derpaa var af Klopstock. Kort efter, i December 1750 bekjendtgjordes (i Adressekontorets Efterretninger Nr. 55) en af Thye Rothe forfattet Underretning om Selskabet, at det aarlig udsætter to Priser, en af 50 Rdr. for det bedste danske Digt over en opgivet Materie, og en af 40 Rdr. for den bedste danske Afhandling i ubunden Stil, ligeledes over en fastsat Materie. Og Selskabet udsatte tillige sine to første Prisopgaver; Udarbejdningerne skulde indleveres før den 1 Oktober 1760. Naar hertil føjes J. Badens Yttringer, at det var Hofpræst Cramer, der enten gav den første Idee til Selskabet eller optog den og bragte den til Modenhed ved den Varme, hvormed han anbefalede den til Moltke, hvori han trolig blev understøttet af Hofskriver Müller,[1] og at den kongelige Understøttelse ofte var Gjenstand for Samtale imellem Klopstock og Kongen, saa synes det ganske sandsynligt, at nogle danske Mænd (Rothe og Sneedorf) have tænkt paa at bringe et saadant Selskab i Stand, men at de enten ikke kunde eller troede ikke at kunne faa deres Hensigt udført uden ved at tage deres Tilflugt til det tyske Parti, der havde Indflydelse til Hove; Cramer tog Moltke paa sig, Klopstock Kongen, og denne lovede at bestride Selskabets Udgifter, dog uden endnu at bestemme en vis Sum dertil.[2] I Begyndelsen syntes det dog ikke ret at ville gaa med det ny Selskab; det var hverken selv enigt eller havde Publikums Tillid. Medlemmerne holdt sig skjulte og vilde ikke nævnes; man kjendte dem ikke, og vidste kun, at Rothe og Klopstock vare blandt de ældste. Nogle vare bange for Rothes stive Stil,

---

1) Siden Stempletpapirforvalter og Konferensraad, Fader til P. E. Müller.

2) At Selskabet, som Høst siger, fik en Fond af 2000 Rdr. er urigtigt; det havde slet ingen Fond. (Høst i Udsigt over Frederik den Femtes Regjering, Skandin. Literaturselsk. Skr. 8, 420.)

og frygtede for, at det var den Sprogsmag man vilde fremhjælpe.[1] Der var Partier i Selskabet. Dass, „der levede paa en fortrolig Fod i Luxdorphs Hus," skriver til Suhm (i Marts 1760): „Det ny smagende Selskab har endnu intet udgivet i Trykken. Man vil sige, at de indbyrdes skal være temmelig uenige, og at det tyske og franske Parti (han mener vel især Cramer, Klopstock, Carstens, Nielsen) vil have Overhaand, saa at Etatsraad Luxdorph skal være færdig at gaa ud derfra." Imidlertid indkom der Besvarelser paa de udsatte Prisopgaver; Tullin vandt Prisen for det poetiske Læredigt, Ove Guldberg for den prosaiske Afhandling. Men først i et Møde, den 14 April 1763, fik Selskabet, hvad J. Baden kalder det, „sin faste Indretning." Da vare Medlemmerne ordnede, som der rigtig bemærkes, efter Rangforordningen, den verdslige naturligviis, ikke den poetiske: Etatsraaderne Luxdorph og Carstens, Justitsraad Nielsen (her er i Protokollen en aaben Plads, enten for Justitsraad Tyge Rothe, der den Gang var flyttet til Tybjerggaard, eller for Legationsraad Klopstock), Hofpræst Cramer, Professorerne Sneedorf og Lous, Slotspræst Poulsen i Frederiksborg (som han var bleven 1762), Hofskriver Müller. Moltke udvirkede, at Selskabet af Kongens egen Kasse fik en aarlig Understøttelse af 400 Rdr., at regne fra 1 April 1763. Samme Aar fik Selskabet sin første Sekretær, Tyskeren Justitsraad J. H. Schlegel. Sekretæren fik en aarlig Løn af 300 Rdr., men saa var der jo kun 100 til Belønninger, saa at Pram vel kan have Ret i, at der var et Misforhold, „at Sekretæren, hvis Forretning maatte være ubetydelig, skummede Fløden, medens Forfatterne maatte nøjes med den tynde

[1]) Indbydelsen eller Underretning om Selskabet (D. Digtek. Hist. 4, 474) er imidlertid ikke i Rothes sædvanlige Stil; havde maaskee Sneedorf filet den af?

Mælk." Pram, der altid regnede, regnede ogsaa ud hvad den første Sekretær oppebar og hvad der blev tilovers til de andre. Da Schlegel var Sekretær i 17 Aar, er det en Regning enhver let selv kan gjøre. Et andet Spørgsmaal er, hvorledes disse Mænd, der dog ikke havde givet Prøver paa dansk Digtning (egentlig kun to, Poulsen og Lous, og det endda nærmest kun som Oversættere)[1] kunde være skikkede til at danne Poesiens og Veltalenhedens Højesteret, og hvorledes overhovedet det skjønne kunde fremmes ad samme Vej som anden Industri. Det følgende vil give Oplysning derom; thi det er en Kjendsgjerning, at den danske Poesies Skjæbne i mange Maader blev afhængig af dette Selskab, hvis Oprindelse vi derfor maatte forudskikke.[2]

Ligesom Klopstock og Cramer ved dette Selskabs Stiftelse virkede paa Smagens Udvikling i Danmark, virkede Klopstock tillige, og det strax efter hans Ankomst, paa Poesien selv. Messias kunde ingen efterligne, de fleste forstode den ikke, Theologerne forargede sig over den; hans dramatiske Digtning kunde heller ikke efterlignes; det var forbeholdt en senere Tid; men hans Oder. Først gjorde man Nar ad dem, derpaa efterlignede man dem; og det blev ligesom Poesiens to be or not to be: Rim eller ikke Rim.

Hver Gang Klopstock skrev en Ode der berørte Danmark, fulgte der paa den en poetisk Kritik eller en, ja flere

---

[1]) Poulsen havde ogsaa oversat: Juvenalis Trettende Satyra. Kbh. 1753. 4. (i Falsterss Versart). Lous, Forf. til Styrmandskunsten, havde oversat Popes Forsøg om Mennesket, Sorøe 1759, og oversatte siden Popes Tredie moralske Brev Om Rigdoms Brug, der blev tillagt Luxdorph (jf. Sporons Breve, 1ste Stykke S. 147).

[2]) See D. Digtek. Hist. 4, 474—480 og under Frederik den Femte S. 140—153 og de der angivne Kilder, især af Pram og Baden. Om Tyge Rothe som Stifteren: Thaarup i Genealogisk og biographisk Archiv, Nr. 5—6, S. 261.

Parodier. Da han i en Ode An den König havde tilegnet Frederik den Femte Messias, lod Gerhard Treschow i de Lærde Tidender for 1751 (Nr. 36) indrykke: En nye Skialdre-Digt, Afskeed med Parnasso, hvori han, i Vers uden Rim dadlede den rimfri Poesi og det dunkle i Stilen:

Nu skal det holdes for det høje og sublime
I Digtekunsten, at den er urimelig — —
Nu maa de (Poeterne) klare Ting fordunkle og formørke,
At ingen Dødelig skal kunne fatte dem.

Næste Aar (1752) digtede Klopstock ved Dronning Lovises Død atter en Ode An den König; strax kom Treschow med Ode til Bispen (P. Hersleb), hvori han Strofe for Strofe parodierede Klopstocks; Oden var et Sørgedigt over Dronningens Død, Parodien en Lykønskning til Bispens Fødselsdag. Naar Klopstock synger:

Kehrst du dorthin zurück (etc.)

hedder det i Parodien:

Men naar de høre skal de dunkle Vinger ruske,
Lev da blant Seraphs vel,
Dog maa De love, De ey komme skal tilbage,
Men altid blive der.

Flye nu, min flygtig Sang! nu er det Tid at tie;
Hvor smiler Bispen nu!
Siig da, min Sang, at du i Dag har haft den Lykke,
At Bispen haver smilt.

Strax efter kom to til: Ode til Brudgommen, og Ode til Odemesteren af C. M. Priebst.[1]

---

[1]) Jf. D. Digtek. Hist. under Frederik den Femte, S. 65—67. 72—75. Büschings Nachrichten, 1, 501. De 3 Oder findes i Hjelmstjernes Samling (1126. 4.): En Ode til Bispen. Kbh. 1752. En Ode til Brudgommen. Kbh. den 21 April 1752, uden Navn.

Klopstock digtede Ode an Gott; den blev skamløs parodieret i Ode an den Menschen, hvori Bønnen til Gud forvandledes til en Ræys Bøn til Mennesket.[1] For at advare Kongen imod Fritænkeriet, der i ikke ringe Grad havde fundet Indgang ved Hoffet, skrev Klopstock Drei Gebete eines Freigeistes, eines Christen und eines guten Königs;[2] strax efter udkom Drey Gebete eines Antiklopstockianers, eines Klopstockianars und eines guten Kritikus.[3] Klopstock ændsede ikke noget af alt dette.

Lessing siger etsteds: Wenn ein kühner Geist voller Vertrauen auf eigene Stärke in den Tempel des Geschmacks durch einen neuen Eingang dringt, so sind hundert nachahmende Geister hinter ihm her, die sich durch diese Oeffnung mit einzustehlen hoffen; doch umsonst. Mit eben der Stärke, mit welcher er das Thor gesprengt, schlägt er es hinter sich zu. Saaledes gik det ogsaa hos os. De rimfri Vers fandt sine Forsvarere, den Klopstockske Ode sine Efterlignere, og hvis der ikke havde været Røre nok før paa Parnasset, for at spotte Klopstock, saa blev der nu, for at drille hans slette Efterlignere. Disse vare især Stenersen og Tyge Rothe.

Peder Christopher Stenersen, en Gudbrandsdøl, der døde som Præst i Sælland (1749 Præst til Udby, 1764 til Tølløse, † 1776) hørte oprindelig til den gamle Skole, traadte op imod Eilschovs danske Kunstord (1748), men ind-

---

Ode til Odemesteren. Den 8 May Anno 1752. Derunder Navnet: C. M. Priebst. Den sidste skal være Parodi paa Tyge Rothes Sprog.

1) Ode an den Menschen, von Mich. Reincken. Kratbusch 1753, i Gottscheds Neuestes aus der anmuthigen Gelehrsamkeit 1753, S. 387, med den Anmærkning: Dieß Stück kömmt aus Kopenhagen. (jf. Büschings Nachrichten 2, 53.)

2) Hamburg 1753. 4. jf. J. Møllers Mnemosyne, 2, 45.

3) Büschings Nachrichten 2, 63.

førte siden selv norske Ord i sine Digte, og forklarede dem; f. Ex, mandolme Thyre, det er „uvane;" Gubbe, „et norsk Ord, betyder en gammel Mand."[1] Hvis han var Udgiver af Ugebladet Den danske Proteus (en Kritik har han vel i det mindste skrevet deri under Mærket S.), saa lægger han just heller ikke deri nogen synderlig smagfuld Behandling af Sproget for Dagen;[2] men han vandt som Digter et meget anseeligt Navn, hvilket han beholdt indtil nu, især som Efterligner af Klopstock.

Da Gerhard Treschow var kommen med sin Afsked med Parnasso, optraadte Stenersen til Forsvar for Klopstock og Messias i Kritiske Tanker over de rimfri Vers:[3] Nu, „da man begynder snart overalt at holde det for et Tegn paa Dumhed eller Bedrageri at være en Kristen, kan en Poesie som Messias være bekvem til at gjøre det høje, det heroiske i vor Religion føleligt til Spotternes Beskjæmmelse." Hans

---

[1]) Poesier af P. C. St*** Uden Aar. (Ikke anført hos Nyerup, findes i det Kgl. Bibl. i en Samling kaldet Allehaande, 3die B.)

[2]) Rahbek og Nyerup kunde ikke ret komme efter, hvem Proteus var, og hvem S. var. Rahbek udhævede de smagfulde Betragtninger over Poesi i Ugebladet Proteus, der forekom ham langt over den Alders æsthetiske Kultur. Nyerup gik paa Jagt efter den smagfulde Anonymus, der i Proteus skrev den smagfulde Bedømmelse over Forsøgene i de skjønne Videnskaber, men for Resten kunde han ikke lide Stenersen, fordi han væltede sig ind paa Eilschov. (Rahbek til Nyerup og Nyerups Gjensvar i Minerva, Februar og Marts 1800.) Disse Critiske Bemærkninger, der ere indsendte af en Forfatter, som tegner sig med S., findes i Nr. 17. 18. 19 og 20. — Hele Ugeskriftet ender med Erindring til Subscribenterne: Auctor til dette Ugeskrift lovede i Begyndelsen Guld og grønne Skove, som dog imod Forlæggerens Formodning blev forvandlet til bare Flyvesand og blotte Fælleder, etc.

[3]) Critiske Tanker over de riimfrie Vers forfattede i Anledning af den i de Lærde Tidender under Nr. 36 indrykkede Riimfrie Afskeed med Parnasso af Frønning Skeyværingsen. Uden Trykkested og Aar.

Tanker om „de sexede og tillige rimfri Vers" (Hexametre) fremkaldte to Svar i Lærde Tidender 1752 (Nr. 9, den 2 Marts), der ikke ere andet end usle Rimerier.[1]

Et Par Aar efter havde Stenersen Lejlighed at udføre sine Tanker om de rimfri Vers i det Digt, der er bekjendt under Navn af „den choriambiske Ode til min Søsters Bryllup," men hvis oprindelige Titel er: Ode til Brudgom og Brud,[2] der menes at være det første danske Digt i chor-

---

[1]) Det ene af Sigurd Axelsen, Drager og Indvaaner i Helsingør, findes Begyndelsen af i D. Digtek. Hist. under Frederik den Femte S. 68. Længer hen forekommer:

Og hvis Hr. Klopstock ey i Danmark havde været,
Da havde Frønning ey maaskee saa let beæret
De dumme Danske med slig Apollinisk Mad, etc.

Forfatteren skal, efter Lids, være Søren Aagaard, Konrektor i Helsingør, efter Dyrlund: 1748, † 1755. Nyerup har ham ikke. Det andet af Arved Adsersen (ikke Andersen) Blytækker paa det nedfaldne St. Oles Spiir i Helsingør, skal være af Ansgarius Anchersen, femte Lectiehører i Helsingør. Deri hedder det:

I Grækisk og Latin der bør ey Riim at staa,
I Dansk, i Engelsk, Fransk og Tydsk man riime maa.
At rose Klopstocks Vers, naar uden Riim de ender,
Det rober, at man ey et Sprogs Genie ret kjender.

(o. s. v. See D. Digtek. under Frederik den Femte, S. 69).

[2]) I de nysanførte: Poesier af P. C. St.*** kaldes den: Choriambisk Ode ved hans Søsters Ægteforbindelse 1754; og den indledes med et Stykke i rimede Alexandriner: Min B***k! erindrer du (etc.) Den rette Titel er: Ode til Brudgom og Brud, den 30 Augusti 1754. af St. Imprimatur J. P. Anchersen Dr. Kiøbenhavn, trykt i de Berlingske Arvingers Bogtrykkerie, ved L. H. Lillie. (Defekt Exemplar i Lids Samling, meddelt af Dyrlund. Begyndelsen mangler. Det første der findes er:

Som guldlokkede Soel hæver hver Morgen sig etc.)

Siden trykt 1767 i Forsøg i de skjønne Videnskaber, 6 Stykke, med Forandringer, ikke af Digteren selv, men af Selskabet eller Forsøgenes Udgiver; der har Digtet ogsaa den forandrede Titel. Bruden var ikke Stenersens Søster, skjøndt han i Oden tiltaler hende saa. Det er et Lejlighedsdigt forfattet til Hr. Iver Brinchs (1753 Præst til Hagested og Gislinge) og Charlotte Amalia Benzons Bryllup i Kundby Præstegaard 1754, den 30 August.

iambisk Versemaal,[1] og da den blev almindelig bekjendt, af den Tids Kunstdommere blev højlig beundret. „Jeg elsker Rimene i et Vers, siger Sporon,[2] men denne Ode er herlig, og dens øvrige Fuldkommenheder holde Læseren skadesløs i denne Henseende. Klare og glimrende Billeder oplive de yndigste Forestillinger; heldige Udtryk prente de smukkeste Tanker; skjønne og passende Tillægsord forædle Udtrykkene; alting forener sig til at opvække de ædelste Følelser." Denne Berømmelse har Oden bevaret hos senere Kunstdommere, især er Rahbek ganske indtagen af den. At den er en Efterligning af Klopstock, oplyser han ved Ligheder imellem den og en Bryllupsode af Klopstock, en Lighed, der ikke kan være ganske tilfældig, saasom Klopstocks

Unberufen zum Scherz, welcher in Liede lacht
Nicht gewohnt zu sehn tanzende Grazien —

og Stenersens Begyndelse:

Sparsom buden at see dandsende Kore af
Huldgudinder iblandt skjemtende Fauners Flok —

samt nogle Steder mod Slutningen, hvor Klopstock synes at have været Stenersens Forbillede; men det er dog, mener Rahbek, kun enkelte Ideer han har laant, den hele Tankegang og de mest henrivende Steder ere af ham selv. Navnlig tilhøre ham aldeles „hine berømte otte Linier, som maaskee ere blandt det allerskjønneste, der nogen Tid sagdes paa Dansk," nemlig:

Naar med slibrige Flugt stjæle sig uformærkt
Bort de dejlige Aar, varer bestandig ved
Venskab grundet paa Dyden
Uberøvet sin Yndighed.

---

1) Thortsens Metrik 2, 325.
2) Breve, 1767, S. 144.

Saa naar stormende Høst river fra frugtbart Træ
Sit grønglindsende Løv, viser sig hængende
Under skaldede Kviste
Den guldstrimet Frugt skjønnere.

Og fire andre, ikke mindre skjønne Linier synes ham „det skjønneste Pendant til de fire henrivende Linier i Høstgildet, og er i hans Tanker det sødeste vor nyere Literatur har at fremvise," nemlig

Ej skal kommende Aar lunkne hans Kjærlighed,
Ej skal synes ham mat blegnede Læbers Kys,
Ej skal mindre begjerlig
Søges aldrende Favnetag.[1]

Men om man end vil sande, at denne Ode ved en usædvanlig Flugt maatte overraske, og at Udtryk, „som Venskab grundet paa Dyden," hvor prosaiske de end i sig selv ere, kunde gjøre Rahbek varm om Hjertet, besynderligt er det, at han ikke bemærker, hvor søgt, hvor udansk, hvor tydsk-prosaisk denne Efterligning undertiden er. Man behøver jo kun at læse Begyndelsen ganske naturlig: „Sparsom buden at see dandsende Kore af Huldgudinder iblandt skjemtende Fauners Flok," eller: Ej skal mindre begjerlig søges aldrende Favnetag, end nu, da hun iført gyldne Klenodier, ny højtidelig Stads, drager ham, villig selv, med erobrende Ungdoms gjennemtrængende milde Kys; man behøver kun at læse slige Steder og næsten hele Oden med deres naturlige Betoning, for at mærke, hvorledes Versemaalet af sig selv opløses; at spørge sig selv, hvilket Sprog saadanne Udtryk høre til, som „sparsom buden at see," „ej Tibulliske Skjerts bevandt." Kunde vor Poesi virkelig være tjent med Nonsens som „en

[1]) D. Tilskuer 1792, Nr. 16.

slibrig (schlüpfrich) Flugt," og mon det da ikke var godt baade for Sproget og Smagen, at dette Aberi hørte op?

Denne Ode fik ogsaa sin Parodi, der følger sit Forbillede Vers for Vers, uden Værd, men, saavidt vides, hidtil ikke omtalt:[1]

Sparsom buden op at rose de rimende
Lænke=Dantzere blant Poetasternes Chor,
Ey rimelige Syner,
Ey naturlige Skiærts bevandt.

Dig, o Apollini, gnistrige Tanker, jer,
Af en høyere Drift helliger jeg min Sang.
Bort poetiske Pøbel
Med udartende Klygtighed. (etc.)

Noget efter digtede Stenersen Krages Ode til Hr. Simson Fogner, esqv.[2] Luxdorph har bemærket, at Stenersen er Forfatteren; efter Baden er den digtet omtrent 1755, og da der er tilføjet kortvillige Anmærkninger (som Nyerup dog tildels anseer for samtidige med Udgivelsesaaret), saa mener Baden, at det hele skal være en Spøg. Rahbek har ikke, det jeg mindes, afsagt nogen Dom over denne Ode, den første havde nok udtømt hans Begejstring. At den skulde være Alvor, skulde være høj, skulde være som en sapphisk Ode af

[1]) Splinder=nye Ode, meget behagelig at laese og siunge efter sin egen Melodie. Trykt i dette Aar. (Defekt Exemplar i Lidøs Samling, meddelt af Dyrlund. Forfatteren er ubekjendt. „I Begyndelsen mente man det var Mag. Tetens, siden Mag. Anchersen, hvilket Mag. Stenersen selv mener, men mig er forsikkret for vist, at Autor skal have været en norsk Student, som selv var en god Ven af Mag. Stenersen.“ Det er den Oplysning Lidøs giver.)

[2]) Med Even Tørens Betænkninger over Skovenes Tilstand (etc.). Aalborg 1769. Den er som Sjeldenhed aftrykt i D. Digtek. Hist. under Frederik den Femte, S. 103.

Horats, men selv paa sine bedste Steder ikke kunde undgaa at falde ned, viser, tykkes mig, selve Ideen, og Strofer som denne:

Kimende Spirer gjennem Mulden rende
Efter hans Fodspor. Mosbegroede Skove
Rense sig, naar for tordenraske Negle
Strengene dundre.

Om man end vil lade kimende (spirende) Spirer rende, tordenraske Negle, som slaa Strenge og pille Mos af Træerne, det er dog utaalelige Billeder: Negle, som slaa Strenge!

Stenersen maa vel ogsaa selv have følt det; i sine senere Digte sank han enten ned til den gamle Skoles platte Rimeri, som i Verset over Jørgen Fris (1758):

Ej i det dybe krøb, ej oversteg det høje,
I lige Afstand stod fra en pinagtig Møje
Og Sladdervurrenhed Hr. Jørgen Frises Sang,
Poetisk i sit Sving, naturlig i sin Gang;[1]

eller han lokaliserede Horats i rimede Vers i sin Ode til Selskabsbrødrene (efter Horat. L. 1. Od. 27):

Druernes Kræfter presses til vor Glæde,
Bægret bør stille forudfattet Vrede,
Preussiske Sabler og de Bøhmske Glasse
Sammen ej passe.

Lad dem i røget Kro kun see og høre
Øllede Bonde banke Ryg og Øre,
Lavet ophæves med en revned Trøje,
Sorteblaat Øje (etc.);

indtil han endelig hævede sig til naturlig Skjønhed i det første beskrivende Digt (Junkerskilden 1769), det første, der udkom under hans Navn.[2]

---

[1]) D. Digtek. Hist. under Frederik den Femte, S. 102.

[2]) De to sidste Strofer af Digtet: Til en Ven med en Flaske

Der var ogsaa Grund til at blive led af dette Odemageri, rimet eller urimet, der Aar for Aar blev værre, og tilsidst blev et formeligt Paskvilvæsen. I Haandskrift haves Ode til Ordmageren (C. P. Rothe), jeg veed ikke fra hvilket Aar.[1] Af Dass veed man, at der i Aaret 1757 vare flere Oder i Omløb: Ode til Borgemesteren (Niels Krog Bredal), Ode til Fruen (Fru von Passau, f. de Materna), Ode til Journalisterne (Erichsen, Dons, Bloch).[2] Hele dette Uvæsen

---

Hæggebærvin, der ikke før skal have været trykte, findes i Østs Materialier, Nr. 20.

1) Samling af haandskrevne Digte i Kvart i Universitetsbibl. Oden er mærkelig i en anden Henseende, da man seer hvilke Ord de optoge Ordmageren ilde. Deriblandt: Vergröserungsglas, ubegleidet, desto gedulter, anfortroed, Gunstling, vidrige (Rygter), tusende Ængster, Henpasninger, overordentlig Sendingsbud, et højere Skjøn, Voldsværk, Flerhed, Nyhed, dumdrist, djærv, Endemaal, Tonekunst, velsmagende (og) nærig Kost, at tiltro, at tilegne o. lign.

2) Dass til Suhm, den 27 August 1757 (Suhms Saml. Skr. 15, 269): „Vore Poeter have i disse Dage prøvet deres Gejst med at lade visse Oder løbe om Byen, hvoraf jeg har seet trende, nemlig en Ode til Borgemesteren (skal være ment Niels Bredal), hvor Apollo forestilles at have draget ham fra Sviren til at tjene de ni Gudinder (etc.). Den er forfattet paa sin Klopstockiansk, dog med Rim, og indeholder et og andet Indfald. Den anden Ode er til Fruen, som skal være Fru Materne i Anledning af hendes udgivne Pjecer og Komedier, hvor man søger efter Fader til disse Fostere, thi hende anseer man kun som Moder, og maa Apollo tilsidst tage Skylden paa sig. Indfaldene kan være artige nok, men de fremsættes paa en meget grov Maade. Nok en Ode til de danske Journalister, hvori man søger at raillere dem, ligesom de vilde være klogere end andre Lærde hos os; denne Ode er bedst forfattet, men dog kun en Paskvil." jf. D. Digtek. Hist. under Frederik den Femte, S. 121, hvor der findes nogle Strofer af Oden til Journalisterne. I Haandskrift findes disse og flere Oder: 1757 til Junkeren, til Fruen, til Borgemesteren, Ordmageren, Auctor, Journalisterne, o. fl. i Ny Kgl. Saml. Nr. 822. d. 4. 825. a. 4. Hos Nyerup anføres C. H. Zwerg, der oversatte to Satirer af Rabener (1758), som Forfatter til: Ode til den artige Junker. Kbh. uden Aar. 4.

forderyede ikke blot Smagen, men ogsaa Karakteren, og gav Poesien, den ædle Poesi, til Pris for enhver Stymper. Den, der ingen Tanker havde, kunde dog ved den paafaldende Form give sit Aandsprodukt Udseende af noget usædvanligt, ja ugenert stjæle andres Tanker og Vendinger, og den, der ikke havde Øre for rhytmisk Skjønhed, kunde i et Sprog, der af sig selv opløste sig i Prosa, uden at føle noget Tryk af Poesiens sædvanlige Lænker, tee sig som Digter og gaa og gjælde som saadan. Det see vi paa Tyge Rothe.

Kongen blev syg og kom sig. Da skrev Klopstock sin temmelig tomme Ode: Die Genesung des Königs (1759). Saa kunde Tyge Rothe heller ikke dy sig, og gav sig til Pris for Spotterne ved sin Ode efter Kongens Sygdom (1760):

Mod dig, kjæreste Folk, ak, mod dig droge op
I den taarnede Sky rædsomste Tordener;
Alt beredte til Hævn rundt om os hængte de.
Hvad? om Friderich saaes ej mer! (etc.).

Derpaa fulgte en Sværm af Parodier, blandt hvilke en begyndte med:

Mod dig, kjæreste Land! og mod dig droge op
Skumlende Oders rædsomste Tordener;
Alt beredte til Hævn rundt om hængte de.
Hvad om Ragne[1] saaes ej mer!

T. Rothe gav dog ikke tabt, men vedblev at digte, uden Rim og med Rim, i Versemaal og uden Versemaal, men da han, ligesaa lidet som Suhm og Langebek, var Digter, ville vi ikke opholde os længer ved ham.[2]

Imidlertid udviklede en norsk Digter sig paa egen Haand,

---

[1]) Ragne kaldte Rothe sig i Brevvexlingen med Sneedorf.
[2]) See om T. Rothes Digte D. Digtek. Hist. under Frederik den Femte, S. 166.

uberørt af Klopstock og den tyske Skole. Christian Braunman (ikke Brauman) Tullin,[1] Søn af en Kjøbmand i Christiania (f. 1728), lagde sig under sit Ophold ved Universitetet (1745—48), hvor han tog theologisk Attestats, tillige efter de nyere Sprog og Musik. Hans Bestemmelse var at være Præst, men da han formedelst sit svage Bryst maatte opgive det, lagde han sig i Christiania efter Lovkyndighed, og vedblev at dyrke de skjønne Videnskaber og de nyere Sprog, især Engelsk og Italiensk. Hans Mønstre vare Young og Pope. Tidlig begyndte han selv at digte. Det første Forsøg var Til Jubelfesten 1749,[2] en Kantate som de andre; Kantaten over Dronning Lovise[3] røber heller ikke videre Anlæg, som vil sees af en Solo:

Naar en af Thronens twende Stytter
Fra Jorden hen til Himlen flytter,
Saa bæver Rigets hele Krop;
Men naar et Rige skal forlise
Saa stor en Dronning som Lovise,
Dets Fald kan næppe rejses op.

Men hans Lejlighedsvers vare meget søgte. En af hans Venner, Hr. Morten Leuch, skulde holde Bryllup med Jfr. Matthæa Collett. Ved denne Lejlighed skrev han Majdagen. Lykønskningen selv er kun af den almindelige Slags, men han indleder den med Skildring af Livet i Staden og den fri Natur, der overgik alt hvad man hidtil havde seet. Uden hans Vidende og imod hans Villie blev Digtet eftertrykt i

---

1) Tilnavnet er taget af Gaarden Tul-lien i Ringebo Præstegjæld. Braunman (ikke Brauman) staar der i Udgaven af hans Samtlige Skrifter, 1770.
2) Samtl. Skr. 1, 75.
3) Samtl. Skr. 1, 81.

Kjøbenhavn 1758;[1] Cramer anmældte det i Nordische Aufseher og oversatte noget deraf (i November 1758, Nr. 52); Tyge Rothe oversatte det i fransk Prosa, og Reverdil indrykkede Oversættelsen i Mercure danois (i December 1758).[2] I Christiania vilde det have delt Skjæbne med andre Lejlighedsdigte; der vidste man ikke hvilket Barn der var kommet til Verden, men naar de tydske og franske Kunstdommere stode Fadder til det selvbudne, vidste de nok at give Daaben Betydning. Man kunde heller ikke glæde sig derover hjemme i Stilhed; al Verden skulde vide, hvad for et Underværk der var skeet her i Norden, i Isens og Aandløshedens Egne; og der var virkelig skeet et Underværk. Cramers Dom er overordenlig gunstig: „Kühnheit und Lebhaftigkeit in den Gemälden, Feuer in den Empfindungen, in verschiedenen Stellen auch Hoheit und Zärtlichkeit, Adel und Neuheit in den Metaphern, und unterschiedne glückliche poetische Figuren sind vorzügliche Schönheiten dieses Gedichtes. Der Ausdruck selbst füllt das Ohr, ist tönend, und hat nichts weichliches, nicht das frauenzimmerliche, das eine Sprache vielleicht angenehm macht, sie aber gemeiniglich auch entnervt. Er hat, ohne daß er sich solches vorgesetzt zu haben scheint, solche Worte gewählt, deren Sylben sehr klangreich sind, und besitzt darinnen dasjenige, was ich immer in den Wormischen Predigten bewundert habe." Lessing, der anmældte Der Nordische Aufseher, og ikke kjendte Tullins Digt uden af Meddelelserne der, dømmer derefter: „Erfindung, Anlage, Einrichtung und Ausführung verrathen einen von der Natur begunstigten Geist,

---

1) Tullins Majdag. Kbh. 1758. 4. Tilligemed flere af hans Digte, med latinske Typer, i Hjelmstjernes Saml.

2) Maidagen er ogsaa oversat paa Islandsk af Jon Thorlaksen i Nokkur Chr. Br. Tüllíns kvæði af J. Th. Hrappsey 1774. (i Hjelmstjernes Samling).

der noch mehr erwarten läßt. Dieses Urtheil ist keine Schmeichelei; denn die Strophen, welche er (Cramer) in Originale und in einer Uebersetzung daraus anführt, sind so vortreflich, daß ich nicht weiß, ob wir Deutschen jemals ein solches Hochzeitgedicht gehabt haben."[1] Cramer finder naturligvis ogsaa noget at dadle. Det vigtigste er dette: „In einigen Strophen hat sich der Poet zu solchen Spielen des Witzes herabgelassen, die er sich, zumal in einem so edeln Gedichte, nicht hätte aufdringen lassen sollen. Darunter rechne ich das Echo im Reim, welches sich im Deutschen nicht ausdrücken läßt, weil Eigenschaften und Schöpfer nicht reimen;" (han mener:

O lille søde Fløjtenist!
Hvo gav dig disse Egenskaber?
Saa raabte jeg mod Bjerget hist,
Og Echo svarede: — en Skaber)[2]

fremdeles: „einen so genannten musikalischen Ausdruck, welcher viel zu gesucht zu seyn scheint, als daß er für natürlich gehalten werden könnte. Er soll den Gesang der Vögel nachahmen: See, hvor vi elske, vi, vi, vi! Das søde Dirlirlili (Dirlilili) ist von gleicher Art. Der Dichter könnte sich vielleicht auf andere Dichter zu seiner Rechtfertigung berufen, allein Exempel von Fehlern können zwar verführen, aber dennoch dürfen sie nicht nachgeahmt werden, wenn sie auch dem großen Haufen, den solche Flitterwerke mehr als wirkliche Schönheiten zu belustigen pflegen, noch so sehr gefallen möchten." Det er altid tungt for en Poet at see sig dadlet,

---

[1]) Lessings Sämmtl. Schr. 26, 150.

[2]) Rektor Heiberg i Odense, der forklarede os Majdagen, gjorde tillige opmærksom paa det urigtige deri, thi Echo kunde jo ikke svare saaledes. Men Tullins Echo stavede paa sin Norsk: Eg-enskaber.

især for noget, der maaskee for ham og hans Læsere var det allernydeligste. Tullin gav ogsaa Svar paa Cramers Kritik.[1] Han beraabte sig paa Ovids sub aqua, sub aqua, paa Brockes', og han kunde jo have taget mange andre med;[2] „hvis han havde sagt: See, hvor vi elske vi, vi, vi, i Munden paa en Flok smaa Børn, saa vilde jo dette Udtryk formedelst sin Kjælenhed og utvungne Uskyldighed være bleven anseet for en Zirat, hvorfor skal det da være en Vanheld hos disse smaa Kræ, just fordi det ligner Naturen?" o. s. v. Men Tullin oplyser tillige, at Cramer ikke har forstaaet det danske Digt (han havde dog levet fire Aar i Danmark): Hvor Ønsker daglig dø i Trængsel (im Gedränge) oversatte han: wo die Wünsche täglich in Drangsalen sterben; Med hellig Ild i hver en Evne oversatte han: mit einem heiligen Feuer in jedem Gefilde; O Skaber, den er idel Røst (Stimme) oversatte han: O Erschaffer, er ist ganz Ruhm, o. s. v.

Naar man nu læser Majdagen og ikke tager Hensyn til Sprogformer (som optrækket) eller til poetisk Legetøj, som ingen nu vil falde paa at bruge, saa er det gode deri, det som den Gang gjorde furore, ikke andet, end hvad enhver af vore Smaadigtere tror sig i Stand til at frembringe, og dog vil den beholde sit Værd som et Minde om, i hvilken Forbindelse den lyriske Poesi staar med Folkets Kultur. Da Majdagen blev til, kom der noget til stadig Bevidsthed, som hidtil kun havde aabenbaret sig i afbrudte Udbrud: Fynd i Tanken og Klang i Sproget; og dermed begyndte en Aandskultur, som der skulde henved hundrede Aar til at fuldende.

Selskabet for de skjønne Videnskaber udsatte sin første

---

1) Samtl. Skr. I, 23.

2) Hos Opitz findes en lignende Efterligning af Naturlyd:

Die Lerche schreit auch: Dir, Dir, lieber Gott, allein
Singt alle Welt; Dir, Dir, Dir will ich dankbar seyn.

Prisopgave om Søfarten. Hvad det tænkte sig derved sees af Indbydelsen.[1] Tullin vandt Prisen (1761), men han tilfredsstillede ikke Selskabet; han gav dem et Digt, de vilde have en Afhandling, en fuldstændig Afhandling (eller i det mindste Behandling), de havde jo tydelig nok angivet hvad den skulde indeholde. Men han fløj fra dem. Han standsede sin Gejst, der vilde fare ud i det uendelige Rum, og lod den svæve hen over Havet, han lod den skue i Dybet, tumles af Vindene; han saae Vraget, og vendte med Tanken tilbage til Skibet, Oprindelsen, Menneskets Forvovenhed, til Nordstjernen, Kompasset, til Opdagelserne, Menneskets Frækhed, Guldet, Menneskets Begjerlighed; da høres den almægtige Guds Røst, han som kan alt, virker alt, velsigner alt, og han velsigner Tvillingriget og Kongen! Hvad det var, havde Selskabet ingen Forestilling om, og det gik uden Tvivl andre ligesaa. „Vi kunne ikke nægte, sige de, at jo de Fordele, som Sejladsen har tilvejebragt Menneskene, og den nøje Forbindelse, som den har stiftet imellem de mest adskilte Folk, ere saa væsentlige Stykker af en Afhandling om Søfarten, at Læseren uden Tvivl med os vil ønske, at de ikke af begge Digtere (Tullin og hans Medbejler) vare saa sparsom berørte.“[2] „Digtet, siger Pram, blev kjøbt og roest af hele

---

[1]) D. Digtek. Hist. 4, 478. Underretning om et Selskab etc. (findes i Hjelmstjernes Saml.)

[2]) Fortalen til Forsøg i de skjønne og nyttige Videnskaber. 1 B. Det var denne Selskabets Dom, som S. (Stenersen?) i Den Danske Proteus modsagde, hvorfor Nyerup kunde lide ham. Tullin om Søfarten: „Dette Skrift, siger han, er et Mesterstykke, og det samme blandt Samlingen (Forsøg i de skjønne og nyttige Videnskaber) som den er blandt andre danske Bøger. Jeg er ikke aldeles af samme Tanker med Selskabet, som ønsker, at Digteren havde opholdt sig mere ved de Fordele, som Sejladsen har tilvejebragt Menneskene. Jeg tror, at Forfatteren har anseet Sagen ikke aleneste paa den mest poetiske, men ogsaa paa den retteste

Verden, læst af saare faa, og forstaaet af ingen." Hvad var det da? Ikke en Afhandling, heller ikke en Ode. Det var en ny Art, et Læredigt, der snart, saavidt det var muligt, hævede sig til Odens Flugt, snart vandrede med jævn Gang hen ad Jorden. Denne Digtart, Læredigtet, skulde nu, en Tid lang, blive Poesiens Maal.

Selskabet udtænkte en anden Opgave: Skabningens Ypperlighed;[1] det var et Æmne saa indholdsrigt, at noget deraf i det mindste kunde blive en Afhandling. Tullin svarede dem, og vandt atter Prisen, de kunde ikke nægte ham den. Men han var dem endnu mere troløs end før. Han paakalder Natten, for i dens Ro at begynde sin Valfart med Philadon; med Lysets Vinger paa flyve de fra Klode til Klode; med Morgenlærkens Flugt oprinder Dagen med ny Mirakler; de tabe sig i Beundring af Solen, Naturen, den uendelige; Fornuften forstummer for Visdommen, Kjærligheden, den hellige Gud. Det var dog endelig engang Poesi.[2]

Side, naar han mere har beklaget det onde, Handelen har udspredet, end som roest den Nytte, samme har medført" — „Alt hvad der kan tjene til at gjøre et Digt ypperlig, det findes her: Godt Anlæg, høje Tanker, rigtige Udtryk, god Versification og overalt en meget levende Indbildningskraft." Han dadler et og andet, især at Djævelen, „dette fæle Ord," findes otte Gange.

[1]) Oversat i Prosa af Kleen: Die Schönheit der Schöpfung in Absicht auf die Ordnung und den Zusammenhang der Geschöpfe. Aus dem Dänischen des Herrn Chr. Bromann Tullin übers. von Peter Kleen. Kopenhagen 1765.

[2]) Recensenten i Den Danske Proteus mener dog, at hvor meget der end med Rette kan siges til dette Digts Berømmelse, kan det ikke sættes i Ligning med det forrige, „enten det nu kommer deraf, at Materien var for stor til at indbefattes i saa kort et Digt, eller Autor ej har givet sig Tid nok til dets Forarbejdelse." Han dadler det, som Franskmanden kalder enjambement, at Versene gaa ind i hinanden, saa man kan ej forstaa Meningen af en Linie, inden man har læst den følgende, en Fejl, som vores Autor temmelig har undgaaet i det forrige Stykke. Til Recensentens

Ved disse Digte havde Tullin vundet Navn som Danmarks uden Tvivl største Digter. Da han Sommeren 1764 gjorde en Rejse til Kjøbenhavn, var der ingen, der nægtede ham denne Hæder. „Jeg erindrer selv, siger Baden, med hvilken Agtelse han blev modtaget. Der var ingen Mand af Stand eller Lærdom, der vilde ansees for Skjønner af Talenter, som jo opvartede ham i hans Herberge." Men Tullin var heller ingen nødlidende sulten Poet, som den følgende Tids. Han drev en Spiger-, Stivelse- og Pudderfabrik, som hans Stiffader havde overdraget ham; han var ikke blot Poet, men næringsdrivende Borger; Rejsen gjorde han med James Collett, for „paa de Commercerendes og egne Vegne at forpagte Tolden og Konsumtionen i Agerhus Stift." Aaret før (1763) var han bleven virkelig Raadmand og Justeermester; Aaret efter (1765) blev han udnævnt eller udseet til Toldbirektør; han kunde altsaa med Hæder have baaret sin Laurbærkrands over den borgerlige Toga, men Døden bortrev ham (den 21 Januar 1765). Han opnaaede kun en Alder af 37 Aar, men det er lidet sandsynligt, at han som Digter vilde bleven mere end han var; thi skabende var han i Grunden ikke, Young havde lært ham Tanker og Tankens Udtryk i et Billede. Det var et Lejlighedsdigt, der først gav ham et Navn, og de skjønne Videnskabers Selskab æskede ham til at bevare det. Hans øvrige Frembringelser, nogle Sørgedigte og Gravskrifter, have kun Interesse for hans Tid,[1] og kun enkelte vække endnu vor Opmærksomhed. Visen

---

Prosodiske Regler hører nemlig som Nr. 1: „En hver Linie i et Vers bør have sin egen Mening, og bør kunne forstaas for sig selv uden Hjælp af den derpaa følgende." (sic.)

[1]) Det hedder i Fortalen om dem: Tullins Lapidarstil har haft for god Virkning i sin Cirkel, og behandler en Sag, som er Menneskeligheden altfor magtpaaliggende, at vi skulde holde noget deraf tilbage.

Melicerta og et Par andre vare Tidens Yndlingsviser; Indlæg fra Kvindekjønnet minder om Holberg og Falster; Tanker om Dommen og Ved en døende Søsters Seng kan læses som Forberedelse til Evald. Paafaldende er det, at han paa sit yderste kunde lade saa indholdsløs en Gravskrift læse for sig, som den han gjorde over sig selv.[1]

Tullin havde, som alle der begynde noget nyt, Medbejlere og Efterlignere; nogle med Bly paa Vingerne, andre viste sig endog i Træsko. Morten Hammer, maaskee en god Præst, men en maadelig Poet, Forfatter til Præstepoemet (1787), bejlede med ham om Prisen for Sejladsen, og Selskabet lod hans Digt trykke tilligemed Tullins. Lorenz Jakob Benzon (død som Præst i Laaland) bejlede med ham om Prisen for Skabningens Ypperlighed, og nød samme Ære. Økonomen Otto Diderik Lütken, der havde gjort Lykke som Holbergsk Prisdigter, besang Sejladsens Oprindelse (1762).[2] Søren Gudme († som Provst paa Ærø) forsøgte sig i to Læredigte; det ene (Forsøg til Tanker om Evigheden, 1763, med latinske Typer), der udtaler, at Dyden er en Bane, Døden en Søvn, slutter med:

Elsk Dyden! Stræb at den kand Jacobs Stige være,
Hvori Fornuftens Trin og Troens samler sig.
Naar jordisk Höyde slap, dig Troens Trin skal bære,
Du vaagen kjender da det Jacobs Dröm var lig.

---

[1]) Samtl. Skr. 1, 321. Det prosaiske Stykke: Et Par Ord for de Skjønne, er mærkeligt i sproglig Henseende ved dets mange franske Ord, en Gjengivelse af den da brugelige Brevstil. Jf. om Tullin: Den Sejdelinske Udgave af hans Udvalgte Digte med Fortale af Rahbek; Molbechs Anthologi og de der anførte Kilder, o. fl.

[2]) Seiladsens Opfindelse. I Vers udført af Otto Diderich Lütken Kbh. 1762.

Stig daglig op og ned! Du vænnes til at gjöre
Det Trin, det farlig' Trin, hvor du fra jordisk Boe
Gik til et andet Liv; dig Skræk kand da ey röre;
Din Død blev da en Sövn, din Sövn en Engle-Roe.

Hans Schierman († som Sorenskriver i Norge) slog ind paa samme Vej i Forsøg til fri Poesi i det danske Sprog 1765 (Følelser ved Evighedens Betragtning; Visdoms Oprindelse, Ypperlighed og Virkning), hvorom Sorøske Samlinger sige: „Forf. bøjer sig som et vankende Rør mellem gode og slette Mønstre."

Peder Top Vandal, hæderlig bekjendt i andre Henseender, digtede et Vers i Adresseavisen (1765) til Kronprinsens Fødselsdag, og begyndte som Tullin:

Holdt, holdt, forvovne Aand! Hist sætter Purpur Skranker
For din Indbildningskraft, bliv borte fra den Top,
Hvor selv endog Tullin med sine høje Tanker
Ej uden hellig Frygt og Gysen tør see op. (etc.)

I den lyriske Poesi viser sig altsaa som den mest agtede og hyldede Form: Læredigtet. Ved Tullin modtager det en betydelig Udvikling ved højere Tanker og stærkere Flugt. Ved Siden af den viser sig Oden, men mest som en fremmed Efterligning. Og nu gjør paa samme Maade den idyllisk-elegiske Stemning sig gjældende, der i næste Tidsrum vinder, i det mindste i nogle Kredse, en stærk Overmagt. Som Klopstocks Indflydelse ved Oden er Gesners ved Idyllen. Man efterlignede den prosaiske Udgydelse af Følelser,[1] og begyndte at oversætte ham. Daphnis og Natten bleve oversatte af F. C. Scheffer (1763); men Oversætteren ventede endnu ikke megen Medfølelse hos sine Læsere. „De kjende endnu,

[1]) f. Ex. Følelser ved en deilig Aften af J. Baden (Sneedorfs Patriot. Tilskuer, Nr. 130, fra 1762).

siger han, kun lidet til det ømme, det milde, det jævne og kjælne, ja selv det Ord Kjælen har endnu noget modbydeligt."[1] Det skulde imidlertid snart overvindes. Og nærmest til at hengive sig dertil maatte Kvinden være. Næste Aar oversatte C. D. Biehl Gesners Abels Død (1764), og hendes Udvikling yttrer sig igjennem tyske Idyller og franske Skuespil.

Den letteste Form af den lyriske Poesi, Visen, der siden skulde indtage en saa vid Plads i vor Poesi, staar endnu paa sit første Trin. Den er dels hjemmegjort, dels indført. Den første var en Slags Fortsættelse af Kingos, eller Levninger fra Renbergs og Stubs Dage, og der maa have været mange saadanne, der udbredtes i visse Kredse, men nu ere glemte. Forfatterne antoge Hyrdenavne: Philander, Doris, o. lign., og ere just derved blevne ubekjendte.[2] Skjøndt Indholdet er Elskov, er Grundtonen dog hyrdeagtig eller moralsk. Denne Viseart fortrængtes af den fremmede. Ved Skuepladsens Aabning under Frederik den Femte begyndte en ny Epoke i den danske Viseliteratur. Oversatte Komediearier og Syngestykkernes Vaudeviller „bragte i finere Kredse næsten alle de ældre Ballader og Romancer i Forglemmelse." „Det er den tredie Viseklasse, der især udmærker sig ved gallisk, ligesom den anden ved tysk, og den første ved nordisk Aand og Skik." „Der lader sig opstille en lang Liste paa Arier i Syngestykkerne, som fra Skuespilhuset af, ofte blot for en tækkelig og yndet Melodis Skyld, ere

[1]) Daphnis eller den Uskyldige Kierlighed, forfattet af Herr Gesner, og fordansket ved F. C. Scheffer. Kbh. 1763.

[2]) Doris og Philander forekomme i Tvungne Tanker (i Begyndelsen af Tullins Samtl. Skr. 1 D.) af Jens Boalt (Rektor i Bergen 1756, † 1781). Doris, en med Tullin nær besvogret høj Dame, digtede: Min Philander, Tiden minder — og Philander menes at være Autor til: Skal Dalens Lilie — (Doris og Philander vare Fru Præsidentinde Feddersen og hendes Mand i Christiania, efter Graaes Arier og Sange, 1 D.)

blevne almenbekjendte Selskabssange, og de udgjøre en Hovedingrediens i den fjerde Klasse af Viser, de saakaldte Klubviser." Nogle af dem mindes og synges vel ogsaa endnu af den ældre Slægt som kjære Barndoms- eller Ungdomsminder, og burde med deres Melodier atter opfriskes.[1] Der dannes altsaa i dette Tidsrum to Afsnit i Visens Historie; det ene ender med Frederik den Femtes Død (de ældste Komedieviser); det andet begynder med Christian den Syvendes Regjering (Klubviserne, de der bleve digtede for selve Klubberne eller Selskaber.)[2]

Med den dramatiske Poesi var der allerede før Holbergs Død foregaaet et Omsving. Man spillede vel endnu Holberg (dog med Udeladelse af hans grove Skjemt), og oversatte Moliere, men den forfinede Smag vragede „rangsyge Borgere, som bade Lakejer og Skrædere til Bords, statskloge Kandestøbere, pedantiske Skolemestere, stundesløse Dagdrivere, vægelsindede Kjærlinger, dumdristige Tjenere og visnæsede Kammerpiger"; man vilde see „Konger og Dronninger, der talte om de vigtigste Pligter i en høj og rørende Stil." Man foragtede Mængdens Latter, som vaktes ved den Skuespiller, der spillede den lystige, og „kuns behøvede at røre en Finger, for at faa den til at lee";[3] man vilde see „Til-

---

1) Den f. Ex. der anføres i D. Digtek. Hist. under Frederik den Femte, S. 33, med Omkvædet: Ja, dette er en anden Sag, er endnu en af mine Yndlingssange. En anden, ligeledes med en tiltalende Melodi, begynder med

Liflige Dage
Komme tilbage,
Naar man seer.
Sommeren er os nær.

2) Fortalen til Rasmussen og Nyerups Udvalg af Danske Viser. jf. Rahbeks D. Tilskuer 1801, Nr. 16 om en dansk Visehistorie.

3) jf. Overskous Skildring af Clementin og Londeman i D. Skuepl. 2, 295.

skuerne agtsomme og henrykte." Og Folkets Smag var forfærdelig ustadig; „et slet Stykke kunde undertiden mange Gange finde ligestort Bifald og Tilløb, medens det bedste kun behagede første Gang, og alene fordi det var nyt." Og kom der nu nogle italienske Eunucher til Byen for at synge, eller nogle tyske Gjøglere for at vise unaturlige Kunster, saa stod Theatret forladt.[1] Da det tyske Theater endnu ikke ydede noget, i det mindste saare lidet, der med Held kunde gjengives, saa blev Smagen for det franske herskende, og man kappedes om at oversætte franske Tragedier og Komedier, nærmest til Brug for Theatret. Originalerne vare Efterligninger af dem. Dertil kom Operaer, Hyrdestykker, Syngestykker og Intermezzoer som Efterligninger af den italienske Opera, der var kommen ind med Pietro Mingottis Selskab (1747). Hans Kapelmester, Paolo Scalabrini, blev efter Scheibes Bortrejse til Als kongelig Kapelmester (1748). Scalabrini gik af (1755), og Giuseppe Sarti blev Kapelmester, og efterat man havde forsøgt at danne en dansk Opera, hvortil man endog lejede latinske Skoledrenge, fik Sarti, ved Moltkes Beskyttelse, den italienske Opera forenet med den danske Komedie (1760). Ved Frederik den Femtes Sygdom og Død standsedes Skuespillene (1765). Dette var under Magistratsbestyrelsen (1750—1772), i hvilken Politimesteren Fedder, der havde tjent sig op fra Lakaj, havde megen Indflydelse, thi allerede nu (1761) forefaldt der Optrin, hvorved Parterret maatte holdes i Ave ved den bevæbnede Magt, hvis tyske Officerer truede med at fugtle de danske Grützköpfe.[2]

Da næppe nogen vil gjøre sig bekjendt med de Oversættelser og Originaler, som høre til denne Tid, uden for at

---

1) Fortsættelse af Babues Syn (Sneedorfs Saml. Skr. 8, 381).
2) Overskou's D. Skueplads under vedkommende Aar.

kjende Theatrets og Poesiens Tilstand, nøjes vi med at tilføje det mærkeligste: Oversættelser haves især af Carl August Thielo (Molieres Tartuffe 1747), B. J. Lodde (fra 1747 af; Voltaires Zaire 1757)[1], Gotthard Fursman (Calderons Livet som en Drøm, efter Boissys franske Bearbejdelse 1752), Vilhelm Borneman (der satte Artaxerxes i Vers), Johannes Valeur[2], Jens Vintmølle (Den listige Enke af Goldoni 1761), Frederik de Løvenørn (Den forelskede Philosoph af Destouches 1761), Johan Herman Mejer, o. fl.[3] Det første af Engelsk oversatte Stykke, der kom paa den danske Scene, var Steeles De oprigtige Elskere (1760)[4]. Den første Original, der efter Holberg kom paa det danske Theater, var et Hyrdestykke Venus og Adonis af J. B. (1757), hvorpaa fulgte Det ubekjendte Land af C. A. Thielo (1758), Geniernes Fest af Niels Prahl (1760), Den nøjsomme Hyrde af Skuespilleren Lars Christian Reersløv (1761). Den første danske Komedie efter Holberg var C. D. Biehls Den kjærlige Mand (1764).[5]

---

[1]) Zaire, opført 1757, var ogsaa oversat af Fru Anne Marie Mehl (J. H. Schlegels Indledning til J. E. Schlegels Afhandlinger om Theatret i J. E. Schlegels Werke, 3, 249, hvor ogsaa Jungfer Pihl nævnes som Overs. af adskillige Stykker af Destouches). jf. Büschings Nachrichten, 3, 712.

[2]) Ej hos Nyerup.

[3]) Molieres Misanthrope blev oversat paa danske Vers af A. L. 1749. See D. Digtek. under Frederik den Femte, S. 34. Menneskehaderen var dog opført tidligere.

[4]) Overskou, D. Skuepl. 2, 240. Vimmelskaftet, der omtales sst. og som opført S. 238, er en Oversættelse af Georg Høst efter Champmesle's La rue St. Denis. (Georg Høst i Høsts Clio, 2, 134.)

[5]) Ogsaa andre Mænd arbejdede for Skuepladsen: Peder Hoppe, Assessor i Højesteret, skrev en Komedie Bedrageren 1759; den berømte Naturkyndige Otto Frederik Müller et Hyrdestykke, Frode den Fredegode, til Jubelfesten 1760. o. s. v. De anføres hos Nyerup, men omtales ikke af Overskou.

Skjøndt de originale Forfatteres Arbejder høre til de henlagte Ting, er der dog to, som vi nøjere maa omtale.

Niels Krog Bredal (f. 1733) af en anseet Slægt i Throndhjem, dyrkede som Student (1749) Lovkyndighed og de skjønne Videnskaber, og indtager en mærkelig Plads i det danske Theaters Historie. Efter at have forsøgt sig som Oversætter af Ovid (1752) vendte han sig til Theatret, og vedblev at virke for dette, da han var bleven Viceborgemester i Throndhjem (1757). Som virkelig Borgemester bosatte han sig i Throndhjem (1761), men han tog atter til Kjøbenhavn 1770. I sin første Periode indgik han Venskab med C. P. Rothe, der gav ham „den første Forsmag paa Modersmaalets Renselse", og nær laa da den Tanke, isteden for det italienske Sprog ogsaa at anvende det i Syngespillet. Saaledes opstod da det første danske Syngespil: Gram og Signe (1756), „der til Fædernesprogets Ære" blev opført af „danske Studentere i Rothes Logemente" (Bryggergaarden paa Hjørnet af Brolægger- og Knabrostræde) og af de indbudne Tilhørere modtaget med Bifald.[1] Næste Aar forfattede han et musikalsk Hyrdestykke Eremiten til Kongens Fødselsdag 1758, hvilket ligeledes først blev opført „i Rothes og hans egne Værelser af musikalske Liebhabere", der kaldte sig det danskelskende musikalske Selskab. Til dette Stykke betjente han sig af „laant Musik", som i vore nuværende Vaudeviller, og det blev, tilligemed nogle Intermezzoer, opført paa det danske Theater.[2] Saa ubetydeligt alt dette er,

[1]) D. Digtek. Hist. 4, 464. Under Frederik den Femte, S. 250. Dass til Suhm 1757 (Suhms Saml. Skr. 15, 260): Udgaven var „ziret med adskillige Kobberstykker og Vignetter, saa den kostede 4 Mark, skjøndt den kun bestaar af 4 Ark." (Den sædvanlige Pris var to Skilling Arket.) jf. Büschings Nachrichten, 3, 622.

[2]) D. Digtek. Hist. 4, 466. Under Frederik den Femte, S. 89. 254. Overskou, D. Skuepl. 2, 201. 209.

saa er det dog mærkeligt som Forsøg paa at øve det danske Sprogs lyriske Kræfter, ældre end Stiftelsen af Selskabet for de skjønne Videnskaber.

Bredal hyldede Sprogrensningen, men der var ogsaa højere Kredse, hvor den ikke fandt Bifald. Som deres Talsmand kjende vi allerede Charlotte Dorothea Biehl, ogsaa til Spot kaldet Søster Dorthe (f. 1731), en af de kvindelige Naturer, hvoraf der uden Tvivl den Gang vare mange, Skjønaander med god Villie men snærpet Smag. Hendes Fader var Sekretær ved Billedhugger- og Bygningsakademiet paa Charlottenborg, og hun synes saaledes fra Fødselen af at være bestemt for det skjønne; hun udviklede sig tidlig, læste endnu ikke fem Aar gammel tyske og danske Bøger, og var især sin Morfaders Yndling; han gav hende Holbergs Skrifter, og da hun saae Græsk og Latin deri, vilde hun ogsaa lære disse Sprog.[1] Med denne Begjerlighed efter Kundskab forbandt hun en levende Følelse. Ved Bedstefaderens Død (1739) var hun utrøstelig. Hun maatte ikke see hans Lig; men da Kisten var slaaet til, skjulte hun sig bag de sorte Gardiner indtil de andre havde forladt Værelset. Hun klavrede op paa Kisten, lagde sig paa Laaget, og kyssede det Sted paa Pladen, hvor hans Navn stod. Der laa hun fra Klokken tre til om Aftenen i en klingrende Frost, da de ende-

[1]) Hun fortæller det selv: Bedstefaderen forærede hende Holbergs Komedier, Peder Paars og Danmarks Historie. Hun bad ham forklare sig det Græsk og Latin, som hun stødte paa, men han svarede: det forstod han ikke. Forstod Holberg det da? sagde hun, og da han naturligvis bekræftede det, vedblev hun: Saa kan du nok lade mig lære det. Men hvad kan det gavne dig, sagde han; du har jo ingen Buxer paa, og kan ikke blive Professor. Men det er dog hæsligt, mente hun, naar man ikke kan forstaa en Bog hel; du maa endelig lade mig lære det til Sommer. Til Sommer, sagde han, har jeg lovet dig at du skulde lære at spille paa Klaveer og at skrive; hvor meget vil du da lære, Pige? Alle Ting, svarede hun.

lig efter lang Søgen fandt hende halvdød af Sorg og Kulde; hendes Taarer havde dannet en tynd Ishinde paa Pladen. Nu fulgte en Trængselstid. Hendes Fader var streng, og truede hende med Hugg, hvis hun læste. For at skjule sine Bøger maatte hun sprætte Foret op paa sit Skjørt (man erindrer vel, at det havde stort Omfang). Om Morgenen tidlig og langt ud paa Natten maatte hun stjæle sig til at læse, og hun gjorde det endog i den strenge Vinter 1740 paa et fugtigt Kammer; naar hun ikke maatte faa Lys, listede hun sig til noget Brænde, for at læse ved Kakkelovnsluen. Hun lærte at blæse Fløjte, men da Faderen skjændte og sagde, at hun vilde blæse sig en Svindsot paa Halsen, forlovede hun at røre Fløjten mere, skjøndt Taarerne ofte randt hende ned ad Kinderne, naar hun siden saae den.

Men hvad der mest tiltrak hende var Theatret. Da de franske Skuespillere kom til at spille paa Charlottenborg (1750) havde hun fri Entree. Hun lærte sig selv Fransk og Italiensk ved Hjælp af en Grammatik og en Ordbog.[1] Hendes Fader fik fri Bolig paa Charlottenborg (1755), og hun saae sig daglig omgivet af den store Verden. Grev Danneskjold Laurvig foreslog (1760) Oprettelsen af et Privattheater, det første Privattheater i Kjøbenhavn,[2] og hun forestod Indretningen. Omtrent tyve Personer deltoge deri, og Krigsraad, siden Konferensraad, Vilhelm Borneman, der var Souffleur, udbad sig hendes Betænkning om hans Oversættelse af Corneilles Polieucte;[3] hun svarede ham paa Vers; han lærte

[1]) Den første franske Bog hun læste var den bekjendte Roman La paysanne parvenue, der den Gang var en almindelig Yndlingslæsning.

[2]) jf. Overskou, D. Skuepl. 2, 250.

[3]) Polieuctes Martyr. Tragedie efter Peter Corneilles Original. Til det Kgl. Danske Theaters Brug. Kbh. 1763. (i Hjelmstjernes Saml.)

hende Prosodi og Versekunst, og efter hans Opmuntring oversatte hun flere Stykker af Destouches, som hun især yndede. Nogle af dem bleve opførte paa det danske Theater, og Landsbypoeten af Destouches, der blev opført 1762, tildrog hende Reverdils Opmærksomhed; han bragte hende Soliman den Anden, lod hendes Oversættelse trykke (Sorø 1763) og Sneedorf skrev Fortalen til den.

Skjøndt hun efter sin Moders Død (1762) bestyrede sin Faders Hus, vedblev hun at virke for Literaturen, dels ved Oversættelser,[1] dels ved originale Skrifter. Thi Augustin, første Sekretær ved Krigskancelliet, og Borneman forenede sig om at overtale hende til Forsøg paa originale Arbejder for Theatret. Hun vægrede sig længe. Da hun endelig besluttede sig dertil, gjennemgik hun paa ny de Stykker hun kjendte, for at kunne vælge en Karakter, der ikke før havde været paa Skuepladsen. Da hun kom til Goldonis Kjærlige Kone, sagde hun til sig selv: skulde en kjærlig Mand ikke ogsaa interessere? Hun valgte dette Æmne, og arbejdede saa ufortrøden, at hendes Stykke (Den kjærlige Mand, Comedie i fem Akter, 1764) blev færdigt paa fjorten Dage. Hun gav Borneman det; „dets Gjennemlæsning bevægede ham indtil Taarer". Det blev opført uden at nogen vidste Forfatterens Navn; ved den anden Opførelse kom Gehejmeraad Carstens til hende i hendes Loge, og roste det meget; han vilde have det til det skjønne Videnskabers-Selskabs Skrifter, men hun vilde ikke at det skulde hedde, at hun var dannet af dem, og lod det selv trykke. Det vandt Bifald, saa meget mere „som det var det første gode Originalstykke efter Hol-

[1]) Fra 1764 ere Oversættelserne af: Forsøg angaaende Smagen, De Elysæiske Enge, Grafigny's Komedie Cenie, Gesners Abels Død; fra 1765 af Collardeau's Tragedie Calliste.

berg." Det skjønne Videnskabers-Selskab vilde dog ogsaa have hende; det udsatte for hendes Skyld en Pris for den bedste Komedie. Hun skrev da tre: Den listige Optrækkerske (1765), der ansaaes for den bedste komiske, Den forelskede Ven (1765), ved hvis Opførelse der forefaldt nogle Fata med Officererne, og den kjærlige Datter (1766), der hørte til de rørende Skuespil. Hun vedblev i flere Aar at arbejde for Theatret, og forfattede otte, dels alvorlige, dels komiske originale Skuespil og Syngespil uden at faa Belønning derfor, indtil Direktionen for Theatret (1773) indførte at give Betaling for de Stykker der opførtes, hvorefter hun forfattede endnu flere. Og hendes Navn bragtes fra Literaturens Stormænd til Moltke, fra Moltke til Kongen, der allerede paa sin Udenlandsrejse havde hørt hende omtale i Frankrig og England, saa at hun fik fra 1772 en aarlig Pension af Regjeringen paa 200 Rd. „til at fortsætte hendes Arbejder, som havde tildraget hende fremmede Nationers Opmærksomhed."

Hvor havde ikke Smagen forandret sig. Det var de „første gode danske Komedier efter Holberg". Og hvor hurtig forandrede den sig igjen! Da Den kjærlige Mand siden blev opført, sagde den dramatiske Journal: „hvor kjedsommelig, trættende og søvnagtig er den hele Komedie!"[1] Som Oversætter derimod har Jomfru Biehl sine Fortjenester. „Da Calliste blev trykt 1766, erklærede Luxdorph offenlig, at det var den fuldkomneste Poesi Danmark havde at fremvise"; og den dramatiske Journal fandt Valget slet, men Oversættelsen god.[2]

Og saa skulde ogsaa hun kunne sige: non omnis moriar. I Aaret 1774 blev hun bekjendt med den spanske Minister Delitála (Medisancen, der besudler alt, sagde, at de stode i

---

[1]) Rosenstand Goiskes Dram. Journ. I, 289.
[2]) Dram. Journ. I, 158.

et intimere Forhold, men hun var den Gang over 40 Aar gammel); da han af hende hørte, at Don Qvixote ikke var til paa Dansk, tilbød han at lære hende det spanske Sprog, for at hun kunde oversætte den. Det er hendes vigtigste Værk; beundringsværdig er især hendes Rigdom paa danske Ordsprog.[1]

Hendes Fader døde 1777, og efterlod ikke engang saa meget som hans Begravelse kostede. Frederik den Femte havde givet hende Løfte paa at beholde hans Bolig; hun søgte ogsaa hos Guldberg om en Pension for hans tredive Aars Tjeneste; hun fik ingen af Delene. Men hun vedblev at virke for Literaturen, dels ved Oversættelsen af Cervantes' Fortællinger, dels ved originale Moralske Fortællinger og Breve mellem fortrolige Venner (1783), dels ved lyriske Digtninger. Et af hendes sidste Arbejder var Operaen Orpheus og Eurydice (1786), der gjorde saa megen Larm i den theatralske Verden. Hendes Berømmelse var allerede falmet ved hendes Død (den 17 Maj 1788).[2] Men det er ikke usandsynligt, at denne Dame endnu engang som historisk Forfatter vil vække Opmærksomhed. Hendes Forbindelse med Schack-Rathlou og J. v. Bülow indviede hende i de politiske Begivenheder, og hun forfattede: Authentisk Beretning om Regjeringsforandringen 1784, der, naar den bringes for Lyset, rimeligvis vil meddele vigtige Oplysninger.[3]

---

1) Den sindrige Herremands Don Quixote af Mancha Levnet og Bedrifter (etc.) 1776—77, hos Gyldendal, med latinske Typer.

2) Selvbiografi i Birchs Billedgalleri 1, 163. D. Digtek. under Frederik den Femte, S. 192. under Christian den Syvende, S. 21. 103.

3) Overlærer J. H. Bangs Meddelelser fra den Bülowske Manuskriptsamling i Sorø Akademis Bibl., i Program fra Sorø 1860. Der var i den en Pakke med den Bestemmelse, at den først maatte aabnes 30 Aar efter Bülows Død; Frederik den Sjette befalede denne Pakke indsendt, og den er siden ikke kommen tilbage til Samlingen.

Forfatterne af Bidrag til den danske Digtekunsts Historie havde en egen Grundsætning (som de maaskee nærmest antoge for at kunne overkomme deres i saa mange Henseender vanskelige Arbejde): naar en Ting, den maatte saa være saa poetisk, som den vilde, ikke var paa Vers, saa kom den dem ikke ved. Vi derimod mene at burde tage endog Veltalenheden med, skjøndt den ikke er Digt, fordi den i sin Form maa afpræge Skjønhed, og vil skylde Formens og Sprogets Skjønhed sin Virkning, selv naar denne Veltalenhed just sætter sin Styrke i den største Naturlighed. Den synes da endog at naa det højeste: virkelig Kunst, der ej kommer tilsyne som saadan. Med Selskabet for de skjønne Videnskaber staar den danske Veltalenhed derhos i nøje Forbindelse.

For Veltalenheden har der i Danmark kun været liden Brug udenfor Prædikestolen og Skranken. Imidlertid maatte vi ogsaa her være med. Vi maatte indføre Lovtalen, og vor Veltalenhed, udenfor de daglige Yttringer, begyndte med Efterligning af de franske Talere, der, som Thomas, efter Villemains Bemærkning, henfaldt til den Illusion, ved Ordenes Pragtstilling at kunne fremvirke et klassisk Indtryk. J. S. Sneedorf og andre Professorer i Sorø holdt jævnlig Taler (f. Ex. Sneedorfs Jubeltale 1760), det var en Slags Embedspligt; men han oversatte ogsaa Thomas' Lovtale over Duguay Trouin. Den vare imidlertid hverken Hjelmstjerne eller Augustin fornøjede med; de mente, den var altfor ordret, og at han fordærvede det danske Sprog ved at danne det for meget efter det franske. De overtalte derfor Jomfru Biehl til at oversætte Thomas' Lovtale over Sully (1764).[1] Det var Mønstre i den højere Veltalenhed, og disse første Forsøg vare Oversættelser. Siden tog Selskabet for de skjønne Viden-

[1]) Biehls Selvbiografi hos Birch.

skaber sig af Sagen, og vi fik hvad vi skulde have, originale Lovtaler.

Nyerups Morskabslæsning er en fortræffelig Bog. Vi mangle dens Fortsættelse, en Bog om Folkets, de højere saavel som de lavere Klassers, Morskabslæsning fra den Tid, hvor Nyerups slipper; thi den prosaiske Fortælling, Novellen og Romanen have haft en usigelig Indflydelse paa, og giver, efter deres Beskaffenhed, et godt Præg af et Folks Dannelse. Alene Omskiftningen af de forskjellige Arter af Romaner, Kjærligheds Romaner, Satiriske Romaner, Politiske Romaner, Pædagogiske Romaner, Familieromaner, o. s. v. give en temmelig klar Forestilling om den til hver Tid herskende Smag. Literaturens Historie kan derfor ikke ganske forbigaa dem, hvor lidet bearbejdet end dette Æmne er. Andre Nationer ere heldigere.

Fra denne Tid have vi næppe noget, der er Omtale værd, uden Oversættelser, som Albertus Julius eller Øen Felsenborg (1761, Oversætteren var Peder Winther)[1]; Clevelands Historie af Prevot, oversat af Fru Passov og J. H. Mejer (1759—68). Gellerts Svenske Grevinde var en Yndlingslekture (Udlandet var ogsaa endnu fattigt) og læstes hyppig i Originalsproget.[2]

Hvis det første Tidsrum tykkes noget ensformigt, saa er det andet desto mere mangfoldigt. Læredigtet blander sig med de beskrivende Digte og begge med Oden, Oden med Idyllen, Højsang med Latter. Hvis det første Tidsrum tykkes noget snærpet og stramt, saa er det andet desto mere laxt og bevægeligt. Klopstocks Orthodoxi blander sig med Voltairesk Fritænkeri, Alvor med lette Epigrammer, gudelig Sang med

[1]) Af C. A. Thielo haves: Charlotte, von Weissensøe, Roman i tre Dele. 1756.

[2]) Nyerups Morskabslæsning, S. 223.

bitter Satire. Hvis det første Tidsrum tykkes noget tørt, er det andet desto mere fugtigt og vaadt, vaadt af Drik og vaadt af Taarer. Fra den Klopstockske Svæven i Skyerne synker Tanken ned til Jorden og til Fædrelandet, og Tidens begyndende Tanker om Fredens Lyksalighed og de stille Dyder, om Kjærlighed til Fædrelandet og Bondens Frihed, der i det næste Tidsrum i den simpleste Prosa naar sin Højde, yttre sig allerede nu i Poesiens Rige.

Livets næsten totale Omformning henimod 1770, det Struenseeske Ministeriums Frækhed, Letsindigheden, der tog Overhaand i Sæderne, Friheden, der nu tillod sig alt, Modsætningen, der skarpt traadte frem imellem de to Nationaliteter, den norske og danske, og de politiske Stemninger, alt dette fremkaldte en Bevægelse i Literaturen, hvis Fenomener undertiden ere lidet elskelige, men i hvis Bølgegang der fremrage to lysende Taarne, der endnu straale for Efterslægten, Evald og Vessel.

Medens en stor og talrig Kreds, navnlig alle de, der vare af en sat Alder og Tænkemaade, de, der dannede Arbejdslivets Kjærne, de, for hvis Øren de Klopstockske Toner endnu løde, paa een Gang fandt Opbyggelse og Underholdning ved Passionskoncerter, samlede Ungdommen sig til Gilder, hvor Letsindighed og Overgivenhed mangen Gang udartede til Raadhed. Men naar den lykkelige Middelvej bevaredes, saa førte Munterhed, Friskhed og Lethed ogsaa til noget, som man hidtil selv i de højeste og mest dannede Kredse kun havde kjendt lidet til: fransk esprit, der omplantet i dansk Jordbund blev til Aand, Lune og Vid. Dybde vandtes ved fortsat Bekjendtskab med den engelske Literatur; kun det tungere engelske Humor turde man endnu ikke ret indlade sig paa.

Der var saaledes to Generationer, en ældre og en yngre, en ældre, der ogsaa bestod af Ungdom, som med Held var

bleven opfostret dertil, en yngre, som ogsaa bestod af Ældre, der skrede frem med Tiden; og hvis hyderlige Modsætning ypperlig er udtrykt i Johan Vibes bekjendte Vers:

Den Skaberen skjænkte en oplyst Forstand,
Han elsker og drikker, imedens han kan;
Thi naar man først Foden hos Charon har sat,
Saa siges al Elskov og Vinen god Nat, (etc.)

og det, som Guldberg satte derunder, eller, efter en anden Tradition, det, som Vibe selv, — da Guldberg, hvis Privatsekretær han var, efter at have faaet en Afskrift af Visen, lod ham kalde, for at irettesætte ham, — til Bevis paa, at Excellencens Afskrift var ufuldstændig, impromtu tilføjede:

Saa tænker den rasende Ungdom, hvis Mod
Og Sandser ophidses af Druernes Blod;
Den Vise sig glæder i Gudsfrygt og Dyd,
Og venter ved Døden først varende Fryd.[1]

Med disse almindelige Betragtninger føre vi Læseren ind i dette Tidsrums brogede Blanding.

Selskabet for de skjønne Videnskaber, hvis Øjemed gik ud paa at fremkalde Digte, at rette dem og at belønne dem, maatte under en temmelig almindelig Opløsning af de grundmurede Anskuelser og Forholde, der ved ny usædvanlige Aandsprodukter truedes med Fald, nødvendig hemmes i sin Virksomhed, og hemmede selv ved sin Stillestand en højere Smags Udvikling. Det sidste Møde, som J. S. Sneedorf bivaanede, holdtes i Maj 1764, og Cramer trak sig i det følgende Aar tilbage; de Medlemmer, hvis Dom var den afgjørende, vare da Luxdorph, Carstens, Nielsen, Lous og Sekretæren J. H. Schlegel. Ove Guldberg blev Medlem i Januar 1766; for

[1]) D. Digtek. under Christian den Syvende, S. 197. Familien Vibe af Fr. Thaarup i Genealogisk og Biographisk Archiv 1, 97. Visen findes i Graaes Arier og Sange 2, 290, tilligemed Tilsætningen (Le Couvert), og derunder: D. N.' S. (det norske Selskab).

Selskabets Opfatning af den højere Poesis Væsen var, som vi vide, denne Mand ingen Binding. En Tid lang standsedes Selskabets Virksomhed (1770—71 i over fem Fjerdingaar). Det samledes atter, og optog Suhm til Medlem (i September 1772). Schlegel døde 1780, og efter ham fik Selskabet en ny Sekretær i J. Baden.[1] De afgjørende Stemmer vare vistnok Luxdorphs, Carstens' og Sekretærens, og de vare afgjørende paa en Tid, da netop Evalds vigtigste Arbejders Fremme var næsten aldeles afhængig af Selskabet. Næppe kan man da med Rahbek antage, at det var just i dette Tidsrum „Selskabets Fortjenester ustridig viste sig i det fuldeste og skjønneste Lys". Det var overalt, men især i den højere Digtning, en Hemsko paa Poesiens Løb. Dets Kritik kom i den mest oprørende Modsætning til de ny poetiske Skabninger, som vare Geniets Fostre, hvilke det saae skjævt til som Skiftinge, endskjøndt det for Skams Skyld maatte tage sig af deres Opdragelse og hjælpe dem frem i Verden. Det egenlig oplivende for Poesien, saa forekommer det os, ligger i Forholdet imellem Carstens og Evald, og det er et stort Spørgsmaal, om ikke det var blevet friere og mere beaandende fra begge Sider, hvis Carstens ikke havde været bunden eller kunde have revet sig løs fra sine Kolleger. For Poesien er nu engang intet fordærveligere end Tvang, intet mere ødelæggende end at skulle rette sig efter andres tildels absurde Meninger, — for at faa Penge.

Saa lidet som det danske Monarki var, havde det dog tre Nationaliteter. Den tyske, der var en Del, om end kun en lille Brøk, af Tyskland, havde i lang Tid ført Herredømmet. Den norske, der næsten var ensartet med den danske, havde dog i Folkekarakter og Almuesprog store Særegenheder, som den danske Regjering ikke ænsede. En Regjering, der ikke kunde

[1]) jf. D. Digtek. under Christian den Syvende, S. 78. 82. 332.

benytte Slettelandets Velstandskilder, kunde endnu mindre udvikle Bjerglandets. Begge Lande forsømtes, Norge især, som det fjernere. Uden Selvregjering, uden Universitet, givet til Pris for Fremmedes Udsugelser, med Embedsmænd af dansk Slægt, havde det i lang Tid ladet den Selvfølelse, der er dets Folkearv ligefra Oldtiden af, ligge i Dvale. Holberg var en Nordmand; den Gang faldt det ingen ind, at lægge Vægt paa det. Nu, da alt skulde være frit og alle Baand løses, vaagnede ogsaa Nordmændene, og naar de samledes med de Danske, viste der sig en afgjort Modsætning imellem begge Nationaliteter. De godmodige Danske maatte føle, hvorledes det sømmede sig for dem at vige, nu for Nordmænd, som før for Tydskere. Gav Norge ikke Danmark sine bedste Søfolk, og skyldtes Flaadens Hæder ikke især Norge? Vare der ikke Nordmænd i den danske Konges Livvagt, og var det ikke dem, der under Struensee viste den største Djærvhed? Skulde de ikke tillige i Literaturen lægge for Dagen, hvor de havde hjemme? Sproget var Dansk, men de kunde ogsaa i det nedlægge norsk Ejendommelighed.

Det var just Modsætniug i Literaturen, der igjennem Klublivet blev Oprindelsen til to Selskaber, hvori norsk og dansk Nationalitet traadte op imod hinanden: det norske literære Selskab og det danske Literaturselskab. Den norske Nordal Brun stod imod den danske Evald; og fra den Tid vedblev Striden imellem Norsk og Dansk at vise sig i allehaande Livsforhold.

Den ældste og eneste Klub i Kjøbenhavn var en Tid lang Nergaards Kaffehus i Badstuestræde, kaldet saaledes efter sin gamle Vertinde, Madam Nergaard, „hvor Hovedstadens muntre og vittige Hoveder samlede sig, æsthetiserede,

dramaturgiserede og polemiserede for Fode," som det hedder hos T. C. Brun:[1]

Jeg har seet i Hovedstaden
Kun eet stakkels Kaffehus,
Hvor Anstalten, Stuen, Gaden,
Alt var stygt og à la Krus,
Ja, hvor Maren,[2] Røg og Os
Trodsed alskens Digterroes.

Ved Siden af det rejste sig efterhaanden andre, som det fremdeles hedder:

Men jeg saae snart Klubber spire
Frem til hver en Alders Gavn;

fra Drejers Klub til Nøjsomheden, hvorom man (efter 1800) sagde:

Hvor har Nøjsomhed sit Sæde?
I en Sump i Pilestræde.

Iblandt de tidligere var Madam Juls i Sværtegaden.

Eftersom der blev flere Gjæster delte Selskaberne sig naturligvis i Hobe, og Bekjendte eller Landsmænd fandt det bekvemt at forvisse sig egne Værelser, hvor man uden at forstyrres eller fortrædiges af andre Gjæster kunde

samles tit,
snakke, spøge, drikke frit;

og der behøvedes kun en ydre Anledning til at gjøre denne Affondring endnu større og varigere. Nordal Bruns Zarine var udkommen; Abrahamson recenserede den i Kritisk Journal; Theologen og Juristen Ove Gjerløv Meyer fra Frederiks-

---

1) Særsynet. Kbh. 1797, ogsaa i T. C. Bruns Samlede Poetiske Skr. 4 D. 1812.

2) Stadsmø ibidem.

hald (siden Byfoged og Lagmand i Tønsberg, † 1790) udgav et Forsvar for Brun, som man beskyldte denne for, selv at have skrevet. Der blev en stærk Røre. Abrahamson og hans Ven Rosenstand Goiske, den dramatiske Journalist, søgte paa Nergaards Kaffehus; Nordal Brun, Meyer og flere af deres Landsmænd og gode Venner samledes paa Madam Juls. Fra hint „Pandæmonium," der var ligesom den danske Æsthetiks Sæde, troede nu Meyer, at alt det onde i Literaturen gik ud, og for at danne en formelig Opposition mod Nergaards Klub, foreslog han sine Landsmænd at indgaa en nøjere Forening, som derefter dannede sig med et literært Formaal. Han var saaledes Stifteren af det norske Selskab. Til den ældste Stamme hørte: Wessel, Brødrene Johan Vibe, Joachim Christian Vibe, som Rahbek kalder „den hvasseste og maaskee den vittigste af Selskabets gamle Ordførere," og Niels Vibe, Brødrene Friman og Colbjørnsen, Nordal Brun, N. Treschow, Fasting, Søren Monrad (Søren Latiner), Prahl o. fl. Selskabets første Sekretær var Johan Vibe. Det blev stiftet i April 1772.[1] I Selskabets Protokol opbevarede man de Viser og Epigrammer, der faldt af i Selskabets Møder, hvor det i den af Tobaksrøg indhyllede Sal ikke manglede paa Lystighed og Sang ved den rygende Punschebolle eller det prisgivne Vinanker; de ere naturligvis

---

[1]) Det er Trykfejl, naar der i Dagen 1813 staar 1774, siger Rahbek selv. Men han anfører dog (i Dagen 1813 Nr. 121) Johan Vibes Vers:

O Meyer, du er stor,
Du er vort Selskabs Støtte,
Du stifted det ifjor
Til hele Verdens Nytte.
Notabene! Dette Vers
Gjælder kun for fem og halvfjerds.

Tog Selskabet maaskee 1774 en mer bestemt literær Retning? Næste Aar udkom første Stykke af dets Skrifter.

af en meget blandet Natur, nogle slette nok, andre særdeles vittige. Det veed man da af Vessels. Man lod det imidlertid ikke blive ved at vække hinanden til poetiske Frembringelser inden fire Vægge, men blev enig om at udsætte smaa Præmier for de bedste Vers af Selskabets Medlemmer. Præmien var en Ring med en grøn Sten, siden, da den gik af Brug, en Ring med blaat Email, prydet med en Harpe, og med Selskabets Symbol: Vos exemplaria græca;[1] thi man affekterede at hylde og have græsk Smag. Johan Vibe døde 1782, og Værtinden Madam Jul var „hans gjæstmilde Plejemoder i hans sidste sørgelige Dage." Rahbek skrev en Elegi ved Vibes Død, der bidrog til „den vennehulde" Modtagelse han fandt i Selskabet, da han flere Aar efter tilfældig blev optaget deri 1789. Før havde han været ilde anseet der, som en enthusiastisk Tilhænger af Evald, som stærk skyldig i Tyskeri, der af alle Smagssynder var den de habede mest, og som en af de faa, der efter ringe Evne havde taget Repressalier mod deres Sarkasmer. 1790 fandtes endnu blandt Medlemmerne Jochum Vibe, H. L. Wexels, T. C. Brun, Niels Vibe, Arne German, Rein, Zetlitz, Bernhofterne, Cl. Horneman. Kort efter endte Selskabet sin offenlige literære Virksomhed.[2]

---

[1]) Der sigtes til

Vos exemplaria græca
Nocturna versate manu, versate diurna.

(Horat. Ars poët v. 268.)

[2]) Selskabet udgav nemlig: Poetiske Samlinger udgivne af et Selskab, Første Stykke 1775, dag paa hvis Titelblad det navngiver sig som: et Selskab, som har faaet Navn af det norske; Andet Stykke 1783, tilegnet Guldberg, hvor det under Tilegnelsen kalder sig: det norske literaire Selskab; Tredie Stykke 1793. Disse tre Stykker ere ogsaa samlede under Titel: Poetiske Samlinger, udgivne af et Selskab, Første Bind 1793. (Det hele kaldes sædvanlig: Norske Selskabs Samlinger.)

Selskabet, der efterhaanden kom til at bestaa af en Blanding af danske og norske Medlemmer, tabte sin oprindelige Bestemmelse, og under aldeles forandrede Omstændigheder mistede det sin Braad. Nordal Brun besøgte det under sit Ophold i Kjøbenhavn 1791, men Munterheden gik over i Elegier. Rahbek kan ansees som dets Sørgedigter; Samlingen ender med hans smukke Elegi:

Atter en Cypres i Laurbærlunden!
Ak, hvad nyt Forlis bebuder den!
Snart er Lundens hele Pryd forsvunden,
Sørgeminder har den kun igjen (etc.)

Plejemoderen Madam Jul forlod det. Kjøbenhavns Ildebrand fortærede en stor Del af Oplaget af dets Skrifter. Der kom en ny Slægt og en ny Tid, saa at dets egenlig literære Virksomhed omtrent kan antages ophørt, da den franske Revolution beskjæftigede alles Tanker. Det opløstes dog først kort før Danmarks og Norges politiske Forbindelse ophævedes, ved en Generalforsamling i Efteraaret 1812, der tillige overdrog et Udvalg at eftersee hvad der fortjente at bevares af dets Frembringelser. Derpaa blev Selskabets skrevne Verssamling sendt til Christiania, til en af Selskabets Stiftere, N. Treschow, for at kunne bevares i Frederiksuniversitetets Bibliothek; men Skibet forgik nok eller blev taget.[1] Det norske Selskab fortsattes i Christiania.[2]

Det norske Selskab opstod ikke som et Værn imod Bi-

[1]) Efterretningen derom findes i en Bekjendtgjørelse i Dagen 1813 Nr. 121, dateret den 13 Maj 1813 og underskrevet: Bruun, Rahbek, Bernhoft, Skielderup, Breinholm. Moes Tidsskrift for den norske Personalhistorie I, 233 (under Vessel) sætter Opløsningen til 1811 og omtaler Versprotokollen og den eneste nuværende Afskrift af den.

[2]) Bope tilegnede det sin første Udgave af Vessels Digte i Maj 1832.

gotteriet, hvilket man maaskee kunde formode efter Oehlenschlägers Yttring: „Muntre Aander, vante til Bjergluften, følte det trykkende i den muggne Tørvedunst, som opfyldte Helligdommens Lund; og herved opstod det forunderlige Særsyn, at et Samfund af Nordmænd, hvem man skulde troet den store Natur paa Dovre og Filefjældet havde givet Kjærlighed til det høje, overlode sig ganske til selskabelig epigrammatisk Forlystelse i Dalen, og raabte med Franskmanden: Vive la bagatelle!“ Nordal Brun og Claus Friman hørte til det orthodoxe Parti, og Præstehabet var ikke af norsk Oprindelse, men der kan vel være noget i, at man kan „betragte dette Selskabs Vid som et Slags Pestlys, der hindrede Bigotteriet fra igjen at udbrede sig.“ Oprindelsen skyldtes først de selskabelige Forbindelser, som Tiden førte med sig, der var jo baade fra først af og i Slutningen adskillige Medlemmer, der ikke have gjort sig bekjendte i Literaturen; dernæst Hadet til den nytyske Klopstockianske Smag, der nødvendig maatte tirre dem, der vare dannede ved franske og engelske Mønstre; og Evald som Klopstocks Efterligner var og blev den nærmeste Skive for deres vittige Indfald og Sarkasmer. Selskabets oprindelige Liv kan derfor antages at være ophørt ved Evalds Død (1781), da Gjenstanden for deres Spøg og Spot faldt bort ligesom af sig selv. Ved Vessels Død (1785) maatte ogsaa det pikante ophøre, der havde gjort Selskabet saa tiltrækkende, at selv Danske „affekterede at tale med norsk Accent;“ Viddet blev borte med Vessel og Godmodigheden tillige, den godmodige Vane, at al Spøg og Spot, som de ogsaa drev med sig selv, aldrig blev optaget ilde. Endnu før den Tid maa det have været føleligt, at Selskabet var „slidt af Elde“, hvis et Vers, der blev skrevet ved Udsættelsen af en Pris: Ønskerne:

Jeg seer vort Selskab slidt af Ælde,
Og, Skræk! kun faa forsamlede,
Og Bygningen til Fald at hælde,
Da to Mæcener vinkede.
Og da de Prisen rakte frem,
Ei mindste Kræ sit Pund tør skjule,
Hver Digter kryber af sin Hule,
Og Drukkenskaben efter dem (etc.)

var, som Boye siger, af Vibe eller Vessel. Med den poetiske Opposition forbandt sig da ogsaa den folkelige. Thi om end saa rene Væsener som Vessel ingenlunde vare besatte af Norskheden, saa er det dog tilforladeligt, at den var tilstede endog længe før Selskabet dannede sig, men blev nu særdeles kjendelig, og slig Folkemodsætning findes jo overalt hvor der er Liv i Folk. Steffens fortæller, hvorledes man under Christian den Sjette vilde grunde en norsk Adel ved at kalde Bøndersønner fra Gudbrandsdalen, Valders og flere Steder ned til Hovedstaden og sætte dem paa Landkadetakademiet, men de satte sig nogle Gange op imod Lærerne, saa man maatte sende dem tilbage igjen. Baade Rahbek og Steffens fortælle, hvorledes de danske og norske Studenter ved Universitetet delte sig i Partier. Da Rahbek blev Student (1775), fandt Trappefejden Sted i Studiegaarden imellem de norske og danske Russer, som Frederiksborgeren (Lorenz Bynch) siden besang i det komiske Heltedigt Trappiaden (1795). Ligeledes i Steffens' Tid. „Det var ikke Dueller (som i Tydskland), men vældige nordiske Nævekampe. Uden Tvivl vare Nordmændene dem, der udfordrede; Øboerne vovede sjelden Kampen, men de dygtige, kraftige Jyder stillede sig imod Nordmændene. Det fandt Sted paa Trappen i Universitetsgaarden udenfor Examenssalen. (Mange Ældre ville uden Tvivl med mig see denne Trappe for sig, som man nu har taget bort, med begge dens Sideopgange og Jernræk-

værk.) Hvert Parti steg op fra sin Side; Forkæmperne mødtes paa den øverste Flade og brødes, og søgte at styrte hinanden ud over Rækværket; det kunde vel hændes, at begge styrtede ned paa een Gang; nogle Gange fandt dødelige Saar Sted."[1] En saadan aandig Nævekamp var det norske Selskab; og tilvisse udtaler Norskheden sig i dets Frembringelser, ikke blot i sin raa Skikkelse, men i dyb Alvor. Da Vibe nedlagde sin Post som Sekretær, og rejste til Fyn som Landmaalerassistent, bad han sine Landsmænd sætte sig dette Minde:

I Versprotokollen mit Minde saa skriv:
    Personen er fød udi Norge,
Var saare genægen til syndefuldt Liv,
    Ej heller ret fri for at borge;
    Hans Stads var en Frak,
    Paa andre han drak,
Hans Roes: han var fød udi Norge.[2]

Og Slutningen af Claus Frimans Hakon Adelsten lød:

Ved hævdet Ret i Fred at nyde
    Er Norges Løve spag og huld,

1) Rahbeks Erindringer 1, 190. Steffens, Hvad jeg oplevede 2, 37.

2) Denne Vibes Afskeds-Ode til det norske Selskab er trykt i Tredie Aargang af Christiansandske Uge-Blade, 1782. 4. Nr. 9. Han siger i den:

Jeg er en Landmaaler af den Profession,
Som man Assistent monne kalde;
I lislige Fyen der er min Station,
    Saa underlig Lodden mon falde.
        Jeg rejser derhen
        Med Casper min Ven,
    Men I mister tvende udvalde.

Han beder Giærløv (Meyer), „som nu tredie Gang er Direktør:" Vaag over det Selskab du stiftet i Fior,

og endelig

Jeg lægger nu ned sekretariske Pen —
Tag du, ædle Herman! tag du den igjen.

Casper er da Digtern Vessels Broder, og Herman vel Herman Treschow.

Men Lænken, var den end af Guld,
Han Møje har at tro, en Løvehals kan pryde. (etc.)

der synes at indeholde en temmelig stærk Trusel mod den danske Regjering. Men under denne stærkt udprægede og efter en saa lang Afhængighed naturlige Selvfølelse, dannede det norske Selskab, og det skal altid siges til dets Hæder, i Literaturen en talentfuld, bjærv, talrig og tætsluttet Opposition. Det virkede ikke blot ved Skrifter; de Indfald, der faldt i Selskabet, uden at blive trykte, gik som en Løbeild fra Mund til Mund, ogsaa udenfor det, og vækkede mange Slumrende, var et Kjølpulver for mange Ophidsede; Jochum Vibes og Søren Monrads blodige Sarkasmer rensede Luften, der var anstukken af den Evaldske Skoles Overdrivelser; det Kjærnevid, som denne Forening kaldte til Live, er noget af det mest udødelige, Danmark har frembragt; og denne Dygtighed, denne Begavethed maatte jo fremkalde en, om ikke ligesaa kraftfuld, i det mindste en ligesaa nidkjær Modsætning og Modstand.[1]

1) D. Digtek. under Christian den Syvende S. 144. 286. 366. og hvad Rahbek har meddelt deraf i Hesperus. (Læsning i blandede Æmner, 3 D.) Rahbeks Erindringer 1, 390. 4, 3. 8. 29. 136. o. fl. St. Rahbeks Efterretninger i Dagen (hvis Redaktor han da var) 1813. Nr. 121. 123. 127. Familien Vibe af Fr. Thaarup i Genealogisk og biographisk Archiv, 1, 96 Oehlenschläger om Evald og hans Værker, i Athene 1, 307. Vessels Biografi af Bove i Boyes Udgave af Vessels Digte, 2 Udg. 1845, 2 D. S. 110. Ved Johan von Vibe henviser Nyerup til Nordske Intelligenz-Sedler 1782 Nr. 11; men der staar ikke andet end et aldeles indholdsløst Vers af Zetlitz: I Anledning af Kammer-Secretaire von Wibes Død, hvilket bemærkes, for at ingen, der søger Efterretninger om Vibes Levnet, skal gjøre sig forgjæves Ulejlighed. See endelig om det norske Selskab og dets Forhold, dels til de skjønne Videnskabers Selskab, dels til det danske Literaturselskab: J. L. Heibergs Udsigt over den danske skjønne Literatur (i Saml. Skr. III, 122 flg.); J. L. Heibergs Digter-Misundelse i Interims Blade

Ligesom de unge Digtere i Tyskland flokkede sig om Klopstock, dannede Evalds Poesi et Midpunkt for yngre danske Poeter og Videnskabsmænd, der henrevne af Beundring forgudede ham, selv i hans Fejl. Den Maade, hvorpaa det norske Selskab eller dets danske Eftersnakkere med Sarkasmer angrebe Evald og hans Poesi, især Balders Død eller Baldúren, som de kaldte dèt, fremkaldte en nøjere Forening imellem hans Beundrere: det danske Literaturselskab, stiftet i September 1775. Ogsaa det forbandt sig med Klublivet. Dets Medlemmer bleve nemlig snart indlemmede i Drejers Klub, der i samme Aar var oprettet af sexten Medlemmer, der alle vare Stifteren Jakob Drejers personlige Venner eller Bekjendte. Da Literaturselskabets Medlemmer paa en Maade førte Ordet, forbyttedes ikke sjelden de to Forbindelser, Klubben og Literaturselskabet, saa at den større, Klubben, hos det norske Selskabs Ivrere maatte bøde for det mindres, Literaturselskabets Synder. Men ogsaa her indtraadte en Søndring. Hovedstammen i Klubben blev efterhaanden dannet af Kammeralister og deslige Kollegiemennesker, og da Hovedmændene vare fra Fyn, kaldtes de Fynboer, modsat Genierne. Hos Kammeralisterne udviklede sig en esprit du corps, der satte sig imod Geniernes Indlemmelse, Genierne forstærkede sig saa igjen med en Del Søofficerer, saa at der her fandt en lignende Rivning Sted, som i det norske Selskab, naar en eller anden Gjæst, som Hesteprangeren, forvildede sig derind.[1]

1834 Nr. 13 og Svaret til Kjøbenhavnsposten, Nr. 18; samt J. S. Welhavens udførlige Afhandling: Om Betydningen af det norske Selskabs Opposition mod den Ewaldske Poesi, i Langes Norsk Tidsskr. for Videnskab og Literatur, 3 Aarg. Christiania 1849.

[1]) Vessels bekjendte Epigram:

Den Mand, som sælger Heste,
Han giorde vel det bedste,
Ifald han gik sin Vej,
Thi man ham lider ej.

Den der med Føje kan ansees for den egenlige Stifter af det danske Literaturselskab, var, i Følge Rahbek, Jens Badum (f. paa Nørgaard i Sallingherred, 1772 Kopist i Generallandvæsenskommissionen, † 1804 som Kommitteret i Rentekammeret, altsaa selv Kammeralist). Selskabet begyndte temmelig stort. Det styrkede sig, maaskee i Følelsen af sin Svaghed, med Æresmedlemmer: først og fornemmelig Evald, dernæst Tyge Rothe, Dr. theol. J. Chr. Schönheider, der havde et saa stort Indgreb i Evalds Liv, og senere Bastholm; og, som om det havde en Fornemmelse af, at det ikke selv kunde holde længe ud, forsynede det sig i Tide med vordende Kræfter ved at optage fire Auskultanter: C. Kraft, en Søn af Prof. Kraft i Sorø, Fr. Sneedorf (Historikeren), A. B. Rothe, Tyge Rothes Søn (Konferensraaden), Fr. Münter (Biskoppen). Blandt de egenlige, virksomme, Medlemmer finder man nogle gode, men ingen i poetisk Henseende eminente Navne: Abrahamson, (der i et Brev til Evald, September 1776, udtalte Selskabets Hovedtendens: Beundring af Evald), Badum, Clementin, Tostrup, C. M. Holst, Lars Smith, Scavenius („den Gang i tarvelige Kaar"), Thaarup, Brødrene Trojel, Dræby, M. T. Cold, Bast, M. W. Kall, Ove Malling, Fr. Moltke. Offenlig traadte Selskabet frem, første og sidste Gang, i Anledning af Indfødsretten, med en Samling af Digte alene over den, om end i forskjellige Former.[1] Det var vel patriotiske, men just ikke Evaldske Produkter; der regnede ogsaa Spot og Spee ned over Samlingen. „Den blev den almene Skive for god

[1]) Over Indfødsretten 1777. Samlingen indeholder 3 Digte af Abrahamson, 2 af Tostrup, 1 af P. M. Trojel, P. K. Trojel Thaarup, Sneedorf, Wadum, L. Smith, Holst, Clementin, Scavenius. (Anmældelse i Kritisk Journal 1777 Nr. 5, af Baden, og i Kritisk Tilskuer, efter Rahbek uden Tvivl af Fasting.)

og slet Persiflage." Paa dens Titelblad stod en Laurbærkrans med Indskrift: Forsøg at naa, i dets Sted læste man: Fikst du Pæren, Zacharias! I Abrahamsons Idyl var der en Vise:

Saa synge vi med Højtidsklang:
Længe leve Kongen!
Og glad er vores fælles Sang:
Længe leve Kongen!

Saa løb det i alle Vraaer og Kroge:

Og Visen gjorde Abraham,
Længe leve Kongen!
Gid han faa baade Last og Skam,
Længe leve Kongen!

I Abrahamsons Ode hed det:

Vor Christians Pris faar mangen Tolk
I Læredigt, Idyl og Ode;
Min Lovsang er, han saae sit Land, sit Folk,
Og see, de vare saare gode.

Det parodieredes:

Selskabets Roes fandt mangen Tolk
I Læredigt, Idyl og Ode,
Men det var kun Agenten Holk,
Der fandt, de vare saare gode.

Det danske Literaturselskab udgav aldrig noget mere; det lod· som om det igjen vilde tage fat, thi der cirkulerede fra 11 November 1780 til 27 Januar 1781 et Lovudkast blandt en stor Del, af Rahbek anførte, Medlemmer; det var ogsaa i Virksomhed endnu i Juni 1781, men kort efter sov det hen af sig selv uden formelig at blive opløst. Dertil kan vel mange andre Omstændigheder have bidraget, men Evalds Død var sagtens den nærmeste, skjøndt det havde været smukt, om Selskabet netop nu havde indviet sig til at

forherlige hans Minde. Dets kritiske Arkiv eller den gjensidige Bedømmelse af Medlemmernes Arbejder fik Rahbek af Abrahamson.[1] Et sørgeligere Bevis, end dette Selskab, kan der næppe gives paa, hvor alene Evald stod paa sin Højde, og hvorledes hans Poesi, lidet begreben af hans Samtid, næsten med ham sank i Graven.

Naar man vil holde Mønstring over Digterne, materialiter tagne (blandt hvilke der da atter kan gjøres Udvalg), vil ogsaa det bidrage til at lette Oversigten over dem og Tidsrummet. Man finder da ved 1765 af det forrige Tidsrums Digtere bortrevne: A. B. Poulsen, G. Treschow, Tullin, og kun de mindre betydende ere tilbage, og mange af dem lidet virksomme i poetisk Henseende: Stenersen, C. G. Bjering, Flensborg, døde 1776, Bredal, † 1778, C. D. Biehl, † 1788, Wiwet, † 1790, T. Rothe, † 1795, H. Schierman, † 1796, J. J. Lund og Dyssel, † 1798, Benzon, † 1799, Borneman, † 1801, Lous og C. H. Bjerring, † 1804, Hammer, † 1809. Oprigtig talt er der ikke en eneste af dem, der ligger os synderlig paa Hjerte, det skulde da være Wiwet. Det er kun lidet iblandt saa mange.

Vi vende os da til de ny fremtrædende, for at man kan see,

[1]) Rahbek Om det danske Literaturselskab i Maanedskriftet Hertha, udgivet af Liunge, 4, 401. Nyerup om det danske Literaturselskab i Tritogenia 6, 41. med Tillæg af Rahbek (Selskabets Love), og to Digte over Indfødsretten, S. 111. 173. Rahbeks Erindringer i 1 og 3 D. ogsaa om hans utrykte Oversættelse af Boileaus Epistel til Moliere, hvis Hovedformaal var, at slaa sig til Ridder paa Sangene over Indfødsretten. J. L. Heibergs Udsigt over den danske skjønne Literatur (Saml. Skr. III, 122 flg.). Danske Tilskuer 1806, Nr. 47 og 48, hvor man ogsaa finder P. M. Trojels Digt Over Tullins Død, og P. K. Trojels Ode over Indfødsretten saaledes som den i sin første Form blev indgivet til Selskabet, med Medlemmernes Kritik derover. Meddelelser Af det danske Literaturselskabs Archiv findes i Ny Minerva, Juli 1807. Bemærkninger i Abrahamsons Levnet af Molbech i Historisk-biographiske Saml. 3, 407.

hvilke og hvor mange af deres Navne der skulle have Klang for Nutid og Fremtid. Her møde vi da efterhaanden: Luxdorph (1764, † 1788), Evald (1764–1781), Balling (1766–1795), J. L. Bynch (1766—1772), Fasting (1767—1791), Wandal (1767—1792, † 1795), Carstens (1767, † 1795), Sandøe (1767—86, † 1817), H. Pontoppidan (1767—88 † 1802), Bull (1769, 1772, † 1783), Abrahamson (1769, † 1812), Jacobi (1769, † 1810), Middelton (1770), L. Knudsen (omtrent 1770, † 1818), Nordal Brun (1770—1796, † 1816), Tode (1771—1806) (Vessel 1772—1785), Stockfleth (1772, † 1808), Viborg (1772-92, † 1801) (F. C. Krag 1773), P. M. Trojel (1773–1793), C. T. Walther (1774—1788), Storm (1774—1794), Meyer (1775, † 1790), C. N. Colbjørnsen (1775, † 1793), P. H. Friman (1775, † 1839), T. C. Brun (1775—1834), H. C. Sneedorf (1776, † 1824), C. Falsen (1776–1808), P. D. Bast (1777—82, † 1803), L. Bötker (1777, † 1791), Sigvard Lycke (1777–87, † 1789), Cl. Friman (1777—1809, † 18..), P. K. Trojel (1777 † 1784), G. N. Nissen (1778), H. V. Riber (1778—1796), Pram (1778–1821), F. C. Hjort (1779–98, † 1821), J. Bibe (1779—1782). Samt henimod en Snes til, der begynde fra 1780 eller Aarene derefter, og ved deres modnere Arbejder have et naturligt Krav paa at henføres til næste Tidsrum, til hvilket vi derfor henvise om dem, for at undgaa Gjentagelse.

Digtarterne, der vist nok før vare til, men laa ligesom indviklede i et Svøb eller brøde frem i stærke knuddrede Udvæxter, udfolde sig nu for vore Øjne, og vise sig tildels i saa tækkelige Former, at Øjet ikke uden Velbehag kan dvæle paa dem.[1]

---

[1]) Jf. med den følgende Fremstilling og den tilsvarende i næste Tidsrum: Schöne Redekünste der Dänen von einem ungenannten

Selskabet for de skjønne Videnskaber havde begyndt at fremkalde Læredigtet, og holdt i nogen Tid ud dermed; men forsøgte (1765) at give det en anden Form, under Skikkelse af en Ode; og maaskee træt deraf gjorde det endnu en Overgang, til det beskrivende Digt. Der kom siden en Tid, da man nægtede baade Læredigtet og den beskrivende Digtning Navn af Poesi, men naar man ikke anvender denne rigoristiske Maalestok, naar man vil tilstaa Læredigtet Værd som et Forsøg paa at give Veltalenheden en tækkelig Form, og befordre Sprogets Uddannelse, naar man i det mindste med Göthe vil indrømme, at enhver god Digter ogsaa bør forsøge sig i denne Form, fordi han kan have godt deraf, og naar alle disse Digte ere som en Fortsættelse af nordisk Poesi i Modsætning til Efterligningen af Klopstock, saa vil man ogsaa paaskjønne de bedre Fostre af denne Slags.

Hans Bull (f. paa Gølmsgaard i Orkedalen, Præst til Klæbo, † 1783), norsk fra Top til Taa, vandt Prisen for to didaktiske Digte: Landsfaderens Roes fremfor Erobrerens, og Landmandens Lyksalighed ved Frihed og Ejendom, hvis „høje Poesi, fuld af ædle Billeder, med sit korte og senefulde Udtryk" vandt Bifald.[1] Han forsøgte sig ogsaa i den beskrivende Art ved: Elven Nids Udspring.[2] Med Bull kappedes: om den første Opgave Abrahamson ved: Landsfaderen og Erobreren (Bull gav sine Digte i ægte gamle Alexandrinere, Abrahamson gjorde sig det lettere ved at bruge urimede Jamber); om den anden Biehl ved: Om Frihed og Ejendom. Hvis man vil dømme efter, hvor der er mest Kraft og Fylde, over-

Gelehrten in Dänemark (Brøndsted) i Eichhorns Geschichte der Literatur. 4 B. 3 Abtheil. Göttingen 1810. 7 Afsnit. Og J. L. Heibergs Udsigt over den danske skjønne Literatur.

1) Jf. Fortegnelse paa Trykkefrihedsskr. 3, 12. D. Digtek. under Christian den Syvende, S. 37. 118. 226.

2) i Minerva 1806.

Friman (Kopist i Finanskollegiet, Legationssekretær, derefter i Departementet for de udenlandske Sager). Begge Brødrene bejlede om Prisen for et beskrivende Digt: Hornelen; den ældste Broders vandt Prisen, skjøndt det er svagere end den yngres.[1] Claus Friman digtede ogsaa for det norske Selskab: Frederiksborg Egn og Udsigt fra samme. P. H. Friman vandt Prisen for: St. Synneves Kloster paa Sellø. Begge vare tillige lyriske Digtere; den ældste vedblev at offre sig til Poesien, den yngste derimod digtede kun i et Par Aar (1775—76), og ophørte derpaa aldeles at synge, som Nattergalen, der søger varmere Egne, men han blev hængende i Diplomatien. Edvard Røring Colbjørnsen, en af de tre bekjendte Brødre fra Nedre-Romerige († som Regjeringsraad paa St. Croix) meddelte det norske Selskab Digtet Foraaret,[2] en norsk Efterligning af Thompsons the Spring. Det var hans første og sidste Arbejde. Til disse Nordmænd sluttede Gudbrandsdølen Pram sig med sit halv lyriske halv beskrivende Digt over en dansk Egn: Emilies Kilde (1782). Anders Bull (Broder til Hans Bull, † som Politimester i Christiania 1796) førte atter Musen tilbage til Norge ved Digtet Dovrefjeld med omliggende Egn 1784.

Saa nær ved den lyrisk-episke Lund gik Poesien ind i den, og gjennemvandrede dens forskjellige Partier. De affondre sig nu bestemt fra hinanden: Hymnen (dog mest som Oratorium), Oden (især betragtende), Idyllen, Elegien, Heroiden, Romancen, Visen.

I Hymnen, Oratoriet og lignende aandelige Digte tabe ved Siden af Evalds næsten alle de andre sig, endog fra en senere Tid, af Abrahamson, Sandøe, o. fl.[3]

---

1) jf. D. Digtek. under Christian den Syvende S. 199.
2) jf. D. Digtek. under Christian den Syvende, S. 195. 367. 379.
3) Af P. M. Trojel haves: Hymne til Lyset, efter Cowley, som

I den beskuende Ode er P. H. Friman uforlignelig, som i Ode til Søvnen:

> Aander sagte, Vestenvinde!
> Milde Luft, udgyd din lunkne Strøm! (etc.)

og Tanker ved en Flod, begge digtede for det norske Selskab.[1]

Idyllen, især i Form af Hyrdedigt, Ecloge, var en af de ældre Poeters Kjæpheste; nu lagde de en ny Saddel paa, et mere pynteligt Skabrak, men den blev ved Jorden. Fasting oversatte af Gesner 1767. Suhm forsøgte sig i Idyller og Samtaler (1772) i Prosa, men det blev til sød Mælk. Nikolai Christian Viborg (Erik Viborgs ældre Broder, siden Direktør ved Dugmanufakturer, der vel sagtens skal betyde Klædemanufakturer) skrev i Vers: Erast eller den lykkelige Dyd, efter Kleists Irin (1772), men var ikke heldigere.[2]

Elegien, Sørgedigtet, Grædedigtet, blev nok egenlig til først nu. Holberg kunde ikke græde uden at man lo af ham; gaar man længer tilbage, saa kunde den endnu ældre Slægt græde, og det tilgavns, men kun over Kristi Lidelser, ikke over sine egne; dens Sorg var stum, og alt, hvad man kunde kalde eller kaldte Elegi fra hine Tider, var tør; nu blev den til Væde. Med Klopstock, det er sandt, kom jo rigtignok det Elegiske og „die weinenden Augen", men den danske Almenhed var endnu ikke rigtig forberedt derpaa. Denne Sorgens Tone forekom den løjerlig, og, som vi have

---

Rahbek har forsømt at optage i hans Digte. Den findes i D. Tilskuer 1802, Nr. 63. L. Bøtker gav som Læredigt: Nadverens Sacramente. Odense 1777. (jf. Evalds Digt).

1) jf. D. Digtek. under Christian den Syvende S. 376. 378.

2) jf. Fortegnelse over Trykkefrihedsskr. 3, 14. Viborg udgav ogsaa: Dansk Muse-Almanak (ikke Musen-Almanak) for hvilket Aar man vil, 1781, hvori omtrent Halvdelen er af ham selv; og Fredstrups Offersten, i Minerva 1792.

seet i forrige Tidsrum, gjorde alt, hvad der kunde, Parodier derover. Nu aabnedes Taarekilderne. Alting græd, ligetil Præsterne paa Prædikestolen, hvis hvide Tørklæde idelig var i Bevægelse, ligesom Damernes under en Tragedie. Det er et mærkværdigt Fenomen; og vi havde da heller ikke det fra os selv. Efter Overspænding følger Slaphed, efter Henrykkelse Veemod. Efter at der i nogle Aar havde hersket stærke „Landvinde", nærmest fra de norske Bjerge, medens man i de højere Kredse levede af Klopstocksk Orthodoxi og Voltairesk Fritænkeri, og den unge Genialitet delte sig imellem det norske Selskabs Epigrammer og Evalds Højsang, indstrømmede der, som Rahbek siger, fra det indre Tyskland „en ledagtig lunken Sciroccovind, Følsomhedsvinden", svanger med Taage, som angreb de bløde Sjæle, og især virkede paa Øjnene; man saae overalt, om ikke just rindende Øjne, saa i det mindste „trübselige Blicke." Det var en Syge, der paa een Gang opkom i flere Lande, en Feber, Wertherfeberen, „die Wertherperiode, eine thränenfeuchte Düftelei der Sentimentalität."[1] Leiden des jungen Werthers udkom 1774, den maatte rigtignok ikke oversættes, men dens Læsning kunde dog ikke forbydes. Den var, som bekjendt, ikke Kilden til Sygdommen, men et Foster af den; „Göthe schaffte sich mit der Darstellung seine Geschichte vom Halse", og skrev selv imod Wertheriaderne (Triumph der Empfindsamkeit, 1777). Yoricks følsomme Rejse af Sterne blev oversat (af H. J. Birch) 1775, og blev modtaget med Henrykkelse. Endnu værre blev det, da Millers Klosterhistorie Siegwart, udkommen 1776, blev indlemmet i vor Literatur (oversat af H. J. Birch) 1778. Næsten alle Romaner og Skuespil vare ved denne Tid af det følsomme Slags, og Ordet blev „som en Lokke-

---

[1]) Rosenkranz, Göthe und seine Werke, 1847. S. 179.

titel," sat paa Modevarene. For Rahbek, der „altid gik med Werther i Lommen", for ligesom at have Taarepersen ved Haanden, var Yoricks følsomme Rejse endnu ikke følsom nok, men man havde ogsaa andre, f. Ex. en Efterligning af Werther, der hed Adolphs samlede Breve (oversatte af Fr. Sejdelin, Odense 1785), der „endnu mange Aar efter vedblev at være ham en kjær Læsning." I den lyriske Poesi i Særdeleshed yttrede denne Stemning sig ved „det lange Maanskin (Mondscheine) i Aarene 1775—80" eller „Maaneskins- eller Vergißmeinnichtsperioden." „I en vis Periode, siger Frederik Schmidt, der selv blev stærkt angreben, i en vis Periode var en Elegi til Maanen gjerne det, hvormed den begyndende Digter eller Qvasidigter debuterede"; men denne veemodige Tilbedelse udsatte da ogsaa den uskyldige Maane fra den anden Side for Spot: En kaldte hende (hun havde naturligvis tabt sit nordiske Kjøn) Tyskernes Gudinde; see, sagde en anden, hvor det hænger, det gamle Ansigt der paa Himlen, til Spektakkel! Men Spotten hjalp ikke, det var en Omgangssyge, en Epidemi. Den faldt ikke blot over Evald (ved Arenses Tab) og Evaldianerne, iblandt dem f. Ex. P. M. Trojel, Abrahamson, hvis Signe var et i sin Tid almenbeundret Digt; men ogsaa Evalds Modstandere, og de, der stærkest parodierede Werther og Tyskerne, maatte holde for. „Den Smerte, hvoraf Johan Vibes Hjerte knustes, var ulykkelig Kjærlighed." Hine Ord i P. H. Frimans Axel og Valborg:

Og du, hvis Bryst er viet ind
Af elsket Haand til Elskovs Sorg at gjemme,
Som gjemmes ej, men flyder paa din Kind,
Med dine Taarer bedst mit Sørgekvad skal stemme

havde ligeledes en personlig Henthydning. Selv Vessel var angreben:

Mit Øje fordum for dig maled
  Den Ild, som bobler op mit Blod —

Jeg ønsked i din Favn at ile,
  Naar Øjet uformærkt fik see
Sin Guddom venlig til sig smile,
  Og Himlen ad sin Yndling lee.

Men Avind Gift kom i vort Bæger,
  Mit Hjerte fik sit Banesaar,
Dets Plage ingen Hermes læger,
  Min Lykke, Haab og Liv forgaar. —

I, som Cytherens Magt tilbede,
  Hør vor Catul — hvor sand, hvor sød:
Den skjælver for sin Piges Vrede,
  Som ikke skjælver for sin Død.

Du rejser — skal jeg dig ej skue,
  I Hjertet staar dit Billede,
Der brænder i Cytherisk Lue —
  Min Vellyst og min Lidelse! (etc.)[1]

Heller ikke var denne Paroxysme indskrænket alene til Poeter; „man havde ligesaa lidenskabelige Breve i lige Anledning fra andre dygtige Lærde og Forretningsmænd." Det laa i Luften.[2]

Da næppe nogen Digter undlod at udgyde sine Følelser i Elegier, ere de naturligvis ikke alle af denne Slags; nogle ere tørre nok.

---

[1]) Elegi (uden Navn) i Adresseavisen 1778 den 29 April.

[2]) Rahbeks Erindringer 1, 235—236. 271. D. Tilskuer 1798, Nr. 6. 1799, Nr. 64. 68. Steffens (Hvad jeg oplevede 2, 35) fortæller, som et Bevis paa Ungdommens Letsindighed i Begyndelsen af denne Wertherperiode, en Anekdote om den grove Spøg, der paa et af Kollegierne blev drevet med en Kandidat Cr., ved hvilken Frederik Sneedorf, bleg og badet i Taarer, forestillede den foregivne Kjøbenhavnske Prof. Jerusalems Enke. J. P. Mynster omtaler denne Mand som sin Lærer, samt Mystifikationen, i Meddelelser om mit Levnet, S. 19.

Elegien i Brevform, som Heroide, var fra forrige Tider yndet og dyrket ved Oversættelser af klassiske Mønstre. Nu traadte den mere selvstændig frem; Selskabet for de skjønne Videnskaber og det norske Selskab fremmede den. For det norske Selskab skrev C. D. Biehl Breve fra Valborg Immersdatter, men det blev til „en kjedsommelig Fortælling;" og den norske Dame, M. S. Buchholm: Adeluds til Torkild Trundesen, ligeledes i for brede Tirader. Jacobi oversatte for Selskabet til de skjønne Videnskabers Fremme efter Ovid Sappho til Phaon, men tildels i temmelig matte og germaniserende Alexandrinere:

— Jeg kan med ingen Digt den rørte Streng geleide,
En Digt, som lykkes skal, er roligt Sinds Arbejde.

Endelig skrev Stockfleth for det norske Selskab Heroiden Philippa til Erik (udkommen 1783), og Pram for de skjønne Videnskabers Selskab sin Heroide over samme Æmne, der 1779 vandt Prisen (udkommen 1783).[1] Og dermed havde denne Digtart naaet sin Fuldendelse.

Den historiske Fortælling i Sangform, Romancen, vor Poesis ypperste Prydelse, fik allerede sin fuldendte Form for denne Tid i P. H. Frimans for det norske Selskab digtede Axel Thordsen og Skjøn Valborg (udkommen 1775). Men hvorledes man havde vendt sig bort fra Fortiden, viser det svælgende Dyb, der ligger imellem den og den gamle Kjæmpevise. Wessel bemærkede det. Det er Veltalenheden, der gaar igjen i Digtet, i det bedste, som Tiden mægtede. Beundret blev og er blevet (og fortjener det jo ogsaa) hin Strofe:

Mer ilende foer Pilen ej
I Luften hen fra Buens stramme Sene,

[1]) Prams Philippa til Erik findes i to Bearbejdelser: i Forsøgene 14 St. og i Iversens Nytaarsgave 1783.

End Axel paa sin længselsfulde Vej
Flyr hastende forbi dens ønskte Milestene;
Sin raske Fod den stolte Sanger hæver,
Den grønne Hede flyr og ved hans Fodslag bæver.

Det er en Slags Omskrivning af Kjæmpevisens:

Paa Rejsen var han saa frisk og snar,
Ham fulgte tredive Svende,
Der han kom til sin Moders Gaard,
Da red den Herre alene.

I Dagmarsvisen findes, som bekjendt, en lignende Vending. Ved den naturligste Enfoldighed opnaas mere, end ved Frimans Maleri med sine Tillægsord til hvert Hovedord og sine paa hinanden hyppede Billeder. Først med Edvard Storm vendte man tilbage mod den gamle Kjæmpevisetone.[1]

Visen, der allerede var bleven til hos Kingo, Renberg og Stub, og som efter 1784 havde sin blomstrende Periode, var en Tid lang under Frederik den Femte noget fortørret. For at forsyne en Aften, siger Rahbek,[2] maatte man ty til Gubben Noah! Kjæreste Brødre! Saa tage vi da Skaalen fat! o. fl. desl., eller man tog sin Tilflugt til Viserne i oversatte Syngestykker, som: Man hører, at en Fader siger —[3] eller til Oversættelser af andre fremmede Vise-Samlinger.[4] Nu vandt den atter sin fulde Kraft og Styrke i dette Tidsrum ved Klubberne i Almindelighed og det norske Selskab i Særdeleshed.[5]

---

1) jf. D. Digtek. Hist. under Christian den Syvende S. 369.
2) D. Tilskuer 1801, Nr. 16.
3) Den findes endnu fuldstændig, med Slutningsverset imod Tyskerne, i Samling af adskillige smukke Arier etc. 2 D. 1 H. fra 1786.
4) Af Lieder gedruckt Amsterdam 1740 oversatte Stenersen, maaskee af flere Samlinger. Tre af ham oversatte Viser, deriblandt: Monaderne, findes i Graaes Arier og Sange, 2 D. 1777.
5) De benyttede Samlinger ere: (Graaes) Arier og Sange. 1

Vi begynde med de norske Digtere:

Johan Vibes Viser, der ikke ere samlede, ere heller ikke meget bekjendte; hans Afskedssang var kun bestemt for et vist Lag. Der haves af ham:

Den Skaberen skjænkte en oplyst Forstand —[1]

Vingudens Gaver alt Bordene pryder —[2]

Farvel, Norske Selskab —[3]

Han fik Navn af Nordens Anakreon, og Rahbek siger, at hans Oversættelser af Anakreon har mer end een Kjender ydet Beundring.[4]

Johan Nordal Brun, der under sit Ophold i Kjøbenhavn digtede adskillige mindre Digte, traadte ud af den snevre Selskabskreds, og fejrede sit Fødeland og sine Landsmænd med Nordsmandsvisen fra 1772:

For Norge, Kjæmpers Fødeland, —[5]

og den vel endnu mere bekjendte:

Vor jeg paa det høje Fjeld, —[6]

D. 1773. Trykt og bekostet af H. J. Graae. 2 D. 1777 (den er pagineret, men ikke den første). (Schiørrings) Selskabs-Sange med Melodier 1—2 H. 1785. 2 B. 1—2 H. 1789. Under Forerindringen: N. Schiørring. Samling af adskillige smukke Arier til Tidsfordriv for muntre Selskaber. 1 H. 1783. 2 H. 1783. 3 H. 1784. 4 H. 1785. 2 D. 1 H. 1786. Der skal ogsaa være af N. K. Bredal Musiksamlinger af danske Syngestykker til Klaveret. To Bind i sex Hefter 1776—77. fol. De fandtes ikke i det Kgl. Bibl.

[1]) Graaes Arier og Sange, 2, 290.

[2]) Schiørrings Selskabs-Sange med Melodier 2 B. 2 H.

[3]) Saml. af adskillige smukke Arier, 3 H.

[4]) Vibes Oversættelse af nogle af Pythagoræ gyldne Vers

Den sande Gud for alle Ting
Du elske skal og ære (etc.)

findes i Dagen for 1817, Nr. 138.

[5]) Meddelt af Nyerup i Athene, Juli 1814, S. 66. Engelsk Oversættelse af en Dame sst. Maj 1814 S. 487.

[6]) Schiørrings Selskabs-Sange med Melodier, 1 D. 2 H. 1785.

der med flere bleve til Folkesange, ogsaa i Danmark. Til hans tidligere Viser (Hyrdestykker) høre

En Sommernat i kjølig Lund —
En Aftenstund jeg sørgelig —
Nylig jeg kurrende sad i min Hytte —
Farvel, min Sommer —

o. fl. Elskovssange.[1]

Claus Fasting (en Præstesøn fra Bergen, f. 1746) kom som en vever og lystig Student til Kjøbenhavn, men blev paa een Gang mere sat og sindig ved Læsningen af Sneedorfs Patriotiske Tilskuer. Siden havde han som Huslærer i Bergen (1768—1770) deltaget i det musikalske Selskab (siden kaldet det kongelige frivillige Harmonisters Akademi) og digtet for det smaa dramatiske Arbejder, Kantater og Sange, blandt andet Sangen: Verdeners Lyst og Aanders Glæde (1769). Da han (1770) var taget til Kjøbenhavn, og tænkte at gjøre sin Lykke som Digter for Theatret, blev han en af de første Medlemmer i det norske Selskab. Han stak en Del af imod de andre Medlemmer, thi han var „afholden med sin Anstand og elegant Paaklædning." Da ogsaa han engang var bleven „noget high spirited, sagde derfor Vessel til ham: Du er fransk midt i Perialen." Han var ogsaa en af dem, der ikke tog Del i Selskabets Raillerier over Evalds ha-stemte Toner, men en af hans varme Beundrere, hvilket ogsaa sees af hans for Resten ubetydelige Impromptu: Da jeg var frisk. For norske Selskab digtede han Drikkevisen: Bacchi Triumph:

Kom, Brødre, kom, nu vil vi til at drikke —

Hvad han selv tænkte om den, viser hans senere Paa-

---

[1]) Graaes Arier og Sange 1 D. 1773. jf. Bruns mindre Digte 1791. D. Digtek. Hist. under Christian den Syvende S. 177.

tegning: „Det er den eneste Drikkevise jeg har gjort, og en Frugt af Enthusiasme eller Ubændighed, som jeg beder min Ungdom tilgivet.“[1] Han forlod Kjøbenhavn, og levede i Bergen, hvor han udgav sine Provinsialblade (1778—81) og første Hefte af Provinsialsamlinger (1791), som blev afbrudt ved hans Død (Julenat 1791).[2]

Blandt de danske Digtere findes ikke færre eller mindre ivrige Visedigtere. Brødrene Trojel høre til dem: Peder Magnus Trojel (f. 1743 paa Bornholm eller i Fuglevig Præstegaard?) blev Auditør, tog sin Afsked, og døde 1793 paa Anneberggaard i Sælland, hvor hans Broder F. V. Trojel var Inspektør. Han gjorde sig især bekjendt som Satiriker. Peder Kofod Trojel (f. 1754 i Fuglevig eller Vissenberg Præstegaard i Fyn) blev Prokurator ved Hof- og Stadsretten, og døde som Byfoged i Faaberg, 1784. Han er især bekjendt som Jurist. Begge digtede over Indfødsretten,[3] begge vare Visedigtere.

Af P. M. Trojel er f. Ex.

Lev Christian, lev til snehvid Alder —
Jeg er en Mand, som har saa vidt omvandret —

Af P. K. Trojel:

---

1) Paa Oversættelsen af Wielands Musarion eller Gratiernes Philosophie 1776 har han ej navngivet sig.

2) L. Sagen, Udvalg af Claus Fastings Skrifter med Bidrag til hans Biographi. Bergen 1837. Digtet: Kjærlighed, Til en Ven paa Landet, er aftrykt i Boyes Danske Parnas.

3) Mere om disse Brødres Oder over Indfødsretten tilligemed Selskabets Bedømmelse findes i Ny Minerva, Juli 1807: Af det danske Literaturselskabs Archiv. Man lærer to Ting deraf. Man faar en god Indsigt i den Maade, hvorpaa Selskabet bedømte Poesi; og man seer med en Slags Forundring, hvorledes to Brødre, der behandlede samme Æmne, kunde rakke hinanden til. Grov er især Prokuratoren.

Med Egeblade om vor Pande —
Det stolte Nordens Søn er jeg —
Var Odin ej den viseste i Norden —
Før Noæ Tid var Adams Børn kun Tosser — o. fl.[1]

Fremdeles af Abrahamson:

En tungsindig :,: melancholisk Mand (Melodi: Guba? Noah).[2]
Min Søn, om du vil i Verden frem — (fra hvilken Tid?)

Af Malling:

Hvor herligt, herligt gik det til
I fordum Tid, før Thee og Spil
Og Titler kom i Mode —
(Mandighed) Bedre at leve blandt isklædte Bjerge — o. fl.[3]

Af Storm:

Min Doctor er en ærlig Mand,
Han siger, du maa drikke —[4]

Af Povel Dankel Bast († som Stiftsprovst i Sælland 1803):

Kommer, Venner, tager Sæde —[5]

Frugtbar som Visedigter var endelig Tode, der var en flittig Dyrker af de nyere Sprog og de skjønne Videnskaber, som han studerede ved Siden af Kirurgi og Medicin. Strax da han var kommen til Tønder, lærte han Dansk; den første Bog han læste var Haltefanden (Le diable boiteux). „Den satiriske Aand, siger han, foer ud af Bogen i mig, og den

¹) R. Schiørrings Selskabs-Sange med Melodier 1—2 H. 1785.
²) Schiørrings nysanf. 1 H. Samling af adskillige smukke Arier til Tidsfordriv for muntre Selskaber. 1 H. 1783.
³) Schiørrings nysanf. 2 H. og nysanf. Samling 1 H. Malliniana (Tre af hans Digte) i Tritogenia, 6, 199.
⁴) Schiørrings Selskabsf. 2 H.
⁵) Med flere, deriblandt Krigssange, i Schiørrings Selskabs-Sange, 1 H. Poetiske Forsog 1782.

er, desværre, endnu ikke uddreven. Hvorfor, o Skjæbne! kom Taarepersen ikke først i mine Hænder?" Tidlig øvede han sig i danske Vers og Poesi; hans Svoger, der længe havde været i Kjøbenhavn, talte godt Dansk, men for Resten hørtes mestendels, i Tønder og Haderslev, ligesaa slet Dansk som galt Tysk. Da han kom til Hovedstaden, fik han Bøger hos de Store, blandt andre hos Klevenfeldt, der meget yndede ham, og „som unægtelig var en af vore vittigste og lunefuldeste Lærde." Men hvor meget end Tode har skrevet, med hvor „inderlig Mishag han end saae paa hver Sprogfejl, som findes i hans Skrifter," aldrig blev han det danske Sprog fuldkommen mægtig; og han bad derfor, ligesom i Fortvivlelse derover, at „de mangfoldige Fejl han af indgroet Skjødesløshed vedblev at begaa imod den danske Grammatik, maatte staa som Bevis paa, at han alene, uden Hjælp, havde skrevet hvad der bar hans Navn, ligesom Reinetteæbler kjendes paa de saakaldte Vorter eller Udvæxter." Denne Skjødesløshed deler han med mange, og den hartad utrolige Blanding af Alvor og Skjemt, Tykt og Tyndt, i begyndte, afbrudte, og atter under en anden Titel begyndte Tidsskrifter, medicinske og æsthetiske (fra 1772—1800) har uden Tvivl bidraget meget til, at han blev læst og yndet. „Man har kaldt ham Alskens Skribent, siger han selv, men han tør regne sig blandt de Faa, som have været Alles Skribent," ligesom Rahbek var Alles Ven, en temmelig tvetydig Roes. De fleste af disse Skrifter ere nu lagte hen, men de bedre udmærke sig ved Vid og Lune. Han bragte et nyt Element ind i Literaturen, det humoristiske, hvortil han fandt Næring i engelske Skrifter, især Smollets Romaner; og et uforgjængeligt Minde har han vundet, tildels som Deltager i Tidens Fejder, men især som Visedigter og ved Romanen

Kjærligheds Nytte.[1] Blandt hans mangfoldige, tildels oversatte, Viser udhæve vi:

Kollegialsk Drikkevise: Velkommen til det brune Bord —
Sandvisen: Man har vel seet Spor af den flyvende Sand —
Oldtidens Berømmelse: Oldtiden havde en god Skik —
Sømandssang: Vi Sømænd gjør ej mange Ord —
Det gyldne A. B. C.: Min Søn, mærk paa mit A. B. C. —
Jødesangen: Endnu fattig Jøde lider —
Balvise: Det er en Glæde at lege Krig —
Mesterstykkerne: Om Mesterstykker synge vi —
Kraasesang: O Billede paa Tidens Smag o. s. v.[2]

Der haves desuden Viser og Sange af „den lunefulde L. Knudsen;" af Evald og Vessel, samt allerede nu af Pram, Rahbek, Thomas Thaarup, Zetlitz, Riber, Sneedorf, Bunkeflod, Baggesen, Mænd, som nærmest høre til næste Tidsrum.

Foruden de omtalte Viser findes der i Visebøgerne adskillige, tildels meget ældre, f. Ex. af Stub og Tullin, tildels fra denne Tid, som ere saa karakteristiske, at de bør omtales. F. Ex. den bekjendte: A. A. A. Huc adfer pocula — og flere latinske. Der er en, som hedder: Krambambulistens, forfattet af et Selskab Studenter, i det hver gjorde sin Strofe. Den bestaar af mange Strofer, men er ikke af nogen Betydning; nogle ere af L. Knudsen. En Afskedssang begynder med:

Vægteren raaber, og Klokken slaar ti,
Nu maa vi til at vandre —

[1]) Selvbiografi i Lahdes Saml. 3 D. Samlede danske Skrifter i 8 Dele 1793—1805. De to første indeholde Poetiske Skrifter, de fire næste Prosaiske Skrifter, og der er to Supplementbind. Udvalgte Skrifter, udgivne af J. C. Lange.

[2]) Samlede Danske poetiske Skr. 2 D.

saa tidlig var altsaa Klubtiden ude. Blandt Drikke-Skaalerne er følgende:

Leve de, som Ordet lære!
Leve de, som Sværdet bære!
Leve de, som Ploven kjøre!
Leve de, som Pennen føre!
Leve de, som Potten røre![1]

Endnu en Afdeling i Digterlunden danner den episk-komiske Poesi (det alvorlige Epos var endnu ikke til) og den didaktisk-satiriske, i sine større og mindre Former; fra det komiske Heltedigt, igjennem Satiren og den komiske Fortælling, til Impromptuet og Epigrammet.

Edvard Storm (en Præstesøn fra Vaage i Gudbrandsdalen, f. 1749), en Nordmand og alligevel ikke Medlem af det norske Selskab, dannede ligesom Mellemmand imellem den norske og danske Skole. Han begyndte ram norsk med at digte Sange i de norske Almuedialekter, der endnu agtes for noget af det ypperste af denne Art.[2] Som dansk Digter fremtraadte han med Bræger 1774, et komisk Heltedigt, hvori en Degn tager ud for at indkræve Paaskeæg. Hexametrene ere ikke heldige, og det komiske ligger mere i enkelte, ganske artige, Skildringer, end i Handlingen selv og Situationerne. Det gjorde heller ingen Lykke hos den Tids Kritik, ikke heller hos Forfatteren selv, der forkastede det, men er det eneste efter Peder Paars, der lader sig læse.[3] Mere Held havde han med sine mindre satirisk-ironiske Stykker i Prosa (f. Ex.

---

1) Graaes Arier og Sange, 2 D.

2) Ni deslige Sange findes i Anhanget til Hallagers Norske Ordsamling.

3) Et andet, lidet bekjendt eller omtalt Forsøg af Storm er: Gribling eller Journalfejden, et komisk Heltedigt, i Alexandriner. Kun første Sang, i Minerva, August 1797.

Tale om de danske Digteres Uværdighed til Understøttelse).[1] Desuden forsøgte han sig i forskjellige andre Arter, udgivne i: Adskilligt paa Vers ved Erland Siversſen (1775. 4.), som indeholder nogle Oder, deriblandt Ode til Jutulsbjerget, Oversættelser af Horats, Idyller og Aandelige Sange; samt udgav Indfødsretten i fire Sange (1778. 4.), Fabler og Fortællinger i den Gellertske Smag, og en Sang om Jøndalen (1778. 4.).[2] I hans Samlede Digte (1785) findes, foruden Mindedigtet over Evald, Romancerne Thorvald hin Vidførle og Zinklars Vise, hvilke ville opfylde hans Anelse, at

Den visner ej, min Tindings grønne Krands,
Min Hæder Dimrings faar, om just ej Middags Glands.[3]

Storms Kaar i Livet vare ikke glimrende; sin meste Tid offrede han til Efterslægtens Skole; han blev Theaterdirektør, men døde kort efter (1794). Hans Helbred var skrøbelig, hans Stemning ofte sørgmodig, men han besad en elskværdig Karakter, var beskeden, nøjsom og opoffrende, og vandt derved mere Kjærlighed end ved sine Poesier. Han var Plejefader for Poul (Edvard) Rasmussen, Komponisten af Melodien til: Danmark, dejligst Vang og Vænge.[4]

---

[1]) i Minerva, Februar 1786.

[2]) Heri findes ogsaa Boraasiaden af Rudbeck, oversat af H. V. Riber. See om dette svenske komiske Heltedigt **Boråsiad Atterboms Svenska siare och skalder, 6, 256. 263.**

[3]) Af Zinklars Vise giver Rahbek en udforlig Analyse i D. Tilskuer 1792, Nr. 22. „Da den paa Efterslægtselskabets Bekostning, hvilket den Tid stræbte at udsprede bedre Læsning mellem menig Mand, blev aftrykt 1786, var et Oplag af 2000 Exemplarer i føje Tid udsolgt, saa at et nyt maatte foranstaltes, hvoraf der og strax blev afsat en betydelig Del."

[4]) jf. D. Digtek. Hist. under Christian den Syvende. Reflexioner over Literaturen i Athene 9, 88: „Hans Vise om Zinklar staar højt over alt hvad hans Samtidige frembragte; hans Digte over Indfødsretten og Jøndalen ere fulde af Kraft og Ild, og

Satiren, der forhen havde haft heldige Dyrkere i Falster og Holberg, gik hos mindre dygtige Poeter ud i en trættende Bredhed. Den vendte tilbage til syndig Korthed i Luxdorphs Tossernes Lyksalighed (udkommen i Forsøgene 1764, digtet tidligere), der i sin Slutning sammenpressede Hovedtanken:

Gud veed, hvor alt det Tøj faar i mit Hoved Rum!
Lyksalig Claus, der har en Hjerne, som er tom!

I den ene Trojel, Peder Magnus Trojel viste den sig i sin dobbelte Skikkelse, ulyrisk og lyrisk. Hans Prøver af danske Satirer (Odense 1773) høre til de sjeldne Skrifter, ikke just til de udmærkede. De ere mere brede end skarpe, mere snaksomme end syndige, „hverken med ret naive og pirrende Træk eller lette og utvungne." Heldigere var Trojel i den lyriske Form: Ode til Dumhed (1779) og Ode til min Skræder.[1]

Den komiske Fortælling, tildels forbunden med Fabelen, havde begyndt med Efterligning af Gellert, og gik nu over til Efterligning af La Fontaine. Forfatteren til Sarpen T. R. Stockfleth begyndte med Forsøg til originale danske

ikke uden Poesi." „Kun i sine kristelige Sange er han prosaist." Oehlenschläger omtaler Storm, beskriver hans Person, og bedømmer ham i sine Erindringer 1, 41. 72. 75. Storm skaffede Oehlenschläger, den Gang en tolvaars Dreng, en Friplads i Efterslægtskolen. Breve fra Digteren Edvard Storm findes i Moes Tidsskrift for den norske Personalhistorie 1, 261, og Rettelser S. 558. De ere ret karakteristiske, som: S. 277 hans Kjærlighed til Bondepigen Ragnhild, S. 313 hans Plejesøn, o. s. v. Digtet Gothaheim helliget Storms Minde af L. Kruse, i For Sandhed, 5 B. 1801. Om Poul Rasmussen og hans Forhold til Pram see Artiklen P. E. Rasmussen af L. Both i Lose og Delbancos Folkekalender for Danmark 1861.

[1]) Prøve af Satirerne i D. Digtek. Hist. under Christian den Syvende. Jf. Fortegnelse over Trykkefrihedsskr. 3, 380. Sejdelins Udgave af Trojlernes udvalgte Digte.

Fortællinger efter Hr. Fontaines Maade (1772).[1] Ved Slutningen af Tidsrummet dannede derimod den komiske Fortælling sin originale Udvikling paa dobbelt Vis igjennem T. C. Brun og Baggesen, Forfattere, som henhøre til tredie Tidsrum.[2]

Epigrammet findes hist og her, adspredt som Indfald, forsøgt næsten af alle, fra Wiwet til Bast (Poetiske Forsøg 1782) og Jacobi (Samtl. Skr.), men hyppig uden Spids. De bedste ere Vessels og Fastings. Af Fasting er det bekjendte over Bredals platte Oversættelse af Ovids Forvandlinger, der oprindelig lød:

Roms, Verdens Guder, alt forvandler Nasos Pen;
Til Vederlag Niels Krog forvandler ham igjen.[3]

Den dramatiske Poesi vedblev at lide under det danske Theaters mislige Tilstand, indtil den endelig ved Evald og Vessel hævede sig til en aldrig før anet Fuldkommenhed. Ved Christian den Syvendes Thronbestigelse syntes Skuespillet at skulle begynde en ny glimrende Periode, da han ung og begjerlig efter Forlystelser selv spillede Orosman i Zaire paa Fransk, og forklarede Caroline Mathilde de Steder hun ikke kunde forstaa i Holbergs Stykker, som de begge holdt mest af,[4] men det var kun et flygtigt Indfald; der ind-

[1]) Jf. Fortegnelse paa Trykkefrihedsskr. 2, 389, som i disse Forsøg savner: Lethed i at fortælle, Naivetet og Anstændighed.

[2]) Vi ville her nævne Sigvard Lycke (f. i Kjøbenhavn, kongelig Skuespiller, Underofficeer, † i Vestindien 1789), der, foruden Skuespil, leverede et plat komisk Heltedigt, dateret fra Kjøbenhavns civile Arresthus den 15 November 1782, en komisk Fortælling, o. s. v.

[3]) Den prosaiske Satire blev først ret til i det følgende Tidsrum. Rabener blev oversat af P. C. Stenvinkel 1779—82, 6 Dele. Andet Oplag 1785.

[4]) „Endskjøndt han spillede paa Fransk, holdt en fransk Trup, og helst

kaldtes dog et fransk Skuespillerselskab og en italiensk Opera, medens de danske Skuespillere lede Nød, og „Spektakkelkassen" sank i Gjæld. Magistratsbestyrelsen ophørte 1770, og det danske Theaters Bestyrelse gik ved en Akkord med den bekjendte maitre des plaisirs og directeur des spectacles Enevold Brandt, i Forening med den italienske Opera, over til Kapelmester Sarti, under hvem „alting skulde synge, skjøndt alle hans Underhavende snarere vare stemte til at græde," og der kunde saa lidt Dansk, at han maatte have en lønnet Medhjælper til Mellemmand og Tolk imellem sig og de danske Skuespillere.[1] Da han endelig fortvivlet maatte gaa fra det, maatte han i N. K. Bredal skaffe sig en dansk Theaterdirektør (1771), og da det første kritiske Theaterblad udkom ved samme Tid, udbrød den dramatiske Fejde.

Peder Rosenstand Goiske, en Søn af Forfatteren til Billige fri Tanker over ubilligt Fritænkeri (f. 1753, siden Auditør, Højesteretsadvokat, Laugmand i Norge, † i Kallundborg 1803) havde som ganske ung Student fattet Lyst til de skjønne Videnskaber, især til Skuespillet, og hengav sig, især efter sin Faders Død, til denne Tilbøjelighed ved at besøge Skuespillet og søge Omgang med Skuespillerne; men hans skaanselløse Tone og fordringsfulde Væsen stødte dem fra ham, saa at kun Suffløren Lars Knudsen delte hans An-

talte Tysk, yndede han dog mest de danske Aktører, og sagde, naar han havde kjedet sig over sit franske Selskab: Hölzerne Kerls! Geziertes Zeug! Amüsieren doch die drolligen Dänen weit besser!" (Overskou, D. Skuepl. 2, 340.)

[1]) „Naar han skulde komponere en Kantate, maatte den først Ord for Ord fortolkes for ham paa Italiensk. Da han skulde sætte Musik til Thronfølgen i Siden, og man forklarede ham Udtrykket Hanen galer, at det hørte til Skildringen af Morgengryet, kunde han ikke begribe, hvad Matrosernes Fanden gale havde med Morgengryet at gjøre." (Overskou, D. Skuepl. 2, 437).

skuelser om Theatret og dets store Mangler. Efter at have forberedet sig ved theoretiske Studier, udgav han „efter Lessings Mønster," den dramatiske Journal,[1] det første egenlige Theaterblad, atter en Efterligning, der ikke kan lignes med sit Mønster, hverken med Hensyn til Theori eller Fremstilling. Det meste af Indholdet er Bedømmelse af Skuespillerne. Men som det første i sit Slags, med de første sunde theoretiske Bemærkninger, med Traditioner fra Holbergs Tid, og ved den Nøre, det frembragte, vil det altid blive et mærkeligt Fenomen i Theatrets Historie. Sproget er en Blanding af latinske og franske Ord, Germanismer og ny Ord.[2] Isteden for de rimede Alexandriner raader han til at bruge femfodede rimfri Jamber, som Weisse har brugt og Gerstenberg anbefalet.[3] Der viser sig saaledes bestandig Forsøg paa Fremgang efter fremmede Mønstre, skjøndt endnu uden Virkning.[4]

---

1) Den dramatiske Journal, begyndt med den kongelige danske Skueplads's Aabning. 1 Aarg. 1771; 2 Aarg. 1772. Den ophørte dog før Saisonen var ude. Den udkom uden Navn, med Underskrift: Forfatterne. Jf. P. T. Vandal, Tanker til hvilket den Dramatiske Journals Anden Aargang har givet Anledning til. 1773.

2) F. Ex. den legere Action (1, 56) (legère); Stykkets Subjekt (1, 173) (sujet); denne Bræfning i Stedets Enhed (1, 6); et rørende Lystspil, der beopagter det ædle comiske (1, 19); L. trækker sig i hans Klæder (1 14) (iføre sig); den rørende Comedie, en affmagelig Efterlignelse af Tragedien (1, 18); Theaterspil (1, 23) (jeu de théatre); Afstikning og at afstikke (1 20. 73) (Contrast og contrastere) o. s. v. Han ønsker, at det franske I (vous) „i alle Scener mellem velopdragne Personer maatte forvandles til De" (1, 91).

3) 1 Aarg. Nr. 14—15.

4) Af Rosenstand Goiske haves ogsaa: Kritiske Efterretninger om den Kongelige danske Skueplads, dens Forandringer efter 1773 og dens Tilstand, med Bedømmelse over Skuespillere og Dandsere af begge Kjøn 1778—80. Udgivet af C. Molbech 1839. En vigtig Kilde til Kundskab om Theatret, Forfatterne og Skuespillerne, samt om selve Forfatteren.

Med Guldbergs Ministerium indtraadte (1772) en ny Periode i Theatrets Historie. Der nedsattes en Kommission til at ordne det, Sarti gik af og det franske Skuespillerselskab blev afskediget. Det danske Theater blev kongeligt, med en Chef i Spidsen og Tid efter anden vexlende Theaterdirektører.

Den ægte (komiske) Komedie var bleven til rørende Skuespil, imedens det musikalske Skuespil vilde tilegne sig Overherredømmet, og Tragedien forsøgte i Efterligning af den franske at vise sig original; Komedien derimod havde i disse Fiender, som den, men først i Slutningen af Tidsrummet, forsøgte at overvinde.

Ved C. D. Biehls Skuespil ville vi ikke dvæle. Da Selskabet for de skjønne Videnskaber udsatte en Pris for den bedste Komedie, vandt hun Prisen ved Den kjærlige Datter, hvorimod Peder Top Vandal for Komedien Stedmoderen (1767), ligeledes rørende, kun fik en Pengeunderstøttelse til Trykningen, skjøndt hans Arbejde vandt større Bifald paa Theatret og hos Kritikken. Den gav Theatret større Indtægt, og „den gjør Forfatterens Geni og Smag Ære", siger den dramatiske Journal,[1] men vil næppe nu vinde Bifald.[2]

N. K. Bredal var under sit Ophold i Throndhjem i nogle Aar Sekretær i det Norske Videnskabers Selskab, og indgav til det et Par Læredigte; og vilde nu paa sin Maade efterligne Tullin.[3] Da han atter var kommen til Kjøben-

[1]) Overskou, D. Skuepl. 2, 390. Dram. Journal 1, 72 (Første Aarg. Nr. 7).

[2]) Lovise Sophie Beck, f. Hagen, der kun 16 Aar gammel var beskjæftiget med at oversætte Resens Frederik den Anden paa Tysk, skrev ogsaa en Komedie Zelim og Zulima (Forsøg 7 St. 1769). See ogsaa om hende Büschings Nachrichten 1, 492.

[3]) Titlerne ere allerede prosaiske nok: Tanker om Videnskabers og Indsigters Erhvervelse, forsaavidt samme kan misbruges og bruges paa rette Maade; og Om Fornøjelse og Fornøjelighed.

havn, aabnede han Mandagen den 7 October 1771[1] som Bestyrer af Theatret den ny Saison med sit Stykke: Thronfølgen[2] i Sidon, en original lyrisk Tragi-Comedie (trykt 1771 med latinske Typer)[3] til Musik af Sarti. Æmnet er den bekjendte Fortælling om Urtegaardsmanden Abdolominus. Det blev optaget med meget Bifald, hvortil især Musikken maa have bidraget. „Den første Arie, siger Rahbek, nemlig Dagens Forbud er alt oppe, var i sin Tid den fine Verdens Afgud"[4]; og Abrahamson siger i sin Anmældelse: „Jeg som er saa overbeviist om dette Stykkes Slethed, som om min Tilværelse, jeg har seet det alligevel, og klappet af Hjertens Grund i somme Arier." Denne Musik maatte sagtens gjøre Indtryk, da den paa sin Italiensk efterlignede de Dyrs Lyd, som Texten angav, Hanens Galen, Biernes Brummen, Frøernes Kvækken og Gjøgens Kukkuk; hvorom Abrahamson dog mener, at „der ikke er een Frø i alle Stadens Grave, der jo kvækker bedre end Hr. Sarti med hele Orchestret kan gjøre det." Men den dramatiske Journal, der begyndte med Anmældelse af Stykket, angreb det med Haan, og oplyste, hvilket elendigt Misfoster det var.[5] Bredal skrev derpaa, isteden for at forsvare sig med Grunde, et Efterstykke i en Akt: Den dramatiske Journal eller Kritik over Thronfølgen

(Norske Vidensk. Selsk. Skr. 4 D. 1768.) Siden udgav han ogsaa i Kjøbenhavn et moralsk Digt med laant Æmne: Ephemeron eller det daggamle levende Insect, 1771. (jf. D. Digtek. Hist. 4, 467. Under Frederik den Femte S. 89. Under Christian den Syvende, S. 17).

1) ikke den 4 April.

2) ikke Thronfølgeren.

3) Optrykt i (Gyldendals) Nye originale Skuespil, 1 D.

4) Rahbeks Erindringer 1, 93.

5) Den dram. Journal, 1 Aarg. Nr. 1, jf. Anmældelserne i Fortegnelse over Trykkefrihedsskr. 2, 40. 321.

i Sidon, der strax blev trykt 1771 med Fractur-Bogstaver og med Motto:

Tilskuer! Frygt du ikke dig
For disse Krigs-Aspecter;
Vor Skueplads beriger sig,
Naar Landets Sønner fægter;

og en Ugestid efter opført Mandagen den 25 November efter Thronfølgen i Sidon. Personerne deri vare: Hr. Journal, en Skolemester, to Acteurer, to Actricer, „Scenen er paa Skuepladsen."[1] Skuespilleren, der spilte Hovedrollen, efterabede Journalistens Person. Under Opførelsen brød Stormen løs imellem de to Partier, Journalister og Bredalianere, Studenter og Officerer. Officererne fik Fribilletter, og dannede en fast Stok af brutale Klappere med Oberst Køhler-Banner som Anfører, paa hvis Raab: Heraus mit den Lümmeln! det kom til Slagsmaal. Gardelieutenant Schrødersee, kaldet Cupido, skreg med sin spæde Stemme: Greifet an, Kammeraten! Fort mit den Jungen! „indtil en firskaaren Bødkermester tog ham i Nakken, og kastede ham ned imellem Bænkene." Journalisterne bleve drevne ud, hvorpaa Køhler kommanderede: Weiter, og Forestillingen endtes under hyppige Udbrud af jublende Bifald. Udenfor Huset fortsattes Spektaklen imellem enkelte Hobe, paa Torvet og offenlige Steder. Officererne forlangte, at Efterstykket skulde gives igjen den næste Forestillingsdag Torsdagen den 28; men Politimesteren Borneman forhindrede det, thi ikke blot inde i det propfulde Hus herskede en frygtelig Gjæring, det halve Torv var fuldt af Mennesker, da de forhen fredelige Studenter nu forenede sig med deres Kamerater, og Haandværkere, Matroser og Daglejere flokkede sig ved Ind-

[1]) jf. Anmældelsen i Fortegnelse over Trykkefrihedsskr. 2, 69.

gangen til Theatret, og raabte, at de vilde „pudse Stivstøvlerne, hvis de gjorde sig mussige imod de Sorte." Det var den dramatiske Krig.[1]

Paa Prent blev Krigen fortsat i Adresseavisen og Flyveblade, hvorved det især gik ud over Bredal og hans Tilhængere. Det mærkeligste Indlæg er af Abrahamson.[2] Efter at Bredal som original Sangspildigter havde lidt totalt Skibbrud, vedblev han fra 1774 til sin Død (1778) at oversætte franske Syngestykker.

Oversættelser af Operaer og Syngestykker vedbleve nemlig at være Theatrets Hovednæring, af Tysk, af Italiensk, af Fransk.[3]

Ved den rørende Komedie maatte Sindet være forberedt til — Tragedien; men hvorfra skulde den komme? De første Forsøg mislykkedes, og Theatret forsmaaede dem. Nord-

---

1) Jf. D. Digtek. under Christian den Syvende, S. 19. 242. Overskou, D. Skuepl. S. 441. 459. 472.

2) Kritiske Tanker over Syngespillet Thronfølgen i Sidon og Efterstykket Den dramatiske Journal, af H. J. (Abrahamson) Kbh. 1772, anmældt i Fortegnelse over Trykkefriheds Skr. 2, 309. Andre hertil hørende Skrifter findes anmældte sst. Samtale imellem fire gode Venner, holden i Mandags Aftes, efter at Comoedien var forbi, S. 92. Betænkninger over det danske Drama, S. 105. En Samtale imellem en Bonde og en Borger, angaaende de Krigerske Øvelser udenfor Comoedie-Huuset Mandagen den 25 Nov. 1771. S. 119. Comoedien Den dramatiske Krig, S. 123. og nogle af Skuespilleren B. H. Beck, S. 216. 334. 335. — Stykkerne selv, Abrahamsons Anmældelse og de ved denne Leilighed udkomne Skrifter findes samlede i et Bind i det Kgl. Bibl. Deriblandt: Bornemans Politiplacat 30 No. 1771, som (efter ældre Bestemmelser) forbyder Piben og anden Støj.

3) F. Chr. Brandes, Ariadne paa Naxos, oversat af Sporon (1778). Vil man have flere Exempler, kan man eftersee hos Nyerup Oversætterne F. G. Sporon, F. A. Fris og Lars Knudsen; og Stykkerne selv i de Gyldendalske Samlinger.

mændene kappedes med Evald,[1] indtil Nordmanden Vessel slog dem alle ihjel paa een Gang. Vi vide, hvorledes J. Nordal Brun som Amanuensis fulgte med Gunnerus, der ikke var det tyske Sprog mægtig nok, ned til Kjøbenhavn (1771). Da der blev antaget en anden i hans Sted, fik han dervegd Fritid, og skrev sit Sørgespil Zarine i fem Optoge og i Alexandrinere.[2]

Det blev, efter Overskou, første Gang opført paa den danske Skueplads Mandagen den 24 Februar 1772,[3] og da Evalds Rolf Krage fra 1770 ikke blev opført, er det altsaa det første originale Sørgespil, som er gaaet over Brædderne. Det blev spillet 4 Gange i samme Uge, og endnu to (ikke tre) Gange samme Saison, „altid for fuldt Hus og med Bifald;" og da det uden Tvivl blev trykt paa eget Forlag (det var i det mindste at faa i hans Bolig) og Forfatteren fik tredie Aftens Indtægt, har det ogsaa i pekuniær Henseende

---

[1]) Bergenseren Henrik Bryssel Middelton forfattede et Sørgespil Claus Rynholt, 1770, i Alexandrinere. (D. Digtek. under Christian den Syvende, S. 40.) Claus Fasting, der havde begyndt med et musikalsk Hyrdestykke (Bergen 1770), tog til Kjøbenhavn (1770) og tænkte nok at gjøre sin Lykke ved at arbejde for Skuepladsen; han skrev Hermione, Sørgespil i fem Optog, ligeledes i Alexandriner, men Bredal vilde ikke antage det, og det blev ikke opført. Han lod det trykke 1772. (Fastings Levnet i Sagen's Udvalg af hans Skrifter. D. Digtek. under Christian den Syvende, S. 25. 337. Indhold og Prøver i Fortegnelse over Trykkefrihedsskr. 2, 273).

[2]) Zarine. Et Sørgespil etc. Opført den 17 Februarii 1772. Kbh. Tilegnet Biskop Gunnerus. (Hjelmstjernes Saml. 1971. 8.) (Anmældt i Fortegnelse over Trykkefrihedsskr. 2, 257, hvor Opførelsesdagen er udeladt.) Optrykt i (Gyldendals) Nye Originale Skuespil, 2. B. 1778.

[3]) Saaledes Overskou, D. Skueplads 2, 461. Ellers angives der paa flere Steder: den 17 Februar, og saaledes staar der, som jeg har angivet, paa den første Tryk. Formodenlig har Opførelsen været ansat til denne Dag, men er bleven udsat.

været indbringende. Om Bifaldet kunde der ingen Tvivl være, thi „den paalideligste Kunstdommer vi have, og hvo kjender ham ikke under dette Navn? siger Forfatteren selv, har læst og bedømmet Zarine; hvad han sagde til hendes Fordel var nok til min Opmuntring.“[1] Den dramatiske Journal gjentager ogsaa: „Zarine er gaaet igjennem den paalideligste Kunstdommers Hænder, og hvem kjender ej ham i en Carstens?“;[2] den roser derfor ogsaa Stykket, men det lader som den skarpe Kritiker ikke vil ret ud med Sproget, men dog havde noget in mente. En anden Interesse havde Zarine formedelst den Anvendelse der gjordes deraf; thi „ligesom Voltaire fortæller, at man i Corneilles Tid udgav Cinna for en Afbildning paa Ludvig den Fjortendes Hof, saaledes forklarede man her Zarine om Hoffet 1771.“[3] Men spørges der om, hvilken Interesse det har for os nu, saa maa vi svare: som Sørgespil aldeles ingen; naar vi og andre have læst det, saa have vi gjort det som et Offer til Historien. J. Baden bad Digteren om, ikke at blive beruset af det Bifald Stykket vandt, thi der var dog mange svage og prosaiske Vers deri, og Udtrykket var i Almindelighed for udvidet og slapt. Imod Badens Recension skrev O. G. Meyer sin Betænkning, hvorom Kritikken rejste den Mistanke, at den kunde være af Brun selv.[4] Nordmændene forenede sig, og det

---

1) Fortalen til Stykket, der ogsaa meddeler det historiske Stof efter Guldbergs almindelige Historie. „Bruns Stykke var allerede færdigt, da man viste ham en tydsk Zarine af Hr. Schönaich, men den har kun Navnet tilfælles med hans.“

2) Dram. Journ. Første Aarg. Nr. 32, Anden Aarg. Nr. 17.

3) Rahbeks D. Tilskuer 1791, Nr. 17, S. 131.

4) Jf. Anmældelsen i Fortegnelse over Trykkefrihedsskr. 2, 388: „vi ville tro, at Hr. B. slet ikke er Forf. af dette Stykke (Meyers Betænkning over Recensionen af Zarine), men hvor let kunde ikke hans altfor ivrige Ven føre ham i Mistanke derfor.“

norske Selskab blev stiftet. Og aldeles uundværlig i Poesiens Historie er Zarine som Forbillede for Vessels Kjærlighed uden Strømper, thi hele det franske Sørgespils højtravende Heltevæsen uden psychologisk Udvikling, Striden imellem Pligten og Dyden, Kjærligheden og Pligten, den fade Sentimentalitet, de prægtige Lignelser, o. desl., ja endog enkelte Udtryk og Vendinger have umiskjendelig, medens al denne Herlighed endnu var ganske ny, begejstret Parodiens uforlignelige Digter. Abrahamson fandt ogsaa senere (1779), at Zarine led af altfor mange lange Monologer, tilsammen atten, hvor heldigt var ikke det for Parodien!

Skjøndt Hovedindtrykket dannes af det hele, ville vi som Prøver meddele nogle Steder; andre ville finde andre:

Første Akt, sjette Scene. Rhetea taler til sin Mand Stryange:

See, din Rhetea her for dine Fødder falder,
Og Jord og Himmel selv til Straf og Hævn paakalder.
Gid Lynilds Straaler ned udi mit Hjerte slaa
Og Jorden revnende mig strax opsluge maa,
Om ej min hele Sjæl for dig, Stryange, brænder,
Og om jeg anden Fryd og Ro og Lykke kjender,
End den jeg føler i din ømme Kjærlighed;
At leve, dø hos dig jeg stedse var bered.
Hvor ofte har jeg sagt? hvor ofte skal jeg sige?
At jeg foragtede min Faders hele Rige
Og vilde glad med dig midt i en Ørken bo,
Og jeg, jeg skulde nu ej længer være tro.

Tredie Akt, fjerde Scene. Stryange:

Besørg, at ingen Vold Rhetea maatte skee,
Betænk, hun er dog den jeg engang elskede.
Der var en Tid,[1] da hun i mine Arme hvilte,
Og jeg var lykkelig hver Gang Rhetea smilte;
Der var en Dag, jeg soer ved Himmel, Hav og Jord:
I Guder! mon I da ej hørte mine Ord!

---

[1]) jf. Vessels Der var en Tid, da to latinske Emmer.

Fjerde Akt, første Scene. Zarine alene:
O Elskov, skulde du mod Dyd i Hjertet stride,
Hvor vilde det dig gaa? Hvad maatte jeg ej lide?
Skjøndt yndet af min Sjæl, du rene spæde Lyst
Dog maatte give tabt for Dyden i mit Bryst.
Ja, himmelsendte Dyd! Mit Hjertes Herskerinde,
Du bør, du maa, du skal mod Elskov Sejer vinde,
Du fra min Ungdom var min Fryd, min Ro og Løn.
Vig derfor Elskov, vig, du Hjertets yngre Søn!
Men kunde disse to forenes i mit Hjerte,
O Himmel, det var alt hvad jeg af dig begjerte.
Hvis ikke, styrk min Sjæl, gjør Dyden sejerrig,
Ja, Himmel, lad mig ej vanære den og dig![1]

Fjerde Akt, tredie Scene. Rhetea:
Ret som et Stjerneskud igjennem Mørket glimter,
Saa gjennem sorte Skræk min korte Glæde skimter (o. desl.)

Femte Act, første Scene. Det berømte Sted, hvoraf Wessel tog Motto til sin Ode til Søvnen. Stryange drømmer og vaagner op:

O Søvn, hvortil har jeg velsignet før din Hvile,
Man saae mig, træt af Krig, glad i din Arm at smile;
Dunvinget, silkebløb du gled paa Øjet frem,
Og hvisked: al din Sorg, dig selv, Stryange, glem!
Jeg sov, og glemte alt; men nu min Søvn mig kvalte,
Og Furier til mig kun Død og Angest talte.

Ingen kan nægte Zarine den udødelige Fortjeneste at have fremkaldt Kjærlighed uden Strømper; men ikke alle lode deres Beundring kjølnes ved den. Rahbek skrev endnu 1816 og gjentog det frejdigt 1828, at „aldrig glemmer han de mange skjønne Timer dette Sørgespil ved Læsning og Opførelse har skjænket ham, og frit tør han opkaste den Tvivl, om der ved Samsøes Dyveke, ved Oehlenschlägers Valborg,

[1] jf. Wessels Dyd! Elskov! kan I to ej sove af et Fad — To Store i en Sæk — Vig, lille Snottede. —

ved Ingemanns Blanka — er rundet flere, blidere, mere veldædige Taarer, end for Nordal Bruns Rhetea, især i dens sidste uforglemmelige Fremstillerindes Hænder."[1]

Og hvad fulgte saa paa Zarine? Naturligvis som altid, „Krav om større Mesterværk." „Da Zarine havde fundet Hoffets og Arveprinsens (eller omvendt: Arveprinsens og Hoffets) Bifald, sagde man (Guldberg?), at Brun ikke maatte tænke paa nogen Beforbring, førend han havde skrevet nok et Sørgespil, og valgt Æmnet af Fædrelandets Historie." Han skrev da endnu i samme Aar Einar Thambeskjælver,[2] hvis Fortale han begyndte med de Ord: „Publikum yndede Zarine, det fordrede et eget Forsøg, det ønskede helst at see en af Fædrelandets egne Helte; jeg har adlydet. Her er Einer Tambeskielver." Men denne stolte Tillid fik strax en Dæmper. Kritikken fandt det ny Stykke i alle Henseender under Zarine.[3] Og den patriotiske Følelse fornærmedes dybt. Hvad var Fædrelandet? Danmark eller Norge eller begge? men her traadte de op imod hinanden. „Danmark og Norge, sagde J. Baden, vare paa den Tid, af hvilken Handlingen er taget, ikke forenede sammen, men laa ofte i Haarene paa hinanden. Det bliver Krønikeskriverens Sag, ikke den tragiske Digters. Denne skrev et Skuespil, og ikke en Historie, et Skuespil, som skulde opføres i det attende Aarhundrede og der gjøre Virkning. Hvem befalede ham at beholde den historiske Omstændighed?" „Sørgespillet er ikke alene et for-

---

[1]) D. Digtek. under Christian den Syvende, S. 330.

[2]) Einer Tambeskielver, Sørgespil i fem Optog til Brug for den danske Skueplads. 1772. Aftrykt i samme Bind af Gyldendals Saml.

[3]) Fors. „har forilet sig"; „en vis Kulde var over os under hele Gjennemlæsningen;" „Helten interesserede os saa lidet, at vi næsten ikke kunde blive en Ligegyldighed kvit." (Fortegnelse over Trykkefrihedsskr. 3, 3).

agteligt Digt, men Hovedpersonen er en oprørisk Karakter, og Forfatteren en Undersaat, der vil oppuste skadelige nationale Fordomme." Skulde han ikke som dansk Patriot have ladet Nordmænd og Danske været gode Venner.[1] Og Guldberg, hvorledes skulde Guldberg, der skrev til Suhm: „Ingen Nordmand er til. Alle ere vi Borgere af den danske Stat. Skriv ikke for de foragtelige Christianiæ Raisonneurs", o. s. v.,[2] hvorledes skulde han kunne tillade, at en norsk Konge sagde paa den danske Skueplads:

Med Sværd jeg Dannemark skatskyldig gjøre skal,
Og lære dem, som bo der paa de lave Sletter,
At man omsonst med os om Herredømmet trætter,

eller

De danske Sletter snart adlyde norske Fjelde, o. desl.

og det paa en Tid, da den danske Regjering fra alle Prædikestole i Norge lod modsige de onde Rygter om Norges Troskab, der udspredtes i Landet, da Gustav den Tredie efter Revolutionen langsmed de norske Grændser holdt sin Eriksgata. Men kunde Digteren vide det, eller skulde han, hvis han tænkte derpaa, have ænset det? Han rejste skuffet til Norge. „Jeg skrev, siger han', Einer mod Høsten 1772, og rejste. Den blev ikke opført. Jeg undersøgte ikke Aarsagen, og beklagede mig ikke heller. Kun besluttede jeg ikke at skrive mere for den danske Skueplads, og er bleven min Beslutning tro." Der gjordes senere i Aarene 90 Forsøg paa at bringe Stykket paa Theatret, men der blev ikke noget deraf. Men da han (1793) var med at stifte eller der blev stiftet et

---

1) Kritisk Journal 1772, Nr. 48 og Bruns Svar: Til Nordmænd om Troskab mod Kongen (etc.) Throndhjem 1773. Baden svarede atter i Kritisk Journal 1774.

2) Suhms Saml. Skr. 16, 352.

dramatisk Selskab i Bergen, blev ogsaa Einar Thambeskjælver der opført.[1]

Andre Forsøg, der i det mindste selv kalde sig Tragedier, fortjene ingen nøjere Omtale.[2] Man maatte altsaa leve af Oversættelser (Beverley, første Gang opført 1770, Emilie Galotti 1775, Ines af Castro 1778, o. s. v.)[3]

Hyrde- og Syngestykker, der ved Bredal havde faaet et saa haardt Knæk, fortsattes imidlertid, dels ved Oversættelser, der tildels endnu spilles (Bødkeren 1780, De forliebte Haandværksfolk 1781), dels ved Originaler, som alle ere glemte, f. Ex. af B. H. Beck (Markedet 1771, o. s. v.), O. Tønsberg (De Samnitiske Ægteskaber 1778). Det første Syngespil forfattet af en dansk Mand med Musik af en Dansk, var Ove Mallings Belsor i Hytten til Musik af Fløjtenisten Zielcke, opført og udgivet 1776,[4] men det gjorde ingen Lykke. Birgitte Boye digtede ogsaa dramatiske Smaating

---

1) Bruns Levnet af Zetlitz. Bruns Dramatico-politicum i Ugebladet Folkevennen. jf. D. Digtek. Hist. under Christian den Syvende, S. 174. 317. 321. 329. Flere Skuespil af Nordal Brun kan man finde anførte hos Nyerup.

2) Johanne Marie Weyde, gift med en Brygger i Kjøbenhavn, bejlede om en (igiennem Holk) udsat Pris for en Tragedie i fem Handlinger 1772, hvis sidste Akter tillige handle om Souverainitetens Indførelse; Anders Aagaards Isabella 1772 er „af det Slags, som man baade kan lee og græde over." (Fortegnelse over Trykkefrihedsskr. 2, 289. 474.) C. D. Biehl udgav den borgerlige Tragedie Euphemia 1775. Dragedukkens bekjendte Forfatter Envold de Falsen begyndte sin Bane med Tragedien Salvini og Adelson 1776 (efter en Fortælling af Arnaud; trykt i Gyldendals Nye originale Skuespil, 1 B.), som i Rahbeks Skilderi af det danske Theater (Hosts Nordia 1, 176) kaldes „en Tragedie, der vidner om meget Snille," men det er kun Svulst.

3) Der bleve vistnok adskillige oversatte, som ej kom paa Theatret: Fritænkeren, oversat af Jens Wadum, 1772, Incle og Yariko, oversat af J. G. von Penich 1780.

4) Overskou, D. Skueplads 3, 71. Gyldendals Nye originale Skuespil 1 B.

for Hoffet (Hyrdestykket Melicerte 1780) og et nationalt heroisk Skuespil (Gorm den Gamle 1783).

Men med de originale Komedier vilde det ikke gaa. Der mangler ikke Forfattere,[1] men gode Værker. Wiwets Datum in blanco, den første egenlige Komedie, der minder om Holberg, blev rigtig nok til nu, men først senere opført; Johan v. Wibes De nysgjerrige Mandfolk, digtet som Modsætning til Goldonis De nysgjerrige Fruentimmer, den, der iblandt de andre mest udmærker sig, blev opført 1779, men udkom 1783. Hele Udviklingen omtrent fra 1780 gaar dog over i næste Tidsrum, hvorfor vi der ville betragte den.

Veltalenheden, der havde søgt Mønstre udenlands, skulde nu blive hjemmegjort. Ved samme Tid, som Bastholm udgav sin tyske Lovtale over Messias (1770), fremkaldte de skjønne Videnskabers Selskab ved en Prisopgave to Lovtaler over Absalon. Prisen blev vunden af Christian Frederik Jacobi (en Præstesøn fra Asminderød i Sælland), hvis Moder blev Kammerfrue hos Juliane Marie, hvorved der for Sønnen blev aabnet Adgang til Hoffet. Han var Pageinformator, da han skrev sin Lovtale (ved 1769), blev Lektør hos Christian den Syvende, og steg til en høj Rang. Fra Hof- og Stadsretten gik han over til Højesteret, som Skjønaand blev han Theaterdirektør, som Videnskabsmand Sekretær i det Kongelige Videnskabernes Selskab, hvor han atter ved Mindetaler gav Prøver paa sin Veltalenhed. († efter tre Aars Sindssvaghed 1810).[2] Den anden Lovtale over Ab-

---

[1]) f. E. Skuespillerinden E. C. A. Bøttger (Madam Rose). jf. Overskou, og Dramat. Journal 1, 323. Nordmanden Peder Biborg (Den retfærdige Fyrste og Dommer 1776). Falsen (De snorrige Fættere 1778), H. M. Winsnæs (Gudbatteren 1779), Skuespillerne B. H. Beck (1779—1795) og J. H. Urberg (1784).

[2]) Jacobis Samlede Skrifter, udgivne af Liebenberg 1817. jf. Vidensk. Selsk. Hist. af Molbech.

salon er af Peder Vogelius (en Præstesøn fra Hundslund i Aarhus Stift, Præst til Frederiksberg, til Helliggejstes i Kjøbenhavn, † 1787), der tillige vandt Prisen for en Lovtale over Knud den Store.[1] Henrik Kampman (en Præstesøn fra Østbirk i Aarhus Stift, Præst til Farum, † 1828) vandt atter Prisen for sin Lovtale over Christian den Tredie,[2] og meddelte senere en Mindetale over Suhm (1799). Han er desuden bekjendt ved sin Oversættelse af Virgil om Landbruget (Sorø 1797) og som Psalmedigter. Samme Aar (1779) udgav Lars Smith sin Lovtale over Cort Adeler. Omtrent fra denne Tid bleve Taler noget almindeligt, saa at der næsten ikke kan tales om, at nogen var veltalende, da alle vare det, og det blev saa ved indtil ind i det næste Aarhundrede. Den Mængde, som Minerva lod aftrykke, svækkede derhos Indtrykket, og hin ældre Højtidelighed, som var optagen efter de franske Mønstre, forsvandt. Hver Fest havde sin Tale, hver Afdød af Anseelse fik sin Lovtale. Ove Malling holdt Lovtale over Geuss (1787) og over Gerner (1788). Sproglæreren Matthias Hagerup vilde vende tilbage til det gamle, at gjøre Fornyelsen af berømte Mænds Minder til Veltalenhedens Grunddæmne, ved Lovtale over Tordenskjold (1792), over Niels Jul og Daniel Rantzau (1795). Først i nærværende Aarhundrede, da Selskabet for de skjønne Videnskaber gjorde et nyt, mislykket, Forsøg at fremkalde en Lovtale over Daniel Rantzau, hug Kritikken ikke uden Grund ind paa dette Lovtalevæsens uhistoriske Uværd, og søgte at føre deslige Prisopgaver tilbage til historiske Afhandlinger.[3]

[1]) Begge Lovtaler over Absalon ere trykte i Forsøgene, 8 Stykke, 1770; Lovtalen over Knud den Store sst. 9 Stykke 1771. jf. Fortegnelse paa Trykkefrihedsskr. 3, 10.

[2]) i Forsøgene, 13 St. 1779.

[3]) Jeg sigter til hin Prisopgave, for hvilken Tetens, der havde

Med den prosaiske Fortælling foregik der en lignende Forandring, som med Veltalenheden. Suhm danner et Glandspunkt ved sine Nordiske Fortællinger, af hvilke Sigrid var den første (1771). Stoffet hentede han fra Nordens Oldtid, Stilen og Behandlingen fra Frankrig. De gamle Sæder maatte forme sig derefter, og det idylliske, der afløste det gamle Nordens Raahed, tiltrak alle Gemytter. Det moderne: Skjønne Sigrid! Vil du aldrig gifte dig? o. lign. fortryllede alle.

Suhm fandt først en Efterligner i Samsøe, de øvrige originale Forfattere fulgte den gamle Methode. Efter at have oversat Cervantes' Fortællinger (1780—81, i to Dele), skrev C. D. Biehl selv: Moralske Fortællinger (1781—82, i fire Dele), som ikke mange nu vilde komme levende igjennem.

Romanen kom ind ved Oversættelser, og forandrede sig efter den herskende Smag. Nyheden var her Lokkemaden for Forlægger og Oversætter; Publikum maatte tage hvad der kunde falde, og det vrager, som bekjendt, sjelden hvad der er nyt. Nærmest laa den tydske Literatur, og Oversætterne fulgte Omskiftelserne i den, lige til Romanens Anvendelse som Oplysningsskrift. De rørende Romaner af Müller aus Ulm have vi allerede omtalt ved Elegien. Thümmels Vilhelmine blev oversat af O. G. Meyer 1773. Oversættelsen af Sebaldus Nothanker sluttedes af P. N. Nygaard 1777. Hallers Usong blev oversat af N. Zeuthen 1780. Mathematikeren J. Wolf oversatte Sophies Reise af Hermes 1782—84.[1]

Den franske Literatur laa fjernere, og det bedste af den blev uden Tvivl, selv hos Embedsmænds og dannede Bor-

plyndret tydske Røverromaner, vandt Prisen til stor Forargelse for Jens Møller, der havde behandlet Opgaven historisk.

[1]) Campes Robinson blev oversat af G. H. Olsen 1784.

geres Familier, endog som Sprogøvelse, læst i Originalen. Der findes dog Oversættelser selv af ældre Romaner. Nordmanden C. G. Molberg, en, som det synes, tvethydig Person, oversatte Chri Ungdoms Historie af Ramsay 1784. Marmontels Belisar blev oversat af A. P. Bartholin 1768.

Den engelske Literatur dannede ved sin Humor en Modvægt imod de forriges Fadhed og Føleri, men den kom senere og behøvede længere Tid for at bane sig Vej. Goldsmiths bekjendte Fortælling Landsbypræsten af Wakefield blev oversat af P. D. Bast 1779; Swifts Rejsen til Lilleput af S. Olrog 1779. Men Tode især indførte den engelske Literatur ved Oversættelse af Smollets Romaner: Peregrine Pickle 1787 o. s. v. Og i den største Yndest var her, som over al Verden, formedelst sin moralske Tendens og sine uhyre Dydsmønstre de bindstærke Richardsonske Romaner, af hvilke Lodde allerede havde oversat Pamela 1743, nu især Clarisse og Grandison, i hvis Oversættelser Riber havde Del. De fremkaldte endog dansk Efterligning.

Sophie Lovise Charlotte Baden (f. i Kjøbenhavn 1740), en Datter af Major Klenow, havde nydt Understøttelse fra Hoffet, og været i Pension i Nyborg hos den for sin franske Undervisning berømte Institutbestyrerinde Fru Rolff. 1763 blev hun gift med Jakob Baden, da Rektor i Altona, som dannede hendes Smag i det danske Sprog, hvori hun var meget tilbage. Da Baden holdt sine Forelæsninger over det danske Sprog, og tillige modtog Afhandlinger, Breve, o. desl. fra andre, hvilke han derpaa forelæste for sine Tilhørere og kritiserede, indgav hans Frue sin Fortsættelse af Grandison, og havde ved at stille Døren paa Klem den Fornøjelse i Sideværelset at høre sin Mand forelæse, rose og dadle hendes Aandsprodukt, uden at han vidste hvem Forfatteren var. Saaledes blev Charlotte Badens Fortsatte

Grandison til. Den blev trykt i Bibliothek for det smukke Kjøn, særskilt 1792. Den bestaar af 16 Breve (det 62—77de). Vanskeligheden bestod naturligvis deri, at hun ikke blot selv skulde skabe, men aldeles maatte sætte sig ind i Richardsons givne Karakterer. „Og enhver Karakters Vedligeholdelse, sige hendes Velyndere, beundres af alle Tænkende, tilfredsstiller de mest Deltagende, og opfylder alle med dobbelt Forventning efter det heles Udfald.“ De bede hende blive ved „at gjøre os Religionens Sandheder elskværdige, at tale Taalighed og Beskedenhed i vore Hjerter, at sætte Dyd og Laster i det rette Lys, kort: at blive hvad Richardsons Pen helliger hende til: Sædelærens Udbrederinde!“ En Stemme mener, at hun burde have givet Advarsler imod den „overdrevne Følsomhed, der havde indsneget sig hos os.“ Bag den særskilte Udgave findes: En Fortælling i et Brev, der prises som „et sandt Mesterstykke;“ man bør læse den, for at see hvad der den Gang hørte til for at faa denne Roes. Nogle „vittige Breve“ skrev hun i Morgenposten.[1]

Det andet Tidsrum i den danske Poesi fuldendes med Evald og Wessel. Omtrent ved deres Død fuldendes saa bestemte Fremskridt og indtræder en saadan Vending, at Tanken af sig selv maa dvæle længe og vedholdende ved deres Minde. Begge overgaa alt hvad der hidtil er frembragt, hver paa sin Vis. Evald er tragisk, thi hele hans Liv er Kamp for at vinde Udødeligheden, Wessel komisk, thi som den selvbaarne Genialitet seer han fri under alle Lænker igjennem Verdens Daarskab. Begge gaa under i Tiden, der lader dem forgaa i Nød og Elendighed.[2]

---

[1]) Jf. Birchs Billedgallerie, 1 D. og de der indførte Meddelelser, den særskilte Udgave af den fortsatte Grandison og de deri indførte Breve.

[2]) Evalds Levnet har jeg, endog i flere Omarbejdelser, behandlet,

Johannes Evald (Ewald) (f. den 18 November 1743) var en Søn af den bigotte Vajsenhuspræst Enevald Evald og Maria Wulf. Vajsenhuspræsten, der allerede var tilaars, besøgte som Præst en Fru Wulf paa hendes Dødsleje; hun vedblev bestandig at tale om sin unge uforsørgede Datter, og anbefalede hende til ham; Pigen fandt Naade for hans Øjne, han opdrog hende selv til hendes Bestemmelse, og tog hende tilægte. Det var et ungt, hverst letsindigt men uskyldigt Blod, som, til stor Forargelse for Manden, elskede Munterhed og Pynt, og med Held efterabede hun de pietistiske Parykpræster, imellem hvilke hun nu som Kone maatte sidde andægtig.[1] Den devote Fader, der levede blandt sine Bøger og Trosøvelser, og den letsindede, forfængelige Moder havde tre Sønner, der alle tre, hvis nogen vil henføre Johannes til denne Kathegori, bleve mislykkede Subjekter; han var den mellemste, den af Moderen mindst elskede, maaskee fordi han lignede hende mest; den yngste var hendes Kjælebægge.

Den unge Evalds Barndom er den samme som alle vordende Digteres. Først tiltrak Æventyr ham og derpaa Historiens store Sønner: „en Alexander i Sisygambis Telt,

overensstemmende med dette Skrifts Fremgangsmaade, efter hans egne Meddelelser, hvortil der just her var fortrinlig Anledning. Nu behøves dette Arbejde ikke, og jeg tænkte da paa, blot at henvise Læseren til M. Hammerichs udførlige Skrift. Men derved vilde fremkomme et besynderligt Hul i min Bog; saa kunde jeg jo gjøre det samme næsten med alle de andre. Æmnet er der, og kan ikke kastes overbord. Jeg har derfor, saa godt jeg kunde, gjort et Sammendrag, og kun dvælet paa nogle Steder, hvor det tyktes mig fornødent for det heles Skyld.

1) Tradition fra min Svigermoder, en Datter af Prof. v. Aphelen; hun boede med sin Moder i samme Hus paa Kultorvet som Evalds Moder, og hun mindedes dennes Besøg og hendes idelige Klager over Sønnen.

Knud den Store ved Strandbredden, den cyniske Filosof i sin Tønde, Karl den Tolvte i Bender." Flere Lærere underviste ham efter den Tids Vis, det tilfredsstillede ham ikke. „Engang vilde han lære Abyssinisk, for at kunne omvende Hedninger, og hvad der var mere magtpaaliggende, at vinde en Martyrkrone." „Aldrig hørte han tale om nogen stor, ædel, eller blot besynderlig Handling, uden baade at føle Lyst og at tiltro sig Evne til at gjøre den efter. Men den jævne alfare Vej fandt aldrig noget tiltrækkende for ham."[1] Først kort før sin Død synes Faderen at have bemærket Drengens usædvanlige Tilbøjeligheder og at have ængstet sig for hans Skjæbne; han anordnede, at han skulde sendes over til hans Ven, Rektor Licht i Byen Slesvig, og døde faa Timer efter at Sønnen havde forladt Kjøbenhavn (1754).

Joh. Fr. Licht, en født Slesviger (Rektor for Slesvig lærde Skole 1752—56) var en Ven af det danske Sprog, men for Resten en „purus putus philologus," der elskede Drengen som en Søn, „men ikke forlangte mere af ham, end at han skulde læse Latin, Græsk og Hebraisk bedre end Modersmaalet." Det var ikke det, som Drengen yndede; „Flaccus læste han med Afsky, Virgil med Kjedsommelighed, og hans Hoved var skumfuldt af alle Gottscheds Troper og Figurer." Noget af det første han læste, der var efter hans Smag, var islandske Sagaer, „ligesaa mange Skridt nærmere til Daarekisten." Næppe havde han i sit trettende Aar læst Robinson Crusoe, førend han gik bort fra Slesvig for at komme til Holland og derfra til Batavia „i det uskyldige Haab at strande paa en eller anden ubeboet Ø." Han var kommen fire Mil, da Licht indhentede ham, og med Magt maatte føre ham tilbage. Da det havde sat sig, læste han Fieldings

[1]) Fortale til Samtl. Skr.

Tom Jones, „der gav hans Moralitet det første og vist det farligste Stød.“ [1] Engang skrev han til sin Moder et vidtløftigt, meget komisk Brev, hvori han, efter en Engels Aabenbaring, lod hende vide, at han ikke havde Lyst til andet end Krigen og vilde være Kadet; hun svarede med et Brev til hans Rektor, hvori hun bad ham at give Drengen „en god Produkt,“ men til al Lykke kunde han, den Dag da Brevet ankom, opregne en Snes Blade af **Knollii Vocabularium** med Færdighed, saa at Rektoren kun lo ad hans Indfald. Skolekrige kjende vel alle, men Tidens mægtige Begivenheder gjorde dem her mere alvorlige. Selve Skolen delte sig i to Partier, Preussere og Østerrigere, der strede med Stene isteden for Kugler, og med Knive, der vare bundne til Kjæppe, isteden for Bajonetter. Preussiske Husarer vare Drengens Ideal. Han holdt paa denne Tid offenlige Skoletaler paa Latin eller Tysk, ogsaa under Lichts Eftermand Husummeren Krafft (1757—58), der isteden for latinske Programmer indførte tyske, og han gjorde vel ogsaa nogle tyske Lejlighedsvers, „men hans brusende Sjæl tillod ham ikke det maadelige Forsæt at besynge Helte, han vilde selv være det.“ [2]

Efter fire Aars Skolegang kom Evald i sit femtende Aar (1758) til Kjøbenhavns Universitet, og tog **examen artium** (den 4 Juli). Ved hans Navn i Examensprotokollen staar: **utitur lingva germanica.** Hans Moder satte ham i Huset hos en bondefødt bemidlet Borger, Hørkræmmer og Overformynder Peder Hulegaard, som hun kort efter giftede sig med (1759). Her boede han med sin fire Aar ældre Broder

[1]) Angaaende Ordenen, hvori han læste disse Skrifter, er der Modsigelse i Evalds egne Beretninger.

[2]) Fortale til Samtl. Skr. Levnet og Meninger. Vinflasken. Manicus, Bidrag til den danske Nationalitets Hist. i Slesvig. i Steenstrups Dansk Maanedsskr. Marts 1856.

og nogle Studenter, lapset og raa som de andre, men mere barnagtig og overseet af dem. Den første raa Kjærlighed havde rørt sig hos ham som Anelse eller lav Forfængelighed. Pludselig blev den til, som det sig hør og bør, i Skjønhedens Ideal. Hulegaards Broderdatter, som han havde gjort Kur til, en Pige paa 24 Aar, der gav ham en Kurv, sendte ham engang med nogle Kniplinger til et af sine Søskendebørn, som han endnu ikke havde seet. Hun sad til Bords med sine Forældre, og kom ud til ham, og, o Himmel! strax, pludselig, ved det første lynende Øjekast stod hendes Billede i hans Sjæl. Hans Kinder brændte, hans Knæ sittrede, han stammede sit Ærinde, han vovede skjælvende at trykke hendes Haand til sine Læber, og vilde baglængs være styrtet ned ad Trappen, hvis hun ikke havde advaret ham. „Naturen, Himmel og Jord forsvandt, og hans svulmende, smæltede Hjerte sank i et bundløst, saligt Svælg af Kjærlighed." Hun var omtrent i hans Alder „med store mørkebrune straalende Øjne, med en lille kroget Næse, og tykke kastaniebrune Lokker beskyggede hendes snehvide Hals." „Hun var en af disse skyggefulde Skjønheder, hvis Smil er som Solens gjennem en regnfuld Himmel, hvis Vink er en gjennemtrængende uimodstaaelig Straale af tungsindig Dyb, en af disse bydende, mægtige, fortryllende Brunetter, som man ikke kan see uden Ærefrygt, og næppe elske uden Tilbedelse; en dydig, en vittig, en sædelig, en høj Sjæl! det ømmeste Hjerte!" Det var Arense Hulegaard.[1]

Hellig lovede han sig selv „aldrig at tillade sine Læber den mindste Tilstaaelse af sin Kjærlighed, førend han kunde gjøre det nogenledes med Anstændighed;" men lykkelig var

[1]) Arendse. Rahbek kalder hende urigtig Arsene (D. Tilskuer 1805, Nr. 1).

han, da han ved sin Moders Giftermaal med hendes Farbroder fik Ret til at kalde hende med det fortrolige Navn Søster, en Lykke, som han ikke vilde have byttet bort for alle sin Stiffaders Rigdomme, lykkelig, naar hun valgte sit Sted ved Bordet ved Siden af ham, naar hun lagde sin Haand ovenpaa hans og sukkede. Tusende Gange var han nær ved at bryde sit Løfte, tusende Gange tav han ærbødig og bly. Udsigterne vare saa lange. En Pige paa femten Aar var jo ældre, end en Mand paa tyve; og hun var næsten et Aar ældre end han. Han skulde imod sin Villie være Præst, „fordi hans Fader og Forfædre havde været det;" men han var kun femten Aar, og Præst kunde han ikke blive, førend han var fem og tyve. Da foreslog hans ældre Broder, en svag, vankelmodig Karakter, „Moderens Øjesten," der ikke kunde holde det ud hos Stiffaderen, at flygte fra Hjemmet, og at forsøge deres Lykke i Krigen. Selv var han ikke falden derpaa, skjøndt Syvaarskrigens Bedrifter fyldte alle brusende Hoveder. Men det var, „et ufejlbarligt og det eneste Middel til at blive lykkelig." Efter utallige og utrolige Heltegjerninger vilde han om tre Aar komme tilbage, om det end kun var med Permission under Vinterkvarteret, som Ritmester ved de preussiske Husarer, og saa kunde han bejle til Arense. Brødrene toge altsaa Fod i Haand, men den ældste tabte Modet. „Det er vist, siger Evald, at jeg næppe uden ham nogen Tid var kommen til Valbybakke, men det er ligesaa vist, at han uden mig aldrig var kommen længer." I Hamborg tog de ind paa et af de fornemste Hoteller, og levede paa samme Fod som den Holstenske Adel, med hvilken de omgikkes, indtil deres Penge gik op. Broderen havde allerede skrevet hjem og røbet deres Opholdssted; han vilde vende om, men Johannes blev sit Forsæt tro. Han henvendte sig til den preussiske Resident i Hamborg, og lod sig hværve som

Kammerhusar. Forgjæves indvendte Residenten, at han var saa lille, „og det var mer end alt for sandt, han var næppe mere en to Alen høj og fin i sine Lemmer som en Jomfru," (store Mænd ere smaa af Vært) men „desto mindre stod han Fare for at træffes af Kuglerne, og han havde et stort Hjerte." For at komme til Magdeborg skulde han gaa med en Skipper opad Elben; han førte sin Broder ud paa en Spadseregang, omfavnede ham, og sagde ham Farvel, og sprang i Skibet; de saaes aldrig mere. Broderen lod sig paa Hjemvejen hværve i Rendsborg, deserterede, og blev kun ved Familiens Kredit og Penge kjøbt fri fra en haard og haanlig Straf; tilsidst blev han sendt til Vestindien, hvor han et Par Aar efter druknede paa en Lyst-sejlads. Skipperen, der uafvidende havde Danmarks største Digter ombord, landede ved et Toldsted, hvor de fleste gik i Land. Evald lagde sig med en Flaske Vin, som han havde fundet i Skibet, bag en Høj ved Elben, hvor han ikke kunde see Skibet, og heller ikke sees af Folkene. Forved ham laa udstrakte Marker, over hans Hoved var en Himmel af gjennemsigtig Safir, rundt om ham kappedes Sangere og Sangerinder om at byde ham Velkommen. Saa lykkelig havde han aldrig før været. Uden Forældre, uden Opsigt, uden Venner og uden Penge, med en Pistol i Lommen og en Flaske Vin ved sin Side, havde han Østersøen imellem sig og Danmark, det ulykkeligste af alle Lande, der ingen Krig havde og ingen Bjerge, ingen Skovrøvere og ingen vilde Dyr. Og saa tænkte han paa sin Broder, og paa sin Moder, der nu snart skulde see hans Navn i Aviserne (kluk kluk kluk kluk), og paa sin Arense, som han bad Guds hellige Engle tage vare, men førend nogen anden i hans Fraværelse skulde vinde hende, ønskede han at Kopperne maatte rede hende til som et Dørslag (kluk kluk kluk kluk), og saa avancerede han, hurtig, fra Kornet til Ritmester, fra Ritmester til Oberst, og som Ridder

bød han Arense sin Haand (kluk kluk kluk kluk). Under de sødeste Sværmerier faldt han i en sød Søvn; da han vaagnede, dalede Solen imod sin Nedgang, og Skibet var sejlet bort. En anden Skipper tog ham op, og bragte ham til Lenzen, hvis Postmester befordrede ham til Magdeborg. Paa Vejen var der endnu lidt Romantik. Han saae den Stendalske Retterplads, aldrig havde han seet flere Stejler paa eet Sted; hvert tiende Menneske blev vel halshugget i Tydskland. Saa blev han med eet en stor begsort Sky vaer, der trak op i Sønder; hvad kunde det være? Kudsken, som han spurgte, lo og sagde det var Blocksbjerg. „Du — du farer til Blocksbjerg, sagde han, og hans æventyrlige Hjerte lo i hans Bryst.“[1]

Lykkelige Alder, hvori Fantasi og Virkelighed falde sammen, som Varsel om et stærktbevæget Indre, hvis Spændkraft aldrig skal dø, for de fleste vil du staa som et Fantom. Mig fortryller du; for Rask var Rejsen til Ny-Seeland kun en Slags Forstandsøvelse, for mig en Fantasi, der skulde virkeliggjøres. Og derfor staar endnu idelig Fantasiens underfulde Skabning over den raa Virkelighed.

Men hvis Fantasi er Lykke, Virkeligheden, den ideeløse, udarter, hvo gider længe dvælet ved den? Evald kom til sit Bestemmelsessted, han skulde være Kammerhusar, til en Begyndelse, og de stak ham som Menig ind i et Infanteriregiment. Han deserterede, og gik over til Østerrigerne; hos dem blev han Tambour, og forfremmedes til Underofficeer. Han var med i flere Slag (iblandt andet ved Dresdens Belejring 1760), men han fik ikke, hvad han saa vist havde ventet, Lejlighed til at frelse en Generals Liv eller noget

[1]) Evalds Levnet og Meninger. Arendse. Hamborg. Højen. Magdeborg.

lignende. Han fik Løfte om at blive Officeer, men saa skulde han blive Katholik; det havde han ikke tænkt paa. „Hans Elskedes Billede vogtede ham for Laster." Den østerrigske Minister i Kjøbenhavn, Greve Dietrichstein, udvirkede endelig hans Frikjøbelse; men hans Oberst vilde ikke give ham Afsked, førend Felttoget var tilende. Det var en Uretfærdighed, og han flygtede. Nu var han udsat for en dobbelt Fare, at falde i Østerrigernes eller i Preussernes Hænder. Han tvang en Bonde til at bytte Klæder med sig, og paa denne Flugt, skal han, den spædlemmede Dreng, i flere Timer have staaet i Vand til højt op paa Livet.[1] I Magdeborg tog den preussiske Kommandant ham for sig, og vilde tage ham til Soldat. Hvad er Straffen for Desertion? spurgte Evald. At hænges. Saa hæng mig strax! sagde han, thi tvinger De mig, saa forsikkrer jeg Dem paa min Ære, at jeg inden tre Dage er borte. Kjøbenhavns Adresseavis (for 10 Oktober 1760) forkyndte, at „Sr. Johannes Evald var kommen hjem fra sine Udenlandsrejser." Han blev naturligvis Gjenstand for Omtale, og som alle, der komme i Folkemunde, Skive for Bagtalelsen. Kort efter at han var kommen tilbage, „da alle vare opmærksomme paa hans Opførsel, fandt En, hvis Navn han aldrig har bekymret sig om, for godt at betro hans Moder den Hemmelighed, at han var en af de ryggesløseste, giftigste og mest determinerede Fritænkere, at han i et vist slet Hus paa Engelsk (et Sprog, som han den Gang slet ikke kunde) havde udstrøet den fineste Gift og de mest bidende Bespottelser imod Religionen." Bagvaskelsen var saa plump, og den kunde dog finde Tiltro;

[1]) Jeg har hverken hørt eller i Kilderne seet denne Omstændighed anført som Grundspiren til hans Gigtsygdom, og veed derfor ikke, hvilken Vægt den i denne Henseende kan have, men jeg har for flere Aar siden gjort opmærksom derpaa som en rimelig Grund.

han veed ikke selv at forklare sig den uden som en Opdigtelse af hans egen Moder, „der af Forfængelighed vilde lade en og anden vide, at hendes Søn var vittig nok til at være en Fritænker og til at snakke Engelsk." Og dog, naar han tænker paa hendes Karakter, kan han heller ikke rime det sammen. Men nogen Livserfaring havde han vundet ved dette Heltetog, der gjorde ham til Spot for andre. „Han havde seet Bjerge og Feltslag og ensomme Munkeklostre i tykke Skove; han havde været Vidne til store og rørende Optrin, hvis Erindring nærede og opløftede Sjælen, uden at beruse den; han havde lært at kjende det store og underfulde i Naturen, uden just altid at ville gjøre det efter eller føle for meget ved Savnet deraf; et Vinterkvarter, et Felttog havde lært ham, at Halvgudernes Tid var forbi."[1]

Endnu var Evald sig ikke bevidst som Digter. Han tog examen philosophicum med laud, studerede ivrig Dogmatik, excerperede den gode Brochmand (Molbech tænker paa Huspostillen, men det har nok været systema universæ theologiæ) fra Ende til anden;[2] og fem Fjerdingaar efter tog han (1762) i sit nittende Aar theologisk Embedsexamen ligeledes med laud, en Karakter, som den Gang var sjelden, thi af 27 Kandidater var der kun een til, som fik den. Om Efteraaret blev han Alumnus paa Valkendorfs Kollegium, hvor han boede sine fem Aar ud (indtil Efteraaret 1767) med flere samtidige Alumner, der siden ere blevne bekjendte i

¹) Evalds Levnet og Meninger. Fortale til Samtl. Skr.

²) I de Tider skrev han den danske Prisafhandling om en Forløsers Nødvendighed for det menneskelige Kjøn, der udkom 1764. F. C. Frieses udkom 1763. Evalds Skrift var tilegnet Selskabet for de skjønne Videnskaber, i hvis Møde det blev fremlagt den 22 August 1764 (Rahbeks Læsning i blandede Æmner 3, 33); han fandt det ikke værdigt til at optages i hans Skrifter. (Fortale til Samtl. Skr.)

Literaturen (B. G. Sporon, F. L. Bang, R. Buchhave, L. J. Benzon), og som Valkendorfianer skrev han sine fire latinske Disputatser: Pyrologia sacra (1763),[1] De Paradiso (1764), De pravis scriptoribus (1765), Meletemata de poëseos natura et indole (1767).[2] I den sidste giver han en Sammenligning imellem Maleri og Poesi, og andres Forklaringer over Poesiens Væsen. Hans egen er: Poesien er den Kunst ved udmærkede Gjenstande, der enten ere digtede eller i sig selv saa skjønne, at de ikke trænge til Digtning, fremstillede i et Sprog, der udmærker sig ved fysisk Velklang eller i det mindste ved Stilens Højhed, saaledes at bevæge Tilhørernes eller Læsernes Gemytter, at de gaa over til den Effekt, den Mening, som Poeten vil fremkalde. De nødvendige Egenskaber hos en Poet ere: Forstand, Fantasi og Følelse. Efter nogle Bemærkninger om hans Kundskab til Sproget, Mythologien, Folket o. desl. slutter han med, hvorvidt Digteren fødes. Til dem, der uden Naturgaver tro at vinde alt ved Flid, siger han, at Poeten fødes, dannes ikke (poëtam nasci, non fieri); til dem, der stolende paa medfødte Gaver forsømme at uddanne sig, at den gode Digter ikke fødes, men dannes (bonum poëtam fieri, non nasci). Det er ikke andet end en kold praktisk Forstandsbetragtning. Endnu har han ikke fornummet i sit Indre hvad Poesi er, og har ingen Anelse om uvilkaarlig Begejstring. Naar Om-

---

[1]) En Dag da Evald kom hjem for at spise hos sin Moder, sagde han til en Student Adzer, der var Huslærer for hans (yngre) Broder: Hør, kan han ikke sige mig hvad jeg skal skrive min Disputats om for Valkendorfs Kollegium? Hm, sagde Adzer, skriv om, at Solen brænder saa hed i Dag. Han siger noget, sagde Evald, jeg vil skrive om at der ingen Ild er i Helvede; og han skrev Pyrologia sacra. (Rahbeks Erindringer 1, 75.)

[2]) Oversat i Rahbeks Læsning i blandede Emner 3, 97. jf. F. C. Rosen, Noget om Evalds Disputatser i Nyt Aftenblad 1826.

stændighederne havde føjet sig saa, kunde der intet have været til Hinder for, at han som en god theologisk Kandidat havde forlovet sig med Arense, og efter nogle lykkelige Forlovelsesaar var bleven en god og gavnlig Landsbypræst, havde gjort sig bekjendt som Taler, og kunde, hvorfor ikke? som en standsmæssig Stiftsprovst eller Biskop med sin talentfulde Frue have dannet en anseet Selskabskreds i en af de større Provindsbyer. Vi skulde da ikke have beskjæftiget os med ham, og de mange Tusender, der ere øbte paa Oehlenschlägers Skrifter, kunde have været nedlagte i Jorden eller anbragte i en udbredt Smørhandel.

To eller tre Aar efter sit mislykkede Krigstog (1763) i Evalds tyvende Aar led han det Tab, der gav hans Liv en afgjørende Vending. Han mistede sin Arense. Afhængig af sine Forældre, som hun elskede, ægtede hun en anden.[1] Da han var kommen hjem, „havde han den søde Glæde, at høre, at hun af alle Venner havde viist sig mest bestyrtet, mest bedrøvet over hans Flugt." At der fandt nogen inderligere Forbindelse Sted imellem dem, er der ingen Grund til at antage. Ingensteds siger han, at han nogensinde var forlovet med hende; hvorledes skulde han ogsaa kunne blive det, med den velhavende Hørkræmmerdatter, med mindre han i det mindste havde et Præstekald at byde hende. Men han elskede hende, hende alene, hun var jo hans Ideal, og det troede, vidste han vel, at hun var ham god, at hun forstod hans Hylding, aldrig har nogen Kvinde misforstaaet den. Der tales etsteds om nogle tilfældige Erindringer, der skulle vise, at hun efter hans Død stundum med nogen Uvillie og Bitterhed yttrede sig om ham; havde han nogensinde saaret

[1]) Hørkræmmer Riber, der siden blev Gjæstgiver i Den hvide Svane i Studiistræde. En af hendes Søstre blev to Aar efter gift med Hørkræmmer Ebbesen. (Thaarups Udg. af Evalds Skr. 8, 214.)

hende ved Raahed eller Letsindighed, ved sine flygtige, virkelige eller tilsyneladende, Forlovelser? Hvis saa var, desto større maatte hans Fortvivlelse blive og hans Anger. Hos Digtere, det kjende vi jo, fra Klopstock til Poul Møller, fremkalde deslige Tab en Opløsningstilstand, en langvarig Tungsindighed, men denne Tilstand er sædvanlig forbigaaende; hos Evald ophørte Virkningen aldrig. Sytten Aar efter bløde hans Saar endnu lige friske. Poul Møller gik i nogen Tid poetisk tilgrunde, han producerede intet; Evald gik socialt tilgrunde for bestandig. „Hun syntes skabt for ham, som han for hende; hun ægtede en anden, og blev ikke lykkelig. Det var en nagende og martrende, sildigere en snigende og dræbende Gift, Kilden til hans Fortvivlelse, hans Uordener og hans Ulykker, Kilden til hans daglige Kummer og Taarer. Var hun endda bleven lykkelig! Hvis hun var bleven lykkelig, saa kunde han, saavidt han kjendte sig selv, have forvundet det, men hun er det ikke, langtfra ikke! Kummer, nagende Kummer har udtæret den blomstrende Arense. Nu er hun Sorgens Aftryk, Dødens Billede, en frygtelig Sygdom, Skrækkens Datter og Moder, bringer hende daglig paa Gravens Bræd. Han havde ikke engang den Trøst, at kunne unde en anden hendes Besiddelse, der bedre end han kunde have skjønnet paa, kunde have belønnet og bevaret hendes Fuldkommenheder." „Dette Tab stemte uden Tvivl for en stor Del hans Sjæl i den højtidelige melankolske Tone, som han anseer for et Hovedtræk i de fleste af hans Poesier. Men det havde endnu en anden Virkning: det gjorde ham rent uenig med alt det, som man kalder timelig Lykke. Hidindtil havde han kun haft een bevægende Grund til at tragte derefter — denne Grund faldt bort, og nu blev det hans Plan at slentre Livet igjennem som han kunde bedst, og saa godt som muligt at forskjønne sin Vej med en vis Art

af Lyksalighed. En rolig Hytte, en behagelig Egn, maadeligt Udkomme, faa, men retskafne Venner, og fremfor alt at være saa nyttig som hans Evne tillod, uden at være nogen til Byrde, var alt hvad han den Tid ønskede sig af Jorden."[1]

„I denne Sindsforfatning skrev han Lykkens Tempel (en Allegori i Prosa), ikke for at skrive noget skjønt, men blot for at sige sig selv sine egne Tanker. Det vandt hans Bifald altfor meget til at han ikke skulde vise sine Venner det. Poulsen i Gjentofte saae det; han opmuntrede ham til at lade Sneedorf see det, og efter Sneedorfs Raad blev det indsendt til Selskabet for de skjønne Videnskaber, i hvis Møde det blev forelæst den 22 August 1764. Temmelig tit omarbejdet blev det trykt i Selskabets Forsøg (3 St. 1764) og med Berømmelse omtalt i Ugeskriftet Den danske Proteus.[2] Ved denne Lejlighed blev han bekjendt med Kunstdommeren „Carstens, der ved at tæmme og styre hans altfor brusende Aand, ved at vise ham de Afgrunde, han havde at frygte for, de Stier han burde gaa, med eet Ord ved en utrættelig Taalmodighed gjorde ham bekvem til at naa det Maal, han ved alle sine Arbejder tragtede efter":[3] at vorde en nyttig Digter.

Det første metriske (trykte) Arbejde, som Evald frembragte i det danske Sprog, var efter hans egen Anvisning et Lejlighedsvers (Januar 1765),[4] en Prøve, „der nær havde

---

1) Evalds Levnet og Meninger. Fortale til Saml. Skr.

2) 1765, S. 192.

3) Fortale til Saml. Skr.

4) Verset til Hørkræmmer Ebbesens Bryllup med Arenses Søster Christiane (Thaarups Udg. 2, 105). Der findes et ældre, nemlig til hans Moders Bryllup med Hulegaard, som menes at være af Evald (sst. 2, 274), men det skal jeg for min Part sætte mig imod med Hænder og Fødder. Heller ikke kan jeg antage det med H. undertegnede Sørgevers over P. Huulegaard (sst. 2, 305) at være af Evald.

skræmmet ham for evig fra Parnasset." Han viste det nemlig til en af sine Venner, der passerede for et Vidunder i Digtekunsten, da han havdet vundet en Pris (hans Kontubernal L. J. Benzon, der 1763 fik Accessit for Digtet om Skabelsen, da Tullin vandt Prisen), men han raadte Evald til at lade en Kunst fare, hvortil han ingen Evner havde, „og Evald var beskeden nok til at tro ham paa hans Ord." Næppe. Selskabet for de skjønne Videnskaber udsatte (i April og paa ny i December 1764) en Pris for den bedste Ode over en af de guddommelige Egenskaber. Evald valgte Algodheden, men Benzon havde gjort det samme, og for ikke at støde sammen med ham, gav han sit Digt Form af et Drama (Adamiade, Drama i en Akt), og indsendte det, „sikker paa at vinde den højeste Pris, skjøndt der ingen Pris var udsat derfor" (i Marts 1765). Da det sendtes ham tilbage til Forbedring, „erklærede han rent ud, at naar han ikke kunde være den første Digter i sit Fødeland, vilde han ikke være den anden, og tog sit Stykke tilbage i det stadige Forsæt at udarbejde det saa længe, indtil enhver maatte tilstaa, at man ej havde seet dets Lige fra Kong Skjolds Tider." Det faldt ham imidlertid ind, at „det, der fremfor alt manglede ham, var Læsning, og han lovede sig selv højtidelig i de første to Aar ikke at sætte Pen til Papir, og at anvende al denne Tid til at læse."[1]

Og hvad læste han da, for at uddanne sig til dansk Digter, for at vinde Færdighed i Sproget? De ældre danske Digtere, Kingo, Hegelund, Kjæmpeviser, Vedel? Men hvilket Menneske i Danmark tænkte paa dem eller vidste, at der var noget saadant til? Ikke engang Holberg falder han paa at

[1]) Fortale til Samtl. Skr. Fortale til Adam og Eva (Thaarups Udg. 3, 3). M. Hammerich, Evalds Levnet, S. 34. Anm. at han indsendte Adamiaden.

nævne. „Til hans Held var den ældre Corneilles Værker de første, der faldt ham i Hænderne; Corneille blev hans Helt i det Franske, ligesom Forfatteren af Messiaden i det Tyske." Nu begyndte han ogsaa at læse de latinske klassiske Digtere med Nytte og tilsidst med Vellyst; Græsk kunde han kun tyde; Engelsk var ham ganske ubekjendt. Det var ham „en umistelig Pligt at læse æsthetiske Lærebøger", Batteux o. desl., men „det var ham plat umuligt, at læse tre Blade af dem til Ende." Det blev da ved Horatses Brev til Pisonerne og Boileaus Digtekunst.[1]

Løftet om i et Par Aar at afholde sig fra Digtning afveg han kun fra een Gang, nødt dertil af Omstændighederne. „Den uforglemmelige Frederik den Femte var død og Danmark i Taarer" (1766). „Nogle Studentere bleve tilsagte at indgive Prøver af de Kantater, som skulde opføres ved hans Jordefærd. En Person, der havde at befale over Evald, tvang ham til at forsøge sit Held med de andre." Gerstenberg boede den Gang i hans Moders Hus, og ved sit nøje Venskab med Komponisten, Kapelmester Scheibe, hvem Valget imellem Kantaterne var overdraget, har han uden Tvivl bidraget til, at Evald kom med. Han skrev da, saa godt som han kunde, en Arie, et Kor og et Recitativ, og beholdt til sin egen største Forundring Fortrinet. Det var vist den Gang hans egne varme Følelser og ikke Kunsten, der hjalp ham til denne Pris." Scheibe fattede ved denne Lejlighed Kjærlighed til den unge Digter; „han var mig som en Fader, siger Evald, og det er vist, at om der findes noget i mine poetiske Arbejder, som i Hensigt til det musikalske kan fortjene Bifald, saa har jeg hans lærerige Omgang, hans kjærlige Undervisning ene at takke derfor." Naar man kan antage,

[1]) Fortale til Samtl. Skr.

at den unge Digters usædvanlige Gaver ogsaa lettede Komponisten Musikkens Indtryk, saa maatte vel begge i Forening fremkalde den Folkestemning, ved hvilken hans Digtergave blev almindelig erkjendt. Det har tit været gjentaget hvad der især gjorde dette Indtryk; det var ikke saa meget de første noget højtravende og hist og her knudrede Sange, som den sidste Motetto med Klagesange, hvis naturlige Simpelhed overraskede alle, især de bekjendte Soloer:

Hold, Taare, op at trille!
Og du, vor Cithar, stille!
Nu bæres Kongen bort
Til Graven.

Viis, Naadig og Retfærdig,
Dig og din Throne værdig:
Tag disse Navne med
I Graven!

Farvel, vor døde Glæde!
Vi kan ej mer end græde;
Tag disse Taarer med
I Graven!

Hold, Taare, op at trille,
Og du, vor Cithar stille!
Nu bæres Kongen bort
Til Graven.

„Den Virak, hvormed man ved denne Lejlighed af et godt Hjerte fra alle Sider beskjænkede ham, berusede ham ogsaa saaledes, at han nær aldrig var vaagnet; han troede sig nu ikke blot Digter, men den bedste, den ypperste Digter i Danmark, og det som værre var, uforbederlig. Saa nær var han ved aldrig at have blevet nogen.“ [1]

[1]) Fortale til Samtl. Skr. Kantaten i Thaarups Udg. 1, 3 og Anm. S. 176. D. Digtek. under Christian den Syvende, S. 47—67.

Den Lykke, som denne Kantate havde gjort, førte en anden Lykke eller Ulykke med sig. Man bestilte flere hos ham; man vidste nu, at han duede dertil; han blev Lejlighedsdigter. Poesien blev ham en Indtægtskilde.

Da de to Aar, som vare bestemte til Læsning, vare udløbne, „tog han sig atter for at gjennemsee sin Ulykkelige Prøve, og fandt, at det var det vanskabteste Foster, som et varmt Hjerte og en brusende Indbildningskraft nogensinde kunde udklække af en aldeles uvidende Hjerne. Først i fem Fjerdingaar bragte han det i den Stand," hvori det blev udgivet (1769)[1]. Det vakte, som billigt var, megen Opmærksomhed, især hos den tyskfranske Kreds, og to Ting vise i det mindste hen til, at det havde den for Øje: at det er trykt hos den franske Boghandler Philibert og med latinske Typer (Danske læste dem jo ikke); og at „hver Akt blev efterhaanden forelæst af Cramer i Etatsraad Prof. J. C. Kalls Hus."[2] Det er kjendeligt nok, at Guds Algodhed skulde være Midtpunktet, hvorom dets bekjendte Fabel skulde forme sig. Det var forfattet af en Theolog, der ikke kunde dy sig i en lærd Anmærkning at meddele sin theologiske Lærdom om Slangen (i fjerde Handling), og skrevet som en Efterligning dels af Corneilles Antitheser, Sentiments og Deklamation, dels af „den store Klopstocks" Englemaskineri. De onde Engle ere de daarligste; de burde vist nok have været de bedste. For Resten maa man aldeles ikke dømme efter det Indtryk Dramaet nu gjør paa os; thi slige alvorlige Digte synke af sig selv med Tiden, naar de ikke have naaet det højeste. Den Gang maa denne Poesi have været et Vid-

---

1) Adam og Ewa eller Den Ulykkelige Pröve, Et dramatisk Stykke i fem Handlinger med Mellem-Sange. Hos Philibert 1769. Denne Udgave uden Fortale.

2) Molbech, Evalds Levnet, S. 88.

under; og Evald følte allerede selv hvad der var i Vejen. „Han berigede Digtet med en stor Mængde Billeder, som han enten laante af sine ny Mønstre eller selv satte sammen, uden derfor at have Hjerte nok til at udslette de lieux communs, den Metafysik, de Antitheser og de øvrige, han veed ikke selv hvad for deklamatoriske Prydelser, som han engang havde anbragt deri, og som han dog ikke fandt nær saa skjønne, som han tilforn havde fundet dem."[1] Man maa tilgive den unge Digter denne almindelige Fejl: han var for rig.

Omtrent til denne Tid hører Fragmentet af Evalds Oversættelse af Messiadens første Sang.[2] Han havde været „standhaftig nok til at læse Messiaden tredie eller fjerde Gang, og han begyndte at finde sit Digtermod belønnet ved visse smæltende ubeskrivelige Taare." „Han trængte til stærkere Føde end før, og tabte en Del af sin Franskhed." „Nylig var han kommen over Wielands Oversættelse af Shakspeare, og en prosaisk Oversættelse af Ossian faldt ham i Hænderne."[3] Han lærte Engelsk, og hvilket bundløst Væld af Digterrigdom aabnede sig nu for ham! Han havde samme Tid (1769) „den Lykke at blive kjendt og taalt og yndet af den store Klopstock, og man kan ikke tvivle paa, at denne Mands Omgang var ham en ny Kilde, hvoraf han øste ligesaa graadig, som af den nysomtalte." Klopstock havde den Gang udgivet Hermanns Schlacht, hvori der allerede for

---

[1]) Fortalen til Adam og Eva. D. Digtek. Hist. under Christian den Syvende, S. 262. Anm.

[2]) Thaarups Udg. 3, 296.

[3]) Hvor lidet han kjendte til Ossian sees af Udtrykkene i et Brev fra Evald til Boghandler Rothe af 1 Sept. 1769: „Man har giort mig nysgjerrig for at see en Piece, som enten er oversat eller forfattet af en ved Navn Osian" (etc.) Genealogisk og biographisk Archiv, 1, 128.

Evald laa en Opmuntring til at behandle et fædrelandsk Emne, men det er heller ikke usandsynligt, at Klopstock umiddelbar opfordrede ham dertil, eftersom Baggesen, der 1789 hørte Klopstock tale med Beundring og Varme om Evald, forsikkrer (i Labyrinten), at han „i egenligste Forstand aflokkede Evald den fortræffelige Rolf Krake.“ Denne Tragedie, den første fædrelandske i det danske Sprog, og i Prosa, ligesom Klopstocks Bardieter, er udarbejdet alene efter Saxo. „Klopstock indsendte den til Selskabet for de skjønne Videnskaber, hvor den fremlagdes den 8 Febr. 1770; den blev efter Begjering læst af Carstens, Guldberg og Cramer; men alle vare enige om, at den ikke i sin daværende Tilstand kunde optages i Selskabets Skrifter, ja ikke engang Trykken i Almindelighed kunde med Føje tilraades.“ „Men da alligevel Tragedien har adskillige Skjønheder, og Forfatteren, som efter sit Geni og med mere Flid kunde blive en af de bedste Poeter, befinder sig i meget trængende Omstændigheder, saa er der skeet Forslag af Prof. Cramer, om Selskabet ikke fandt for godt, underhaanden at give ham 50 Rdl. for at hjælpe og opmuntre ham, uden derved at engagere sig til at befordre hans Tragedie til Trykken.“ Denne Barmhjertighedsgave forhøjedes siden, efter Carstens's Forslag „med endnu 10 Rd. mere, da Klopstock og Cramer havde givet ham Forhaabning om at faa 60 Rdl., og det ikke vilde komme Selskabet an derpaa, for at see dem allesammen fuldkommen fornøjede.“ [1] Han maatte da udgive den selv paa Subskription. [2]

Rolf Krake blev oversat to Gange paa Tysk (af Joppert og C. F. Cramer), den ene Gang under hans egne

---

[1]) Efter Selskabets Protokol.

[2]) Subskriptionen (Thaarups Udg. 3, 308) seer ogsaa ud som en Velgjørenhedshandling, da den lyder enten paa 10 eller 5 Exemplarer.

Øjne og paa hans Værelse; og i Fortalen dertil siger han: „Mein höchster Wunsch ist, daß man daraus erkennen möge, daß ich ein Schüler des unnachahmlichen Klopstocks sey. Er hat es gesehen ehe es gedruckt ward, und er hat es seines Beyfalls gewürdigt. Den zwey letztern Handlungen, muß ich gestehen, hat er das Feuer der ersteren abgesprochen. Ueberhaupt bin ich so stolz nicht, daß ich nicht die Möglichkeit einsehen sollte, daß dieser großmüthiger Mann mich vielleicht als einen jungen Dänen nur hat aufmuntern wollen." [1] Digtet har en Hovedting tilfælles med Klopstocks Bardieter: Mangel af Handling og hvad deraf følger: klopstocksk Kjedsommelighed; og vandt heller ikke Bifald hverken hjemme eller ude. Ikke desmindre var det hans Yndlingsstykke, formodenlig forbi det maatte minde ham om de Fornemmelser, der opstode hos ham, da han kom ind i nordisk Luft; og hvor uren end denne er bleven ved den sentimentale Blanding, burde dog Evalds Samtid kunne have anet hvad silbigere Kunstdommere have erkjendt.[2] Den Foragt, de viste Digteren ved at tilkaste ham en Gave, som til en Tigger, skal hvile som en Vanære over deres eget Hoved. Hver Sætning i deres Dom var et Dolkestik for Digteren.

For at overtyde sig derom, maa man gjøre sig bekjendt med J. Badens Kritik over Rolf Krake, da just adskillige af hans Erindringer imod Digtet vare de samme som Selskabets, om dette end havde endnu noget mere derimod. I Sandhed, hvad skulde dette Selskab gjøre med denne Rolf Krake og alt det hedenske Blod han vader i? „Den nordiske Heltetid er,

---

1) Fortalen til Jopperts Overs. (Thaarups Udg. 3, 313).
2) Rolf Krake er analyseret af Rahbek i D. Tilskuer 1793, Nr. 69—70. Brøndsted kalder det et ualmindelig stort og paa de interessanteste Situationer rigt Maleri (Eichhorns Gesch. der Literatur 4, 3. S. 1180).

efter Badens Mening, ikke mindre frugtbar paa tragiske Tildragelser, end Grækenlands, naar man til en tragisk Tildragelse ikke fordrer andet, end Mord og Blod uden Ende." „Vin og Hævngjerrighed vare to rige Kilder til Mord og Blodsudgydelse; men saadanne Tildragelser kunne vi ikke kalde tragiske. De forvilde Sjælen, men bløbgjøre den ikke." „Vi blive ingen højere Haand vaer i Heltenes Ulykker." „De Tildragelser derimod, som Grækernes Heltetider tilbyde, ere store og rørende." „De saare Sjælen med Skræk, men hele den igjen med Medynk." „De gjøre Tænkemaaden menneskelig ved at lære os at antage de største Lidelser og Ulykker som Beskikkelser og Styrelser af Forsynet." — „Hvad kan den moralske Hensigt være af vore Forfædres blodige Optoge, naar de forestilles os paa Skuepladsen? At holde os fra Drukkenskab, de nordiske Nationers Hovedlyde? Men Drukkenskab kan efter vore Sæder ikke mere have de skrækkelige og sørgelige Følger, som i ældre Tider. At helbrede os for Hævngjerrighed ved at forestille dens farlige Virkninger? Dette kunde være noget, naar kun ikke Digteren var nødt til, for at skildre de Tiders Sæder efter Naturen, at forestille Hævngjerrighed som en Dyd, som en Kilde til alle hans Helts Dyder." — „Rolf synes heller ikke at være et nok skikket Sujet til et Sørgespil." „Nogen moralsk Nytte indsee vi ikke at Stykket kan have. En politisk Nytte kunde den have, naar Regjeringen vilde; vi mene, dersom den fandt det gavnligt, at understøtte og vedligeholde Had eller i det mindste Koldsindighed imellem to Nationer, der nu have været Venner i 50 Aar." [1]

Klart er det, at en stor Forventning blev skuffet, og en

---

[1]) Kritisk Journal 1771, Nr. 43—44. jf. D. Digtek. Hist. under Christian den Syvende, S. 265.

lysere Udsigt i Livet ved Selskabets Kulde blev formørket. En hæderlig Paaskjønnelse af den første danske Tragedie vilde hos ham, i hvis Sjæls Dyb der slumrede saa høje Tanker, have været et Middel til at vække Følelsen af ydre Hæder, og have formildet noget af den Ligegyldighed Publikum viste, der maatte bekræfte den Overbevisning, at af sine Skrifter vilde han ikke kunne leve.[1] Og ingen af hans Landsmænd tænkte paa i det mindste at sætte ham i en Stilling, hvori hans Evner kunde udvikle sig. Tyskerne maatte tage sig af Danmarks Digter.

Det var Klopstock, der bragte Bernstorf paa den Tanke, at tage sig af ham. Der var en Plan i Gjerde imellem dem, at lade Evald og en Komponist med kongelig Understøttelse gjøre en Rejse til Nordskotland, Ørkenøerne, Island og Nordlandene, for der af Indbyggernes Mund at samle de gamle Sange, som Macpherson enten havde levnet eller slet ikke søgt. Evald skulde derfor lægge sig efter de gamle nordiske Sprog, og iblandt dem efter Keltisk (Gælisk). Klopstock skaffede ham til Laans fra Langebeks Bibliothek nogle af de fornødne Hjælpemidler (Lluyds Archæologia Britannica, en vælsk Ordbog og Sproglære, m. m.)[2] Hvor æventyrlig end denne Plan kunde synes, især naar man betænker, hvor uvidende de og navnlig Evald vare, saa vilde jo Forberedelsen

---

[1]) Rolf Krake udkom paa hans eget Forlag, og var i Kommission hos Boghandler Rothe. Til ham skriver han den 26 Aug. 1771: „Der Handel geht sehr langsam, und ich habe beinahe Ursache zu bedauern, daß ich den guten alten König nicht mit Frieden bey seinen alten Vorfahren habe ruhen lassen. Ich wolte, das Ewr. Hochedelg. mir den gantzen Plunder abnehmen wolten.“ Genealogisk og biographisk Archiv, I, 128.

[2]) Evalds Brev til Suhm den 30 Okt. 1780, hvormed han sender disse Bøger til Suhms Bibliothek, og tillige i sin Nød beder om et Exemplar af Suhms Skrifter. (Thaarups Udg. 8, 206.)

til en saadan Rejse, for ikke at tale om Rejsen selv, netop have været det, som Evald behøvede. Han havde jo saa tydelig følt og udtalt, at han manglede Dannelse; han havde helliget to Aar alene til Læsning. Det han endnu havde frembragt vare to Forsøg (Adam og Eva, og Rolf Krake); i det ene svævede han endnu i Sentimentalitetens og Overspændingens forgyldte Skyer, i det andet nærmede han sig til Nordens Historie, men var ikke og kunde ikke komme ud over eller ind i de simpleste Forestillinger; hvad kunde og vilde der været skeet, hvis han havde lagt sig efter det gamle nordiske Sprog og øst af Kilderne selv? Alle vore nordiske Digtere have bestandig liidt af en Hovedmangel, af Uvidenhed om Norden. Men Bernstorfs Fald og hans egen Sygdom tilintetgjorde alt. Han skrev faa Dage efter Bernstorfs Fald sin Philet, „svøbt i en Regnsky", i hine rørende Toner, i hvilke han blandede Bondens Klager med sine egne:

O Haab! dit sidste Glimt forsvinder[1] —

Aldrig før havde Sorg og Vemod udtalt sig saaledes i det danske Sprog. Og overvældet af samme Tanke, at nu var alle menneskelige Haab forbi, og at han intet havde at lide paa, uden den Kraft Gud vilde nedlægge i hans egen Sjæl, skrev han: Da jeg var syg: —

Velkommen Gift, som raser i mit Bryst!
Velkomne Harm, som rent fordrev min Lyst!
Og Mangel, du som togst min sidste Ven,
Velkommen, thi du gavst mig Mig igjen —
Som Skaberen kun henter Fryd af sig
Og uden andres Hjælp er lykkelig:
Saa skal jeg ære Ham og føle Mig,
Og glemme Roes og Guld og Brøl og Skrig.[2]

[1]) Philet. Elhøj den 16 Septemb. 1770. (Thaarups Udg. 2, 3.)
[2]) Da jeg var syg, i Adresse-Contoirets Efterretn. 1771. Nr. 157 sf. Fastings Da jeg var frisk, sst. Nr. 158.

Saaledes klagede han over sine egne Forvildelser, saaledes harmedes han over sin Samtids Haan.

Vi skulle ikke dvæle ved hans Forvildelser, men, saa godt vi formaa, berøre hvad der kan ansees for faktisk. Der gaves i Evalds Barndom og Ungdom intet, der kunde beskytte ham imod det daværende Skolelivs og Studenterlivs Raahed. Faderen var bigot, Moderen letsindig. Begge hans Brødre, af hvilke den ene i alt blev ham foretrukken, endte deres unyttige Liv som mislykkede Subjekter. Der laa i ham, endskjøndt han „som undseelig og frygtsom maatte holde Lyset for de øvrige", den samme Lyst til at være med, til ikke at staa tilbage, til at lade sig henrive af Øjeblikket, den samme Trang til flygtig sandselig Nydelse; han bekjender selv at han fra Ungdommen af havde Lyst til stærk Drik[1], og ved nogle Lejligheder „gik over Stregen." Hvor skadelig end denne, selv tarvelige, Nydelse end kunde være for hans Helbred, kunde han ikke siden undvære dette Incitament. „Det var ham altid, siger han selv, modbydeligt, at drikke for at drikke, hans Gane har sjelden eller aldrig haft nogen Del hos ham i Vinens Glæder; naar han fik frembragt den søde Spænding i sit Hjerte, den Klarhed i sin Forstand, den Raskhed i sin Indbildningskraft, som han vilde, saa var det hans Smag altid lige meget, ved hvad for Midler det skete. Saa modbydelig som Rhabarbara var ham, vilde han, naar det frembragte samme Virkning i hans Sjæl, heller drikke et Dekokt deraf, end den ham saa kjære Druesaft." Desuden

[1]) Iblandt hans Verspapirer i det Kgl. Bibl. findes der paa et Blad meget tydelig skrevet, for at det bedre kunde sees:

Lille Huulevad! —
Maae Gaardskarlen hente en
Flaske Rod Viin af den min
Moder drikker? —
(Sagtens har den været udvalgt.)

kan man vel tænke sig, at han som Digter og som Syg ikke vidste at finde den fornødne Hjelp imod Hjerteſorg i stadig Virksomhed. Hans Sjæl gik i Spring. „Min Imagination, siger han, min hele lunefulde Indbildningskraft kan holde det ud omtrent i to Maaneder og tre Uger at gaa et jevnt Trotte eller højt en kort Galop under Religionens, Fornuftens, Dydens og Sædernes Tøjle; men kommer den fjerde Uge i den tredie Maaned, da tager den i Almindelighed for sig selv, bruser og sprudler, sætter over Gjærder og Grøfter, og" — da kan han ikke holde den.[1] Disse to Træk, nogen ydre Opvækning for Nerverne og Virksomhed efter Lune, er nok ikke noget usædvanligt for Folk, som man ellers nok kan see op til, f. Ex. Schiller og Mozart. Men hos Evald gjorde det Opsigt, og Efterretningerne bleve uefterrettelige. Efter at have overvejet dem, maa vi tilstaa, at de dels kun udtale en almindelig Mening, dels ligefrem ere faktisk opdigtede eller modsigende i deres Indhold, dels i sig selv uskyldige, men opfattede efter Tænkemaaden i hin Tids stive Kredse. Münter siger udtrykkelig: „Han begik mange Handlinger, som man overmaade har dadlet, og hvis eneste Drivefjær var Velgjørenhed og Ædelmodighed.[2] Og det er især en mislig Sag, at hans egen Moder gjerne hørte eller troede paa slige Bagvaskelser, og selv bidrog til at udbrede dem. Læser man Evalds egne Yttringer, bør det vel heller ikke oversees, at hvis Samtiden af og til løj, saa overdriver jo altid den angrende Digter. Der fortælles ogsaa langt modbydeligere Ting om Rahbek og Pram, som dog vel ingen tror paa. Af hvad Beskaffenhed det vilde Levnet har været, som han styrtede sig i ved Arenses Tab, antage vi, at Oehlenschläger vel

[1]) Til Moltke. (Thaarups Udg. 8, 190.)
[2]) Efterretninger om Evalds Levnet af F. M. i Dansk Museum Juni 1782.

saa omtrent har truffet det rette:[1] Med en Sværm godhjertige Drikkebrødre, som han ofte beværtede, som sang hans Viser, og gjorde Kor ved de Skaaler han udbragte, tilbragte han Aftenen og en Del af Natten i et muntert Lag. Da hændtes det vel og, naar han gik hjem, at han trak sin Kaarde, hvilken han bar som Student, og slog i Broſtenene, saa Gnisterne fløj, i det han raabte: Nu grasserer Poeten Evard (han kunde ikke sige l). Til andre Tider klædte han sig som fornem Kavaleer (maaskee tænkende paa Broderen, Kavaleren, Husarlieutenanten, Jagtjunkeren), lejede sig en prægtig Vogn, og sagde til Kudsken: Spørger nogen dig, hvem du kjører for, skal du svare: for Cavareren Evard. Besynderligt er det, at lægge ham Forkjærlighed og Omgang med den simple Mand til Last, hvilket naturligvis den Gang gav et stort Anstød. Det var just noget for den syge Digter, at fremkalde, see paa, glæde sig ved og dele simple Folks Lystighed, og der var ikke det mindste usædeligt deri, uden at det ej var passende for honette Standspersoner. Paa Landet maatte desuden Almuesfolk jo være hans daglige Omgang, og han taler selv om, hvor behageligt deres Selskab var ham i flere Henseender. Dette vilde han ikke have sagt, hvis han ikke havde vidst, at denne Fortrolighed med simple Folk for hans Samtids Honoratiores ansaaes for en Usømmelighed, man vel maatte vogte sig for. „For ikke at tale om andet, siger han, saa kunde jeg her aabenbar bedre lære at kjende Mennesker, end ved Hoffet eller ved Akademiet eller paa Børsen, og bedre lære at kjende Danske, end i deres Hovedstad. Jeg gjentager, at dette den Tid egentlig hverken var mit Forsæt eller min Plan; maaskee jeg aldrig tænkte derpaa. Men med en naturlig Tilbøjelighed dertil, med en ikke uvirksom

[1]) Oehlenschlägers Erindringer, 1, 212.

Sjæl, med mange ledige Timer og med Savn af næsten alle andre Maader at sysselsætte og at more mig paa, blev det næsten en moralsk Nødvendighed, at jeg maatte gjøre dette til mit daglige Hovedstudium." [1]

Hvilket vildt Liv og Levnet man end, altid dog kun i Stødetal, vil tillægge Evald i Tidsrummet efter Arenses Tab, et uafløseligt Baand blev paalagt ham ved Sygdom, der stedse tiltog. En alvorlig Gigtsygdom angreb ham i Begyndelsen af Aaret 1769, det Aar, hvori han skrev Rolf Krake. [2] Vi have forhen yttret, at Spiren til denne Sygdom maaskee allerede blev lagt paa Toget i Tyskland, da han paa sin Flugt flere Timer stod i Vand op paa Livet. [3] Nattesværm maa have gjort sit til at udvikle den. Han kom paa Hospitalet. Da han var begyndt at komme sig, kunde han ikke modstaa den Fristelse at tilbringe en munter Aften med sine Selskabsbrødre, kom hjem ved Midnat, og fandt Hospitalsporten lukket; han ringede, ingen hørte det, og døsig satte han sig paa en Sten, faldt i Søvn, og tilbragte saaledes som Rekonvalescent flere Timer af en kold Vinternat (formodenlig Vinteren 1769—70), indtil man fandt ham om Morgenen i en saa betaget Tilstand, at han intet Lem kunde

---

[1]) Fragmentet Om Almuens Oplysning. (Thaarups Udg. 7, 172.)

[2]) Evalds Brev til Boghandler Rothe, hvis Begyndelse er: „Die lebhaftesten Schmerzen von Gicht haben mich bettlägerig und zu allem ernsthaften Vürnehmen ungeschickt gemacht." — „Aus dem Bette den 24 April 1769." (Genealogisk og biographisk Archiv, 1, 125.)

[3]) Ludvig Tieck var, som bekjendt, ligeledes gigtsyg. Paa en Jagt var han i gjennemblødte Klæder bleven udsat for Trækvind. Sygdommen, der brød ud som slidende Smerte i Lemmerne, kastede sig siden paa de indre Dele. (Ludwig Tieck. Erinnerungen aus dem Leben des Dichters. Von Rudolph Köpke. Leipzig 1855. 1, 314.) Hvilken Modsætning imellem begge de lidende Digteres Skjæbne! Den ene henkastet foragtet i en Hytte, den anden anviist et kongeligt Slot med alle mulige Bekvemmeligheder!

røre.[1] Paa Hospitalet kom han sig saa vidt, at han i de første Aar derefter nogenlunde kunde gaa, men et ulykkeligt Fald med Hesten fuldendte hans Legems Ødelæggelse; Gigten trak ham mere og mere sammen, saa at han blev bunden til Lænestolen eller Sengen; og givet til Pris for ulidelige Smerter fandt han ingen Moder, ingen Søster, ikke engang en Broder ved sit Leje. Kun Lieutenant Abrahamson besøgte ham, og var ham en trofast Ven og en uafladelig Beundrer. „Det var ikke mer en lysegrøn, med tusindfarvede Yndigheder omringet Høj, som han sad ved, en gammel, sørgelig med to Puder opfyldt Lænestol var hans Sæde. Og ved hans Side staar et randløst Blækhus — Himmel! hvor langt fra Muskateller!" Og Arense, som vilde have vederkvæget hans Øje, husvalet hans Sind, og plejet ham med sine ømme Hænder, forfrisket ham ved sine milde Ord — engang havde han hende, nu har en anden hende. „O, udbryder han, o du, som Smerter har gjort følsom og øm, du som mishandlet, forladt af Verden, sidder i din Hytte og læser dette Blad, for at forslaa din Kummer, lad en eneste medlidende Taare dryppe derpaa!"[2] O, mange ere faldne derpaa, mange.

Hvad skulde der nu blive af ham? „Denne smertelige Sygdom gjorde ham aldeles udygtig til alle Slags Forretninger, som enten fordrede Legems Vigør eller Jagttagelse af ordenlig bestemte Tider." Han maatte blive en Byrde for sin Slægt, for sin Moder, der atter var bleven Enke (1769). Men „intet frygtede han mer end den Tanke, at blive en blot Byrde for sine Medmennesker, og det bestemte ham til aldeles og med Iver at opoffre sig til de smukke Videnskaber, de eneste, hvori han troede at kunne udvirke

---

1) Efter Lægens Fortælling hos Oehlenschläger (Athene, 1, 389): Hans egen Læge har fortalt mig (etc.)

2) Vinflasken. Arendse.

noget godt og agtværdigt. Han vilde være nyttig; aldrig kunde han have offret sig til Poesien, dersom han havde troet den et blot Tidsfordriv."[1] Digteren skulde altsaa leve af sin Kunst, hvilken Daarskab!

I Begyndelsen af Aaret 1771 finde vi Evald paa Landet, og „skjøndt den smertelige Sygdom kun overlader ham faa Timer om Dagen til at tænke sig om, arbejder han over sine Kræfter," og digter Oratorier. „Helten paa Golgatha besynges maaskee bedst af en Digter ved Bethesda."[2] Samme Aar udgav han sin første Samling af Digte: Adskilligt paa Vers.[3]

Optøjerne i Theatret ved Opførelsen af Bredals Dramatiske Journal (den 25 Nov. 1771) gav Evald Anledning til at forsøge sig i en ny Art: De brutale Klappere. Han laa syg hjemme i sin Seng i Vingaardstræde, da man kom og fortalte ham, hvorledes det var gaaet til, og paa et Bræt i Sengen skrev han sin Satire fra den ene Dags Aften til næste Dags Morgen. Fjorten Dage efter udkom Stykket i 1000 Exemplarer, og blev strax udsolgt.[4] To virkelige Personer ere gjenkjendelige: En Engel i sit Væsen (Schrødersee), og den museblakket Karl, der, efter Rahbeks Fortælling, var en af Piberne, som, medens Klapperne stege op paa Bænken, klappede og raabte Bravo, havde skjult sig under en Bænk, og pludselig fra deres egen Midte lod sin Pibe høre, saa at de uden at kunne faa Øje paa ham forbittrede forbandte og

---

1) Fortale til Samtl. Skr.

2) Brevet til Notarius Publicus Schmidt. Ryegaard den 5 Febr. 1771.

3) Den indeholder: Philet, Sørgekantate over Enkedronning Sophie Magdalene, Ønske til Jfr. Wormskrup. (Fortegnelse paa Trykkefrihedsſk. 1, 102).

4) De brutale Klappere, et tragisk-komisk Forspil til Brug for den Kongelige Danske Skueplads. Kjøbenhavn den 25 November 1771.

fordømte ham paa sin Tysk.[1] For Resten er den alvorlige Tendens udført i ret træffende Træk, og nogle ofte gjentagne Indfald gjentages vel endnu, ligetil den tyske Soldats

Der Teufel hole, Herr!

og den danske Matroses

Den Onde tordne skal!

Det blev ogsaa længe efter beundret som et Mesterstykke;[2] men skylder naturligvis Lejligheden sin Lykke.

Ved Trykkefrihedens epidemiske Reformsyge fremkaldtes derpaa Harlequin Patriot eller den uægte Patriotisme, comisk Comoedie i tre Handlinger 1772. Maaskee haabede han ved et nyt Lejlighedsskrift at gjøre Lykke, men det mislykkedes ganske; det blev modtaget med Ligegyldighed og Kulde. Stykkets Fabel fandt man yderst kjedsommelig, og den staar ikke i Forbindelse med Stoffet; Forstaaeligheden forstyrres af idelige Afbrydelser.[3] Det kom paa en vis Maade for tidlig, og selv nogle uforlignelige Scener og Replikker, hvorpaa vi allerede have gjort opmærksom, maatte have Tid, førend de kunde forstaas og gjøre sig gjældende. Noget træffer ogsaa først langt hen i Tiden; f. Ex. naar Harlequin beder Puff omfavne sig,

---

[1]) Rahbeks Erindringer I, 91—92.

[2]) Steffens, Hvad jeg oplevede, 2, 105; men han taler dog derom, som om han ikke ret kjendte det.

[3]) Tode (Blandinger 1772, Nr. 4) siger: „Denne comiske Comoedie bestaar af 1438 Stropher, overskaarne med 2815 Stræger og Pauser. — De Vittigheder og de Moraler, som Stykket er fuldt af, komme Skuespillerne til at give fra sig i afkappede Stumper og Smaaklatter.“ Ogsaa Fortegnelse over Trykkefrihedsskr. 3, 91 anker over de „jævnlige Pauser og Afbrydelser“; men henviser angaaende Stykket til Sammenligning med Holbergs Politiske Kandestøber.

Fordi han ej endnu har solgt Vestindien;

eller naar Puff, begejstret for den store Kunst at spare, udbryder:

O, Ødselhed! Betænker
Blot for Exempels Skyld, hvad kastes bort til Enker![1]

Oversættelsen af Pfeffels Syngestykke Philemon og Baucis (1772) var tidligere bestilt af Theaterdirektør Bredal, og blev forøget med nogle Sange af Evald, der ikke videre forøge hans Værd som dansk Digter. Et Tidsæmne var ogsaa hans tidligere halvsatiriske Afhandling: Philets Forslag om Pebersvendene (1771), hvoraf der efter fem til sex Aar kun var solgt 17 Exemplarer; og ligeledes det ved en af et Selskab udsat Prisopgave for en Komedie, hvortil Stoffet var taget af Pebersvendenes Liv, fremkaldte Stykke: Pebersvendene, Lystspil i fem Handlinger (trykt 1773), der ikke konkurrerede, og altsaa heller ikke vandt Prisen; det blev opført, men med lidet Bifald; tredie Gang for Forfatteren. Dramatisk Journal fandt dog, at „det immer bliver et ganske godt Stykke, og kan staa langt over den bedste af Jomfru Biehls, og ved Siden af mange af Des Touches' og Weyses Komedier.“[2]

Medens Evald saaledes var beskjæftiget med Tidsarbejder, ved hvilke han tillige kunde haabe at erhværve noget, kaldte Poesien ham hen til Arbejder af en højere Natur, mere

[1] See Stykkets Analyse af Rahbek i Dramaturgiske Samlinger 1791 og de andre i den Thaarupske Udgave anførte Bedømmelser. Ogsaa Pram omtaler det i Satiren Hvad er det at leve? „Man har meget klogeligen holdt det i Mørke, da det angriber hin Tids Politiseren.“ „Det er maaskee det ypperligste af Evalds Arbejder.“ (Minerva 1789, 1, 82.)

[2] Dram. Journal 2, 217. Nr. 20. 1773. jf. Fortegnelse over Trykkefrihedsskr. 3, 264. og de øvrige i den Thaarupske Udgave anførte Kritikker.

stemmende med hans Evner og Tilbøjeligheder. Men deraf haves kun Brudstykker. Han begyndte i Sommeren 1772 paa et Drama eller Sørgespil, hvortil Stoffet var taget af Danmarks ældste Historie, nemlig Frode; han var nu gaaet over til Alexandrinen. Men det blev, efter Abrahamson, henlagt af politiske Hensyn: en Mand af Anseelse advarede ham, at der kunde søges politisk Udtydning deri (Sammenligning imellem Kong Frode og Christian den Syvende?). Derefter begyndte han i Vinteren 1772—73 Sørgespillet Helgo (og Yrsa?) i femføddede Jamber. Formodenlig maatte det siden vige for Balders Død.[1]

Saa megen aandig Virksomhed og snart endnu større af en Mand, der skildres os som forfalden til daglig Berusning, det er vel umuligt; og en saadan aandig Virksomhed af en syg Mand, der netop i den søger sin Lise! det er jo næsten et Særsyn. Just i Slutningen af Aaret 1772 og Begyndelsen af det følgende maa Sygdommen have hjemsøgt ham haardt, og vi finde ham i Nattens søvnløse Timer styrke sig ved Tanken om Aandens Styrke. I Digtet Nattetanker, som er skrevet ved Slutningen af 1772, skildrer han sin Tilstand,

Naar Smerten glemmer sig, og spøger
Med Billeder af fremmed Lyst —

da glemmer han sine Lidelser,

Da kommer Glæde til min Slummer,
Og salig Vellyst til min Sjæl. —

Naar Uglen skriger om Fortræd,
Og Dødens lodne Spaamænd tude,
Da kommer Haabet til min Pude,
Og Livet til mit Hvilested.

---

[1]) See disse Fragmenter i Thaarups Udg.

Thi den, som Phøbus tidlig lærte
Sin underlige Harmoni,
Hans varme, fulde, store Hjerte
Udbrede Himlene sig i.

Og i Abrahamsons Stambog (den 15 Januar 1773) giver han sin Ven, hvis Liv uden Tvivl ogsaa havde sine store Bitterheder, Trøst i den samme fromme og vise Tro:

Tre Ting — o skjærp mit Syn, Calliope!
Tre sjeldne Under ønsker jeg at see:
Den Draabe i Neptuni salte Skjød,
Som Solen greb, og ikke gjorde sød;
Det bittre Blomster, som en vittig Bi
Forgjæves søgte Kraft og Honning i;
Og saa den Gift, hvoraf den Vises Bryst
Ej tilbereder Dyd og salig Lyst.

Men denne Tro og denne Trøst have vi ogsaa nødig, naar vi gaa over til et Affnit af hans Liv, hvorom vi have fuldstændigere Efterretninger end om de forrige, naar vi see, at en velhavende Familie ikke kan meddele ham den yderste Nødtørft, uden at nedværdige en Digter, til hvis Toner der i Sandhed aldrig havde lydt Mage i Danmark, der vel var usſel i Verdens Øjne, men i sin Sjæls Inderste følte sig saa stolt og saa stor. Det er to, hver i sin Art gode og hellige Væsener, en Præst og en Moder, hvis Forhold til Digteren vi skulle lære at kjende.

Evald flyttede paa Landet. Han skulde bort fra Kjøbenhavn. Havde han haft en i hans Forhold betydelig Indtægt, og paa en forargelig Maade sat den overstyr? eller var det for hans Sundheds Skyld? eller vilde han i landlig Ro arbejde paa sine tragiske Sager? paa Balders Død?[1] Vi

[1] Prisen blev udsat i Maj, og i samme Maaned begyndte nok hans Ophold i Rungsted.

vide det ikke. Men følgende see vi af samtidige Breve.

Evald tingede sig i Kost eller blev tinget i Kost i Rungsted, et Fiskerleje ved Øresund, et Par Mil fra Kjøbenhavn, for Sommer og Vinter, hos Fiskemester ved Hirsholm Slot, Ole Jakobsen, som havde Kroen i Rungsted[1] (nuværende Rungstedlund, i hvis Have man viser en Sten, hvor Digteren ofte har siddet). Ole Jakobsen var gift med en Bekjendt af Familien. Hans Moder vilde betale for ham i de første sex Uger, senere kun gjøre Udlæg eller Forskud for ham. Kassemester var hendes Sjælesørger, Præsten til Trinitatis, Dr. Schønheyder, der var ikkun et Aar ældre end Evald, og nu blev hans Formynder og Kassemester, ikke efter Evalds Ønske, men „efter et gammelt, endnu aldrig iværksat Løfte."[2]

Præsten kjende vi allerede; det var ham, der angav Olavides. For Resten var han en af de gode stive dogmatiske Pibekraver, der den Gang vare saa almindelige, og Høst anvender paa ham Tyge Rothes Ord i Menneskets Bestemmelse: „den sande Præst, blid som stærk, kun paa Laster tordnende og over Brødrene grædende god Mands Graad." Evalds Poesi havde han ingen Sands for. I et af sine Breve taler han om hin Dithyrambe: Højen, og nogle af dens Yndigheder synes dog at have berørt ham, men derpaa tilføjer han: „angaaende Fortællingens Rimelighed: Hvorfor kommer der i det mindste ikke en Mundfuld Brød med ved denne Collation? hvor kunde den undværes efter tre Dages Fasten?"[3] Om Digterens fromme, stærke, dybe Følelser havde han ingen Forestilling. Disse Præster

¹) i Fæste? Ronsted privilegerede Vertshus imellem Kjøbenhavn og Helsingør blev averteret til Forpagtning i Kbh.s Postrytter Nr. 2. 1747.

²) F. C. Olsen, Evalds Liv og Forholde i Aarene 1774—77. Kbh. 1835. S. 25.

³) Schønheyders Brev, hos Olsen, S. 60.

vare saa vante til, daglig om det allerhøjeste at tale gode og glatte Ord, til at noget skulde gjennemryste dem, med mindre Nidkjærhedens Aand engang kom over dem, saa brød det ud. Evald følte stundum Rædsel for Døden; hvilken Digter har ikke ladet hele sit Væsen gjennemstrømme af denne Verdensaandens Susning! Det var da „en Materie, hvorom de kunde tale Timer igjennem," mente Præsten, og virkelig holder han en lille Prædiken, der ender med det Raad: „Hver ængstelig Tanke, hvert mørkt Skrækkebillede, hver bange Hjertebanken gjøre De til en Bøn. De gjøre sig jo denne Regel, og den holde De helligt over: De søge Deres Enlighed, De søge og finde den Frihed, at øve Dem i at bede.[1] De glemme Mennesker, Verden, Deres eget syge Legeme selv, og være med Deres Tanker, med Deres Lovoffere, med Deres Trosøvelser i den anden Verden hos Jesus. Philipp. 3, 20 fgg." Men her er han endnu fuld af Godhed og Velvillie, og vil endog tillade Digteren at gjøre sig en lille Fornøjelse, at give en lille Foræring bort for sine egne Penge.[2] Vi skulle see, hvorledes den af Sygdom hjemsøgte, sammenkrøbne Orm maatte krumme sig under hans Svøbe.

Moderen kjende vi ogsaa. Hun maatte sørge for ham, naar han intet havde. Han kostede hende, naar han ikke selv fortjente noget, omtrent 36 Rd. Kvartalet;[3] saa meget kunde han aldrig tilvejebringe, hun stod næsten altid i Forskud; tilvisse var det en fortabt Søn, og det var hendes idelige Klage. „Mad og Drikke, Klæder og Sko og Tag over Hovedet" maatte han dog have. For hende og Schøn-

[1]) Hvorledes? Det vil han lære Forfatteren til Ode til Sjælen og til Følelser ved Nadveren. Den sidste Ode tilegnede Evald Hans Højærværdighed Dr. Schønheyder.

[2]) Olsen S. 40. Schønheyders Brev af 5 Dec. 1774.

[3]) Olsen, S. 66.

heyder kom det kun an paa, at han kunde leve som et skikkeligt Menneske for saa lidt som muligt;[1] hans Poesi var dem ikke det mindste værd, naar den ikke bragte Penge. Fortjente han noget ved sine Arbejder, om det end kun var et Par Daler, saa blev det knappet af i det, der var tillagt ham; saa at han ikke engang kunde saa meget som med nogle Mark friste Lykken i Tallotteriet, en dengang meget almindelig Tilflugt. Da han engang havde gjort det, mindede Schønheyder ham om den Artikkel i Dogmatikken de machinationibus malorum angelorum. Naar han gav sin Indkomst i Moderens Hænder, blev der endda nogen Gjæld (engang 2 Rdl. 1 Mk. 14 Sk.)[2] tilbage, som han ikke turde lade hende vide, og Præsten spillede under Dække med ham, for at skjule den. Denne anvendte, efter hvad han selv siger, „al sin Forsigtighed og Flid for at berolige Moderen, at gjendrive, opløse og slette alle i deres Samtaler mødende Kontroverser.“[3] Evald havde hun Magt over; hvad Klemme havde hun paa Præsten, at han ikke aabenbar turde hylde Billighed og trodse hendes Vrede?

Ved sit hjælpeløse Legeme givet i Hænderne paa en Moders Had, hendes „Umildhed“, som er et penere Udtryk, bruger Schønheyder selv om hende,[4] og en borneret Præsts Irettesættelser, var Evald gjort ligesom umyndig, og kunde ikke faa saa meget som en Lommeskilling uden ved Lejligheds-vers, som han, dem uafvidende, kunde faa anbragte ved en eller anden Kommissionær; Vers, ved hvilke „Trang var Fader,

---

[1]) Ma mère se contente de me procurer cela qui suffit pour trainer la vie, c'est a dire les premieres articles de la prière quatrième. Brev til Spendrup hos Olsen, S. 88.

[2]) Denne Gjæld til en Mr. Hintze, som maa være bleven forældet, omtales ogsaa i et Brev til Spendrup, hos Olsen, S. 96. Hvad var den Mr.? en Skræder?

[3]) Schønheyders Brev hos Olsen, S. 25–29.

[4]) Olsen, S. 28.

Melankoli Moder;" Lejlighedsvers, „som han umulig kunde skrive par honneur eller af Ærgjerrighed eller af nogen anden Grund end Trang til Smaapenge," („hans fattige Familie havde gjort ham saa bar, at han ikke kunde frankere sine Breve"), Lejlighedsvers, til hvilke de ham opgivne Data stundum vare saa ubetydelige, „at han kun vidste, at Bruden var 25 Aar gammel og at Verset skulde indbindes in quarto." Og selv denne stakkels Indtægt maatte han see at skaffe sig under fremmede Adresser, da han var udsat for Oppassere („exposé à la curiosité de mes secretaires"), ja endog under et andet Signet, end hans brevvexlende Vens; „thi, siger han ved en senere Lejlighed, man kjender det paa Rungsted, hvor jeg har megen Grund at formode, at man af Omhu for mig brækker mine Breve."[1] Dette aldeles uværdige Forhold til sin Slægt, hvortil han blev dreven af den yderste Trang, under en Sygdom med den mest rasende Smerte, „jeg har Ild, siger han, fortærende Ild i alle mine Ben," en Tilstand, der, man sige hvad man vil, krævede Afvexling og Oplivelse, selv om det kun tjente til at sætte Livsaanderne i Bevægelse, saa at Tanken kunde styrkes til at overvinde Legemets Smerte, dette Forhold, hvad enten det, som jo enhver maa antage, udgik fra hans Moder eller fra hendes Sjælesørger, der i alt Fald ikke var uvidende derom, er saa oprørende, at det vilde være utroligt, hvis det ikke var godtgjort ved egenhændige Breve. Noget af det mest gribende er imidlertid selve Forholdet til Moderen, der netop da Udsigten til hans Digterhæder stedse blev lysere, stedse blev mere spændt. Han havde elsket hende, ømt og barnlig; hun havde aldrig elsket ham, han vidste det nok;

---

[1]) Evalds Breve til Spendrup, Januar—Maj 1774, hos Olsen S. 86.

naar han, ligeover for hende, stundum følte sit Værd i Sammenligning med sin yngre Broder, paa hvem hun ødslede sin Kjærlighed og sine Penge, naar han f. Ex. udbrød, at hun ikke var det værd, ikke burde have den Ære at hjælpe ham, at ernære ham, saa endte naturligvis et saadant Møde med endnu større Forbittrelse fra hendes Side. Saaledes havde hun engang besøgt ham i Rungsted; efter Maaltidet talte de ved Kaffen sammen i Lysthuset, og „ved sine beske og indgaaende saillies" drev han hende hastigere paa Hjemflugten, end hun havde betænkt. Schønheyder, som ogsaa derover kom i ondt Lune, just da han havde været „under en Upasselighed af en Katarrh, som tilsidst slog ud ret i hans Skjæg", og som desuden kunde bringe sin Forløsningstheori ind i alting, giver ham derfor ikke uden Grund at betænke: om han ikke ved at give sin Vittigheds Gaver at sige Andre spidse Ting, at give dem et Slag af Neller (uden Tvivl havde han ogsaa imellem faaet sine) frit Løb, taber det enfoldige, ædle og retskafne Sindelag af Tro paa Guds Naade, og taber Følelsen af Gjenløsningens Under og saliggjørende Velgjerninger."[1]

Under deslige Forhold, men omgivet af en skjøn Natur og under en kjærlig Pleje, digtede Evald i sit tredivte Aar i Sommeren 1773 (fra Maj til November) Balders Død. Den Kongelige Theaterbestyrelse havde i Maj 1773 udsat en Pris paa 200 Rdl. for en Tragedie, en Komedie eller et Syngestykke i tre Akter og paa Vers. Stoffet tog han af Saxo, hvori han jo allerede var bevandret. Den lyriske Behandling stemmede ikke blot med Tidens Smag, men ogsaa med hans egen lyriske Ejendommelighed. Det heroiske Syngespil, som han selv kaldte det, blev meddelt Carstens i No-

[1]) Schønheyders Brev, August 1774, hos Olsen S. 30.

vember, og indgivet til Selskabet for de skjønne Videnskaber i Januar 1774. Den 12 November 1773 (ikke 1774) skrev Carstens allerede derom til Luxdorph: „Denne Gang har Digteren nedladt sig noget fra sin høje Flugt, og er saa tydelig som man kan ønske, Nannas Arioso, som ganske maa omgjøres, og maaskee et Par andre Steder undtagne. Om Stykket nogen Tid skulde kunne opføres paa Skuepladsen, veed jeg ikke. Vor gamle Mythologi er vel ikke bekjendt nok dertil, og Dekorationerne vilde blive meget bekostelige. Men som det er, og som det med en maadelig Forbedring kan blive, fortjener det, synes mig, ikke alene et Sted i vore Samlinger, men og at belønnes med en Pris til et virkeligt Genis Opmuntring." Om sig selv tilstaar Carstens, at „om den gamle Mythologi overalt er ret iagttaget, kan han ikke sige, da han kun er meget løselig bekjendt med Edda."[1] Selskabets Sekretær, J. H. Schlegel, satte Stykket i Cirkulation i Februar 1774, og i Selskabets Møde den 12 Marts syntes Medlemmerne enige om at tilkjende det en Belønning; men da der fremkom nogle Indvendinger om dets Fortjeneste, fornemmelig i Henseende til Planen, begjærede Sekretæren skriftlig Votering. Efter denne[2] bekjendtgjordes under 25 Marts Selskabets Beslutning: „at Balders Død viste i det poetiske Udtryk saa megen Styrke, at det tilkjendtes en overordenlig Pris af 50 Rd., og der besluttedes at udgive det i Forsøgene" (11te Stykke 1774, som udkom 1775). Siden kom dertil et Tillæg af 25 Rdl.[3]

Denne vidunderlige Digtning, en Sammensmæltning af Heroisme, Sentimentalitet og den overordenligste Lyrik,

---

[1]) Carstens til Luxdorph i Luxdorphiana S. 488.

[2]) See Censurerne over Balders Død i Molbechs Historisk-biographiske Saml. I, 145. Mærkelig er især Guldbergs gunstige Dom.

[3]) D. Digtek. Hist. under Christian den Syvende, S. 347—349.

hvortil endnu kom Anvendelse af mythiske, hidtil næsten ubekjendte, Forestillinger, danner den skarpeste Modsætning til det Selskab, der skulde bedømme den, fordømme den eller belønne den. Selskabets Kritik bestod hidtil især i at rette Stil; men her traf det dem tillige ofte, at de ikke uden megen Eftertanke kunde finde Rede i Digterens Billeder, „saa afbrudt kom det paa dem.“ Nannas oprindelige Arioso var ligefrem en Gaade. Guders Nat, Guders Mørke, det var noget ganske dunkelt. En Mandbjørn, det skulde nok være en Hanbjørn, o. s. v. Kuriøst er det ogsaa, at Tyskere skulde rette Evalds Germanismer. Schlegel skrev sine Bemærkninger paa Tysk. Det er et ganske artigt Studium, i det enkelte at gjøre sig bekjendt med hele denne Kritik og dens Virkninger. Uden Carstens, tør man næsten antage, vilde Digtet næppe have vundet den Belønning, der dog ikke blev det nægtet, men som ikke stod i noget Forhold til dets Fortjeneste. Carstens vedblev ogsaa at vise det en varig Interesse. Evald besøgte ham i Lyngby, og Carstens var halve Dage hos Digteren i Rungsted.[1] Evalds hyppige Ha! som tilbrog Stykket det norske Selskabs bestandige Spot over de hastemte Toner, forandrede Carstens ofte til Ah! Ja, selv Katastrofens Forandring skal være af ham. Hother, mente han, maatte tabe i vort Omdømme, naar han forsætlig og vitterlig dræbte den, der gav ham Livet; Balders Fald blev derfor Følgen af en Snublen, et Fejltrin, en Hændelse![2]

Evald havde fuldendt Balders Død, og havde i det mindste nogen Udsigt til at tjene nogle Penge; men endnu

---

[1]) Juni 1774. Olsen, S. 26. 28. T. Baden i Prøvestenen, 1831. Nr. 1. S. 18—19.

[2]) See ogsaa Balders Død og de dertil hørende Anmærkninger i den Thaarupske Udg. 5 D. og de der anførte Kilder. Sønderlemmet er Stykket i D. Tilskuer 1804, Nr. 10 fgg. til 32.

ved Enden af Aaret 1773 havde han ingen faaet, han levede paa sin Moders Pung. De 50 Rdr., som Selskabet havde tilstaaet ham som en overordenlig Belønning den 25 Marts 1774, denne hans første Indkomst „gav han hel og holden i sin Moders Hænder"; de 25 Rdr. som Selskabet efter Carstens' Begjering eller Paatrængenhed gav ham som en Barmhjertighedsgave, modtog Schønheyder den 30 April, og kunde saa, efterat nogen gammel Gjæld var betalt, den 14 Juni sende Evald som dennes Ejendom „numero rotundo 10 Rdr."[1] Det begyndte at see godt ud; og Evald, der i sin Glæde over Antagelsen af Balders Død og overhovedet sagtens altid i sin Fantasi var noget forud, kunde allerede i Maj skrive til Spendrup: „Jeg veed, at det vil fornøje dig, at jeg nu har bedre Udsigt af Lykke, end jeg nogen Tid før har haft."[2] Endnu altsaa, da Balders Død var endt, da han havde haft „saa travelt med at være syg og skrive Operaer", havde han rigtig nok intet erhvervet, men ikke desmindre, kunde han ikke trænge til nogen Forandring, nogen Forfriskning, en Flytning fra sit Smertens Leje? Vilde en kjærlig Moder, ikke have forskaffet ham nogen Vederkvægelse, og Vennehænder have forhøjet den? Var det for meget, hvis hans Slægt, efterat han havde fuldført et Værk, som ingen anden i Danmark kunde frembringe, hvis hans Slægt, der havde Raad til det, havde sendt ham en Kane med Kudsk og Tjener, for at han, vel indpakket i Pelsværk, siden han nu engang havde Lyst til det, under Bjældelyd og knaldende Piskesmæld en Dag igjennem kunde fare frem til alles Forundring som Kavareren Evard, modtaget og hyldet hist og her af nogle gode Venner, der ventede paa ham. Ved selv at forberede en saadan Udflugt, vilde dens Anstand bedst sikkres. Havde

[1]) Schønheyders Brev, hos Olsen S. 27 28.

[2]) Olsen, S. 96.

han dog ikke Ret, naar han siger: „Men er det mig ikke let (at skrive heldige Oder), som det ved den alvidende Gud ikke er, hvorfor vil da mine bedste Venner ikke hjælpe mig ved at gjøre min Stilling lidt mer poetisk?"[1] Men nu var der ikke at tænke paa sligt, enhver Afvigelse fra den daglige Ensformighed, hvad der kostede en Skilling, var forbudet; vilde han forsøge den, maatte han gjøre det for Penge, som han havde laant eller underhaanden fortjent ved et Lejlighedsdigt, og medens Husets Folk vare fraværende i Kirke. Dette, siger man, var en af hans „gale Streger," og hvorledes faldt ikke den over Brødrene god Mands Graad grædende Præsts Formaninger over ham! I Februar 1774 skriver Schønheyder: „Fra den Kant, hvor jeg allermindst vilde have det, fra Deres Moder, maa jeg lade mig fortælle, at uheldigen en Sum Penge, som dog vel ikke gaar over nogle Rdr., er falden i Deres egen Magt, og har forrykket Dem ud af Deres Ro og Sædelighed. Det er den Historie om Deres Kjørsel til Hirsholm. Hvad ere de dog for urimelige Paroxysmer, som komme paa Dem! — Have De nu altfor længe haft den behagelige og for Dem passelige Tilflugt? For en Poet maatte det være en ædel og ærværdig bukolisk Enfoldighed og Uskyldighed i den Husholdning og Familie De levede i. Er det blevet gammelt for Dem, denne gode fri og dydige Tvang i disse villige og menneskekjærlige Folkes Hus, og under deres Exempels Opmuntring til Moralitet, at den ulykkelige slemme Lune nu maatte holde denne Deres Levemaade for Tyranni? — Hvad jeg endog til Deres Fordel vil anføre, hvad jeg endog vil holde Dem tilgode, saa er det hæsligt, at De kunde nu engang vise det Uvenskab og den Utaknemmelighed imod Deres Venner, fra Husfaderen af indtil den artige og mod

[1]) Evalds Brev til Schønheyder, i den Thaarupske Udg. 8, 179.

Deres Geni forekommende og venskabelige Pige, Jomfruen i Huset, at komme den dem krænkende Forargelse affsted, at imedens Deres Husfolk rejste til Kirken, og De af Skrøbelighed holdes for dispenseret fra Gudstjenesten, De da, ligesom til Spot over hines Troskyldighed, vove sig ud i Kane for at anstille en utidig Forlystelse og for Dem alene, en Svir, paa Deres Forstands og Artigheds Bekostning." Efter Udflugten havde Evald, som man seer, uden Tvivl forfrisket ved den, skrevet ham „et langt, vittigt og venskabeligt Brev;" dette var et Kjølpulver. Og saa skulde Synderen da, „hvis det er sandt, at han vil lyde Religionens Tugt," „forny sin Daabes Bekjendelse ved Communionen," enten i Birkerød Kirke, „eftersom han dog saa uskadet kan vove sig i Luften," eller hjemme ved Sognets Præst.[1]

Af disse Breve fremtræder klart det hele ulykkelige Forhold; en i Grunden paa sin Vis velmenende Ven, der af en heftig lidenskabelig Digter kræver, at han skal være „ganske ordentlig sindig og Mester over sine gamle Tilbøjeligheder eller Smagsdrifter," af en syg uhelbredelig Digter, „en paa Legemet nok formodentlig ulægelig Valetudinær," at han skal „blive et ærværdigt Exempel paa Resignation og paa Viisdom og højere Forstandskræfter;[2] der nænner at sige denne dybe Natur, at Kjærligheden til hans Moder, ja hans Kjærlighed til Gud, er „en poetisk Illusion"[3]; der forfølger en Mand, som kunde frelses ved nogle hundred Rigsdalers sikker Indkomst og en Professortitel, med sine hæse Ravneskrig, Formaninger og Bebrejdelser for ingen Ting. Med hvilke bittre Fornemmelser maa Evald, der idelig ventede paa ydre Paaskjønnelse, et sorgfrit Udkomme, hvor tarveligt det end var,

[1]) Schønheyders Brev, hos Olsen S. 23.
[2]) Olsen, S 61.
[3]) Olsen, S. 32.

og nogen Ære for Verden, hvor tom den end var i sig selv, have læst disse Breve, med hvilket Tryk i Sjælen maa han have lagt dem bort, naar han vaandede sig paa sit Leje!

Sommetider herskede der dog Fred og Venskab og oprigtig Glæde over Digterens Lykke. Balders Død blev digtet, den vandt Erkjendelse, hvor tarvelig den end var, og den trættende Gjennemarbejdelse endtes i Slutningen af Aaret 1774. Da glædede selv hans strenge Mentor sig, skjøndt han ikke kunde nyde det uden hjemme i Smug, hvis han kunde nyde det. Den 18 December skriver Schønheyder: „Jeg er begjærlig efter at læse Deres Stykke, og forlader mig til at hvad De herefter skrive for Theatret, kunde (kunne) ogsaa Præster være Tilskuere ved. Dog er jeg ikke med hos Deres Balder.“ (Stakkel!) Ja, da Evald vil vise sine Velgjørere, sine Plejere, nogen Opmærksomhed, viser han sig (saa meget mere som Kassen enten havde faaet eller havde vis Udsigt til en Indtægt for Prologen Cereris og Thetidis Strid, i Oktober 1774) endog splendid. Husfaderen, Husmoderen og deres Datter udgjorde den Familie, i hvis Pleje Evald var. Den sidste var den unge, bejlige, omtrent femtenaarige Anna Hedevig, Jomfruen i Huset, som han kalder hende. Til hende vil Evald give en Nytaarsgave, og nu, da Digteren synes at vinde Venner,[1] er Schønheyder saa føjelig, at han selv, og spøgende, besørger en Foræring til hende, endog efter Evalds Ønske en verdslig. „Har De kanskee udforsket, skriver han, at saadant et Stykke Bijou vilde fornøje hende? Jeg har intet derimod; ellers havde jeg villet foreslaa en liden Samling af Bøger for Smagen og for Hjertet, f. Ex. hvis hun læser Tyst, Gellerts og andre

[1]) See Efterskriften til Schønheyders Brev, hos Olsen, S. 47, om Guldberg og Carstens.

Digteres Værker af de smaa Lomme-Editioner." Han, eller rettere hans Kone, tænker ogsaa paa en større Gave, et lidet Kaffe- og The-Service til 20 Rdr. Det blev til et Etui til 7 Rdr. To Flasker Vand (om de hørte med dertil?) kostede 3 Mk. Til Tjenestefolkene til Nytaar føjer han endnu 2 Rdr. Og saa sender han da Evald „min Præken for idag."[1]

Schønheyder virkede ogsaa for Evald at han kunde faa en Titel. De havde talt derom i Sommeren 1774; men derefter havde Schønheyder slaaet det ud af Hovedet.[2] Der kom siden en god Lejlighed. Til Arveprinsens Formælingshøjtid i Oktober 1774 havde Evald forfattet Prologen Cereris og Thetidis Strid, hvori Folkets patriotiske Følelser udtalte sig for Christians Hus,

Skjoldungen og hans fødte Ven
Og hun, den hulde Dannebod —
Hvert Smil, som straaler nu fra Christians Øje,
Hver Lyst, som slaar i Julianes Hjerte,
Hver Fryd, som zittrer nu paa Fredriks Læber,
Og hele Nordens Glædesskrig.

Det var noget for Guldberg. Om dette Festdigt skrev han til Carstens: „Hvilken Prolog! den er læst med den største Fornøjelse. Hvor kan dog min Ven glæde sig ved at befordre og frembringe (!) saadanne Stykker!" Evalds Breve til Prinsen og Guldberg overleverede Schønheyder selv til denne, og skriver: „jeg veed, at de ere vel modtagne, og at Guldberg gjør sig, efter sin Maade, ligesaa meget tilgode paa at en original dansk mythologisk Opera opføres, som

[1]) Schønheyders Breve af 5 og 18 December 1774, hos Olsen, S. 43. 46. 47.

[2]) Schønheyders Brev, hos Olsen S. 51.

Deres Carstens."[1] Men der kom ingen Professortitel. Evald skrev atter Prologen ved Kongens Fødselsdag i Januar 1775, Forspillet Landsbyhøjtiden. Men der kom heller ikke noget; og nu maatte da Schønheyder til at forklare den Fortørnede, der efter hans egne Ord, „hvis han skulde dø snart, dog gjerne vilde dø som Noget," maatte trøste sig i sit fejlslagne Haab. Dette Brev, fra Februar 1775, er nok værdt at læse helt. Schønheyder siger blandt andet. „Have De ikke kunnet fortjene dette Æres Tegn? Tror da Guldberg, at De ere en slet Poet eller en slet Mand, fordi han ikke vilde gjøre hvad Konferensraad Carstens, hvad andre og jeg selv har bedet ham om?" Svaret er saarende: „Han (Guldberg) kan sætte en vis egen Pris paa en Karakter, hvis Embede han selv har beklædt." „Han kan have troet, at min Vens, i det gode og den kristne og borgerlige Dyd ret satte og befæstede, indvortes moralske Karakter burde endnu nogen længer Tid være vitterlig gjort og øvet, inden man gav den saadant et Seil (Segl) eller Æres-Stempel." Men det gjør ham selv ondt, og han forsøger paa alle mulige Maader at forsøde Bitterheden: Kan han ikke virkelig undvære denne Karakter eller dette Prædikat? Kan han ikke „endnu et Aars Tid" være foruden det? Et Navn af Værdighed er ikke Værdighed. Det, det kommer an paa, det er den Karakter af en gudfrygtig Mand og en Kristen. Ved Siden af Guds Velbehag hvad er da den Elendighed af en Titel. De slette Mennesker, der nu af Ondskab og umenneskelig Mangel over hans legemlige Skrøbelighed bagtale ham, de vilde først paa ny søge at krænke hans Ære og Kredit, naar han fik noget nyt at blive misundt for. Ved denne Lejlighed tilføjer han: „Det vil jeg ikke nægte, at det

[1]) Schønheyders Brev, hos Olsen S. 47.

klinger meget bedre Professor Evald, end en slet hen Herre. Men, min kjære Ven! mon ikke „en skalkagtig Bondepige" skulde hitte paa et Indfald over den Professor, som nu derude hos dem opvoxede og traad frem, som ærgrede Dem hundrede Gange mere end det var værd." Med alt det føler han, at Brevet maa saare Evald, og beder ham ikke at læse det paa een Gang eller paa een Dag. Efterskriften viser, at nu betalte Evald selv, ikke hans Moder for hans Pleje.[1] Inden Aarets Ende var denne Lykke forbi.

Til Opholdet i Rungsted høre nogle prosaiske Arbejder, hvoraf der nu kun findes store Fragmenter, og som formodenlig bleve afbrudte, da han kom bort derfra: et Ugeblad: de Fremmede, og Optegnelser til hans Liv: Levnet og Meninger, nærmest skrevne for Carstens, men ogsaa meddelte andre. Men især fremkaldte hans Omgivelser nogle af de yndigste lyriske Digte, der have været frembragte i det danske Sprog. Han kunde styrke Legem og Sjæl ved at indaande den herlige Naturs Ynder, han nød en mild og kjærlig Pleje, han havde en yndigt Væsen omkring sig, og hans egen ædle Natur forvandlede en simpel Situation, Opholdet hos en jævn Almuefamilie, ved at idealisere den, til en Samling af de højeste og mest henrivende Billeder. Til Anna Hedevig skrev han i Sommeren 1773 en Sang: Da Solen var overtrukken med Skyer, hvis Tanke er: I ham lever kun Smerte og Kummer, hende vil han velsigne, hvis hun kan indgyde ham Glæde og Fred, men dertil er hun selv for uskyldig og ren.

Lær min bange Sjæl fornemme
Glimt af Vaarens tabte Lyst!
Byd, at Zephirs kjælne Stemme
Hvisler Glæde til mit Bryst!

---

[1]) Schønheyders Brev af 6 Februar 1775, hos Olsen S. 51—57.

Tal til Stormen, at den tier,
Dæmp dens Røst, min Hedevig!
Da skal høje Harmonier
Prise Himmelen og dig!

Dejlige, hvis ædle Hjerte
Svulmer af uskyldig Fryd!
Luk dit Øre for min Smerte,
Fly min Klages hæse Lyd!
Dig, hvis aldrig mørke Øje
Dydens Himmel straaler i,
Dig kan Glæden kun fornøje
Med sin egen Melodi.

Familiens lykkelige Samliv afbrødes ved Husmoderen Mad. Jakobsens Død i Sommeren 1775, og han forfattede et Sørgevers over hende,[1] hvori han begynder og ender med almindelige Dødstanker, og i Særdeleshed henvender Tanken til hende som Veninde, Hustru og Moder, der allerede fremrykket mod Alderdommen havde opfyldt sit Livs Pligter. Der er intet i denne Sang, der vidner om stærk Bevægelse eller levende Begejstring; det er et almindeligt Ligvers.

Derimod har Evald, som bekjendt, udgydet hele Sprogets Ynde og Fylde, hele sin uforlignelige Lyrik, hele sit Hjertes Fornemmelser i Oden Rungsteds Lyksaligheder. Den antages i Almindelighed at være fra 1773, da der i Evalds Haandskrifter[2] paa Koncepten til dette Digt findes „aabenbar senere skrevne" Fragmenter af Balders Død, endskjøndt den først blev udgivet 1775.[3] Efter den almindelige Tradition

[1]) I Anledning af Mad. Cathrine Maria Jakobsens Dødsfald i Rondsted den 1 May 1775, i Adresse-Contoirs Efterretninger 1775, Nr. 78 Onsdagen den 17 Maj.

[2]) Ny Kgl. Saml. Nr. 489. e. fol.

[3]) I Adresse-Contoirs Efterretninger 1775, Nr. 102, Onsdagen den 28 Junii.

(som ogsaa er kommen til mig) var denne Ode digtet til en Bondepige, som han var forelsket i; men fra Abrahamson indtil nu har man antaget, at den Veninde han paakalder var Mad. Jakobsen.[1] Det maa nu ligefrem benægtes. Om man end vil antage, at der oprindelig, ved Konceptens Barndoms Veninde, kan være tænkt paa hende, saaledes som Slutningen nu er gjælder den en Ungmø, som har fyldt hans Bryst med Henrykkelse. Ligverset over Mad. Jakobsen er saa koldt, saa roligt, om end kjærligt og sørgende, det er over en gammel Kone, der har indgivet ham sønlig Taknemmelighed, men aldrig noget, som kunde lignes med Ungdomskjærlighed. Dette er et Hav af Følelser, som han er meget forlegen med at give Ord, og det er fuldendt og bekjendtgjort omtrent to Maaneder efter hendes Død. Saalænge hun levede maatte han lægge Tøjle paa sine Følelser; efter hendes Død kunde han give dem friere Løb. Men det er alligevel artigt at see, hvor forlegen han har været med i den sidste Strophe at finde Udtryk for sin Veninde:

Men du (Kun dig) min Veninde
Som skabte (Hvor fandt jeg) den Lyst i (af) min Smerte
O lær mig at finde
En Sang som fortolker mit Hierte
Men (O) du som allene
Fremkaldte den Lyst af min Smerte
Sig kan (O lad) min Camoene (Camene)
Udbrede sin Fryd i dit Hierte

---

[1]) Abrahamsons Anmældelse af Evalds Samtl. Skr. i Almindelig dansk Literatur-Journal 1781, hvor det S. 392 hedder: „Denne glade Stilling sattes Digteren i, ej alene ved Naturens Skjønheder Stedet har, men især ved Venskab, som vistes ham der; hvorfor og den sidste Strophe henvender sig til den Veninde (som vi formode, sal. Mad. Jakobsen) der voldte Glæden." jf. Anm. til Oden i den Thaarupske Udg. 2, 245.

(Min Barndoms, Kummers Veninde)
(dobbelt overstreget)
O sig mig (Sig ædle) Veninde
Kan Sangens Gudinde (etc.)

Vi finde saaledes intet til Hinder for, at Oden kan være fra 1773, men den er fuldendt og udgivet 1775, paa en Tid, da der i Digterens Sjæl, — efter at han, styrket ved Ophold i Naturen og ved en kjærlig Pleje, turde haabe at gjenvinde sin Helbred, da Balders Død var fuldendt, havde vundet ham mægtige Venner og maatte vinde ham endnu flere, — igjennem hans frugtbare Fantasi var foregaaet en ny Flugt, vaagnet en ny Forhaabning om Lykke. Erkjendt som Landets første Digter maatte han dog kunne faa et tarveligt Udkomme, og ægteskabelig forenet med den yndigste blandt de yndige, skulde det være Slutningen paa hans Forvildelser, paa hans Lidelser, „den sidste Tome eller Akt i hans eventyrlige Levnet."[1] „Hvor naturligt! siger Olsen, og hvor urimeligt!"

Bort med ethvert uværdigt Ord om Evalds Elskede! Den yndigste Ode i det danske Sprog var helliget et rent og yndigt Væsen. Det var „Fiskerpigen," „den skjønne Anna Hedvig," som hun kaldes i Meddelelsen[2] fra den Slægt, hvis Stammoder hun blev, „Jomfruen i Huset," som Schønheyder kalder hende, da han besørgede en Nytaarsgave til hende, og til hvem han med al den Skalkagtighed, han kunde tilvejebringe, sigter med Udtrykket: en skalkagtig Bondepige. Det var den Anna Hedevig Jakobsen, der sytten Aar gammel 1777 blev gift med Andreas Wøldike, som i det Aar blev Præst i Vallø og døde som Præst i Store Hedinge.[3] „Evald, siger

[1]) Schønheyders Brev, hos Olsen, S. 71.
[2]) I en Skrivelse velvillig meddelt af Forlagsboghandler Fr. Wøldike efter hans Moders Beretning.
[3]) jf. Worm 3, 875. „Andreas Wøldikes Fader blev som en be-

Beretningen, var fattig og kunde ikke gifte sig, men han var forelsket i hende; Wøldike gjorde hendes Bekjendtskab hos Evald i Rungstedkro, hvor Ev. boede." At Wøldike besøgte Rungsted, i Slutningen af 1774, i Sommeren 1775, og netop var hos Evald, bekræftes af samtidige Breve;[1] og hvem veed, kunde man vel spørge, hvor vidt den ene unge Mands Kjærlighed har bidraget til at udvikle den andens? Endnu i Februar og Marts 1774 havde Evald ikke saadanne Tanker: syg, uden Rigdom, uden Ære, uden Kjæreste, uden Venner, uden maaskee et Par, gjorde han Anstalter til sin store Rejse.[2]

De, som have meddelt Efterretninger om Evalds Levnet, have ikke staaet i Forbindelse med ham i denne og den næstfølgende Tid, selv ikke Abrahamson; ellers vilde de have vidst, hvem det var han „i sit sædvanlige Fjerdingaars Hurry Durry"[3] vilde gifte sig med, og de vilde vel ogsaa have fundet en eller anden Udvej for ham; men de svævende Hentydninger om en Bondepige, Jomfruen i Huset, pege ligefrem hen til Familietraditionen. Udtrykkene i Schønheyders Breve bekræfte ligeledes, at det var en fattig Pige, af ringe Stand, og at denne Affindighed just derfor vilde være hans „Moder og Broder til muligste Krænkelse."[4] Det var, siger

kjendt lærd Skolemand indkaldt fra Meklenborg, og var Diaconus i Haderslev, men læste tillige privat med unge Mennesker; alle de andre, han dimitterede, gik til Kiel, men hans egne to Sønner (Peter og Andreas) sendte han til Kjøbenhavns Universitet, uagtet de ikke kunde et eneste dansk Ord. I Kjøbenhavn blev disse to Brødres Lykke fremskyndet ved Forbindelser med Familierne Moltke, Reventlow, Kall. Den ældste, Peter, tror jeg, blev Postmester i Kjøbenhavn." (Velvillig Meddelelse fra Wøldikes Slægt. jf. Worm, 3, 872.)

1) Schønheyders Breve, hos Olsen. S. 43. 65.

2) Evalds Breve til Spendrup, hos Olsen, S. 90. 94.

3) Hans egne Udtryk i et Brev til Moltke, hos Olsen, S. 85.

4) Schønheyders Brev, hos Olsen, S. 70.

Fr. Barfod,[1] „en Pige af et særdeles hæderligt Rygte, hvis ualmindelige Skjønhed og Hjertens Godhed, hvis poetiske Modtagelighed og varme Medfølelse for Digteren, der havde besunget hende, gjør det helt rimeligt," at Evald netop hos hende kunde vente at finde sit Livs Lykke. Men for hans Moder maatte Sagen tage sig anderledes ud; hans Indkomster vare allerede atter standsede; hvem skulde forsørge ham og hans Hustru og maaskee et helt Kuld Børn? Og saa en simpel Bondepige! hvilken „Krænkelse" for hendes Slægt! Vilde han ikke gaa i sig selv, saa var der ingen anden Udvej, end ved Øvrigheden at faa ham gjort umyndig og indsat i et Hospital. Og det lod hun ham ved deres Sjælesørger vide.

Evald maatte bort fra Rungsted allerede formedelst Husmoderens Død, men nu da han havde faaet dette fortvivlede Indfald, maatte han med Magt føres derfra. Det var i Efteraaret 1775, han blev sat i Pleje i Søbækshuset (Sømøllegaard) i Tikjøb Sogn ved Helsingør, hvor han blev behandlet haardt og raat. Kort efter at han var kommen der, kom Schønheyders Brev, af 24 December 1775, der maatte fylde ham med Forfærdelse. Evald vilde ikke opgive „sin Elskovshandel," sit „kjødelige Giftermaal," han havde „foret, at det skulde være urygeligt." Præsten overvælder ham derfor med Bebrejdelser for hans „Spot med de Ting, som ere andre de allerhelligste," hans „Indbildning skummende af Paafund og Drømmerier," hans „falske Mod dristigt og frækt," hans „Hjerte mere bittert og stormende mod alle andre Mennesker uden dem, der smigre hans Naragtighed, hans Stolthed og hans Begjerlighed," — „og alt det ved dagligt Drukkenskab."[2]

[1]) Bladet Fædrelandet 1859, Nr. 299.

[2]) Skjøndt han ved dette Udtryk vistnok vilde give Evald en Snert, seer man dog af Sammenhængen, at han nærmest tænker paa en Aandsberusning.

Hvad Evald har svaret paa dette Brev vide vi ikke, men hvad der har bevæget sig i hans Sjæl kunne vi see af det Svar, som han har forsynet med Udskrift og forseglet, men atter aabnet, og som først er skrevet længe efter, den 9 Oktober 1776. „For den barmhjertige Guds Skyld, hedder det iblandt andet deri, lad dog ikke min Tillid til Dem og Deres Omhu for mig gjøre mig rent ulykfalig! Jeg seer det nu, og jeg har seet det før, at jeg i Deres Øjne kun er et hjælpeløst elendigt Kræ, som maa takke Gud, om det faar det daglige Foer, indtil det creperer. Jeg er nu vist ikke saadant et Kræ, og om min bizarre Skjæbne ikke kan tillade mig at leve af mit eget Arbejde, af min egen sure Sved, saa veed jeg hvad det er at dø, og jeg frygter ved min Ære ikke derfor. Men det frygter jeg for, at være et Hospitalslem. Gud! retfærdige Gud! Har jeg fortjent saadan Ydmygelse!" Saa nederdrægtig en Følelse han end anseer Misundelse for, kan han dog ikke undgaa Sammenligning med sin Broder, „og han kan ikke nægte, at Galden skummer ham i Munden, naar han tænker paa", at han ved at skrive Adam og Eva, Balders Død og andre agtværdige Stykker, og derved tildraget sig Kjenderes Opmærksomhed og saakaldte Velyndere, at han alene af denne Aarsag skal fordømmes til den usle, ydmygende Stilling af et Almisselem, da en anden, som ikke var født til større Fordele end han, skal krones med Ære" (Broderen var bleven Jagtjunker) „og Overflod, blot fordi han er en Nar og en Ryggesløs." „Forønskte Poesi! udraaber han. Som en fuldkommen Døgenichts havde jeg ved den levende Gud endnu været lykkeligere, end jeg har været som Johannes Evald." Han tænker paa sin Moder: „Er det — svar mig, bedste Ven, oprigtig — er det ikke kommet fra min Moder? Det ligner hende." Han tænker paa sine Venner: „I Hensigt til mit sande Vel, beder jeg Dem tale

med min Abrahamson, min Arendse, min Wissing o. s. v." „Taler De til nogen anden end til mig om det Forslag, saa dræber De Deres tro Evald." Endelig tilføjer han: „For Guds Skyld svar i Morgen, ellers er jeg nødt at skrive til Fredensborg." Maaskee har han derpaa, i den Tanke, at der ingen Frelse var at vente fra den Side, for det første opgivet at affende Brevet, og grebet til det sidste Middel, hvorved der endnu var noget at haabe.

Hvorledes Evalds Tilstand var i denne Tid kunne vi nogenlunde forestille os efter de Brudstykker af Beretninger der haves. Imellem ham og Moderen var et fuldkomment Brudd; Sygdommen tiltog; hans Pleje var ringe, han blev meget forsømt, og led formelig Nød. „Han manglede Pleje, det er Münters Ord, og enhver Livets Fornødenhed; hans Verts Haardhed og hans Sygdom, som igjen overfaldt ham, havde nær dræbt ham."[1] Om hans Sjæl midt i al hans Trængsel stundum skabte elegisk-idylliske Billeder om Hornbeks Fiskere, vide vi ikke, men noget større poetisk Arbejde frembragte han ikke. Han skrev Lejlighedsvers af Trang, „af inderlig Kjærlighed og en hundsfotsk Trang til 3 Rdl." „Saa smertelig, nedtrykt, mismodig som han var, skulde han ellers næppe have paataget sig det." Brevvexlingen med hans Venner blev oppasset, hans Breve, tror han, brudte.[2]

Han begyndte her (1776) sin Ode til Indfødsretten (der var udsat en Pris af 50 Rdl.), men kunde ikke faa den fuldendt; og hans Stemning kjendes af, at han efter den noget langtrukne Indledning træt skrev: cela jusque au demain,

---

1) jf. Olsen, S. 75. Allerede nu sammenbøjet af Sygdom saae T. Baden ham i Tipperup Mølle, paa en Forhøjning op til Væggen, med et Skriverbord for sig. (Prøvestenen, Nr. 1. S. 27.)

2) Evalds Breve til Spendrup, Februar og Oktober 1776, hos Olsen, S. 96.

men især af den Bøn, han nedskrev paa Latin, forat hans Omgivning ikke skulde forstaa dens Indhold, og han derved udsættes for deres Haan: — da mihi, ne ullus dierum meorum post hunc pereat sine aliqua haud inutili linea! da mihi amorem laboris, da vires! caveas, qvæso, ne otium et exinde sequens intemperies animam meam miseram sed redemptam, sed Christi sangvine redemptam, plane corrumpant.[1] — Han havde altsaa været kraftesløs til Arbejde, og søgt Lise i Drik. Evald og Tegnér! Ulyksalige Digtere!

Og hvorledes hans Haab, hans Udsigter have været, kunne vi ligeledes slutte af hans egen Skildring, der allerbedst passer paa denne Tid: „Saa kom mit Mismod tilbage med alle sine sorte Skrækkebilleder, og bredte sig ud for hver en smilende Udsigt, og fordobblede min Ulykkes Vægt. — I en lang Sørgeskare kom først mit Hjertes kjæreste Børn, alle mine spædeste, fornuftigste, dydigste, og — snart afviste, bitterst forhaanede, længst bortkastede Ønsker. Saa kom fire Lig: min Helbred, mit Rygte, min Frihed og min Ungdom, og strax efter dem den nøgne, nedbøjede, hjælpeløse, foragtelige Armod. Derpaa fulgte Haand i Haand, i en lang Rad, surseende ubudne Fremmede, alle min Kunsts, min Karakters og mine egne Fiender, — og iblandt disse til min Bestyrtelse allerøverst mig selv: mit Hæng til at være Digter, og mine bedste Arbejder, som havde tilvejebragt mig manges Opmærksomhed — og min Egensind, min Letsindighed, min Fremfusenhed og min Stolthed, der havde gjort denne Opmærksomhed til Galde, Gift og Død for mig. Smilende,

[1]) Thaarupske Udg. Anm. til Indfødsretten, 2, 247. Til denne Tid (1777) hører ogsaa Fabelen: Æselet og Bonden, hvis Moral gjør Døden til den eneste Forløsning.

som alle mine øvrige Fiender, skulde jeg have fulgt min Lykke til Jorden; thi den dræbte jeg selv med koldt Blod, og fortrød det ikke. Men i sit Fald havde den hævngjerrig trukket min Lyksalighed med sig, og kvalt den; og derfor gik jeg indsvøbt i mit Flor og græd. Endelig kom de, som burde være, og de, som kaldte sig mine Venner; og et Glimt af angstfuldt Haab, et frygtsomt bedende Smil, brød igjennem mine tunge Taarer, for at hefte sig paa deres Ansigter — og Himmel! Foragt, Vrede straalede mig imøde af deres Øjne; Bebrejdelser, Forhaanelser, Forbandelser, Trusler, Gift strømmede ud af deres Læber, og en Dolk var i deres opløftede Hænder, som de kun endnu holdt tilbage i det Haab, at mine Fiender eller jeg selv snart vilde forekomme dem. Nu raabte jeg: etiam tu, mi Brute, etiam tu!"[1] — Ja, Præsten havde Ret: deri laa Fejlen, Evalds Poesi kunde ikke skaffe ham det daglige Brød, afhængig af sine poetiske Ideer var han en Pjalt, et Kræ. Naar han var ingen til Byrde, og kunde agere en Figur blandt andre som Broderen, saa maatte han være som han vilde, andre vilde ikke nægte ham Agtelse, saavidt han brød sig om den. Det er altsaa Livets Værd, ikke at trænge til nogen, det er Livets Brøde at behøve deres Hjælp, ikke at kunne undvære den. Saaledes er Verden. For en Maaneds Tid siden havde det danske Literaturselskab valgt ham til Æresmedlem,[2] det kostede intet, i det højeste et Diplom; nu vilde hans Familie, der maatte føde ham, sætte ham i et Hospital eller en Arbejdsanstalt. Var der da ingen, der mindedes Balders og Nannas Digter? Nej.

I Rungsted eller snarere her, siden han taler om sin ensomme Hytte og sin hjælpeløse Tilstand, fik han et Besøg

[1]) Fragmentet Apologie, i Efterslæt i den Thaarupske Udg.

[2]) Iblandt de første, ved Selskabets Stiftelse (September 1775).

af Arense, hvis Hjælp han i Tankerne eller virkelig havde paakaldt. „Det er næppe to Aar siden, skriver han i et Stykke med en ny Overskrift: Arendse, at min Arense kom til mig, da jeg laa i min ensomme Hytte, uden andet Selskab, end min Kummer og mine Smerter. Blege og indfaldne vare den Dejliges Kinder; kun en Gnist af den mig saa bekjendte Ild var endnu i hendes Øje." „Med Kummer i hvert Træk, med en kjæmpende uovervindelig Højhed" gik hun hen til hans Leje, og lagde sine yderste Fingerspidser paa hans skjælvende Haand. „De forrige Tider ere forsvundne, Evald!" sagde hun, og gik hastig bort, som om hun frygtede, at hun havde sagt for meget. „Ja, de ere forsvundne, sagde jeg, og saae stift paa det Sted, hvor hun havde staaet, og ikke en eneste venlig Taare vilde lindre mit beklemte Hjerte." Ogsaa hendes Velfærd var gaaet tilgrunde.

I sin Nød vendte Evald sig til en ung Hofmand, hvis Lærer han havde været, og som fra sin spædeste Alder af havde elsket Digteren, ligesom han bestandig herefter var hans varmeste Ven,[1] Kammerjunker Frederik Moltke, der var ansat ved Hoffet paa Fredensborg, og sendte ham nogle Udarbejdelser, som der menes, Brudstykker af sit „Levnet og Meninger," for ligesom at forny sit Minde hos ham. Efter andre traf Moltke, der jo var i Nærheden, ham først tilfældigvis („ved et lykkeligt Tilfælde," siger Münter). Kort efter fik han to Breve fra Moltke, som vi endnu have,[2] der maa have været en sand Vederkvægelse for den ulykkelige Digter; han har ladet Jacobi læse Papirerne, der er indtagen af dem og begjerlig efter at see deres Forfatter; han

[1]) Abrahamson i Anmældelsen af Evalds Skrifters 1 D. i Almindelig Dansk Literaturjournal, 2, 404—405.

[2]) Hos Olsen, S. 81. Der findes i alt 9 Breve fra Moltke til Evald, hvilke her ere benyttede.

forsikrer ham om Carstens' vedvarende Venskab; han beder ham om et Brev til Abrahamson; han sender ham nogle engelske Bøger, som han selv har laant; han lover at besøge ham, at passere en Formiddag, en hel Formiddag hos ham, og atter en, og da vil de tale om Projekter, om Muser, Venskab, Lykke, besynderlig Penge, og lidt om sand Fornøjelse."[1] Moltke talte ogsaa for ham hos Hoffet i Fredensborg. Schønheyder, der efter et Brev fra Evald maa være gaaet i sig selv, og ikke havde meddelt andre hin fortvivlede Plan, bad selv Moltke derom. Guldberg befalede igjennem Moltke Digteren „at indlevere sit Memorial," hvilket Evald gjorde. Til Guldberg selv sendte han formodenlig de to Breve, der haves i Koncept, i hvilke han i de mest gribende Ord skildrer sin Nød og Elendighed, sin „undertrykte, næsten kvalte Muse," „opløfter sine Øjne til Guldberg om Redning," og beder, at „hans Jammer maatte røre" den Mægtige; og hvad der jo hos Guldberg maatte være en stor Anbefaling, var den Ode til Indfødsretten, hvorpaa han arbejdede.[2] Kort efter blev der sendt ham 100 Rdl. fra Arveprinsen. Og fra nu af forenede Carstens og Moltke, og naturligvis Schønheyder med, sig for at faa ham bort fra sit nuværende Opholdssted, tilbage til Kjøbenhavn.

Til Kjøbenhavn kom han i Efteraaret 1777, og boede fra nu af til sin Død hos en Tømmermesters Enke, Madam

---

[1]) I det andet Brev taler han om en Ode, som Evald havde bedet ham gjore bekjendt, men som Moltke ikke havde. Skulde det ikke have været Rungsteds Lyksaligheder, thi det maatte dog Digteren føle, at her var noget, som ingen anden skulde gjøre ham efter, og hvis Uforlignelighed i det mindste maatte sikkre ham for at forgaa af Sult og Kummer.

[2]) Molbechs Nord. Tidsskr. 4, 236. Brevene ere uden Datum. Midt under dette, under den største Spænding, skriver han det Brev til Schønheyder, der findes i den Thaarupske Udg. 8, 178.

Anne Cathrine Schou (Skindergaden Nr. 21 (22?) øverst i Kvisten).[1] I halvfjerde Aar plejede hun ham, og sørgede moderlig for ham. Hans Venner vare virksomme for ham. Fra Arveprinsen havde han faaet 100 Rd., og han fik endnu som en Gratification 100 Rd.; men man lod ham forstaa, at han næste Aar næppe turde begjere eller vente den, „da han havde faaet saa mange Penge ved sin Balder."[2] Et Selskab af Danske (det danske Literaturselskab? eller andre) gjorde ham et Tilbud af Understøttelse til at sikkre hans Udkomme; men hvor taknemmelig han end var derfor, vilde han ikke modtage det, med mindre de vilde paalægge ham noget Arbejde derfor.[3] Man seer, at der desuden vistes ham en Slags privat Velgjørenhed, der seer temmelig smaalig ud. Molbech fortæller nemlig efter mundlig Meddelelse, at den bekjendte lærde Islænder Jon Olafsen († 1811) førte islandske Studenter op til ham, der laa i Sengen, og ved Bortgangen lagde de en Krone eller anden saadan Sølvmynt paa Bordet, som Digteren med høflig Tak modtog.[4] Hans Indtægter fløde overhovedet nu rigeligere, Udsigterne vare i det mindste bedre, saa at han ogsaa kunde skaffe sig nogen Forfriskning paa Landet. Om Sommeren 1779 boede han for sin Sundheds Skyld i Gjentofte hos en Hjulmand lige overfor Georg Høst.[5]

---

[1]) T. Baden i Prøvestenen Nr. 1, S. 26.

[2]) „I 2 Aar har Arveprinsen skjænket mig aarlig en Gratifikation af 100 Rdl." Evalds Brev i Genealogisk og biographisk Archiv 1841. 1, 249. Anden offenlig Understøttelse har Evald ikke faaet.

[3]) Evalds nysanførte Brev til Trojel af 13 September 1778, sst. 1, 246.

[4]) Molbech, Evalds Levnet, S. 171.

[5]) J. K. Høst, Clio, 2, 119. Chronos 1822. 1, 59. Evalds Brev til Kammerherre Warnstedt af 26 Maj 1779, i Thaarups Udg. 8, 203—204.

Evalds Forhold til Frederik Moltke fremkaldte nogle Oder, blandt hvilke den Til min Moltke (1777 eller 1779):

Sværdets Hvinen og Skraldet af Skjolde —

i uforlignelige Toner skildrer, hvorfor just Moltke maatte fylde Skaldens Bryst og hans Harpe.

Da Balders Død var udkommet, var Theaterdirektionen betænkt paa dets Opførelse, men den forsinkedes af Mangel paa Musik. Kompositionen af denne blev først overtagen af Scalabrini, siden af Walter, men den bragtes ikke tilveje. Uden Musik blev det første Gang opført ved en Privatforestilling paa Hoftheatret den 7 Februar 1778 af det af Skuespilleren Schwarz stiftede Dramatiske Selskab; og Kongehuset bivaanede Forestillingen, men ganske uventet. Saa uventet, fortæller Rahbek, at Skuespilleren Ahrends, som var sat til at modtage Indgangsbeviserne, affordrede Enkedronningen Billet, og da hun lo af ham, i sin Forsippelse, da han gjenkjendte hende, sagde: Om Forladelse, naadige Frue! hvoraf hun da lo endnu mere. Efter denne Forestilling, fortæller Rahbek videre, var Evald tilstede ved det Gilde, hvortil han, i Anledning af Kongens Fødselsdag, havde forfattet Sangen:

Valfader saae sin fromme Balder —

og havde Nanna (Mad. Rosing) til Bordbame, men Festens sande Dronning for ham var Valkyrien Rota, Jomfru Astrup, der den Gang var i sin fagreste Vaar. Enkedronningen paalagde strax Jacobi, der levende havde taget sig af at see dette Forsøg udført, at drage Omsorg for, at Balders Død, snarest muligt, til Indtægt for Digteren, kunde blive opført paa det Kongelige Theater. Kongen befalede det altsaa. Kompositionen af Musikken blev overdragen til Hartmann; men da den ikke kunde blive færdig til den bestemte Dag,

den 9 Marts 1778, blev det opført paa denne uden Musik, til Fordel for Forfatteren, der selv var tilstede. Evalds Honorar var 100 Rdl. Kammerherre Warnstedt mente, han skulde betragte dem som givne af Kongens Naade, og søge om 100 til (i Følge et af Moltkes Breve), men det gjorde han naturligvis ikke; denne Indtægt var jo allerede paaberaabt som Grund til, at han ikke maatte vente noget Gratiale paa 100 Rdl. Med Hartmanns Musik, for hvilken denne fik et Honorar af 500 Rdl., blev Stykket første Gang opført den 30 Januar 1779.[1]

Ved denne Lejlighed fortæller Frederikke Brun os sit Møde med Digteren. Carstens førte hende i Theatret, for at see Skuespillet, „diese Krone aller tragischen Singspiele." Hun var henrykt, men i sidste Akt blev hendes „Rührung" saa stærk, at hun maatte føres ud, for at trække frisk Luft. Digteren var just i Logen ovenover, og man fortalte ham om den unge (fjortenaarige) Pige, der var bleven saa bevæget, at hun maatte forlade Skuespillet; han erfarede hendes Navn, og ønskede at see hende. Det kunde saa meget lettere skee, da hendes Broder Fritz (Frederik Münter) allerede da hørte til Digterens „Verehrer." Nogle Dage efter førte Broderen hende til Evalds „ärmliche" Bolig; og hvor overrasket blev hun ikke ved at see hans „Jammergestalt." Hendes Beskrivelse: „die Kniee bis an die Brust gezogen, den Rücken

1) Rahbeks Erindringer 1, 252. Anmærkningerne til Balders Død i Thaarups Udg. 5, 235. Schwarz, Lommebog for Skuespilyndere for 1784, S. 67. Overskou, D. Skueplads, 3, 109. 147. 203. Da „Balder nu skulde fremtrine i al sin Herlighed, „blev der mangfoldig Efterspørgsel efter Stykket. Proft og Gyldendal kappedes om at trykke det. See Evalds Brev til Kammerherre Warnstedt, af 8 Januar 1779, i Thaarups Udg. 8, 200, et ikke umærkeligt Bidrag til vor Boghandels Historie, hvoraf der findes flere.

convulsivisch übergekrümmt, die Hände und Finger steif und voller Gichtknoten," stemmer ret godt med Digterens eget Udtryk, at han nærmede sig Fuldkommenheden, den krumme Linie;[1] men hvor herligt var hans Aasyn og de store himmelske blaa Øjne![2] Hun brød ud i en Taarestrøm; han trøstede og beroligede hende, og efter en kort kjærlig Samtale lagde han sin syge Haand paa hendes Pande, „und solche mit einem leisen Kuße berührend, sagde han med svag Stemme: Der bor en Digtersjæl!"[3]

Til denne Tid hører ogsaa Oehlenschlägers Fortælling,[4] hvorledes man, naar han kom i en Kreds, som elskede, beundrede og forstod ham, for ret at bringe ham i godt Lune, maatte lave ham en Blandingsdrik, som han kaldte mort confuse, og saaledes siddende kunde han da fortælle de morsomste Historier om hvad der var hændet ham paa hans militære Tog. I et af Moltkes Breve tales der ogsaa om et Selskab af hans Venner, der skulde komme til ham; Sneedorf nævnes iblandt dem. Han oplivedes atter, han arbejdede, han digtede Fiskerne.

Fiskerne digtede han i Sommeren 1778. Allerede i Maj havde Warnstedt, strax efter sin Embedstiltrædelse som Theater-

---

1) T. Baden, Prøvestenen, Nr. 1, S. 28. Hosts Clio 2, 108. Man erzehlte in Copenhagen, daß er auf seinem Krankenlager bey den heftigsten anhaltenden Schmerzen dennoch den Gedanken einstmal nicht vorbeylassen können: Er wäre das Bild der Ewigkeit, weil sein zusammengeschrobner und geschrumpfter Körper beynahe einen Cirkel machte. Oederiana. 1792. Anm. S. 23.

2) Evalds Billede, stukken af Clemens, „har nogen Lighed, men det er og kun nogen." (Abrahamson i Alm. dansk Literaturjournal, 2, 408.)

3) Friederike Brun, geb. Münter, Wahrheit aus Morgenträumen und Idas ästhetische Entwickelung. Aarau 1824. S. 120: Ewald der Dichter. Oversat i Elmquists Læsefrugter 31, 402.

4) Evalds Levnet i Athene 1, 392.

direktør, indbudet ham til, for Theatret at digte et patriotisk Syngestykke. I Juli var han færdig med Renskrivningen af første Handling; i August lod han sondere, om han turde tilegne Guldberg det.[1] Digterens Ophold i Tikjøb Sogn, hvor Fiskerlejet Hornbek ligger, førte uden Tvivl hans Tanke hen paa hin bekjendte Begivenhed, der for kort siden havde fundet Sted, da de Hornbekske Fiskere frelste en engelsk Skibsfører, der alene var bleven tilbage paa et Vrag; Kammerherre Pless belønnede dem derfor. Æmnet var magert; men han bragte dramatisk Handling deri ved en Elskovsepisode. Hovedfortjenesten er det lyriske deri, og det, som bekjendt, især Romancen Liden Gunver, den skjønneste i vort Sprog, og Fædrelandssangen: Kong Christian stod ved højen Mast, der blev Danmarks Nationalsang.[2]

Fiskerne blev opført den 31 Januar 1780 til Musik af Hartmann. Digteren sad i en Loge; en Dame bemærkede, at han var ret en Lazarus; han hørte det, og tilføjede: Derfor slikke Hundene mig.[3] Den naiveste Dom om Stykket gave Fiskerne selv. Til Opførelsen, fortælles der, havde Rosing indbudet de virkelige Fiskere fra Hornbek; de sade i en Loge, og kom efter Forestillingen ned paa Theatret. Nu, spurgte Rosing Knud, hvis Rolle han havde spillet, var det omtrent saaledes I bar eder ad? Ja, svarede Knud ganske alvorlig, just saaledes var det, men vi sang ikke.[4] Selv

---

[1]) Evalds Breve til Kammerherre Warnstedt i Thaarups Udg. 8, 187. M. Hammerich, Om Evalds Syngespil Fiskerne med Tidsbestemmelser angaaende dets Udarbejdelse, i Nord. Universitets-Tidsskr. Kbh. 1859.

[2]) Fiskerne. Et Syngespil i Tre Handlinger af Johannes Ewald. Kbh. 1780. See i øvrigt Anm. i Thaarups Udg. 5 D. ff. Analyse af Fiskerne i D. Tilskuer 1792, Nr. 39.

[3]) T. Baden i Prøvestenen, Nr. 1. S. 27.

[4]) Oehlenschlägers Erindringer 1, 123.

Schønheyder, der saa gruelig havde forsyndet sig mod Digteren, røres derved, og yder ham sin ømme Omhu.[1]

Efter Fiskerne begyndte Evald, hvis Helbred i nogen Tid forbedrede sig saa meget, at man endog haabede, han kunde komme sig, i Følge Münter, paa et nyt tragisk Stof, Hamleth. Carstens opmuntrede ham: „Kappes med Shakespear! Der er noget stolt i denne Tanke"; „een svag Side især har Shakespear i sin Hamlet; han kjendte meget lidt til Danmark." Men vi have kun et kort Brudstykke af dette Sørgespil, der skulde være i femføddede Jamber. Digteren faldt atter tilbage, hans Kraft var brudt, men Planen til Hamleth beskjæftigede ham til hans Død; og endnu i Enden af Oktober 1780 spørger han Suhm til Raads, „hvilken Edda og hvilken Udgave deraf" han skal anskaffe sig.

Der gjordes Forsøg paa, ved Almuesange (Gadeviser) at oplyse og undervise; Selvmord syntes at blive almindeligt i de ringere Stænder, og Evald skrev derfor (1779), i en ny Tonart: En aandelig Sang o. s. v.[2]

---

1) Der findes i alt 16 Breve af Schønheyder, to foruden de 14, som Olsen har meddelt. Det næste efter hint strenge Brev af 24 December 1775 er et ganske kort til Nytaar den 31 December 1777. Det sidste af 10 Juli 1779 er skrevet til Evald under dennes Ophold paa Landet, og indeholder Tak for det tilsendte Exemplar af Fiskerne. Slutningen er: „Klappe ved at see dem opføre, kan jeg ikke; men Characterernes Behandling har mit (saa incompetent heri min Dom er) Bifald, og som sommer mig at sige, endeel Steder have rørt mig indtil Taarer. Især den Scene, hvor de brave Mænd gaae i Baaden og velsignes af Qvinderne. Den Sang i Schluppen, de Losningsord er ganske mesterlig." „Gud lade deres Dage og Nætter være herefter alt meere fri for Veer — og gyde under den blide og velgiorende Varme (saa troer jeg den er Dem) megen Glæde af sin høie forbarmende Naade, af Gienløsnings Naaden i deres Siel!" „Vogt Dem for de raae Vinde — og for at blotte den syge Albue eller Knæe, naar De ere i Sved."

2) Thaarups Udg. 1, 74. jf. Høsts Clio, 2, 125.

Evald forberedte og begyndte Udgaven af sine Samlige Skrifter, hvis Fortale er sluttet den 14 Februar 1780. Den fik over 800 Subskribenter. En stor Boghandler bød ham kun 2 Rd. for Arket; han tog derfor gjerne imod Profts Tilbud: i alle Tilfælde 5 Rdl.[1]

Moderen besøgte ham. Der indtraadte Forsoning. Schønheyder meddelte ham paa hans yderste Sakramentet.

Ved Testament (af 15 Marts 1780)[2] havde han testamenteret al sin Formue (i det højeste vel en 300 Rd.), „som ikke var vundet ved Arv eller forhværvet ved nogen Gage, men sammensparet af hvad han ved sin egen Vindskibelighed har fortjent," mest i den Tid han havde været i Mad. Schous Hus, til denne sin moderlige Plejerske, der af Theaterkassen tillige fik en Gave af 100 Dukater.

Noget af hans sidste Gjerning var at læse Iliaden paa Græsk, men deri var han ikke kommen langt; hidtil havde han kun læst Homer i Oversættelser. Faa Dage før sin Død dikterede han sin Svanesang: Udrust dig, Helt fra Golgatha! Paa Dødsdagen var han uden Smerter; endnu den sidste Nat havde han læst i sjette Sang af Messias, da han var død laa Bogen paa hans Seng. Han døde den 17 Marts 1781, i en Alder af 37 Aar og 4 Maaneder.[3]

Der fandt stor Bevægelse Sted ved hans Begravelse, den 23 Marts. Graven sees ved Enden af Trinitatis Kirke, i Nærheden af de ved Kirkemuren oprejste Runestene. Den

---

[1]) Hvis der kom 1000 suffisante Subskribenter, 6 Rdl. og for hvert 100 derover 4 Marks Tillæg. (Sejdelins Læsendes Aarbog for 1799, S. 107.)

[2]) Trykt hos Molbech, Evalds Levnet, S. 246.

[3]) See Münter, samt om hans Død og Begravelse Adresse-Contoirets Efterretn. 1781. Nr. 48—55. I Nordske Intelligenz-Sedler 1781, Nr. 20 staar ogsaa et latinsk Vers over Evald, tillige fordansket af Forfatteren selv: S*********

er ikke langt fra Vesfels Grav. „Han var, efter Rahbeks Udtryk, den første, der paa Danmarks Skuldre blev baaret til sin Grav." „Det var en ny Skik, ydet en ringe Poet, og derfor den fornemme Verden til stor Forargelse." Ligfølget naaede fra Huset, hvor han boede, til Kirkegaarden. I det saaes vel ti Deputerede fra den literariske Modpart (det norske Selskab), „men, som de paastode, efter formelig Indbydelse." Pøbelen havde stimlet saa stærkt til i den snævre Gang ind til runde Kirke, at nogle af Ligfølget drog Kaarde for at skaffe sig Plads. Den unge Digterinde, Frederikke Münter og hendes Veninde, Augusta von Wickede, prydede Digterens Grav med Blomster. Samme Aften var Sørgehøjtid paa Theatret, hvor Fiskerne opførtes. Men nogle af Evalds Fiender vanærede hans Minde; „man traad hen paa Digterens Grav, siger Abrahamson, og haanede hans Levnet."[1] En Ligsten blev bekostet ved Sammenskud.

---

[1]) Rahbeks Erindringer, I, 366. Abrahamson i Alm. dansk Literaturjournal, i Anmældelsen af Evalds Skrifters 2 D., 3, 336—339, taler som Digterens Beundrer og Ven i de stærkeste Udtryk om hans Forfølgelse „af de under Misundelsens stygge Jernaag haardtbundne Trælle", hvorledes „en Hykler ud fra sin Vraa (i Lærde Efterretninger?) øste Edder paa den hensovede Digters sørgende Venner, og søgte at fremstille som Daarers Sværmeri deres varme Følelser, deres taknemmelige Bestræbelser at hædre deres Afdødes Minde." „Denne anden Del, siger han, vil give de Herrer, som tjene under Misundelsens og Vellystens Fane, herlig Anledning til at opfinde ny Eventyr om Digterens Levnet og Død, til Epigrammer, Parodier, Knippelrim, Viser, faade Indfald og maaskee, naar deres Hjerne brænder af Harme og Puns, til Forbandelser." Hvad der foregik ved Evalds Grav, hvad enten de i fysisk Forstand nedtraadte den, eller bortreve Blomsterne eller hvad, vides ikke; men at noget er foregaaet, sees ogsaa af Rahbeks Prosaiske Forsøg, 1 D. 1785, S. 209 i Efterskriften til Kierulf, hvori Rahbek fortæller om en tysk Skuespillerinde, at nogle af hendes Veninder paa hendes Grav strøede Blomster bleve borttagne af Sognepræsten, og harmes over Fanatismen, for hvilken

Strax efter Evalds Død tænktes der paa at hædre hans Minde.[1] For adskillige Aar siden saae jeg med Forundring, at der ved Trinitatis Kirke blev rejst een lille Bygning som et Kapel med et Kors paa. Det er for Evald, tænkte jeg; det danske Folk er dog et ædelt Folk, der ikke glemmer sine udmærkede Mænd. Men det blev til Vand. I Literaturen derimod har Samfundet til den danske Literaturs Fremme rejst Digteren et værdigt Minde ved Udgivelsen af hans Værker, for hvilken Brødrene Thaarup have gjort store Opoffrelser. Christen Thaarups Navn skal følge Evalds. Af disse Værker uddrage vi til Slutning et kort Forsøg paa Digterens Karakteristik.

Paa flere Steder har Evald skildret sig selv. „Før sit 22de Aar (1765) havde han været Student, Landstryger, Krigsmand, Theolog, og med Tugt at mælde Auktor;" og „allerede den Gang havde han været hundrede Gange i den yderste Mangel, hundrede Gange i Dødens Strube, forelsket som en Rotte, forlovet op til begge Ørene, og for at gjøre hans Maal fuldt til Bræddeu, Versemager." Naar han seer tilbage paa sit Liv, siger han: „lidt skjødesløs, uordentlig, pantagruelisk er jeg," det ville hans Venner tilgive ham. „Fra det første han kunde skjønne havde han haft noget Donquixotisk i sin Karakter, som et stolt Hjerte, der altid indtil Enthousiasme var Elsker af Frihed, i Forening med en hidsig Indbildningskraft uden Tvivl avlede, og Fejl i hans Opdragelse bragte til Modenhed." „Fra Barnsben var han

ikke engang Gravene ere hellige, og saa tilføjer: „Erindrer du ellers ikke herved om noget, der tildrog sig i vort Fædreland efter Evalds Død?" Altsaa tildrog der sig noget lignende.

[1]) Tyge Rothe mener i sit Brev til Carstens af 21 Maj 1781, at Selsk. for de skjønne Videnskaber skulde skaffe en liden Skuepenge over Evald. (Histor. Tidsskr. 4, 334.)

en svoren Elsker, en Beundrer af alt det besynderlige, alt, hvorved man lettest kunde stille sig fra Mængden, blive bemærket, peget paa, ofte omtalt.[1] Hvilken Sæd til sande Dyder, hvis den var bleven nyttet og styret i den rette Flugt!"

Af Naturen jovial kunde han have uddannet sig som komisk Digter, og maaskee under Tidens Mangel gjort Lykke, men mere ved enkelte Indfald og Sarkasmer, end ved en gjennemgribende Opfatning af ægte komiske Situationer og Karakterer. I deres Helhed kunne hans komiske Arbejder heller ikke længer nydes og paaskjønnes uden af de faa, der igjennem dem see Tiden. Egen Drift, store Anlæg og en tragisk Skjæbne førte ham til heroiske Skuespil og Tragedien; men ogsaa her rykkede han frem ved Efterligning. Det var ikke Stoffet, der strax fra først af begejstrede ham, men Behandlingen. Corneille var hans første Mønster, Klopstock det andet. Hverken Adam og Eva eller Rolf Krage eller Balders Død ere fuldendte danske Værker. Ligesom Nordal Bruns Tragedier ere de blotte Forsøg, nødvendige Overgangspunkter i Udviklingen, men bedre; Forsøg, der maatte gjøres netop i den Retning og gjøres saa ypperlige — for at de for bestandig kunde lægges hen og forkastes. Det der endnu tiltrækker Kjendere, tiltaler eller henrykker alle, er det lyriske deri.

Digterens Hovedfortjeneste er saaledes den danske Lyrik. Hvad Sneedorf var for Prosaen, er Evald i langt højere Grad og langt mere fuldendt for det poetiske Foredrag. Den danske Lyrik blev først ved ham til, og var fra nu af ufor-

[1]) Oehlenschläger (Erindringer 1, 212) siger efter Rahbek: Rahbek sagde ham engang Komplimenter, Evald opmuntrede ham til at blive ved, og sagde: Roes mig kun, Faer! jeg gider gierne hørt det.

gjængelig. Som dens første Skaber staar han uovergaaet og uovergaaelig. Han gik ned i sin Sjæls Dyb, og hentede der hidtil skjulte Tanker; han saae ned i Sprogets Dybde, og hørte Modersmaalets de klare, de yndige Kilder risle, som intet Øre hidtil havde hørt; og i flere, i mange af sine Digte smæltede han Ideen fuldkommen sammen med Formen. „I Hensigt til Udtrykket af mine Følelser, siger han selv, har jeg maaskee fundet en Rigdom i vort Sprog, som de fleste af mine Formænd have forsmaaet at søge efter, og som de Kunsterfarne har tilstaaet mig at have brugt med Fordel." Og saa meget beundringsværdigere er det, som hans første Dannelse var tydsk, og det altid faldt ham vanskeligt at gjøre Vers. Inderlig Kjærlighed og dens Frugter, uafladeligt Studium og utrættelig Flid, inderlig Følelse og dens Frugter, Hengivenhed og Tillid, bragte ham til at sejre, og gjorde ham til Mester. Det skulde han heller aldrig være bleven, hvis han ikke af Sindelag havde været saa ren, saa uskyldig, saa god. Anger over Fejltrin, der tildels vare en Følge af hans poetiske Begavelse, luttrede ham endnu mere. Smerter og Lidelser bøjede hans Sjæl, vendte den bort fra den støjende Glæde, og sænkede den ned i den højere Verdens Fred. Klart har han skuet sig selv: Poesi var ingen Tidsfordriv, men et Pligtarbejde, en Gudsgjerning. Han vilde være en nyttig, en gavnlig Digter. Derfor vilde han være den første; kunde han ikke blive det, den anden vilde han ikke være. Gavnlig, indtrængende kan Poesien først blive, naar den opnaar det højeste. De Lejlighedsvers, som Trang fremkaldte, „gjorde han til et Vehikel for Guddommens Pris eller til Indskjærpelse af en moralsk Sandhed." „I sine andre Skrifter, det vil enhver opmærksom Læser finde, hvad enten de nu ere efter Reglerne eller ikke, har han tænkt paa sin moralske Hensigt, førend han tænkte paa den digterske

Indklædning." „Religionen og de højere Dyder, Viisdommens Regler og Fædrelandets Ære er det uskjulte Formaal og det væsentligste Indhold af hans Arbejder." „Det Hæng til en vis Tungsindighed, som hans Skjæbne har mere Del i, end hans Natur, gav ham maaskee større Held i visse Fag, medens det gjorde ham ganske uskikket til en stor Del andre. Har han nogen Tid med Sandhed og Styrke kunnet skildre noget af Glæden, saa har det vist været dens Taarer, og ikke dens Latter. Religionens festlige, gysenopvækkende Fryd, Dydens og de store Handlingers og de uforskyldt nydte Velgjerningers og den stille helliggjørende Kummers smeltende, vemodige Vellyst (Henrykkelse) har maaskee undertiden strømmet igjennem hans Harpe. Al anden Slags Glæde vilde blive ukjendelig ved hans Sang; og naar han undertiden har forsøgt at skildre enten Selskabeligheds eller Elskovs eller en blomstrende Egns eller andre slige Gjenstandes smilende Vellyster, da har han ikke vidst det selv, førend han fandt sin Tone klagende, og ufrivillige Taarer dryppede hede fra de Øjne, der havde sat sig for at lee."

Hvor meget end den samme Grundtone gaar igjennem disse lyriske Digte, ere dog ogsaa de af meget forskjelligt Værd. Lejlighedsdigtene, der tillige vare en Slags Pligtdigte, til Juliane Marie, til Arveprinsen, bære aabenbar Præg af en vis Tvang, stundum af Tomhed. „Materien var, saa rig den er, temmelig udtømt;"[1] og naar man undskylder Tonen deri dermed, at den skal være et Udtryk af en blandt hele Almenheden udbredt Hylding, maa det dog blive et Spørgsmaal, om denne var ægte. Digteren kunde i alt Fald ikke bruge nogen anden. De almindelige Lejligheds-

[1]) Evalds Ord i Brevet til Moltke, 1 Sept. 1778 (Thaarups Udg. 8, 192).

digte vise et stort Fremskridt fra Tullins og — Vadskiærs, endskjøndt der kun er et Par særdeles udmærkede, blandt hvilke Digteren selv med Rette havde Forkjærlighed for det ene (O forskaan mig, vise Daare). De rette Evaldske Digte ere de, der (enten særskilte eller indskudte i Syngestykket) ere udgaaede fra hans egen Fantasi, i hvilke, for at bruge Steffens' Ord,[1] „Modersmaalets yndige Dybde aabnede sig for ham, med den aandige Bevægelighed, der føjer sig til det i sit Inderste rystede Gemyts skjulteste Tanker, og som lader Toner af Lyst og Smerte trænge frem af den rystede Sjæls Dyb." „Før og tidligere end Gøthe fremtraadte i Tyskland, anslog han paa sin Harpe de bævende Strenge, hvis Musik uddannede sig ved Oehlenschläger." Og han gjorde det alene. „Han stod, siger Oehlenschläger, som en Pyramide paa den ægyptiske Slette." Under hans Hænder antog derfor ogsaa de ældre og de ny-indførte Versearter en fuldendt Form. „Ved sin fortræffelige Benyttelse af femføddede Jamber, navnlig i dramatiske Arbejder, og ved den forholdsvis store Mangfoldighed, han gav sine lyriske Digtes Metrum og Strofer, forøgede han vore poetiske Former mere end nogen Digter før ham." „Og nogle Stykker i det mindste ere lige klassiske fra Metrikerens, Sprogkjenderens og Æsthetikerens Standpunkt."[2]

Hertil føje vi endnu et Par Bemærkninger, om Sproget og den mythologiske Kundskab. Evald maatte arbejde sig frem, hans tyske Opdragelse indførte nogle Germanismer i hans Sprog, som han aldrig overvandt, og som ere kjendelige nok fra Adam og Eva til Svanesangen. Han brugte f. Ex. Former som Laster (for Last), Ringekonst (Brydningskunst),

---

[1]) Steffens omtaler Evald i Was ich erlebte 2, 112—116.
[2]) Thortsens Metrik, 2, 338. 341.

lasterhaft, forønskte, smagte (smægte), frygte sig, levte (lebte, levede), ja (for jo), i disse Hensigter (som Carstens maatte rette til: i disse Henseender) o. s. v. Det mærkeligste vil maaskee være Overgangen fra nordisk til tysk Form, der ved Evald blev stemplet og derefter almindelig; f. Ex. det ældre Taar (isl. tár) blev ved ham til Taare (t. Zähre); Luxdorph kritiserede Taare, Lous mente, det kunde nok gaa an.[1]

Kundskaben om Edda var ringe. Carstens var ikke rigtig hjemme, Evald ikke heller; han søgte endnu i sine sidste Dage en god Udgave. Anmærkningerne bag Balders Død ere heller ikke af ham. De Fremmede (Mallet, Klopstock, Gerstenberg: der Skalde 1766) kjendte vor Mythologi bedre end vi. En ny Fortjeneste af Evalds Digtning er den Følelse af denne Mangel, som den levende maatte vække.

Det bedste kan fattes kortest. Vi møde et nyt Exempel paa Geniets Stilling i Virkeligheden. Johan Herman Vessel (Wessel) (f. den 6 Oktober 1742 i Vestby, Aggershus Stift, hvor hans Fader, Jonas Vessel, en Brodersøn af Tordenskjold, var Præst,)[2] deponerede fra Christiania Skole 1761. Som Student levede han af at informere, og blev Huslærer hos Konferensraad W. Bornemann for dennes Søn, Anker Bornemann. Bornemann, der var Medlem af Theaterbestyrelsen, blev tilfældig bekjendt med det Arbejde, Vessel havde under Hænder, og fik ham til at lade det komme for Lyset. Det var Kjærlighed uden Strømper, 1772. Vessel var altsaa da tredive Aar gammel. Det norske Selskab blev stiftet, og han var et af dets første, naturligste Medlemmer. Medens han i Selskabets Møder var den vittigste, traadte

[1]) Kritikkerne over Balders Død i Molbechs Historisk-Biographiske Saml. I, 146.

[2]) Jf. om Slægten Moe's Tidsskrift for den norske Personalhistorie I, 97.

han tre Aar efter at have forfattet Kjærlighed uden Strømper frem i lige modsat Retning med de alvorlige Digte: Søvnen og Nøjsomhed (i Norske Selskabs Samlinger 1775).[1] Han maatte friste Livet ved Informationer og Arbejder for Theatret, og forsøgte sig i Lystspillet ved: Lykken bedre end Forstanden i fem Akter (første Gang opført i Febr. 1776), men „mat og tørt baade i Situation og Dialog" gjorde det ingen Lykke. Først 1780 fik han en Slags fast Ansættelse som Oversætter ved Theatret (ved kongelig Resolution af 27 December 1779) paa samme Tid, som den ved intet fortjente A. G. Thorup, og paa samme Vilkaar. Han skulde aarlig have to Syngestykker at oversætte til givet Musik, og for hvert nyde 100 Rdr., samt som personligt Honorar for at rette og forbedre Oversættelser o. desl. skulde hver aarlig nyde 100 Rdr. Det seer altsaa ud som om Wessel havde en aarlig Løn af 300 Rdr., og saa har man hidtil antaget. Overskou har oplyst den rette Sammenhæng. Wessel oversatte eller rettere han blev i sin øvrige Levetid (sex Aar) kun „benaadet med" at oversætte tre Stykker, og havde saaledes, skjøndt han „udførte sit Arbejde baade hurtigt og særdeles godt," aarlig ikke mere end 150 Rdr. Det var utilstrækkeligt for en Mand med Kone og Barn. Foruden de Digte, som udsprang af indre Trang, som Fortællingen Gaffelen (i Iversens Poesisamling 1783) og Sange som: Brodne Potter (Kar) i alle Lande (i Selskabssange med Melodier 1783)[2]

[1]) Hos Steffens (Hvad jeg oplevede, 2, 109) kan man efterlæse, hvorledes Rahbek sønderlemmede Læredigtet, for at oplyse, hvorledes Wessel først ved det viste sig som en sand Digter, og Steffens' Forbauselse derover; thi efter hans Mening indeholdt det ikke andet end rimede, fuldkommen trivielle Læresætninger.

[2]) I Samling af adskillige smukke Arier til Tidsfordriv for muntre Selskaber, 1 H. 1783 er Begyndelsen: Godt og Ondt i alle Lande, og Verset om de Svenske findes ikke deri.

udgav han derfor af ydre Trang et Ugeblad Votré serviteur otiosis, 1783. En Komedie, der ligesaa godt kunde være forbleven utrykt: Anno 7603 er fra hans Dødsaar 1785.[1]

Ved Wessel komme vi tilbage til Evald. Begge laa i Strid med Selskabet, begge søgte Opmuntring i Drik. Evald hjalp sig igjennem ved Pathos, ved pathetisk Patriotisme og Religiøsitet; Wessel ved Ironi og Humor. Evald var mere produktiv, thi han var Tragiker, men eet i sit Slags eneste komisk Digt opvejer flere tragiske, der lettere frembringes i det store.[2] Steffens[3] siger, at Wessel var ligesaa bekjendt for sin Ladhed, som for sit Lune, men han burde have bemærket, at denne Egenskab altid er forbunden med en vis Art af Genialitet, den indolente, der tit efterabes, men, naar den er ægte, er uforlignelig. Enten kan denne Genialitet ikke komme til at give sig af med Tingene, fordi de fylde den med Kummer og Vemod og Drømme om det bedre (Rousseau); eller fordi de fremkalde dens ironiske Smil, dens Ligegyldighed for dem som Ubetydeligheder. Indolencen kan ikke udtrykkes bedre, end i Wessels bekjendte Gravskrift over ham selv:

Han uden Drik[4] var sjelden glad,
Gik sine Støvlehæle skjæve;
Han ingen Ting bestille gad,
Tilsidst han gad ej heller leve.

---

1) D. Digtek. Hist. under Christian den Syvende S. 150. 302. Overskou, D. Skueplads, 3, 73. 200.

2) Wessel selv siger:

Jeg veed, at, hvis man vil befale,
Jeg daglig tusind' Vers skal male,
Saa vælger jeg den Art med Ha!
Jeg kommer ellers slet derfra.
Jeg mener Ha! med hvad tilhører;
Med dette Spænd man hastig kjører.

3) Steffens, Was ich erlebte, 2, 116.

4) Man har, formodenlig for Skams Skyld, forandret det til: Han aad og drak, men det er absurdt. Wessel aad ikke, dertil var han altfor genial en Mand, han drak.

Ofte vender han Tanken til det materielle Livs Ubetydelighed:

Her ligger Walt,
Han gjorde Malt,
Og det var Alt,

men især til Trykket af Næringssorger:

Din Sjæl af ingen Kummer veed,
Du ej af Næringssorg antastes (etc.)

Vel den, som haver lært i Ungdoms Tid at høvle,
Han kan for et Chatol faa fire, fem Par Støvle (etc.)

„Han levede, siger Steffens, i ligesaa trange Kaar, som Evald, men sorgløs fra den ene Dag til den anden. Anekdoterne om hans Levnet gjorde ham næsten ligesaa bekjendt som hans Digte, og dannede et Heelt med dem. Naar han fik en Sum for et Arbejde, var den inden nogle faa Dage bortødslet paa en letsindig Maade. Hans Venner søgte vel da at bemægtige sig en Del af hans Penge, for at forbedre hans sædvanlig noget forsømte Garderobe. Var Summen fortæret, bleve de bedste Klædningsstykker satte ud. Da han engang var nødt til at sætte et Par ny Støvler ud, og maatte tage sin Tilflugt til et Par gamle forslidte, fandt han i den ene en Modstand, og opdagede til sin Glæde en Pakke Bankosedler." Han forstod hverken at erhverve eller bevare; at gjemme Penge, at sørge for at beholde dem og at formere dem, er en Byrde, hvo har ikke erfaret det? Næsten alle, af hvem der er blevet noget, ogsaa Steffens, have jo erfaret denne Tilstand, som en Periode i deres Liv; Wessels var livsvarig. „Man fortalte, siger Steffens, at naar han ejede en i hans Øjne noget betydelig Sum, var han tilbageholden, ja ligesom hovmodig imod sine Venner;" han kom derved ud af sin lykkelige Ligegyldighed, han fik Bekymringer. „Engang stod han i Theatret, og viste sig usædvanlig frastødende imod de Venner, der stode ved Siden af ham; paa een Gang blev han meget

venlig og snaksom. Hvad gaar der af dig, Vessel, sagde de, hvad er der hændtes dig? Du er jo som et andet Menneske. O, sagde han, i dette Øjeblik bleve mine Penge stjaalne ud af min Lomme." Nu var han fri for den Sorg, og kunde nyde Skuespillet og sine Venners Selskab. Ligesom Suhm ejede alle Livets Goder, Geniet undtagen, manglede Vessel alt, undtagen sit Geni. Men han kjendte det ikke selv, og kunde heller ikke anbringe sig; hverken var han noget Hængehoved, heller ikke kunde han tigge; man maatte give ham det fornødne, at søge det forstod han ikke. Rahbek fortæller hans Opvartning hos Guldberg: „Vessel, sagde en af hans Venner til ham, du maa prøve paa at gjøre din Lykke, du maa gaa til Guldberg; han er selv en lærd Mand og et godt Hoved, han vil gjøre noget for dig. Det gaar aldrig an, sagde Vessel, jeg har ingen Paryk. Den skal du faa. Men jeg har heller ingen Buxer. Jeg skal laane dig et Par smukke Silkebuxer. Han gik til Guldberg. Ministeren spørger: Hvem er De? Jeg hedder Vessel. Guldberg tager sig endnu ikke i, hvem han har for sig. Vessel tror, det er Parykken, der gjør ham ukjendelig, tager den af, og putter den i Lommen. Nu kjender Guldberg ham, og spørger, hvormed han kunde tjene ham? Det var nu vanskeligt at sige, men et Levebrød skulde det være. Endelig finder han Hovedsagen: Deres Excellence, det maatte være et Embede, hvorved der var meget at fortjene og lidet at bestille, thi dertil føler jeg mig bedst oplagt. Forlegen drejer Guldberg Daasen i Haanden, og gjentager, hvormed han kunde tjene ham? Nu, sagde Vessel, saa giv mig en Pris, Fa'er! Den fik han, bukkede og gik."[1] Ingen af disse indolente Væsener, hverken det drømmende eller det lattermilde Barn, kan sørge for sig selv. Selskabet skulde tage sig af dem, men det gjør

---

[1]) Rahbeks Anekdoter om Vessel i Oehlenschlägers Erindr., 1, 213.

lige det modsatte. Intet vilde have været lettere end at sørge for Vessel. Saa meget poetisk Arbejde, at han kunde have en tarvelig, men tilstrækkelig Indtægt, det vilde han have passet og fuldført med Omhu; det lidet, man gav ham, udførte han med Flid og Dygtighed. Naturligvis maatte han lide for sin Ringeagt for de menneskelige Former, men ogsaa vi maa lide med, naar vi see Digteren for slige Usselheders Skyld dale ned fra Parnassets højeste Tinde; og vi føle Sandheden af det Epigram, som Storm forfattede i Anledning af nogle Linier i Baggesens Fortælling Jeppe:

At dansk Prinsessen vilde leet
Af Vessels strømpeløse Sørgespil,
Hr Baggesen har forudseet;
Men jeg tør føje dette til,
At hvis hun havde læst hans votre serviteur,
Hun havde grædt langt mer end før.[1]

Hvo kan sige, hvem kan det falde ind at ville forklare, hvorfor Vessel, naar han er ret hjemme, gjør en saa vidunderlig Virkning? Saa klar, saa ren, saa blank, det vil sige, saa aldeles uden noget ondt, uden noget søgt, uden nogen Galde, træffer han netop i enhver Ting det komiske, det pudserlige, og gjengiver det i et rent, korrekt, let og flydende Sprog. Imod ham er Holberg, naturligvis der, hvor de kunne sammenlignes, grov og plump, og med ham kan ingen anden sammenlignes; ingen kan træffe netop denne Tone; J. L. Heiberg har noget af ham, men er mere bevidst, ikke saa umiddelbar. Han er den eneste, sig selv overalt lig;

[1]) Rahbeks Erindringer, 2, 335. Rahbek skriver det i Anledning af følgende Brev fra Kierulf: „Vessel udgiver ogsaa et Ugeblad det hedder votre serviteur otiosis. En Fortælling der i Zuschlags Mund (Zuschlag var bekjendt som en god Fortæller) kan more, later han os ærgre os over, naar han fortæller den i slette Rim. Quantum mutatus ab illo Wessel, qui skrev: En Herremand sov engang hen eller Gaffelen."

hans Humor er ganske særegen. Fra Tanken gjennemtrænger den ganske Formen, og hvo der ikke strax kan fatte alt, mærker allerede af Formen, at her er noget usædvanligt, noget, som kun Naturgaven, Geniet kan frembringe.[1] Saaledes i hans Epigrammer, i hans Fortællinger, i Kjærlighed uden Strømper. I Epigrammerne forstærkes eller fuldendes

[1]) Det eneste, jeg om Vessel har truffet paa, hvor han skal have viist nogen Malice, er en Fortælling hos H. C. Andersen (Mit Livs Eventyr, S. 49), i Følge hvilken han skal have „drevet et lystigt Spil med den pertentlige Reiser" (Forfatteren til Kjøbenhavns Ildebrands Historie), „han lod den arme Mand, hedder det, i Sko og Silkestrømper vandre hjem igjennem de sølede Gader." Pertentligheden kan vist nok have fristet ham, men der maa have været særegne Omstændigheder, som ei ere blevne bevarede. Alle de Anekdoter, man ellers kjender, gjengive Godmodigheden. Iblandt Selskabsbrødrene var en Berthelsen, der gjerne vilde hedde Bartholin. Det skal du strax komme til, sagde Vessel, naar du giver et Halvanker Viin. Ankeret blev lagt op, Vessel stod ved Tappen, og for hver Skaal, der blev drukken, gjorde han et Vers. Den ny Bartholin blev naturligvis feiret og var lyksalig. Endelig var Vinen drukken, og Vessel kom med det sidste Inpromptu:

Nu Tønden er tom og Tappen er tør,
Nu hedder du Berthelsen ligesom før.

(Mundlig. Andre fortælle denne Anekdote om Stenersen). En Sommeraften gik han nedslaaet og forstemt forbi en Rebslager, der led gyselig af Heden, fordi han havde to Skjorter paa. Intet, sagde Rebslageren ivrig, kunde saaledes bringe et Menneske i Hede, som to Skjorter. Hvad siger han da om tre, Fa'er? sagde Vessel. (Efter Rahbek). Vessel blev anfaldet af en Hund paa Gaden, kastede en stor Sten efter den, og dræbte den paa Stedet. Hundens Ejer, en stor firskaaren Slagter, tog Mærke paa Personen, og besluttede at hævne sig. Da han engang mødte ham paa Gaden, stillede han sig trodsig for ham, og spurgte: Hedder De Vessel? og da Digteren sagde Ja, gav Slagteren ham et voldsomt Slag. Vessel, der nok saae, at han ikke kunde binde an med en saa stor Prygl, spurgte ham ligesaa trodsig: Er det Alvor eller Spøg? Det er mit ramme Alvor, raabte Slagteren truende. Ja, det tænkte jeg mig ogsaa, svarede Vessel, thi for Spøg var det for grovt. Over dette Svar blev Slagteren ganske forvirret, og de Omkringstaaende, der alle kjendte Digteren, raabte, at han havde vundet. (Efter Steffens.)

ofte Virkningen ved Brugen af fremmede Sprog, især Tysk, ved Rimet, ved Versformen o. desl. Om Holcks Sygekasse hedder det:

Som, leider, altid trænger
Til Næstens Penger.

De slette Rim i Aftenposten persifleres ved:

Tør jeg besvære Aftenposten
Med ringe Raad imod Kighosten (etc.)

Stundum ligger det hele i Versets Form:

Du lille vakkre Karen Bach!
For hvert et mødigt Sting Du stak
Paa en mig højst nødvendig Frak,
Som sprak,
Tak!

jf. Verset om Provst Hersom o. s. v.

Ofte maa man kjende Lejligheden, der fremkaldte Epigrammet, og Omgivelserne, for at forstaa det pikante deri. At det just var hos Jomfru Biehl han var indbuden til Selskab, og ikke fik andet end Smørrebrød, og blev forceret til at gjøre Vers, oplyser det pudsige og træffende i:

At Smørrebrød er ikke Mad,
Og Kjærlighed er ikke Had (etc.)

Blandt de komiske Fortællinger er Gaffelen, Gaffelen, som kom, og Gaffelen, som gik, ypperlig ved sin Travestering, En Herremand sov engang hen, ved sit Omkvæd. (For den sidste skal Christian den Syvende have sendt ham en med Dukater fyldt Gulddaase.) Hvis de havde været det første af Digteren, vilde de alene have givet ham Navn, men han kulminerede strax i Kjærlighed uden Strømper.

Kjærlighed uden Strømper blev første Gang opført paa det danske Theater den 26 Marts 1772;[1] det blev givet

[1]) Trykt samme Aar: Kierlighed uden Strømper. Et Sørge-Spil i Fem Optog. Kbh. 1772. (Uden Forfatterens Navn.)

fem Gange i Rad, tredie Gang for Forfatteren, og med ringe Mellemrum endnu tre Gange i samme Saison; derefter enkelte Gange; med ny Epilog 1775; for Bessels Søn 1786,[1] og det opføres, som bekjendt, den Dag i Dag, skjøndt dets rette Hjem ikke er Theatret. Musikken var af Scalabrini, „uagtet han ikke forstod et danskt Ord; man havde løselig oversat ham de enkelte Musiknummere, og fortalt ham Stykkets Indhold." „De smukke italienske Melodier, som under naiv Enfold skjule skjelmsk Ironi, forene sig, efter Oehlenschläger, ret godt med den nordiske Satire."[2] Maaskee man ogsaa kunde sige, at Lykken var bedre end Forstanden; thi i sin italienske Musik brugte Scalabrini sine Kruseboller selv i de alvorligste Emner, og her vare de just paa deres rette Sted, og bleve desto pudsigere; den Mand, der i Musikken for Alvor efterlignede Vindens Susen, Dyrenes Brølen, o. desl., maatte af sig selv efterligne Bækken eller Fluen, der i Flasken kom o. s. v.[3] Stykket gjorde Lykke; Kunstdommerne forstode det, om end nogle frygtede for „den uædle Hensigt," at ville latterliggjøre Tragedien, og den store Mængde, der ikke fattede dets egenlige Tendens, morede sig over det karikaturagtige ved Opførelsen.[4]

---

¹) Overskou, D. Skueplads 3, 19. 58. 332. Bessels Enke og Søn vistes der ogsaa andre Velgjerninger saavel af Theatret, som af de kongelige Herskaber. See sst. S. 358.

²) Oehlenschlägers Erindringer, 1, 93.

³) jf. Overskou, D. Skueplads, 2, 262.

⁴) See Den dramatiske Journal, 2, 233, jf. Uddraget af Dommene i D. Digtek. Hist. under Christian den Syvende, S. 154, og Anmældelsen i Fortegnelsen over Trykkefrihedsskr. 2, 433. Prøve af en platdysk Oversættelse af Kjærlighed uden Strømper findes i J. L. Heibergs Flyvende Post 1830, Nr. 58. (Hvorledes er dens Virkning?) En fransk Oversættelse haves af Lektor Buchwald. Den gemene Anskuelse fremkaldte de to usle Piecer: Knek-Knaks, en renommeret Skræddersvends Betænkning over Tragoedien Kjærlighed uden Strømper Fremstillet i et Brev til

Den danske Poesi har gjort sig uforgjængelig i Parodiens Historie ved de tvende Mesterværker, Ulysses von Ithacia og Kjærlighed uden Strømper. Hvert især parodierede og dræbte sin Skuespilart. I Ulysses von Ithacia er Parodiens Gjenstand det ydre, det grove, Synderne imod de Aristoteliske Regler, den sunde Menneskeforstands Bestemmelser for Handlingens, Tidens og Stedets Enhed. Holberg bortfejede ved sin Chilian hele det heroisk-fantastiske Skuespil, der tilintetgjorde den sande Komedie. Kjærlighed uden Strømper rammede sin Tids falske Forgudelse af den franske Tragedie og Operaen, der stode i Vejen for det sande Sørgespil. Her gjaldt det om det indre, det sjælelige; her maatte Parodien indhylle sig i det fineste Klædebon, i det mest gjennemsigtige Vid, i den komiske Pathos.

Man har spurgt, om Wessel havde nogen særskilt Tragedie for Øje, navnlig hans Landsmand Nordal Bruns Zarine? Efter hvad vi ved denne have oplyst, er det umiskjendeligt, at Wessel har haft ikke blot enkelte Udtryk, men ogsaa længere Replikker for Øje; men det er alligevel hverken Zarine eller noget andet enkelt Stykke, men hele Arten Satiren gaar ud over. Det franske Sørgespils ydre Konstruktion, Bygningsmaaden, der havde til Hensigt at opnaa Stedets og Tidens Enhed, Fremstillingen af Heltenes Indre ved Hjælp af Fortrolige, for at opnaa Handlingens Fuldendelse i 24 Timer, isteden for store Handlinger, der behøve Tid og Rum at udvikle sig i, og især den idelig tilbagevendende Heltekamp med Ord, Striden imellem Ære og Kjærlighed, udgjøre Kjærnen i Parodien, som i Tragedien, og saa pudserlig har ingen, hverken før eller siden, vidst at

Autor. Kbh. 1773; og Puselankes Satyriske Afhandling om Knek-Knaks Betænkning (etc.) Kbh. 1773. (See Fortegnelse over Trykkefrihedsskr. 3, 208.)

ramme det høje i det lave. Striden imellem Kjærlighed og Ære er spansk; fra Spanien gik den over Frankerig til Danmark, for at slaas ihjel. Det Digterværk, som i Tendens og komisk Finhed har den største Lighed med Kjærlighed uden Strømper, er Don Quixote. Begge ere Produkter af en tungsindig Genialitet; man parodierer ikke det forfejlede uden at sørge. Begge stille den Aandsretning, som en hel Slægt i sine ypperste Repræsentanter hyldede, i dens sande Lys ved den tørreste Ironi og den uskyldigste Satire. Begge naa deres Maal, thi „den komiske Opfattelse er altid den afsluttende." Begges Forfattere bleve af deres Samtid lønnede med Hunger og Tørst. Gammel og syg manglede Cervantes ofte det tørre Brød, og hvor tit maatte ikke Wessel sukke for et Par Pinde Brænde til sin Kakkelovn.[1]

Det skulde være besynderligt, om Wessel ganske uden Forbillede havde hentet dette Digt alene ud af sin egen Sjæl. Der er dog gjerne et eller andet, der vækker Ideen. Det er rimeligt, at den engelske Literatur snarest kunde føre ham paa Tanken. Overskou[2] har allerede bemærket om Englændernes ældste Komedie, John Still's Gammer Gurton's needle, at dens „Karakter erindrer om Wessels Kjærlighed uden Strømper." Nærmest ligger uden Tvivl Hertugen af Buckinghams Parodi The Rehearsal, opført 1671, trykt 1672, tildels en Parodi paa Dryden, og Satire paa den franske Smags Unaturlighed og Synder imod sund Sands. Helten hedder Volscius, og hans Strid imellem

[1] I et Brev fra Kjøbenhavn, i Marts 1778, hedder det: „Herman (d. e. Wessel) hilser Dem meget, han vil selv takke Dem for Deres Brev, naar Vejret bliver lidt mildere, thi han har, Stakkel, intet at putte i Kakkelovnen, og De veed, man ikke ret vel skriver med frosne Fingre." (Hwiids Dagbog S. 125.)

[2] D. Skueplads, 1, 66. jf. Malmströms Literaturhistoriska studier. 1 h. Shakspeare. S. 23.

Ære og Kjærlighed har en fjern Lighed med den i Kjærlighed uden Strømper:

My legs, the emblem of my various thought,
Shew to what sad distraction I am brought.
Sometimes with stubborn Honour, like this Boot,
My mind is guarded, and resolv'd to do't:
Sometimes again, that very mind, by Love
Disarmed, like this other Leg does prove.
Shall I to Honour or to Love give way?
Go on, cries Honour, tender Love says Nay:
Honour aloud commands, Pluck both Boots on,
But softer Love does wisper, Put on none!
What shall I do? what conduct shall I find,
To lead me thro' this twilight of my mind?
For as bright day, with black approach of night
Contending, makes a doubtful puzzling light;
So does my Honour and my Love together
Puzzle me so, I can resolve for neither.
(Goes out hopping, with one boot on, and 'tother off.)

Naar Digteren, Bayes (Dryden), lader alle de Døde staa op under Musik, erindrer det ogsaa om Epilogen til Kjærlighed uden Strømper. Selv Indskydelsen af Sange findes her. Efter at Bayes har sunget en Sang, siger en anden:

But, Mr. Bayes, how comes this song in here? for methinks there is no great occasion for it.[1]

---

[1]) See om denne engelske Parodi Johnson, Lives of the most eminent english poets 1790. 2, 54. Chasles, Etudes sur l'Espagne, S. 104—105. Om Striden imellem Æren og Kjærligheden siger Chasles: Ridicule chez Dryden, parodié par Buckingham, ce combat est noble chez Corneille et sublime dans la littérature indigène, qui lui a donné naissance (den spanske). Prof. Stephens ejer et Exemplar af Stykket i en senere Udgave: The Rehearsal, as it is now acted at the theatre-royal By George (Villiers) late duke of Buckingham. The twelfth edition. London 1734. Bagved: A Key to the Rehearsal. (De tilsigtede Steder.)

Der er saaledes nok, som kunde gjøre det rimeligt, at the rehearsal, der i sin Tid var en meget populær Digtning og næppe kunde være Wessel ubekjendt, kunde lede hans Tanke hen paa en lignende Parodi, men det er langt fra at Kjærlighed uden Strømper kan ansees for en Efterligning deraf. Ideen, Anlægget, Karaktererne, Dialogen, Sangene, alt er lige originalt. Det ligner intet andet i Verden, og intet andet vil nogensinde ligne det. „Dets Mage findes ingen Tid." Det har ingen Efterligninger.

Søren Kierkegaard siger (i Afsluttende Efterskrift): „Wessel har sagt, at han holder sig udenfor hvor der er Trængsel;" det skal ogsaa times ham efter Døden; han staar ene, udenfor Trængslen efter Udødeligheden. Det er det, som Kierkegaard kalder „det vemodige ved Geniets Udmærkelse," det kan ikke „gjøres til et Paradigma"; det er intet Bøjningsmønster, det er en eneste Undtagelse, der selv er den højeste Regel.[1] Nogen større Roes kjende vi ikke.

Ved Evalds og Wessels Død, omtrent ved 1780, begynder en ny Afdeling af den danske Poesis Historie, om hvilken man saavel tidligere, som sildigere møder den Paastand, at der i Tiden fra Evald til Oehlenschläger ikke har været nogen egenlig Digter i Danmark.[2] En nyere Forfatter skildrer Tilstanden omtrent saaledes: „En poetisk Afmægtighed havde indtaget Gemytterne, og under en bestandig Talen om Evald og om Danskhed indsugede man, som en hentørret Svamp, en stor Mængde Vand af de florerende tyske Skribenter. Man havde aldeles ikke Forstand paa at bedømme, hvad Evald havde laant og uheldigen anbragt af Klopstocks Svulst og hvad hans Geni selv havde skabt. I slige Tider,

[1]) See i øvrigt Prams Elegie ved Wessels Grav med Anmærkninger, i Minerva, Januar 1786, og Udgaverne af Wessels Skrifter.

[2]) If. D. Digtek. Hist. under Christian den Syvende, S. 83.

hvor Aandskraft og dyb Tænkning savnedes hos flere af de flittigste Skribenter, er det begribeligt, at alt øjeblikkelig pirrende, saa vel som en Sandserne bedøvende Udarbejdelse af den idealøse Materie: Sproget, ansaaes for det bedste og roesværdigste, da det paa en bekvem og magelig Maade kunde beskjæftige enhver Læser. En ubegribelig Nøjsomhed gjorde, at man glædede sig ligesaa meget over fire (poetiske) Linier i Minerva, som nu over en hel Tragedie af Oehlenschläger. Det kan derfor ikke undre den, som i Sammenhæng og med historisk Overblik betragter vor Literaturs Skjæbne i det forløbne Sekulum, at man efter Evalds og Vessels Død med utrolig Hastighed glemte hvad man skyldte disse, og næsten forgudede Baggesen, endskjøndt ogsaa han i sine første Skrifter, paa sin Vis, holdt Lovtaler over de Hensovede, han kopierede."[1]

En saadan Tilstand eller Stilstand skulde man dog ingenlunde vente, naar man betragter, hvilken Hærskare af Digtere, der enten unge eller i en kraftig Alder fra det forrige Tidsrum træde over i dette, og hvilken Mængde af Digtere eller i det mindste Mænd, der beskjæftige sig med poetiske Frembringelser, der i den korte Tid af en Snes Aar optræde af ny. Fra forrige Tidsrum ere nemlig: Balling, Fasting, Wandal, Sandøe, Pontoppidan, Abrahamson, Jacobi, Nordal Brun, Tode, Stockfleth, Viborg, P. M. Trojel, Storm, Colbjørnsen, Brødrene Friman, T. C. Brun, H. C. Sneedorf, Falsen, Bast, Bøtker, Walther, Riber, Pram, F. C. Hiort. Og nu fremdeles: Rahbek (1780—1830), Zetlitz (1780—1815), C. C. Brorson (1781, † 1795), Chr. Hertz (1782, 1802, † 1810), C. A. Hwid (Albin, 1782—86), Wedel-Jarlsberg (1782—1819), J. C. Heilman (1782),

---

[1]) Reflexioner over Literaturen i Athene 8, 178. (P. Hjort.)

Thomas Thaarup (1782—1821), J. Jessen (1783, † 1784), P. A. Heiberg (1783—1800), H. Bunkeflod (1783, † 1809), H. West (1784, † 1811), Fr. Stoud (1784, † 1823), Chr. A. Lund (1784—1833), A. G. Thoroup (1784), Baggesen (1785—1826). Samt Digterinderne Magdalene Sophie Buchholm (eller Castberg), og Charlotte Baden. Derhos: Samsøe, Sander, Blicher-Olsen, Rein, O. C. Olufsen, M. C. Brun, O. Horrebov, O. D. Staffeldt, Schack-Staffeldt, Claus Lund, Frederik Schmidt, Jens Smidth, F. H. Guldberg, G. H. Olsen, J. Bindesbøll, Fr. Plum, W. K. Hiort, Slesvigeren C. F. Primon, Fr. Seidelin (i Odense), C. Andresen (paa Bornholm) og Bornholmeren C. S. Andresen (Præst til Vissenberg i Fyn), G. Faye, Pawels, H. A. Kynde, P. J. Monrad, M. F. Liebenberg, M. P. Kruse, Almstrup, Albertsen, N. Weyer, A. F. Just, F. Rasch, O. H. Mynster, Balthasar Bang, H. M. Juel, C. W. Heber, F. C. Gutfeld, P. H. Haste, R. Frankenau, H. W. Lundbye, L. Kruse, C. Wilster, A. T. Rachløv, M. Ratthje, N. Drejer, P. Handrup, H. G. Sveistrup, S. Kildal, A. Martini, S. Jørgensen, o. fl. Samt Digterinderne Sophie Berg, og Lovise Hegermann-Lindenkrone.

Ved enhver af disse Digtere agte vi ikke at opholde os, da Adgangen til Kundskab om dem er saa let, Vindingen ikke stor, og de mærkeligste desuden maa betragtes i Tidsrummet efter 1800, men nogle Bidrag meddele vi til at oplyse Tilstanden og de vigtigste Frembringelser.

Ikke blot Mængden af Poeter, men især det Indtryk, som Evald havde gjort paa dybe poetiske Gemytter, som Mynster,[1] oplyser, at Poesien hverken var uddøet eller størknet, og at Evalds Eftervirkning ikke, som nogle sige, var saa ringe,

---

[1]) Meddelelser om mit Levnet, S. 57.

som om han aldrig havde været til; men desuagtet ere to Fenomener paafaldende, dels at Evald synes at have virket mindst paa Digterne selv, og dels at Poesiens, den ægtes, Virkning paa den store Mængde synes at have været mindre end nogensinde før. Dette forklares af Tidsaandens Beskaffenhed. „Den vigtigste Grund til Tilbagegangen, hvis Grundes Navn er Legio, siger Rahbek, er vistnok denne Letsinds, denne Ørkesløsheds, denne Overdaads Aand, der gjør, at vi ligesaa lidet have enten Lyst eller Stunder til at læse et Digt af noget Omfang, som vore Digtere til at udarbejde noget, der fordrer mere Tid end en Vise eller et Stambogsstykke.“ [1] Der manglede Alvor, der jo ogsaa er fornøden til den komiske Poesi, og den Alvor der var duede ikke. Den herskende Del af de alvorlige Skribenter vare Rationalister, for hvem Poesi i og for sig var en Uting, og i hvis Øjne selv den ypperste Tragedie ikke havde Værd, uden for saavidt den var moralsk eller nyttig. „Shakspeare, siger Birckner, har vel grundet en Del af sine Stykker paa sit Lands Historie, men disse indeholde, naar man undtager enkelte Karakterer, for det meste kun lidet følgeværdige Handlinger.“ [2] Polemikken havde allerede antaget en lav Tone, der nu gik over til en saarende, bidende Skarphed. Landets politiske Stilling hævede ikke Folket; men paa samme Tid gjorde en undertiden tom, paatagen eller overspændt Patriotisme sig i høj Grad gjældende. Det er rimeligt, at Danmarks politiske Afmagt i nogle Sjæle blev Næring for Kummer, Vansmag, Livslede; men hos den overvejende Mængde vare de herskende Lyster Nysgjerrighed, Morskab og Moro, ofte Spot. Religiøsiteten var slap, og som Følge deraf var Livets Grunddæmne Nydelse. Hvo der,

[1]) D. Tilskuer 1797, Nr. 70.

[2]) Svar paa det Spørgsmaal: Skal man undertrykke Adelen? i Minerva, Juli 1790.

udenfor Dagens Arbejde og Klubbens Adspredelse, søgte et mere indholdsrigt Liv, havde jo næsten ingen anden Tilflugt, end udenfor Huset Kirken og Theatret, i Huset Postiller og Romaner. Kvindens Tomhed forklarer næsten alt. „Det er næsten en Skam for et Fruentimmer at læse den politiserende og polemiserende Tone, vor Aandskultur har antaget.“ „En Modedame seer Iffland, hører Marezoll, læser August Lafontaine eller Starke, roser dem, om det behøves, men røres ikke af dem.“[1] Saa meget rimeligere er det, at der i vor egen Poesi hersker saa megen Trivialitet, at det næsten er et Vidunder, naar man træffer paa et Udbrud af ren, hverken af Politik eller Rationalisme paavirket Enthusiasme, en ren, hensynsløs Begejstring.

Det vil erindres, at noget for denne Tid ejendommeligt er dens store Tilbøjelighed til at forgude sig selv, altsaa den Lethed, hvormed den tilfredsstilledes. Det er derfor heldigt, naar man for at komme efter Sandheden, kan træffe paa Vidnesbyrd af Mænd, der kjendte Tiden, og kunde gjennemskue den. Naar man betænker hvad der ligger i deres Ord, maa man kunne være saa meget tryggere for, at man ikke gjør Tiden Uret. En saadan Mand er Mynster. Vi maa derfor minde Læserne om hans Ord:[2] „Betragter man dette sædvanlige (det i Digterverdenen sædvanlige), den Skare af Poeter, som den Gang kunde vinde Celebritet, da forbauses man over den daværende Tids Middelmaadighed og Flauhed.“ Heller ikke maa man tro, at Mynster, der af andre Hensyn især er den Mand, der har forherliget Rahbeks Minde, jo meget godt gjennemskuede hans virkelige Værd. „Ikke ringe Del, siger han, i at fordærve Tidens Smag havde Rahbeks Lovprisninger, thi han var uudtømmelig i at anbefale maade-

[1]) D. Tilskuer 1799, S. 65.

[2]) Meddelelser om mit Levnet, S. 58—59.

lige eller endog slette Arbejder, medens han selv endnu den Gang præsterede det langt bedre;" og han taler med en Art Forundring om „den store Veneration, hvormed man saae op til Rahbek, det meget kjære Minde han efterlod sig i Danmark, hvor megen Umage næsten Rahbek end siden gjorde sig for at fordunkle sine tidligere Fortjenester." Ja, tror ikke Læseren, at det, hvis det laa for, kunde være en artig Undersøgelse, hvorledes det endnu paa Mynster selv er gjenkjendeligt, at han er udgaaet fra denne Tid og var gjennemtrængt af dens tilvante Hensyn?

I alt Fald kan Poesiens Tilstand oplyses af Kritikkens. Den lærdeste, i næsten alle Grene kyndigste Kunstkjender var Rahbek, og han var almindelig agtet. Men han manglede Dybde. Naar han meddeler en æsthetisk Betragtning over noget, saa gjengiver han aldrig noget af sin egen Sjæls Rigdom, men gaar altid ud fra andre Kunstdommeres Anskuelser eller endog som Regler udtalte Domme: fra Aristoteles, Horats, Cailhava, Sulzer, Lessing, o. s. v. Derpaa følger sædvanlig en, baade lang og bred, Udvikling af Digtet og dets Enkeltheder, sjelden dadlende, i det mindste med Omsvøb, men meget berømmende. Fra disse Enkeltheders Ypperlighed gjøres en Slutning til det heles Ypperlighed, næsten aldrig med en kort og kyndig Opfatning af Ideen og dens Aftryk i Formen, som paa de mindre begavede Læsere kunde gjøre et bestemt og varigt Indtryk. De gamle vil han ikke dadle, de vare jo allerede erkjendte, og næsten alle hans gode Venner; at dadle de unge, nænner han ikke. Det er ham netop en Glæde, om ikke for andet, saa for deres Families Skyld, at føre dem ind i Literaturen, at berømme alt, endog det trivielleste, thi han veed, at der gives trivielle Folk nok, der saa gjerne ville stemme i med. Inden man seer sig til, vrimler det paa Parnasset af Peblinger. Til dem, der skulde

danne en Modvægt mod denne slappe og fade Kritik, hørte især J. Baden og Tode, men Baden gav sig nu mere af med andre literære Sager, end just de poetiske; og Tode, der jo heller „ikke krævede en Ananas af den, der gav en Æble-skrælling“, var jo egenlig praktiserende Læge, og som Kunst-kjender, ja selv som Digter, kun Libhaver. Paa en anden Tid vilde ogsaa han have haft meget mindre at betyde, end han den Gang havde.

En Tid synes især, efter Rahbeks egne Ytringer, at have været fortvivlet, nemlig Slutningen af Tidsrummet, da den franske Revolution, „den franske Sydvest“ havde gjort sin Virkning. „Det seer sørgeligt ud, siger han, paa det danske Parnas. Evald, Wessel, Bibe, Storm, Fasting, Samsøe, Riber“ (han tager alting med) „bortreves i den fav-reste Alder, i deres fulde Midsommers Kraft; Malling, Pram, P. H. Friman, Oluffsen have forsaget Laurbærkronen for Axe- og Egekrandsen; Thaarup er tavs, som Abrahamson, C. Friman og Tode, og hvo veed, naar Baggesens mange-tonede Cither atter skal høres? Undres kan man ikke, at Bonners og Banners og Dragedukkens Digtere tie. Kun enkelte og sjeldne Toner lyde over Havet fra Kirkegaardens filomeliske Sanger paa Møn (Christen Lund), fra de hulde Følelsers Sanger, den elegiske Rein, fra Glædens muntre Sanger paa Lie (Zetlitz); tavse ere de tvende Venner, hvis poetiske Arbejder i ældre Dage saa ofte prydede Tilskuerens Blade; faa, saare faa ere de, der, som den tibulliske Guld-berg, ved hvert Skridt paa Banen gjøre et Fremskridt, der, som Haste, have Mod i Musernes Yndest at søge hele sin Lykke, eller, som M. C. Brun, paa Oldtidens evige Roser søge den hymettiske Honning; faa, der, som Sander, vove at bestige Bjerget ad dets stejleste Side, hvor mellem Evalds og Samsøes enlige Fodspor man ikke finder uden Fejltrin og

Fald. Vedvarer denne Epoke, og desværre! dens Ende synes ikke saa nær, vel maa man da befrygte den Tid, da den danske poetiske Literatur, ligesom Amalienborgs Marmorkirke, vil blive Udlændingen fremviist som et Minde af hvad man i fordum Dage forsøgte, men ej havde Kraft til at fuldføre." [1] I denne triste Klage seer man, hvorledes Forfatteren, med Forudfølelse af, at Haabet vil glippe, søger med al den Roes, han kan finde, at omgive dem, der skulle fylde Tomheden, Guldberg, Haste, M. C. Brun, Sander.

Uden Tvivl maa Læseren trænge dybere ind i Tidens indre og ydre Skrøbelighed, end her er forsøgt, for at overtyde sig om, at ligesom intet er fordærveligere for en Forfatter, end at han let tilfredsstiller sig selv, er heller intet fordærveligere for en Nation, end at det trivielle og umodne udgjør Kjærnen af dens aandige Nydelse, at maadelige og slette Sager drages frem og lovprises og udbredes som noget af Nationens ypperste; men især bør man som Indledning til det nittende Aarhundrede stille sig denne Tilstand levende for Øje, for at fatte den overordenlige Virkning, som Oehlenschläger gjorde selv ved sit Ruskomsnusk, og den uforsvarlige Maade, hvorpaa Nationen i ham fordærvede den ypperste aandige Ejendom, som den nogensinde har besiddet.

Den lyriske Poesi fra denne Tid er en Fortsættelse fra den forrige eller en Overgang til det følgende Aarhundredes. Den kom i Almindelighed først frem i Maanedsskrifter eller andre Tidsskrifter (Almindeligt dansk Bibliothek o. lign., Danske Tilskuer o. lign.) eller i Nytaarsgaver (den Iversenske, den Poulsenske, den Schulziske Poesisamling o. lign.), og hvo der paa denne Maade havde leveret nogle Digte, selv om de ikke saa lige behagede, var sædvanlig saa heldig at faa det hellige Digternavn, hvis han ikke havde et andet, der var

[1]) D. Tilskuer 1797, Nr. 70.

større. Nogle Aar gik, og han udgav et Bind Digte, saa havde han Stade, om end ikke noget højt Sæde, paa Parnas. Der lader sig af disse Kilder samle en ganske net Krands af Markblomster og Stuevæxter, af hvilke nogle endnu have bevaret deres Duft; men Tidsbestemmelsen er ofte vanskelig, naar Udgaverne ingen Oplysning give, og Ordningen ligesaa, thi næsten hver Digter løber frisk og uanfægtet igjennem alle Arter, eller de igjennem ham; hvortil endnu kommer, at Oversættelser af fremmede hyldede Digtere nu faa Betydning, ja, stundum henter Poeten nu just ved dem sine Sporer. Det bedste og næsten det eneste, der endnu gjør Indtryk paa os eller endog henrykker os, ere de Digte, hvori selskabelig Glæde eller en from Præstemands elegiske Stemning eller en naiv Gjenfødelse af Middeltidens Romantik, upaavirkede af Tidens Anskuelser og Færd, udgyde sig paa ren menneskelig Vis. Vi komme til at omtale nogle, og overlade Læserne efter Smag og Behag at danne sig større Samlinger.

Læredigtet fandt endnu sine Dyrkere, thi dertil bliver vel at henregne: foruden J. J. Lunds Landmanden (i Minerva 1788), H. G. Bechmans Evigheden, Forsøg i sex Sange 1792, Storms Evald eller den gode Digter, og Skrivefrihed 1788, samt flere Digte af O. Horrebov: Guds Tilværelse, Religionens Skjæbne (i Minerva 1790), den Vellystige, et Læredigt.[1] Den anden, forhen saa flittig dyrkede Hovedart, det beskrivende Digt, vedblev ligeledes indtil Tidsrummets Slutning, og vi møde her nogle af de mest fremtrædende Digtere: Frederik Stoud (bekjendt under Navnet Frederik Cordsen) skrev for de skjønne Videnskabers Selskab Tordenvejret og dets Virkninger (1784); Christen Andersen Lund, der døde som Præst paa Møn, Lunden ved Jægerspris (i Minerva 1788); to norske Præster, hinanden modsatte,

[1]) J Poulsens Nytaarsgave for Damer 1801.

den alvorlige, elegiske Jonas Rein, og den muntre Visedigter Jens Zetlitz, behandlede hver paa sin Vis det samme Emne: den norske Vinter; Zetlitz gav tillige Karenslyst 1788, En norsk Høst 1800. Frederik Høegh Guldberg (Søn af Ove Guldberg, Lektor i Modersmaalet paa Blaagaard, siden Lærer for Kronprinsesse Caroline, vore Digteres Nestor) skrev Assistenskirkegaarden;[1] Frederik Schmidt (Provst i Norge) skrev, blandt en Mængde mindre, mest Lejlighedsdigte, et større: Opsloe med omliggende Egn 1800.[2]

Hyppigere forekommer Læredigtet i en mere lyrisk Form som Hymne eller Ode, thi ofte kan Oden næppe ansees for andet; som Madam Buchholms Ode til Høsten, til Kjedsomhed, til Indbildning, til Venskab. Enkelte have dog en stærkere Flugt; som M. C. Bruns: Ode ved Bernstorfs Død; Slaget ved Tripolis.[3]

Elegien er meget hyppig og ofte heldig; Rahbek digtede for det norske Selskab: Laubærlunden, et Syn (over de afdøde norske Digtere); Pram: Elegi til en Brud, Elegi ved Vessels Grav.[4] Men især er C. A. Lund berømt for sin Elegi Landsbykirkegaarden (tildels efter Gray)[5]; af ham er ogsaa: Elegi til en Ven og adskillige mindre.[6] Maanen maatte endnu holde for i Fr. Schmidts Luna og Digteren.[7]

---

¹) D. Tilskuer 1796, Nr. 46—47.

²) Samlede Digte. Kbh. 1811. Frederik Schmidts Levnet og Skrifter i Genealogisk og biographisk Archiv 1, 119. jf. om de norske Landskabsmalerier Rahbek i D. Tilskuer 1798, Nr. 42 og 43. Om de norske Digtere: de i Christiania udkomne Portræter af mærkelige Nordmænd med korte Levnetsbeskrivelser.

³) Tilligemed Oversættelser af Sophokles' Antigone, i Minerva, Juli, August, September 1797.

⁴) Iversens Nytaarsgave 1785, og Minerva 1786.

⁵) Iversens Nytaarsgave 1785.

⁶) Rahbeks Charis 1797 og Minerva 1785. 86. 88. 90.

⁷) D. Tilskuer 1800, Nr. 88.

Heller ikke Elegien i Brevform som Heroide blev forsømt. Storm digtede Negeren eller Alcanzor til Semire; Buchholm: Laura til Selim; Rein: Yariko til Inkle;[1] C. A. Lund: Eleonore Christine Ulfeld til sin Mand, og Til Hans Rostgaard fra hans Hustru;[2] Rahbek: Hanna til Vilhelm, og Anna Boleyn til Henrik den Ottende; T. C. Brun: Anine til Julius;[3] Primon: Lovise til Edmund;[4] Wilster: Edwin til Selma;[5] Liebenberg: Valdemar den Anden til hans Søn.[6]

Idyllen derimod trivedes især kun i Oversættelser og Efterligninger; f. E. af M. C. Brun efter Theokrit og Bion;[7] af Pram: Ungdommen og Alderdommen, Vexelsang i græsk Maneer og nogle mindre;[8] af J. Smith: Scener;[9] af Haste: Birthe og Hans;[10] af Sveistrup: Silketørklædet;[11] af Riber adskillige Oversættelser. Originalt blev Idyllen især behandlet af F. H. Guldberg: Gamle Hans, Fiskernes Nytaarsmorgen, Aarhundredets første Nytaarsmorgen, Landeværnet.

Opmærksomheden henvendtes nu i Særdeleshed ogsaa paa Kjæmpeviserne. Nyerup brevvexlede med adskillige Mænd i Provinserne, og fik fra dem Sendinger af Viser og Melodier eller Oplysninger om dem og andre gamle Sange. Til disse Mænd hører Færingen Claus Lund, der ogsaa digtede adskillige Smaating i Kjæmpevisetone, som Alf og

---

1) Minerva, Marts 1787.
2) Minerva, Januar og April 1786.
3) Smaating 1801.
4) Minerva, Maj 1789.
5) Minerva, 1790.
6) Minerva, December 1795. jf. Rahbek om danske Heroider, i Minerva, September 1800.
7) Poetiske Forsøg 1 D. (D. Tilskuer 1793, Nr. 71—72. Iris 1797.)
8) Iversens Samling af Poesier for 1785. Feberen i D. Tilskuer 1792, Nr. 40.
9) Idunna for 1799.
10) Poulsens Nytaarsgave for Damer for 1795 og 97.
11) Iris for 1796.

Alvilde, Heinesens Minde.[1] Denne Sands for den gamle Vise og Evalds herlige Mønster (Liden Gunver) førte en Del Digtere bort fra den kunstigere og fyldigere Frimanske Form til den jævnere Tone, og Romancen eller Balladen vandt almindeligt Bifald. Hans Christian Sneedorf (Frederik Sneedorfs ældre Broder), en Søgut, der endte som Admiral, digtede 1784 Visen om Gerner (Hr. Henrik, han sidder saa tankefuld) og 1796 Utyſket (Men Asa-Thor sidder i Gimles Sal); og almenyndede bleve Romancer af Thaarup (i hans Syngespil), Rein, Rahbek, Baggesen, Schack-Staffeldt o. fl.

Men intet var saa almindeligt som Visen, Selskabsvisen. Om den yttrer Rahbek: „Vor poetiske Epokes fornemste Rigdom bestaar i Viser, og det er meget naturligt. For at dølge, at man kjedes i de store Samkvem, synger man ved Bordet, ligesom man spiller før Bordet. At imidlertid Sangen kun er et Palliativ, at imellem 60—70 Mennesker de to Trediedele hverken interessere sig for Poesi eller Sang, det er en afgjort Sag. Det eneste, der kan give Tingen et Øjebliks Liv, er Nyhed; en ny Vise gjør altid i den Kreds og i det Øjeblik en Art Sensation, og hvo tiltror sig ikke i vor Tid at kunne gjøre en Vise? Saadan en Vise bliver da gjort, sungen, og hvis Digteren er truffen paa en Modens Melodi, eller hvis han staar under Forsangernes personlige Beskyttelse, gjentaget et Par følgende Samlinger, og dermed gaar den til sine Brødre. Et Bevis paa disse Visers Værd er, at sjelden nogen af dem lever Vinteren over, eller rettere, at ingen lever længer, end der er endnu noget af de enkelte Aftryk i Forraad." Dermed mener han imidlertid ikke alle;

---

[1]) D. Tilskuer 1793—99 og Minerva. (I Registret urigtig tillagte J. M. Lund.) Herved kan ogsaa mindes: Storms Plejesøn Poul Rasmussen, og Bondesønnen fra Vendsyssel Lars Nelsen.

„en Vibes, Trojels, Storms, Thaarups, Baggesens, Zetlitzes og Kruses lærtes med Begjerlighed udenad, og kunnes og synges endnu, og vil synges fremdeles, saa længe der synges Dansk ved danske Maaltider." Naturligvis dog kun indtil de afløses af andre, der atter ville afløses; det maa være nok, at de mindes. Ogsaa Steffens taler om den Tid, „da den danske Ungdom elskede de selskabelige Glæder, men de lystige Drikkelag om Aftenen rigtig nok varede til ud paa Natten, skjøndt den Vin, de nøde, blev mere besungen, end drukken;" og han stiller denne Tid i Modsætning til „de udmattende Dineer, der siden bleve Mode." Tiderne skifte nemlig; der er en Drikketid og en Ædetid; Evald drak sig igjennem Verden, Oehlenschlæger aad sig igjennem. „Den Tid og den, der gik nærmest foran, vedbliver Steffens, dannede i Danmark især Drikkevisernes Epoke. De opfattede rigtig nok en cynisk Anskuelse af Livet. Deres Hovedthema var modig (?) Sorgløshed, der med Humor (?) opfattede alle Livets Trængsler som en munter Leg, belo dem, og afviste dem med Lethed. Naar jeg overskuer disse Viser, hvorledes de vare opstaaede ved en Mængde Digtere, og endnu bestandig i min Tid (omtrent fra 1790) bleve digtede for vor lystige Kreds, saa maa jeg især beundre den Rigdom, der viste sig i det simple Thema, den altid paa ny morende Mangfoldighed af Billeder og Fremstillinger, og det digterske Sprogs naturlige Lethed. Man seer deraf, at vi vare derved med vor hele Sjæl, og det bliver mig tungt at betragte disse min tidligere Ungdoms glade Momenter med nogen synderlig Anger." [1]

---

[1]) D. Tilskuer 1792, Nr. 16, 1801, Nr. 16. Steffens, Hvad jeg oplevede 2, 98. Rahbek bemærker ogsaa det upassende i Anvendelsen, f. Ex. til Kongens Fødselsdag Marseillerhymnen, til et Promotionsgilde Zetlitz's: At Slyngler hæves til Ærens Top.

Just her, ved den rette Visetid, kunde det maaskee være artigt, at gaa helt tilbage og give en Udsigt over hele Visens Historie fra Kingos og Stubs Tider, dens Forskjellighed i Oprindelse, Indhold, Behandling, Form, Melodi, ved Exempler at levendegjøre sig hvad man kunde kalde Bedstemoderens, Moderens, Datterens og Datterdatterens Visebog fra Tullins Melicerte eller Nylig udi Skoven klang til Frankenaus Skilt fra dig ved Bølger, Bjerge, Dale, o. s. fr. Perioderne i den her nærmest liggende Tid har Rahbek angivet: „Fra den ældste i Klubbernes Vaar gik man (med Baggesen) over til den muntre Vise med den finere Spøgs og det gode Selskabs Tone, og (med Thaarup) til Sangen, som hyldede Menneskehedens, Fædrelandets og det ædlere Venskabs Genius. I Klubberne for begge Kjøn herskede i nogen Tid Rekvisition af et Slags Damesang, hvortil der ikke behøvedes stort andet end en p. t. smuk Melodi, og den gjældte for Resten, som en Parterrebillet, kun for den Aften. Saa forplantede Heiberg hid fra fransk og engelsk Bund den politiske Sang, der i den politiske Epidemi ligesom truede med at fordrive alle de andre. Men midt i alt dette opkom „Løjersmitten", og da der altid er flere Løjer at gjøre i en dum Vise, end i en vittig, fik det hele Visedigteri et Stød, og kom ligesom til i nogen Tid at staa i Stampe, indtil ogsaa dette Galskab fik Ende, og den gamle Visetid syntes at begynde paa ny."

At angive alle de Visedigtere, hvis Sange nu vare de herskende, vil næppe være muligt uden en vidtløftig Undersøgelse.[1] Foruden dem, der ere nævnte i forrige Tidsrum,

[1]) Kilderne ere, foruden Digternes Skrifter, især allehaande Digtsamlinger fra denne Tid, som J. Smidths Lommebog for Historie og Selskabelighed for 1795 og 1796. Ogsaa senere, som Boyes D. Parnas. Dernæst allehaande Visebøger, saasom Selskabs-Sange med Melodier 1785—89. Samling af Klubsange 1787.

som vedbleve, f. Ex. Tode (Musernes Urtebod og Verdens Bugger), kom der endnu mange flere til, som Vandal, Olufsen, T. C. Brun, M. L. Kruse, Heiberg, Sander (Dødens Buggevise), Pawels, Liebenberg, Weyer, M. C. Brun (Nordisk Frihedssang og Orthodoxernes Vise), J. Smith, Pram (Sangene i Stærkodder), Haste, Frankenau, Guldberg, Baggesen. Men der var dog nok især tre fremragende: Zetlitz, Rahbek, Heiberg. Den første, Zetlitz, hylder tilfreds Sorgløshed, landlig Uskyldighed og Nøjsomhed med trange Kaar, ofte med stærke Sideblik til den tomme og forfængelige Verdens Unoder; af ham er:

Mit fulde Glas og Sangens raske Toner —
At Slyngler hæves til Ærens Top —

Den anden, Rahbek, især den godmodige Nydelse af Dagen og Øjeblikket og i det højeste Spøg med den verdslige Bekymring, og Glæde over det nærværende; af ham er:

Hvi rose I saa vore Fædre —
Lad os drikke
Vinen, som vi kan —
Hvis jeg var rig, saa raabe alle Munde —
Skal den hedde viis, som det ej rører —
Vort Fødeland var altid rigt
Paa raske Orlogshelte —
Det hændte sig engang
At jeg var stygt i Trang
For Penge —

Den tredie, Heiberg, er i og udenfor Visen den samme; skarp, stundum endog grov, Satire med personlige Hentyd-

---

1792. Samling af Sange for det venskabelige Selskab 1794 (af Frankenau og Guldberg). Sange for Kongens Klub 1802. Og mange senere Visebøger.

ninger, der tildels nu ere vanskelige at forstaa, som i Laterna magica:

Komme hvo som komme vil —

og politiske Revselser ere Ingredienser, der dengang gjorde og tildels endnu gjøre deres fulde Virkning. Som Prøve ville vi meddele fuldstændig:

Min politiske Omvendelse,

Hymne til Folkevennen.

Mel. At Slyngler hæves til Ærens Top.

Jeg skrev saa tidt med vanhellig Pen
Min ringe Geist var i Satans Eie;
Tak skee dig, ærede Folkeven,
Der mig omvendte fra Syndens Veie,
At jeg begynder
At angre Synder,
Det til din Ære jeg høit forkynder,
Held vorde dig.

At den er skyldig i Mytterie,
Som denne Sandhed i Tvivl tør drage,
At Folk er Kongers Hollænderie,
Hvis Ost og Smør de har Lov at tage,
Og som desuden
Maae ligne Studen,
Naar en Forpagter faaer Lyst til Huden,
Det veed jeg nu.

At Frihed er et forbandet Ord,
Som Herren skabte udi sin Vrede,
Blot for at straffe den gale Jord,
Og Verdens Undergang at berede,
At Skraal mod Lænker
Den Ret forkrænker,
Som Gud paa Vuggen Monarken skiænker,
Er Soleklart.

At den er altid med Viisdom fød,
Der sexten Ahner og flere tæller,
For ham er det kuns et Smørrebrød
Hvorved den støvede Lærde træller,
At Dyd og Ære
Vil ene være
Hos dem, der Skiolde og Hielme bære,
Er nu min Troe.

At den Nation jeg ei nævne tør,
Skiøndt den behandler os som den lyster,
Har al den Frihed man have bør,
Saa den med Rette sig deraf bryster,
At skiøndt vi sukke
Vi ei tør mukke,
Men dybt for den os i Støvet bukke,
Er sandt og vist.

Du har beviist, imodtag min Tak,
At Frankrig er kuns en Øglerede,
At det fordømte rebelske Pak
Bør føle Kongernes grumme Vrede;
At Blod i Strømme
Bør oversvømme
Det Land, som vovede fræk at dømme
Sin Souverain.

Du lærte mig, at i Krigens Tid
Kun Landets Børn tør for Landet stride,
Og at naar Kongen har endt sin Strid,
Han ei paa Borgeren meer maa lide,
For ham at ave
Bør Kongen have
En skjønne Flok af de kiekke brave
Darausſen fra.

Af disse Sandheder før jeg loe,
Den Latter blev mig til Skam og Skade;
Thi sværger jeg til en bedre Troe,
Om Demokrater mig end vil hade.

Det Had jeg venter
Betalt med Renter
Ved nogle bittre Emolumenter,
Forstaaer I mig.

Blandt de mangfoldige, der bevægede sig igjennem alle Tonarter, saa vidt deres Stemme vilde række, nævne vi to, der virkelig i en meget vid Kreds vandt et meget hædret Navn. Peder Haste († som Toldinspektør i Svendborg) „gjør ikke Fordring paa stort Digternavn;" men har ved sine Poesier „forsødet sig selv mange Øjeblikke, og har glædet Venner, der altid med megen Skaansel bedømme Arbejder af dem de elske." Paa enkelte Stykker anvender han Meißners Ord om visse Forfattere, „at de betegne nøje, ikke hvad de have gjort, men hvad de have forfejlet." Overhovedet kan han og hans Lige rolig see Dommen over deres Poesier imøde, thi „man miskjende kun ikke mit Hjerte, siger han, saa vil jeg rolig see min Muses Skjæbne imøde;" og han trøster sig med Evalds Ord og Exempel, at „hvor mange Fejl hans Arbejder end have, saa har han dog aldrig besudlet Papiret med otte Linier, der kunne volde ham Anger i det mest afgjørende blandt hans kommende Øjeblikke." Her have vi Digteren for os tilligemed hans Publikum, hvis Yndest han virkelig vandt ved denne Trosbekjendelse. I hvor ringe Grad nogen Sammenligning imellem ham og Evald kan finde Sted, viser Efterligningen af Rungsteds Lyksaligheder: Ode i Kongsvadet, der begynder saaledes:

Ha! see, hvor min Aande
omspændes af tærende Luer;
hvor Solen min Vaande
fornærmende rolig beskuer;
og, myrdende Taarer
i Øjet, den saarer,

maaskee af mit grædende Øjesyn kjed,
ombytter min Taare med Sved.[1]

Den anden af disse Digtere er Rasmus Frankenau (Læge, † i Slagelse 1814), der ved Oversættelser, især af Syngespil, berigede Theatret, af Sange den musikalske Sang-literatur, men tillige ved originale Selskabssange, omtrent fra 1787 ind i det næste Aarhundrede, og ved dels elegiske, dels idylagtige Familiesange blev en Yndlingssanger for Mænd og Kvinder.

Satiren og den komiske Digtning overhoved synes hverken at have været særdeles yndet, heller ikke meget heldig. Til de mildere Satirer høre de for det norske Selskab digtede, af Zetlitz: Til Cleon, mod Skrivesygen; af Søren Monrad: Damynt eller den forulykkede Digter, tillige mod rimfri Vers. Fremdeles af Zetlitz: Til Arist, imod Gallomanien.[2] Otto Horrebov udgav Smigerpræsten 1798, og Satiren fik Udseende af Ondskab eller Raadhed.[3] Først med F. H. Guldberg vendte den velvillige Satire tilbage (Birken, Bøgen, De kjøbenhavnske Junkere, o. s. v.) Lorenz Bynch udgav (under Navn af Haarskjærer Schwindt) Gravernes Lyksalighed, et saakaldet Skjemtedigt, Nr. 1—2 1786—87, og Trappiaden, et Heltedigt i tre Sange 1795. Wiwet øvede endnu sin komiske Muse paa: Fritz Lauridsens Rejse gjennem Sjælland og Jylland 1787.[4] Det skal være en

---

1) P. H. Haste, Blandede Digte. Kbh. 1790.

2) i D. Tilskuer 1795, Nr. 71—72.

3) Hvis man hertil vil henregne Prams Morpionade, kan om den bemærkes, at det virkelig er en temmelig almindelig Mening, at Pram er Forfatteren. Werlauff havde det fra Bogtrykker Thieles Søn; og i en Samling Piecer i tre Bind, hvori den findes, tilhørende Student Rudolf Petersen, staar ligeledes i den strevne Fortegnelse: Morpionade (af Pram).

4) Beskrivelse over en Reise — Skreven af Fritz Lauridsøn. Med Anmærkninger af Mads Skarp. Kbh. 1787.

Efterligning af Holbergs Peder Paars, ligesom Datum in blanco af hans Komedier, er i Alexandriner, med Anmærkninger under, og skal i mere ville ligne Holberg, men er uden komisk Kraft og Fylde. Frederik Rasch (Præst i Jylland) begyndte med: Broderkysset 1794,[1] og gav senere flere satirisk-komiske Digtninge. Broderkysset hedder det deraf, at Æslet overaander (kysser) Hesten, som er daanet, og derved bringer Liv i ham. Personerne ere Dyr i Landet Behirien. Tendensen sees allerede af Titelen. Æselet skraaler om Frihed, Lighed, Dyreret o. s. v. Der er Strid om en Grundlov. Ulven siger blandt andet:

— Nej, griber Mængden, som den bør,
Og Enevælden i sig sluger,
Saa følger med som Tilbehør
Den Skat, det Gods, som Løven bruger;
Den, som han selv, i hvor det gaar,
Hør Staten til, og aldrig mere
Betrygges Stat, end naar vi faar
Den Magt, for Skatten at regjere.

Den da i sikkre Hænder er,
Og Landet skal i Velstand svæve,
Naar Hyre-Sold og Lønninger
Og Told og Tiende vi ophæve.
Hvad Ravneslægtens Gods angaar,
Vi tage det og ikke blues,
Thi Staten ingen Styrke faar,
Før denne Slægt rent underkues (etc.)

Det er et temmelig langtslæbende Rimeri, uden Vid, kun mærkeligt formedelst Indholdet.

Den poetiske Satire taber sig næsten ved Siden af

[1]) Broderkysset. Et Friheds-Digt med Figurer (Træsnit) tilegnet de Herrer Politiske Kandestøbere af Friderich Olesen P--s. Aarhus 1794.

Satiren i Prosa. Denne var ikke blot af den lettere Art, som Storms (1786) og Prams (1788 og 89), men især af den stikkende, skarpe, som P. A. Heibergs (1787. 98). Deres Arbejder have vi allerede omtalt.

En komisk Digter, egen i sin Art, bør særskilt omtales. Thomas Christopher Brun (f. 1750 paa Gavnø, hvor Faderen var Forvalter; 1800 Lektor, 1802 Prof. ved Universitetet i det engelske Sprog, † 1834),[1] en ogsaa af sin ydre Særhed bekjendt Mand, er i Literaturen et Exempel paa Kontrasten imellem Digterens Liv og Værker. Han var Medlem af det norske Selskab, „men han, den evigunge, var saa aldeles glad uden Drik, at man maaskee kunde paastaa, han hele sin Levetid igjennem ikke tilsammentaget har tømt een Flaske Vin eller en daværende Tolvskillingsbolle, og han var dog den gladeste og overgivneste af alle.“[2] Han begyndte med Arbejder for Skuepladsen (1780), derpaa fulgte Mine Fritimer (1783), der bragte ham i Ry; og endelig vedblev han at udgive en Række af mindre Digtninge (Rimerier 1788, Blandinger 1795, Særsynet 1797, Skriftemaalet 1798, Omvendelsen 1799) samt efter 1800 saavel Skjemtedigte som alvorlige Arbejder (Historisk Beretning om Toget til Sjælland 1807.)[3] Hvad der, især i større komiske Arbejder, mangler denne Digter er Koncentrationen af den komiske Kraft, der fordeler sig i en uformelig Brede, især i hans senere Arbejder; men hvor han samler sin Styrke og finder Ord til at gjengive den, er han næsten enestaaende. Det tykkes at skulle være spidst, skarpt, stikkende, som Heibergs, og er

---

[1]) Ogsaa Bruns Hustru, Sophie Elisabeth, Søster til Theateroversætteren A. G. Thoroup, gjorde sig bekjendt som Digterinde.

[2]) Rahbeks Erindringer 4, 16.

[3]) jf. Bruns Samlede poetiske Skrifter 1812—31 i syv Dele. Samlede prosaiske Skrifter 1813. Udvalgte Digte 1834.

dog ikke som Heibergs, det kan endog være bløbt og uden Galde; det er stundum som om et vittigt Barn saae paa Verdens Daarlighed og morede sig over den. Saaledes hin med de samme Omkvæd bestandig skiftende Vise:

Da denne Krone engang var ny —
Nu denne Krone er slidt og graa.

En lidet dyrket Art af den komiske Poesi er den travesterede Heroide: af Zetlitz haves Brev fra Nille Woldemar til Peder Paars;[1] af T. C. Brun: Fidelio til Stella.[2]

Epigramliteraturen er temmelig fattig; der manglede Tid eller Vid til at skjærpe Tanken. Næsten alle ere efterlignede.[3]

Bondens Frihed førte til Bondens Oplysning, og et Middel dertil var ogsaa Poesi. Der dannede sig saaledes en ny Art Viser og Sange: Sange for Almuen. Man nedlod sig til den, og troede derved at hæve den. Derved fremkom i Tidens Løb blandt adskilligt godt meget vanartet. Den, der først, som det synes af egen Tilbøjelighed, begyndte dermed var Hans Christian Bunkeflod († som Præst til St. Hans Kirke i Odense 1805), hvis Forsøg til Viser for Spindeskolerne udkom paa Rybergs Bekostning 1783,[4] og ligesom næsten alle Digtere af denne Art, udgav han tillige Psalmer eller aandelige Sange 1789. Med sine patriotiske Følelser gik Thye Rothe ind paa dette Emne, og udgav Sange for den hæderlige Bondestand 1785, blandt hvilke især Plovsangen Nr. 3 udhæves.[5] Men fornemmelig ud-

[1]) i hans Poesier, 1 Saml. 1789.
[2]) i hans Blandinger 1795.
[3]) Der findes nogle af en Unævnt i Iversens Samling af Poesier for 1783, af N. Weyer i hans Poetiske Forsøg 1789, samt efter Ausonius en Samling af Odin Wolff i hans Vers og Prosa 1789.
[4]) Atter oplagt 1784. 1786 1811. jf. Hans Christians Samtlige Værker 1784. Bunkeflods Levnet af Nyerup i Minerva 1806.
[5]) D. Digtek. Hist. under Frederik den Femte, S. 180.

bredtes deslige Sange virkelig blandt Almuen, da Selskabet for Efterslægten nedsatte en Udgivningskommission af dets Smaaskrifter, der i det første Aar i flere tusende Exemplarer udbredte Almuesange, især af Storm. Men da han næsten var den eneste, der arbejdede, hørte dette op. Bunkeflod skrev derefter Om Viser for Almuen,[1] og adskillige Digtere optoge Æmnet; fortrinligst udførte Claus Friman det i Almuens Sanger 1790 (Læredigte, Hæders- og Mindesange, Krigssange, Marksange og Naturbetragtninger, Sømandssange, Fiskersange o. s. v.), tilligemed flere, saavel som aandelige. Ligesaa gav V. K. Hiort († som Biskop i Ribe 1818) saavel Aandelige (fra 1790), som Samlinger af Almuesange (fra 1799).[2] Hertil høre ogsaa Nordmændene Jens Zetlitz (Sange for den norske Bondestand, Bergen 1795), Simon Kildal (Muntre Sange for den Nordlandske Ungdom 1799) og Hans v. Buchwald, der udsatte Præmier for deslige Sange, og tilegnede Kronprinsen de indkomne (Sange for Almuen 1800). I det ny Aarhundrede fortsattes Sagen, tildels igjennem Seminarierne, af H. P. Barfod, O. D. Lütken, o. fl.[3]

Endelig ville vi med et Par Ord omtale Oversættelser

---

[1]) i Handelstidenden for 1788.

[2]) jf. D. Tilskuer 1792, Nr. 22. 97.

[3]) Der findes endnu en Art Almueviser, de ægte Almueviser, der kun ere for Almuen, og som der maaskee nok kunde bringes noget ud af, naar man havde en stor Samling deraf fra forskjellige Tider. F. Ex. Fra Bondefrihedstiden: En nye Vise eller Caracellen om Rytteriet paa de anlagte Træheste i Bibenshuus. Kbh. 1788. En Nye Viise om Møllen i Storehave ved Langebroe, hvor Unge og Gamle kan blive malet, aabnet første Pintsedags Eftermiddag 1788. Kbh. Trykt hos Sebastian Popp. Der menes en Gynge. (Af en stor Visesamling, især af ældre, findes saavidt jeg erindrer, sem Pakker i Hielmstjernes Samling i det Kgl. Bibl.)

af fremmede Digtninge, der gjøre os bekjendte med de Mønstre, som foresvævede vore egne Digtere. Ossian var næppe endnu synderlig bekjendt eller begreben.[1] En almindelig Oversætter, P. N. Nygaard, oversatte Stykker af ham i almindelig Dansk Bibliothek. Alstrups Oversættelse i Prosa (1790—91) giver kun en dunkel Forestilling om Originalen. Hans West oversatte Glovers Leonidas (1786—88), og ligeledes af Engelsk det indiske Drama Sacontala (1793). Lægen J. H. Schønheyder oversatte Miltons Tabte Paradis 1790, Gjenvundne Paradis 1791. Krigskunsten af Frederik den Anden blev oversat 1788,[2] men ikke som Originalen med Rim. M. C. Brun oversatte nogle af Petrarcas Sonetter.[3] Svensk droges frem efter Stiftelsen af det Skandinaviske Selskab, men havde lidet Fremgang; man sang heller paa Dansk, da Overgangen var saa let. Den tyske Literatur var den mest søgte, og man oversatte naturligvis helst lyriske Sager af de mest ansete Digtere og af deres andre Frembringelser de bedste: Bürger, Schiller, Wieland (Oberon af Fr. Stoud 1792), Göthe (Herman og Dorothea af J. Smidth 1799).

Vore Digtere vovede sig derved ud paa et farligt Farvand. Jo svagere deres Kræfter vare, desto mere skulde de have betænkt, at netop det bedste er uoversætteligt. Til disse Oversættere hører især Tode, der oversatte af Bürger (Skjelmske Pige, see paa mig —), og ansaae sin Oversættelse af Schillers Hymne til Glæden for sit bedste Digt. Flittige Oversættere vare ogsaa Riber og Fr. Schmidt, den første f. Ex. af Kleist, den sidste, der ogsaa efter det Svenske har oversat:

[1]) Fr. Hansen skrev en Disp. de sublimitate Ossianis 1783.
[2]) i Minerva 1788.
[3]) i Jerusalem Skomagers efterladte Papirer, Nr. 3.

Lille Clara, o bebrejd ej mig,
At jeg er et Barn, du gode, kjære;
Er jeg Barn, saa ligner jeg jo dig,
Er det da en Skam at barnlig være? —

og især af Bürger (Den brave Mand) og Schiller (Kampen med Dragen). Som Exempler paa disse Oversættelsers Mathed hensættes Begyndelsen af den bekjendte „Soldatervise af Wallensteins Lager":

Friskt op Kammerater, til Hest, til Hest!
I den frie Feldt vil' vi drage.
I Feldten der kjendes dog Manden bedst,
Der kan man ret Hjertet opdage.
Der træder ej nogen for ham hen,
Der staar han ganske paa egne Been.

Og Oversættelsen af Theklas Sang:

Egskoven bruser ved Skyers Flugt,
En Mø hist vandrer ved grønne Bugt,
De Bølger sig bryde saa brat, saa brat,
Og hun synger hen i den mørke Nat,
En Taare i Øjet fremtræder.

Mit Hjerte er knuset, tom Verden er,
Og intet mere jeg ønsker mig her.
Du Hellige, tag nu dit Barn til dig!
Jeg engang paa Jorden var lykkelig
Ved Livets og Kjærligheds Glæder.

I den episke Poesi gjordes et stort Fremskridt. „Selskabet for de skjønne Videnskaber udsatte en Pris paa 1000 Daler for et Epos, men der kom intet." Pram forsøgte først paa et episk Digt, men han vilde dog ikke give sit Forsøg ud for et Epos; han kaldte det „en Rimkrønike," som det dog hverken var eller blev. Efter Digtet Emilies Kilde og nogle mindre Digte, dels i Iversens Poesiesamlinger, dels

i Norske Selskabs Samlinger (1782—83), fulgte nemlig Stærkodder (1785), efter hvis Udgivelse han samme Aar begyndte paa Minerva. Stærkodder, et Digt i femten Sange, blev af Luxdorph erkjendt for et virkelig originalt dansk Epos, og den Tids Kunstdommere vare ingenlunde blinde for dets Fuldkommenheder. Man beundrede „den sindrige Opfindelse, den vel anlagte Plan, de rigtig skildrede Karakterer, de mesterlige Malerier og Fortællinger, de snart rørende, snart stærke Træk, de flydende og harmoniske Vers.“ Denne Berømmelse, der her er samlet, bekræfter sig i det hele, naar man efterseer de enkelte Bedømmelser. Luxdorph siger, at „det er et ikke mindre sælsomt end glædeligt Syn; Versene ere overalt flydende og behagelige“ (Oehlenschläger fandt dem „knortede“). „Endog den usædvanlige Afvexling af tvende Rim imellem fire paa hinanden følgende Linier af lige Længde, især i de kvindelige Vers, indeholder en Harmoni, som kildrer mit Øre. Opfindelsen er vittig, har bestandige Afvexlinger, og blandt dem intet urimeligt, at sige efter Planens Natur, eller modstridende. Her findes og mange Steder af særdeles Styrke eller meget rørende. Maaskee kunde Poeten blandet mere af den komiske Gejst deri, (han anfører et Sted, hvor han virkelig er bleven overrasket deraf), og nogle Unzer af spiritus salis Wielandini havde vel ikke fordærvet Sagen; men hans Forsæt har tillige været, at afhandle visse Stykker af den høje Moral, som da ikke havde fundet Sted. Det er kun smaa Ting, at her bruges altfor ofte de langstrækkende adjectiva participialia, at det Maleri af en Kjæmpe med sex Arme er en jammerlig Opfindelse, lad være man faar den Moral deraf ud, at Magt uden Forstand er ødelæggende.“ Disse sex Arme, der, som bekjendt, ikke ere Prams Opfindelse, have ogsaa forarget Suhm, der efter at have bemærket, at Pram ved sin Stærkodder har

overgaaet sig selv, kalder det „et Værk, der baade for sin Længde, Udførelsesmaade og Indhold gjør vort Land Ære, og som med liden Forbedring kunde blive vort ypperste Poem, helst naar Stærkodders overflødige Arme bleve fra først til sidst afrevne." Disse overflødige Arme vise hvad de vilde have ud af et episk Digt: en Historie, hvoraf man kunde uddrage en Lærdom, en Moral. Og det er netop denne Moral, denne Allegori, som Rahbek udhæver. Thi han betragter „den ene Episode deraf, hvor paa saa mesterlig en Maade vor gamle, paa store, skjøndt stundum uhyre, digteriske Ideer saa rige, Fabellære er nyttet." Thi „det kan ikke være gaaet nogen vor Literaturs sande Ven af Minde, hvorledes Digteren her under alle Digtekunstens Fortryllelser har vidst at indklæde den vigtige Lære, at den store Kunst til at ophjælpe et ved Overdaad og Trældom udmarvet Land er at skjænke det tre kostbare Ting: det Skirnerske Sværd eller den til Nationalselvstændighed fornødne Nationalkraft og Krigsstyrke; Gudernes Skib, det stolte Skibbladner (Skidbladner), der ligger nedsænkt i et fejgt, uvirksomt og balstyrigt Folks ubrugte Havn, et Billed paa den da forsømte Sømagt og Handel; og Mimers Brønd eller Kundskab og Klogskab, den Guddomsgave, uden hvilken alt det øvrige er ikke blot unyttigt, men endog ugjørligt. Disse trende Klenodier lader han Stærkodder til Forsoning for et begaaet Mord gjennem utallige Farer hente, og ved dem frelse sit nedsunkne Fædreland." Fra denne Side betragtede man altsaa Oldtiden; saaledes var den og kunde den blive en rig Kilde for Digtning. „Vor Oldtids overraskende Land med alle dets romantiske og gigantiske Scener ligger aaben for hver den, der som Stærkodders Digter kan med en uimodstaaelig Tryllestav berøre vore Øjne og fremkogle os den ene henrivende og forbausende Udsigt efter den anden." Maaskee Pram, mener han, en anden

Sang betragter „den ikke mindre frugtbare Fiktion om Vanalands indbyrdes Tvedragt og dens Følger, eller den i højeste Grad poetiske Fremstilling af Stærkodders og Halvors Nedstyrten i Afgrunden." Paa denne Maade skulde da Digtet Stærkodder være en genial Opfatning af Tidsalderens Anskuelser, og hvilke de vare see vi af Rahbeks Kommentar til Begyndelsen af femtende Sang: „Sandt Almenvel, virkeligt Vellevnet, ægte og almen Velstand, ædel Veltænkenhed og Velvillie, og moralsk Forædling ere de Frugter, hvorpaa man skal kjende den Jord, der vædes af Oplysningens Væld, der udspringer under klog og kjærlig Regjerings Ly" (etc.) Da alle vore Forfattere jo skulde have Navn efter en fremmed, kalder Rahbek da ogsaa Forfatteren til det „maaskee mest digteriske Digt vor Literatur har at bramme af", „vor Ariost."[1] Læseren behage selv at sammenligne dem!

Et bibelsk Epos gav Nordal Brun: Jonathan, et Digt (Bergen 1796. 4.), hvilket M. C. Brun[2] har karakteriseret, naar han „som Middel mod Søvnløshed rekommenderer en Sang af Digtet Jonathan blandet med flere Ingredienser."

Den dramatiske Poesi, den mest underholdende og den mest ophøjede, forenet med andre Kunster, maa gjøre den største Virkning; Theatret har derfor hos alle Folk og til alle Tider været en national Indretning, og saa nær ved vor egen Tid maa det danske Theaters Historie fra denne Periode have noget tiltrækkende. Virkningen svækkes imidlertid paa flere

---

[1]) Prams Skrifter ved Rahbek, Supplementbindet S. V. LXXI. o. fl. St. Luxdorphs Tanker om Stærkodder i Luxdorphiana, S. 254. Suhms i Suhms Saml. Skr. 6, 106. Rahbeks D. Tilskuer 1800, Nr. 25 og 26. jf. Oehlenschläger om Pram, i hans Erindringer 1, 177. Prams Selvbiografi, Luxdorphs Tanker om Stærkodder, Suhms Dom om Stærkodder i Østs Archiv 1, 111. 190—191.

[2]) i Fluesmækken, S. 6.

Maader. Arbejdernes Mangfoldighed og idelige Gjentagelser ødelægger Kunsten. „Hos Grækerne, siger Bulwer etsteds (i Athenen) bleve dramatiske Fremstillinger, i det mindste i en rum Tid, ikke som hos os fortærskede ved idelig Gjentagelse. Deres Gjenopførelse var ligesaa sjelden, som deres Virkning imponerende, og intet Drama, hvad enten det var tragisk eller komisk, som havde vundet Prisen, turde opføres anden Gang, og der gjordes kun en Undtagelse for enkelte udmærkede Digtere.“ Naar hos os derimod et Stykke er blevet ret fortærsket og derpaa endelig henlagt, vil der gjerne hengaa en Tid, før en ny Slægt drager det frem paa ny, og i Hviletiden er gjerne noget af det mest pikante derved gaaet tabt. Ved den græske Oldtid var der en anden Fordel: intet Stykke kunde komme frem uden det originelle, det folkelige, intet, der var laant eller overført. Naar Theatret hos os derimod er blevet en Morskabs-Indretning, en Underholdning for hver Aften, saa fortrænger Sværmen af Oversættelser det originale Skuespil, og det synes virkelig at have været det danske Theaters bestandige Skjæbne at maatte leve af dem, ligesom det danske Folk af oversatte Diplomater. Men dette nu henlagte Kaos, som Tilfældigheden føder og Nysgjerrigheden opfostrer, kræver en uendelig Taalmodighed, hvis det atter skal frembrages og ordnes. En Betragtning over en vis Periodes dramatiske Arbejder, der skulde oplive og muntre Sindet, vil derfor let komme til at kjede og sløve det. Enhver, der skal behandle Theatrets Historie, vil uden Tvivl derfor sande: „Gid vi dog kunde bringe det dertil, at vi havde faa Skuespil, men gode!“

Det gaar med Theaterkritikken ligesaa. Ogsaa den er fremkommen for et ørkesløst Publikums Skyld, og lægges hen med Skuespillet. Hvo der ikke duer til andet, kan i det mindste skrive en Theaterkritik, men hvilket Menneske kan efter

et halvt hundrede Aars Forløb udholde at gjennemlæse disse Artikler, der vare bestemte for Dagen og dø med Dagen. Der opstod ingen ny Rosenstand Goiske, og den gamle virkede som Theaterdirektør, formedelst hans skarpe Karakter, just ikke altid til det bedste. Skuespilleren Fr. Schwarz søgte ved sin Lommebog for Skuespilyndere (1784 og 1785) at vække Interesse for Theatret, men den var, i Følge Lommebogens Natur, spredt og forbigaaende. Rahbeks Theaterartikler i Minerva og hans øvrige dramaturgiske Skrifter lide næsten alle af samme Mangel, Ensidighed, og han laa derfor i Strid med Tode, f. Ex. i Medeafejden 1788;[1] begge vare for beskjæftigede med allehaande andre Ting til at kunne skjænke Theatret deres fulde Opmærksomhed. Hieronimus Laub (siden Sognepræst i Frørup i Fyn) skrev i nogle Maaneder Theaterartiklerne i Minerva 1796—98, og kom virkelig derved i en Slags Ry. Ogsaa M. C. Bruns Svada (1796) vandt saa megen Opmærksomhed, at Rahbek endnu længe derefter lod Stykker deraf optrykke.[2]

Der var gjort mange Forsøg paa at gjøre Operaen tilgjængelig og kjær for det danske Folk, eller i det mindste ved den at smigre Hoffets Forfængelighed, ja endog at bringe Mozart paa den danske Scene;[3] men dels vare Originaler af denne Art, hvori Poesi og Musik paa en storartet Maade skulde forenes, meget vanskelige at tilvejebringe, dels laa denne Digtart for Folket i det hele for højt. Til de senere Forsøg høre: Armida i en slet Oversættelse af Thoroup til Salieris Musik; Orpheus og Eurydice fra 1786, oversat af C. D.

---

1) Overskou, D. Skueplads 3, 400.

2) Liunges Maanedsskr. Hertha 1827, 3 B. S. 259. Andre Theaterskrifter haves af Skuespillerne Michael Rosing og Stephen Heger, Fuldmægtig Christian Bjørn, Haste (Thalia 1795—96), N. C. Øst, o. s. v.

3) See Artiklen Opera, den store, i Overskous D. Skueplads.

Biehl til Musik af Naumann, der satte alle Theatrets Kræfter i Bevægelse; Cora fra 1788, ligeledes til Musik af Naumann. Og efter at Musikerne Schulz og Zinck (1787) og Kunzen vare komne hertil, fik ogsaa indenlandske Komponister Lejlighed til at vise deres Dygtighed. Aline, Dronning af Golconda, oversat af Thaarup til Musik af Schulz 1789, vakte stor Henrykkelse og megen Spektakkel.

Ved denne Tid begynder den indenlandske Opera; „die Zeit der Mittelmäßigkeit war vorüber." For at give Kunzen Lejlighed til at vise sit Talent, digtede Baggesen sin Holger Danske, opført til Kunzens Musik den 31 Marts 1789; den blev til et Rivejern imellem de Tyske og Danske, og blev parodieret af P. A. Heiberg i Holger Tyske, og den store Holgerfejde begyndte, en Strid ikke blot imellem Danske og Tyske, men tillige imellem dem, der vilde have Opera, og dem, der ikke vilde have den. Operaen tabte, saa meget mere som Heiberg ligesom slog den ihjel ved Mikkel og Malene, Parodi paa Orpheus og Eurydice (1789). Ikke desto mindre digtede Heiberg selv i samme Aar, efter Opfordring af Schulz, for at give Zinck Lejlighed til at komponere Theatermusik, Selim og Mirza, der blev opført den 1 Februar 1790, men kun gjorde liden Lykke, og samme Aar blev parodieret af Tode i Ole og Sidse, af Olufsen i Jochum og Maren. Baggesens Erik Ejegod, der allerede var digtet strax efter Holger Danske (1789), blev først opført den 30 Januar 1798, til Musik af Kunzen, der, uagtet al Modstand af Operaens Fiender, vandt meget Bifald. Den var det eneste originale Theaterstykke i den Saison, og dannede Slutningen paa den danske Opera i Tidsrummet før 1800.

Det lettere Syngestykke eller Sangspil tiltrak stærkere Mængden, og Oversættelser af franske, tildels tyske, Syngestykker vedbleve med mere eller mindre Held at opføres, dels

til fremmed, dels til egen Musik. F. Ex. Claudine af Villabella af Göthe, opført 1787 til Musik af Schäll, der ingen Lykke gjorde; Apothekeren og Doktoren af Stephanie den yngre til Musik af Dittersdorf 1789; Hemmeligheden af Fransk, og Vinhøsten af Tysk (oversat af Frankenau), begge til Musik af Kunzen 1796; Nonnerne af Picard (oversat af Falsen) til Musik af Devienne 1797; Den lille Matros af Pigault Lebrun (oversat af Frankenau) 1800, o. s. v. Men ligesom danske Digtere allerede i forrige Tidsrum havde forsøgt at efterligne de fremmede, især det naive, idylliske og folkelige Sangspil, skete det ogsaa nu, og med større Held.

Thomas Thaarup (f. 1749 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader var Isenkræmmer) deponerede fra Helsingør 1768, var Lærer ved Søkadetakademiet (1781—94), i nogle Aar Medlem af Theaterdirektionen (1794—1800). Siden 1800 boede han i Smidstrup ved Hirsholm, og fremkaldte Jødefejden 1813. († 11 Juli 1821.) Som lyrisk Digter skrev han for det danske Literaturselskab en rimløs og prosaisk Ode over Indfødsretten (1777); men ved Digtet Fødelandskjærlighed (1782):

Du Plet af Jord —

fortjente og vandt han almindeligt Bifald, og angav tillige i dets Slutning det Standpunkt, hans Poesi vilde indtage og blive staaende paa:

Den gode Borgers Navn at bære
Er Maalet, som vi stræbe til.

I sine Hymner, Passionssange, Selskabssange og andre Lejlighedsdigte hæver han sig aldrig til nogen højere poetisk Flugt, men giver sunde og jævne Tanker i en smuk og tiltalende Form, altid indenfor den simple Forstands og den milde Godheds Omraade. Ensformighed kunde derved ikke

undgaas, men han var desuagtet meget yndet, maaskee som det troeste Billede paa sin Tids Samfundsliv, og hans Sange vare vidt og bredt udbredte. „Ikke at tale om de Sange, der vare for enkelte sluttede Kredse, hørte det, siger Rahbek, en Række af Aar ligesom til enhver større og mindre Samfundshøjtids Festlighed, at den skulde vies ved en Sang af Thaarup.“ Som dramatisk Digter begyndte han med den højere Opera, men disse Forsøg vilde ikke lykkes. En Opera Orpheus, hvoraf første Akt blev indsendt til det danske Literaturselskab, og hvori det mythiske blev behandlet historisk (Vandsnogen, der dræber Eurydice, er en rasende Elsker, Serpentes), forblev et Fragment, og blev henlagt af Digteren selv. Der haves ogsaa kun et større Brudstykke af en nordisk Opera, Alfsol, og et mindre af en Opera Alceste. Sin rette Hæder vandt Thaarup derimod ved sine patriotiske og folkelige Syngespil: Høstgildet i een Akt 1790, forfattet til Indtoget; Peters Bryllup i to Akter 1793; Hjemkomsten i een Akt 1802. Disse dramatiske Idyller gjengave Folkets patriotiske Stemning; det var ret livlige Skildringer af Bonde- og Sømandslivet, Folkets Begejstring ved Kronprinsens Giftermaal, Stavnsbaandets Løsning, Bondens og Negerens Frihed, Norskes, Danskes og Holsteneres lyksalige Forening, ja endog Elsaßernes Nedsættelse paa den jydske Hede, og endelig Slaget den anden April. Viserne og Romancerne deri til smuk folkelig Musik af Schulz vare snart paa alles Læber, og ere vel først i vore Dage fortrængte af andre; f. Ex.

Nys fyldte skjøn Sired det attende Aar —
Førstkommende Majdag vort Bryllup skal staa —
En Time før Middag Madamen opstaar —
Jeg fremmed her til Stedet kom —
I Østen sølvblaa Dagen smiler —
Ung Adelsten paa Tinge stod —

Herr Thorvald, skjøn Signe, de venneste to —
Jeg vil fly din Højtids Fryd (Færd) —
Dalens Lilje mod det høje — o. s. v.[1]

Peter Foersom kaldte ogsaa disse Sangspil „tre ret nydelige smaa Lejlighedsstykker, som Lejligheden spillede for og en smuk Musik hævede;" men da Thaarup slog Vrag paa Shakspeare, paa Hamlet, paa Kong Lear, og øvede sin „lidet attiske Vittighed" paa dem, viste Foersom ham tilrette.[2]

P. A. Heiberg, der allerede havde gjennemgaaet sit første Stadium i Lystspillets Behandling, vendte sig ogsaa til Syngestykket, og behandlede det ligeledes folkeligt, men paa en ganske anden Maade, med mere komisk Liv, Ynde og Vid; nemlig i Chinafarerne, opført til Musik af Schall 1792, og Indtoget, til Musik af Schulz 1793. F. H. Guldberg, begyndte sin lange og frugtbare Forfattervirksomhed med Syngespillet Lise og Peter, opført 1793 til Musik af Wedel, men Texten, der, formedelst en Grille af Theaterchefen Grev Ahlefeldt, maatte omarbejdes, blev derved efter Publikums Mening forhutlet; og Aftenen, opført 1795, til Musik af Schall, opnaaede kun tre Forestillinger. Tode, for hvem Lystspillet ikke ret vilde lykkes, forsøgte sig ogsaa i Syngespillet, men Husarerne, til Musik af Wedel, opført 1794, maatte strax lægges hen. Prams Serenaden eller de sorte Næser, der, til Musik af Wedel, opførtes 1795, oplevede i ni Aar ni Forestillinger, og var, efter hans egne Udtryk (i hans Testament) „kun en Bagatel, som dog stedse morede for fuldt Hus," vel især for sine Viser, f. Ex.:

Endnu har vi Sommer saa varm og saa blid —

---

[1]) Thaarups Efterladte poetiske Skrifter, udg. af Rahbek. 1822.
[2]) Sendebrev fra William Shakspeare i Elysium til Thomas Thaarup i Smidstrup, i Athene 7, 349.

Nu er Serenaden saa godt som glemt; derimod har Dragedukken af Falsen, opført 1797, til Musik af Kunzen, endskjøndt Knudsen ikke spiller mere, beholdt sin Yndest lige til vore Dage, og er næsten det eneste, der har bevaret Forfatterens Navn som Digter.[1]

Naar vi antoge, at den danske Komedie omtrent ved 1780 begynder et nyt Liv, saa bekræftes dette ogsaa ved Skuespillerpersonalet. Den gamle Trup fra Holbergs Tid var uddød ved denne Tid eller nærmede sig stærkt sin Ende. Rose døde 1784. Og der dannede sig efterhaanden en ny Trup med friske Kræfter, større Dannelse, i det mindste Politur, og af en endnu mangfoldigere Karakter, hvilke desuden have større Interesse for os, fordi de staa vor Tid nærmere, og mange endnu Levende kunne mindes de fleste: Stifteren af det dramatiske Selskab Schwarz, (som jeg med Henrykkelse mindes), Rosing, Gjelstrup, Saabye, Lindgren, Frydendal, Knudsen, og den elskværdige, tækkelige, dannede og kundskabsrige Foersom, o. s. v. Næppe har Theatret nogensinde haft dygtigere Skuespillere og Skuespillerinder, der i alle Retninger kunde opfylde dets Fordringer, men især hvad det komiske angaar, og der behøvedes kun, at Digterne kunde holde Skridt med dem ved ypperlige originale Værker.

Men Dagens Graadighed kunde ikke tilfredsstilles ved dem. Der maatte, som forhen, forskrives Oversættelser af tyske, franske, engelske, tildels italienske, Forfattere, indtil de tyske endelig vandt Overhaand. Vi ville nævne nogle: Großmann, Kun fex Retter, fra 1781; H. F. Müller, Greven af Waltron, fra 1782, „et rørende Krigsrets-Spektakelstykke,“

---

[1]) Falsen digtede siden Komedien Hvad vil Folk sige? efter Florians Fortælling Selmour, opført 1801, men nu glemt. Som Forfatter til anden Aprilsvisen: Til Vaaben! See Fienderne komme, vil han vel endnu mindes.

der længe var yndet; Stephanie den yngre, Hververne, fra 1783, oversat af Preisler; Schröder, Ringen Nr. 1 og Nr. 2, fra 1789 og 1792, o. s. v. Det borgerlige Drama efter Diderot, hvis theatralske Værkers Oversættelse fuldendtes af P. C. Zeuthen 1779, f. Ex. Den værdige Fader, fra 1783; Beaumarchais, Figaros Giftermaal, fra 1786, i to Oversættelser i samme Aar af Kalnein og Rahbek; Florian, De to Sedler, fra 1791; Moliere, De latterlig Følsomme, fra 1792, som man ikke forstod o. s. v. Scheridan, Bagtalelsens Skole fra 1784 (1788), Medbejlerne fra 1799; Goldsmith, Fejltagelserne, fra 1785; Holcroft, Vejen til Ødelæggelse, fra 1794, Den forladte Datter fra 1799; Cumberland, Jøden, fra 1796 o. s. v. Goldoni, Den butte Velgjører, fra 1784; Gozzi, Juliane von Lindorak, fra 1785, oversat af Rosing. Endelig bemægtigede Tyskland sig den danske Skueplads: Iffland, Jægerne 1788, Gamle og nye Sæder 1795 o. s. v.; Kotzebue, Menneskehad og Anger 1790, Indianerne i England 1792 o. s. v.; Jünger, Taknemmelighed og Utaknemmelighed 1791, Kjolen fra Lyon 1795 o. s. v. ved Siden af hvilke Göthe, De to Søskende 1795, kun gjorde liden Lykke.[1] Og saa vare Skuespillere og Publikum saa vel forberedte, at N. T. Brun (Nutidens Brun) kunde begynde sin næsten uoverseelige Virksomhed som Oversætter (med Manden paa 40 Aar af Kotzebue 1797)[2] eller hvad man ellers vil kalde ham. Og Aarhundredet sluttedes med det al Ungdom fortryllende, men rigtig nok „det første egenlige Spektakkelstykke," Ridderspillet Herman von Unna af Skøldebrand, til Abbed Voglers uforlignelige Musik, maadelig

[1]) Lessings Minna af Barnhelm, oversat af Wandal, er fra 1771; Philotas blev oversat af Scheel 1793, men næppe opført.

[2]) Overskou, D. Skueplads 3, 706.

oversat af Thomas Thaarup, opført 1800 (udkommen 1802).[1] Hvad have vi nu selv, der kunde stille sig imod og modstaa denne Oversvyilning, der tilsidst truede med at drukne den dramatiske Kunsts indre dybsindige Natur i ydre Øjenslyst og tomt Spektakkel?

Først møde vi i Wiwet noget Holbergsk, thi hans Komedie Datum in blanco i fem Optoge var rigtig nok ældre (fra 1777), men blev første Gang opført den 1 Januar 1785. I det hele stod den langt tilbage for Holberg, men nogle Scener mindede dog levende om Holbergs Vid og komiske Kraft, og maatte vække store Forventninger. De opfyldtes ikke ved Enke- og Ligkassen, der første Gang opførtes i November 1787, og kun er bleven ved at leve i Literaturens Historie formedelst den Strid, den fremkaldte.[2] Forfatteren døde nogle Aar efter (1790). De andre Forfattere af nogen Betydning ere:

Tode var frugtbar og ikke uden Talent, men flygtig, og hans Stykker, Søofficererne undtaget, bleve enten ikke opførte eller maatte lægges hen. Søofficererne fra 1782, opført i Januar 1783, det første, hvori der saaes Sømænd paa Scenen, vandt tildels derved overordenligt Bifald; og gav desuden Anledning til en mangeaarig Fejde med Rahbek, som han antog for sin Recensent isteden for Kierulf.[3] Men Ægteskabsdjævelen, opført 1784, kunde ikke holde sig paa Scenen; og Bussemanden, opført 1788, blev, bestandig omarbejdet, bestandig slettere.

[1]) See for Resten Overskou og Oversætterne Rahbek, Thaarup, Thoroup, Weinwich, Martin, Preisler, Schwarz, Rosing, Sønnichsen (tillige Samling af Skuespil), Kalnein, Liebenberg, Staal, Wille, o. fl.

[2]) See, foruden Overskou, D. Skueplads 3, 382, de hos Nyerup anførte Skrifter.

[3]) jf. Rahbeks Erindringer 2, 85—86.

Dramaturgen Rahbek begyndte med Den unge Darby i fem Akter, skrevet 1778 i hans attende Aar; det blev indgivet anonymt, men da Rosing vilde have ham til Æresmedlem i det af Schwarz stiftede Dramatiske Selskab, navngav han sig; det blev opført i April 1780, og oplevede nogle Forestillinger. Sophie Brauneck i tre Akter kunde derimod ikke bane sig Vej; og den Fortrolige i een Akt fra 1784, opført i Maj 1785, gik kun to Gange.[1] Efter nogen Hvile skrev han Sommeren eller Det kjøbenhavnske Landlevnet i fem Akter, der skulde, som Titelen ogsaa viser, være en Skildring af Kjøbenhavnernes Liv paa Landet, og af O. H. Mynster, ikke saa ueffent, blev kaldt en Tilskuer i fem Akter.[2] Det var et Produkt af et Væddemaal med hans gode Veninde, Mad. Rosing, hvis Portræt staar foran det, og ingen skal nægte, at han opfyldte hendes tvende første Fordringer, at det skulde hedde Sommeren og være i fem Akter.[3] Det blev ikke indgivet til Theatret, og findes heller ikke opført. Det er for Resten ligesaa kjedsommeligt, som rimeligvis det Landliv har været, han kopierede.

Naar Rahbek kalder Pram „den udmærket genialske Digter, hvis Arbejder (nærmest Skuespil) udgjøre en væsentlig Del af vor literariske Guldalders bedste Rigdom,"[4] saa maa vi være nysgjerrige efter at vide, hvorvidt de hos Eftertiden have bevaret denne Hæder. Pram var for flersidig til at holde sig til een Side; han forsøgte sig baade i det højere alvorlige Drama og i den lavere Komedie. I rimfri femføddede Jamber skrev han to Stykker: Damon og

---

[1]) jf. om disse Stykker Efterskriften til Kierulf i Rahbeks Prosaiske Forsøg 1785.

[2]) Rahbeks Erindringer 4, 323.

[3]) jf. Efterskriften i Rahbeks Prosaiske Forsøg. Fjerde Saml. 1796.

[4]) Om Holberg som Lystspildigter 3, 48.

Pythias, heroisk Skuespil i fem Akter, opført i Januar 1790, der efter hans egne Ord (i hans Testament) kun „gik tre til fire Gange med tvetydigt Bifald;“ Frode og Fingal, Skuespil i fem Optoge, opført i September 1790 foran Høstgildet, et i en Skynding forfattet Feststykke, som han selv var fornøjet med, og som vel kunde gaa ved en festlig Anledning, men ikke kunde holde sig paa Theatret. I den egenlige Komedie faldt han paa at bearbejde Terentses Eunuchus, og saaledes fremkom Negeren, opført i November 1791, et ubetænksomt Foretagende, der havde Vanskelighed ved at komme paa Theatret; Rosenstand Goiske kaldte det „en Skifting, der ikke burde have Lov til at vise sig for Folk;“ det vandt kun ringe Bifald, men opnaaede dog 11 Forestillinger i 16 Aar. Ægteskabsskolen derimod, Lystspil i fem Optoge, opført i Marts 1795, „Prams bedste dramatiske Værk,“ blev optaget med levende Bifald,[1] men desuagtet snart henlagt og overgivet til Glemsel. Begge disse Stykker, Negeren og Ægteskabsskolen, ansaae Pram selv for „noget af det bedste han har frembragt.“ Brønden, opført i December 1800, var en Forvandling af en Lafontainesk Roman til et Skuespil, der vel formedelst Rosings Spil skaffede nogen Morskab, men var „Ægteskabsskolens Forfatter uværdigt.“ — Efter 1800 skrev Pram endnu to Stykker: Komedien Frokosten i Bellevue 1813, som han selv kalder en Ubetydelighed, og som blev forkastet af Theaterdirektionen, og Skuespillet Drømmeren 1817, som ej blev opført.

Der er altsaa saa godt som ingen af disse Forfattere, endnu mindre da af de ringere,[2] der ved Originalitet og

---

[1]) jf. om dette Stykke D. Tilskuer 1795, Nr. 19.

[2]) T. C. Brun begyndte med: Den uheldige Lighed, opført i November 1779, udkommen 1780, og Kjærlighed paa Prøve, opført i November 1781, begge uden Værd og uden Lykke. Den pa-

Vid have kunnet hæve den danske Komedie til varig Hæder, eller i det mindste ved at gjøre særdeles Lykke hos Publikum givet Eftertiden en Forestilling om hvad det især yndede. Der er kun to tilbage, hvorom det vil kunne siges, nemlig Heiberg og Olufsen.

P. A. Heiberg er ingen ny Holberg, men dannede hvad man kunde kalde et Heibergsk Theater. Tidlig begyndte han sin dramatiske Virksomhed, og bevarede sin Interesse for den danske Skueplads indtil sin Forviisning og efter denne. Hans Vid var uudtømmeligt og hans Flid utrættelig, om end mindre „Ilfærdighed," som han selv erkjender, havde været gavnlig. Historisk er det klart, at den Lykke han gjorde, eller rettere den Opsigt han vakte, ofte havde sin Grund, ikke saa meget i Stykkets Ypperlighed, som i enkelte Replikker, der med tydelig Hentydning indeholdt en og anden Snert til denne eller hin, om hint eller dette, til en eller anden Autoritet eller til Regjeringen, stundum endog en ved Lejlighed anbragt, i sig selv livet vittig Replik. Denne Slags Vid kan endog en maadelig Forfatter øve, og han

triotiske Skribent, Baron Wedel-Jarlsberg, der siden (1804) oprettede et Provincialtheater, sidst i Odense, udgav flere originale Skuespil: Bondedyd 1782; Den sjeldne unge Herremand og Det var omsonst 1794; Ingen af dem blev opført paa det Kongelige Theater. Overtilsynskommissionens Medlem Jacobi skrev Kuren, Komedie i to Akter, opført i April 1783, et altfor svagt Produkt til at kunne holde sig. Skuespiller Becks Stykker ere for det meste Laan: Qvarternen, Komedie i tre Akter 1787 gav Anledning til en Strid med Rahbek, jf. Epigrammet til Skuespiller Bech i Weyers Poetiske Forsøg, og Oehlenschlägers Erindringer 1, 103; Ja eller Nej, Komedie i een Akt, opført 1793, gjorde nogen Lykke. Fastings Actier, opført 1788, blev udhysset. Storms Ernst, opført 1791, var mislykket. Hos Nyerup kan man finde flere: to af Nordal Brun, et af Stephen Jørgensen, et af Klædekræmmer Holtz 1793. Dormon og Vilhelmine, af C. J. Th. de Meza, opført 1796, var slet, o. s. v.

jager saa meget mere derefter paa rette og urette Sted, jo maadeligere han selv er, og han behager Publikum saa meget mere, jo maadeligere det er. Den Glæde, som Folk følte over saadanne Replikker, som gave dem Anledning til eller af hvilke de tog Anledning til at ytre paa Theatret hvad de ellers ikke turde sige, at vise deres Patriotisme i det mindste i Udraab og Skraal, var virkelig et af de Fenomener, der fandt Sted under Revolutionsperioden og en temmelig naturlig Følge af denne;[1] og Heiberg, det kan ikke nytte at dølge det, var netop den rette Mand til at benytte og nære det. I hans første Stykker findes ingen Spor deraf, de tykkes udgaaede fra en ren Kjærlighed til Kunsten, i de senere desto hyppigere.

Til de første, hvori han holdt sig til den rene Theatereffekt, høre: Forvandlingerne, hans første dramatiske Arbejde, der allerede fra Norge var nedsendt til Theatret, Komedie i fem Akter, blev opført i Marts 1788, og vakte ualmindelig Interesse. Æmnet er taget af en Fortælling af Cervantes, men Scenen henlagt til Sælland. Heri ligger Stykkets Hovedmangel, den spanske Romantik tager sig ud som et Æventyr. Den mest ejendommelige Karakter (Plump) viser desuden sin Ejendommelighed mere ved visse Mundheld end ved virkelig komisk Holdning. Spillet kan hæve meget, ved Læsningen i det mindste falder Stykket i det hele noget i det kjedsommelige. Men her fremtraadte dog en ny Digter med tydelige Anlæg til en ny Komedie. Heckingborn, opført i næste Saison, i Oktober 1788, ligeledes Komedie i fem Akter, viste endnu større Dygtighed i Karakterskildring, og gjorde megen Lykke. Hovedkarakteren ligger udenfor Dan-

[1]) Overskou har i D. Skueplads 3, 767—769 givet en udførlig Fremstilling af denne Stemning.

mark, det er en hypokondrisk Engellænder, og Stykket er et Spleenstykke. Men som saadant gjorde det Fordring paa Rørelse, som Tilskuerne havde tilstrækkelig Tilbøjelighed til; og en komisk Scene (komisk ved Naturfejl) vækker endnu bestandig Latter, naar det af og til bliver opført.

Efter nogen Hvile traadte Heiberg ind paa sit andet Standpunkt med De Vonner og Vanner (opkaldt efter disse Udtryk i Visen), Komedie i fem Akter, tre Gange opført i Januar 1792. „Det blev, efter Overskou, Repertoriets Glands. Her var den talentfulde Lystspildigter kommen ind paa sit rette Gebeet. Igjennem en velanlagt Handling, med mange godt vexlende og for det meste meget morsomme theatralske Situationer, havde han givet sin skjelmske Malice Luft i vittige og lystige, men ikke desto mindre haardt snertende Udfald imod Tidens fremstikkende moralske og sociale Brøst og Bræk.“ Ved Siden heraf bør dog ogsaa stilles Forfatterens egen Anskuelse, at det var Tidsomstændigheder, der gjorde Stykkets Lykke, og Forbudet derimod var den største. Ved hin „ryktbare Replik“ og en af Personerne blev Bevægelsen iblandt Landofficererne saa stor, at Kronprinsen, da Forfatteren havde faaet sin Aften, befalede, at Stykket skulde henlægges. Handlingen selv er, som i flere af Holbergs, uden Interesse. Stykkets ligger udenfor den, nemlig i Modsætningen imellem en tysk Landofficeer, der til Overmaal er outreret, og den danske Søofficeer, i Henthydninger til Adelen, til det tyske von, til Tallotteriet og deslige, og endelig i Aagerkarlen Snydenstrup, som Knudsen gav i et virkeligt Billede, til hvilket han endog lejede en stærkt udraabt Aagerkarls Muffe og Hat. Disse Ting, ikke Handlingen selv, satte Tilskuerne i Henrykkelse. Næste Aar kom Virtuosen Nr. 2 (Virtuosen Nr. 1, skreven 1789, er uskyldig), sædvanlig den man tænker paa ved Navnet Virtuosen, Komedie

i een Akt, opført i December 1793, og derefter i to Saisoner otte Gange. Det er Heibergs morsomste Stykke. Handlingen er her en ligegyldig Ting, og Effekten ligger i den pudserlige Skildring af den tyske Inspektør Spatzier, den danske Herremands Tyst, og den danske Forvalter Tøraf, en saa god Karikering af Tidsforholdene, som nogen kan forlange. Replikken, der blev mulkteret, er trukken ind ved Haarene. Til samme Art hører Hofsorgen, Komedie i een Akt, hvori Karakterskildringen og Handlingen noget nøjere ere sammenflettede. Den blev ikke opført. Overskou fortæller dens besynderlige Historie, hvorledes Theaterchefen Grev Ahlefeldt lagde den hen, fordi han paa Omslaget læste Titelen: Hofsnogen, isteden for Hofsorgen, og antog det for en Satire paa sig selv, o. s. v.

De øvrige Komedier, der ere af en uskyldig Natur, ligesom de første, gjengive Heibergs Maneer, men ere mindre bekjendte, fordi det pikante, de satiriske Henthydninger, mangler. Det er enten større eller mindre Udførelser af laante Æmner: Menneskekjenderen, lig Heckingborn, men svagere, og Duellen; eller Omarbejdelser: Den gamle Skuespiller. Kun eet, De syv Tanter, er aldeles originalt. Deri vilde han efterligne Holberg, men har nok mere truffet Moliere.

Selv Heibergs Fiender, der naturligvis have nok at dadle, erkjende, at hans „Dialog er let, flydende, naturlig. Det lykkes ham ikke sjelden at strø attisk Salt paa sine Replikker." „Men, sige de, Karaktermaler er han ikke, hans Intrigue er fattig, og for Enheden sørger han altfor lidt." Alle Ufuldkommenheder tilsidesatte, og saa meget Talent og øvrige Fortrin man end vil erkjende hos Heiberg, saa synes det dog at være udenfor al Tvivl, at han ikke, end ikke han, selv med den alvorligste Flid vilde kunne have dannet en ny dansk varig Scene, saaledes som Holberg i sin Tid. Grunden

er simpelt den, at han var mere Satiriker end Komiker. En Karakter bliver ikke til ved en eller anden satirisk Replik, endnu mindre, naar denne kun er indlagt som en fremmed Bavourarie i et Syngespil, mindst naar den slet ikke kommer Stykket eller dets Personer ved. Heiberg har aldrig, som Holberg, dannet et fuldstændigt komisk Karakterbillede, end sider en Række af saadanne, og naar han gjør et Tilløb derimod, f. Ex. i Snydenstrup, bliver han staaende ved Gjentagelse af det samme. Kort, Heibergs Omraade var det satiriske, ikke det komiske, hvilket er noget andet og større.[1]

Paa samme Tid som Heiberg optraadte en anden Forfatter. Guldbaasen, opført i Maj 1793, vandt saa umaadeligt Bifald, at Publikum i sin Henrykkelse gav sig til, hvad det aldrig før havde gjort, at fremkalde den ubekjendte Forfatter. Men han kom ikke; forgjæves gjættede man i lang Tid paa en halv Snes bekjendte og ubekjendte Navne: Jacobi, Sporon, Ussing (Forfatter til Kirkeforfatningen), Heiberg, Baggesen, Tode, Regisføren ved Theatret Hansen, Wedel-Jarlsberg, ja endog Hertugen af Augustenborg; kun Rahbek gjættede paa den rette Mand.[2] Det var vor bekjendte Landøkonom O. C. Olufsen (f. den 20 Januar 1764 i Viborg, hvor hans Fader var Raadmand), der i samme Aar (1793) blev Professor ved det Classenske Agerdyrkningsinstitut, og derpaa rejste udenlands. Det var hans første og sidste ægte Komedie. Forhen (1790) havde han skrevet den foran ved Operaen nævnte Parodi Jochum og Maren; siden (1803) skrev han et Skuespil af en ganske

---

[1]) jf. Skuespil af P. A. Heiberg, 1 B. 1792, 2 B. 1793. 3 B. 1 H. og de mærkelige Fortaler. I Rahbeks Udgave er alt det pikante udeladt. See ogsaa Bedømmelsen i Folkevennen, Nr. 46—47.

[2]) Jens Baggesens Biographie ved August Baggesen 2, 8.

anden Art, Rosenkjæderne. Guldbaasen blev i Maj 1801 opført den 25 Febr., og er endnu en af Theatrets Prydelser; nærmere Omtale behøves derfor ikke. Ingen anden har delt dens Lykke. Men saa var ogsaa den for enestaaende til at standse den overfladiske og frivole Smag, der stedse tog mere Overhaand.[1]

Til at bekjæmpe denne Smag bidrog heller ikke en i Slutningen af Aarhundredet fremtrædende Forfatter, frugtbar paa Fortællinger og Skuespil, Laurids Kruse (f. i Kjøbenhavn 1778, hvor hans Fader var Kommandør i Søetaten). Hans første Forsøg, Emigranterne, Skuespil i tre Akter, udkommen 1798, opført i Januar 1799, en Efterligning af den Kotzebueske Maneer, vandt meget ringe Bifald, og findes kun een Gang opført. Balthasar de Bang (f. i Kjøbenhavn 1770, en Søn af Konferensraad O. de Bang) udgav et Par Skuespil 1788, men først i næste Aarhundrede lykkedes det ham at faa sine tomme men talrige Produkter bragte paa Theatret.

Tragedien var i lang Tid et Stifbarn i Danmark. Paa den ene Side gnavede Operaen paa den, paa den anden det højere Drama. Som Indledning ville vi betragte de fremmedes Skjæbne. Disse repræsenteredes i lang Tid næsten alene ved Lessings Emilie Galotti, oversat af C. D. Biehl, opført 1775; den gjorde megen Lykke, og vandt ved en stedse fortrinligere Fremstilling af bedre Skuespillere. Shakspeare var lidet yndet, endnu mindre kjendt. Theatrets Kunstdommere var han en Torn i Øjet, og kun enkelte Skuespillere, Rosing og Schwarz, ventede i ham en Vinding for Theatret. Det ældste man finder af ham skal være en Oversættelse af

---

[1] Jf. om de foregaaende Forfattere, foruden Overskou, Boyes Fragmenter over Holberg, i Athene 5, 500. Hosts Nordia I D. o. lign.

Romeo og Julie af en Kjøbmand Hoffman, udkommen 1771.[1] Sex Aar efter, da Rosing vilde have Rahbek ind i det dramatiske Selskab, forelagde han det Rahbeks Oversættelse af denne Tragedie, og i samme Aar (1777) udgav Johannes Boye, Forfatteren til Statens Ven, en Oversættelse af Hamlet. Nordmanden Niels Rosenfeldt (1793 blev han Prokurator) oversatte Macbeth 1787, og endelig Shakspeares Skuespil (1790—92 i to Dele). Disse Oversættelser kunde næppe fremme Kundskaben om eller vække Kjærlighed for den engelske vidunderlige Digter. Foersoms Oversættelse begyndte ikke før 1807. Paa Opførelse paa Theatret tænktes der først ved 1792—93, og naar nu saa skulde være, saa vilde man ogsaa gribe sig an: Schwarz skulde oversætte Kong Lear, og man begyndte paa Prøver, men det viste sig snart, at et saadant Værk gik over Selskabets Kræfter. Riber oversatte Kong Lear 1797. Sander lovede at oversætte Macbeth til Theatrets Brug. Alting strandede, fordi selv Bestyrelsen manglede Sands for deslige Digtninger. Af Addisons Cato blev der begyndt paa en Oversættelse af N. Qvistgaard, fuldendt af Liebenberg 1792; den findes ikke opført.

Pram begyndte sin literære Virksomhed med Oversættelsen af La Motte's Ines de Castro (1778), der ingen Lykke gjorde. Et langt mærkeligere Fenomen var Opførelsen af Racines Athalia (oversat af Lægen J. H. Schønheyder) i Marts 1790, der kun blev forsøgt, fordi Schulz ønskede at anbringe sin Musik til Korene, men Opførelsen var saa slet, at den kun for Musikkens Skyld gik nogle Gange.

Endelig havde jo Göthe og Schiller i Tydskland dannet et nyt Theater, som det var fristende at overføre. Götz von

---

[1]) Nyerup har en Fred. Hofman, men anfører ikke denne Oversættelse.

Berlichingen og Egmont vare i Prosa, hvilket udtrykkelig nævnes som et Gode, hvorved man lettere kunde faa Bugt med dem. Rosing sværmede for Schiller, og med hans første Tragedier var det samme jo Tilfældet, og her var jo Storm og Svulst nok, som kunde gjøre Indtryk. Endog Wallenstein, mente man, maatte omsættes i Prosa. Alt, fra Kunstdommeren til Souffløren, var lige fattigt til tragisk Brug. Intet havde Fremgang. Hele Repertoiret, siger Overskou, var: Beverlei, Emilie Galotti, Dyveke, Niels Ebbesen.[1]

Dyveke og Niels Ebbesen! Ved dem møde vi to Digtere, den ene en af de stille Naturer, der skyde frem som et sjeldent Meteor og derpaa forsvinde; den anden en af de Snyltevæxter, der skyde op paa ædle Træer, brede sig ud i alleslags forvoxne Skikkelser og suge fremmed Næring, saa de see fyldige nok ud, men ingensteds kunne trives.

Ole Johan Samsøe (f. i Nestved den 21 Marts 1759) besøgte 1772 Herlufsholm, hvor han sluttede Ungdomsvenskab med Rahbek, og kom 1773 i Kolding Skole, hvor Justitsraad Thorlacius var Rektor; fra denne Skole dimitteredes han 1776. Embedsexamen tog han ikke; thi Arven efter hans Fader, en velhavende Borger i Nestved, satte ham i Stand til at leve uafhængig. Han indgik Venskab med Kierulf, og de forenede sig med Rahbek og flere i et Selskab, „for at dyrke Smagen og vejlede hinanden med venskabelig Kritik." Dette Selskab var formodenlig Plejaden.[2] For dette Selskab

---

[1]) Et originalt Sørgespil af Jonas Rein, Hagen og Axel (1786) er kun et Ungdomsforsøg, der ikke blev opført. Det blev da heller ikke Johan Ernst Heilman's († som Præst i Kjerteminde 1800) Sørgespil Knud Lavard 1792, og musikalske Drama Goliath og David 1793.

[1]) De Selskaber, der kunde tænkes paa, ere nærmest Societas philologica, som Rahbek omtaler i sine Erindringer I, 195, eller Plejaden. At det maa være det sidste, som Rahbek her sigter til,

skrev han sin Fortælling Frithjof, der først fem Aar efter blev bekjendtgjort. Af Naturen munter, men med et irritabelt Nervesystem, et Offer for voldsomme Sindslidelser (han „kjæmpede med en Lidenskab," siger Rahbek i sine Erindringer, ligesom jo saa mange andre i Wertherperioden) besluttede han for at undfly sig selv at gjøre en Udenlandsrejse, samme Aar som Rahbek. Samsøe rejste forud i Juli Maaned, 1782; men de samledes oftere i Tyskland, og han besøgte med Rahbek ogsaa Paris. Skjøndt de begge havde Theatret for Øje, vare deres Sysler og deres Tendens ganske forskjellige. Samsøes fornemste Syssel var den græske Literatur, især Plutarch og de græske Tragedier, dernæst Naturvidenskaberne og Kunsten; han malede selv.

Efter sin Hjemkomst saae han sig om, hvad han nu skulde gjøre og blive. Hans Formue var tildels gaaet med paa Rejsen, og ved Faldet af Aktierne, hvori den var nedlagt, betydelig forringet. Da faldt man paa at give Pagerne Undervisning, og han blev Pageinformator. Men han følte snart baade Vanskelighederne og Ufuldkommenhederne ved denne Indretning. Det skal man, efter Rahbek, iblandt andet kunne see af hans Afhandling: Endnu noget mere om Adel (i Minerva, December 1790), som han dog aldrig offenlig har vedkjendt sig. Indretningen gik ind, og han

---

slutter jeg af den Maade, hvorpaa han omtaler det i et Brev til Nyerup, Bakkehuset den 15 April 1829 (i Nyerups Samlinger i Universitets-Bibliotheket). Han taler i dette Brev om Rasmus Lange og siger, at denne var ham bekjendt fra Nergaards, og især fra societas philologica, men „hans egenlige Plads paa mit Firmament var i Skindergades Pleiaden, som han (Lange) udgjorde med Cold, Holm, Kierulf, Samsøe, Brorson og mig (Rahbek), og der en Rad af Aar var uadskillelig, indtil Døden bortkaldte Samsøe 1796." De vare altsaa i alt syv, og deraf Navnet. Selskabets Øjemed passer jo ganske med, at Samsøe for det kunde fremlægge sin Frithjof.

afgik med de andre Lærere 1791 med Pension. I August 1792 blev han Lærer ved Frue lærde Skole, men nedlagde selv dette Embede i Foraaret 1793. Sommeren tilbragte han paa Landet i Sorø, og næste Vinter gav han nogle Undervisningstimer i Borgerdydsskolen. Hans Hovedfag var Historien, og hans Evner som Opdrager og Lærer roses som fortrinlige.

Efter en Sygdomsperiode syntes hans literære Virksomhed at have faaet nyt Liv. Han oversatte Ciceros og Garves Værk om Pligterne, som dog kun blev halv fuldendt, samt Florians Skuespil, og skrev sin sidste Fortælling: Halvdans Sønner. For Skuepladsen begyndte han først at arbejde 1795 i sit 37te Aar. Anledningen var en tilfældig Samtale med Kierulf, der just var bleven Theaterdirektør. (Kierulf blev efter Nyerup Theaterdirektør 1794.) I meget kort Tid skrev han Dyveke. I Juledagene (1795) fremtog han et henlagt Udkast til et andet Sørgespil, Marsk Stig, og udkastede en ny Plan dertil. Men han døde Natten imellem den 23 og 24 Januar 1796.

Sørgespillet Dyveke er det første egenlig danske Sørgespil, der er opført paa det danske Theater, thi Nordal Bruns var dog i Bund og Grund i fransk Smag. Det blev opført første Gang den 30 Januar 1796, Dagen efter Samsøes Jordefærd, til Fordel for Forfatteren, og gjorde megen Lykke. Det blev derefter opført sex Gange i samme Saison, tredie Gang til Fordel for Forfatterens Arvinger. Indtrykket forhøjedes ved den almindelige Sympathi med den unge Brud, som Samsøe døde fra,[1] og med den unge Skuespillerinde

[1]) Steffens, Hvad jeg oplevede 3, 313 siger, at Samsøes Forlovede blev gift med C. J. Bredsdorf, Præst paa Strynø, siden til St. Jørgens ved Svendborg. Denne Fejltagelse er rettet i en Anmærkning 6, 312: Bredsdorfs Kone var Enke efter Filosoffen Christian Horneman.

Marie Smith (Madam Heger), der spillede Dyvekes Rolle. Ved den første Opførelse saae man ved Stykkets Slutning Melpomene ved Samsøes Urne, og Tilskuerne istemmede et almindeligt Samraab: Samsøes Minde leve! Der blev foreslaaet at rejse ham et Gravminde med Indskrift: Han skrev Dyveke og døde.

Samsøe var høj af Væxt, men ved den Maade, hvorpaa han bar sit Hoved, syntes han mindre rank end han var; hans Aasyn var skarpt og mørkladent, med meget Udtryk, hans Øjne usædvanlig klare og dejlige. Han var stærk, hændig, rask og smidig, og yndede Venhed og Nethed i sin Dragt. Saaledes beskriver Rahbek ham. Den lidet snaksomme, men alvorlig-venlige Samsøe kalder Høst ham. Og vi møde i Dyvekes Forfatter et Fenomen, der ikke hører til de ganske sjeldne: en blød Kjærn i en hvas og pigget Skal. Thi Kierulf siger om ham, at „han syntes født til Satiren; hans Tale var hvas som Biens Braad, naar det gjældte om med attisk Salt enten at beholde Fred for Daarer eller at ydmyge tomme Hjerner; men hans Hjerte forbød ham at gribe Archilochus' Svøbe."[1]

„I den første Opførelse af Dyveke, siger Overskou, bragtes noget nyt og stort, som ufejlbarlig maatte overraske og henrive. Det var ikke blot det første regelrette originale Sørgespil, men behandlede et nationalt historisk Æmne, der hidtil havde staaet i Dunkelhed for Folket som Almuesagn, og nu med eet ved Personernes levende Fremstilling i en særdeles sandsynlig Handling fik en Fuldstændighed og Klar-

---

[1]) Samsøes Levnet af Rahbek foran Samsøes efterladte Skrifter. D. Tilskuer 1796, Nr. 4. Høsts Erindringer, S. 39. Kierulfs Tale over Samsøe i Efterslægtskolen. Overskou, D. Skueplads, 3, 632.

hed, som man havde higet efter at see det i." [1] **Kunsten forhøjede hvad der manglede i Poesien. Men det er tillige et Digt, der levende fører os over i den Tid, da det blev til. Den historiske Dyveke og Christian den Andens Tidsalder** søger man forgjæves deri. **Det minder paa hvert Blad om hin Tid, da alt skulde være dydigt, selv en Frille, da alt skulde være følsomt, ogsaa Venskabet. Men alle disse** uvilkaarlige og dog saa livagtige **Tidsskildringer ere saaledes** smeltede sammen med Sprogets egen **Blødhed,** staa saa gjennemsigtige i hine smeltende Monologer og i **Modsætning** til enkelte kraftige Replikker hos nogle af de **mandlige Personer,** at Dyveke altid vil blive et af vor Literaturs **mærkeligste** Fenomener, hvortil Eftertiden vanskelig vil kunne skabe Mage. Det er en stille, rolig rindende **Følsomheds-Strøm,** som af og til, hist og her, springende smaa Lynglimt slaa ned i. Denne søde Ro, denne milde Hengivelse eller, om jeg saa maa sige, Overgivelse, baade hos **Mand og Kvinde,** disse Lynglimt henreve alle. Selv paa **Steffens gjorde det** et dybt Indtryk, og det kastede ham, som han selv siger, tilbage i hans Barndoms drømmende Ensomhed. **Medens,** da jeg saae det, **Dyvekes** hele Væsen syntes at være et **Drømmebillede** fra en anden Verden, en bleg Skygge, der tilsidst **blev** en kjedsommelig Nydelse, gjorde Munken og hans Vil du smage? endnu et gribende Indtryk paa det hele Publikum. Og saa meget vidunderligere maatte Stykket være for hin Tid, som alle dramatiske Forestillinger den Gang indskrænkede sig til Holberg og Oversættelser, for største Delen af **Almengods,** og Tragedier næsten aldrig gaves. Det holdtes for, og **det** var virkelig et Underværk, at en dansk Tragedie **under disse**

---

[1]) Man maa efterlæse Beretningerne og Bemærkningerne **om Dyveke** hos Overskou, D. Skueplads, 3, 641.

Omstændigheder kunde blive til, og at den kunde opføres. Det vakte en Begejstring, der lykkeligvis forhøjedes og forblev ren og uforstyrret formedelst Digterens Død.[1]

Det er imidlertid en bekjendt, ofte tilbagevendende, Erfaring, at naar noget ret skulde interessere det kjøbenhavnske Publikum, maatte der blive en i Almindelighed usfel Trætte eller Fejde deraf. Interessen for Dyveke næredes da ogsaa ved den saakaldte Dyvekefejde. Det var kun en Trætte om, hvilken Skuespillerinde, Mad. Preisler eller Mad. Rosing, der skulde spille Dyvekes Rolle, men heri deltoge Literaturens Ypperste, Rahbek, Tode, P. A. Heiberg, M. C. Brun o. s. v. Det gik over til en Slags Injuriesag imellem Heiberg og Brun; og endtes endelig ved et Møde hos Nyerup, hvori Heiberg og Brun gave hinanden gjensidige Æreserklæringer, og dermed ophørte tillige Dyvekefejden.[2]

Højst besynderlig fremkom strax efter Dyveke et andet nationalt Sørgespil, Niels Ebbesen. Christian Levin Sander (f. den 13 November 1756 i Itzeho), studerede i Kiel, var Lærer ved det Dessauske Institut (1779—83), og kom derfra (1783) til Kjøbenhavn som Privatlærer i Grev C. D. Reventlows Hus. I Tyskland havde han allerede skrevet flere Romaner, og her fortsatte han ogsaa sin Virksomhed som tydsk Skribent ved at sammensmælte to Romaner i een: Gargantua und Pantagruel, nach Rabelais und Fischart (Hamburg 1785—87), ved at oversætte Fiskerne af Evald (1786), og

[1]) Rahbeks Breve om Sørgespillet Dyveke findes i Minerva, Oktober til December 1797. Paa Tydsk blev det oversat af Manthey 1800.

[2]) Den fortælles udførlig hos Overskou, D. Skueplads 3, 646. Mødet hos Nyerup omtales i et senere Brev fra Rahbek til Nyerup, (i de Nyerupske Samlinger i Universitetsbibliotheket), hvoraf man seer, at Rahbek med Villie ikke var tilstede i dette Møde, hvortil Nyerup havde indbudet ham.

endnu flere tildels æsthetiske Samlinger og Oversættelser. Medens han saaledes indtil 1797 udgav tyske Skrifter, lagde han sig tillige efter Dansk, og virkede som dansk Embedsmand. I nogle Aar var han Fuldmægtig ved Kreditkassen (1789—91), og blev derpaa (1791) Sekretær ved Generalvejkommissionen. Pludselig overraskede han alle ved Sørgespillet Niels Ebbesen af Nørreris, der blev opført Aaret efter Dyveke, den 31 Januar 1797, og første Gang trykt i Skandinavisk Museum (1ste B. 1798). Ved Opførelsen, med Schwarz som Niels Ebbesen, Mad. Rosing som hans Hustru, Rosing som Grev Gert, og Birollerne ligeledes velbesatte, havde det „en imponerende Virkning, og gjorde stor Lykke.“ Det blev opført fire Gange efter hinanden, og derpaa endnu to Gange i samme Saison. Det var nemlig et nationalt Sørgespil, der førte Folket ind i en af de mest gribende Tildragelser af dets Historie, og gjorde Fordring paa dets fædrelandske Følelse og Begejstring, hvilket ingenlunde kunde siges om Dyveke, der havde sit Hjem i en digtet romantisk og overspændt Verden, hentet fra en kun forbigaaende forfejlet Folkestemning, der blev overført paa den virkelige Historie.[1] Hvad kunde Christian den Andens Frillehistorie, selv om den havde været gjengivet med sande idealiserede historiske Karakterer og Situationer, hvad kunde den have at betyde imod Kampen imellem Holsten og Danmark, en sygelig i sig selv foragtelig Kvindes Død imod den Mands Daad og Død, der frelste Danmark fra Undergang.

Paafaldende var det, og maatte det være, at saaledes to danske Tragedier kunde opstaa næsten paa een Gang, at en Holstener just kunde blive greben af hin Kamp imod Holsten, at netop han skulde fremstille sin store Landsmand som

[1]) jf. Overskou i D. Skueplads.

en Mordbrænder, og udtale Jubel over det befriede Danmark; og paafaldende, at et Værk, der formedelst dets Virkning blev anseet for noget ypperligt, skulde frembringes af en Mand som Sander. Man kaldte ham derfor Niels Ebbesens utrolige Forfatter, og der findes yttret, at han havde fundet Materialier til Sørgespillet eller endog de vigtigste Scener udarbejdede iblandt Samsøes Papirer. Her er altsaa en særegen Dunkelhed i vor Literatur at opklare. Vi maa derom bemærke: at der findes intetsomhelst Bevis for denne Mistanke, ikke engang nogen Formodning om, at Samsøe skulde have tænkt paa dette Æmne, skjøndt man veed, at han havde et andet for (Marsk Stig); at det hele synes at være en ubeviist, ubeviislig og ufornøden Hypothese. Sander viser sig nemlig ogsaa i Niels Ebbesen saaledes som han var, en efterlignende Digter, i Stand til nogle ret gode Enkeltheder, især hvor han havde Forgjængere for sig, men ikke Mand for at beherske sit Stof, ja ikke engang sin Stil; og den Lykke Stykket gjorde maa især søges i Æmnet og hos den Tids ufuldkomne Kunstdomme.[1] De hyppige Forandringer og Omarbejdelser vise noksom, hvor lidet Forfatteren til „dette ædle Digterværk" var Herre over sit Stof. Stykket udkom særskilt med nogle Forandringer 1798, og „en ikke forhen trykt og ikke spillet Akt, der var bestemt til at staa imellem fjerde og femte Akt, som da var bleven den sjette," findes aftrykt i Minerva, Oktober 1800. Denne ny femte Akt følger strax paa Gerts Død, og skildrer det Indtryk, denne gjorde paa Stig Andersen, Ove Hals, Gerts Søn Grev Henrik, og Marquard Brokdorp træder atter op som den straffende Samvittighed. Det er unyttige Fraser, der skulle bane en betydningsløs Overgang til Niels

---

[1]) Rahbek har givet en Analyse af Sørgespillet Niels Ebbesen i Minerva, November og December 1800; det er et Udtog af Stykket med nogle indstrøede Berømmelser i den bekjendte Rahbekske Smag.

Ebbesens Død. Femte Akt blev især omarbejdet, og blev søgt, mat og kold, som den altid havde været. Med adskillige enkelte Scener var Digteren i Vilderede, han skar bort og satte til, alt som han troede, der kunde bedst gjøres Effekt. Til Scenen med den bundne Brevde, der føres ind for Gert, havde Digteren faaet Ideen af Rahbek.[1] Alting synes at vise, at Digteren arbejdede efter egne og andres Ideer, og det han arbejdede for, var ikke den tragiske Begivenheds Tarv, men, som vi nys sagde, Effektens. Vi spørge derfor: Mon det ikke er selve Æmnet, der ogsaa forleder os og bringer os selv til at føle nogen Rørelse i vor Sjæl ved Beslutningen og Udførelsen af denne overordenlige Daad, hvis Skildring, saaledes som den her er givet, dog hverken er ægte historisk eller ægte tragisk. Grundtvig har allerede bemærket, at „det er ret kløgtig udtænkt og sammensat, men Poesi er der kun lidt af.“[2] Oehlenschläger mener: „Stykket har Værdi. Første og femte Akt betyde ikke meget. I tredie Akt erindres man noget for meget ved Stig Andersens og Niels Ebbesens Taler om Antonius og Brutus i Shakspeares Julius Cæsar.“ (Gud maa vide, hvori denne Lighed skulde ligge, der jo ikke gaar videre, end at der holdes Taler.) „Niels Ebbesen har nogen Lighed med Götz von Berlichingen.“ (Den er da meget svag.) „Men anden Akt, Slutningen af tredie og hele fjerde Akt ere fortræffelige. Digteren har vel benyttet en gammel Kjæmpevise, i hvilken Scenen mellem Grev Gert og Ridder Ebbesen dog næsten endnu er bedre“ (er den ikke ulige bedre?) „end den i Tragedien.“[3] Nuvel! Lad os komme til Sagen,

---

[1]) Rahbeks Analyse S. 343. Denne Scene findes i det første Aftryk i Skandin. Museum, S. 209. Fandtes den ved den første Opførelse?

[2]) Grundtvig, Kort Begreb af Verdenshistorien, 1812, S. 414.

[3]) Oehlenschlägers Erindringer 1, 99.

og lad ikke nogle efterlignede eller laante Kraftyttringer forvilde vor Dom: Kjæmpevisen er bedre end Tragedien. Tragedien er en Sammensankning af moderne Effekter. Ebbesens Hustru Jutta er en jammerlig Ting, aldeles uhistorisk, men meget modern. Ebbesen selv er en Dydshelt, ganske almindelig opfattet som sit Fædrelands Frelser, men intet Individ. Stig Andersen, Ove Hals, det er dog kuriøse Figurer, hvis Karakter gjør allehaande Krumspring. Men noget er der dog som gjør Indtryk paa os? Ja, Daaden selv, og de moderne Forestillinger, som han forbinder med den. Det er just med det moderne han slaar os eller rettere Rahbek og Folk af den Kaliber. Den stakkels Hustru, der idelig gaar i Angst for, at hun skal miste sin Mand, det hører jo netop til den moderne Familie, og vækker i høj Grad dens Sympathi. Danehoffet og Talerne og „Mesterscenerne" ved Gerts Død ere ligeledes moderne. Stig Andersens Tale skal være „det maaskee mest Tulliansk eller maaskee mest Mirabeausk veltalende, vi eje i vort Sprog," „Niels Ebbesens det mest ægte Demosthenisk, vi kunne bramme af"[1], det er lutter rhetorisk Ypperlighed. Brokdorps Møde med Gert og Gerts „hele Hobbesiske Despot-System",[2] det seer enhver da nok, der tænker lidt efter, har slet ikke noget med den virkelige Gert at gjøre, og er altsammen lutter rhetoriske Fraser; det er anbragt, for at vise os, hvorledes Gert havde fortjent sin Død. Men vi, som tænke paa selve Grev Gert og paa hans Daad, vi bryde os slet ikke om det, om Gert er en Fritænker, en Gudsfornægter eller hvilke Forestillinger han har om Naturens Forhold til Gud; Niels Ebbesen dræber ham ikke, og vi ville ikke have ham dræbt derfor, men fordi han er Dan-

[1]) Rahbeks Analyse, S 316.
[2]) jfr. S. 333.

et Syngestykke Eropolis 1803, et Lystspil Hospitalet 1806, et Sørgespil Knud Lavard 1809, og den romantiske Epopee ved Harpen 1810. Andre tildels større Arbejder vedkommende Æsthetik, Deklamation, Pædagogik, udgav han efter 1800: Forelæsninger over Shakspeare og hans Sørgespil Macbeth 1804, Odeum 1808, Bidrag til Pædagogikken 1803—6 o. fl.

Til at oplyse Tragedien tjener ogsaa Fortællingen og Romanen. Der hersker næsten samme Armod. Der haves Fortællinger af Emanuel Balling (1789 etc.), yderst „seicht und wässericht"; af Anton Frands Just (1798—99), „ikke uden Lune, men tomme." Der bliver da tilbage Samsøes, en Efterligning af Suhms, i samme Maneer, med nordiske Emner; Prams i folkelig Tone, og nogle ret vel udførte; og Rahbeks med moralsk-rørende Emner og skrevne paa en Tid, da han endnu ikke havde fordærvet sit Sprog (Prosaiske Forsøg fra 1785 og i flere Oplag). Naar der bemærkes, at f. Ex. Eulalia Meinau er Udførelse af en Karakter i Kotzebues Menneskehad og Anger, at Revolutionsskilderiet Camill og Constance ikke engang blev endt, forbi Tiden løb fra Forfatteren i sine Anskuelser, saa kan man forklare sig, hvorfor disse Fortællinger den Gang kunde yndes, men nu maa vrages som uigjennemkommelige, og i det højeste kan en eller anden læses, som Bomhuset, naar man ønsker at see hvorledes det var, det fortrinligste, som man den Gang havde. Mynster karakteriserer dem ganske kort: „Rahbeks Prosaiske Forsøg bidroge meget til at nære den Sentimentalitet, der fra Tyskland væltede ind i svære Strømme."[1] Ved Slutningen af Tidsrummet optraadte en ny og meget frugtbar Forfatter, Laurids Kruse (Æsthetiske Forsøg 1801). Hans første Fortælling: Morderen med Overlæg og dog en Mand, der for-

[1] Mynster, Meddelelser om mit Levnet, S. 59.

tjener Agtelse, giver strax en tydelig Forestilling om de Midler, hvorved han vilde tiltrække: paradoxe, overspændte, umoralske Ideer og oprørende Skildringer; han vil ikke læge Fantasien, men forgifter den.

Med Romanen gaar det endnu værre, der er næsten intet. En kort Stump af en lang Roman, som den allerede omtalte af Charlotte Baden, er uforstaaelig. En Bundtmager Philip Bremer udgav Bremenfelderne (1789—93) „elendes Machwerk." Tode vilde efterligne den engelske Humor, og skrev De tre Dage (1793 eller Kjærligheds Nytte 1804). Det er nok omtrent alt. Saa blev der da ikke andet for, end at ty til Oversættelser og Efterligninger: Florian blev fra 1792 oversat af J. K. Høst; Rousseaus Heloise blev tildels oversat af J. Collin,[1] og der er Oversættelser af nogle flere franske Romaner, men langt overvejende ere de tyske: Müller fra Itzehoe (Sigfried von Lindenberg 1786 oversat af F. A. Pflueg, o. s. v.), Schummel (Spitzbart 1781 oversat af L. Hasse), Musæus (Strudsfjedre 1793 oversat af Hasse), Heinse (Madam Sigbrit 1793 oversat af E. C. K. Munthe), Campe (Theophron 1792 oversat af C. J. Bredsdorf), Salzman (Himmelen paa Jorden 1788 oversat af E. C. S. Randrup; Constant 1791—94 oversat af Haste; Storm efterlignede ham 1791 i Jesper Hansen), Wagner (Spøgelserne 1798 oversat af J. F. Bergsøe). Og saa Anton Wall (Amathonte 1799, oversat af St. Heger), og flere Mønsterhistorier (som Elisa eller Mønstret for Koner 1799 oversat af M. Tøxen), og saa Vulpius (Røverromanen Rinaldo Rinaldini 1800, oversat af Matthias Rahbek, gjennemseet og forøget med en Fortale af K. L. Rahbek), og saa Spieß og saa August Lafontaine (Klara du Plessis og Klairant 1798 oversat af Præsten i

[1]) Rousseau om Selskabsforeningen blev oversat 1795 af Rosenfeldt.

vil herefter af det ny Testament kun læse Johannis Evangelium." „Allerede i sit syvende Aar havde han Religionsstrupler." I Børnekopperne mistede han sin Stemme og sit smukke Aasyn; i den Blindhed, der fulgte med Sygdommen, udslukkes hans Øjnes Glands; fra den Tid kunde hans Moder aldrig see ham stift i Øjnene uden at græde. „Du seer endnu god ud, sagde hun engang, men saa dum som et Faar." „Dette havde, efter hans egne Ord, til Følge, at han er bleven overordenlig undseelig, sky og forlegen, forbi han bestandig tror, at De, som ikke kjende ham, holde ham for meget dum;" og det turde maaskee bringes i Forbindelse med hans Tilbøjelighed at glimre ved Vid.

I hans første Barndom, da han endnu ikke kjendte nogen Kvinde, uden sin Moder, uddannede hans Fantasi ham Idealet af en kvindelig Engel, og Kjærlighed til Kvinden udviklede sig tidlig. I sit femte Aar var han rasende forelsket; og tre Gange, i sit syvende, ottende og niende Aar, prøvede han af Kjærlighed paa at dræbe sig selv; alle tre Gange fiskede hans Fader ham op af Vandet. Denne Lidenskab ansaae han for at være ham medfødt (schlechthin angeboren).

Ni Aar gammel forsøgte han at lære sig selv Latin, og nogle filosofiske, mathematiske, fysiske og astronomiske Bøger aabnede ham et Paradis. Hans gamle Morfader lærte ham Navigation; han roede, byggede Skibe og leverede Søslag i Gravene om den gamle Fæstning; han tegnede, forsøgte at blæse Fløjte, og var berømt for sin Skrift. Han tegnede et Stykke, som hele Byen beundrede, byggede et stort Orlogskib, der som en Prydelse blev opstillet i den fornemste Mands Lysthus, og skrev Forskrifter for de fornemste Børn i Byen. Men hans Fader havde ikke Raad til at lade disse Evner uddanne; han var fattig, og „havde gjort den Erfaring, at

sex Børn spiste mere end fem."[1] Omtrent elleve Aar gammel kom Drengen derfor som Skriverdreng til Postmesteren, hvor han maatte ordne Breve og skrive Tallotterilister, og et Par Aars Tid efter til Amtsforvalteren, hvor han endog blev ilde behandlet. Faderen vilde tage ham hjem, men Amtsforvalteren vilde ikke af med ham; og efter at have faaet nogen Vejledning i Latin af en theologisk Kandidat, løb han uden Forældrenes Vidende bort til Slagelse, hvor en Farver Stolpe, der stod i venskabeligt Forhold til hans Forældre, tog sig af ham, og han kom i Slagelse Skole i Efteraaret 1777. Her begyndte han at digte Elegier. Det ældste af hans trykte Digte er fra 1780 (Elegien til Henriette i Iversens Samling af Poesier 1783); men her begyndte ogsaa hans Lidelser paa Legeme og Sjæl; som andre unge Digtere omtrent i den Alder troede han sig Døden nær, og skrev til sin Rektor, P. Wøldike: „jeg lever ikke længe." Hvad der fra denne Tid haves oplyser, at det, der mest beskjæftigede ham som et Slags Mønstre, vare Holbergs Peder Paars og Evalds Adam og Eva.[2]

Baggesen blev Student i Oktober 1782. Aldeles fattig maatte han see at ernære sig ved Timeinformationer. „Ofte havde han ingen bestemt Bolig, men opholdt sig om Natten, snart hos en, snart hos en anden god Ven, undertiden ombord paa Skibe, ja endog ikke sjelden paa Gaderne." Men dette ustadige Liv varede ikke længe. Fra Begyndelsen af

---

[1]) Han var selv den førstefødte; hans Søster Maria var et Aar yngre; i alt bleve de ni Søskende.

[2]) Jens Baggesens Biographie af August Baggesen, 1, 1—26. 4, 415 og Tillæg 4, 221. Fragmentet: Forfatterens Liv og Levnet af hans Fætter. Her skeer Rejsen til Slagelse ikke imod Forældrenes Vidende: „Hvorledes man nu rusted ud min Fætter med nye Støvler. etc. Hvordan han Afsked tog" etc.

1785 til Februar 1787 var han Alumnus paa Kommunitetet og Regensen, hvor han en Tid lang boede sammen paa samme Værelse med Plum (død som Biskop i Fyn) og indgik Venskabsforhold med ham. Tiltagende Navnkundighed aabnede ham ogsaa flere Hjælpemidler. Under alle Omstændigheder forlode Kjærlighed, den ideale, og Poesi ham ikke, og han modtog de første alvorlige Besøg af den komiske Muse.

Hans første kvindelige Ideal var gaaet over paa Mariane Eggers, Datter af en Herremand paa Dyrehovedgaard i Nærheden af Korsør. De vexlede Breve under Navnene Janon og Marine. Til hende sendte han sine første Digte: Ode til Musen, Digterdrømmen eller den sovende Zemire, Horats og Lydia, Erato, Elskovsjubel, og andre til Climene, Dorinde, Selinde og Zeline. Hans Poesier bleve trykte i Iversens Samling for 1783; Recensenten ventede sig noget af ham i den alvorlige Ode, skjøndt de fleste af disse Smaadigte vare komiske; og da en anden uden Føje mishandlede ham, hilste Vessel ham velkommen i sidste Nummer af Votre serviteur 1784 ved sin bekjendte Epistel:

Ved salig Rasmus Langeland,
Som ikke var Poet, derfor maaskee ej Prakker,
Ved Store Belt og Smakker
Udmærkedes kun før
Korsør (etc.)

Ved Vessels Død (i December 1785) digtede han ogsaa de Ord, der bleve satte under den tabte Digters Portræt af Clemens:

Graad smælted hen i Smil, naar Vessels Lune bød,
Og Glædens Smil svandt hen i Taarer ved hans Død.

Endnu førend Bondefriheden var bleven til Enthusiasme, skildrede han denne Stands Værd og Undertrykkelse, nemlig

i en Selskabssang til Kongens Fødselsdag den 29 Januar 1784, hvor der i Slutningen af Strofen om Bonden forekom det Slutningsønske, der siden ofte blev gjentaget:

Gid Bonden dog engang skee Ret!

Men kraftigere virkede han endnu for denne Stand ved en af sine komiske Fortællinger. Han udstædte en Subskriptionsplan paa en saadan Samling, og fik en betydelig Subskription (paa over 1300 Exemplarer). Disse Komiske Fortællinger udkom i Begyndelsen af Aaret 1785 (maaskee allerede i Slutningen af 1784), og bleve tildels senere omarbejdede i Eventyr og Fortællinger 1807. De bestode af: Poesiens Oprindelse (en Travesti af Edda), Katten eller Elskovs Magt (senere: Kjærligheds Triumph), Deukalion og Pyrrha (en Travestering af Ovid, der kun var et Fragment, og senere blev forkastet) og endelig Jeppe, et Eventyr, „hvori han, efter hans egne Ord, malede Bondens Slaveri og Herremændenes Despotisme med stærke Farver, som han overstrøg med Latterens Fernis, for at lokke Øjnene dertil." Anmældte af Rahbek, Staffeldt (Digterens Fætter) o. fl. vandt disse Fortællinger megen Yndest, og grundede allerede nu Forfatterens Anseelse som dansk komisk Digter. Men ogsaa som lyrisk maatte han paaskjønnes af denne Tid formedelst sine Selskabssange, der for det meste falde imellem 1782—96, som: Hvad jeg synger og ikke synger:

Jeg synger ikke om Kamp og Krig —

Drikkevise:

Fylde hver sit Glas til Randen! —

Den bedste Verden:

Det gaar saa herligt overalt —

De Skjønnes Skaal:

Skaberen skued den nyskabte Klode —

Jordens Lethe:

Naar som vi daglig see desværre —

Selskabssang:

Lad Herman von Bremerne kives —;

og ved sine elegiske Digte, især: Da jeg var lille (det første Digt i den Schulziske Poesisamling 1785):

Der var en Tid, da jeg var meget lille —

At det og nogle lignende affekterede en vis Stemning, mærkedes den Gang ikke, tværtimod det yndedes, og vakte overordenlig Opsigt.[1] Og til at gjøre Digterens Navn endnu mere bekjendt, bidrog uden Tvivl ogsaa satiriske Digte, hvori han rammede virkelige Personer, som Hymne til Balladmesteren, da han hørte op at kvæde (i Minerva, Juli 1785) over Legationssekretær G. N. Nissens Skottiske Ballader i Almindelig dansk Bibliothek; samt Epigrammer, som forargede Mænd af den streng orthodoxe Skole, som hine Udtryk i et Bryllupskarmen (Oktober 1786)

Saa længe man kan flytte Modgangs Bjerge
Ved Troens lillebitte Sennepskorn,

der, som vi forhen have omtalt, overtydede Luxdorf om, at Forfatteren var en Spotter af det hellige.

Baggesens Skjæbne tog en anden Vending; han førtes fra det borgerlige Liv ind i en højere Kreds, der uden Tvivl

---

[1]) Selv Birckner bruger den bekjendte Linie: min hele Krop er knap en Alen lang, til at oplyse, at hvad En finder flaut, det finder en anden naivt. (Birckners Saml. Skr. 2, 69.)

har haft betydelig Indflydelse paa hele hans Liv. Overgangen dertil dannedes ved Forbindelsen med Pram. Fru Prams Broder var en Skolekamerad af Baggesen; derved blev denne indført i Prams Hus, og „hans muntre Aand, hans sjeldne Omgangstalenter, og den ham egne Gave, at vinde hvem han vilde tækkes," gjorde ham snart til en Yndling af alle. Allerede i December 1782 skrev Pram til Rahbek om nogle Stykker af Baggesen, der vare bestemte til at optages i den under Trykken værende Udgave af Iversens Nytaarsgave: „Alt det af en Rus, som i Aar er kommen fra Slagelse, en Dreng, som har alle mulige Talenter til at blive en god og stor Digter (etc.) Han hedder Baggesen, er en Sællænder, og en underlig, enthusiastisk, melankolsk, ubeskrivelig En." Den Zeline eller Seline, der i den senere Periode 1785—89 var bleven Digterens Ideal af kvindelig Fuldkommenhed og Ynde, var Prams unge Hustru, og til hende helligede han en hel ny Cyklus af Elegier og nogle Rimbreve eller poetiske Epistler (Hunden, Collerette, Fastelavnsriset). Ved Pram var han bleven personlig bekjendt med andre i Literaturen allerede bekjendte Mænd, fra 1784 med Rahbek,[1] og ved Pram kom han ligeledes i Yndest i det Schimmelmannske Hus (der kjendes intet andet Forbindelsesled eller særegen Anledning) og derved ind i de Reventlowske og Stolbergske Familiekredse. Kort efter at de komiske Fortællinger vare udkomne, og strax efter at han var kommen tilbage fra en Reise til Korsør, hvor han havde begravet sin Fader, blev han farlig syg. Faderens Død, Omsorgen for hans Moder og fire yngre uforsørgede Søskende, og den uvenlige Maade, hvorpaa han blev modtaget

---

[1]) „Fra 1784, da Pram fremstillede mig den talentfulde Yngling som sin Aands og sit Hjertes Yndling" etc. D. Tilskuer 1806 Nr. 98 og 99.

i Korsør, havde rimeligvis endnu mere svækket hans svage Konstitution, og fremkaldt nervøse krampagtige Tilfælde, der, som det synes, have fulgt ham hele Livet igjennem. Under disse Omstændigheder fik han (sandsynligvis formedelst den Schimmelmannske Families Omhu for hans Helbred) en Indbydelse fra Brahetrolleborg, hvis Besidder, Ludvig Reventlow var gift med Sybille (f. Schubart), en Søster til Fru Charlotte Schimmelmann; og med dem besøgte han de beslægtede adelige Kredse paa Christianssæde i Laaland, Knoop og Tremsbüttel i Holsten (1787—88). Omtrent et Par Aar efter sit forrige Besøg i Korsør rejste han fra Kjøbenhavn over denne By med en gammel Holstener Hr. Olde. Nu kom han kjørende i en smuk Eqvipage, og man vidste at han tog til Trolleborg. „Den samme Mad. Bager (Gjæstgiverinden), der, da han selv syg kom for at begrave sin Fader, satte Præmier ud, for at ærgre ham paa Rim, og den samme Postmester, som den Gang vilde have ham hængt paa Agent Holks og sin Kones Vegne, vare nu krybende høflige imod ham.“ Ved Nyborg saae han „Princessen fra Taarnlund“ (Dyrehovedgaard); hun var nu gift. Han leger Bold med Mindet. Fra Trolleborg rejste han med Grevinde Sybille til Christianssæde, hvor han i en hul Eg skrev Digtet: Landforvandlingen eller Bøndernes Frihed, der meget smukt ender med Bondens Ven, Reventlow. Det derpaa følgende korte Ophold paa Trolleborg, „han følte det hemmelig, var ikke alene den lykkeligste Tid af lige Længde, han havde nydt i sit Liv, men den vilde uden Tvivl aldrig faa sin Mage.“ Han, den unge fremmede Digter, levede her som en afholdt Søn hos en ny Fader og Moder. Engang vækkede han Greven og Grevinden midt om Natten, for at gjøre en Morgenvandring omkring Nørresø; de kom Søen omtrent

halvrundt forbi Minervas Træ til ud for Lucian-Øen,[1] da blev Vejen borte, og Grevinden maatte vandre over vaade Marker, saa igjennem en Mose, Sup! Sup! en gyselig Lyd, der længe efter lød for hans Øren. En anden Gang læste han sine Elegier for Grevinden; den unge Ditlev (Arvingen til Baroniet) bragte ham paa Sengen „syv røde, friske, nydelige Roser fra sin Moder," og han skrev Digtet: Roserne, „Da jeg fik dem" og „Da de visnede," o. s. v. I Slutningen af Juli gik Rejsen til Holsten, og han var lykkelig ved Omgangen med Grever og Grevinder. „Jeg har, skriver han til Pram, Gud veed hvorledes, behaget alle Damerne, og Damerne, som du veed, bestyre Mændene." Til Fr. Leopold Stolberg skrev han Oden: Formastelsen. I Kiel besøgte han Cramer og Hegewisch. Om denne siger han: „Jeg talede med ham om hans Historie, med min sædvanlige frække Dristighed, uagtet Gud veed, jeg har ikke læst tre Linier i den." I Wandsbeck var han hos Claudius, i Hamborg hos Klopstock, der forelæste ham sin originale tydske Grammatik; paa Lovisenlund lærte han at kjende Prins Carl af Hessen, o. s. v. Derpaa fulgte et Vinterophold paa Trolleborg fra Oktober til Slutningen af Januar, under hvilket han med Grevinde Sybille og hendes Moder Fru Schubart studerede Bonnet (Comtemplations de la nature), Mathematik (det ubekjendte x), forelæste allehaande Ting af sine egne Produkter, og læste ved sin Afrejse, efter at have taget Afsked, to Kapitler i Paulus og to Psalmer af David.[2] Hvorfor ikke tre?

[1]) En ganske lille Ø i Nørresø med en mineralsk Kilde, som Grev Ludvig Reventlow gav B. Skjøde paa. Greven skrev i hans Stambog 1787: „Tænk ofte paa Trolleborg og dets Beboere, og ihukom, at Luciens er din, og at naar du vil skal vort Bogtrykkeri træde i Live." (Dens Navn skrives her Lucian- eller Lucien-Ø, jeg har altid hørt den kalde Lucine-Ø.)

[2]) Under dette Ophold var det formodenlig ogsaa, at Baggesen,

Dette Liv fortryllede Baggesen, thi det er fortryllende, især for en ung Mand, som alle komme imøde. Denne Frihed for al Bekymring for Dagens Fornødenhed, Opvartningen, der kommer af sig selv og er ligesom allestedsnærværende, denne behagelige Skjødesløshed, naar man er hos sig selv, og alligevel daglige Nethed og Elegance, naar man er ved Bordet eller i andet Samfund, denne lette Konversation, der alligevel berører Menneskehedens vigtigste Emner, denne i det mindste ydre Højagtelse for Kunsten, og saa Personlighedernes Tække og Ynde, Kvindens, selv den uskjønnes, smagfulde Toilette, og den godmodige, hjertelige Nedladenhed og Optagelse i sin Kreds af den Borgerlige, naar han kun besidder et eller andet Fortrin, en eller anden Færdighed eller blot Tilbøjelighed og nogle Gaver dertil, eller i det mindste Omgangstalent, o. s. fr.; hvo der kommer indenfor en af disse Kredse, det fejler ikke, han henrykkes, fortrylles. Alt er dog ikke saa godt som det synes; og hvor letsindig disse Mennesker vilde handle med Statens Embeder, naar det stod til dem, og det stod endda ikke saa sjelden til dem, derpaa fortæller Baggesen selv et Exempel: Scenen er i Skoven. Han ligger (som en Mops) ved Damernes Fødder. Hvad ønsker De egenlig helst at være? siger en af dem til ham. Bibliothekar, svarede han, med 300 Rdr. aarlig, heller end nogen anden Ting med 3000 Rdr. Næppe er Ordet sagt, før alle Damerne raabe: Han er Bibliothekar ved Kongens Bibliothek! Pladsen er ledig! Er Eriksen ikke død? Og det vil fornøje Caj Reventlow! der er endnu ingen udnævnt! og Caj Reventlow har her Magtfuldkom-

---

efter hvad Traditionen fortæller, om Aftenen forelæste Holbergs Komedier for Gaardens Folk til usigelig Moro for dem. Traditionen har jeg fra Jørgen Bonde (anført hos Nyerup), der selv var blandt Tilhørerne.

menhed som en Konge! sagde Stolberg. Men ikke som en Despot! svarede Baggesen. Det vilde fornærme ti ældre Mænd, som søge det, og tusende, som ikke søge det. Ludvig Reventlow giver ham Ret, der er ældre, som længe have tjent ved Bibliotheket. Dem gjør man til Birkedommere eller Amtsforvaltere, sagde Stolberg. Men det lod sig nu ikke gjøre. Han skal heller ikke til Kjøbenhavn, sagde da Sibylle; det er jo et evigt Fængsel. Saa skulde han da være Legationssekretær, „oder so was," thi at gaa en dum Kammerjunker i Forkjøbet, derved vilde han dog vel ikke gjøre sig nogen Samvittighed, o. s. v. Paa Sproget maatte denne Omgang have en egen Virkning, det fik en snurrig Lighed med disse Kredses bekjendte Konversationssprog; et af hans Breve til Pram, begynder med elegiske Vers, hvori danske og tyske Linier ere blandede med hverandre:

Rundt om det dækkede Bord, efter fornøjelig Trippen
  Rings in dem lieblichen Wald bei dem süßmurmelnden Bach,
Sadd' i venskabelig Kreds Tremsbüttels ensomme Trende,
  Christian, Grækernes Tolk for den fortryllede Teut,
Holsteins Aspasia, Mynstret for alle Grevinder paa Jorden,
  Ludvig Reventlows Schwester, mein' attische Mutter und ich. —

Hans mere erfarne, vel endog demokratiskſindede, danske Venner fandt ikke Behag i hans aristokratiske Levemaade. Pram skrev strenge Breve til ham, der fremkaldte Fortrydelse, Anger, Fortvivlelse, Krampetrækninger, saa at han næsten faldt i Besvimelse imellem Hænderne paa Damerne. Pram advarede ham for disse tyske „Nøgler og Øgler;" men Holsten sejrede. „Jeg behøver ikke, skriver han til Pram, at sige dig, at din yderst vittige Moral om tyske Nøgler og Øgler falder bort, hvad alle disse virkelig sjeldne, fortræffelige Mennesker angaar. Jeg kan ikke gjøre for, at jeg ikke har truffet saa elskelige Mennesker i Danmark; det smerter mig,

men jeg kan ikke andet end udraabe: Quid mihi cum Dano? Germanus esse volo."[1]

Hvad skal man dømme om deslige Ytringer? Ingenlunde noget haardt. Forholdet var jo ganske naturligt; de gjorde ham vel. Han søgte noget stort, og fandt det ikke i Danmark, men, foreløbig, i Tyskland. Hvad Schiller sagde:

Deutschland! Aber wo liegt es? Ich weiß, das Land nicht zu finden;
Wo das gelehrte beginnt, hört das politische auf

anvendte han saaledes paa Danmark, at baade det lærde og det politiske der var tysk. Og han tænkte med Schiller: es ist das Vorrecht und die Pflicht des Philosophen wie des Dichters, zu keinem Volk und zu keiner Zeit zu gehören.

Baggesens tidligste Digte, fra de sidste Aar af hans Skolegang indtil denne Tid,[2] vise naturligvis den samme Fremgang, som er sædvanlig hos alle vordende Digtere. De første ere blotte Sprogøvelser, Øvelser for at faa Tanken til at sige noget; naar denne Færdighed nogenlunde er vunden, fremvælde hele Rækker af Digte, omtrent af samme Art, og hvad der er mærkeligt nok, hvad Digteren vil hylde og igjennem hele sit Liv yrke, det ligger allerede her øjensynligt for alle som i en Spire. Baggesen minder om Bürger, men han er ren, hans Fantasi er uplettet; og han fantaserer over en Kjærlighed, som han ikke føler, over en Følelse, som han ikke har uden som Indbildning. Han giver lette, overraskende Billeder, saa lette og flygtige, som de af sig selv komme. Det er altsammen kun Leg. Prinsessen af Taarnlund er ham kun et Vehikkel, en tom Skal; for Fru Pram nærer han naturligvis ingen virkelig Til-

[1]) Baggesens Biographie, 1, 27—172. Tillæg 1, 43. 87. 64. 58.

[2]) Foruden Udgaverne af hans Værker hører hertil: Baggesens tidligste, hidtil utrykte, Digte i Molbechs Historisk-Biographiske Samlinger, i Slutningen af 2 H.

højelighed; hende saarer det, thi Kvinden elsker den stille Hylding, men ham anfægter det ikke det mindste, naar han vender sig til en anden. Det han nu hylder, det som han altid vil hylde, det som han i hele sit Liv vil sætte Pris paa at være eller blive, er, som Wieland, at faa Navn af Gratiernes Digter. Naar han har samlet alle den Elskedes Fuldkommenheder, saa ender han overraskende med selv at tilintetgjøre hele Billedet:

Men een Fejl har dog Zeline,
Som det Alt fordunkle vil,
Denne Jordens Erycine
Er desværre — ikke til.

Og han siger selv fuldkommen rigtig: „Det er Nøglen til mine erotiske Digte.“ Det er ikke andet end en tom Fantasileg; for ham i det mindste maa hun dog være til. Det er stor Skade, at Tiden var saa hul, at den hyldede denne Tomhed med det ydre Skin, at hans Venner, Pram og Rahbek selv, vare saa indtagne deraf, at ingen gjorde ham opmærksom paa, at Digtning er ikke Fantasispil, men Virkelighed, forædlet og forhøjet og idealiseret ved Fantasien. Saa ung og saa modtagelig vilde han endnu have været at frelse, baade fra denne ufrugtbare Legen med det hellige, og fra Tyskheden, der begge fra nu af, imod hans rene Villie, skulle forvirre hans Uskyldighed og hemme hans herlige Evner i deres harmoniske Udvikling.

Baggesen kom tilbage til Kjøbenhavn i Begyndelsen af Aaret 1788, og meddelte (i den Schulziske Poesisamling) flere lyriske Digte, der enten hørte til eller sluttede sig til den forrige Digtekreds; og han begyndte tillige to ganske ny Foretagender. Et Selskab af meget forskjellig Beskaffenhed udgav paa kongelig Bekostning Holbergs Niels Klim; Baggesen oversatte den, og den kom ud i en meget smukt ud-

styret Udgave (1789. 4.) Oversættelsens Stil er elegant, men fri omskrivende og modern; Verserne i nyere Smag.[1] Operaen var, som vi vide, den Gang kommen i Mode, hvor meget end de fleste Kunstdommere havde imod „disse Spektakler;" men der manglede indenlandske Operatexter. Baggesen digtede, som vi forhen have sagt, for Kunzen Operaen Holger Danske i tre Akter. Stoffet var taget af Wielands Oberon, men Helten Huon forvandlet til Holger. Operaen blev opført den 31 Marts 1789, og givet sex Gange for fuldt Hus, men fremkaldte en stærk Bevægelse. Samme Dag som Stykket var udkommet i Trykken, biede Rein og Zetlitz paa en Klub efter Rahbek, der holdt en Forelæsning. De vilde vise ham noget; det var Baggesens Holger Danske. Den blev forelæst ham under Drik, Spøg og Latter, og alt som de drak, spøgte og lo, gjorde de Epigrammer over den. Epigrammerne skreve de paa Lapper af en Brevkonvolut; Rahbeks, der rimede paa Uf, var en Slags Fordanskning af et Epigram af Piron over Voltaire. Hvor Lapperne bleve af bekymrede de sig ikke om; men Epigrammerne kom ud, kom i Folkemunde, og bleve trykte i Aftenposten. Deraf blev der en Fejde i det smaa. Det maa have været i Slutningen af Aaret, da Rahbek i Slutningen af November begyndte sine Forelæsninger.[2] Men dette var kun en Bagatel imod den store Holgerfejde, i hvilken Tyskerne toge Del. Cramers tyske Oversættelse udkom i Kjøbenhavn; P. A. Heiberg parodierede den (allerede i April) i Holger Tydske.

---

[1]) Der er, som bekjendt, udkommet en senere Oversættelse af Dorph med en Fortale af Werlauff.

[2]) See Rahbeks Fortælling i hans Erindringer, 3die D. Baggesen, Til det virkelige Publicum i Anledning af Hr. Rahbeks Epigrammer i Aftenposten, 1789, samt Rahbeks Svar og de dertil hørende hos Erslev anførte Skrifter.

Rahbek, Tode, begge Staffeldterne, o. fl. deltoge i Striden, der efter Baggesens Bortrejse (den 24 Maj) tiltog i Heftighed.[1] Stykket selv har nu kun literærhistorisk Interesse; det blev ikke optaget i Digterens Værker, „forbi Forfatteren selv havde erklæret det for et ufuldkomment Forsøg."[2] Saa begejstret havde han imidlertid været under Udarbejdelsen, at han strax efter at have endt den begyndte en anden Opera, Erik Ejegod, og fuldendte den; Schulz søgte at sætte Musik dertil i hans Fraværelse.

Baggesen skulde rejse. Grevinde Lovise Stolberg vilde have det, og hun fik sin Krig frem. Han levede for det meste i de Schimmelmannske, Bernstorffske og Reventlowske Familiekredse, dels i Byen, dels paa Landet; der maatte sørges for ham. Prinsen af Augustenborg tænkte paa at oprette et Professorat i de skjønne Videnskaber, og havde tiltænkt Baggesen det. Den Dag Sagen skulde foretages i Statsraadet, gratulerede Grevinde Schimmelmann ham i en Billet som Professor. Men Rahbek var langt ældre Literator, og Bernstorf satte sig i Statsraadet derimod; han forsikkrede, at Baggesen ikke vilde modtage dette Embede; han vidste det af en Meddelelse fra Grevinde Lovise, der af al Magt vilde, at han skulde rejse. Professoratet blev ikke oprettet, Prinsen af Augustenborg vilde have det bevaret

[1]) Skrifterne om Holger Danske anførte hos Erslev, og Abrahamsons Bedømmelse af Pjecerne i Lærde Efterretn. 1789, Nr. 44. Rahbeks Bedømmelse af Holger Danske i Minerva, April 1789. Molbech i Schack-Staffeldt, et biographisk Udkast, S. 22—34. Overskou, D. Skueplads, 3, 406—412.

[2]) Det er dog helt aftrykt i hans Værkers anden Udgave, „da det har erholdt en literærhistorisk Berømthed, og desforuden er saare rigt paa lyriske Skjønheder." (sic.) Vi have naturligvis intet at sige om det, som Forfatteren, efter vor Mening med fuldeste Føje, har forkastet, og minde kun om Sangen om Urian for den troskyldige Matthias Claudius' Skyld.

for Baggesen. Rahbek vidste det, og taler derom i sine Erindringer.

„Prinsen af Augustenborg udvirkede da, at Baggesen kom til at rejse paa kongelig Bekostning." Han fik 800 Rdr. aarlig, kunde rejse hvorhen han vilde og opholde sig kort eller længe hvor han vilde, og Prinsen forsikkrede ham, at naar han kom hjem, efter et, to eller tre Aars Forløb, skulde hans fremtidige Udkomme blive ham fuldkommen sikkret. Det gjaldt nu først om hans Sundhed. Prinsen spurgte Livlægen Berger, om ikke en Rejse til Pyrmont kunde være ham gavnlig? Det kunde være godt nok, svarede Lægen, men det bedste var at han giftede sig. Prinsen vilde da sørge for Midler til at han kunde etablere sig, men det hverken vilde eller kunde han. (Han manglede jo det første fornødne, en virkelig Kjærlighed.) Saa blev det da for det første ved en Rejse til Pyrmont. „Sørg blot for deres Sundhed og Munterhed, sagde den ædle Prins, jeg vil sørge for alt det øvrige." Og som om Tyskland vilde byde ham velkommen, fik han nogle Øjeblikke før sin Afrejse fra Erlangen tilsendt et Exemplar af den unge Gräters Blumen med en smigrende Tilskrift fra Gräter.

Rejsen skete, efter hans egne Ord, paa kongelig Bekostning, men han vidste det nok, at det var hverken Kongen eller Fædrelandet, men „en Enkelt," som han skyldte denne Velgjerning, og han følte dybt og udtrykker stærkt „den bittre Bekymring, ikke at fortjene hvad han nyder," og „at Velgjøreren er Prins, siger han, og Velgjerningen bestaar i Penge, gjør Vinkelen endnu mere spids i dette Forhold." [1]

Det var Baggesens „første Digtervandring", Ophold i

[1]) Baggesens Biographie I, 173—190. Tillæg I, 39. 62. 63. 67. 86. (Brevet til Grevinde Schimmelmann.)

Pyrmont og Rejse til Basel, Ophold i Sweitz, Savojen, Paris, og Hjemrejse fra Bern over Weimar og Jena; fra Maj 1789 til Oktober 1790. Han lærer at kjende Mennesker og Naturen, hans Sandser ere aabne, og han studerer dertil alt, især Poesien og Filosofien, han bliver tilfældig alvorlig forelsket, han modtager overalt Indtryk og bevarer dem. Med Cramer og Friederike Brun sejler han til Kiel, besøger Voß i Eutin, studerer Hanseaterne i Lübeck, besøger Klopstock og seer Schröder i Hamborg, gjæster Gerstenberg i Altona, Knigge i Hannover, træffer den unge Adam Moltke i Pyrmont, hvor de leve som „de Uadskillelige," og F. H. Jacobi, Forfatteren til Briefe über Spinoza, og en vis Hr. von Kotzebue, den foragtelige. Han bestiger Hermannsbjerget, og bliver Verdensborger. Han besøger Bürger i Göttingen, og hører Rygter om Revolutionen, studerer Jødernes Historie i Jødegaden i Frankfurt, det borgerlige Liv paa et Torveskib og hos Iffland i Mannheim, og det høje og Selvtilfredshed fra Spidsen af Spiret paa Straßburger-Münster. I Sweitz sætter han sig ret ind i Rousseau, besøger St. Petersøen, gjæster i Zürich med Karamsin Lavater, og seer det første Vandfald, Rhinfaldet ved Schaffhausen. Paa sine Alpevandringer, imellem Unterseen og Thunersøen, træffer han Sophie Haller, en Datterdatter af Naturforskeren og Digteren Albrecht Haller, sejler med hende over Thunersøen, oplever med hende „sit hidtil lykkeligste Eventyr," og bliver indført i den anseete Hallerske Familie i Bern. Medens han endnu sværmer for Seline, vinder han den ny Palmines Kjærlighed, og fører naturligvis en Dagbog derover, thi han fører altid sine Følelser til Bogs. Tingen bliver Alvor. Hendes Fader kræver ikke blot Attest for, at han ved sin Hjemkomst vil faa et anstændigt Embede, men ogsaa en Forsikkring i Enkekassen med et aarligt Udbytte af 400 Rdr.

„Han fristedes til det Ønske, at kunne sælge Halvdelen af sine Dage, Halvdelen af sin Indbildningskraft, Halvdelen af sin Følelse og Halvdelen af sin Smule Anseelse for 1000 Rdrs. aarlige Indkomster," men der var ingen Kjøber; hans Belyndere maa anstrænge sig. Et Brev fra Prinsen, fra Slutningen af December 1789, lover ham efter hans Hjemkomst af den Kongelige Chatolkasse 200 Rdr. aarlig, af Prinsen selv faar han 400, hvis han vil være hans Lektor; Ansættelse ved Universitetet kunde ikke endnu udvirkes, men Bestalling som Professor (Titelen) fik han i Maj 1790. Schimmelmann vil kavere for Enkekassen. Allerede i Januar var han med Grev Moltke i dennes Equipage første Gang rejst til Paris, hvor han i sexten Dage seer Tragedien Carl den Niende, danser til de Omgivendes Glæde paa Ruinerne af Bastillen, hører i Nationalforsamlingen Taler af Robespierre og Mirabeau, og gjør Revolutionen til sin Kjæphest. Paa Tilbagevejen besøger han ved Genf Bonnet, og ægter endelig i Hjemmet sin Sophie. Paa Hjemrejsen besøger han atter Lavater, og Lavater bliver hans Kjæphest; den franske Revolution var bleven ham for stor, til at rides længer. „Han har nemlig et herligt Stutteri af Kjæpheste; i det mindste tyve paa sin Stald." Med sin unge Hustru gjæster han Wieland i Weimar, i Jena dennes Svigersøn Reinhold, og med Reinhold besøger han Schiller, det „ildsprudende Bjerg, hvis Top er bedækket med Sne," „hvis hele Adfærd er Kulde." Endelig kom det unge lyksalige Ægtepar til Grændsen af Holsten, til den første Landsby. „Wem gehört dieß Dorf," spurgte Sophie Postillonen. „Dem König von Dänemark." Hun er i sit ny Fædreland, men endnu hører hun sit eget Tungemaal. Over Trolleborg, hvor hun atter finder det, gik Rejsen til Kjøbenhavn, hvor Pram og andre Venner modtoge ham. Den lidende, til Sygelejet bundne

Seline modtog ham med Dødskulde. — Baggesen gjorde gjerne Overregning. Rejsen havde varet halvandet Aar; den kostede 3000 Rdr.; i eet Aar havde han skrevet 320 Breve.[1] — Hvem han skylder alt, seer enhver.

Baggesens Ophold i Kjøbenhavn fra Oktober 1790 til April 1793 hørte til den lykkeligste og lyseste Tid i hans Liv, men ogsaa den formørkedes efterhaanden. Med sin unge Kone, der fødte ham den første Søn, Carl, levede han for det meste i de tilvante højere Kredse, dels i Byen, dels paa Sølyst, Christiansholm, Hellebæk, Sophienholm; en stor Del af Efteraaret 1791 tilbragte han, dels paa Graasten, dels paa Augustenborg for at beskjæftige sig med pædagogiske Arbejder. Kant aabnede en ny Udsigt for Menneskeheden, (som han i det mindste søgte at faa nogen Del i eller at forberede sig til ved at optage hans højtklingende Navn Immanuel); og Baggesen begyndte sin Brevvexling med Reinhold. Denne gav Anledning til Schillers Understøttelse fra Danmark. Baggesen var nemlig i Færd med at rejse til Hellebæk, for at forelæse Schillers nyeste Arbejder, da Grevinde Schimmelmann sendte ham en Billet, at Schiller var død. Strax ilede han med sin Sophie ud til Sølyst; og paa Odinshøj ved Hellebæk fejrede de Digterens Minde. Under aaben Himmel forelæste han: Freude! Schöner Götterfunke; Klarinetter, Horn og Fløjter faldt ind, og han sluttede med et af ham tildigtet Vers til den døde Digters Minde, hvorpaa hvidklædte Drenge og Piger, som Hyrder og Hyrdinder, med Blomsterkrandse, opførte en Dands. Tre Dage bleve de ædle Mennesker sammen, for at læse den Forevigedes

[1] Baggesens Biographie I, 191—315. Tillæg, I, 79—112. Værker, første Udgave, Dagbogen, 10, 58—192. Aus Jens Baggesens Briefwechsel mit Reinhold und F. H. Jacobi. 1 D. fra 1790 til Januar 1795.

Skrifter. Men Schiller var ikke død. Reinhold skrev til Baggesen, at han kunde gjenvinde sin Helbred, hvis han en Tid lang blev sat i Stand til at afholde sig fra Arbejde; og Prinsen af Augustenborg og Grev Schimmelmann tilbøde den syge Digter en aarlig Understøttelse af 1000 Rd. i tre Aar, og indbøde ham til Danmark. Han modtog Tilbudet af Gaven, og takkede Baggesen i et Brev af 16 December 1791.[1]

For Baggesen selv bleve Udsigterne mørkere. Med Aaret 1792 udløb hans Pension. Prinsen af Augustenborg blev syg, og hans Indflydelse aftog. Efter Sønnens Fødsel blev Baggesens Hustru syg, saa at Schimmelmann allerede om Sommeren 1792 tilbød ham Penge til en Rejse, hvis den var fornøden for hans Kones Sundhed; men denne Sommer opholdt de sig paa Agent Bruns Landsted Sophienholm; og først i næste Foraar 1793 tiltraadte de en Rejse igjennem Tyskland til Schweitz.

Til denne Tid høre to af Baggesens ypperste Værker: Ungdomsarbejder, to Dele, 1791, og Labyrinthen, to Dele, 1792—93. Ungdomsarbejderne ere dels ældre Digte, dels ny; til de ældre høre: Poesiens Oprindelse, Constance, Døden og Doctoren (de to sidste vare forhen trykte i Minerva); til

---

[1]) Baggesens Biographie I, 336—337. Tillæg 1, 120. 122. Schiller overraskedes ved det af Baggesen foranledigede Tilbud den 13 December 1791. (Schiller und Goethe. Uebersichten und Erläuterungen zum Briefwechsel von Schiller und Göthe, v. H. Düntzer. Stuttgart 1859. S. 45.) Schillers Brev til Baggesen, Jena den 16 December 1791, hvori han med Taknemmelighed modtager Prinsen af Augustenborgs og Schimmelmanns Tilbud, findes i Baggesens Briefwechsel mit Reinhold und Jacobi. 1 Th. Beilage 3; og endnu et Brev fra Schiller til Baggesen, Jena den 9 Januar 1792: Gaven var bleven omtalt i Frankfurter Zeitung, hvilket han beder Baggesen undskylde hos Schimmelmann, sst. Beilage 5.

de ny: Forfatterens Liv og Levnet af hans Fætter, Ja og Nej, Thomas Moore, Kallundborgs Krønike, Kirkegaarden i Sobradise, og Emma, efter hvilket Digt han siden med Behag kaldte sig og hørte sig kalde Emmas Sanger. Det er den bekjendte Historie om Eginhard og Karl den Stores Datter, til hvis Romantik han ikke behøvede at føje noget, udspunden i fem Sange, af hvilke derfor de tre første ingenting indeholde. Uagtet den Modsigelse nogle af disse Fortællinger lede, dels af de Orthodoxe (J. H. Rørbye), som vare angrebne i Forfatterens Liv og Levnet, dels af Skuespilleren C. F. Thessen, hvis tynde Ben han havde indført i Døden og Doctoren, hvorfor Thessen i sin Appel til Publicums Domstol erklærede ham for en Skurk og Pasquillant, (Stedet blev siden forandret), gjorde hans levende og glimrende Vid megen Lykke; og for Emma tilkjendte Abrahamson ham Æblet.[1] Med Hensyn til hans æsthetiske Anskuelser ere ogsaa Fortalerne vigtige. Han lagde en større Vægt paa Sproget, end man hidtil havde tilkjendt det: „Upaatvivlelig er det i alle Digterværker det vigtigste;" han holder det „for det eneste væsenlige, hvorved Naturen skiller den ene Nation fra den anden." Han har overhovedet „mindre seet paa hvad, end paa hvorledes, mindre paa Materien, end paa Indklædningen." Og hermed kan man da forbinde den Bemærkning, som tillige gjælder alle hans komiske Digtninger, at han (ligesom i Votre serviteur) ikke holder sig til Materien, men indskyder idelig Episoder af komiske Indfald, hvortil den paa en eller anden Maade kan give Anledning, og at han derfor idelig kan omarbejde sine Arbejder, forbi slige Episoder i det uendelige kan udvides eller drages sammen, forkortes eller aldeles forkastes og ombyttes med andre.

---

[1]) See Anmældelserne hos Erslev.

Labyrinthen (eller Digtervandringer 1807) er en Fortælling om hans Rejse, hans Hovedværk i Prosa, fuldt af Glands og Ynde, Lune og Humor, og uden Tvivl hidtil uden Mage i vor Literatur. Snart overrasker han ved korte slaaende Bemærkninger, som ved Kiels Universitet, at de Studerende mere fordybede sig i Støvler end i Folianter; de Danske holde Middelvejen, og fordybe sig hverken i Støvler eller Studier; eller ved Göttingen, at man affondrer de skjønne Videnskaber fra de grundige, og stykker de sidste ud, som om Kollegierne vare ligesaa mange Høkerboder; at de største Mænd ere komne til Verden i de mindste Huse, o. s. v. Snart skildrer han Personer, saa at vi see dem for os, snart Vandringer i Egne, der igjennem hans Skildring træde levende frem som et Maleri, og snart giver han udførlige Beskrivelser, de eneste i sit Slags, med Klarhed og Liv. Vi ville nævne som Exempler: Klopstock, Gerstenberg; Lüneburger Hede, Jødegaden i Frankfurt, Straßburger Münster, Rousseaus Ø.

Desuden digtede han Viser og Sange, f. Ex. Den rette Bisskop, der blev digtet 1792, og til Musik af Schulz blev sungen med de episkopale Venner: Grønland, Kirstein og Schulz; samt adskillige Oder og Hymner. Virkeligheden er nu traadt ind i Digterens Liv og har givet hans Fantasi Fylde, saa at den skaber udødelige Værker; men ved hans Hymner, der ere af meget forskjelligt Værd, vil man finde, at han i dem endnu undertiden skruer sig op i Tomhed. Den f. Ex. som man har stillet først: Den eneste Gud, skulde man tro maatte vise, hvorledes hele hans Sjæl er fyldt af Guddommen, men Slutningen viser, at det er alt tilhobe kun sammentænkte, nær havde jeg sagt sammenskrabede, Floskler, den ugudelige Slutning:

Tifold Død, chaotisk, evigt Mørke,
Intets dybe Svælg omgive mig!
Ørk imellem Millioner Ørke,
Nat i tusind Nætter tabe sig!
Alt forsvinde for mit brustne Øje,
Sidste Drypp af Dybets mindste Elv,
Sidste Glimt af Straale fra det Høje!
Jeg har nok! jeg har mig selv![1]

Baggesens anden Rejse gik fra Slutningen af April 1793 til Sweitz, Italien og Frankrig, og Tilbagerejsen fra Bern til Kiel, hvor han ankom i Juni 1795. Derpaa opholdt han sig i nogen Tid paa Augustenborg, hvor hans Hustru fødte ham den anden Søn, August, aflagde et Besøg paa Sølyst i September, vendte tilbage til Augustenborg, og tilbragte (for efter Prinsen af Augustenborgs Ønske at forberede sig til en Sekretærpost i Studiekommissionen) Vinteren 1795—96 i Kiel. Hensigten af Rejsen var at styrke hans Kones Helbred ved et Ophold hos hendes Familie, men fra Regjeringens Side blev den betragtet som et Middel til hans egen Uddannelse, og Prinsen af Augustenborg, der tilsikkrede ham i tre Aar en aarlig Sum af 600 Rdl., overdrog ham adskillige Hværv med Hensyn til politiske Forholde, pædagogiske Undersøgelser og (skjøndt Prinsen selv den Gang ikke var Frimurer) til Frimureriet. Efter sin Hjemkomst skulde han saa blive Provst paa Regensen eller Forstander for en Opdragelsesanstalt eller Professor i en eller anden Videnskab. „Skolemesteren" havde ikke tænkt paa Digteren; „han tiltror mig, siger han, meget som jeg ikke har, og ikke den Smule (das Wenige), som jeg virkelig besidder." Men disse Hværv vare jo ikke til at undgaa; han skulde indsende Afhandlinger over

[1]) Baggesens Biographie 1, 316—354. 2, 8. 162.

Opdragelsen, et vidtløftigt, næsten uendeligt Æmne, uden at noget enkelt Fag var ham opgivet, saa han baade Nætter og Dage brød sit Hoved med, hvad Prinsen helst kunde ønske eller hvad der var à l'ordre du jour, og han maatte besøge Schnepfenthal, derhos føre en dobbelt Korrespondence, foruden den almindelige en anden i Chiffre, lade sig gjøre til Frimurer i Gotha, og for at faa noget at vide, see til at kunne stige (i Gotha fik han begge de første Grader, i Nürnberg den tredie eller Mestergraden). Men snart førte Schiller og Göthe ham tilbage til Poesien, hvis han nogen Tid havde forladt den; og Fichte ind i Filosofien. Han lærte ham, hvad der da var noget nyt, sit bekjendte: Ich bin, og Im Ich wird das Ich dem Nicht-Ich entgegen gesetzt. „Det er mig umuligt, siger Baggesen, at nedskrive vor derpaa fulgte lange harmoniske Samtale, men den er vel bevaret i min Sjæls Inderste." Sagtens vil man have bemærket, at han i Kjærlighed og Filosofi harmonerede med Kvinder og Filosoffer, men kun saa længe han var indenfor deres Atmosfære; det er derfor i sin Orden, at han siden sagde om hin Fichtes øverste Sætning: „Dies nenne ich ein sterilcs Orthodoxon." Paa denne Rejse begyndte han ogsaa at digte paa Tysk, først i det smaa (Mit dem wiedergefundenem Strumpfbande; Dichterlied), siden i det større. Det første tyske Digt, der har vundet Berømthed, digtede han i Sweitz 1793; det var Begyndelsen af hans Scheerenschleifer-Epopee. To Rejser i Sweitz i Sommeren 1794 gave Stoffet til det episke Digt Parthenais, i hvilket han kalder sig selv Nordfrank, og tre Damer, hans Kone, Gritli Gruber og Charlotte Wieland, optræde under Navnene Myris, Daphne og Cynthia, og i hvilket nogle Naturskildringer af Alpegne vandt Bifald. Opholdet i Eutin hos Voß i Begyndelsen af Aaret 1796 gav Anledning til Optagelsen af flere af hans tyske Digte i Voß'

Musenalmanach, deriblandt Die gesammte Trinklehre, hvori han persiflerede de filosofiske Systemer, hvilken mishagede Fichte, der vilde have den undertrykt.

En naturlig Følge af disse tvende Rejser var, at Modersmaalet blev rykket fjernere bort fra ham, end det hidtil havde været. Allerede i Januar 1792 skrev han til Reinhold: „Wie oft möchte ich bittere Thränen weinen, daß nicht die deutsche oder sonst eine den Hauptarbeitern im Weingarten geläufige Sprache meine Muttersprache wurde! Wie weh thut es mir, daß ich mich nur den nordischen Fischern, die nie weit von ihren Küsten rudern, und nicht jenen den Ocean auf Ost- und Westpassagen durchsteuernden Schiffern verständlich machen kann!" etc. Naar han et Par Aar efter beklager sig over, at han skulde sende Afhandlinger om Opdragelsesvæsenet til Prinsen af Augustenborg, saa er ogsaa det en af Grundene, at han „des Schreibens und selbst des Denkens in meiner Muttersprache entwöhnt", vanskelig („daß es mir sauer werden würde) kunde skrive en dansk Afhandling over en saa lokal Materie („über eine so locale Materie"). Han søgte ogsaa 1792 at komme an udenlands; han skriver til Reinhold, at han har søgt „eine kleine Pfarrei mit 300 Gulden in der Schweiz (es bleibt unter uns), aber leider (ich dachte nicht daran), stand mir mein Lutheranismus dabei im Wege."

En anden Følge af Opholdet i Tyskland, som allerede nu begyndte, men først senere fik Magt, er Baggesens Overgang fra Poesien til den tyske Filosofi. Tidligere havde Kant allerede henrykt ham; nu finde vi ham i Harmoni med Fichte, som han snart forlod, for at forbinde sig med Reinhold og især med Jacobi, som han i Efteraaret 1797 sendte sin filosofiske Trosbekjendelse. Det var især i tre Perioder han beskjæftigede sig med Filosofien: 1795—1801 (Briefwechsel mit Reinhold

und Jacobi), 1809—1812 og 1821—25 (Philosophischer Nachlaß). Der kan vel spørges om, ikke denne Filosofering havde en skadelig Indflydelse paa Baggesens Digtning. Han traadte kun op paa et højere Trin; hvad der forhen var en Indbildningsleg, det blev nu en Tankeleg. En Leg, som underholdt ham, var det altid, indtil han, men da var det næsten for silde, selv erkjendte, at han „ikke var Filosof, men Digter.“ [1]

Efter Hjemkomsten til Kjøbenhavn i Juli 1796 skulde Baggesen endelig efter saa megen Omflakken træde ind i et roligt husligt Familieliv og Embedsliv. Hertugen af Augustenborg havde gjort ham til Viceprovst paa Regensen (nemlig i Gamborgs Sted, med Haab om snart at blive virkelig) med fri Bolig og en Indtægt af 500 Rdl., hvoraf han efter Hertugens Yttring ej kunde leve, med en Forskrivelse af Hertugen paa 250 Rdl. i otte Halvaar; han skulde tillige foruden at bestyre Kommunitetet og Regensen to Gange om Ugen holde Forelæsninger uden Betaling over Deklamation. Det var ingen glimrende Stilling, men den indeholdt Æmner til Fred og Kjærlighed, naar Sjælen følte sig oplagt til at modtage og udvikle dem. Det var den ikke, og hans egen Skildring viser, bedre end nogen andens, hvor lidet den var det. „Under Boligens Istandsættelse, indskrænket til eet Værelse, hvori Sophie pakker ud og medicinerer, Børnene skrige, Ammen vasker og alle Møblerne staa sammenpakkede, maa der hvert Øjeblik modtages Besøg af Studenter, Professorer

[1]) Baggesens Biographie 2, 1—164. især 28. 124. 162. Tillæg, über Fichte 2, 43. Briefwechsel mit Reinhold und Jacobi, 1, 191. 379. og om das Trinklied (Seit Vater Noah im Becher goß) 2, 120. (Reinhold til Baggesen i Juli 1796). Baggesens Fortale til Philosophischer Nachlaß. Herausgegeben von Carl Baggesen. 1. B. 1858.

og Pedeller. (Studenternes Besøg regner han i Gjennemsnit til 3500 om Aaret, foruden de tilfældige, der ikke lade sig beregne.) Ingen Forbryder kan dømmes til strængere Fæstningsarbejde. Der blev overgivet ham et Bundt med 35 Nøgler, af hvilke han bestandig tager fejl. Hertugen har paa een Gang gjort ham til præpositus, Reparationsinspektør, Dørvogter, Husvært, Natvægter, Gaardskarl, Universitetsbud, o. s. v. Han kan beregne sin Indtægt til 1000 Rdl., men han har over 1000 Rdls. Gjæld. Der indløber en Vexel, og i Fortvivlelse beslutter han at sende Hertugen sin Bestalling tilbage, at tage Afsked fra sit Embede, sit Fædreland, og at gaa ombord paa et Skib, der ligger sejlfærdigt til Lübeck. Men det er en Fejltagelse, og efterhaanden vender Ro tilbage i hans Sjæl; han vinder Kjærlighed til sin Stilling, og Studenterne Kjærlighed til ham. Da kommer i November hans Kones Sygdom. Den kritiske Filosofi giver ham ingen Trøst, han behøver et anstrængende Arbejde, og vælger „det sværeste han kunde tænke sig," Oversættelsen af Homer. Midt under denne Marter med sin Kones Pleje, lærer han Græsk ved at slaa hvert Ord op, erfarer han sit eget Sprogs Rigdom, bliver fuldkommen overtydet om, at han nu har fundet et Æmne, der er et Liv værdt. „Dette dit Arbejde er godt! siger han til sig selv, er af Varighed!" „Det danske Sprog er den righoldigste Gren af det gamle cimbriske, og det, der paa Jorden mest ligner det græske." Alt dette skriver han til Reinhold i sin Henrykkelse over at have fuldendt (have skrevet „den letzten Sechsfüßler" af) den første Sang af den guddommelige Ilias, og sender ham nogle Linier til Prøve, at Reinhold, der jo ikke forstaar et Ord deraf, i det mindste kan sammenligne Klangen med Græsken:

Buen om Skuldrene hængt og det ringsomdækkede Kogger,
Kolvene skungred om Skuldrene lydt, da med Vrede han fremgik
Dundrende selv. Hans Gestalt henskyggede grulig som Natmulm
— Og med en skingrende Klang sprang Strengen tilbage paa Buen.

Wohl zu merken, daß es eben so wörtlich übersetzt ist, wie Voß'ens." „Nebenher, siger han, arbeite ich an einer dänischen Sprachlehre und Prosodie, welche uns gänzlich fehlen, und die eine Erschaffung, wie die des Hexameters, natürlich veranlaßt." Kort efter skriver han til Reinhold om en Afskrift af første Sang, der skal sendes til Voß; og tilføjer hvad han tilforladelig i al Oprigtighed mente, men som vi dog bede Læseren lægge Mærke til: „Keinen Mann verehre und liebe ich als Mensch, Schriftsteller und Freund, nächst meinem Reinhold, mehr als Voß."

I Januar er hans Kone opgivet; Lægen erklærer, at der er ingen Frelse for hende uden en Søreise og Ophold i Syden. Han maa altsaa atter vandre. Nyerup overtog indtil videre Provsteembedet imod fri Bolig, og i Begyndelsen af Marts fik han Rejsetilladelse, dog kun til Juni 1799.

Til denne Tid hører Digtningen af nogle Oder, især betydningsfuldt nok: Til mit Fædreneland,

Du Plet af Jord, hvor første Gang mit Øje —

hvori han indførte de tidligere digtede Linier:

Ak, ingensteds er Roserne saa røde (etc.),

samt Brudstykkerne af Oversættelsen af Homer: Odysseus' Hævn af Odysseen og første Sang af Iliaden; og endelig Stiftelsen af det skandinaviske Literaturselskab i Oktober 1796, med hvis „Organisation og Hovedlove" han i Begyndelsen af Aaret 1797 var beskjæftiget.

Det vigtigste af alt er naturligvis Oversættelsen af Homer, et Arbejde, som Digteren med en saa levende Iver

kastede sig paa, og hvilken man let kan forudsee, at han snart vilde opgive. En Opdagelse gjorde han imidlertid, vort Sprogs, naar man gik tilbage til det gamle, af ingen anede Rigdom; og denne Opdagelse, som han faktisk godtgjorde, fordunkler aldeles den Mangel eller de Mangler, hans egen Behandling havde, om hvilke man strax kan overtyde sig ved at læse de syv første Linier af Iliadens første Sang; hvor man f. Ex. finder voldt for voldte; at give dem Pris Hunde, for: til Pris for; vordede, adskilledes, ligesom hørede for hørte, sværmende heden som deden, belister, altsaa talede Drømmen, og saa meget andet.[1]

Den ny Rejse, fra Marts 1797 til November 1798, var en af de mest bevægede i Baggesens Liv. Allerede i Maj døde hans Hustru i Kiel; han blev fortvivlet og syg; da han atter kom til sig selv, digtede han tyske Digte over hende. Fra nu af var han baade dansk og tysk Digter. Han bragte Børnene til deres Bedstemoder i Bern. Paa Vejen besøger han Digteren J. G. Jacobi. Medens hans Velyndere i Hjemmet kjølnes — Schimmelmann bliver kold, Hertugen tilskriver ham skarpt, og minder ham om, at han skal være paa sin Post i Maj, ja selv Reinhold taber sin Tillid til ham — søger han med sin Svigermoders Hjælp en ny Moder for sine Sønner, en ny Kjærlighed for sig selv, først en Laura, derpaa en Rosette, men begge Forlovelser gik overstyr, uagtet den sidste var offenlig erklæret. Paa Tilbagerejsen i næste Aar over Paris (i September 1798) blev han bekjendt med en evangelisk Præst fra Genf, der nu

[1]) Baggesens Biographie 2, 164—181. Baggesens Breve til Reinhold, Seelust den 16 Juli, Friedrichsberg den 30 Juli, Kph. den 18 Oktob., den 6 Dez., den 17 Dez. 1796 og fra Begyndelsen af 1797 i Briefwechsel mit Reinhold und Jacobi. 2, 105. 115. 140. 148. 151. 161.

var Ministerresident ved den franske Republik, og forlovede sig med hans Datter, Fanny Reybaz, men Ægteskabets Fuldbyrdelse udsattes indtil næste Foraar, og han drog med sin Svigermoder, Fru von Haller, og sine Sønner tilbage til Kjøbenhavn, hvor han allerede var bleven udnævnt til Theaterdirektør, og hvor Kronprinsen selv yttrede sin Glæde over at han var vendt tilbage til Fædrelandet.

Rig paa Digtninger kunde denne Rejse ikke være, heller ikke Filosofien blev stærkt fremtrædende, en Del deraf drejede sig om Schweizersk Politik. Paa Tysk digtede han Des Scheerenschleifers Republik; paa Dansk paa Toppen af St. Bernhard Oden til Buonaparte, som han senere oversatte paa Fransk, der naturligvis ved hans ny Giftermaal blev hans tredie Modersmaal.[1]

I Kjøbenhavn bød Theatret ham paa en Maade velkommen. Operaen Erik Ejegod, der for mange Aar siden var digtet, og som Kunzen, formedelst Schulz's Død, komponerede Musikken til, blev samme Dag, som Baggesen ankom (den 27 November) opført den ottende Gang.[2] Den vandt Bifald, i det mindste overordenligt Tilløb, men mødte snart efter Kulde; i Kritikkens Verden gik det den omtrent ligesaa; nu mindes næppe noget deraf, uden nogle Sange.[3] Baggesen selv gav sig hen til Embedslivet; han havde to Bestillinger at passe, Regensen og Theatret. Selv har han mesterlig beskrevet sit Liv: han har i fem Maaneder digtet to tre Sange, ikke kunnet læse mere end to tre smaa Bøger, een Gang spadseret paa Volden, een Gang været ude af Porten; han beboede eet Værelse, omgivet af Børnekommers, og

[1]) Baggesens Biographie, 2, 181—296, især 189. 219. 233. 241. 264. 277. 291. med tilhørende Tillæg.

[2]) Efter Overskou, D. Skueplads 3, 712.

[3]) Baggesens Biographie 3, 6—8. Tillæg 3, 30.

redte selv hver Aften sin „polnisches Bett oder lit de Dumouriez"; hans Svigermoder har to Naboværelser, „und sie macht durch ihr ewiges Arrangiren das desarrangirte nur fülbarer;" Frokost faar han aldrig, thi han kan ikke spise den „Brey" hun laver til sig og Børnene, ofte heller ikke Middagsmad, uden han søger den ude; han kommer næsten kun til Souza, den portugisiske Chargé d'Affaires; og da engang En i en stor Cirkel sagde til ham: „Man sieht Sie fast gar nicht, Sie sind ja unaufhörlich bei Souza," svarede han: „Er hat den besten Tisch in Kopenhagen," hvilket han anseer for „die beneidenswertheste aller meiner Antworten." Med 900 Rds. aarlig Indtægt lever han i hans Stilling paa „Wasser und Brot"; og udbryder harmfuld: „Ich darf also nicht genialisch leben und weben." „Die Genialität wird nur in Deutschland bezahlt, in Dänemark krepirt man damit." Men derimod vinder han i borgerlig Anseelse ved sin Lighed med en nyttig Statsborger, ved dette „geschäftiges Nichtsthun," at koncipere Forestillinger, skrive Regninger og Kvitteringer, læse slette Skuespil o. desl. Nu tykkes de om ham, og beundre ham, da han er bleven som En af dem. General Waltersdorf klapper ham paa Skulderen, og spørger ham om Raad; Etatsraad Holtermann indbyder ham til en uendelig Diner, hvor lutter Højesteretsassessorer, Magistratspersoner og „bündige Collegialbeamte" beundre ham, etc. Saa hører han højt nok hviske: „Der Baggesen ist ein ganzer Mann geworden!" Ja, han er bleven en vigtig Mand: „Besucht mich nicht sogar der Herzog von Augustenborg auf einmal wieder? Können die Juden eine skandinavische Gesellschaft hier stiften, ohne zu mir zu kommen und mich fußfällig zu bitten, ich möchte mich über sie erbarmen und sie organisiren?" o. s. v.[1]

[1]) Baggesens Briefwechsel mit Reinhold und F. H. Jacobi 2, 260.

I Juni (1799) rejste Baggesen til Paris, for at hente sin Brud, ægtede hende i Juli og vendte tilbage med sin Hustru og Svigerfader i September; der begynder et nyt Ophold i Kjøbenhavn til Oktober 1800. I September udkom den ny Forordning om Trykkefriheden, der efter den almindelige Mening var lavet, for at kunne forvise Heiberg; og Baggesen skrev sit Epigram: Oldtids og Nutids Skikke. Han fandt det grumt, at lade En (Heiberg) bøde (være ligesom Syndebuk) for det hele Folk, og stillede som Modsætning dertil den gamle Jødedumhed at døde En for hele Folket. Kancelliet fandt to Hanker at tage i, men mente rimeligvis den nærmeste, den politiske, og spurgte ham i Slutningen af Januar, hvad Meningen skulde være af det. Da han svarede, at han kun for Kontrastens Skyld havde karakteriseret Hovedtrækkene i Oldtidens og Nutidens almindelige Fordomme, og sendte det to patriotiske Sange, faldt Sagen bort.[1]

For Resten er alting i Begyndelsen lyst. Ny istandsatte Værelser med elegante Møbler, en ung smuk Hustru, som han bærer paa Hænderne, og som i Maj (1800) føder ham en Datter Emma, alt synes at love et lille Himmerig paa Regensen, men der hviler en Orm under Rosen. Fanny er en smuk talentfuld Kvinde, men i Grunden er hun kold, indsluttet i sig selv, og kjender ikke til Taarer; hun kan ikke trives i Norden, ikke tale uden Fransk eller Italiensk, og han finder med hende, at hun ikke kan leve uden i Paris; hendes sygelige og forstemte Fader forøger Spændingen; og Baggesen er opfindsom nok til at finde Grunde, hvorfor et

---

264. fra April 1799, ogsaa i Baggesens Biographie, Tillæg 3, 13. Digtet Theateradministratoriaden fra Januar og Februar 1799.

1) Baggesens Biographie, 3, 22. Sejdelins Læsendes Aarbog for 1800, S. 179. Rahbeks Erindringer, 5, 388.

Ophold i Frankrig ogsaa for ham selv kan være gavnligt. Buonaparte er nu hans Helt, og han sysler med et Epos over den franske Revolution i tyske Hexametre. Med Schimmelmanns er Forholdet blevet koldt; Hertugen synes allerede at have opgivet ham. Der udvirkes rigtignok en kongelig Tilladelse til et Ophold paa to Aar i Paris, men Hertugen selv raader ham til — at blive der for bestandig.[1]

Efter et Ophold i Paris, hvori Sygdom og Gjæld og den unge Emmas Død udgjøre Hovedpartier, finder ogsaa Baggesen, at hans Hustru ikke kan vende tilbage. For at udvirke en kongelig Tilladelse til for bestandig at leve udenfor sit Fædreland, foretager han i Marts 1802 en Rejse til Kjøbenhavn over London. Paa Vejen besøgte han paa Nütschau sin Ven, Adam Moltke, og digtede her Parodien til Voß'es Kartoffelernte: Urgriechischer Kartoffel-Dithyrambus, til hvilken han dog føjer den Bestemmelse: erst nach meinem Tode zu drucken. Og det med Rette. Thi rigtignok er Voß'es Vers jammerligt, men Parodien er dog for kunstig til at den kan nydes, og for knusende til at nogen kan fryde sig over denne en Vens Behandling af en Ven. Paa Augustenborg modtoges han af Hertugen med dødelig Kulde; men i Korsør træffer han ganske tilfældig Kronprinsen med Gemalinde og den unge Caroline. Han overrækker Kronprinsen to Oder, og hans Ansøgning bevilges; han entlediges med en Pension paa 800 Rd., som han maa fortære hvor han vil; og kommer tilbage til Paris i August 1802.[2]

---

1) Baggesens Biographie 3, 14—68. Tillæg 3, 48—55. Da han i Efteraaret forlod Danmark, forberedte han en Udgave af sine Samtlige Værker, hvoraf kun første Del udkom hos Brummer 1801, og blev recenseret af Pawels. Jf. Baggesens Levnet i Lahdes Samling.

2) Baggesens Biographie 3, 69—136. Tillæg 3, 63.

Det skulde synes, at Baggesen nu for bestandig havde forladt sit Fædreland, især da han efter en forgjæves Rejse til Italien, for at komme i Besiddelse af et Landsted Frasimalga i Nærheden af Modena, som han havde faaet til Gave af den Hallerske Slægt, og efter et længere Ophold i Paris, ved sin Svigerfaders Død (i Oktober 1804) kjøbte sig et Landsted i Marly, for nu fri og uafhængig at kunne leve som „Mand, Fader, episk Digter og Gartner." Men dette Liv, der skjænkede ham mange stille Glæder (Spinne der Freude) især ved hans Søn Pauls Fødsel (den 26 Februar 1804), og tildels forskjønnedes ved den Celebritet, han stedse mere og mere vandt i Tyskland og Frankrig, forbittredes ham tillige ved allehaande Modgang, især „ubeskrivelige Sorger for Udkomme, da han paa tredie Aar kun levede af udsugende Aagerkarle"; og da Napoleon som Kejser stedse stærkere udviklede sit despotiske Herredømme, blev „Franskhed og Fransk ham en Vederstyggelighed."[1] En Rejse til Dan-

[1]) Naar man følger den Udvikling, der gaar igjennem Baggesens Breve om Revolutionen og Kejserdømmet, (jf. Digtet Til Fyrsterne, Paris 1803), synes det meget naturligt, at Begejstringen for Friheden maatte strande paa Kejserens Færd, og at Franskheden, som han saae den, maatte vække hans Had. P. A. Heiberg tilskriver derimod Baggesens Had til Kejseren personlige Grunde. Han taler i sine Erindringer (S. 312) om „den bekjendte Scene, da Baggesen paa Knæ overleverede den første Konsul Buonaparte en højst maadelig Ode i det franske Sprog, hvorfor Buonaparte, der troede Manden var afsindig, lod ham vise ud af Værelset." Efter en saadan Scene skal siden være fulgt: „Baggesen søgte om at blive Lektør hos Kejserinde Maria Lovise, men opnaaede ikke sit Ønske. Nu blev han da Napoleons dødelige Fiende." Mere findes i Heibergs: Om mit Forhold til Baggesen. Drammen 1826, og i Kjøbenhavnsposten for 27 Marts 1827. Derhos kunde maaskee bemærkes, at Baggesen blev betydelig bestyrket i sit Had (in gleicher Richtung vorzüglich bestärkt und angefeuert) af den bekjendte Grev Schlaberndorf, Forfatteren til eller Meddeleren af Bogen: Napoleon Bonaparte und das

mark blev derfor en ny Fornødenhed, og han kom atter til Kjøbenhavn i August 1806.

Imidlertid var han nemlig optraadt som tysk Digter: Gedichte, Hamburg 1803, hvori Scheerenschleifer-Epopee, og Die Krieger, Parodi paa Schillers Die Künstler; 1804 begyndte han Der vollendete Faust oder Romanien in Jauer, der vel blev bekjendt, og hvoraf noget blev trykt, men som først blev udgivet efter hans Død.[1] Men der var efterhaanden i hans Digtning foregaaet et stort Omsving. Han vilde i Marly leve „som episk Digter," og den Tanke modnedes hos ham, at lade den lyrisk-satiriske Digtning fare, for ved et større episk Værk at vinde Udødelighed. I Slutningen af det forrige Aarhundrede havde han udarbejdet det tyske Epos Parthenais, der udkom 1804, om hvilket han antog, at „det vilde overleve alle hans Oder, Sange, Skuespil og Fortællinger."[2] 1800 begyndte han et Epos, hvori Buonaparte er Helten, med en antikmoderne Mythologi og i tyske Hexametre. I et Anfald af Kjærlighed til Dansk, som Gierlew vakte hos ham (i Vinteren 1802—1803 i Paris), „gik der et Lys op for ham over den nordiske Mythologi, et sandt Nordlys! i hvis Glands han gjennemvandrede hele Edda, og lærte i kort Tid temmelig godt at forstaa Islandsk og at tyde lette Runer." Han oversatte Vafthrudnersmaal, og begyndte paa Nordiske Forvandlinger eller den nordiske Mythologi, behandlet i et sammenhængende Digt som Ovids Metamorphosis, samt paa det nordiske Epos Odins Rejse eller Ankomst til Norden, i Hexametre (Første Sang

französische Volk unter seinem Konsulate, 1804, udgivet af Reichardt. See Züge zu Schlaberndorfs Bilde, af Varnhagen von Ense, i Raumers Historisches Taschenbuch, 3ter Jahrg.

1) Baggesens Biographie, 4, 417.

2) Parthenais blev oversat paa Fransk 1810. See om Oversætteren Fauriel Artiklen Historiens modernes de la France i Revue des deux mondes 1845, t. 10, hvor der ogsaa (S. 669) findes Skildring af Baggesen og hans Hus Violette.

Herthadal). „I tre Uger var hele hans Sjæl hinside Elben og hinside Kristendommen.“ Disse nordiske Digte opgav han senere, da Oehlenschläger begyndte. I Marly (1803—1805) beskjæftigede han sig, da den danske Paroxysme var forbi, med at forkaste og danne Planer til andre moderne episke Digte: et som han kaldte Uranion eller Lysets Helte (som det synes, af filosofisk-mathematisk-fysisk Indhold), et andet, kaldet Cookias eller Oceania eller Cooks Weltumsegelung, med en ny Gudelære, i tyske Hexametre, „hvis to første Sange, hvis endog blot de engang komme for Lyset, ville gjøre ham udødeligere, end alt hvad han ellers har digtet og strevet eller kunnet digte og skrive.“ I næsten tolv Aar var han beskjæftiget med denne Idee, som var bleven fix; „i samfulde tre Maaneder“ var han ganske nedsunken deri, og havde ikke Tanke for noget andet Stof. Imidlertid digtede han ogsaa lejlighedsvis danske Sange: Krebssang til Kongens Fødselsdag for de Danske i Paris o. desl., flere danske Rimbreve, ja han samlede endog et Bind af disse fra 1785 til 1805; og en Yttring i Iversens Fynske Avis, Februar 1805, fremkaldte det bekjendte Digt, der endnu i samme Maaned blev indrykket i Kjøbenhavns Skilderie: Hvis jeg er. Forbindelsen med Danmark var saaledes ingenlunde hævet, og Digteren ingenlunde glemt, da han atter, vel især for at foranstalte en ny Udgave af sine danske Værker, atter gjæstede Danmarks Hovedstad.[1]

Rejsen til Kjøbenhavn gik over Amsterdam, hvor han vilde træffe Aftale med Brockhaus om Udgivelsen af hans

---

[1]) Baggesens Biographie 3, 137—229. 2, 283. 3, 46—52. 104. Tillæg 3, 119. Lærde Efterretninger for 1803, S. 383. Rimbrevene Forfatterens Liv og Levnet i Paris 1803; Rom og Paris (til Gierlew) 1803; Satansengelen (Til Walterstorff) 1805.

tyske Digte. I Kjøbenhavn blev han fra August 1806 til Maj 1807. Venlig modtaget tog han i Begyndelsen Del i Selskabslivet, men drog sig siden tilbage til sin Bolig hos Juristen Ørsted; de tre, Ørsted, hans Kone og Baggesen „sværmede sammen," og Folk sagde derfor, at han var forelsket i Ørsteds Sophie (Lilia), og derfor ikke kunde komme bort fra Byen.

Literære Frugter af dette Ophold vare: et Bind Skjemtsomme Rimbreve, deriblandt Noureddin til Aladdin, en ny Udgave af Eventyr og comiske Fortællinger, o. fl. Men den vigtigste var Gjengangeren og han selv, der udkom i Marts 1807, og danner et vigtigt Aktstykke i den danske Poesis nyere Historie.

Allerede i Slutningen af det forrige Aarhundrede (1795) havde han yttret sig misbilligende om den danske Literatur: „Naar nogle ganske faa Skrifter undtages, som Hornemanns Efterladte Skrifter og Guldaasen, havde den intet frembragt, der røbede skjønnere Udvikling og mere forædlet Humanitet, og selv Sproget blev skjødesløsere, tildels mere barbarisk behandlet end før; i Flyvebladene og de periodiske Hefter var Tonen saaledes, at man næsten skulde tro, Forfatterne vare forviste Mesterlektianere eller rejicerede Studenter, og hvad der især havde bedrøvet ham var den Tanke, at den lykkelige Idee til Forening af den danske og svenske Literatur var overladt slige Poge til Udførelse." Den Gang haabede han dog endnu paa det nittende Aarhundrede. „Den danske Literaturs Guldalder skulde endnu komme; naar det politiske Kaos engang blev ordnet og Revolutionsstormene havde lagt sig, da haabede han i alle Henseende meget for det, saa at sige i Guds Haand faldne Danmark." Ved Slutningen af Aarhundredet, da han forlader Kjøbenhavn, hviler dog Trykket endnu tungt paa ham: „die Literatur erstickt, das Publikum

ist zu klein, das Land verarmt." Nu havde det ny Aarhundrede begyndt, og i Literaturens Nærhed saae han sit Haab skuffet, og han ansaae det, som han selv yttrer kort før han atter forlod Kjøbenhavn, „for en hellig Pligt, om muligt at udrydde Pawelskhed og Sanderskab og Rahbekkeri af vor poetiske Verden, for at bane Vejen for den virkelige Digtekunst: Aandelighed, fri Naturkraft, barnlig Uskyldighed og Religiøsitet." Dette var det, han nu iværksatte. Sindrig delte han sig selv i to (Gjengangeren og han selv), der begge forene sig, for indirekt og direkt, i dunklere Hentydninger og ligefremme Sigtelser at tilintetgjøre Parnassets Pygmæer og at stoppe Halsen paa dets skrigende Gjæs. Her have vi Baggesen, den ægte Baggesen, som han er i sine bedste Rimbreve. Med sin næsten utrolige ydre Færdighed, med sit glimrende, næsten altid træffende Vid kaster han sine Raketter midt ind i Hoben, saa den maa fortrække, slynger han sin Guldbossel, der er haard som Staal, midt ind paa Keglerne, saa de springe op og styrte til alle Sider. Denne Bog maa man læse een Gang og to Gange og ti Gange, for at kjende Literaturens Tilstand. Men Kampen er ensidig. Ingen forsvarer sig, tager til Modværge eller saa meget som beklager sig. Først da han rejser, drage de atter Aande, ryste sig, lade sig børste af af deres gode Venner, og gaa atter i deres gamle Højtidsdragt til deres gamle Gjerning.[1]

Paa Hjemvejen til Paris gjorde Baggesen sin Opvartning hos Louise Augusta paa Graasten, paa Gottorp hos Landgreven af Hessen, og dvælede derpaa i Kiel, hvor Kron-

---

[1]) Baggesens Biographie 3, 230—277. 3, 58—59. 4, 59. Brev til Jacobi, den 14 April 1800 i Baggesens Briefwechsel 2, 281. Brev fra Baggesen til Schack-Staffeldt 1807 i dennes Skrifter (Digte og Biographie) 4, 411—12. jf. Schack-Staffeldt, et biographisk Udkast af Molbech, S. 175.

prinsen residerede. Paa sin Rejse til Kjøbenhavn havde han allerede overrakt Frederik og Maria hver sin Ode, og Kronprinsen viste ham nu sin Naade ved at udstæde Befaling til Finansministeren at udbetale Baggesen et Gratiale paa 1000 Rdr. til Rejsen, samt et Forskud paa 4000 Rdr. til Afbetaling af hans Gjæld imod et aarligt Afdrag af 200 Rdr., der bleve ham tilstaaede som Forhøjelse af hans Pension. I Amsterdam sluttede han Akkord med Brockhaus om Udgaven af Heideblumen, en Samling tildels af ny tyske Digte. Om Göthe forandrede han sin Mening; Wilhelm Meister havde været ham uudstaaelig, af Iphigenie derimod lærte han at kjende hans Værd som Digter, men ansaae det for under „sin menneskelige Værdighed" ved Idololatri at forøge hans Tilbedere, og saae ham ikke.

De følgende Aar hengaa under et Ophold i Marly fra Juli 1807 til Oktober 1808, en Rejse i Tyskland til Maj 1809, og atter et Ophold i Marly og i Paris til November 1810. Der udkom tyske Digtsamlinger (Heideblumen 1808, „som bleve anholdte af Politiet, undersøgte og befundne uskyldige;" Taschenbuch für Liebende, Karfunkel- und Klingklingel-Almanach 1810). — Da han kom hjem til Marly, opstode strax Debatter med Fanny om det store Livsspørgsmaal for Fremtiden, om han skulde modtage den danske Regjerings ædelmodige Tilbud og vende tilbage til sit Fædreland, eller blive hos hende og deres Barn, deres tredie Søn Paul, med Gjæld og i Armod. Hun vil blive i Marly, og foreslaar ham en Deling, saa at han vexelvis skulde opholde sig hos hende i Marly og i Kjøbenhavn. Imidlertid indtræffer hin store Begivenhed, der bringer alle særegne Interesser til at forstumme for den fælles Ulykke, Kjøbenhavns Bombardement, der jo ogsaa vil ramme dem. Allerede forinden havde han opsøgt Oehlenschläger, Malte-Brun og Brøndsted i Paris.

Det første Møde var koldt fra Oehlenschlägers Side, han stod jo nu i sin fulde Glands, fra Baggesens ikke blot varmt, men fortroligt. Han sendte Oehlenschläger blandt andre Rimbreve: Vor Frues Fald, og da Oehlenschläger i Anledning af et Vennelag hos Professor Bredow' sendte ham en rimet Indbydelse, traadte denne geniale Digters Afmagt i denne Afdeling af Poesien saa afstikkende frem, at det strax aflokkede Baggesen Rimbrevet: Veddeløbet i det lave. Hvo der ikke har læst disse to Rimbreve, maa lægge alt andet Skraml og saakaldet Pligtværk bort, for at læse dem; en god Stund efter vil deres Pligter befinde sig vel derved. Den gamle Oehlenschläger sendte Baggesen en Beretning om Bombardementet, og for at glæde Sønnen, satte han det strax i Vers. Til Hjemmet skikkede han fremdeles flere Rimbreve: Den vakte Knud til Oehlenschlägers Fader, Havfrusukket, Knud Vidfadmes Hjemvee, Knud Vidfadmes Svanesang til Kommandør Sneedorf, Den danske Matros eller Flaskebrevet til Kommandør Jessen. Det er bestandig den rette Baggesen. Göthe havde læst Parthenais, og erkjendte i en Skrivelse hans Digterværd; Baggesen var „ganz versunken in Faust." Endelig besluttede han at gjøre en Rejse til Fædrelandet; og vilde paa Vejen opholde sig i Tyskland, hvor han hos Cotta i Tübingen søgte at skaffe sig ny Indtægtskilder. Han vendte imidlertid tilbage til Marly, under sit Fædrelands Ulykke mismodig over hele sin Stilling og sine fortvivlede Udsigter, saa godt som afreven fra sin Forbindelse med Danmark, med en sygelig og lidende Kone, med al sin Ejendom pantsat, levende af Laan hos Aagerkarle til femten Procent og ofte mere, søgende sin Trøst i en Overgang fra Poesien til Filosofien, — da Frederik den Sjette kaldte ham tilbage til Danmark. Den lidende Moder glemte dog ikke sit forvildede

og dog saa kjærlige, maaskee mest opvakte og med sjeldne Evner begavede Barn.[1]

Allerede forhen, da flere af Baggesens Velyndere søgte at bevæge ham til, ja ansaae det for hans Pligt at blive i Fædrelandet, havde Prof. Reinhold i Kiel i en Samtale med Kronprinsen foreslaaet denne, ved en kongelig Befaling at paalægge Baggesen at forblive i Fædrelandet, f. Ex. som Professor i den danske skjønne Literatur ved Universitetet i Kiel. Dette gik nu i Opfyldelse, og Schimmelmann forkyndte ham sin Konges Naade. Til Kiel drog han da med Kone og Søn i Januar 1811, og modtog ved sin Ankomst det kongelige Reskript, hvorved han var udnævnt til Professor i dansk Sprog og Literatur ved Universitetet i Kiel. Han blev modtaget med Velvillie, og Universitetet udnævnte i August den berømte Digter, tilligemed Rahbek, til doctores philosophiæ. Men han var syg paa Legem og Sjæl, og led især af en Øjensygdom. For hans Kone var der ingen Omgang; kun Reinhold og Fysikeren Pfaff talte Fransk, den første endda med Tvang; og saasnart hans Helbred og Stilling tillod det, tog han til Kjøbenhavn, hvor han forblev fra November til Februar 1812. Hos Ørsted fandt han den gamle Oehlenschläger, og blev hjertelig modtaget af dem, men Sophie modtog ham med Kulde, som om hun ikke kjendte ham. Hos Kongen foreslog han Ansættelsen af en Lektor eller Timelærer i Kiel i det danske Sprog, og fandt baade ved Hoffet og i de højeste Kredse velvillig og venlig Deltagelse; og da det Kongelige Selskab for Norges Vel, med Prins Christian Frederik i Spidsen, højtideligholdt en Fest i Anledning af det norske Universitets Stiftelse, overdrog Universitetet i Kiel ham at føre Ordet paa dets Vegne.

---

1) Baggesens Biographie 3, 291—306. 4, 1—13.

Uagtet hans Øjensygdom vendte tilbage, holdt han i Sommeren 1812 Forelæsninger über Sprache überhaupt und nordische Sprache ins besondere, men de bleve formedelst Sygdom allerede afbrudte i den sjette eller syvende Forelæsning, og hvis de bleve endte, kun holdte for faa men udvalgte Tilhørere. Fanny vilde tilbage til Marly, hun kunde ikke leve andensteds; og for at ordne sin Stilling og skaffe Penge tilveje, rejste han atter til Kjøbenhavn i November 1812.[1]

Men det viste sig snart, at hans Forventninger aldeles vilde skuffes. Statsbankerotten i Januar 1813 formindskede hans, som andres, Indkomster, saa at de endog tabte over $^5/_6$ af deres Værd. Det maatte derfor være ham velkomment, en Del af Vinteren at kunne opholde sig hos den rige Astrup paa Antvorskov, til og om hvis forlovede Datter (Evelina) han skrev Rimbreve (blandt andre Ellevisen: **Atten** Elletræer, atten). I Jødefejden vilde han paa Jødernes Side have deltaget med et større Værk, men skrev kun en Pjece om Jøderne. Han fik af Kongen Tilladelse til at leve i Kjøbenhavn, medens Krigen varede, og alligevel beholde sit Professorat; men han var jo nu en bitter Fiende af Frankrig, og lagde ingen Skjul derpaa, medens Regjeringen, navnlig Kongen selv og Kaas, holdt fast paa Forbindelsen med Napoleon. Fanny maatte opgive sit Marly, og han bragte hende og sin Søn til Kjøbenhavn i August 1813.

I næste Aar indfalder hin lange Fejde, der indtager det sidste Optrin af Digterens Liv i hans Fødeland. Forberedelsen have vi allerede seet, nemlig Rimbrevet Noureddin til Aladdin, og Mødet med Oehlenschläger i Paris. Hans Stemning er os klar. Hensigten og Maalet angav han allerede i et Rimbrev fra Kiel til Stoud: **Min Gjen-**

[1] Baggesens Biographie 4, 44—103. 169. Anm.

ganger-Spøg. Hvis man enten vil ansee Striden for en Frugt af hans uudtømmelige, ustyrlige Lune, eller endog med J. P. Mynster (i Breve fra Mynster) for en Følge af Ondskab, hvilket er den nemmeste Maade at komme ud af Sagen paa, bør man heller ikke glemme, at der var en Drivfjeder, som strax maatte sætte ham i Virksomhed, Sorgen for det daglige Brød. Paa Udgivelsen af hans samlede Skrifter var der ikke at tænke; han maatte see at samle allehaande Blandinger, gamle og ny, og udhøkre dem saa godt han kunde. I Januar 1814 anmældte han Ugeblabet Søndagen, hvis første Nummer udkom i næste Maaned, men formedelst nogle Udtryk om Napoleon (Frihedens og Fredens selvkronede Morder o. desl.) blev Udsalget standset og strax efter af Kancelliet forbudet. Han henvendte sig personlig til Kaas, Kancellipræsidenten, endog til Kongen, og overbeviste sig om, at han var falden i Unaade. I denne uhyggelige Stemning indgav han endog til Kaas en allerunderdanigst Ansøgning med det Indhold paa Randen, at Straffen for den begangne Forseelse maatte formildes til Afsættelse fra hans Embede, paa samme Tid som han bittert saarede Kaas i et Epigram:

— Men følg den Nutids Kaas, hvis Dynd sig kroger
Igjennem Forgemakker og Prologer
I Døgnets Bugter og i Dagens Sving.

Efter nogen Betænkning sendte Kaas Ansøgningen til dens rette Sted, det tyske Kancelli, og Kongen gav ham den første Juni sin Afsked i Naade med en Pension af 1500 Rdr.

Imidlertid havde han begyndt Skuddagen, hvori Begyndelsen fandtes af det episke Digt, Thora fra Havsgaard, der allerede var begyndt 1811 og 1812, men nu blev draget

frem, hvor mat det end var, og i Lille Søndagaften (i Marts) udstædte han endelig sin Krigserklæring til Kampen for Sproget, Sæderne og Smagen. (Fra Slutningen af 1813 til Begyndelsen af 1819, endda ikke syv Aar; nogle have kaldt den Syvaarskrigen, et Udtryk, der altsaa ikke ganske passer.)

Denne literære Kamp kan ansees som en Fortsættelse af Gjengangerfærden, men den førtes endnu heftigere og mere hensynsløst. Gjengangerfærden havde Baggesen anseet for det uskyldigste i sit Liv; hans Hjerte hang endnu ved Rahbek, selv ved Sander i visse Øjeblikke, men indtil videre „kunde han ikke agte dem i det menneskelige Selskab, nemlig formedelst deres Forstillelse; deres Falskhed havde opbragt hans hele Væsen imod dem." Hvad han vil sige dermed er ikke ret klart; thi forstilt Venskab og hemmeligt Fiendskab hørte uden Tvivl aldrig til Rahbeks Væsen. „Hvad Poesien angaar, da rødmede han endog en Smule ved en Roes, som han maatte dele med den hele Lafontaineske, Jfflandske og Kotzebueske-Rahbek-Sanderske Familie." Her laa Hadet, som han bar til dem, men Rahbek kunde fra sit Standpunkt ikke begribe det, og mange andre ikke heller. Publikum var jo saa vel fornøjet, ja stundum saa hjertelig tilfreds med Rahbeks Produkter; kunde Baggesen da ikke lade ham nyde sin borgerlige og literære Ære i Fred? Nu var dette Forhold imidlertid sunket ned til et højst ubetydeligt; der var optraadt en anden Digter, og Forholdet til Oehlenschläger gav hele Striden sit infernalske Præg. Oehlenschläger, et ungt, udannet Menneske, „mægtig dum, især saare uvidende," for at bruge Oehlenschlägers bekjendte Udtryk, havde forsøgt allesslags og duede ikke til noget. Som Theaterdirektør havde Baggesen, ved den Tid (1799) da det unge Menneske prøvede paa at betræde Brædderne, engang jaget ham ned i Soufflørhullet, men strax op igjen. Medens han derpaa

forsøgte at bane sig en anden Vej i Livet og tillige sang med samme Røst som alle de andre smaa Fugle, saae han op til Baggesen og hyldede ham som en Digter, „der havde næret hans Fantasi, vakt hans Følelser og dannet hans Smag" (1801). Men paa een Gang vaagnede det unge Geni til Bevidsthed, og overraskede alle ved en Række af Digtninger, der forkyndte en ny Tidsregning i den danske Poesi. Fuld af Selvfølelse saae han snart sig selv ophøjet over alle, og hans eneste Rival, Baggesen, troede i det mindste at han i Langelandsrejsen stiklede paa ham i Digtet: Korsør Slot; hvorfor han svarede i Rimbrevet Romerering (1804). Den iøjnefaldende Modsætning imellem begge Digtere følte de selv, og skildrede den. Da Oehlenschläger i Aladdin havde gjengivet sig selv som det af Lykken baarne Geni, gav Baggesen sig selv som den med Møje sejrende Digter i Rimbrevet Noureddin til Aladdin (1806), hvorpaa Oehlenschläger svarede med Aladdin til Noureddin.[1] I Paris, hvor de stødte sammen, havde Oehlenschläger, efter Baggesens Paastand, først yttret den livende Digter sin Foragt og Kulde, siden aabenbart nok viist, at der gaves Egne i Poesien, hvor han aldrig havde været og aldrig vilde komme; og Baggesen udtrykte sin Fortørnelse over hans virkelige eller formente Overmod i de bekjendte Linier:

Du gav mig at forstaa, jeg skulde pakke
Mig bort, ej blot fra Bjerget, hvor du stod,
Men selv fra den Parnassets lille Bakke,
Hvor du endnu har aldrig sat din Fod.

Hidtil saae Baggesen sin Berømmelse som Poetarum danicorum Princeps vel grundet, og udenfor det dramatiske

[1]) jf. Baggesens Frederiksbergs Slot 1807.

Fag gjorde ingen ham den stridig. Nu var der i dette, især i Tragedien, opgaaet en ny Stjerne, „ein schillernder, vielleicht mehr als Schillerscher Stern von erster Größe," der maaskee om han end i Kunst stod tilbage for Baggesen, i Geni maaskee langt overgik ham; men han haabede, at de begge meget godt kunde staa og bestaa ved Siden af hinanden. Paa dette Trin stod Baggesen endnu 1807; og uagtet der under hans Ophold i Kjøbenhavn (1806—1807) „kun skurrede en eneste Misklang, saa længe han var der, nemlig den halvtyske Oehlenschlägers uendelige Grovhed," vedblev han at hylde den overordenlige Digter, var og vedblev han at være „hans Genialitets ældste og hjerteligste Beundrer." I en lang Aarrække var Baggesen derpaa afreven fra Fædrelandet. Da han 1812 kom til Kiel, havde han bevaret samme Stemning, men Oehlenschläger, „der virkelig havde eklipseret ham" og alle, var sunken. „Dette næsten mageløse poetiske Naturgeni skal, siger han, i alt hvad der ligger udenfor det Poetisk-Plastiske og Fantastisk-Anskuelige være saa ravruskende gal, at ikke engang jeg, (for at gjentage det) hans Genialitets ældste og hjerteligste Beundrer, kan holde det ud med ham." Dersom han før som Gjenganger havde slynget sine Pile imod de Pygmæer, der endnu stedse havde deres Sæde paa Parnasset, hvad maatte han da ikke nu gjøre, da en ny, en virkelig, en mageløs Digter, bedaaret af Forfængelighed, hildet af Selvtillid, isteden for at uddanne sin ypperlige Naturgave, selv i sine bedre Værker, stolende paa sit Publikum, gav sig hen til Flitter og Floskler, ja derpaa mere og mere fordunklede sin egen Hæder ved en skjødesløs Behandling af Sproget og ved umodne eller endog aandløse Produkter.[1]

---

[1]) Baggesens Biographie, 4, 104—136. 4, 71—72. 3, 12. 71—72. 245. 4, 74—75. Tillæg 3, 132.

Til at bedømme denne Fejde hører væsenlig Besvarelsen af det Spørgsmaal: Fortjente Oehlenschläger Baggesens Anfald? Derpaa kan i Almindelighed svares: at der næppe gives noget større Bevis, end denne Digter, noget, der mere bekræfter, hvor meget Geniet behøver Næring og Føde. Efterligning af Tysk og Griben af Nordisk greb ind i hans Ungdoms Friskhed, og satte hans skabende Naturanlæg i levende Bevægelse. Derfra udgik fortrinlige Værker. Men Sjælen blev tom; den havde ingen Ungdoms Føde faaet, den havde ingen Kundskab at tære paa, og den erhværvede ingen; han gjorde intet nyt Studium, og kunde aldrig gjøre noget grundigt Studium. Forfængeligheden gav ham Selvtilfredshed; blinde Tilhængere flokkede sig omkring ham, og tilraabte ham Hyldest; enhver Dadel ansaaes for Misundelse eller Avind. Det ødelagde ham saavidt han kunde ødelægges. Følgen blev Fabrikarbejder af den højeste Tendens, og andre endnu simplere, endog maadelige Arbejder. Naar Angrebet viste sig i en ædel Form og med rene Motiver, var det ikke blot tilladt, ikke blot retfærdigt, men næsten nødvendigt. Literaturen burde ikke lide under en Mands tomme Forfængelighed.

Stridens Omfang, da flere og flere indvikledes deri, gjør det vanskeligt at faa en Oversigt derover. Gangen deri skal derfor kortelig angives. Baggesen begyndte den med en dramaturgisk Kritik over Hakon Jarl i December 1813, hvilken blev fortsat over flere af Oehlenschlägers Sørgespil indtil Axel og Valborg ved Slutningen af Aaret 1814. Strax efter Krigserklæringen i Lille Søndag Aften fulgte Pindsvinet, et Angreb paa den herskende Dramaturgi. Derpaa svarede ingen af de Angrebne (Rahbek, N. T. Brun o. s. v.), men T. C. Brun udgav: Ikke om Jøderne men deres Gjenløser Justitsraaden. Da Baggesen fandt Sammenhæng imellem Fritimerne (T. C. Brun), Nutiden (N. T. Brun), Dagen

(Rahbek) og Athene, hvis Udgivelse Molbech havde overtaget i Februar 1814, opfordrede han Udgiveren til at give Oplysning om Athenes Gulhed (det havde gult Omslag), og der begyndte en Fejde imellem dem. Da Baggesen ved at anmælde Opførelsen af Barselstuen paastod, at Holbergs Komedier maatte renskrives, opstod i Athene Peter Wegner (A. Bohe) med: Hans Mikkelsen til Søndagsskriveren. Nu indtraadte en Standsning, i et halvt Aars Tid lod Baggesen intet trykke, trak sig tilbage til Ensomhed, og tænkte endog paa at tage til Genf. Allerede i Kiel havde han fattet Ideen til Det evige Sindbillede; der findes nemlig i hans Samlinger under Overskriften Crux: X. 10. +. Jo. Denne Gaade fuldendte han i Februar 1815, og udgav den i Slutningen af Aaret. Det synes, at han ved at forbinde sine filosofiske Øvelser med sin poetiske Færdighed, vilde levere et Kunststykke, der skulde overgaa alt hvad man hidtil havde seet. Frøken Jessen forsøgte at løse den; den løstes af Thiele, der kun var 18 Aar gammel og endnu gik i Skolen, fremdeles af Weyse og af J. L. Heiberg.

Medens Baggesen lod Striden hvile og ikke tænkte paa at fortsætte den, blev han uventet atter reven ind i den af en ham ganske ubekjendt Mand. Grundtvig lod nemlig (i Kjøbenhavns Skilderie for November 1815) indrykke: Rimelige Strøtanker ved Kallundborgs i Livet vel meriterede Stads-Sathrikus Jens Baggesens Grav, og tilsendte ham Gaadegjætningen; Baggesen svarede med Til Vali Magni og Rimbrevet: Tankesamleren i Hjertet til Strøtænkeren i Munden; Grundtvig atter med Digtet: Til Sphinx, hvorpaa Baggesen endte med: Et Hjertekvad. Og dermed sluttedes Valhallalegen, som Baggesen kaldte den. I det første Nummer af Skilderiet for 1816 optraadte en ny Modstander under sit Navn, Wosemose, nemlig med: Samtale i de Dødes

Rige imellem otte af vore Genier; baade Baggesen og Grundtvig fejede ham af. Hempel gjorde en Bemærkning derom i sin Avis, hvorpaa Baggesen skrev Digtet: Til Hr. Hempel. Da der i Aarhus Avis ved Skuespiller Knudsens Død (i Marts 1816) ydedes ham en overdreven Roes, skrev Baggesen Epigrammet: Til Kjøbenhavn, Ved Skuespiller Knudsens Ligbegjængelse, der, hvor sandt og træffende det end var, stærkt saarede Familiefølelsen, og derved meget forøgede hans Fienders Antal. Men for Alvor begyndte Baggesen atter Kampen „for Sproget" i Maanedsskriftet Dansana (1816 til Marts 1817), hvori han dels meddelte andre Digte, dels med endnu skarpere Satire angreb Oehlenschläger. Med Kritisk Vurdering af Ludlams Hule, og med Peer Brøvlers yderst grundige Commentar over Oehlenschlägers genialske Sang ved Fugleskydningen (August 1816), tog Peter Wegner atter til Gjenmæle i: En liden gavnlig Moerskabsbog og om Syngespillet Ludlams Hule etc. Baggesen sluttede Dansana med Asenutidens Abracadabra, der i Forbindelse med Pindsvinet og Peer Brøvlers Commentar dannede en Dunsiade.

Men forinden var en ny Modstander optraadt: Peder Hjort med Tolv Paragrapher om Jens Baggesen, (indrykkede i Athene, Juli til December 1816, og særskilt udgivne i Januar 1817).[1] Imidlertid havde Baggesen fuldendt Trylleharpen, et nyt originalt Syngespil i to Akter, til Musik af Kuhlau, bestemt til Opførelse paa Kongens Fødselsdag, men samme Dag, som det averteredes, averterede Peder Hjort et nyt Skrift: Om en højst mærkelig Lighed imellem Trylleharpen og samme Stykkes Original. Ved

[1]) Med disse Peder Hjorts Tolv Paragrapher kan man sævnføre Molbechs Artikkel: Baggesen som dansk Digter og Prosaist, i Nordisk Tidsskrift 1827.

Opførelsen uddeltes gratis Exemplarer af denne Pjece. Da Stykket opførtes anden Gang, blev det udpebet. Baggesen anlagde Sag, der først blev paadømt i Maj 1818. (Trylleharpens Historie udgivet af Baggesen i December 1818). Stykket var hans eget; Ideen dertil endog ældre end 1790, og bearbejdet paa Tysk under andre Titler: Arions Lyre, Ossians Harfe, Terpanders Lyre o. lign. og under Navnet Trylleharpen atter begyndt 1799. At han ikke havde tilegnet sig en anden Forfatters Arbejde, men andre havde brugt hans, var udenfor al Tvivl, men det var vanskeligt at tilvejebringe juridiske Beviser derfor, især formedelst den ældre Komponist Kunzens Sygdom og ved denne Lejlighed indtrædende Død. I Familieanliggender besøgte han sin 84 Aar gamle Moder i Korsør, og tog med Kongen, der ikke unddrog ham sin Naade, over Store Belt. Under hans Fraværelse udgav Frøken Jessen: Hinken-Tudse eller Elsemoers Eventyr. I Oktober vendte han tilbage til Kjøbenhavn, og der begyndte en ny Kamps og en ny Forhaanelses Tid.

Oehlenschläger kom hjem fra sin Rejse med Bertouch, og udgav sin Rejse. Dens „Flauheder" omtalte Baggesen vel blandt sine Venner, og lod det blive derved; men da anden Del var udkommen (i Juli 1818), og Oehlenschläger, der havde haft Strid med Theaterdirektøren, Etatsraad Olsen, om Frejas Alter, tillod sig at anfalde denne Baggesens Ven („en fuld Olsen i Barselstuen, sagde han, er en ulige mere filosofisk, poetisk og for Menneskeheden interessant Person, end en nüchtern Dito i Stadsestuen, der kun kjeder og ærgrer med sit dumme indbildske Brøvl"), saa besluttede Baggesen „atter at angribe den gode Smags og Sprogets Despot, og at sønderknuse hans Hovmod, den eneste Redning der endnu muligvis var tilbage for Læreren i Smagsvidenskaben som D igter." I August begyndte han Udgivelsen af Breve til

Oehlenschläger med en Fortale til Fædrelandets studerende Ynglinge. Saaledes opfordredes de til at ytre sig i Striden, og efter enkelte Udfald imod ham (deriblandt en Ode af Hauch), sendte de Tolv eller, som Grundtvig kaldte dem, Tylvten (A. G. Rudelbach, P. M. Møller, C. Hauch, Chr. Lütken, C. Flor, W. R. Dichmann, N. B. Krarup, Joh. Bröchner, G. A. Dichman, L. Abrahams, N. C. Møhl, L. C. Westengaard) ham i Oktober en Udfordring paa Latin til offenlig i dette Sprog at forsvare sine kritiske Grundsætninger, og kort efter gjentog een af de Tolv denne Opfordring. Baggesen svarede i Brevene til Oehlenschläger. Et Antal Videnskabsdyrkere ved Universitetet gav en Erklæring imod de Tolv; T. G. Repp en Udfordring paa Græsk; og Baggesen udgav (i Oktober) Rejsen til sit Hjem i Udtog. Grundtvig stillede sig paa Baggesens Side imod de Tolv; men Bifald fandt de i Literaturtidenden (F. C. Petersen). Saaledes havde hele det literære Kjøbenhavn rejst sig, og det syntes at maatte ende med et Stygotiansk Feltslag, uden Blod, med Vittigheder og Dumheder til Kardætscher. Da udkom i de første Dage af November Idyllen Den lille Hyrdedreng, og Baggesen sluttede i samme Maaned sine Breve til Oehlenschläger med en „Vidunderlig Slutning“:

Opstandne Digterhjertets andet Du!
Bryd lidt Dig om, nu, Du skal Riget arve,
Hvad i min Vrede jeg har knust itu!
Sku, kjend og føl det dybt: Det var din Larve.

Med disse Ord havde han i Grunden selv tilintetgjort den frivole og forargelige og futile Strid; han havde kun stredet imod og knust en tom Maske, en Dragt, som Oehlenschläger, der behøvede Penge, ikke Digteren, der var rig nok, rigtig nok vel ofte havde iført sig, hvori Baggesen maa be-

kjende, og ved andre Lejligheder har bekjendt, at ogsaa han undertiden havde gjort sig skyldig. Det var ikke Digteren Oehlenschläger, han med alle sine nærgaaende Vittigheder havde ramt, men det var Publikum, der tog tiltakke med Poesiens Affald, og den ubesindige Ungdom, der drev Afguderi med ham, selv naar han vaasede. I Bladene maatte desuden Striden standse, da Dagen lukkede sine Spalter for den i December; og Baggesen endte den med Dannevægterens Nytaars-Vers i første Nummer af Skilderiet for 1819, samt ligeledes i Januar 1819 med sine Rosenblade med et Par Torne. Om disse siger han, at „de i Forening med Digtene i Dansana udgjøre det Danskeste og med Danskhed mest stemplede, der er flydt af hans Pen." De øvrige Frembringelser, der fremkom, og vedbleve af og til at fremkomme, ere ubetydelige, og næppe ville andre mindes, end Poul Møllers Sang om Jenses Lidenhed, en Parodi over Baggesen, og hans Forsøg til et Himmelbrev, en Parodi over Grundtvig.

Imidlertid maatte Baggesen endnu erfare, hvor stor Uvillie der herskede imod ham. Trylleharpen blev tredie Gang opført til Fordel for Forfatteren den 21 Februar 1819. Uagtet de høje Priser var Huset propfuldt; og efter at Dækket var faldet, begyndte en heftig Kamp imellem Bifalds- og Mishagsyttringer, som efter Opførelsen af en Entree begyndte paa ny, og varede over tre Kvarteer, indtil endelig Militæret og Politiet fik begge Parter ud af Huset. En Del af Piberne gik til Baggesens Bolig for at give ham et Pereat, og da Selskabet Clio just havde sit Lokale under Baggesens Bolig, istemmede hans Venner i dette Selskab et Hurra for ham, en ny Scene, der maatte gaa ham saa meget mere nær, som hans Fanny var syg, og forfærdedes derover. Det var den pøbelagtige Slutning.

Vor Digter, der foruden sine polemiske Digte ogsaa havde udgivet andre, især Poetiske Epistler, Fortsættelse af Rimbrevene, udgivne i Efteraaret 1814, og Digtene til Nanna, hvis Værd næppe den Gang, da de bleve til, erkjendtes, hvorimod Byen havde travelt nok med at faa at vide, hvem Nanna var? (det var denne Gang en Dame, der var i Huset hos Generalkrigskommissær Wiborg) — vor Digter maatte nu have faaet nok af Kjøbenhavn. Selv var han kommen op ved Schimmelmanns Hus; der havde nu en anden indtaget hans Plads. „Fru Schimmelmanns Had og Oehlenschlägers Buste (det var det smukke Ansigt, som havde stukket hans ud der) gjorde Ernst Schimmelmann uretfærdig imod ham." „Venner hængte sig forhen ved hver Finger han rakte ud;" nu var han, paa nogle faa nær, forstødt, foragtet, forhaanet, og paa een og anden nær, som Astrup og Frederikke Brun, „var der ingen af disse faa Omgangsvenner, der havde Sands for hans aandige Fortrin eller kunde paaskjønne dem." I den Skildring, som han (i November 1817) giver af sin fysiske, huslige og borgerlige Existens, maler han tillige, med skarpe men træffende Træk, Livet i Kjøbenhavn. „Intet Menneske har her, af lutter Næringssorger og Glimmersyge, en Minut Tid (i alt Fald kun en flygtig) at offre paa sin Tilværelses aandige Liv." „Alle, selv de højtstillede, skakre, endskjøndt de udhængte Salomons-Herligheder kun ere Flitterstads og ikke ulige en mølædt Theater-Garderobe." Det er maaskee ogsaa Tilfældet i de andre Hovedstæder i Europa, men „ved Siden af det falske Skin have de dog mere varmende Solskin, og de have gjerne i deres Nærhed en eller anden ophøjet Plads eller et Fjeld, hvor man kan stige op til en renere Luft, men her fryser stakkels Tom, uden med Værdighed at kunne skildre Afgrunden for den blinde Konge." Smaaligheden herskede.

Den hele Fejdes Natur bekræfter det, og den gjør heller ikke Baggesen nogen Ære. Han havde naturlig Tilbøjelighed til Parodi; Venskab og erkjendt Ypperlighed vare ham ingen Hinder for dens Anvendelse. Han paroderede Voß, Fichte, Göthe. Han troede i Oehlenschlägers barnagtige overmodige Foragt at finde en Drivefjeder til at stække hans Hovmod; han havde Ret til at lægge den Aandløshed for Dagen, hvormed den af Naturen saa højtbegavede Digter vanærede sit Geni, og handlede ilde med Poesi, Sprog og Smag. Han havde fuldkommen Ret i, at den, der var stillet saa højt, aldrig burde stige ned i de Laves Kreds. Men Maaden var uværdig. Det kan være, hvad J. L. Heiberg mener, at Eftertiden „for længst er kommen paa det rene (andre sige, paa det skidne) med hele dette Anliggende," og „at de bedre Partier i denne Polemik uden Sammenligning ere det fortrinligste af hvad Baggesen nogensinde har skrevet." Men naar Oehlenschläger fejlede ved at nedlade sig til sit Publikum, for af det at drage saa megen verdslig Fordel, som han kunde, burde da Baggesen gjøre det samme? Burde han, der vistnok aldrig kunde synde af Uvidenhed eller Dumhed, som den for sin Uddannelse ligegyldige Naturdigter overalt var udsat for, burde han nedlade sig til det samme Publikum, der dog aldrig kunde hæve sig højere, end at ansee hans Kritik for en Følge af Misundelse, og den hele Kamp for blot personlig? Vidste han ikke, at denne Mængde kun havde Smag for og satte Pris paa Fordrejelser, Spydigheder, kort sagt, Persiflage? og burde han lægge an paa at vinde den ved saadanne, i sig selv foragtelige, sidet vittige Midler? Sømmede det sig for ham, for en Digter, at kaste med Snavs og Skarn (som lange Rækler, Molbækken i den Wosemose, Trompetersen, Fordrejelse af Tonefaldet i: Der stødtes i Trompeter, o. desl.) Og hvorledes forholder det sig med Hymnen til Uronia, som man synes at have

bluets ved at optage i hans Værker? Det, som han bebrejdede sin Modstander, Brugen af dennes lavere Evner, deri gjorde han sig selv skyldig i endnu højere Grad ved Misbrugen af sine højeste. Naar en Strid som denne, der i enhver Literatur kan indtage en Sidekreds, kunde saa godt som optage hele Parnasset, saa er ogsaa den kun en sørgelig Bekræftelse paa vor Literaturs smaalige Forhold. Heller ikke havde Striden videre gavnlige Følger. Hverken Oehlenschläger eller Publikum blev visere eller bedre; det hele var kun et forbigaaende Kjævleri, hvori der var for meget af det onde og det lave, til at der af det kunde fødes nogen ny Aand i den poetiske Verden. Det, som Baggesen traf hos Oehlenschläger, var endelig kun nogle ydre Mangler, der sandelig snart maatte falde alle i Øjnene, og som ikke udsprang af hans rette poetiske Kjærne; Grundmanglerne ved Oehlenschlägers nordiske Poesi, som var hans største Ejendommelighed, har Baggesen hverken oplyst eller forklaret, ikke engang seet; og her ligger dog det, der endnu den Dag i Dag maa vække vor Bekymring og vor Smerte. Han var hildet i Formen, hvori just han var en Mester, han var greben af Lidenskaben, der tumlede ham hid og did, imedens Ideens Ro vilde have været det eneste sømmelige, den eneste Frelse for ham og for Literaturen. Vi henvise til hans Undskyldning til Ny Forerindring til Labyrinthen, hvor han selv har følt og sagt, hvor meget han mangen Gang fejlede ved at gaa for vidt. „Det er vanskeligt, siger han blandt andet, om ikke umuligt, at skjemte længe, endog paa den uskyldigste Maade, uden stundum at berøre noget, der egenlig ikke burde spøges med."

Vi maatte medtage dette Afsnit af Baggesens Liv, for at faa en fuldstændig Anskuelse af hans poetiske Virksomhed. Slutningen tilhører den tyske Poesi, og sine sidste, nogle af de friskeste, Laurbær høstede han i denne. Allerede i Maj 1819

agtede han at drage bort; i September gjorde Selskabet Clio et Afskedsgilde for ham, men allehaande Forhindringer udsatte hans Afrejse til Slutningen af September 1820, og hvad han i den Tid frembragte var, nogle enkelte Lejligheds-sange undtagne, tyske Digte, der tildels udtrykke det Mis-mod, der i hans Stilling var saa naturlig.[1]

Ny Gjenvordigheder ventede ham. Paa Vejen til Paris erfarede han sin Ven Waltersdorffs Død. I Paris blev han sat i Gjældsfængslet, fra hvilket Fanny befriede ham ved at pantsætte sin Ejendom i Marly. Der vollendete Faust, hvoraf nogle Scener forhen vare trykte, gjennemsaae han, og sendte den til en Boghandler i Tyskland. Han færdedes i de højere politiske og literære Kredse i Paris, og begyndte lunefulde Skrifter paa Fransk. Men Fannys og hans egen Sygdom hemmede hans Virksomhed. Prins Christians Op-hold i Paris fremkaldte nogle danske Digte, deriblandt: Nytaarsmorgen 1822. Men i samme Aar døde hans Fanny og deres unge særdeles begavede Søn Paul. Hans Lune var imidlertid ikke udtømt; han fuldendte sit episke Digt: Adam und Eva oder die Geschichte des Sündenfalls i tolv Sange, hvilket han kaldte ein rein urkundliches Epos, men efter et Besøg hos Jean Paul kaldte han det, efter dennes Forslag, ein humoristisches Epos. Det udkom 1826, og her have vi atter paa flere Steder Baggesen selv i Vid og i Vemod. Hans sidste danske Digt var Firkredssangen, digtet i Bern til Kong Frederik den Sjettes Fødselsdag 1825. Under haarde Lidelser, som hans „Ulykkes-Compagnon og Tvilling-Embryo (det ubekjendte x i hans venstre Side)" for-

---

[1]) Baggesens Biographie, 4, 104—274. med tilhørende Tillæg. 4, 71—72. 3, 12. 25—31. 71—72. Tillæg 3, 132. 4, 74—75. 245. 304. 4, 97—98. 300. Satiriske og Polemiske Digte i Baggesens Danske Værker.

aarsagede ham, digtede han sin Svanesang: Der Himmelruf an die Griechen, efterat han havde modtaget Efterretningen om Missolunghis Fald. Fra det ene Bad drog han til det andet, uden at finde Hjælp, og besluttede endelig, efter sin Søn Augusts Forslag, at vende tilbage til Fædrelandet; men han kom ikke længer end til Hamburg, hvor han døde i Frimurerhospitalet den 3die Oktober ved Daggry 1826, i sit 63de Aar. De sidste danske Ord, hans døende Læber udtalte, vare: Hellig, Hellig, Hellig, af hans Oratorium Christi Død. Han blev begravet ved Siden af sin første Hustru Sophie Haller paa Kirkegaarden udenfor Kiel.[1]

Efter at have givet dette Uddrag af Baggesens Liv, dvæle vi endnu ved nogle af dets Enkeltheder, for største Delen efter hans egne Meddelelser, for endelig at bestemme den Plads han indtager i Literaturens Historie.

Det er et usædvanligt, afvexlende, ustadigt, hartad romantisk Levnet. „Mit Levnetsløb, siger han selv, er virkelig en Roman — snart Du og Du med Grever og Hertuger, snart holdt uværdig til at være Deltager i en berømt Landsmands (Thorvaldsens) Velkomst paa Skydebanen, snart fængslet i (Gjældsfængslet) St. Pelagie, snart, og ovenikjøbet umiddelbart derpaa, forkjælet i de interessanteste parisiske Kredse," en Ven af Aristokratiet og Almuens Sanger, lyksalig i Omgang med Prinsesser, og den hjerteligste Kammerad med trohjertige Søulke.

Ustadigt er dette Liv, deri er da intet forunderligt, thi det har intet Maal; det har mange, men kun dette eller hint for Øjeblikke, intet for Livet. „Af Naturen fik han et farligt

[1]) Baggesens Biographie, 4, 275—450. J. L. Heibergs Flyvende Post 1827, Nr. 6. Sst. Nr. 8 findes N. Davids Beretning om Opholdet i Carlsbad. Om Baggesens Mindefest paa Theatret den 15 Februar findes Efterretning i Nr. 15.

Overmaal af Fantasi, ligesom med Modermælken indsugede han en umaadelig Pirrelighed (eine unmäßige Reitzbarkeit und Empfindlichkeit), som to Decenniers Armod nærede, som overdreven Vaagen og Studering, unaturlig Anstrængelse og en halv zigeunersk Levevis forhøjede, og ved de Smigrerier, som det ulykfalige Versesmederi tildrog ham, forværredes Ondet. Hans Existens derefter, uden Plan, uden Hvilepunkt, snart hist, snart her paa Jorden, med en sværmersk, til fortærende Lidenskab elsket, efterhaanden hendøende Hustru, og en vedvarende Sygdom, der for sig alene var nok til at forbittre et Menneskes Liv" — saa begribes det vel, at Ligevægten maatte tabes, „at han med eet Ord, ved Natur og Kunst og Skjæbne blev det svage, fantastiske, uordenlige, besynderlige, lidenskabelige Menneske, hvorom ingen tvivler, der Aar igjennem have kjendt ham." Men denne Svage har en uimodstaaelig Trang til Meddeling. „At tænke, føle, skrive, det falder for ham sammen." „Som oftest koster det ham usigelig Anstrængelse, men det er ogsaa hans største Fryd (höchste Wonne)." Tilsidst har han dog kun een Lidenskab, ikke Hobens Pris, ikke Samtidens Roes, „Udødelighed, siger han, er min eneste Lidenskab."[1]

Vi have allerede bemærket det, det er en kamæleontisk Natur, der tager Farven af alt, alt herligt og stort naturligvis, alt yndigt og skjønt, indenfor hvis Omraade den kommer. „Det er nu engang min Natur, siger han, at tabe mig i den Natur, der omgiver mig; thi mit sandselige Væsen er yderst bøjeligt, gjennemtrængeligt, let stemt og elektriskt. Min Personlighed undtagen, forandre sig alle mine Indstændig-

[1]) Flere Bidrag til hans Karakteristik findes i: Baggesen paa sit Værelse, forkortet af Dresdner-Morgenzeitung, i J. L. Heibergs Flyvende Post 1827, Nr. 31. 32. 33.

heder med Omstændighederne. I Danmark er jeg dansk, i Tyskland tydsk, i Frankrig fransk, i Italien italiensk. Paa Stedet taler jeg i kort Tid med usigelig Lethed Sproget; jeg synger, mer end noget andet Menneske, med de Fugle jeg er hos." Greben af Kant optager han hans Navn; naar han gjæster Fichte, er han strax inde i hans Ich og Nicht-Ich; da han lærer at kjende Jacobi, forstaar han langt bedre end denne Spinozas ἑν και παν og Jacobis egen vaklende Følelseslære. Det, som ligger til Grund derfor, er denne elskværdige Tilbøjelighed, uden hvilken ingen stor Skribent bliver til, til at erhværve Kundskab, at fordybe sig i den, at forbinde sig inderlig med den. Men den bliver ligesaa naturlig skuffet; jo kløgtigere Manden er, desto snarere seer han, at heller ikke her ligger den Sandhed han søger; og er han vittig, saa skaffer han sig af med Daarskaben ved at øve sit Vid paa den. Det er noget lignende, som naar Göthe, greben af Livet, sænker sig ned i en af dets aandige Forvildelser, og for at skaffe sig den af Halsen, digter en Werther. Sindet bliver kun befriet, naar det udlader sig, og trøstig kan man raade enhver, der af Tvivl, f. Ex. religiøse, eller af Sorg, f. Ex. over sit Fædreland, er Fortvivlelsen nær: hvis du kan digte, saa digt en Række af Epigrammer (Xenier), skriv i alt Fald en Bog, men en god.

Man er saa let tilbøjelig til at fordømme dette Omsving, men til en vis Grad er det jo et Gode, thi det er da intet Omsving, det er en Fremgang; men især tykkes Virkningen paa Gemyttet og Livsforholdenes Stemning at være ligesaa sørgelig, som den er uundgaaelig. Baggesens Venskab med Rahbek var ganske oprigtigt. Fuld af Tillid og Haab skriver han til Rahbek 1795: „Du seer, kjæreste Rahbek, at hverken Misforstaaelser i gamle Dage eller Tavshed i de ny har svækket min Fortrolighed til Dig. Med tillidsfuld Over-

bevisning, at der i vort gamle Venskab var noget, der aldrig kan forgaa, en uvisnelig Spire, der fra nu af atter vil skyde herligt op, og til sin Tid velgjørende omskygge vore gamle Tindinger, rækker jeg dig hermed som Mand broderlig Haanden. Vort Venskabs Aften vorde som dets Morgen!" O, hvor den blev ulig! Omvendt har Baggesen næppe følt en saa stærk og stadig Hengivenhed til nogen, som til Reinhold; Modsætningen tiltrak ham; men deres Brevvexling viser, hvorledes Reinhold, den rolige og faste Tænker, næsten er i Færd med aldeles at opgive den vankelmodige, uberegnelige Digter. En anden mere aandsbeslægtet Mand, Jean Paul, der imidlertid først lærte at kjende Baggesen personlig kort før begges Død, i Foraaret 1825,[1] Jean Paul (man vil erindre den Humor og Kvindehenrykkelse, som de delte med hinanden) forstaar ham bedre. „Seine Laune, siger han, ist für mich Salz, Würze, Zimmt und Honig. Sowohl im Moralischen als im Aesthetischen fehlen ihm nicht die Kräfte und Flügelfedern, sondern ein Ziel dem er immer zufliege; und so wird ihm das Leben durch den unbestimmten Kreis-Flug leer und matt." Og iblandt det Jean Paul mener der kunde hjælpe ham, et Embede og en Kone, anfører han: „und etwan ein Buch, an dem er zehn Jahre lang schreiben mußte." Og veed Baggesen selv det ikke meget godt? Har den mandige Lovise Augusta ikke sagt ham det tydelig nok, da hun skrev i hans Stambog (i Graasten 1791): Das Leben des Weisen ist ein harmonisches Ganze, aus dem sich nichts trennen, nichts herausheben läßt; das Leben des Thoren besteht aus Stücken. Er det hans Skyld, at han ikke er mere stadig? Der findes mange Beviser iblandt hans Optegnelser paa den Pris han sætter paa Orden og paa Ro, og det er

[1]) Baggesens Biographie 3, 2.

just store episke Digte han sætter som sit Maal, som sin Fuldendelse. Der forekommer i et utrykt Brev fra P. A. Heiberg til Rahbek, hvori han paa Vejen til Paris efter sin Forviisning (1800) omtaler sit Ophold i Weimar, blandt andet følgende Dom af Wieland om Baggesen: „Baggesen ist ein genie manqué. Er hat nicht Wort gehalten, er hat sich selber verpfuscht." Dette er ubilligt; er han forfejlet, har han i det mindste ikke været ene om det.

Jakob Bøhm skal etsteds sige, at alle dyriske og menneskelige Legemer, selv Planterne, ere halvdøde, det vil sige, af den Kraft, der hel skulde anvendes paa at realisere deres Idee, maa de anvende den halve til at overvinde de materielle Omgivelser udenom Ideens Centrum. Dette gjælder da især om det mest energisk-koncentrerede Menneskeliv, Digterens, der i det materielle har sin største og naturligste Fiende. Enhver Digter har gjort denne Erfaring. Hos Baggesen krævede hin Hemning endog mere end Halvdelen af Ideens Kraft, og deri ligger hans Svaghed, hans Livs Ulykke og hans Poesis Mangel. Ideens Kraft var stor, ja i visse Maader uforlignelig, men den var ikke udholdende. Vi have strax i Begyndelsen bemærket, at Poesien var ham en Leg, ikke et Værk; og han siger selv, at der var tre Nydelser han ikke godt kunde undvære: Snustobak (det pirrende), Bjerge (det ophøjede) og Tankeleg. „Under Tankeleg, vedbliver han, forstaar jeg Filosofi, enten det nu er under Læsning af filosofiske Værker eller Samtaler over filosofiske Gjenstande. For mig, der ikke arbejder i og for Filosofien, er dette kun Leg, men rigtig nok den mig kjæreste af alle." Denne Tankeleg kjende jo alle fra dens nederste Form til dens højeste: fra Bysnak, Morskabslæsning, flygtig Nydelse af videnskabelige Skrifter, o. s. v. indtil det evige Sindbillede. Poesien var ham ligeledes en Tankeleg, Sjælens

og Tankens Bevægelser, som henrykkede ham, men ingen Livsgjerning. Det vilde den maaskee være bleven, hvis han kunde have overvundet de materielle Omgivelser. For ham, hvis eneste rette Lidenskab var Udødeligheden, maatte jo hele Livet være en Vandring til Udødeligheden. Men han var ufri; han var det allerede som ung, men han blev det endnu mere som Mand. „Naar jeg, siger han, nogensinde efter min Død udgiver mine Bekjendelser, vil jeg stille det Sted af Horats: Jove non probante, uxorius amnis, som Motto i Spidsen; thi mit huslige og borgerlige Liv er i Sandhed en fuldstændig Kommentar hertil. Det ligesom for mig af Horats opfundne Biord uxorius sparer mig mange hundrede Sider til Skildring af min konkrete Karakter. Baggesen har i de sidste tretten Aar næsten ikkun været sin Kones lydige Mand. Tal derfor ikke om min Villie, jeg har ingen haft, siden jeg blev gift. Min Sophie og min Fanny troede og tro at blive førte af mig over Heder, Have og Bjerge, men det var dem, der førte mig. Jeg har aldrig forladt mit Fædreland for min egen, og jeg har ingensteds opholdt mig uden for deres Skyld, med Undtagelse af paa Alperne og paa Havet," der naturligvis ikke ere stadige Opholdssteder. Naar han ofte i sine Breve (især til Gjerlew) klager over Danmark, dets Utak, og hvad ondt han kan søge sammen, saa er det kun Udflugter, det er ham dog, naar han i sine stille Timer udgyder sine inderste Fornemmelser, den kjæreste Plet paa Jorden, naar han kunde leve der. Da Kronprinsen spurgte ham: Vil De nu ikke blive hos os? da skildrer han selv sin store Sorg, at han ikke kunde sige Grunden til at han svigtede Regjeringens og Fædrelandets Forventning. „Det vilde, siger han, være ham let at opnaaet Embede, som paa eengang befriede ham for al Bekymring, hvis han vilde blive i Kiel eller i Kjøbenhavn, men han

frygtede, at selv den mest glimrende Stilling ikke vilde kunne behage Fanny i et Land, for hvilken hun allerede engang havde fattet en saa frygtelig Lede." En anden materiel Omgivelse, som Baggesen ikke kunde overvinde, er hans verdslige Stilling. Han kunde aldrig, siger han etsteds, (i materiel Henseende) leve for Nutiden, men maatte bestandig leve for Fremtiden, det vil sige, han havde aldrig det fornødne, saa at han med Ro kunde overgive sig til den nærværende Tid, den første Fordring til videnskabelig, saa meget mere poetisk, Virksomhed; hans Velyndere vilde gjerne forskaffe ham den fornødne Tryghed, men de stillede dertil Fordringer, som han var nødt til at opfylde, skjøndt de strede imod, ja tilintetgjorde hans poetiske Tilværelse. Schimmelmann og Hertugen af Augustenborg kunde af Baggesen lade sig overtale til at give Schiller en Understøttelse, og de vare saa blinde, at de ikke kunde see, at den Digter, der stod for dem, næsten var i en lignende Stilling. Af Schiller krævede de intet Vederlag, men Baggesen maatte være, det faldt jo saa naturligt, det som for dem var det højeste i Verden: en nyttig Borger. Dette maa bestemmes nøjere. Man vil erindre, hvorledes Tilstanden netop var paa den Tid, da han tilstrækkelig havde viist, at han var Digter, og da altsaa Staten, naar Folket var for lidet til at bære ham, maatte forskaffe ham et sorgfrit anstændigt Udkomme. Ved Siden af et i sin tilvante Examens-Slendrian gaaende eller krybende Universitet havde der rejst sig en ny næsten eneherskende Magt, Pædagogikken. Den traadte frem theoretisk, forsaavidt Theori gjorde sig gjældende, i Hertugen af Augustenborg, som stod i Spidsen for hele Undervisningsvæsenet, praktisk som det mest fremtrædende Mønster i Christiani. Den var af dobbelt Art, den sædvanlige Pædagogik for den opvoxende Slægt og Pædagogikken for Folket, Folkeopdragelsen. Alt hvad der ikke

overtog et andet Embede maatte offre sig til disse. Det højeste var ikke Videnskaben, men Skolen. Literaturen var Skolebøger og Folkeskrifter. Pædagogen og, saa underligt det end kan synes, Skolemesteren var Hertugen selv; han var det Hjul, som satte Maskinen i Gang, og Methoden (Methodikken var den egenlige Grundvidenskab) uddannede sig efterhaanden over hele Landet til et mekanisk Maskineri, der bemægtigede sig alle gode Kræfter og rev dem ind med i sin Kreds. Kun som Redskaber kunde de trives. Digterens Tilværelse beroede paa disse Statspædagoger (Gud forlade dem!), hvo vil da uden videre fordømme ham, fordi han knækkedes under deres Hænder. Var det noget som et uundgaaeligt Paalæg at sende ham til Schnepfenthal? Hvad skulde han gjøre der uden at samle Materialier til en komisk Fortælling? Endnu tydeligere: Schimmelmann skriver til ham (1795) omtrent som saa: De har ikke gaaet den sædvanlige Løbebane, Deres Genius har ledet dem (De har ikke taget juridisk Attestats, er bleven Volontør uden Gage, Kopiist o. s. v.), De kan altsaa heller ikke nu, Skridt for Skridt, gaa den sædvanlige Vej. Men naar De nu kommer her igjen, saa synes det De maa vise, at De nu har i Sinde at offre Deres Kræfter til Staten eller det Almindelige, som dog vel skulde være synonyme. Det offenlige Opdragelsesvæsen, forbundet med den offenlige Undervisning, synes mig at være en værdig Gjenstand for Deres Aand. Schimmelmann foreslaar ham derpaa to Bøger, som ville passe til hans Genius, og som skal udarbejdes: En Historie, især Fædrelandets, og en moralsk Læsebog med Hensyn paa den arbejdende Klasses Bestemmelse. Sagen er, at Regjeringen vil oprette et Kollegium eller en Direktion for den offenlige Opdragelse og Undervisning. Der er nedsat to Kommissioner, for de lærde Skoler og for Folkeskolerne. Hertugen

tænker at foreslaa ham til Sekretær i den lærde, efter Schimmelmanns Mening kan just Kommissionen for Folkeskolerne give ham „ein Fach der Arbeit und der Thätigkeit." De to Bøger skal forfattes. „Könnten Sie nicht diese Arbeit übernehmen?" Naar det saa kommer i Gang, saa er hans Vej banet, og hans Stilling kan blive endnu tryggere. (Og saa kan han da være vis paa, at de nok skulle skaffe ham saa mange Skriverier, at den poetiske Aare skal høre op at slaa, og disse iltre Tankelege nok skulle størkne.) Saare smukt og elskværdigt tilbyder Schimmelmann ham i Mellemtiden et Forskud fra hans Venner. Digteren maa nu være bleven ganske bøjet, af saa megen Godhed og af sin saa forfærdelig tomme Udsigt for Livet; thi han svarer:

Daß der Zweig des öffentlichen Unterrichts, der sich auf das Volk und das Allgemeine bezieht, meinem Bestreben gemäßer ist als der gelehrte Zweig, haben Ew. Excellenz richtig eingesehen, und die Arbeiten, die Sie mir vorschlagen, sind nicht bloß an und für sich höchst interessant, sondern haben wirklich für mich einen ganz besondern Reitz, der durch die werktreibende Lust, welche er mir einflößt, was mir an Talenten fehlt, vielleicht ersetzen würde. Die beiden Volksbücher, deren Ausarbeitung Sie mir vorschlagen, würde ich vielleicht ohne Auffoderung, ohne unmittelbare Veranlassung, wenn von dergleichen auch gar nicht die Rede wäre, über kurz oder lang aus eigenem Triebe zu entwerfen versucht haben.

Han havde dog endnu en Udflugt: Det kunde han ikke indsee, hvorfor han ikke kunde begynde et saadant Arbejde ligesaa godt i Kiel, hvor han nemlig havde mere Frihed og den Aandsnæring, der udgjorde hans Liv, som i Kjøbenhavn, hvor der ustridig var mere Adspredelse.

Digteren udarbejdede imidlertid ikke de to Folkebøger; det kunde da enhver forudsee. Der aabnedes en ny og lys Udsigt; hans Venner, hvor ubegribelig han end maatte synes

dem, hvor misfornøjede de end maatte være med ham, sloge ikke Haanden af ham. Han blev Provst paa Regensen og skildrer selv sin Tilstand saaledes: „Mein Amt ist von der Beschaffenheit, daß ich, so lange ich es verwalte, auf alle schriftstellerische Existenz (wenn ich mich nicht ganz aufreiben will) Verzicht thun muß. — Wenn ich aber auf die philosophische und poetische Existenz renoncire, kann ich meine Amtspflichten gemächlich erfüllen, und sie haben nichts Wiederliches für mich, obgleich viele Scherereien dabei statt finden, und viele Chicanen dabei möglich sind." Han kaster sig dog over Homer.

Vi have søgt at oplyse Digterens ustadige Virksomhed af hans Omgivelser, deraf, at han ved sin poetiske Virksomhed ikke kunde finde eller vente tilstrækkeligt Udkomme, og at Staten ligesaa lidet vilde give ham, som nogen anden, det med mindre han overtog Stillinger, der ikke passede sig for hans Evner; men vi tilstaa, at det næppe er nok til at forklare hans idelige Svingninger, den gjentagne Fatning af store Planer, der aldrig fuldføres. Vi maa opgive at begribe denne Kamæleon, med mindre man kunde antage, at fillige fysiologiske Grunde, i Forbindelse med Tidsaandens Irreligiøsitet, have virket paa hans Aandsstemning. Netop hos de begavede Naturer, der jo forudsætte et bevægeligt Nervesystem, finder en Nervespænding Sted, uden hvilken de vanskelig kunne skabe; de beherske den og faa Magt over den ved at gribe og gaa op i et anstrængende Arbejde. Men de bringe det ikke tilende; som det er paa det højeste, indtræder ved Overanstrængelsen ligesom et aandigt Ligfald, indtil de atter gribes af noget nyt. Derved er megen herlig og velsignet Aandsgjerning bleven ødelagt. Denne Tilstand kan lindres, ja endog overvindes ved et fromt Sind, om det end er vist, at denne Djævel ikke kan drives ud uden megen Bøn og Faste. Men den Gudhengivenhed, der som en

rolig Strøm rinder igjennem Sjælen fra Guds Naade som en evig, stille rislende Kilde, synes vor Digter ikke uden til visse Tider, i enkelte Øjeblikke, at have kjendt; i Tankelege kommer den ikke. Hans Nydelser (Genußwünsche) ere for Resten de uskyldigste i Verden: „Nydelse er det for ham, at skabe et digterisk Tankespil og kritisk uddanne det, at beskue Naturen og nyde dens Herligheder med en ligesindet Ven i og paa Bjergene, og at elske eller rettere at blive elsket; men han vil aldrig have Kraft til at beherske dem. Ere de Fejl i hans Karakter (Konstitution), saa ere de uforbederlige.“[1]

Man kunde ogsaa fristes til at sige, at Baggesen ikke saa meget har forhutlet sig selv ved noget, som ved den blinde Tilbøjelighed, hvormed han tidlig og i lange Tidsrum udelukkende hengav sig til den tyske Literatur. Der maatte meget rives ud af hans Hjerte, hvorved det endog forhærdedes mod hans Fædreland. Han glemte, som vi have seet, at tænke paa Dansk, hvilket da især maatte finde Sted ved den tyske Filosofi. Det er et Emne, som jeg ikke er voxen, men det kan ikke forbigaas, da det indtager saa meget af hans Liv. Der gaves Tider, da han ganske overgav sig dertil. Der er vel ingen Tvivl om, at hele denne Filosofi, fra Kant til Hegel, nu maa ansees som en overvunden Fase i den menneskelige Tænknings Historie, men det er dog interessant at see, hvilken Del en højtbegavet Digter har taget deri. Han hengiver sig i adskillige Brudstykker til Udviklinger, som jeg ikke forstaar, og heller ikke gider gjennemlæst, end sider gjennemtænkt, men i andre, hvor han taler forstaaeligt, er det klart, at han afviger fra det givne, og her indtræder atter det

[1]) Baggesens Biographie 4, 304. 2, 168. 3, 216. 55. 56. 5. Anm. 155. 237. Briefwechsel, 2 Th. Beilage 6, og 2, 140. Biographien 3, 192 og Tillæg 3, 102.

samme Fenomen: naar han allerstærkest har hyldet et System, gjør han et Spring over til det modsatte. Her nogle faa Uddrag: Kant kalder han i Labyrinthen (ved Hermannsbjerg og Lovsangen over Tyskland) „Filosofiens Messias." Til Reinhold skriver han 1792, at han har gjort et stort Spring. Hil mig, siger han, at jeg ikke blot har Religion, men tredobbelt Religion: min Fornufts Religion, Basis for de andre; min Forstands Religion, Naturreligion, forsaavidt enhver Solstraale giver mig et Vink om Gud; min Følelses Religion, Tillid, Taknemmelighed, o. s. v. Til Reinhold skriver han 1796: Den theoretiske Filosofi fører mig omkring i en Cirkel, hvis Centrum jeg ingensteds opdager, og den praktiske Filosofi driver mig frem i en lige Linie, uden Maal, naar jeg ikke udenfor begge har noget, som er mig Midtpunkt og Endepunkt. Det er Troen. Gud! Her er mit Midtpunkt, hele min fysiske, intellektuelle og moralske Verdens Centralsol, det eneste Maal for min hele fornuftige Stræben. Det eneste (das Eine), som min theoretiske Existens behøver (noth ist) er Bevidstheden; det eneste, hvad min praktiske behøver, er Frihed; men det højeste Ene (das oberste Eine), som min hele Existens, mit rene Hoved og mit rene Hjerte, min Oprindelse og min Vedvarelse, min Lyksalighed og min Dyd, min Mikrokosmus, altsaa ogsaa Universet, behøver, er Gud. Her alene finder jeg hvad Fichte bilder sig ind at have fundet i sit Ich bin Ich, hvad de nuværende Rationalister bilde sig ind at have fundet i den blotte Fornuft, der ligesaa lidet som det rene Jeg nogensteds er real forhaanden. Til Jacobi skriver han 1797: Der gives i mine Tanker kun to metafysiske Systemer: Spinoza's og Fichte's, to eens (gleiche) Triangler, med den Forskjel, at det enes Toppunkt er det andets Basis. Den Kantske Kritik har jeg aldrig anseet for et System; ikke den gamle Vise selv, men kun de

unge Aber ved Foden af hans Observatorium have forsøgt at danne et System deraf, der ved Siden af de to andre ikke fortjener at nævnes. Begge hine ere de eneste (alleinigen), thi de have det gamle ἑν και παν tilfælles. Efter Spinoza er Alt Moder til Eet, efter Fichte Eet Fader til Alt. Kants Kritik har han underkastet udførligere Undersøgelser (Fragment über den menschlichen Verstand; Ueber einige Merkwürdigkeiten der Kantischen Kritik), hvoraf vi ville tage et Par Sætninger: Forstanden seer fremad (vorwärts) til Ideen, tilbage (rückwärts) til Følelsen. Gjør den ikke det, seer den ikke tilbage og fremad, bliver den en Uting (Unding). Den Kantiske Forstand stiller sig paa Fornuftens Sted, og seer tilbage paa Begreberne isteden for Følelserne, fremad seer den altsaa intet. Samt: Das Resultat der Kritik nach dieser Vergleichung des Objectiven mit dem Subjectiven, der theoretischen mit der praktischen Vernunft, des Göttlichen über uns mit dem Menschlichen in uns ist: dem Letztern das Primat zu geben; mithin Freiheit zum Anhängsel des Menschen zu machen, und den Menschen zum Schöpfer Gottes. Lad os endnu tage en Sætning om Døden: Das Sterben des Menschen ist nichts als eine Entwickelung noch ganz anderer Sinne und neuer Organe, die wir hier nicht kennen, nur ahnden und vermuthen können. Wie der Keim des Embryo der sogenannten Matrice bey der Empfängniß entlöst wird, wie das Kind bei der Geburt der Mutter entbunden wird, so wird der Mensch im Tode dem irdischen Körper entfesselt, um in ein noch feineres Element einzutreten. Dies feinere Element braucht vor der Hand kein anderes als der Aether zu seyn. Wie die Hebamme das Kind auf ihren Händen der Mutter enthebt, so dürfte ein ätherischer Freund des Sterbenden Seele nach dem letzten Seufzer auf seine Lichtschwingen nehmen, und dieselbe in ihr neues Element

tragen, nach welchem sie sich schon oft in der dumpfen drückenden Luft sehnte. (Anskuelsen gaar altsaa ud paa Møde, Gjensyn). Naturligvis var Baggesen, ligesom Göthe, Schiller, Wieland, Humboldt og flere deslige Mænd, ikke Kristen i dette Ords sædvanlige Forstand; men i sine sidste Leveaar, under sin overhaandtagende Sygdom, beskjæftigede han sig meget med Fuldendelsen af sin Kristendommens Filosofi, og nærmede sig Kristendommen mere end før; og efterat have siddet ved sin Søn Pauls Dødsleje, og at have hørt sin Søn Carls Prædikener, gjorde han hvad han kalder sit salto, ikke mortale, men vitale, Springet til Livet, Springet fra Videnskaben (Tænkningen) til Troen, der saa falder sammen med Troen paa Guds Aabenbaring i Evangeliet og Kirken. Nogen klar Fremstilling af denne Tro har han dog, saavidt vides, ikke givet. At han ikke har opgivet Tænkningen, sees deraf, at den Forkjærlighed, han fra Barnsben havde haft for Johannis Evangelium og Overbevisningen om dets Ypperlighed, nu blev betydelig svækket: „hvor dyb og klar Belæringen er i den filosofiske Begyndelse af Johannes' Evangelium, turde næppe selv det grundigste Studium kunne udfinde, saalænge man ikke veed, hvad Johannes egenlig har forstaaet under Ordet Logos, og dette veed Ingen og kan Ingen vide; enhver Exeget lægger sin Yndlingsbetydning ind i samme; og „det herligste over Kjærlighed er dog det, som Paulus har skrevet." (Om dette Evangeliums Uforenelighed med de tre andre, oplyser han intet). I sine sidste Dage, under de uendelige Lidelser, Sygdommen foraarsagede, taber han sig i Hengivelse, og bekjender „Jesus Christus als Grund- und Eckstein der Wahrheit, als Grund- und Eckstein des übersinnlichen Weltgebäudes.[1]

[1]) Baggesens Briefwechsel 1, 208. 2, 124. Biographie, Tillæg 2,

Ved de Forelæsninger, Baggesen begyndte i Sommeren 1812 i Kiel, betraadte han en ny Vej, Sprogvidenskaben. Om de end ikke bleve holdte, vare de dog for en stor Del udarbejdede, og vare: Ueber Sprache überhaupt und nordische Sprache insbesondere. Ved at give Emnet et saa stort Omfang kunde han vente at tiltrække sine Tilhørere, men Sprogvidenskaben havde endnu ikke naaet den senere Udvikling, og Digterens Kundskab var saa meget mere utilstrækkelig, til at de kunne have nogen Virkning udenfor det mundlige Foredrag. Det mærkeligste deri ere de Forelæsninger, hvori han udhæver det danske Sprogs Fortrin, han stiller det i Fuldkommenhed ved Siden af Græsk, og den Maade, hvorpaa han anbefaler de Tyske at lære Dansk. En og anden Sammenstilling er ret artig, men i det hele er Samlingen nu uden Værd for Videnskaben. Det vil allerede være indlysende deraf, at han ved Dansk snart forstaar den gamle danske Tunge (Islandsk), snart alle skandinaviske Dialekter, snart det nyeste danske Sprog, og argumenterer frisk væk fra dem alle, men i Virkeligheden kjender han kun det allernyeste danske Sprog, sit eget. Det hele er atter en Slags Leg med Sprogmasserne, der tumle sig imellem hinanden. Blandt de mindre Fragmenter findes ogsaa et: Ueber den Ursprung der Sprache.[1]

Af langt større Betydning er den udøvende Digters eget Forhold til Modersmaalet. Ligesom han kaldte sig Gratiernes Digter, kalder han sig (i Gjengangeren) Sprogets Borger:

---

148. Philosophischer Nachlaß 1, 281. 232. 314. Biographien 4, 33. 412. 414. 419. og Tillæg 4, 245 (Der Stein der Weisen).

[1]) Fragmente von Jens Baggesen. Herausgeg. von August Baggesen. Kph. 1855. Et Uddrag findes i Biographien 4, 79.

Trods Heiberg, og enhver Kanon,
Der overdøver hans bagtalende Person,
Jeg siger nok engang: at jeg er Sprogets Borger;

og i Rimbrevene: Mand og Ridder selv af Dannesproget,

der slaar for Sprogets Ære;[1]

og Modersmaalet, dets Ægthed, Renhed og Ynde er et idelig tilbagevendende Omkvæd:

Og du, som før min Tankes Flugt blev fri,
Sin første Bøn, sin første Poesi,
Sin første Kjærlighed min Andagt stammed i,
Du Himmelske med Uskylds Melodi,
Omfavn mig, Modersmaal, i al din Ynde! —
O fyld mig med din Aand, du danske! du! —

Hvis Stilen Sang, og Brevet Vise bliver,
Det Modersmaalet er, som Værket driver —[2]

Og det er især i Poesien vigtigt:

Altsaa i Sprogets elskte Navn til Sagen!
Det er i Aandskulturens Monarchi
Den Livprovins, vor (Gratiernes) Dyrkning blomstrer i.[3]

Det kan ikke glemmes. Til en Dannemand i London siger han:

Det Baand, der binder os især,
Vort Modersmaal dog altid er;
Det kan du, hvor du er, ej glemme — —
Kort sagt: Det glemmes kun her hjemme.[4]

Og ved dets Fordærvelse ophører Udødelighed:

---

1) Nemlig i Mangel af Dannebrogskorset. Rimbrevet Tilegnelse. Til G. H. Olsen. Min Gjenganger-Spøg til Stoud.
2) Til de tre Gratier. Svar paa Sendebrevet.
3) Sendebrev fra de tre Gratier. Til Udgiveren af Søndagen.
4) Til Broder Dannemand, hvem han ellers er, i London.

Thi Sproget, som han (Digteren) bor og bygger i,
Kan saa foroehlenschlägres af de andre,
At det og selv tilsidst maa heden vandre,
Og saa god Nat hver evig Poesi.[1]

Dette er mere, end blot poetiske Stemninger, det er hans fulde Alvor, og naar han taler om, at man lettere forvansker sit Modersmaal, jo fortroligere man er bleven med fremmede Sprog, udbryder han: „og jeg veed ikke, hvilken blodig Synd jeg hellere vilde begaa, end den at skrive udansk." „Træffer du i mine Breve, skriver han til Rahbek, en tysk Krabat, saa knæk ham!" Imidlertid kom han jo tidlig ind i tyske Kredse og gik op i dem, ja, tilbragte en stor Del af sin Levetid i Tyskland selv; han striber derfor, tidligere og sildigere, i sine Breve til Pram, til Rahbek, til Gjerlew, for at værge sig imod det, som de kaldte hans Fortyskelse, hvilket Forsvar i Grunden ikke er andet, end Forsøg paa, at dæmpe de Tvivl, det Vankelmod eller den Bebrejdelse, der allerstærkest lever i hans eget Indre. „Den evige Skrigen og Skraalen over min Tyskhed, skriver han til Rahbek (1795), fra den Tid jeg kom i tyske Huse, har gjort et stort Skaar i min godtroende Sorgløshed" (har gjort ham mere ængstelig for, at der i hans Sprog skulde indløbe en og anden Germanisme). „Der hersker overalt en vis petit esprit de bagatelles i vort gode Kjøbenhavn, der næret af de Haansmuler, der virkeligen falde af visse rige Mænds Borde, i en Tid, som vor nærværende, nogenlunde undskylder denne Frygt hos mig." Naar Gjerlew (efter 1800) forestiller ham, hvor meget det danske Folk har elsket og agtet ham, saa mindes han med temmelig Vemod, da han var lille, da et Par Familier, et Par Studenter og et Par

[1]) Rim-Trøstebrev. Til Blicher-Olsen.

Smaapiger i Danmark have elsket ham, „men mit Folk, mit Fædreland — dog hvorfor skulde det have handlet anderledes imod mig end mod næsten alle dets øvrige Sønner, der havde stræbt, efter Evne, at udbrede dets Navn i Literaturens Verden? Tag Dem i Agt, min Ven! og gjør Dem ikke altfor fortjent deraf, hvis De ikke vil exileres." (Læseren vil dog erindre, at det, der exilerede ham, var Fannys Lede til Danmark). „Hvad Agtelsen betræffer, ja, der var en Tid, da jeg paa en venskabelig Fod omgikkes med Prinser og Grever og Baroner og deres Gemalinder i Kjøbenhavn, men de vare alle Tyske, kjære Ven! og selv vor fortræffelige Kronprins lærte blot af Tyske at kjende mig. Det kom af min Fortyskning? Aldeles ikke, thi netop medens disse venskabelige Forhold fandt Sted, skrev og digtede jeg blot Dansk." Først var hans Digtning altsaa blot dansk, siden begyndte den at blive tysk, saa fulgte der en Svæven imellem Dansk og Tysk, derpaa „begyndte han, det er hans egne Ord, at blive vankelmodig med Hensyn til, hvilket af begge Søstersprog han skulde give Prisen for sit øvrige Liv," og endelig sejrer det Tyske. „For det danske Sprog, siger han, taler min Barndom, dets egen med den græske rivaliserende Mythologi, dets græske Velklang, min Fædrelandskjærlighed, min Pension, min Taknemmelighed imod Kronprinsen, og den Omstændighed, at jeg i samme kan blive den Første" (det er ved 1802—1803, da Oehlenschläger endnu ikke havde gjort furore); men for det tyske Sprog toner i mit Hjerte, at det er det Sprog, der tales af de Dødelige, for hvem jeg skriver helst, og for hvem jeg næsten skriver alene, min Kjærlighed til Sweitz, og den Omstændighed, at det forstaas af Millioner, medens det Danske kun kjendes af Tusender." Adam Moltke vil dog, at han skal tilhøre begge, og mener — at han skal nedsætte sig i Dresden.

Naar han paa et andet Sted taler om sin Kjærlighed til Danmark og dets Sprog, som han foretrækker for alle levende, det hvori han først digtede, naar en af hans Venner mener, at hvis han er tvungen til at leve i fremmed Land, bør han dog skrive Dansk, i det mindste ikke skrive Tydsk, saa svarer han: „Det kommer an paa, i hvilket Sprog jeg troer bedst at kunne udtrykke mine bedste Tanker og Følelser, eller især, i hvilket jeg bedst kan fremstille mine høieste Digter-Ideer. Det forekommer mig, at det ikke altid er det Danske. Visse Æmner kan jeg upaatvivleligen bedre behandle i dette blide, godmodige, søde Sprog, men visse andre maatte jeg deri lade fare. Lad dem fare! raaber De. Tør jeg, bør jeg handle imod min poetiske Samvittighed? Jeg vil imidlertid see hvad jeg kan gjøre. Jeg er vant til Opoffrelser. Saa meget er vist, at jeg aldrig aldeles opoffrer det Danske." Og derved blev det.

Under deslige Forhold kunde Baggesen længe nok ansee det for en Synd at fortydske det danske Sprog, hvis man vil kalde det saa, at fylde det med Germanismer. Evald havde brugt dem, ganske uskyldig; Baggesen brugte dem, sjelden med Bevidsthed, aldrig med Forsæt, mange andre af Ligegyldighed eller Uvidenhed. Tingen gaar sin Gang. Det kan næppe heller være anderledes. Baggesen selv bemærker: „Det er virkelig en vanskelig Sag med Purismen i et Sprog, der er saa nær beslægtet med et mere dyrket og udbredt, som det Danske med det Tydske." Germanismer vare strømmede ind, strømmede ind, strømme ind, og ville strømme ind, uden at det synderlig mærkes. „For Opsatser, siger han, veed jeg i en Hast intet bedre Ord, thi Udkast er det tydske Entwurf, men jeg tilstaar dets Tydskhed." I et af hans Breve forekom Udtrykket: den hjemlige Kube; derom siger han: „at det var virkelig en maaskee utilladelig Neologismus; jeg vidste

ret godt, at Ordet hjemligt eller hjemmeligt ikke er i Brug hos os; jeg har, om jeg mindes ret, en eneste Gang anbragt det i Labyrinthen; det dertil svarende tyske heimelich er ikke engang brugeligt i Tyskland, men blot i Helvetien. (Es ischt so heimeli hier)." Det findes ikke i Videnskabernes Selskabs Ordbog, i Molbechs staar det som indført af Baggesen, og nu er det almindeligt. Omegn (Umgegend) forekommer i Labyrinthen, med Forklaring i Anmærkningen: environs, saa han maa have tvivlet om, at alle kunde forstaa det.[1] Hvo bruger det ikke nu? Ved denne Optagelse af tyske Ord tror han det er „en Hovedregel, at udrydde de poetiske og plante de filosofiske Germanismer, thi vort Digtersprog er overmaade rigt, meget rigere end det tyske, og beriges i nødigt Fald (i fornødent Fald) bedre med gamle nordiske, det er svenske, norske og islandske Ord, end med transeiderianske; vort filosofiske Sprog derimod er temmelig fattigt, og da Filosofien aldrig havde (har haft) hjemme hos os, nødt til enten at blive som det er, og det vilde være det samme som at hemme Filosofiens Fremgang, eller at see sig om efter ny Planter i den nyere Filosofis Fædreland." Da han nu aldrig filosoferede uden i Filosofiens eget Tungemaal, saa var der ingen Lejlighed for ham til at bruge Germanismer uden i hans andre prosaiske og poetiske Skrifter. Der mangle de da heller ikke, og P. Hjort har i sine Paragrapher ikke forsømt at give et langt Synderegister. Vi ville kun tilføje nogle faa af Labyrinthen: Hvorledes det alt foer derhen (dahin) med det grusomme Skib; han forekom mig een af de skjønneste Mænd; jeg hensnoede Underholdningen til hans andre Arbejder; Glandsen af Laurbær, som Blod afskimrer; Altona ligger paa Skraaen af en Bakke; den

---

[1]) Baggesens Værker, anden Udgave, 9, 311.

Bohnske Boghandling; i en Alder, hvori man bruger Leben (behøver Vejledning?); blot Spilleværk (Spielwerk); en Slette, hvis Græs og Blomster og Bække og Træer og Hytter og Beboaanere udgjøre et Heelt, o. s. v. Baggesen har desuden i sin Ordbannelse og sin Stil noget, som man ogsaa kunde kalde Germanisme, forsaavidt tydsk Stil ofte har noget højtravende og svulstigt ved sig, og han kan næppe have denne Methode fra Norden, da han sikkert aldrig har læst de gammeldanske Poeter, hos hvem den ogsaa findes som en Efterligning. Exempler har P. Hjort nok af, selv om man kun vil tage Halvparten deraf.[1]

Vi skulle endelig betragte Baggesens Anskuelse af Poesien og hans Virksomhed som udøvende Digter. Som stærkt reflekterende Poet har han ofte, ogsaa i Vers, udtalt sine Meninger; men ikke sjelden forlader han det almindelige, for at lægge stærk Vægt paa det særegne, hvilket han da, efter sin sædvanlige Maade, aldeles taber sig i. „Den erkjendte Lov for Digteren, og den, som han alene anseer for almindelig forpligtende, er denne: at gjøre det ideale anskueligt og at idealisere det anskuelige (das Ideale anschaulich zu machen und das Anschauliche zu idealisiren). Begge Dele skal Digteren." „Men her, mener han, indtræder den karakteristiske Forskjel imellem de gamle og ny Digtere. Hine ydede især (hauptsächlich) det sidste, disse skulle især yde det første. Grunden synes let at finde: Hine levede i en skjøn Verden fulde af jammerlige Ideer, vi derimod leve fulde af skjønne Ideer i en jammerlig Verden. Den gamle

[1]) Baggesens Biographie 3, 56. 57. 217. 218. 151. 219. 57—58. Peder Hjorts Tiende Paragraph. Labyrinthen i hans Danske Værker, anden Udgave 9, 42. 58. 96. 120. 122. 154. 10, 45. 11, 167. Høsts Forsvar for Baggesens Germanismer i Dannora og Svar derpaa, jf. Athene 3, 369.

Digtning var en Guddommeliggjørelse af Menneskeheden (Vergöttlichung der Menschheit), den ny maa være en Menneskeliggjørelse af Guddommen (Vermenschlichung der Gottheit).[1] Begge Verdeners, den sandselige og den aandiges, Forbindelse (Verknüpfung) med hinanden er Digtekunstens Kald (Geschäft) og Væsen; men om man, for at iværksætte dette (zu diesem Behuf), skal stige op fra det sandselige til det aandige, eller stige ned fra det aandige til det sandselige, det kan kun afgjøres ved Standpunktet og Beskaffenheden af den forhaandenværende Tilværelses og den herskende Virkeligheds Kultur eller Ukultur. Men hvorledes Homers virkelige Verden forholder sig til vor virkelige Verden, det vide vi alle, nemlig som Tanke til Følelse, som Undersøgelse til Anskuelse. At forlade sin Tids Standpunkt, vilde han i det mindste ikke raade en Digter."

Her see vi ham i alt Fald, hvorledes det end forholder sig med det enkelte, med Poesiens Væsen klart for sig i Idealet og Virkeligheden, der gaa op i hinanden. Men, greben af Hexametret, udbryder han paa engang: „Det Guddommelige, det Hovedsagelige i Poesien er — Rhythmus. Naar Tankerne, Billederne, Følelserne, som aabenbare sig i en Digtning, ere, som de bør være, ophøjede, ædle og inderlige, beviser det dog kun, at Digteren er i Besiddelse af en guddommelige Genius, men ikke, at hans guddommelige Geni har frembragt et guddommeligt Produkt. Det guddommelige lader sig kun føle, ikke begribe, indsee eller forklare. Det guddommelige er en sød Duft, en mild Luftning, et forunderligt Noget, som behageligen ryster vor inderste Sands, et Jeg veed ej hvad. Naar Digteren ordner sit Ordforraad forstandigt, bliver det til Prosa, ordner han det tillige fornuftigt, bliver det til Filosofi. Ved Hjælp af sin Fantasi

[1]) Modsætning af Hedenskab og Kristendom.

kan han vel danne smukke, forunderlige Billeder; men disse ere derfor endnu ikke beaandede af Guddommen. Men Ordene have Noget ved sig, der hverken taler til Forstanden eller til Fornuften eller til Fantasien, som Tegn, og dette Noget er Klangen, Gudernes Sprog, Rhythmus." En besynderlig Affondring af det, som væsenlig hører sammen.[1] Snart lægges det guddommelige i Tanker, Følelser, Billeder, snart i det ydre, i Sprogets Rhythmus. Det Skjønne ligger jo paa een Gang i begge.

Endelig gaar han endnu videre. Da han seer Modersmaalet mishandlet, lægger han, stedse stærkere og stærkere, Poesiens Væsen i selve det materielle Sprog. Dermed begyndte han endog meget tidlig, da han følte, at hans Poesier i Grunden ikke havde noget Indhold, og dog gjerne vilde tillægge dem nogen Fortjeneste. Saa beraaber han sig paa Holberg som Hjemmel for, at man „ofte, ja allerofteſt digter for at polere Sproget;" han bemærker, „hvor lidet deres Antal er, som læse Bøger for Sprogets Skyld, uagtet det upaatvivleligen i alle Digterværker er det vigtigste;" at han „i sine ubetydelige Forsøg meget mindre har seet paa Materien, end paa Indklædningen af det, han vilde sige;" at hans „Omhu for Sproget skylder han ene og alene den Ære, en og anden Gang at være bleven talt iblandt de danske Digtere." Men dette er Ungdomsyttringer, altsaa ikke at agte paa. Men i Gjengangeren gjentager han hin gamle Sætning, som vi saa tit have seet hos de gamle Kunstdommere, gjør det allersimpleste, hvis Mangel strax burde

---

[1]) I Artiklen Manheim i Labyrinthen mener han ogsaa det modsatte: Naar man tager Ordene bort, hvad bliver det til? Kun Versart. Og der tvivles om, „om det egenlige Versmageri, der bestaar i Stavelsernes Afmaaling og Sammenpasning, fortjener at regnes blandt Konsterne?"

jage enhver bort fra Parnasset, til det væsenligste i Digterloven:

Det væsenligste dog, hvorpaa den seer,
Er Velklang, Liv og Rigtighed i Sproget.

Her forledte den Omstændighed, at den langt overvejende Del af Digterflokken ikke engang kunde opfylde denne Fordring, ham til at gjøre det ringeste til det væsenligste.[1]

Der findes to Hovedafdelinger i Baggesens Digtning, hvilke ved deres Modsætning strax ere iøjnefaldende. Han begyndte, og vedblev i et langt Tidsrum at være hvad han ogsaa kalder „Folkedigter, det vil sige, fattelig og behagelig for Mængden," men øvede ogsaa af og til den højere lyriske Poesi (Hymner og Oder). Men siden, ved Opholdet i Paris, opfattede han den episke Poesi som den højeste, og søgte at bemægtige og tilegne sig den; og delte saaledes sit poetiske Livs Formaal ligesom i to Hovedtidsløb. Under det sidste saae han ned paa det første, og skrev til Gjerlew: „Tror De mig ikke i Stand til at være mere end en ypperlig poetisk Murmester, ikke Arkitekt? Ikke i Stand til andet, end at bygge nette og magelige Vaaningshuse, Dueslag, Bagerovne og Hundehuse (Fortællinger, Viser, Rimbreve og Epigrammer), men aldeles uskikket til den højere Bygningskunst, der udfordrer en Kunstbygger af Theatre og Templer og Triumfbuer?" Den første Art havde han udført mere ved at følge Instinktet, den anden underkastede han en forberedende Granskning. Han opsøgte de tre Monumenter, de tre yderst forskjellige Mesterværker, de i sig fuldendte Fremstillingens Verdener (Welten der Darstellung): Homers Ilias, Cervantes' Don Quixote og Richardsons Clarissa; han spurgte

---

1) Baggesens Biographie, 3 D. Ueber Dichtkunst etc. i Tillæg 3, 122. Samt 3, 194. Fortalen til Ungdomsarbejder. Gjengangeren. jf. P. Hjorts Anden og Syvende Paragraph.

sig selv, hvorledes en europæisk Homer i det attende Aarhundrede skulde være. Han gik ogsaa ind i Enkeltheberne, f. Ex. Beskrivelsen og den beskrivende Poesi: „Den er med rette saa udskregen, fordi den hidtil, maaskee hos Milton og Tasso undtagen, altid er anbragt paa urette Sted; som aldeles fremherskende, som hos Tompson, er den ham modbydelig (widerlich); men det ny og ejendommelige, som vi have fremfor de Gamle, det er just Beskrivelsen; vi have en fuldstændigere Kundskab til Naturen, selv fysisk og astronomisk" (som om Digteren maaskee skulde anvende denne), o. s. v. Udførelsen vilde ikke lykkes, med eller uden Digterens Brøde; og da han vendte tilbage til Kjøbenhavn, vendte han ogsaa tilbage, i højere Potens, til sin forrige Yrkemaade, Rimbrevet og den satiriske Epistel, Erotikken (Nanna) og Epigrammet, men forsøgte dog ikke at forskyde den anden (Thora), hvilken dog heller ikke den Gang vilde lykkes.[1]

Lad os nu betragte hvad der i selve Digtningen er Digteren ejendommeligt. Noget maa vi strax opgive. Som lyrisk-dramatisk Digter maa vi lade ham falde; hverken Holger Danske eller Erik Ejegod har noget tiltrækkende for os; han er overhovedet ikke Dramatiker, mindst Tragiker, derpaa har han ikke engang gjort et Forsøg. Han mangler Plastik; han kan modtage det ydre, men ikke gjengive det; naar man spørger ham om hvad det er, svarer han med sit eget Indtryk. Han er altsaa Lyriker. Han begyndte med det erotiske, og har ligesom forfulgt det igjennem hele sit Liv, dog uden at finde det, skjøndt han i denne Henseende har vundet et stort Navn, og adskillige af disse Digte ville bevare deres Værd. Han vendte sin Kjærlighed til saa mange, at han kaldte sig selv og blev kaldt Pigernes Jens, til Bevis paa, at det tilhobe var Legetøj. Nemlig i Epigrammet:

[1]) Baggesens Biographie 3, 224—226. Tillæg 3, 124.

Over mig selv.
Hvad Skjæbne kan ligne min Vens?
Han Digternes Prins vilde være,
Mænds Mønster og Konernes Kjære,
Og blev dog kun Pigernes Jens.

Sagen er, at ligesom man ellers kan sætte Følelsen i Musik, saa satte han Kjærlighed i Vid. Medens han selv var ung, kunde Kvinden finde noget sælsomt ved denne Hyldning; da han var bleven en ældre Mand, kunde en ung Mø ikke føle andet end Afsky derved, og det hjalp kun lidet, at han i et Digt vilde gjøre Nanna til sin Muse.[1] Det er derfor intet Under, at Nanna løb fra ham:

Naar din Pris i Glædens Ørk gjenlyder,
Din Foragt og Haan forfølger mig,
Som om Sang om dig og dine Dyder
Var Forbrydelse mod Gud og dig. —
Hun er borte. Gjennem Taarer stirrer
Øjet efter Glædens slukte Lyn;
Og i Hjertet, som endnu forvirrer
Efterglandsens lyse Skuffen, dirrer
Salighedens Veemods sidste Nyn. —
Rejst — hvorhen? Og vidste jeg det — Vee!
Jeg den Flygtende tør ikke følge!
Kun for Balder ikke mer at see,
Kun for Balders Øje sig at dølge. —
Søde Drøm, saa tryllende, som kort!
I sin Faders Hus (saa klang det søde
Budskab) vilde hun mig selv modtage.
Da jeg kom derhen, var hun rejst bort. —

Det er dog noget andet, denne Verseforfølgelse, saavelsom hine ældre Smigerhistorier, hvor de tre Grevinder ere som de tre Gratier, eller hine ligesaa fade Forvandlinger, hvor Digteren fremfor alt ønsker for en ung Kones Øjne at omskabes til

[1]) Digtet Nanna i Biographien. Tillæg 4, 174.

en Skjødehund, for at daane og svimle paa hendes Skjød, o. desl., det er noget andet, end naar Digteren synger, for sin første Ungdoms Tilbedte og for sin Hustru i Nærheden af Graven, den samme, de henrykkende, de længselfulde, de overgivne, de kummerfulde, de lyksalige, de hellige Begivenheder i deres indre Liv; eller naar Digteren, thi der gives ogsaa saadanne Tilstande, synger om hende, som ikke veed det og aldrig skal vide det, de Længsler, der skulle fortære hans Liv, og som dog ere det eneste, der opholder det. Petrark selv blev jo mat i de evige Sonnetter. — Sange og Viser begyndte han lige strax, og med større Øvelse kommer større Færdighed. Fordringerne ere ikke store; han kunde tilfredsstille dem alle. I Romancerne (Kjæmpeviserne) gjenfødte han den gamle simple Hjærtelighed (Agnete fra Holmegaard) eller han karrikerede det komiske (Ridder Ro og Ridder Rap). — Det, hvorved han først gjorde Lykke, ere de komiske Fortællinger. Skal vi tro ham, naar han selv siger, at han ingen naturlig Tilbøjelighed havde til det komiske, at „han egenlig hadede det komiske," og som Barn og Yngling „ingen Smag havde for det vittige, muntre, spøgende," men „at de Kunstdommere, han henvendte sig til, forkastede alle hans alvorlige Forsøg, men opløftede til Skyerne et Par lette muntre efterlignende Bagateller, og at han derfor valgte den spøgende Tone, og herved aldeles kom ud af den Bane, Naturen havde kaldet ham til; at han „skrev det første Bind af sine komiske Fortællinger, for at betale sin Faders Gjæld, og at redde sin ulykkelige Familie fra Undergang;" kort

Til Latter Himlen just saa lige
Ham intet Kald og ingen Drift lod faa;
Men Kreditorer og deslige
Har nødt ham til, at lade saa.[1]

[1]) Ny Forerindring til Labyrinthen.

Snarere ville vi tro, at det kun forekom ham saa, fordi han ikke kunde beherske det komiske (og han lærte det i Grunden aldrig; det er jo ulige vanskeligere, end det tragiske). Og maaskee kunne vi deraf forklare, at disse komiske Fortællinger, der først skaffede ham et anseet Digternavn, selv Jeppe, have saa store Mangler, og saa ofte maatte omarbejdes (den sande Komik er paa een Gang født og uomskiftelig). — Det næste betydelige Forsøg i episk Fortælling er i Prosa: Labyrinthen, unægtelig det, som for bestandig grundede og befæstede hans Navns Hæder. Men han vilde videre, og fortærede sig selv paa episke Digte, paa det alvorlige Epos. Her vilde han digte paa gammel Vis. Hexametret var ligesaa nødvendigt, som Mythologien, og Mythologien som Hexametret. Han indførte Hexametret, men gav det ingen Fuldendelse; han digtede moderne, barokke Mythologier, som vor Herre maa kjende; han forandrede et Epos til et Æventyr, og fuldendte intet. Her, ligesom i den højeste Lyrik, stødte han an paa farlige Huler og Klipper: Tomhed, Affektation, Disharmoni, Overspænding, Svulst, mere end der kan taales. Mener nogen, at vi i alt dette dømme for strengt, saa gjennemlæse han disse Arbejder, og betænke, at vi dømme en i lange Tidsrum energisk Villie og en mægtig Kraft (vi dømme aldrig nogen, der ingenting vil og ingenting kan). Men der har i Sandhed ingen været, der, om jeg saa maa sige, med større Færdighed end han har kunnet bruge Viddets Artilleri i alle dets Former, som Kugler, Bomber, Raketter eller hvad de hedde, eller til visse Tider trængt saa dybt ind i Naivetetens, Følelsens, Reflektionens Dybder; der manglede kun eet: Selvbeherskelsen, hvilket tillige er Selvfortabelse i Stoffet. — En særegen lyrisk Form var allerede forhen anvendt, Rimbrevet eller Epistlen, af allehaande ubestemt Indhold, let, spøgende, vittig, satirisk. Hos tidligere Poeter,

som Bording, findes slige Epistler, brede i Form, ordrige, endnu hos Jacobi ved 1800 findes de tynde og magre. Ingen Form passede bedre for Baggesens Lune, og han kan siges at have skabt den af ny. Dette antager han ogsaa selv: „Han har i disse skjemtsomme Forsøg intet Mønster haft for Øje, og dette Slags Epistler tilhøre aldeles ham som Opfinder," siger han i Fortalen til Skjemtsomme Rimbreve. Fremdeles siger han om Poesierne selv, at „i Henseende til Materien bestaar det egne, det ejendommelige ved dem deri, at de næsten aldeles ingen have; og Formen er ligeledes den letteste, den mest utvungne, den skjødesløseste af alle tænkelige;" „men der var et vist overgivent morende jeg veed ej hvad, der gottede ham selv i disse indholdsløse Bagateller." Mod disse Øjeblikkets Børn, saaledes som de ere, kan der vel indvendes, at tit og ofte er det dog bare Rimerier, hvor Rimene bringes tilveje alene ved Gjentagelse af samme Tanke, som altsaa trætte af Mangel paa Indhold, og man hører kun Klang, og da er en lille Epistel af Wessel mere værd end ti af Baggesen; at i Almindelighed er det hans Person, hvorom de dreje sig, saa at han ikke er ulig en tudende Top, der snurrer om sig selv; men der ere nogle, hele og holdne eller mange enkelte Stykker, der ere mageløse, saa ligefrem udsprungne af Spøg, Overgivenhed og Vid, paa een Gang saa lette og yndige og dog saa dybsindige, at, hvis de ikke ere komne ovenfra, ere indgivne, saa maa det være ubegribeligt, hvorfra de ere komne. — Kort, for at samle det hele: om vi maaskee af Baggesens Værker kunne undvære Halvdelen, om den i alt Fald kun tjener os til Lærdom eller endog til Advarsel, saa er der noget, som vi ikke kunne undvære. Det er den lette Ynde, der er saa gribende, at han f. Ex. i sit sidste Rimbrev (Til Kabinetssekretær Adler) selv er greben deraf:

Eet Vers dog, jeg har digtet, skal bestaa!
Det nemlig: Ingensteds er Roserne saa røde,
Og ingensteds er Tornene saa smaa,
Og ingensteds er Dunene saa bløde,
Som de, vor Barndoms Uskyld hvilte paa;

det er det skarpe Salt, som sviede hine Literaturens grove Knolde saa stærkt i Huden, og som den nuværende endnu højlig behøver, for at saltes. Og gaar det os ikke her igjen, som saa ofte: just det, som vor Dadel stærkest træffer, er det, som frembringer Fuldkommenheden, Fuldendelsen: den Lethed, den Inderlighed, hvormed han giver sig hen til en anden Gjenstand, og taber sig saaledes i den, at han poetisk bliver en anden Personlighed; f. Ex., som J. L. Heiberg bemærker,[1] at han ved Tabet af vor Flaade (1807) forvandles til den danske Nationalitets naiveste Form: den danske Matros; at just fordi han er „saa særdeles bøjelig," optager han Modsætningerne i sig, og kaster dem ud fra sig, befrugtede af ham, lige levende og lige rammende, som i

Vor jeg paa den tamme Bred —
Vor jeg paa det vilde Hav —;

at „naar han i Kjækhed og Jovialitet har meget tilfælles med Bellmann, uden al synlig Efterligning (han kjendte ham næppe synderlig mere end af Navn), naar den Bellmannske Aand hviler over ham, saa var den primitiv hos ham;" at naar han ved sine Tankespring gotter og vederkvæger os, naar han overhovedet er af en saa kamæleontisk Natur, saa er det fordi hvad han gjorde tilgavns og tilbunds, det var primitivt hos ham. Thi Poesi er jo det primitive, der fuldendes. Og saa er der da, man maa sige imod ham hvad man vil, saa er der da en Bakke paa Parnasset, som er hans Ejendom, hvor hverken Oehlenschläger eller nogen anden

[1]) Artiklen Bellmann i Intelligensblade, 4 B. Nr. 41—42.

har sat sin Fod; og den skal vedblive at være hans, indtil der kommer en større. Der er ingen kommen.

Overhovedet har Baggesen, som selve dette Omrids viser, i sit Liv og i sin Digtning været et Æmne til Modsigelse. Alle hans Bedømmere tage haardt paa ham, og erkjende, som det synes os, ikke hans Digterværd. De tyske Literatorer ere at undskylde, for dem stod kun Brudstykker, og det ejendommeligste kunde ej komme tilsyne. Alle, Mundt, Hillebrand, Huhn o. s. v. ere omtrent enige og tildels Gjenklang af hinanden. F. Ex. Der geniale, tief zerrissene Baggesen. In diesem nicht unbegabten, aber durchaus verworrenen Dichter zeigt sich ein solcher Mischmasch von poetischen, philosophischen und politischen Richtungen, daß es schwer fällt, seiner beständig wechselnder Natur einen bestimmten Charakter nachzusagen. (Mundt, Die Literatur der Gegenwart.) Däne von Geburt hatte er sich, wie Oehlenschläger und Steffens, in deutscher Sprache und Literatur gleichsam nationalisirt. Bei unverkennbaren Spuren kraftgenialischen Urtriebs von Natur ohne einen festen persönlichen Mittelpunkt, konnte er in dem Strudel der Zeitbewegungen, denen er auf seinen häufigen Reisen vielfach nahekam, und in den verschiedenen Berufs- und Lebenslagen, in deren keiner er recht auszuharren vermochte, keinen sichern Halt gewinnen, und fiel bald einer innern Zerrissenheit anheim, wie wir solche bei den Talenten der Sturm- und Drangzeit wahrgenommen. — Göthes innig-warme Herzenslaute und objektive Einfachheit wollten ihm nicht zusagen, ebenso wenig als er den beweglichen Phantasiestücken der Romantik sich gewogen fand. Gegen beide polemisirt er in seinem ziemlich unpoetischen, barocken und höchst unverständlichen Faust, worin Tieck die Romantik zu vertreten hat, während Göthe unter dem Namen Opitz satirisirt wird. Doch fing er später an, den Letztern zu

achten und die Anderen nachzuahmen. — Uebrigens hatte er, seiner Natur nach, ohne wahre Energie, sich ein forcirtes Pathos angeeignet. Der allgemeine Grundton seiner Gedichte ist daher eine gewisse Kälte, das Merkmal aller gemachter Poesie. — Sollen wir Einzelnes nennen, so ist wohl vornehmlich die Parthenais zu erwähnen, dessen Inhalt eine Alpenreise der Jungfrauen zur Jungfrau ist. — Es herrscht darin eine Anstrengung und Aufgetriebenheit, die alle Idyllität zerstört, welche auch dadurch verfälscht wird, daß allerlei fremdartige Elemente, z. B. mythologische und phantastische Wesen in die modernen Zustände und Ereignisse eingeschoben sind. Aus unmittelbaren Anschauungen der Schweitzerlandschaften entsprungen führt das Gedicht sonst einzelne Naturschilderungen in lebendiger Gegenwart vor. — Baggesens lyrische Gedichte in den Heidenblumen ermangeln so ziemlich durchgängig der einfachen Farbe und der frischen Unmittelbarkeit, ohne welche nun einmal alle Lyrik ein kaltes Machwerk bleibt, das etwa nur durch sprachliche Technik anziehen kann. Diese hat man denn an Baggesen um so mehr anzuerkennen, als er gewissermaßen sich selbst erst aus dem Dänischen in's Deutsche übersetzen mußte. Seinen Landsmann Oehlenschläger übertrifft er in der kräftigen Handhabung unserer Sprache um ein Bedeutendes. (Hillebrand, Die deutsche Nationalliteratur.) Udførligere hos Gervinus. Her er han Efterligner af tyske Digtere, til hvem han „wechselnd mit gleicher Entäußerung seines eignen Selbst“ hengav sig, Wieland, Klinger, Jean Paul, i sine Komiske Fortællinger, Satiriske Sager og Breve; Klopstock især i sine politiske Digte i Die Heidenblumen; Voß i Oversættelsen af Homer, og i Parthenais, en Efterligning af die Luise; endelig ogsaa Göthe. Her er ingen Anelse om Baggesen som dansk Digter. — Efter at have omtalt Parthenais siger Huhn (Geschichte

der deutschen Literatur): Niedriger stehn seine Heideblumen, und sein Gedicht Adam und Eva, das humoristische Blicke in unsere Zeit wirft; o. s. fr.

Oehlenschläger udtaler især dette: Allerkjæreste letflydende Vers, ridderlig Agtelse, ja Tilbedelse for det smukke Kjøn, stærk Begejstring for det høje i Naturen; han har noget tilfælles med Jean Paul, men i hans gratiøse Plaisanterier mangler Jean Pauls Hjerte og Aandsdybde; han havde ikke en Holbergs og Vessels sunde Forstand, var vel brillantere i sin Satire, men mindre sanddru og billig, og hans Begejstring tabte sig ofte i Svulst. Efter Bekjendtskabet med Steffens faldt Baggesens Affektation ham i Øjnene. Baggesen var et Kamæleon, som laante sin Farve af sin Omgivning. H. C. Ørsted sagde: Det smerter mig ofte i mit Inderste, at en Mand, som er født med saa mange Talenter, saa aldeles mangler al Karakter og Sammenhæng. Denne Fluiditet er det, som gjør, at han saa let bøjer sig i alle Former, men aldrig igjennem et langt Arbejde kan beholde en fast og klar Form. Baggesen besidder vist alle de Talenter, som udfordres til en udmærket Digter, men han mangler den indre Enhed, som gjør mange Talenter til et Geni. Derfor seer man alle Digterelementer jage hinanden i hans Arbejder, alt i en uophørlig Bevægelse, et poetisk Kaos, hvor den forbindende Aand mangler, saa at det aldrig kommer til nogen sand Organisation.[1] Grundtvig (1812) kalder ham et opvakt Hoved med spillende Vittighed, let Nemme, løs Følelse og et sjeldent Herredømme over Tungemaalet; og gjennemgaar hans Virksomhed omtrent saa: „Han begyndte med at efterligne Vessels overgivne Spas, og blev alles Yndling, men øjensynligt var det, at han gjorde Vold paa sit halve

[1]) Oehlenschlägers Erindringer 1, 154. 201. 2, 142. 148.

Selv, og lidt mere kræsne Ganer vilde have fundet hans fleste Retter vandede og flaue. Sin egen aandelige Skikkelse har han i Labyrinthen afmalet med aandige Farver, i Kallundborgs Krønike er hans Latter ægte og i visse Maader priselig; i Rimbrevene har Normannen atter belejret Paris og erobret et Normandi, og hartad mageløs er i Gjengangeren hans bittre Spot over sig selv og alle sine Stalbrødre. Uden Rørelse kan intet Hjerte følge Skjalden paa hans underlige Bodsvandring, der ene kan lignes med Flagellanternes fordum. Naar han vilde synge om Gud og det guddommelige i Mennesket, hyllede han sig i en Dunstkreds af højtravende Ord og kolde Billeder." — Saa bliver Grundtvig selv pathetisk: „Bløde maa Hjertet ved at beskue denne Skjald; til en herlig Fugl blev han skabt, og vilde han have svunget sig kjækt mod sit Fædreneland, da skulde det have tonet saa lifligt i Danmarks Skove, til Vederkvægelse for Aander og Hjerter, mens Seklerne skride; men han vilde heller med farvede Vinger flagre i Kreds over Jordens Blomster; Sommeren er forbi, afbleget er Farveskinnet, og Fjerene graane i de dunkle Vinger." — Hvad Baggesen var for Mynster, har denne meget bestemt udtrykt:[1] „Baggesens Ungdomsarbejder og Labyrinth vare skrevne med Aand, Naivetet og Smag; men han vilde stedse højere op, end han kunde komme. „Krampen" blev stedse synlig, og hans Personlighed indgjød ingen Agtelse." Kunstdommene, hvor forskjelligt Præg de end bære, ere enige i, at Baggesen med alle sine poetiske Anlæg intet har frembragt af udmærket Art; vi derimod tro, at han i noget er uovergaaelig, uopnaaelig. Trøstig kunne vi derfor, med Hensyn til den poetiske Literatur i den sidste Halvdel af det attende Aarhundrede, stille os i de øvrige Literaturers

---

[1]) Meddelelser om mit Levnet, S. 58.

Række, thi vi have dog noget. Hvor meget vi end bortskjære af Evald, Wessel, Baggesen, vil der til alle Tider blive saa meget ypperligt tilbage, at det vil overleve, om det skal være, Folket og Sproget. Som komisk Digter har den sidste allerede forud sin Modsætning; Wessel og han ere grundforskjellige, og hvis der engang gives en Skildring af det menneskelige Vid i dets mangfoldige Yttringer, ville Holberg, Wessel og Baggesen optages deri som tre ganske ejendommelige Fenomener. Fremad mangler han endnu sin Sidemand, men han vil komme, thi ligesom Wessel er det nødvendige Komplement til Evald, er Baggesen det til Oehlenschläger, og først naar han stilles ved Siden af denne, vil han sees i sit fuldstændige Lys. Men dette tilhører den følgende Tid; vor Vandring er tilende.

Slutning. Det forekommer mig at være ganske passende at anvende Benævnelsen Mosaik paa et Værk som nærværende Skrift. Det bestaar nemlig i at forbinde en stor Mængde Brokker saaledes, at de danne et helt Billede, og disse Billeder skulle atter ordnes og forbindes saaledes, at de give en Forestilling om en Literaturs Produkter. Det er ingen Literaturhistorie, men det maa gaa forud for denne. Hvad det vil sige, at samle disse Brokker, førend man endnu ret veed hvad der kan komme ud af dem, at ordne dem, tilslibe dem saa de passe, flytte dem fra et urigtigt Sted, hvor de kunne være komne hen, til det rette, oven i Kjøbet, hvad der tykkes saa nødvendigt ved slige første Forsøg, at angive, hvor de ere fundne, og endelig lade Haand og Aand fare hen over og ind i det hele, hvad det vil sige, derom kan enhver dømme — naar han har forsøgt det. Her kan megen Skrøbelighed finde Sted; Fundet kan forfejles, Haanden kan

fejle, og Aanden kan fejle. Naar Villien imidlertid er god, den, der giver, og den, der modtager, saa kan Gjerningen, der tykkes saa møjsommelig og lidet lønnende, bære gode Frugter, for Forfatteren Glæden over at have arbejdet (og naar alt kommer til alt, gives der jo ingen anden Glæde), og saa megen Paaskjønnelse hos andre, at det givne kan føre til noget bedre, at det hos en og anden vækker Lyst, hos en og anden befordrer Indsigt, hos en og anden fremkalder Spekulation, og giver alle en Oversigt, der hidtil ingensteds var at faa. Men Arbejdet maa ogsaa have sine store Mangler. Sommesteder fandtes der ingen Brokker, som tyktes værd at tage op, sommesteder vare der nogle, der saae ret brugelige ud, men der var ikke nok eller Forfatteren kunde ikke finde dem eller havde ikke Forstand paa dem; ja, i hele Emner manglede han Kundskab, og kunde kun give Antydninger. Det hele gik saaledes egenlig kun ud paa at opmuntre til Studiet af den danske Literatur, ikke at give nogen Literaturhistorie, men at samle til hele Literaturen i mere eller mindre udførte Oversigter; det maatte jo dog synes klart, at ingen kunde tro sig dygtig til mere, førend mange deslige Enkeltheder vare undersøgte; og hvis nogen saae dette eller hint i et klarere Lys, eller fremstillede ny Anskuelser, berigtigede eller oplyste Enkeltheder, saa vise de idelige Tillæg, at det var netop det, som Forfatteren attraaede.

Det faldt mig engang ind, at jeg vilde gjøre Læseren Rede for det hele Værk, og jeg har opsat adskilligt derom. Der er ingen, der kan sige, hvorfor dette eller hint blev behandlet netop saaledes, hvorledes jeg kom til at omtale noget, som jeg vilde have forbigaaet, hvis jeg havde kjendt dets historiske Sammenhæng, og hvorfor jeg omvendt har forbigaaet noget, som jeg meget godt vidste, o. s. v. Ved nøjere Betænkning har jeg imidlertid fundet, at det kunde være tidsnok at give

slige Meddelelser, naar de bleve fornødne. Derimod troer jeg, at et Par almindelige Bemærkninger vel kunne være gode, fordi næppe nogen bør tænke paa en dansk Literaturhistorie (paa Skolebøger tænker jeg naturligviis ikke), førend disse to Ting ere bragte paa det rene. Det religiøse Element tykkes at være bragt i en saa fuldstændig Forvirring og Opløsning, at det engang synes paa Tiden, at bringe til det hele Folks Bevidsthed, hvad Kristendom er. Vi have, som vi tro, med fortjent Revselse, fremstillet den saakaldte Rationalisme; men der gives en anden og ægte Rationalisme, den virkelig fornuftige Beskuelse af den historiske Kristendom, og det tykkes at være paa den høje Tid, at denne gjør sig gjældende. Men denne Indsigt i den sande Kristendoms Væsen, og dens Skjæbne hos os, der maa have megen Indflydelse paa Literaturens Behandling, vindes ikke uden ved grundige og alvorlige Undersøgelser, som ingen, saa vidt vides, endnu hos os har fremstillet. Danmarks politiske Stilling er en anden, mere særegen Sag; men just den griber paa den stærkeste Maade ind i Literaturens Historie. Her har Historien talt stærkt og lydeligt; men det gjælder om, at høre og forstaa dens Røst. Der gives et gammelt Danmark og et nyt, der ikke maa blandes sammen. Det gamle Danmark var erobrende, det havde noget stort for Øje; dets Bestemmelse var, at forene de tre nordiske Riger, at danne en nordisk Stormagt. Svage Gjenskin af denne Idee findes i de følgende Tider, men Ideen selv opgaves for en anden langt snævrere. Fra Christian den Førstes Tid bevæger Danmarks Historie sig tildels om at kjæmpe med Sverrig, og efter hver Sejer at afstaa det Landskaber; men Regjeringens Hovedtanke var at vinde Holsten, og at forbinde Slesvig dermed, at gjøre uhyre Offre for at erhværve hele Holsten, og endelig at lade Danmark gaa op i og beherskes

af Holsten. Dermed er Situationen givet, og alt det øvrige er Følger deraf. Norge forbunden med Sverrig er Skandinavismen paa en anden Vis, Fuldendelsen af Carl Gustafs og Carl den Tolvtes Planer; og Nordens Skjæbne ligger nu i Svenskekongens Haand. Forenes kunne de ikke, Skandinavisme og Holstenisme. Men hvortil den sidste kan føre, have vi seet. De to Sprog have lydt som ligeberettigede, ikke blot i et enkelt Landskab, hvilket jo allerede er uhyggeligt nok, men paa en offenlig Rigsforsamling i Landets Hovedstad; og, medens den Tanke har gjort sig levende, at Hertugdømmet Slesvigs Indlemmelse er Betingelse for Kongerigets Tilværelse, hører man yttre som ligesaa vist, at „Vejen til Slesvig ikke nu, som før, gaar over Kolding, men over Altona;“ hvilket jo let kunde føre til, at Vejen overhovedet vilde gaa over Holsten og Slesvig til Jylland, hvorpaa Rigets Opløsning umiddelbar vilde følge. Denne Idee, som Regjeringens Grundidee, at ville vinde Holsten og at ville beherskes af Holsten, har hidtil ikke faaet sin fulde Anvendelse paa Literaturens Historie; og førend den nærværende Tids Historie med nogen Sikkerhed kan gjengives, maa Landets politiske Stilling være klaret; ellers vil Historien selv være uden Tendens, en løs Samling uden bestemt Maal.

Vi have ikke kunnet fremdrage denne Periodes mærkeligste Forfattere, uden paa mange Steder at lade Fremstillingen skyde ind i det nuværende Aarhundrede. Desto nærmere ligger det Spørgsmaal, om ikke hele Perioden overhovedet burde udstrækkes til 1814, Norges Adskillelse fra Danmark. Mere end een Mand, for hvis Mening jeg bærer den dybeste Agtelse, har gjort Forestilling derom; men saa vist som der her er en politisk Grændse, saa lidet er der for os en literær. For Norge er 1814 et virkeligt Vendepunkt; Norges Literatur begynder en ny Tidsregning, men ikke vor. Nordmændene

give endog Sproget et nyt Navn, i Forudfølelse af, at det med Tiden vil blive et nyt Sprog, og at de i det ville udvikle en ny Literatur. Men hos os begynder det store afgjørende Omsving i Literaturen med Aarhundredet. I dets første Tiaar, ja længer, ere der vel endnu mange Efternølere tilbage fra det forrige, men strax ved dets Begyndelse vise de ny Anskuelser sig i de religiøse, de videnskabelige og de poetiske Elementer. Aaret 1814, saa vigtigt i politisk Henseende, begynder ikke nogen ny Literaturudvikling i Danmark. Det vilde skjære alle de store Forfattere over. Kort før eller kort efter Aarhundredets Begyndelse fremtræde Oehlenschläger, Schack-Staffeldt, begge Ørstederne, Grundtvig, Steffens o. fl. Molbech begynder 1805, Rask 1807, Mynster 1810 o. s. fr.; det vil sige, den ny Retning begynder før 1814, der altsaa ikke kan gjøres til Udgangspunkt, men vilde blive et Overskjæringspunkt af noget, der allerede er i fuld Gang, men endnu er langt fra at fuldende sin Bane. Heller ikke forandre Forfatterne hos os deres Formaal, men blive ved som de have begyndt, medens man hos de norske seer en stor Forandring. Vi burde have forudseet det. Den større Opmærksomhed, som den danske Regjering havde viist Norge ved Stiftelsen af Universitetet i Christiania og andre lignende Indretninger, kom for silde. Vi burde have kunnet indsee, af hvilken Vigtighed det maatte være for os selv, at der var to Universiteter, hvert i sit Rige; Nordmændene fattede Tanken, de bleve ved at gjentage den, vi vare døve. Vi havde ikke Sind for andet, end vor Sydgrændse, ikke Sands for andet end Holsten, hvis Universitet vi lode faa Magt, medens et tidligere norsk Universitet vilde have vakt store nordiske aandige Kræfter ogsaa hos os. Hvad kunde derimod Kiel bringe os? Baggesen har allerede i et af sine Breve til Reinhold bemærket, at „i Kiel udsprang en af Hovedkilderne

til holstensk og dansk Uenighed; og at der var Planteskolen for de smaa Gifttræer, som i Fremtiden vilde blomstre paa denne og paa hin Side af Eideren."[1] Den Tid, da vi for Alvor brød med Kiel, er maaskee derfor et ligesaa vigtigt, ogsaa literært, Tidspunkt for os, som 1814, men det falder længer hen i Aarhundredet.

Vi blive da vort Forsæt tro, og slutte hermed nærværende Værk. De første Dele ere næppe mere at overkomme. Omfanget er blevet altfor stort. Dets Form ligger tungt paa os. Vi have længe følt, at deslige Levnetsløb af de nyere Forfattere, der vare saa fornødne ved de ældre, ikke længer behøves, da de ere saa let tilgjængelige; Henthydninger ville være mere end nok, og ulige interessantere; men vi kunde ikke opgive dem, uden at forstyrre Skriftets Ensformighed. At meddele alle en Forfatters, f. Ex. Oehlenschlägers, Skrifter, som alle kjende, eller let kunne skaffe sig Kundskab om, vilde ogsaa være et trivielt Arbejde, hvorimod ny Betragtninger, Oplysninger, Anskuelser kunne være højst vigtige. Vi trykkes ogsaa af Nutiden paa en anden Maade. Vi have følt en ganske særegen Ulempe af, at vi ved at rykke frem, stedse mere kom Folk ind paa Livet, tilvisse noget af det vi nødigst vilde; hvorledes vilde det gaa os, hvis vi skulde tale om de nylig Afdøde eller endog endnu Levende? Historien maa have endnu nogen Tid efter en Forfatters Død, førend den sætter sit Grums og har fældet sit Bundfald. Vi slutte derfor dette Værk, fordi det udgjør et sluttet Heelt, fordi vi ere komne til Enden af en Tid, der tør ansees for hjemfalden til Historien, og længer bør Historien ikke gaa. Men derfor opgive vi ikke Nutiden. Den er ved sine ny Udviklinger, saa vel som ved sine højst forunderlige Skikkelser, uden Tvivl den

---

[1]) Baggesens Biographie 3, 266, og Tillæg 3, 131.

interessanteste Del af vor Literatur, men den vilde tabe det meste af sit tiltrækkende ved at behandles i en tør Læreform.

Jeg har derfor tænkt mig som noget ønskeligt og begyndt at samle til et andet Skrift, i en friere Form end dette, og med et friere Valg, som jeg vilde kalde: Bevægelser i den danske Literatur i det nittende Aarhundrede, eller noget lignende. Jeg forestiller mig nemlig, at en Udsigt over disse Bevægelser i Forbindelse med Landets og Regjeringens Stilling og Literaturens almindelige Forhold maatte yde dets Forfatter megen aandig Sysselsættelse, og, hvis det er Guds Villie, være en passende Slutning paa et literært Liv. Eftertiden vilde maaskee ogsaa glæde sig ved at finde et saadant Skrift, naar det var skrevet med Betænksomhed og uden altfor stærke Fordomme. Danmarks Skjæbne vil vel ogsaa inden lang Tid blive afgjort, saa at der med større Sikkerhed, end for Øjeblikket, vil kunne tales ogsaa om Literaturen, dens nuværende Tendenser og dens Udsigter for Fremtiden.

